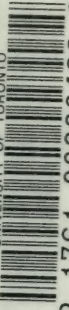

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00300468 6

42

DIE GRIECHISCHEN
CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER

DER
ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

[Bd. 17]

CLEMENS ALEXANDRINUS

DRITTER BAND

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1909

RECHENKUNST

1865

IN DER REIHENFOLGE DES ERSCHEINENS BAND 17

Druck von August Pries in Leipzig.

HERMANN UND ELISE GEB. HECKMANN
WENTZEL-STIFTUNG

Clement of Alexandria

CLEMENS ALEXANDRINUS

DRITTER BAND

STROMATA BUCH VII UND VIII
EXCERPTA EX THEODOTO — ECLOGAE PROPHETICAE
QUIS DIVES SALVETUR — FRAGMENTE

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER KÖNIGL. PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

DR. OTTO STÄHLIN

PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT WÜRZBURG

MIT DREI HANDSCHRIFTENPROBEN IN LICHTDRUCK

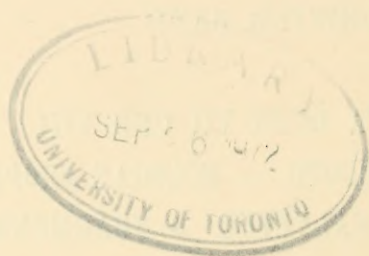

122954
6/7/12

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1909

BR
65
C6
1905
Bd. 3

CLEMENS ALEXANDRINUS BAND III

Einleitung

	Seite
A. Orthographie der Handschrift Laur. V 3	IX
B. Verzeichnis der Stellen des III. Bandes, die auf Grund von L von der Ausgabe Dindorfs abweichen	XVII
C. Bemerkungen zu Quis dives salvetur	XVIII
D. Bemerkungen zu den Fragmenten	XXVII
I. Ὑποτυπώσεις	XXVIII
II. Περὶ τοῦ πάσχα	LII
III. Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς	LIII
IV. Περὶ προνοίας	LIV
V. Ὁ προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονήν	LX
VI. Ἐπιστολαί	LX
VII. Schriften, von denen keine Fragmente erhalten sind	LXIII
VIII. »Beabsichtigte« Schriften	LXIII
IX. Fragmente ungewisser Herkunft.	LXV
X. Unechte Fragmente	LXXI
E. Vergleich der Seitenzahlen der Ausgabe des D. Heinsius (Paris 1629) mit denen der vorliegenden Ausgabe	LXXXIV
Schlußwort des Herausgebers	LXXXIX

Text

Stromata VII. Buch	1
„ VIII. Buch	80
Excerpta ex Theodoto	103
Eclogae propheticæ	135
Quis dives salvetur	157
Fragmente	193
I. Ὑποτυπώσεις	195
II. Περὶ τοῦ πάσχα	216
III. Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς	218
IV. Περὶ προνοίας	219
V. Ὁ προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονήν	221
VI. Ἐπιστολαί	223
VII. Fragmente ungewisser Herkunft	224
Nachträge und Berichtigungen	231
Facsimile von Paris. graec. 451 f. 6 ^v	Tafel 1
„ „ Laur. V 3 f. 228 ^v	„ II
„ „ Scorial. Ω — III — 19 f. 335 ^v	„ III

Einleitung.

A. Orthographie der Handschrift Laur. V 3.

Wie in der Einleitung des I. Bandes S. XLI¹ in Aussicht gestellt wurde, soll im folgenden ein Überblick über die orthographischen Eigentümlichkeiten und Fehler der Stromatahandschrift Laur. V 3 (= L) gegeben werden. Die Zusammenstellung zeigt deutlich, wie flüchtig die Handschrift geschrieben und durch wie vielerlei Fehler sie entstellt ist. Als die Stromata in L oder in einem Vorläufer der uns erhaltenen Handschrift aus einer Vorlage abgeschrieben wurden, in der Accente und Spiritus fehlten und die Wörter nicht getrennt waren, scheint dies von einem Schreiber geschehen zu sein, der zwar des Griechischen kundig war, sich aber um das Verständnis des ihm vorliegenden Textes wenig kümmerte. Daher finden sich so viele Fehler in der Worttrennung, so viele Verwechslungen durch falsche Setzung von Spiritus und Accenten.

Im folgenden sind zahlreiche Beispiele für die Fehlerarten gegeben; vollständige Aufzählung aller Fehler schien wertlos.

1. Abkürzungen. Außer den gewöhnlichen kirchlichen Abkürzungen finden sich ziemlich häufig, namentlich am Zeilenschluß, die tachygraphischen Abkürzungen der Endungen, z. B. von *αι. ω. α. ε. η. ν. η. σ. ο. υ. ους. ω. ως*. Ungewöhnliche Formen werden hiebei nicht verwendet.

2. Zeilenwechsel. Beim Zeilenwechsel wird auf Wort- und Silbenende Rücksicht genommen; Muta mit Liquida werden nicht getrennt, sondern beginnen die neue Zeile.

3. Worttrennung. Die HS trennt gegen den späteren Gebrauch häufig *γ' οὐν* z. B. II 5, 4; 7, 35; 34, 24; 104, 15; 110, 20; 190, 23 (doch auch *γοῦν* III 19, 9); *μὴ δὲ* II 8, 6; 99, 12; 101, 15; *μὴ δέις* II 219, 31; *μὴ δὲ μίαν* II 28, 20; 175, 19; *μὴ δαμῶς* II 418, 3; *μὴ δέπω* II 486, 26; 487, 27; III 3, 10. 16; *μὴκ ἔτι* II 144, 14; 198, 31; 266, 7; III 30, 1; S2, 28; *οὐκ ἔτι* II 22, 17; 143, 12; 245, 17; 324, 26; *οὐδὲ μίαν* (ν) II

386, 23; 412, 21; III 31, 27; ὄτ' ἄν II 31, 10; 54, 20; 61, 11; 62, 30; 107, 11. 12; ἐπ' ἄν II 107, 27; 408, 21; III 3, 16; 32, 20; ὀπότ' ἄν II 256, 10; ἐπειδ' ἄν II 175, 11; 500, 26; ὡς αὐτως II 63, 6; 340, 15; 345, 23; 352, 4; 417, 22; 463, 9; ὑπὲρ ἄνω II 116, 3; 140, 6; 209, 34; 374, 19; III 12, 9; 13, 21; 131, 7; πρὸς ἔτι II 160, 18; εἰς ὀπίσω II 505, 22; neben τούτεστι(ν) II 292, 6; 462,6 findet sich auch τούτεστι II 260, 27; τουτέστιν II 260, 29; τοὔτεστι II 264, 19.

Bei Zahlwörtern finden sich häufig Formen wie τεσσαρακονταδό II 79, 24; εἰκοσιεπτὰ II 79, 30; ἑβδομηκοντατρία II 85, 4; ἑξηκονταπέντε II 85, 5.

Die Präpositionen verschmelzen oft mit dem folgenden Wort: ἀπεσθλὰ II 362, 1; διατοῦτο II 338, 27; 346, 21; 369, 11; 370, 28; 380, 22; III 97, 25 f; 106, 7. 9; 138, 27 f; ἐνπάρξει II 212, 6; ἑξαναποδείκτων II 120, 6; ἑξυπάτων II 410, 16; ἐπελευθερία II 214, 28; ἐπιτοπολὸν II 372, 10; ἐπαντὸ II 375, 27; ἐπασπαλάθων II 386, 4; ἐπίπαντι II 433, 5; ἐπιτοαντὸ III 138, 8; κατεπακολούθημα II 17, 37; 114, 3; 306, 13 f (getrennt II 118, 19); καθὼν, καθῆν, καθὸ, καθούς, καθὰς II 34, 29; 332, 2; 360, 18; 423, 23; 424, 8; III 97, 11 f; II 41, 11; 242, 25; 335, 15; καταξίαν II 7, 26; κατανάλασιν II 60, 23; καταδούλιον II 253, 24; κατίγριον II 276, 28; κατίγρος II 282, 2 f; καθόσον II 301, 8; 304, 20; 320, 17; καταβραχὸν II 435, 1; καθομοιότητα II 465, 8; καθομοιώσιν II 489, 20; κατεπίστασιν II 487, 28; καταπαρδρομῆν II 499, 12; καθόλην III 61, 4; καθορμῆν III 86, 22; κατατοῦτο III 97, 12; κατείδος III 100, 14. 15. 17; κατιδίαν III 102, 8; καθέκαστον III 109, 26 f; κατουσίαν III 112, 17; μετίγριον II 170, 15; μεταταῦτα II 476, 18; μετατοῦτο III 140, 27; παρατοῦτο II 198, 8; πάροδον II 322, 3; προαποδείξεως II 127, 29 f; προκαταβολῆς III 7, 9; προσὸν II 326, 12; ἐπιρώτων II 179, 2; ἐποξυγὸν II 164, 9. Ähnlich ist es mit dem Artikel, z. B. τοαντὸ II 307, 18; 317, 25 f; 457, 8.

Andererseits wird oft die Präposition von dem Wort, mit dem sie zusammengesetzt ist, fälschlich losgetrennt. Z. B. ἀπὸ σήσταις II 142, 29; δι' ἐλέγχων II 110, 28; δι' ἐχθρευόντας III 50, 6; ἐν ἐστι(ν) II 15, 12; 20, 6; ἐς εἶδες II 171, 16; ἐξ ὑμῶν II 125, 6; ἐξ ἰδιοποιήσατο (-σθαι) II 151, 21; 173, 11; ἐξ ἀφνης II 377, 17; III 98, 24; ἐπ' ἀριστερωῶς II 190, 26; ἐπὶ χειρεκασιάν II 161, 9; κατ' ἐμίαναν II 129, 1; κατ' ἀλλήλων II 227, 15; κατ' εὐχαῖς II 357, 22; κατ' ἀντικρὸν II 479, 2; παρ' ἐπιρραπίς II 62, 6; παρ' ἀλλήλων II 429, 8; παρ' αὐτίκα II 488, 8; περὶ φοιτὰ II 419, 17; πρὸ ὄντος II 132, 14; πρὸς ἐστι II 374, 11; ὑπερ ἀναβάς II 227, 17.

Andere Fälle falscher Worttrennung sind: τούς κάνους statt τουσανούς II 49, 5; ὁ ἀριστήης statt ἀριστήης II 123, 15; 170, 12; ἐξῆς

statt $\xi\zeta$ $\eta\zeta$ II 130, 18 und $\xi\zeta$ $\eta\zeta$ statt $\xi\zeta\eta\zeta$ II 506, 28; $\xi\pi'$ $\sigma\upsilon$ statt $\xi\pi\sigma\upsilon$ II 150, 9; $\delta\iota\omicron\varsigma$ $\delta\omicron\tau\omicron\upsilon\omicron\upsilon$ statt $\delta\iota\omicron\sigma\delta\omicron\tau\omicron\upsilon$ II 203, 18; δ' $\acute{\alpha}\zeta\epsilon\theta\nu\mu\omicron\varsigma$ statt $\delta\alpha\zeta\epsilon\theta\nu\mu\omicron\varsigma$ II 270, 16; $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega\varsigma$ $\tau\iota$ statt $\mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\omega\sigma\tau\iota$ II 327, 18; $\acute{\alpha}\lambda\lambda\iota\nu$ $\tau\iota$ $\tau\grave{\alpha}$ statt $\mu\alpha\lambda\iota\nu\tau\iota\tau\alpha$ II 445, 18; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon\tau\alpha$ statt $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ $\tau\grave{\alpha}$ II 344, 16 f; η' $\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\omicron\tau\eta\varsigma$ statt η' $\tau\epsilon$ $\lambda\epsilon\iota\omicron\tau\eta\varsigma$ II 448, 4.

4. Iota subscriptum. In der Setzung des Iota bei \bar{a} , η , ω zeigt sich der Schreiber sehr willkürlich; bald steht es richtig z. B. $\mu\eta\iota$ und $\mu\eta\iota$ II 11, 3; 342, 3; $\tau\epsilon\tau\alpha\rho\alpha\chi\eta\iota$ II 108, 24; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 110, 17; $\acute{\alpha}\nu\theta\eta\tau\iota\sigma\mu\epsilon\iota\nu$ II 125, 8; $\zeta\omega\iota\omicron\nu$ II 313, 5; 329, 2; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 335, 27; 387, 8; 416, 16; $\sigma\omega\iota\zeta\omega\nu$ II 323, 30; bald fehlt es bei den gleichen Wörtern oder bei $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 367, 21; $\tau\omicron\upsilon\tau\omega$ II 396, 22; $\acute{\upsilon}\mu\alpha\gamma\omicron\upsilon\sigma\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ III 5, 8; $\acute{\omicron}\iota\omicron\nu$ III 55, 17. Überflüssig steht es bei $\acute{\alpha}\nu\theta\eta\tau\iota\sigma\mu\epsilon\iota\nu$ II 67, 6; 79, 12; 83, 15; 86, 22; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 69, 22; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 152, 8; III 39, 27; 49, 30; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ III 64, 1; $\tau\omega\iota$ $\acute{\omicron}\phi\theta\alpha\lambda\mu\omega\iota$ (statt $\tau\omega$ $\acute{\omicron}\phi\theta\alpha\lambda\mu\omega$) II 272, 12; 398, 22; $\tau\omega\iota$ $\mu\eta\tau\omega\iota$ (statt $\tau\omega$ $\mu\eta\tau\omega$) III 22, 15; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 298, 26; 364, 4 f; $\omega\iota$ (statt $\acute{\omega}$) II 314, 2; $\lambda\omega\sigma\tau\omega\iota$ (statt $\lambda\acute{\omicron}\sigma\tau\omega$) II 344, 23; $\acute{\omega}\iota$ (statt $\acute{\omega}$) II 354, 19; $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ III 69, 12.

5. Bewegliches ς und ν . Oft steht $\sigma\upsilon\tau\omega\varsigma$ und ν $\acute{\epsilon}\phi\epsilon\lambda\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon\sigma\tau\iota\zeta\omicron\nu$ auch vor Consonanten, regelmäßig vor Vocalen.

6. γ in $\gamma\iota\gamma\gamma\omicron\mu\alpha\iota$ und $\gamma\iota\gamma\gamma\omega\sigma\kappa\omega$. Die Formen mit und ohne γ wechseln in der Handschrift; die Ausgabe gibt die Formen ohne Änderung wieder.

7. $\epsilon\nu$ und $\eta\nu$ als Augment. Auch hierin folgt die Ausgabe der Handschrift, in der Formen beider Art vorkommen.

8. Einfache Consonanten statt doppelter und doppelte statt einfacher. Es finden sich folgende Formen: a) $\delta\epsilon\beta\omega\sigma\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 70, 23; $\mu\alpha\lambda\omicron\nu$ II 12, 17; $\acute{\epsilon}\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 67, 14; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 125, 9; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 189, 21; $\acute{\alpha}\nu\tau\iota\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 261, 13; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 279, 18; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 299, 4; $\acute{\alpha}\nu\tau\iota\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ III 142, 11; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 207, 15; $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 442, 4; $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ und ähnliche Formen II 24, 20; 129, 13; 141, 3; 448, 8; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ und ähnliche Formen ohne Verdoppelung des ρ in der Zusammensetzung II 24, 10; 32, 15; 179, 7; 262, 25; 314, 14; 334, 10. 13; III 44, 31; 69, 11; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 64, 23; $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ und $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 73, 16. 19; 74, 8 (dagegen $\acute{\epsilon}\mu\eta\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ (- $\omicron\nu$) II 84, 12; 294, 33); $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 83, 18; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 335, 25; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 478, 5.

b) $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 47, 6; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 51, 5; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 70, 23; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 89, 15. 27; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ und ähnliche Formen II 132, 22; 163, 7; 266, 13; 457, 15; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 203, 5; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 324, 17; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 412, 14; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 444, 20; $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ III 18, 4.

9. Vertauschung von Vocalen. a) $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ statt ϵ : $\mu\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\omicron\upsilon$ II 36, 2; 189, 6; 190, 8; 207, 25; 215, 2; 249, 20; 334, 9; 339, 6; 364, 23;

λυγκαῖα II 66, 21; αἰσθῆρ II 77, 13; ἀρισταίας II 82, 24; ἐχραιμέτιζεν und ähnliche Formen II 243, 17; 244, 29; 253, 28; 321, 13; ζόγραι II 258, 19.

b) ε statt αι: τελευτέον II 133, 21; ἐρέσεις II 276, 8; ἐνικτῆρα II 341, 7; ἐπιρρένων II 359, 3; δωδεκατέον II 395, 22; τεταρτέους II 397, 11. 16; ἐροίμην II 443, 19 L*.

c) ει statt η: πλήρεις II 131, 20; 176, 10; 406, 4; ἀτελείς II 480, 7; ἀγγεῖν III 26, 13; αἰτίτια III 32, 19; θηριώδειε III 82, 19.

d) ει statt ι: παιδεία statt παιδείῃ) II 14, 22; ἀνιδειγῆσατε II 16, 1; θείσιον II 24, 6; ἡδίωνε II 32, 8; γενείας II 81, 15; 86, 18; ἐλλειπῆ II 138, 21; ἀποτινῖν und ἐκτινῖν II 191, 11; III 27, 4; ἐραίδων II 202, 3; γιλονοιζίαν und ähnliche Formen II 225, 9; 240, 19; 330, 27; III 11, 7; 80, 24; μέτιμεν II 249, 7; θειασώτην II 279, 7; ζυνορέμια II 302, 11; ἀφθείας II 372, 12; πάριος II 412, 3; ἡγεμονείαν II 417, 7; περιχρειόμενον II 492, 2; ἐρίπεια III 17, 2; οἰκείας III 21, 18.

e) ει statt υ: κατακλεισμοῖι II 78, 19.

f) η statt ει: δυσωπήσθωσαν II 163, 1; δλέτηρα II 358, 1; διηδεῖς II 490, 18.

g) η statt ι: ἐσωφρόνησε II 21, 12; κητινός II 40, 17; ἴσῃν (statt ἴων) II 68, 19; μηχείον II 73, 4; χρηστοῦ und ähnliche Formen II 78, 14; 217, 3; III 109, 5; μῆδεν II 81, 15; ἀφροδίσια II 179, 7; ἡσίδωρος II 196, 1; ἀταρτήσει II 196, 10; ἀζονητὶ II 243, 5; ἀρτιμησίαι II 302, 9; μήτρας II 434, 11.

h) η statt υ: ἀμφιλήτων II 82, 10; μεσευθῆν II 502, 24.

i) ι statt ει: πίσμα II 14, 7; πιστέον II 124, 13; 214, 32; 382, 3; ἐξείθειον II 144, 16; ποιιδόνιος II 183, 10; ἀνοικίαις II 192, 23; βασιλίδων und βασιλιδιανῶν II 195, 5; 196, 18; χαμεινυπία II 208, 25; ἴματ' II 311, 4; ζίον II 346, 10; ἀμίλιζτοι II 411, 2; ἰάμβιον und ἰαμβίσις II 427, 21; 430, 15; πίσανδρος II 442, 5; μορμολύζια II 472, 2; ἀέτολιξῖ II 496, 27; ἐρίπεια III 17, 2; ἐξακαλιροῖται III 19, 18; εἰπίστος III 26, 27.

Außerdem in den Bildungssilben der Substantiva und Adiectiva auf ειος, εια und εία, ειον: τερθραῖα II 15, 2; ἐπιζούριος in allen Fällen (nur ἐπιζούρια II 302, 4); πεθαγόριος in allen Fällen; μήδιά II 49, 11; ἐπιγαμβρίας II 77, 26; χορείων und χορεία II 179, 2; 414, 16; ἐπιζερθρίας II 197, 19; ζερποζοατίον II 200, 13; εἰδολογατρία II 507, 14 f; III 24, 21 (-εία z. B. II 237, 10); ἀρμείσπειο II 325, 3; βορίους, βόρια, βόριον II 349, 15. 16; 417, 5; ἀτλάντιον II 350, 13; κένριον II 401, 13; αἰέριον II 438, 6; διευκαλιωνίας II 443, 10; ζώνριον II 508, 13.

k) ι statt ευ: ἐπισιζιάζων II 244, 15.

l) *ι* statt *η*: *χριστομαθίας* II 12, 1; *κνβερονίτην* (-ης) II 53, 17; 141, 6; 169, 3 (L*); *φιμονόην* II 69, 7; *μαγνιτών* II 82, 1. 3; *φυλοζρινιτιζής* II 132, 4; *πλουτίσημ* II 144, 29; *τριχές* II 250, 8; *διναρίον* II 264, 20; *ἀλκίστιδος* II 301, 20; *λαμψακινή*, -οῦ II 302, 3. 4; *ἔδριναμένη* II 311, 4; *ἐπίβολος* II 323, 3; *ἐπιβόλον* II 470, 6; *μιλίσσιος* II 359, 2; *ἔχρισεν* II 444, 17; *ἐπίσφινον* II 491, 28; *κρηῖνα* III 19, 20; *χρίσεως* III 28, 20; *ἐπιφιμίζονται* III 54, 6; *ζητιτιζής* III 146, 7.

m) *ο* statt *ω*: *δότε* II 50, 22; *κέρκοπος* II 81, 12; *ὁμονύμοι* II 103, 18; *ποικιλότατον* II 250, 21; *διακομοιδῶν* II 268, 16; *σιωπόμενον* II 401, 1; *φοκνλλίδης* II 412, 14 L*; *πολουμένοις* II 431, 18; *σιμονίδης* II 432, 8; *θεσπροτών* II 442, 5; *σοφρονιζός* II 471, 13; *ἀνειδολοποιῶν* II 507, 11; *ἐξολέστατος* II 507, 22; *χορήσας* II 516, 24.

n) *οι* statt *υ*: *ἐτοιμολογοῦντα* und *ἐτοιμολογεῖν* II 170, 23; 311, 17 (richtig — *υ* — 311, 20); *ποιτίνη* II 438, 14; *λοιμαντικόν* III 25, 19.

o) *υ* statt *οι*: *πεφνηθένα* II 33, 14; *φλυοῖς* und *φλυοῦ* II 46, 2; 491, 19 (richtig 491, 32); *πύμας* II 162, 15; *μυράων* II 440, 21 L*.

p) *ω* statt *ο*: *ἰωφών* II 16, 2; *ἀτιμωτάτης* II 33, 14; *σκιροφωριῶνος* II 67, 15; *λάσωνα* II 67, 22; *φιλόχωρος* (-ον) II 73, 23; 83, 23; 443, 9; *σοφωνίας* II 76, 5; 84, 13; *ἐγκύμωνι* II 228, 23; *σαυρωμάτιδας* II 276, 19; *νέων* II 298, 4; *πανδίωνος* II 343, 1; *βρωμίον* II 359, 17; *αἰθωπα* II 359, 17. 20 L*; *ὀρθώτερον* II 379, 2; *γηρωτροφία* II 438, 9; *ἰστωρικοὶ* II 443, 5; *παραδοξώτερον* III 18, 5.

10. Krasis. Gewöhnlich fehlt die Koronis, z. B. bei *κακείνος* II 146, 5; *τούμπαλι* II 190, 1; *προουργαίτερον* II 193, 13; *τούνομα* II 197, 19; III 3, 6; 82, 5; 87, 19; *καγὼ* II 227, 2; *τονπίσω* II 276, 21; *ταντὸ* II 284, 19; *κακπονεῖν* II 303, 21; *κακεῖθεν* II 378, 15; 460, 28; *κακ* II 479, 25. Doch steht auch *κᾶκείνον* und *κᾶκείνο* II 395, 13. Statt *κᾶν* = *καὶ ἐν* steht häufig *κᾶν* (z. B. II 137, 4) oder *κᾶν* (z. B. II 143, 26); andererseits steht *κᾶν* (z. B. II 55, 22) und *κᾶν* (z. B. II 159, 21) auch statt *κᾶν* = *καὶ ἐάν*.

11. Spiritus. a) Bei *α*: *ἄβραᾶμ* wechselt fortwährend mit *ἄβραᾶμ*, doch ist das erstere häufiger. II 331, 3 steht *ἄβραᾶμ*, II 402, 18 *ἄβραμον*. Außerdem ist zu erwähnen: *ἀγήτωρ* II 476, 3; *ἄδον* II 268, 15; *αἰρεῖται* II 54, 21; *ἀλοῶντα* II 164, 5; *ἀμασίας* II 74, 25; *ἀμέρας* II 393, 17; *ἄσσα* II 312, 15; *αὔτως* II 425, 4. Von *αὐτός* stehen viele Formen mit Spiritus lenis, wo wir Spiritus asper erwarteten¹, z. B. II 6, 9; 88, 20; 104, 3; 180, 23; 217, 16; 279, 12; 310, 12; 330, 2; 365, 14; 369, 28; 371, 14; 381, 15; 399, 6; 412, 12; 440, 5; 481, 21; 507, 6;

1) Im textkritischen Apparat sind nur einzelne der in Betracht kommenden Stellen angeführt; vgl. Einl. des I. Bds. S. XXXVI¹.

516, 1 L*; 517, 16; III 6, 15; 25, 16; 32, 5. 7; 61, 1. Selten steht *αὐτοῦ* statt *αὐτοῦ*, z. B. II 490, 16. Oft fehlt der Spiritus gerade bei Formen von *αὐτός*.

b) Bei ε: *ἔδρα* (statt *ἔδρα*) II 275, 23; *εἰλουμένων* II 318, 2; *εἶργον* II 348, 1; *εἰσάμενοι* II 344, 15; *ἐκτικῆ* II 470, 17; *ἔλενος* II 83, 10; *ἐλιγμοῖ* II 475, 20; *ἐλιγμοῖς* II 46, 12; *ἐλισαῖος* II 73, 16; *ἐλίσσει* II 425, 6; *ἐλώδους* II 94, 8; *ἐξάμυρον* II 340, 2; *ἐρέσεις* (statt *αἰρέσεις*) II 276, 8; *ἔρκος* II 505, 13; *ἔρμπτος* II 47, 7; *ἐροίμην* (statt *αἰροίμην*) II 443, 19 L*; *ἔστιάσεως* II 481, 30; *ἔστιωμένας* III 10, 13; *ἔστῶσα* II 94, 9; *ἔτοιμολογοῦντα* II 170, 23; *ἔτοιμολογεῖν* II 311, 17; *ἔτυμολογητέον* II 311, 20; *ἐῶδων* II 310, 23 (*ἐῶδοντος* ohne Spir. ebenda); *ἔψεται* II 320, 6.

c) Bei η: *ἠνίχθαι* II 381, 26; *ἡμαρ* II 253, 24; 397, 22; 398, 1. 5; 414, 12; *ἡρει* (statt *ἡρει*) II 442, 14; *ἡρης* II 102, 24; *ἡρίλλον* und *ἡρίλλος* II 183, 16. 17; *ἡσίδωρος* II 196, 1; *ἡσο* II 335, 22; *ἡφαιστοτεύκτου* II 428, 19; *ἡχῆ* II 447, 25.

d) Bei ι: *ἱεξεκλήλ* II 77, 7; *ἱμένων* II 477, 32; *ἴεται* II 312, 23; *ἱεωνίας* II 76, 9; *ἱμείρει* II 427, 17; *ἱστέον* III 60, 2; *ἱστρον* II 355, 17.

e) Bei ο: *ὄσιον* II 75, 4; *οἶμον* II 268, 14; *οἶος* (-ον) II 317, 19; 404, 17; *οἶω* II 420, 26; *ὄκτώ*, *ὄγδοος*, *ὄγδοήζοντα* und ähnliche Formen in fast allen Fällen; *ὄκτώ* nur II 473, 31; *ὀμόσαι* II 391, 21; III 37, 20; *ὀμωμοζώς* II 219, 21; *ὀρζου* III 38, 14; *οὔς* II 35, 31; *ὄφρα*(α) II 103, 1; 394, 11.

f) Bei ω: *ὠσηὲ* II 75, 5; *ῶι* (statt *ῶ*) II 354, 19.

12) Accent. Die Enklitika werfen ihren Accent auch auf vorhergehendes Paroxytonon zurück, z. B. *ἔργον ἐστιν, ὅπερ ἐστι, ἄλλο τι, ὅποι ποτ*?. Andererseits behalten sie oft den Accent nach Proparoxytonon und Properispomenon, z. B. *ἀπόστολος φησὶ, τοιοῦτον φημὶ*. Erwähnt sei hier auch *οὔτι* II 69, 16; *αἶδε* und *τοιαιᾶδε* II 381, 23; 441, 24.

Die Fehler im Accent der einzelnen Wörter zeigen, daß der Schreiber der Handschrift oder sein Vorgänger wenig Gefühl für die Quantität der Silben hatte, mit den Regeln der Grammatiker über den Accent der Nominal- und Verbalformen wenig vertraut war und auf den Sinn des Textes, den er schrieb, wenig achtete.

Es lassen sich folgende Fehlergruppen unterscheiden:

a) Das Wort ist Properispomenon bei kurzer Endsilbe, obwohl die Paenultima kurz ist: *ζῆνον* II 16, 13; 37, 16; 69, 8; 340, 27; *ἴσος* (-ον, -αι, -ά) II 21, 11; 198, 4; 257, 21; 345, 13. 17; 389, 14; 440, 9. 10; 446, 18; 502, 26; III 11, 24; 15, 6; 76, 19 (dagegen falsch *ἴσον* II 206, 27); *πίσον* II 24, 22; *ἰχθῦσι* II 27, 17; *σφίσι*(ν) II 37, 17; 88, 16;

89, 1; 92, 15; 99, 12 und öfter (dagegen auch *σφίσιν* z. B. II 106, 11; 429, 9); *τίτον(-ος)* II 37, 24; 89, 15. 27; 304, 26; *ἐγχιονᾶναι* II 116, 28; *προαποδεικνῦντος* II 117, 17 f; *φῶντες(-τα)* II 23, 1; 157, 17; *φᾶναι* II 170, 23; 208, 16; 221, 8; 264, 1; 286, 12; 387, 9; 450, 4; 466, 6; 509, 28; III 48, 24; *κῶνα(ς)* II 171, 17; 452, 3; *τεθνᾶναι* II 204, 2; *γῶναι* II 272, 26; *ἀποκτεινῦντος* II 282, 22; *δεικνῦντες* und *δεικνῦντος* II 288, 28; 319, 11; III 68, 7; *ἐξαναδῦντες* II 311, 15; *μῦες* II 355, 24; *μίτον* II 360, 12; *φᾶσθαι* II 366, 1; *πίθον* II 369, 14; *πίλον* II 401, 13; *δια* II 415, 20. 22; 418, 23; 476, 2; III 23, 13; *μῦρον* II 510, 30; III 100, 19; *δῶνναι* III 38, 10. 11.

b) Das Wort ist Properispomenon bei langer Paenultima, obwohl die letzte Silbe lang ist: *ἀστεία* II 32, 7; *βοῦττα* II 46, 5; *ὑποβεβηκῆς* II 52, 18; *ἀναγκαῖα* II 64, 3; 478, 1; III 145, 25; *ἀκταῖα* II 66, 15; *ἐρυθραῖα* II 69, 24; *ἰωσαβαῖα* II 73, 15; *πατροῖαν* II 87, 13; *φαιδραν* II 147, 14; *ὀποῖα(ν)* II 189, 6; 208, 14; III 81, 23; *ὄμοῖα* II 379, 23; 483, 16; *ἐκείνα* II 404, 10; *ποῖα(ν)* II 330, 25; 430, 16; *ἀνδρεία* II 469, 24; *οῖα* II 512, 17; *οἰκείαν* III 153, 28. Verwechslung mit dem Infinitiv Aor. liegt vor bei den Optativen: *χωρῆσαι* II 117, 7; *λαλῆσαι* II 123, 16; *βιῶσαι* II 214, 18; *ἐθελῆσαι* II 312, 30; *ἀσθενῆσαι* II 455, 29; *ἀναξωπουρῆσαι* II 490, 21; *ποιῆσαι* II 513, 30; *ἀναμείναι* III 29, 10; *ὀκνῆσαι* III 65, 1.

c) Das Wort ist Paroxytonon bei kurzer Endsilbe, obwohl die Paenultima lang ist: *σφραγίσιν* II 17, 9; *σειρήνας* II 32, 10; *σαρμᾶναι* II 45, 27; *ἄπις(-ιν)* II 48, 13; 68, 20. 24. 27; *ἱππώναξ* II 51, 9; *κροτωνιάτιν* II 52, 13; *κολύβον* II 53, 14. 21. 24; 54, 11; *ῥσιν* II 68, 13 (*ῖσιν* II 68, 19); *ἀκαρνάσιν* II 83, 21; *στύλος(-ον)* II 101, 16; 102, 4. 10. 12. 16. 17. 18; *δάτις* II 102, 1; *τραπεζίται* II 109, 13; *τύφος(-ον)* II 141, 14; III 74, 6; *μεταπίπτον* II 152, 32; *εὐθεία(ν)* II 153, 26; 186, 2; 262, 21; *λύε* II 154, 9; *θλίψις(-ιν)* II 169, 13; 257, 28; *σῆκα* II 250, 25; 251, 5; *ὑποπίπτον* II 303, 15; *κηλίδας* II 336, 19; *σκάνος* II 344, 21; *πλατείαν* II 346, 7; *ιδρύσθαι* II 351, 15; 388, 12; III 21, 15; *ἴβις* II 355, 5; *καρίδας* II 358, 5; *μύθοι* II 365, 18; *παιάσιν* II 372, 4; *θύε* II 407, 6; *φάρος* II 459, 4; *στύψις* II 484, 7; *βρίθον* II 498, 26; *θράζεις* III 16, 6; *σῦλα* III 17, 1; *θύλαξ* III 18, 2; *δάδας* III 19, 5; *φύλ'* III 23, 15; *κλυκείαν* (statt *γλυκεῖαν*) III 23, 2; *ταχεία* III 41, 25; *ἀΰξον* III 86, 20; *ψύξις* III 100, 15; *κράσις(-ιν)* III 112, 8. 13. 14; *μίξις* III 112, 10. Verwechslung mit dem Optativ Aor. liegt vor bei den Infinitiven: *ἐκδανείσαι* II 4, 15; *θηράσαι* II 23, 13; *κολύσαι* II 53, 19; 54, 1; *ἑάσαι* II 55, 23; *χρίσαι* II 78, 12; *καταλύσαι* II 79, 18; 225, 4; *κηρύξαι* II 90. 10. 11; 136, 11; *εὐθύναι* II 116, 16; *ἀρτύσαι* II 146, 16; *στύψαι* II 146, 16; *κατισχύσαι* II 171, 13; *καταγηράσαι* II 208, 1;

πράξει II 303, 4; 466, 19; ἀπορρίψαι II 333, 10; ἀναζύψαι II 487, 20; ἐγίναται III 64, 14; ähnlich διαδράναι III 15, 12.

d) Das Wort ist Perispomenon statt Oxytonon: ποῦς II 17, 34; 114, 27; 115, 1 (ποῦς z. B. II 457, 28); ἀλκμᾶν II 51, 6; ἁμαρτῶν II 70, 23; 71, 4. 9 f; ἐβροῶν II 71, 7; ἀβατθᾶν II 71, 8 (-ᾶν II 71, 6); δᾶν II 71, 12; ἰωᾶς II 73, 15. 17 (ἰωᾶς II 70, 25; ἰωᾶν II 74, 25); νεῶ II 80, 27; πᾶν (= Πάν) II 124, 4; ὄσφῦν III 22, 16; ἦν (statt ἤν) III 63, 15. Hierher gehört auch die Schreibweise ἰχθῦς(-ῦν) II 149, 4; 354, 17; 441, 8; ἐμποδοῶν und ἐκποδοῶν II 11, 17; 35, 21; 333, 9 u. oft.

e) Das Wort ist Oxytonon statt Perispomenon: ἰωφῶν II 16, 2; σνκῆ II 24, 12; κλεοφῶν II 82, 15; χαλκοῦς II 264, 5; ἀπλῆν II 268, 14; χρυσᾶ II 354, 29; μῶν II 387, 8; ἀργυρᾶν II 391, 4; χρυσᾶς und πορφυρᾶς II 406, 12; γᾶς II 391, 17; ἄς II 404, 10; σφᾶς III 67, 2; 140, 7 u. öfter. Hierher gehört auch ῆ oder ῆ̄ statt ῆ̇ oder ῆ̈. Die Wörtchen ῆ̇, ῆ̈, ῆ̉, ῆ̊, ῆ̋ sind überhaupt fortwährend vertauscht.

f) Das Wort ist auf einer falschen Silbe betont, besonders häufig bei Eigennamen oder unter dem Einfluß eines gleichlautenden, aber anders betonten Wortes: καλλιχθῦς II 12, 11; προπαίδια(-α) II 17, 33; 24, 8; 63, 9; 64, 4; 463, 5; 479, 4 (richtig II 21, 19); ὀλυμπιάσι II 33, 21; 85, 11; ἰλλύριοι II 49, 4; ἱμέραιος II 51, 6; μμητιῶν II 54, 2; αἰγιάλεως II 66, 7; γοθολιά II 73, 13; λαγοῦ II 79, 29; τιμαῖος(-ον) II 83, 24; 103, 29 (τίμαιος II 86, 19); γάλεον II 83, 18; κρημαῖοι II 150, 25; γαμόν II 190, 17; γενέτης II 195, 7. 9 (L*). 11 (L*); 258, 22; 428, 15; 480, 4; καθαίρων II 199, 15; παραδιδοῦσθαι II 218, 22; ἄστυλον II 219, 19; ἱμέραιον II 219, 19; οἴκον II 251, 23; μολῆ II 270, 16; δῆμυλον II 274, 6; ἀρεῖον II 277, 12; τελεσίλλαν II 302, 18; χαριεντῶς II 304, 26; νοῦμας II 330, 30; ἥχους II 331, 10; κένεον II 333, 12; κένειν II 335, 16; III 82, 29; θάλλων II 356, 15. 17; συνίωμεν II 361, 21; πτύχαις II 369, 26; 376, 18; φιλαληθῆ II 370, 20; παράβητε II 375, 9; ὑπὸ (statt ὑπο) II 376, 17; σαρκίνον II 415, 5; κρηνοῦς II 430, 18 (L*); οἰκοῦρος II 438, 6; ἑλλανιζῶς(-οῦ) II 443, 8. 10; ἥγει II 448, 6; ἀποθάνη II 451, 1; εὐθύραν II 508, 6; ἕλου II 508, 26; ἀγίστηται II 510, 1; φιλαληθῶς II 511, 6 (L*); διατραγῆ III 17, 9; πριᾶσθαι III 17, 17; πώλωι (statt πωλῶ) III 18, 15; φώτων III 19, 16; ἀντίκρουαν III 19, 20; περιρῶναι III 20, 3; χαριεντῶς III 22, 10 f; βίους III 39, 14; ἀμυγδαλῆν III 70, 13 (ohne Accent III 70, 10); ὁμοέθνεσί III 81, 19.

Durch Verwechslung verursachte Fehler sind auch τοῦ statt του II 11, 9; τῶι statt τωι II 391, 13; εἴτ' statt εἶτ' II 206, 14; ἄρ' statt ἄρ̄' II 517, 16; III 81, 11; 82, 6; ἄρα statt ἄρα 86, 10.

13. Eigennamen. Einige Eigennamen verdienen noch besondere

Erwähnung: über den Wechsel zwischen ἀβραάμ und ἄβραάμ vgl. oben unter 11 a); βραχμάνες steht II 42, 22; βραχμάναι II 45, 27; 223, 25; βραχμάνων II 44, 10; 46, 23; θάλης II 34, 14; 37, 19; 41, 27; 389, 19; θαλής II 39, 21; θαλοῦ II 38, 18; 39, 5. 16; 80, 13; θάλητος II 389, 17; θαλεῖ II 80, 14; θαλήμ II 119, 33; θαλῆν (ohne Accent) II 40, 1; 41, 9; θάλητα II 460, 25; μωσῆς wechselt beständig mit μοσῆς (die Ausgabe folgt hierin stets der Handschrift); statt σολομών. das II 61, 5; 72, 3. 4; 124, 12; 252, 10 steht, kommt häufig σαλομών vor: II 8, 5; 18, 5; 23, 16; 71, 29; 338, 8; 374, 24; 375, 5; 462, 3; 487, 1; 489, 7; 492, 12; 502, 8; 507, 5; III 74, 5; σαλαμών steht II 3, 16; σολομῶνος (-ι, -α) steht II 72, 6. 16 (zweimal). 18, 23; 73, 19. 22; 74, 11; 80, 20. 24; III 152, 5; σολόμωνα II 72, 20; σολομῶντος (-ι, -α) II 75, 18; 80, 26; 116, 12; 125, 19; 126, 6; 150, 19; σαλομῶντος II 478, 29.

B. Verzeichnis der Stellen des III. Bandes, die auf Grund von L von der Ausgabe Dindorfs abweichen.

Wie in der Einleitung des II. Bandes seien auch hier die Stellen aufgezeichnet, an denen die neue Ausgabe auf Grund der Handschrift von Dindorfs Ausgabe abweicht. Wie dort bedeutet »Di« auch hier, daß Dindorf die betr. Lesart als in L stehend angibt oder — ohne Angabe über die Lesart der Handschrift — in seinem Text bietet.

- 14, 5 ἀπάσης L πάσης Di
- 17, 8 διορύξιμ L διορίζημι Di
- 24, 16 τεθρουλήκασι L τεθρουλλήκασι Di
- 30, 3 τε L < Di
- 30, 29 ἐνάτην L ἐννάτην Di
- 35, 19 ὄ L < Di
- 52, 3 καὶ L < Di
- 52, 22 γὰρ L μὲν Di (Vi)
- 58, 28 ἐμβλέψης L ἐμβλέψη Di
- 59, 4 ἴμενος L (wie Po) ἴμενος Di
- 61, 27 οὐ L < Di
- 62, 24 ὅπως τι οὖν L ὅπως τις οὖν Di
- 63, 2 μονήν L μόνην Di
- 69, 20 πολυθρουλήτου L πολυθρουλλήτου Di
- 72, 35 ὑπεχέτω L ἐπεχέτω Di
- 73, 28 ἡμῶν L ἡμῖν Di
- 76, 25 ἐγκρατιτῶν L ἐγκρατιτῶν Di
- 80, 5 οἷς L οὐς Di

- 80, 10 ἀνοιγήσεται L ἀνοιγήσεται ὑμῖν Di
 80, 18 f οὐχὶ δὲ ἐρευνήσασθαι· οὐχὶ δὲ διερευνήσασθαι L οὐχὶ
 δὲ διερευνήσασθαι Di (wie Vi, in dem ἐρευνήσασθαι· οὐχὶ
 δὲ ausgefallen ist)
 84, 25 οἰκείων L οἰκείον Di
 87, 12 αὐτῶν L αὐτῶν Di
 92, 4 τὰ L < Di
 92, 12 ἐν³ L < Di
 106, 10 ὑμῶν L ἡμῶν Di
 106, 22 εἶπεν L εἶπον Di
 108, 14 τόποι L < Di
 110, 14 διάφορα αὐτῶν L διαφορὰ αὐτῶ Di
 110, 28 ἄγγελοι L (wie Vi) ἄγγελον Di
 117, 9 ἀνωρομαστον (sic) L ἂν ὠνόμαστον Di
 124, 17 σπέριμα L < Di
 125, 13 τῆς L < Di
 137, 5 ὕδατα L < Di
 146, 16 δὲ L < Di
 149, 10 f καὶ τὸ «ἀνέστη κύριος» L < Di
 150, 3 f ἀπροσπαθῶς διοικεῖν L ἀίπροσπαθῶς διοικεῖσθαι Di
 150, 5 τῆς L γῆς Di
 151, 2 προγινώσκοντος L παραγινώσκοντος Di
 151, 5 καὶ L < Di
 152, 25 οὐκ L καὶ οὐκ Di
 152, 25 αὐτοῦ L αὐτοῦ τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον Di (vgl. die zu
 S. 153, 1 erwähnte junge Randbemerkung).

C. Bemerkungen zu Quis dives salvetur.

Da sich mir bei der Bearbeitung der Schrift einige Fragen über die Lesarten der HS Q — III—19 (= S) ergaben und ich gern auch in diesem Teile der Ausgabe auf eigener Collation fußen wollte, erbat ich von der Kirchenväter-Commission zuletzt doch die Vermittelung einer Photographie des unsere Homilie enthaltenden Teiles der HS. Da diese Photographie von Eleuterio Monero in vorzüglicher Weise hergestellt wurde, glaube ich jetzt in allen Einzelheiten Zuverlässiges bieten zu können.

Die Collation Barnards in seiner Ausgabe erwies sich als sehr sorgfältig und hat mich selbst vor manchen Versehen bewahrt. Auf Grund der neuen Collation waren im Text nur drei unwesentliche

Änderungen nötig: S. 160, 21 *κρυίου* statt *σωτήρος*; 182, 17 *τὸ βλεπόμενον* statt *βλεπόμενον*; 186, 16 *τε* statt *δὲ*. 181, 27 steht *φωλασόμενον*, das Barnard aus Sac. Par. entnahm, auch in S; 181, 16 hat S *σπεισον*, 185, 10 *αἰώνων*. Außerdem hat Barnard einige Orthographica (161, 9 *μέλλει*, 167, 4 *ἐλλαχίστων*, 184, 17 *θρέμμα*) und die im Apparat zu 169, 1f; 172, 3; 174, 10. 32; 181, 6; 182, 3; 189, 3 aufgeführten Correcturen der HS nicht erwähnt.

Unrichtig ist Barnards Angabe, daß unsere Schrift in S die Überschrift *ὁμιλία* trage. Dies Wort gehört vielmehr als Unterschrift zum Vorhergehenden. Klostermann hat es in seiner Ausgabe der Jeremiahomilien des Origenes S. 194, 19 fraglich gelassen, ob das Wort Unterschrift der letzten Jeremiahomilie oder Überschrift des Folgenden ist. Aber sowohl nach dem sonstigen Brauch der HS (vgl. z. B. bei Klostermann S. 85, 12; 101, 22; 105, 24; 125, 6; 131, 8; 142, 27; 150, 16; 176, 6) als nach der Art, wie *ὁμιλία* durch eine Schlußverzierung an das Vorhergehende angeschlossen und durch breiten Zwischenraum vom Folgenden getrennt ist, scheint mir ein Zweifel nicht möglich zu sein. Es fehlt nur die Zahl der Origeneshomilie, was vielleicht damit zusammenhängt, daß die Zählung durch die Lücke am Schluß der 18. Homilie in Verwirrung geraten war. Handschriftlich ist also unsere Schrift nicht als Homilie bezeugt.

Wo ich Lesarten aus der Abschrift von S in Vatic. 623 (= V) mitteile, tue ich es auf Grund eigener, im Jahr 1894 gefertigter Collocation.

Über die Orthographie der HS S bemerke ich folgendes:

1. Abkürzungen. Die HS verwendet häufig, aber durchaus nicht immer die tachygraphischen Abkürzungen der Endungen (selbener auch einzelner Vocale): sie bietet aber hierin keine bemerkenswerten Formen.

2. Worttrennung. Die Worttrennung ist im ganzen richtig durchgeführt; doch finden sich häufig *μὴ δὲ*, *μὴ δεῖς*, *μὴ δὲ μία* (178. 7), *μὴ δὲν*, *μὴ δὲνός*, *μὴ δαμῆ* (167, 1), *μὴκ ἔτι*, ähnlich ist auch *οὐθὲνία* 171, 15. Falsch ist die Worttrennung in *κἂν ἰδρῶτι* 161, 31, *ἐν ὁμολογημένοις* 163, 14, *τότ' ἦν ἄλλως* 166, 30, *ὅπως οὖν* und *ὄθεν οὖν* 167, 30 (dagegen *ὅστισοῦν* 175, 18), *διὸ* (statt *δι' ὃ*) 177, 27, *ἄλλ' ὅτι* (statt *ἄλλο τι*) 178, 12, *οὐκ οὖν* 164, 14; 178, 19; 180, 19; *ἐπιρρεῖ τὸν* (statt *ἐπίρρητον*) 185, 9.

3. Iota adscriptum ist teils gesetzt, teils weggelassen. Fälle wie *τῶι νόσω* 160, 23 sind häufig; so fehlt das Iota auch in *σώζειν* (z. B. 171, 23), in *ῥᾶον* 160, 21, *εἰκῆ* 161, 20, *πατρῶον* 164, 2 u. ä.: dagegen *ἐνδότερωι* 177, 18.

4. Einfache Consonanten statt doppelter und doppelte

statt einfacher. Fehler derart sind: *πρόριζα* 167, 15; 179, 8; *μέλλει* 161, 9; *περιβεβλημένος* 161, 28; *ἀπορρεῖν* 166, 30; *ἐλλαχίστων* 167, 4; entsprechend 180, 4. 15; drei Consonanten statt zwei zeigt *θρέμμα* 184, 17.

5. Vertauschung von Vocalen: a) *αι* statt *ε*: *παιπανόν* 165, 7.
 b) *ει* statt *ι*: *γνώσεις* 162, 4; *ἐκτείνοντες* 178, 12.
 c) *ι* statt *ει*: *φιλοξερδιαν* 176, 6.
 d) *ο* statt *ω*: *δοροφοροῦντες* 159, 4 f.
 e) *οι* statt *υ*: *λοιμαιομένης* 176, 8; *μοίωσι* 176, 11.

6. Krasis. Die Koronis fehlt, z. B. *τουναντίον* 161, 20; *τόννομα* 188, 8. Andererseits steht *γοῶν* 174, 27.

7. Spiritus. a) Bei *α*: Am häufigsten schwankt der Gebrauch des Spiritus bei den Formen von *αὐτός*, z. B. *αὐτῆς* 169, 19; *αὐτοῦ* 177, 8; 184, 4; 186, 11; *αὐτῶν* 183, 22.

- b) Bei *ι*: *ἰλημ* und *ἰεριχώ* 178, 24.
 c) Bei *οι*: *οἰμωγαῖς* 190, 10.
 d) Bei *ου*: *οὐ* statt *οῦ* 182, 19.
 e) Bei *ω*: *ὄν* statt *ῶν* 173, 11; 178, 29.

8. Accent. Falsche Silben sind betont: *ἀθάδῶς* 161, 11; *προοῖδε* 164, 6; *ἐπιστήται* 169, 25; *περιβλητός* 170, 31; *κατάπληγες* 172, 31; *ἐπιδίδοντας* 176, 31; *τίνα* (statt *τινά*) 178, 24; *ἄθροῦν* 184, 20; *ἐπανρᾶσθαι* 185, 10. Quantitätsfehler sind: *τέρον* 160, 4; *ἄρα* 165, 25; 168, 23; 171, 29; *ἀπορρεῖν* 166, 25 f; *ρίπον* 175, 23 (wie oft in der späteren Gräcität); *κατακλάσθαι* 167, 29; *ὑπακούσα* 171, 17 f; *φράσον* 175, 21; *δαρούσα* 187, 13; *φθαῖσον* 187, 17; *ισχόν* 177, 13; *ἴσα* 179, 17; 189, 5; *σφραγίδα* 185, 12; 188, 18. Andere Fehler sind: *ἐχρὸν* 160, 2; *ἦ ποῦ* (statt *ῆ ποῦ*) 163, 26; *γήρας* 165, 4; *ποῦς* 175, 26; *εὔρεθῆς* (statt *εὔρεθῆς*) 187, 3. Abweichungen von dem gewöhnlichen Verfahren bei Enklitiken: *πηλίκον τινα* 182, 20; *τρόπον τινα* 183, 19; *εἶτα τί* 188, 21.

Ferner stelle ich im folgenden zusammen, an welchen Stellen die vorliegende Ausgabe auf Grund der Handschrift S von der Ausgabe Dindorfs abweicht. Hierbei gebe ich auch an, von wem die richtige Lesart schon früher durch Vermutung gefunden wurde. Namentlich Segaaars Vermutungen wurden mehrmals durch die Handschrift bestätigt. *Di. bedeutet die Angabe Dindorfs über die Lesart der Handschrift V.

- 159, 10 *γέρας* S (wie Combefis) *τέρας* Di
 159, 11 *ὑποζείμενον* S *ὑποζειμένους* Di
 159, 14 *προσεκπλήσσοσι* S *προσεμπλήσσοσι* Di
 160, 5 *φαίνεται μαζοῦ* S *δοζει* Di
 160, 13 *ἐλλαμπρυνόμενος* S *λαμπρυνόμενος* Di
 160, 15 *συμμετρομένης* S *συμμετρομένη* Di

- 160, 16 *μονίμον* S *νομίμον* Di
 160, 21 *σωτήρος* S *κρυίου* Di (Barnard)
 161, 8 *ἀνήτων* S (wie Segaar) *ἀνοήτων* Di
 161, 16 *εἰθ' ὁπόταν μάθωσιν* S (wie Segaar) *εἰτ' ὑπὸ ταυμά-
τωσιν* Di
 161, 18 *προδεικνύναι* S *προσδεικνύναι* Di
 161, 19 *ἐπαύραιντο* S *ἐπαίραιντο* Di
 161, 27 *οὕτως* S *οὕτω* Di; ebenso 166, 19; 170, 28; 171, 18; 172.
13; 180, 31
 161, 28 *τῶν* S < Di
 162, 2 *αἱ* S < Di
 162, 5 *ἵν'* S *ἵνα* Di; ebenso 168, 5; 182, 13
 162, 5 *σάλπιγξ* S *σάλπιγγι* Di
 162, 10 *ἡμῖν* S *ὑμῖν* Di
 162, 20 *τί* S *τί ἀγαθόν* Di
 162, 21 *ἀγαθὸν λέγεις* S *λέγεις ἀγαθόν* Di
 162, 22 f *ψευδομαρτυρήσης* S + *μὴ ἀποστερήσης* Di
 162, 28 *ἔχων χρήματα πολλὰ καὶ ἀγρούς* S *πλούσιος ἔχων πτημάτων
πολλὰ* Di
 163, 1 *εὐκόλως* S *εὐκολώτερον* Di
 163, 5 *δυνατόν* S + *πάντα γὰρ δυνατά ἐστι παρὰ τῷ θεῷ* Di
 163, 8 *εὐαγγελίου* S + *μου* Di
 163, 10 *ἔχειν* S < Di
 163, 11 *ἐν δὲ* S *πολλοὶ δὲ* Di
 163, 11 *οἱ πρώτοι* S *πρωῖτοι* Di
 163, 14 *ἂν ὁμολογημένοις* S *ἀνομολογουμένως* Di
 164, 4 *ὑπὲρ* S *περὶ* Di
 164, 6 *προοῖδε* S *προεῖδε* Di
 164, 17 *ἐστὶ* S < Di
 164, 22 *ἐξομοίωσις* S (wie Combefis) *ἐξομοίωσις* Di
 164, 28 *Χριστοῦ* S + *ἐγένετο* Di
 164, 29 *υἱοῦ γνησίου* S *γνησίου υἱοῦ* Di
 165, 2 *ἀθανασίαν* S *τὴν ἀθανασίαν* Di
 165, 4 *ἀδικημάτων* S *ἀμαρτημάτων* Di
 165, 4 f *ὧν ἐπιθυμία* bis *χρημάτων* S < Di
 165, 19 *οὓν* S < Di
 165, 21 *προχωροῦντα* S *προχωροῦσα* Di
 165, 29 *ἴδιον* S *ἴδιος* Di
 166, 4 *ἐμὸν* S *μένον* Di
 166, 7 *τὸ* S < Di
 166, 8 *προσθεῖναι* S (wie St, Obs. crit. p. 43) *προαθῆναι* Di

- 166, 9 ποθει S ἐπόθει Di
 166, 18 αὐτῆς S ἀπ' αὐτῆς Di
 166, 20 f προστιθέντος S προτιθέντος Di
 166, 25 ὁ S ἂ Di
 166, 26 τῶν S ἀπὸ τῶν Di
 166, 27 f τὴν πρὸς αὐτὰ bis ἐπιθυμίαν S < Di
 166, 30 οὐκ S < Di
 167, 1 γ' S γὰρ Di
 167, 6 τὸ S τὰ Di
 167, 10 καὶ¹ S < Di
 167, 11 εἰ S τί Di
 167, 14 τελειότερον S τελειότερον Di
 167, 15 ὑπόντων S (wie Segaar) ὑπὸ τῶν Di
 167, 17 πρότεροι S πρότερον Di
 167, 22 εἰς αἶι S αἶι Di
 167, 23 αὖ S (wie Segaar) ἄν Di
 167, 28 συνοσία S παροσία Di
 168, 3 δ' S < Di
 168, 5 μαμωνᾶ S μαμμωνᾶ Di; ebenso 180, 20
 168, 5 ἐκλίπη S ἐκλίπητε Di
 168, 7 ἀφανίζει S ἀφανίζουσι Di
 168, 7 f διορύσσουσι S διαρίσσουσι Di
 168, 11 ἐπιξενούται S ἐπιξενούσθαι Di
 168, 14 καταγγέλλει S καταλέγει Di
 168, 14 τούτῳ S + ἔγενετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ
 ἐστιν Di
 168, 14 οὕτω S οὕτως Di
 168, 20 τρέφειν S + τε Di
 168, 25 ὑπὸ τοῦ θεοῦ παρεσκευασμένα S παρεσκευσμένα ὑπὸ τοῦ
 θεοῦ Di
 169, 3 κατ' αὐτὸ S καθ' αὐτὸ Di
 169, 4 δ' S δὲ Di; ebenso 177, 17; 185, 16
 169, 4 ἔχων S ἔχον Di
 169, 10 f διειρημένον S εἰρημένον Di
 169, 17 ὁ τοίνυν S εἰ τοίνυν ὁ Di
 169, 31 ἀπολόμενος S ἀπολλόμενος Di
 170, 11 οὗτός ἐστιν S οὗτος Di
 170, 25 ἐκ περισσεύματος S ἐκ τοῦ περισσεύματος Di
 170, 27 εὐρήσει S εὐρήσει Di
 171, 6 σαρκίνως S σαρκικῶς Di
 171, 14 κατὰ κάλλος S καλὸς Di

- 171, 14 μέγεθος σώματος S σώματος μέγεθος Di
 171, 15 οὐδὲ νία S (οὐδένεια Segaar) οὐδέ Di
 171, 17 f ὑπαζοῦσαι S ἐπαζοῦσαι Di
 171, 19 ὧν S αὐ Di
 171, 31 νόθος S νόθως Di
 172, 10 πρότερον S προτέρων Di
 172, 25 καταστράπτειν S καταστρέφειν Di
 172, 25 ὑπὸ S ἀπὸ Di
 172, 26 τὸ S < Di
 172, 31 κατάπληγες S καταπληγεις Di
 172, 32 δικτύρια S δικτύδια Di
 173, 12 ἀπελασθήσονται S ἀπελαθήσονται Di
 173, 19 ταῖς ψυχαῖς ὁ θεὸς S ὁ θεὸς ταῖς ψυχαῖς Di
 174, 5 λέγομεν S ἐλέγομεν Di
 174, 6 τοῦ διδασκάλου S τῷ διδασκάλῳ Di
 174, 6 ἂν ἄπτοιτο S ἀνάπτοιτο Di
 174, 9 ἐκείνον S ἐκείνην Di
 174, 11 Ἰησοῦς S ὁ Ἰησοῦς Di
 174, 11 ὑμῖν λέγω S λέγω ὑμῖν Di
 174, 16 ἑαυτοῦ ψυχὴν S ψυχὴν ἑαυτοῦ Di
 174, 20 f προβάλλειν S ἀποβάλλειν Di
 174, 32 ἐγὼ σε S (wie Segaar) ἐγὼ Di
 175, 4f ἐγὼ σοι bis ὑπερκόσμιον S < Di
 175, 8 μήτε S μὴ Di
 175, 17 ἀνένεγκε τῇ σεαυτοῦ S ἔνεγκε τῇ σεαυτοῦ Di
 175, 22 σε S με Di
 175, 28 δὲ S < Di
 176, 2 μετὰ S μετ' Di
 176, 26 ἐν δὲ τῷ ἐρχομένῳ S ἐν τῷ ἐρχομένῳ δὲ Di
 176, 28 σαφηνισμόν S (wie Potter) σαφισμόν Di
 177, 12 τοῦ² S < Di
 177, 25 περὶ S < Di
 177, 29 προκατεγνωσμένους S προκατεγνωσμένοις Di
 178, 6 κύριον S τὸν κύριον Di
 178, 15 ἀφθαρσίας S ἀφθαρσίαν Di
 178, 16 θεόν S τὸν θεόν Di
 178, 20 ἐστιν S ἐστὶ μου Di
 178, 27 Σαμαρείτου S Σαμαρίτου Di
 178, 28 ἦκε συνεσκευασμένος S ἦκεν ἐσκευασμένος Di
 178 32, ὅτι S < Di
 179, 3 οὗτος S < Di

179. 25 *ἐκείνω* S *εἰς ἐκείνον* Di
 179. 28 *κόσμον* S *τοῦ κόσμου* Di
 179. 29 *καὶ ἐδίψησα* S *ἐδίψησα* Di
 180. 5 *τοὺς* S *πρὸς τοὺς* Di
 180. 5f *αὐτοῖς* *εἰς τὸ πῦρ* bis *παρεσχηκότας* S *ἀμὴν λέγω ὑμῖν*
ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ
ἐμοὶ ἐποιήσατε Di
 180. 11 *τοῦ*² S < Di
 180. 13 *εὐδόκησεν* S *ἠυδόκησεν* Di
 180. 20 *ἐαυτοῖς* S *ὑμῖν* Di
 180. 22 *ὡς ἰδίαν οὐσαν* S *ὡς οὐκ ἰδίαν οὐσαν* Di
 180. 23 *καὶ οὐκ* bis *οὐσαν* S < Di
 180. 27 *οὐδὲ* S *οὐδ'* Di; entsprechend 181, 3
 180. 28 *ἀλλὰ* S *ἀλλ'* Di
 180. 31 *γογγυσμῶν* S *γογγυσμοῦ* Di
 181. 1 *τοῦ κυρίου* S *τῷ κυρίῳ* Di
 181. 7 *μονὴν* S *μόνην* Di
 181. 19f *γίνεται, ἀλλ' ἐξ ὅλης ἀναπαύσεως καὶ συνουσίας* S *ἀλλὰ*
συνουσίας Di
 181. 22f *δίδωσιν* bis *ὁ κύριος* S < Di
 181. 27 *φυλασσόμενον* S *φυλασσομένους* Di (Barnard)
 182. 17 *τὸ*² S < Di (Barnard)
 182. 18 *καὶ* S < Di
 183. 9 *γλυκεῖαι θεραπείαι* S *γλυκεῖα θεραπεία* Di
 183. 13f *δοκοῦσιν* bis *ἀδελφῶν* S < Di
 183. 19 *τρόπον τινὰ* S (wie Lindner) *πρότον τινα* Di
 183. 32 *θεὸς* S *υἱὸς θεὸς* Di
 184. 2 *εἰς ἡμᾶς* S *εἰς ἡμῖν* Di
 184. 13 *ἀνθρωπολογήμεθα* S *ἀνθρωπολογησόμεθα* Di
 185. 1 *ἀποδοθέντων* S < Di
 185. 11 *ἢ δι' ἀσθένειαν* S < Di
 186. 3 *πολύσπλαγχνος* S (wie Segaar) *πολυεύσπλαγχνος* Di
 186. 5 *ἀπὸ* S *τὸ ἀπὸ* Di
 186. 12 *ὑμᾶς* S (wie Combefis) *ἡμᾶς* Di
 186. 16 *τε* S *δὲ* Di (Barnard)
 187. 4 *ἔστιν* S *ἔστι* Di
 187. 17 *κολάσειν* S *κόλασιν* Di
 189. 6 *δὴ* S *δὲ* Di
 190. 20 *φαιδροῖς* S *φαιδρῶς* Di
 191. 2 *στρατιῶς* S *στρατείας* Di
 191. 3 *ἐπεξαιμαρτάνων* S *καὶ ἐξαιμαρτάνειν* Di

191, 7 ἀπολουμένην S (wie Fell) ἀπολλυμένην Di

191, 12 νῦν S νῦν καὶ ἀεὶ Di

Da E. Schwartz, Hermes 38 (1903) S. 77—83 nachgewiesen hat, wie geringe Bedeutung die im I. Bd. Einl. S. XLIII sq. besprochenen Excerpthandschriften für die Textkritik von QDS besitzen, habe ich im Apparat zu QDS 42 in der Regel nur die allen Excerpthandschriften gemeinsamen Lesarten berücksichtigt. Doch möchte ich hier als Ergänzung zu Barnards Angaben die Collationen zweier HSS veröffentlichen, die diesem bei seiner Ausgabe noch nicht bekannt waren, nämlich Mosqu. S. Synod. 35 (Matth. XXXVI) f. 167^v aus dem 10. Jahrh. (= M), dessen Collation ich Prof. von Gebhardt verdanke, und Valli-cell. E 29 (jetzt Nr. 69) f. 163^v aus dem 10. Jahrh. (= U), dessen Collation Mercati, Rivista bibliogr. ital. 3 (1898) S. 345 veröffentlichte und ich selbst 1902 nachprüfte. Außerdem gebe ich einige Correcturen und Ergänzungen zu den von Barnard mitgeteilten Collationen. Ich citiere hierbei nach Seiten und Zeilen Barnards.

Die Überschrift (vgl. Barnard S. XXV) lautet in MU: Κλήμεντος (so auch G *προσβετέρον Ἀλεξανδρείας ἡγουμένου τῆς σχολῆς ἐκ τοῦ ἐπι* (corr. aus *περι* M²) *γεγραμμένου αὐτῶ (αὐτοῦ U) λόγου. Τίς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος;* Die Schlußbemerkung steht auch in IU (*ὁ nach Ἰωάννης < I; Παμφίλος U; + ὁ Χρυσόστομος I*); sie fehlt in GKM.

S. 31, 27 ἐπιθαροῆς M 32, 1 μένει] μὲν ἢ U ἀξιόχορος U
 1 f μῦθον οὐ μῦθον] οὐ (nachträgl. vor der Z. M²) μῦθον MU 2 ἀλλ'
 M 4 τῆς¹ < U 5 ἡεὶ von ἀπῆει in Ras. M² 5 f τὰ πλησίον (o
 aus ω corr.) χωρεῖα U 7 zwischen εἶνα und τέ Rasur U (ἐν αὐταῖς
 τινα coni. Mercati) 8 τῶν + M² τὸν . . . σημανόμενον U
 10 τᾶλλα MU ἐπὶ] ἐν M 11 πᾶσιν U τὸ καθεκάστω U
 12 ἀστίον M* ἀστεῖον M² 14 vor ἐπὶ ist ἐπὶ τῆς getilgt M
 15 πάντα U τὰ αὐτὰ] ταῦτα U 16 διελέγετο MU
 διεμαρτύροατο U διεμαρτύροετο M ἀ von ἀπῆρεν in Ras. M²
 18 ετρεφεν U συνήχεν U 19 ὑφέστηχε M* ἀφέστηχε M^{corr.} ἐφῆχε
 M² am Rand ὑφέστη καὶ w. e. sch. U (ὑφέστη καὶ gibt Mercati an)
 20 τέλειον GMU

S. 33, 2 ἀρηρηγότες U 3 ἡθάδες M* U ἐθάδες M² ἐσιτίασεων
 aus ἐστάσεων corr. M πολλῶν < K ἐπάγονται αὐτὸν MU
 5 ἐξιωντος U μείζονα M προσεθίζετο U u. w. es sch. M*
 προσεθίζετο M² προσηθίζετο R 7 ὅσπερ corr. aus ὅπερ M²
 11 ἀπολώλει M* ἀπωλώλει M² αὐτὸς R δὲ RU 12 λαβῶν M
 13 βιαιότατος] βεβαιότατος G μαιφρονότατος u. χαλεπότατος
 Clemens III.
 C

M* corr. M² *μαιφρονώτατος* < U 14 *ἐμπεσοῦσης* GMU
 nach *ἀνακαλοῦσι* Rasur M 15 δ' D *ἐπεὶ* M² ἐπὶ M*U
 16 *παρὰθήνην* MU 17 *παρεκατεθέμεθα* U
 S. 34, 1 *ἐξεπλάγη* M² *ἐπεπλάγη* M* 2 *ἔλαβεν* U nach *ἔλαβε*
 Ras. M *καὶ* < U 4 *ἀπαιτῶ]* *ἀπέστη* U *τοῦ ἀδελφοῦ]* *ἀδελφοῦ*
 M* *τὰδελφοῦ* M² *ὡς ὑπὲρ ἀδελφοῦ* U 5 *καὶ ἔτι καὶ]* *ἔτι καὶ* M
καὶ U 6 *ἔφη* aus *ἔφην* corr. M² *τέθνηκεν* M*U *τέθνηκε*
 M^{corr.} *καὶ*² < U 7 *θρεῶ* < U *ἐξόλης* M* *ἐξώλης* M²
 7f *καὶ τὸ κεφάλαιον ληστής* < U 8f *προκατείληφεν* M*U
προκατείληφε KM² 9 δὲ] *οὖν* M² *οὖν ὁ ἀπόστολος* — *πληξά-*
μενος < M* + M² am Rand 10 *οἰμογῆς* U 11 *ἀδελφοῦ* M*
τὰδελφοῦ M² *τὰδελφοῦ σοι* U 13 *ὡσπερ* corr. aus *ὄπερ* M²
 14 *χωρεῖον* corr. aus *χωρίον* U¹ 15 zu *ἀλλίσκεται* am Rand *κρατῆ-*
ται U¹ 15f *παραιτούμενος* corr. aus *παρετούμενος* U¹ 16 *τούτω*
 corr. aus *τοῦτο* M² 17 *ἀπάγετέ* U *ὅς τέως]* *ὅς γε* MU *ὡσπερ*
 corr. aus *ὄπερ* M² *ἀνέμενον* M*U *ἀνέμενον* M² 18 *προιόντα* M
ἐγνώρισεν M* *ἐγνώρισε* M²

S. 35, 1 *ἐτρέπετο* M* *ἐτράπετο* M² *ἐπιλαβόμενος* U 2 *ς τ*
 von *φεύγεις τέκνον* in Ras. M² 4 *ὑπὲρ]* *περὶ* U 5 *ἂν δέη]* *ἂν*
δὲ M*U *ἐγὼ* M² S *ἔρριπεν* M* *ἔρριψε* M² *εἶτα]* *καὶ* U 9
ἔκλαιεν M*U *ἔκλαιε* M² *περιέλαβεν]* + *καὶ* U 10 *οἰμογαῖς* M*
οἰμογαῖς M² *ἡδύνατο* MU^{corr.} *δάκρυσιν* M* *δάκρυσιν* M²
 11 nach *δευτέρον* Raum f. 5—6 Buchst. U *μόνην]* *μόνον* M *μένον*
 U 12 *ἐγγνώμενος* M* *ἐγγνώμενος* M² *ἐγγνώμενος καὶ* U 13 *σω-*
τῆρος] *πατρός* U *ἠύρηται* M *ἠύβρηται* U 15 *ἐπαρήγαγεν* M*U
ἐπαρήγαγε M² 16 *συναγωνιζόμενος* M* *συναγωνιζόμενος* M²
 17 *κατακελαδῶν* U

S. 36, 1 *φησὶ* U *ἀπεκατέστησεν* M* *ἀπεκατέστησε* M² *ἀπο-*
καταστήσαι U *μέγα]* + *τι* U 2 *ἀληθηνῆς* U

Ein Vergleich mit den Varianten der anderen HSS zeigt, daß M* zur Gruppe ABCDL gehört, welche S. 34, 9—11 die Worte *δὲ* — *πληξάμενος* ausläßt, und sehr nahe mit L verwandt ist; 31, 27; 32, 5. 10. 16; 33, 5. 13; 34, 17; 35, 10. 12 stimmt M* mit L gegen alle anderen HSS überein. M² dagegen corrigierte nach einer Vorlage, die von Eusebios beeinflusst war; vgl. besonders S. 34, 9—11.

U gehört zu der anderen Gruppe und geht besonders häufig mit QR zusammen, hat aber auch einige singuläre Lesarten mit O gemeinsam (vgl. 34, 4. 7f; 35, 1). Einen Einfluß auf jüngere HSS scheint U nicht ausgeübt zu haben, da seine zahlreichen Fehler nirgends wiederkehren.

D. Bemerkungen zu den Fragmenten.

Zahn war der erste, der unter der großen Masse von Clemensfragmenten Ordnung zu schaffen, Echtes von Falschem zu scheiden und die Fragmente auf die verlorenen Schriften zu verteilen suchte. Bis dahin hatten die Herausgeber einfach neu auftauchendes Material ungeprüft an das bisher gesammelte angereiht und nicht einmal untersucht, ob das „neue“ Material nicht bereits gedruckt sei.

So besteht die Fragmentsammlung Potters, in dessen Ausgabe zum ersten Mal Fragmente mitgeteilt werden, aus den von Fell (1683) und Ittig (1700) veröffentlichten Stücken und dem von Grabe gesammelten, aber nicht veröffentlichten Material. Der Nachdruck der Potterschen Ausgabe von 1757 fügte dazu die bei Fabricius in der Ausgabe Hippolyts II (Hamburg 1718) gesammelten Stücke. Bei Klotz blieben diese Stücke wieder weg. Dagegen erscheinen sie wieder bei Migne, wo die Fragmente auch aus den von Cramer veröffentlichten Catenen vermehrt wurden. Das gleiche wie Migne bietet schließlich Dindorf.

Bei dieser Art die Fragmente zu sammeln ist es nicht zu verwundern, daß manche Stücke als Fragmente gedruckt wurden, die an ihrer Stelle im Text stehen oder in etwas anderer Form bereits als Fragmente aufgeführt waren oder Clemens überhaupt nicht angehören. So konnte Zahn eine Anzahl „Fragmente“ in den erhaltenen Schriften des Clemens nachweisen und andere Sätze, die bis dahin dem Clemens zugeschrieben wurden, auf andere Autoren zurückführen. Aber auch in seiner Sammlung, namentlich unter Nr. XV „Citate und Fragmente ungewisser Herkunft“ finden sich eine Anzahl unechter Fragmente. Auch unter den Fragmenten der vorliegenden Ausgabe mögen noch einzelne unechte stecken, deren wirkliche Herkunft gelegentlich entdeckt werden wird. So schien z. B. Sac. Par. 306 Holl gut für Clemens bezeugt zu sein (der Satz steht auch im Corp. Par. und bei Maximus unter den Clemensfragmenten) und BARNARD hatte das Stück mit einleuchtenden Gründen in die Lücke von QDS 42 gestellt; ein Grund an der Echtheit zu zweifeln war nicht vorhanden. Nun wies aber S. Haidacher. Byz. Zeitschr. 16 (1907) S. 170 nach, daß die Worte bei Chrysostomos *Περί ἰεροσύνης* II 3 (Migne S. Gr. 48 Col. 634) stehen. In ähnlicher Weise konnten noch viele andere Sätze, die bisher als Clemensfragmente gedruckt wurden, in anderen Autoren nachgewiesen werden. Oft bieten die Handschriften der Florilegien, Catenen und Sacra Parallela für den gleichen Satz verschiedene Lemmata. Es ist in solchen Fällen eine Gewißheit nur zu erlangen, wenn der Satz in den erhaltenen Schriften

eines Autors nachgewiesen werden kann. Denn auch unter den Bruchstücken aus den erhaltenen Schriften des Clemens tragen manche falsche Lemmata. So steht z. B. Sac. Par. 205 Holl aus Strom. I 12, 3 in R nach einem Chrysostomositat unter dem Lemma τοῦ αὐτοῦ. Ähnlich ist es bei Sac. Par. 264 aus Strom. VII 33, 4. Sac. Par. 279 hat in PM das Lemma Φίλωνος ἐκ του ἦ, in OA Φίλωνος; es stammt aber aus Ecl. proph. 11. Es ist daher im folgenden, speziell in dem Abschnitt über die unechten Fragmente, viel Zeit und Mühe darauf verwendet worden, die Unechtheit durch Aufzeigen der richtigen Fundstelle zu beweisen. Überall ist es freilich noch nicht gelungen.

Damit nicht etwa ein Fragment vergessen zu sein scheine und damit neu aufgefundene dem Clemens in HSS zugeschriebene Stücke leichter identifiziert werden können, sind in dem Abschnitt über die unechten Fragmente alle die Sätze zusammengestellt, die in den bisherigen Fragmentsammlungen oder in Handschriften dem Clemens zugeschrieben werden, aber keinen Anspruch auf Echtheit machen können.

Die folgenden Bemerkungen zu den einzelnen Fragmenten beruhen vielfach auf den Untersuchungen Zahns in seinem Supplementum Clementinum auch da, wo dies Werk nicht ausdrücklich citiert ist.

I. ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ.

A. Zeugnisse.

1. Euseb. H. E. VI 13, 2. Ἰσάριθμοί τε τούτοις (nämlich den Stromateis) εἶδιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι Ὑποτυπώσεων αὐτοῦ λόγοι, ἐν οἷς ὀνομαστὶ ὡς διδασκάλου τοῦ Πανταίνου μνημονεύει ἐκδοχάς τε αὐτοῦ
25 γραφῶν καὶ παραδόσεις ἐκτέθειται.

22 τε ARBDM δὲ TE τούτοις ABDM τούτων TER 24 τε < T¹ERM
25 γραφῶν TeM γράφων AT¹ERBDΣ^{arm}A ἐπιθέμενος A

2. Euseb. H. E. V 11, 1 f. Κατὰ τοῦτον (nämlich den Pantainos) ταῖς θείαις γραφαῖς συνεσοζόμενος ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐγνωρίζετο Κλήμη, ὁμόνυμος τῷ πάλαι τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἡγερσαμένῳ ποιητῆ τῶν ἀποστόλων ὃς δὴ καὶ ὀνομαστὶ ἐν αἷς συνέταξεν Ὑποτυπώσεων
30 ὡς ἂν διδασκάλου τοῦ Πανταίνου μέμνηται.

27 ἀλεξανδρεῖων T¹ corr. T^c 29 ὡς καὶ δὴ M 30 ὡς ἂν < BD

In Rufins Übersetzung: *In Iulius divinarum eruditionum scholis quam maxime effloruit apud Alexandriam Clemens codem vocabulo, quo et ille in urbe Roma apostolorum et successor et discipulus vocitatus. Denique ipse*

lic Clemens in septimo Dispositionum libro Pantaceni tanquam magistri et praeceptoris sui mentionem facit, geht die Bemerkung in septimo Dispositionum libro vielleicht auf eine Randnotiz in seinem Exemplar zurück; vgl. Preuschen in Harnack, Gesch. der althchr. Lit. I S. 301.

3. Eus. H. E. VI 14, 1. Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν. πάσῃ τῆς ἐνδιαθήζου γραφῆς ἐπιτετημημένας παποιήται διηγήσεις, μηδὲ τὰς ἀντιλεγόμενας παρελθόν, τὴν Ἰούδα λέγω καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολὰς τὴν τε Βαρναβᾶ καὶ τὴν Πέτρον λεγομένην ἀποκάλυψιν. Fortsetzung s. Fragment 22.

4. Cassiodorius De institutione divinarum litterarum. Praef. (Ausgabe von Garet, Rouen 1679) II p. 538 (= Migne S. lat. 70 Col. 1107 f). *Ferunt itaque scripturas divinas veteris novique testamenti ab ipso principio usque ad finem graeco sermone declarasse Clementem Alexandrinum cognomento Stromateum, et Cyrillum eiusdem civitatis episcopum et Ioannem Chrysostomum, Gregorium et Basilium necnon et alios studiosissimos viros. quos Graecia facunda concelebrat.* Cassiodorius hat demnach Kunde von einem die ganze Bibel umfassenden Commentar des Clemens gehabt. Es ist aber nicht wahrscheinlich, daß er die vollständigen Hypotyposeis selbst in seiner Bibliothek hatte; sonst hätte er wohl nicht nur die Auslegung zu vier katholischen Briefen ins Lateinische übersetzen lassen oder hätte wenigstens Clemens öfters in seinen Schriften erwähnt; vgl. Zahn, Forsch. III S. 137. Außer der eben angeführten und der zu Fr. 24 citierten Stelle nennt Cassiodorius Clemens nur noch einmal De art. ac disc. lib. litt. Cap. V, II p. 586 ed. Garet (= Migne S. lat. 70 Col. 1208): *Clemens vero Alexandrinus presbyter in libro quem contra paganos edidit musicam ex musis dicit sumpsisse principium; musasque ipsas; qua de causa inventae fuerint, diligenter exponit.* Damit wird wohl Protr. 31 gemeint sein.

5. Photios Bibl. Cod. 109. Vgl. I. Bd. Einl. S. XIV f.

6. Photios Bibl. Cod. 110. Οὐδὲν δὲ ὅμοιον ἔχουσι πρὸς τὰς Ὑποτυπώσεις οὗτοι οἱ λόγοι (Paidagogos und Protreptikos): τῶν τε γὰρ ματαίων καὶ βλασφημῶν ἀπηλλαγμένοι δοξῶν καθεστήκασιν.

7. Photios Bibl. Cod. 111. Ἀὕτη δὲ ἡ τῶν Στωματέων βιβλος ἐνιαχοῦ οὐχ ὑγιῶς διαλαμβάνει, οὐ μέντοι γε ὥσπερ οἱ Ὑποτυπώσεις, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἐκεῖ διαμάχεται.

Vgl. außerdem die Einführungsworte der Fragmente.

B. Bemerkungen zu den Fragmenten.

Eine Anzahl Fragmente der Hypotyposeis ist erhalten in den unter dem Namen des Oikumenios gehenden Commentaren zur Apostelgeschichte, den paulinischen und den katholischen Briefen. Die Editio

princeps ist: Ἐξηγήσεις παλαιὰ καὶ λίαν ὀφέλιμοι βραχυλογία καὶ σαφήνεια τοῦ λόγου ἔχουσαι θαυμαστήν, ἐκ διαφόρων τῶν ἁγίων πατέρων ἐποικνημάτων ἐπὶ Οἰκουμένιον καὶ Ἀρέθα συλλεχθεῖσαι εἰς τὰς τῆς νέας διαθήκης πραγματείας τάσδε. Τοῦ μὲν Οἰκουμένιον εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, εἰς τὰς ἐπὶ καθολικὰς λεγομένας ἐπιστολάς, εἰς τὰς Παύλου πάσας· τοῦ δὲ Ἀρέθα εἰς τὴν Ἰωάννου ἀποκάλυψιν. Veronae 1532. Als Herausgeber nennt sich in dem an Papst Clemens II. adressierten Vorwort Donatus aus Verona. Eine lateinische Übersetzung gab Johannes Hentenius, Antwerpen 1545. Ein Abdruck der Ausgabe des Donatus, verbunden mit der lateinischen Übersetzung des Hentenius, ist die Ausgabe von F. Morellus, 2 Bände Paris 1630, 1631. Darnach wiederholt bei Migne S. gr. 118, 119.

Die Rätsel, die bisher mit dem Namen des Oikumenios verknüpft waren (vgl. A. Ehrhard in K. Krumbacher, Geschichte der Byzant. Literatur² S. 131 ff), sind jetzt zum Teil gelöst durch Fr. Diekamp, der feststellte, daß Oikumenios, Bischof von Trikka in Thessalien, etwa um 600 einen Commentar zur Apokalypse verfaßt hat, der noch nicht gedruckt ist, aber handschriftlich vorliegt. Vgl. Fr. Diekamp, Mitteilungen über den neuaufgefundenen Commentar des Ökumenios zur Apokalypse, Sitzungsberichte der Kgl. preuß. Akademie der Wiss. zu Berlin 1901, S. 1046—1056.

Dagegen ist es ganz fraglich, auf wen die oben erwähnten Commentare zurückzuführen sind. Den Namen des Oikumenios tragen sie nur auf Grund von Vermutungen, die Donatus in dem griechischen, Τοῦ Φιλέλλησι überschriebenen Vorwort seiner Ausgabe und Hentenius in der Praefatio seiner Übersetzung mitteilen¹. Weder die Handschrift, die Donatus benützte — sie kann nicht mehr mit Sicherheit identifiziert werden² —, noch eine der zahlreichen bei von Soden, Die Schriften des Neuen Testaments I S. 691 f und S. 694—699 besprochenen HSS trägt im Titel den Namen des Oikumenios; dieser findet sich nur bei einzelnen Bruchstücken als Lemma, ebenso wie der Name anderer Autoren. Daß Oikumenios nicht der Redaktor des Commentars war, ist jetzt, wo man seine Zeit kennt, schon deswegen gewiß, weil (wenigstens in einem Teil der HSS) häufig der Name des Photios begegnet, der lange nach Oikumenios lebte.

Eine »Oikumenioscatene« zum II Korintherbrief hat J. A. Cramer, Catenae graecorum patrum in Novum Testamentum, Oxford 1840—1844, V p. 345—444 aus Paris. 223 [= O^r 102 bei von Soden) abgedruckt.

¹) Vgl. darüber auch Bardenhewer in Wetzer u. Weltes Kirchenlexikon² IX Sp. 705—711.

²) Vgl. auch Cramer, Caten. VIII praef. p. Vb.

Hierin finden sich zwei von den bei Morellus erhaltenen Fragmenten. Außerdem gab Cramer im gleichen Bande p. 460—477 zum I und II Korintherbrief die Collation¹ eines Codex Bodleianus mit dem Druck des Morellus. Die von ihm Auct. T. I, 7 genannte Handschrift ist jetzt Bodl. Misc. 185; vgl. H. O. Coxe, Catalogi codd. mss. Bibl. Bodl. Pars I (Oxonii 1853) Col. 739. Die Handschrift ist weder bei Karo-Lietzmann, Caten. graec. catal. noch bei von Soden erwähnt.

Im Apparat der Fragmente ist Donatus-Morellus mit M, Cramers Catene mit C, Cod. Bodl. Misc. 185 mit B bezeichnet.

Zu Fragment 1.

Preuschen läßt bei Harnack, Gesch. der altchristl. Lit. I S. 303 das Fragment beginnen: *ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων ἀγγέλους φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους*, und bemerkt dazu: »Wie φησὶ zeigt, sind die Worte nur als ein Referat des Oecumenius über die Auslegung des Clemens zu verstehen.« Aber die Analogie aller anderen bei [Oikumenios] erhaltenen Clemensfragmente zeigt, daß die, wie es scheint, in B erhaltene Stellung der Worte *οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ Ὑποτυπώσεων* die ursprüngliche ist. Das Subject zu φησὶ (nach ἀγγέλους) ist, wie sehr oft bei Clemens, der (nicht genannte) Verfasser der zu erklärenden Bibelstelle.

Die Lesart *τετάρτῳ* verdient den Vorzug vor der Lesart *τρίτῳ*, weil die beiden Citate aus den Hypotyposeis zum II Korintherbrief (Fragment 2, 3) aus dem vierten Buche stammen und es nicht wahrscheinlich ist, daß Clemens in einem Commentar, der in acht Büchern die ganze Bibel behandelte, die beiden Korintherbriefe auf verschiedene Bücher verteilte. Vgl. Zahn, Forsch. III S. 147 f.

Während Oikumenios sonst regelmäßig beim Übergang zu einem anderen Ausleger oder einer anderen Auslegung ein Stück biblischen Textes anführt oder wiederholt, schließt sich an Fragment 1 Folgendes direkt an: *Εἰ τῆς τοῦ ἀνδρός φησὶν ἕξουσίας καταγορεύει· καὶ τοὺς ἀγγέλους αἰδέσθῃτι, ἵνα μὴ αὐτοῖς ἐν ἴσῳ φαίνῃ τῇ ἐξυρημένῃ* (vgl. I Kor. 11, 6) *καὶ οἷον ἀνταίρουσα κατὰ τῆς ὑπὸ θεοῦ σοι ἐπιθείσης ἕξουσίας*. Diese Auslegung entspricht aber nicht der in Fragment 1 gegebenen des Clemens, sondern der des Photios (bei Cramer V p. 212, 21).

1) Bei Benützung der Collation ist zu beachten, daß bei Morellus die Seitenzahlen 557—566, im Abdruck bei Migne die Zahlen 566—575 doppelt gezählt sind, während die Collation nach einem Exemplar gemacht zu sein scheint, in dem dieser Fehler verbessert war; die Angaben bei Cramer sind daher von p. 567 an immer um 10 Seiten voraus.

Deshalb hat N. le Nourry, Appar. in Bibl. max. I Col. 1330 die Worte mit Recht nicht mehr unter die Clemensfragmente gestellt.

Zu Fragment 2.

Dindorf gibt III p. 493, 10—14 dieses Fragment aus [Oikumenios] und dann 493, 25—30 noch einmal aus Cramer, stellt ihm aber hier noch die Worte voran: *καὶ τοσοῦτον, φησίν, οὐδεὶς ἔτι κατὰ σάρκα ζῆ· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔστι ζωή, ἀλλὰ θάνατος, ὅτι καὶ ὁ Χριστός (lies ὅθεν καὶ ὁ Χριστός <ἦλθεν>), ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ κατὰ σάρκα ζῆν ἐπάσασατο. πῶς; οὐ τὸ σῶμα ἀφείς· ἀπαγε. μετ' αὐτοῦ γὰρ ἦξει ὡς ἰδίον, κριτῆς ἀπάντων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἀπαλλαγείς παθῶν, οἷον πείνης καὶ δίψης καὶ ὕπνου καὶ κόπου· νῦν γὰρ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἔχει σῶμα.* Diese Worte gehen aber nicht nur bei Cramer, sondern auch bei [Oikumenios] voran, sind aber dort durch einen neuen Absatz, hier durch Wiederholung der biblischen Textworte vom Folgenden getrennt.

Zu Fragment 3.

Auch dies Fragment gibt Dindorf III p. 493, 16—18 aus [Oikumenios] und 494, 6—9 aus Cramer, stellt aber 494, 1—6 folgende bei [Oikumenios] und Cramer vorhergehende, jedoch durch neuen Absatz und Wiederholung des Bibeltextes abgetrennte Worte voraus: *καθάπερ γὰρ τὸ θερμὸν εὐρύνειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη· θερμὸν γὰρ τι χρῆμα ἡ ἀγάπη· ὡσεὶ εἶπεν· Οὐ μόνον στόματι, ἀλλὰ καὶ καρδίᾳ φιλοῦ καὶ (< καὶ < M) πάντας ἔνδον ἔχω. διό φησιν· »οὐ στεροχωρησθε ἐν ἡμῖν (ἡμῖν BC ὑμῖν M)«, τοῦ πόθου εὐρύνοντος (εὐρύναντος B) αὐτοῦ τὴν ψυχὴν.* Diese Worte können schon wegen der verschiedenartigen Erklärung von *πεπλάτυνται* nicht direkt mit dem Folgenden zusammengehören. Außerdem würde auf die Erklärung von I Kor. 6, 11^b, 12^a die von I Kor. 6, 11^b, 12^b folgen, was auch unwahrscheinlich ist.

Zu Fragment 4.

Auf Fragment 4 gehen einige Nachrichten späterer Autoren über die Jünger zurück, die zum Teil für selbständige Fragmente der Hypotyposis angesehen wurden. Am eingehendsten hat darüber gehandelt Th. Schermann, Propheten- und Apostellegenden in TU 31 (III. Folge 1) S. 293—297.

1. Schon Rufin läßt in seiner Übersetzung der Stelle Euseb. H. E. I 12, 3 Clemens auch sagen, daß Matthias zu den 70 Jüngern gehört habe, indem er *κατέχει λόγος* (I 82, 8 Schwartz) mit *dicat* (sc. *Clemens*) übersetzt.

2. Später führte man die Zugehörigkeit aller bei Euseb. H. E. I 12 genannten Jünger zu den Siebenzig auf die Hypotyposeis des Clemens zurück und fügte dann noch mehr oder weniger andere Namen hinzu. Das zeigen uns die in verschiedenen Rezensionen an Apostel- und Siebenzig-Jüngerkataloge angehängten Bemerkungen.

A. Folgende Worte stehen am Schluß des Apostelkatalogs, der vor den Commentaren des [Oikumenios] ed. Donatus Veronae 1532 abgedruckt ist (= A), in Cod. Vatic. 1506 f. 78^v (= B) nach Schermann a. a. O. S. 295 und Prophetarum vitae fabulosae (Leipzig 1907) S. 127 ff., in Cod. Vatopaed. 635 f. 10^v (= C) nach Mitteilung von Ph. Meyer in R. A. Lipsius, Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden. Ergänzungsheft S. 3 und in Cod. Vatopaed. 657 (= D) bei von Soden, Die Schriften des Neuen Testaments I S. 364².

Ἐκ τῶν ἀποστόλων τοῦ σωτήρος τῶν ἑβδομήκοντα γεγόνασιν,
 15 ὡς ἱστορεῖ Κλήμης ἐν πέμπτῃ τῶν Ὑποτυπώσεων, Βαρνάβας, Σω-
 σθένης, Κηφᾶς³ ὁμώνυμος Πέτρω, Μαθθίας ὁ συγκαταριθμηθείς τοῖς
 ἑνδεκα, Βαρσαβῶς καὶ Αἴνος, οἳ μέμνηται Παῦλος Τιμοθέω γράφων
 (II Tim. 4, 21), Θαδδαῖος, Κλεόπας καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς.

14 ἀποστόλων ABC < D ἑβδομήκοντα AC ο' BD γεγόνασιν ABC γε-
 γόνασι D 15 ἱστορεῖ Κλήμης BCD ἱστορεῖται A πέμπτῃ BCD τῇ πέμπτῃ A

16 Πέτρω CD Πέτρος B Πέτρον A Μαθθίας AB Μαθθαῖος CD ὁ ABC
 < D 17 ἑνδεκα BCD δώδεκα A ἑνδεκα C + Εὐβουλος, Ποίδης, Κοίσκης ἐν
 τῇ β' B (dazu am Rand: ἐν τῇ ἐπιστολῇ οὐκ ἔστιν B) + καὶ AD Βαρσαβῶς
 AB Βαρσαβῶς CD Αἴνος BC 18 Κλεόπας BC καὶ Κλεῶπας AD

B. In Cod. Ottob. 167 f. 147^v (Pseudo-Dorotheos) steht nach Schermann a. a. O.:

Οὗτοι ἐκ τῶν μαθητῶν γεγόνασι τοῦ σωτήρος, ὡς ἱστορεῖ Κλή-
 μης ἐν τῇ ε' τῶν Ὑποτυπώσεων, καὶ ὅσοι ἐπίσταται τῶν ἀποστόλων
 Παῦλος, Βαρνάβας, Μάρκος, Τίτος, Τιμόθεος, Ιουκᾶς καὶ Σιλουανός.

3. Am Schlusse des im Chron. Pasch. mitgeteilten Verzeichnisses der 70 Jünger steht p. 224 C (I p. 421 ed. Bonn):

Περὶ δὲ τῶν προγεγραμμένων ο' μαθητῶν τῶν μετὰ τοὺς ἰβ'
 τοὺς προτεταγμένους ἱστορεῖ Κλήμης ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ πέμπτῃ
 τῶν Ὑποτυπώσεων.

Daß auch diese Angabe indirekt auf die Eusebstelle zurückgeht, ist wahrscheinlich wegen der Form, in der p. 213 BC (I p. 400 ed. Bonn.) Sosthenes und Kephias aufgeführt sind:

1) Ich gebe die Varianten nach der Ausgabe in der Bibl. Teubn. Die Angaben in TU sind nicht völlig gleichlautend.

2) Man könnte vermuten, daß Vatopaed. 635 und 657 identisch sind, aber die Varianten sprechen gegen diese Vermutung.

3) Die Angabe bei Schermann Κηφᾶς + ὁ A ist falsch.

β. Σωσθένης, ὃν μέμνηται Παῦλος Κορινθίους ἐπιστέλλων.

γ. Κηφᾶς, ὁμώνυμος Πέτρου, ᾧ καὶ ἐμαχήσατο Παῦλος κατὰ Ἰουδαῖσιν.

Beide Jünger sind auch zusammengestellt in den Verzeichnissen von Pseudo-Dorotheos und Pseudo-Hippolytos bei Schermann, *Proph. vitae fab.* p. 141, 1—4; 170, 3 f. Vgl. auch R. A. Lipsius a. a. O. I S. 201.

4. In Cod. Marcian. lat. 21, 10 (13. Jahrh.) steht nach J. Valentinelli, *Bibl. ms. ad S. Marci Venetiarum, Codd. Lat. Tom. V. Venetis* 1872 p. 214 hinter der *Historia scholastica* des Petrus Comestor von anderer Hand ein Verzeichnis der Begräbnisstätten der Apostel, in dem am Schluß Clemens Alex. citiert wird. Zahn hat es daher als Fragment 12 der *Hypotyposesis* abdrucken lassen. Gleichlautend findet sich das Verzeichnis auch in Cod. Paris. lat. 9562 (12.—13. Jahrh.) f. 142v. über den R. A. Lipsius a. a. O. I S. 214 f und Ergänzungsheft S. 17 handelt. Das Verzeichnis lautet nach Valentinelli, Lipsius und Schermann, *Propheten- und Apostellegenden* S. 296 und *Prophetarum vitae fabulosae* S. 213, folgendermaßen (P = Paris., M = Marcian.):

Petrus et Paulus Romae sepulti sunt.

Andreas Patrae civitate Achaiae.

25 *Iacobus Zebedaei in arce Marmarica.*

Ioannes in Epheso.

Philippus cum filiabus suis in Hierapoli Asiae.

Bartholomaeus in Albone civitate maioris Armeniae.

Thomas in Calamia civitate Indiae.

26 *Matthaeus in montibus Parthorum.*

Marcus Alexandriae in Bucolis.

Iacobus Alphaci iuxta templum.

Thaddaeus et Iudas in Beryto Edessenorum.

Simon Cleophas, qui et Iudas, post Iacobum episcopum CXX annorum crucifixus est in Ierusalem, Traiano mandante.

Titus Cretae.

Creseens in Galliis.

*Eunuchus Candacis reginae, unus ex LXX apostolis, in Arabia, quae felix dicitur, passus¹ est, ut ait Clemens in quinto libro hypotyposcon, id est in *synonymum.**

19 Patras P Achaie P Acaiae M 20 Marmarica M marematica P (nach Lipsius)

22 iherapoli P 24 Calamia P Calamia M Indie P Iudae M 26 in Bucolis Lipsius in buolis P < M 28 Beryto Lipsius beruto P Britio M Birtha (= Burg) Schw 29 Symon P 31 Tyltus P 33 Eunucus M septuaginta P apostolis M discipulis P (nach Lipsius) 34 dicitur < M ait P < in Lücke M hypotyposcon P

1) passus steht in PM, fehlt bei Zahn und Schermann.

5. Eine andere Nachricht über den Eunuchen der Kandake wird in dem von A. Baumstark, *Oriens christianus* 2 (1902) S. 312—351 herausgegebenen arabischen Kataloge der 70 Jünger von Abū-l-Barakāt auf Clemens zurückgeführt (a. a. O. S. 341).

Candaces eunuchus, quem Philippus, primus septem (diaconorum), baptizavit, in Arabia felice dicta et in insula Taprobana praedicavit, quae iuxta mare Erythraeum (sita est), et in numero septuaginta (discipulorum) habitus est suffectus pro eis, qui defecerunt, ut Clemens in quinto (libro) similitudinum scribit.

In beiden Fällen scheint die am Schluß des Pseudo-Epiphaniostextes stehende Notiz von einer Mitteilung des Clemens über Angehörige des Siebenzig-Jüngerkreises (vgl. oben 2 A) zu einem Mißverständnis geführt zu haben. Dieser Notiz geht direkt vorher die Erzählung von dem Eunuchen der Kandake (Schermann, *Proph. vitae fab.* S. 127. 5—11; hierauf wurde die im folgenden enthaltene Quellenangabe übertragen.

6. Eine ähnliche Übertragung ist es, wenn nach von Soden I S. 364 in Cod. Vatop. 657 das ganze Apostelverzeichnis die Überschrift trägt: *διάταξις τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος τοῦ ἑθνεῖν ἀποστολεῖσα*, während der im wesentlichen identische Pseudo-Epiphaniostext die Überschrift hat: *Τὰ ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων* (oder *τῶν δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματα καὶ*) *ποῦ ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον (τοῦ) Χριστοῦ καὶ πῶς ἐτελειώθησαν.*

7. Auf das in Fr. 4. 13 und Strom. II 116, 3 über Barnabas Erzählte geht es in letzter Linie wohl auch zurück, wenn in den *Acta SS.* Juni II p. 438 der Mönch Alexander von Cypern im *Ἐγκώμιον εἰς Βαρνάβαν* als seine Quellen den *Στρωματεύς* und *ἕτερα ἄρχαία συγγραμματα* nennt.

Zu Fragment 5.

Zu welcher Bibelstelle Clemens diese Bemerkung über die Engel machte, läßt sich nicht entscheiden; da aber im 5. Buch der Galaterbrief commentiert war, stand die Bemerkung vielleicht bei Gal. 3, 19.

Zu Fragment 6.

Da der Commentar zum I und II Korintherbrief im 4. Buche der *Hypotyposeis* gestanden zu haben scheint (vgl. Bem. zu Fr. 1), so ist entweder *πέμπτω* (S. 196, 22) in *τετάρτω* zu ändern oder anzunehmen, daß Clemens nur gelegentlich auf I Kor. 1, 14 zu sprechen kam.

Zu Fragment 7.

In den Sammlungen der Fragmente vor Zahn beginnt das Fragment erst mit ἢ οὕτως (S. 197, 9); aber die hier beginnende zweite Erklärung

steht in engem Zusammenhang mit der ersten und ist nur durch den Gegensatz zu ihr verständlich.

Zu Fragment 8.

Die Zugehörigkeit dieses Fragments zum 6. Buch ergibt sich aus der Ähnlichkeit des Inhalts mit Fragment 9, für welches das 6. Buch ausdrücklich citiert ist.

Zu Fragment 9.

Es ist nicht mehr genau zu scheiden, was in diesem Stück dem Clemens und was dem Papias angehört. Daß das Citat von I Petr. 5, 13 auf Papias zurückzuführen ist, hat E. Schwartz. Über den Tod der Söhne Zebedäi (Abh. der Ges. der Wiss. zu Gött. Phil.-hist. Kl. N. F. Band VII Nr. 5) S. 20 wahrscheinlich gemacht.

Über den im Apparat citierten Prolog zum Commentar des Markusevangeliums vgl. von Soden, Die Schriften des Neuen Testaments I S. 574 ff. Hier ist S. 576 von dem Typus *A^a* gesagt, daß er nach den HSS *A¹³⁸* und *A¹⁴¹* das erste Scholion mit der Notiz »*Κλήμης ἐν ἔκτῃ τῶν Ἑποτυπώσεων παρατίθεται τὴν ἱστορίαν*« einführe. Dies Scholion (tatsächlich noch ein Stück Prolog), bei von Soden S. 303 (nicht 302). 2—7 abgedruckt, stammt aber aus Iren. Adv. haer. III 11, 8 (II p. 49, 1—7 ed. Harvey). Daher sagt von Soden, daß der Satz, falls das Lemma in *A^a* richtig sei, von Clemens dem Irenäus entnommen sein müßte. Aber die Notiz »*Κλήμης — ἱστορίαν*« ist nicht Lemma zum ersten Scholion, sondern Unterschrift zu dem Prolog und ist zugleich mit diesem aus der Eusebiosstelle entnommen. Auf Eusebios ist in dem Prolog des Victor bei Combefis. Bibl. graec. patr. auct. noviss. I p. 436 C. ausdrücklich hingewiesen mit den Worten: καὶ ταῦτα εὐρήσεις Εὐδόβιον τῶν Καισαρείας ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγῳ ἐν χειραλίδι πεντεκαιδεκάτῳ ποσῶς ἐπιθέμενον.

Auf Fragment 9 d. h. Rufin geht auch zurück, was in den Legenden von Aquileia Acta SS. April III p. 346 sq. mit Berufung auf *Clemens in sexto disputationis libro* über Markus erzählt ist; vgl. Lipsius, Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden II 2 S. 346.

Zu Fragment 10.

Es ist wahrscheinlich, daß die Stellen der Apostelgeschichte, in denen von Jakobus dem Sohn des Alphaios die Rede ist, Clemens zu der von Eusebios überlieferten Bemerkung veranlaßten. Daß im 6. Buch der Hypotyposes die Apostelgeschichte commentiert war, macht auch Frag-

ment 11, wohl eine Notiz zu Act. 17, 5—9, wahrscheinlich. Auch Fragment 8 und 9 können aus einem Commentar zur Apostelgeschichte (vgl. z. B. Act. 12, 12. 25) stammen so gut wie die Notiz gleichen Inhalts in dem Commentar zu I Petr. 5, 13 steht. Andererseits läßt Fragment 12 vermuten, daß im 6. Buch der Hypotyposes auch die Evangelien behandelt waren.

Zu Fragment 11.

Die Coniectur Grabes $\delta\nu$ statt $\eta\nu$ befriedigt sprachlich nicht recht, wenn man annimmt, Clemens habe sagen wollen, daß der Iason des Dialogs identisch sei mit dem von Lukas erwähnten. Deshalb hat Harnack TU I 1, 123 und 3, 124 die Coniectur Grabes für unerträglich erklärt; er hat aber in der Gesch. der altchristl. Lit. I S. 94 sein Urteil darüber gemildert. Mit Recht macht Zahn, Forsch. III S. 74² darauf aufmerksam, daß Maximus die Stellung *Παπίσκον καὶ Ἰάσονος* gegen die gewöhnliche Form des Titels gewählt zu haben scheint, um den Relativsatz mit der Notiz über Iason anhängen zu können. Wahrscheinlich ist daher Grabes Änderung doch richtig; jedenfalls ist $\eta\nu$ falsch.

Zu Fragment 12.

In Vatic. 354 (10. Jahrh.) steht das Fragment am Rand von f. 30^r als Bemerkung zu der Erzählung von der Heilung des Aussätzigen Matth. 8, 2 ff. Außer Mercati haben über das Fragment ausführlicher gehandelt Zahn, Neue kirchl. Zeitschrift 16 (1905) S. 415—419 und Harnack, Sitzungsberichte der preuß. Akad. 1904 S. 901 ff.

Zu Fragment 13.

Daß das Fragment nicht schon mit *Βαγραβᾶς* zu schließen ist, wie Ittig, Operum Clem. Alex. supplementum p. 164 und nach ihm Potter p. 1015 annahmen, zeigt die Übereinstimmung des folgenden Satzes $\delta\nu\delta\epsilon$ — *κατατομηθεὶς* mit Euseb. H. E. II 23. 3. Dagegen läßt sich nicht beweisen, daß auch der nächste Satz mit dem Citat Gal. 1, 19 dem Clemens angehört. Immerhin scheint es mir wahrscheinlich, weil Eusebios erst mit $\epsilon\nu$ *τούτοις καὶ τὰ τῆς τοῦ σωτήρος* zu etwas Neuem übergeht und weil Clemens häufig in ähnlicher Weise nach seinen eigenen Mitteilungen ein Schriftwort anführt. Vgl. z. B. Fr. 4. 9.

Hieronymus De vir. ill. 2 vermengt die Nachrichten, die Eusebios aus Clemens, Hegesippos und Josephos hat, und läßt so den Clemens etwas sagen, was nach Eusebios Josephos berichtet, und legt dem Josephos Stücke aus den Berichten des Clemens und Hegesippos in den

Mund. Auffallend ist, daß die syrische Übersetzung des Eusebios die ganze Erzählung des Hegesippos H. E. II 23, 4—18 dem Clemens in den Mund legt, indem sie II 23, 3 den Namen Hegesippos ausläßt und II 23, 19 angibt, dies habe Clemens ausführlich erzählt und übereinstimmend mit ihm Hegesippos. Doch wird diese Darstellung schon durch den Zusatz *ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι* II 23, 3 als unrichtig erwiesen; denn weder die Buchzahl noch der Titel stimmt zu dem, was Eusebios II 1, 4 ausdrücklich angibt.

Auf Fragment 13, d. h. die Eusebstellen, wird auch zurückgehen, was Andreas, Erzbischof von Kreta, in seiner Schrift über Leben und Martyrium des Apostels Jakobus, herausgegeben von Papadopoulos-Kerameus, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας* I (St.-Petersburg 1891) S. 2, 6—14 sagt:

Ἡγήσιππος δὲ καὶ Κλήμης τῆσδὲ μοι γερόνασι τῆς ἱστορίας διδάσκαλοι, ὧν ὁ μὲν ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι, ὁ δὲ ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν λεγομένων Ὑποτυπώσεων κατ' ἐπιδρομὴν γεγράφασι τὰ κατὰ Ἰάκωβον, οὐ τοῦτον, ὡς εἴρηται, τὸν σκοπὸν βαλλόμενοι, ἀλλ' ἐφ' ἕτερα μὲν τῆς γραφῆς τὸν δρόμον ἀνύοντες, ὑπὸ δὲ τῆς μεγαλειότητος τοῦ ἀνδρὸς σιωπῇ παρελθεῖν τινα τῶν ἐκείνου μὴ συγχωρούμενοι.

Daß Andreas die Hypotyposeis des Clemens selbst noch benützt hat, wie J. Hausleiter, *Zeitschr. f. Kirchengesch.* 14 (1894) S. 74 zu zeigen suchte, ist nicht wahrscheinlich. Schon die Verbindung des Hegesippos und Clemens erinnert an Euseb. H. E. II 23, 3. 19, ebenso die Quellenangabe *ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτοῦ ὑπομνήματι* an H. E. II 23, 3 und *ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν Ὑποτυπώσεων* an H. E. II 1, 3. Daß bei Andreas *ἕκτῃ* steht und nicht *ἑβδόμῃ* wie H. E. II 1, 4, während Andreas doch wohl an dasjenige denkt, was Euseb. H. E. II 1, 4 f und II 23, 3 aus Clemens über Jakobus berichtet, ist durch die eben citierte Stelle II 1, 3 veranlaßt, wo ja ebenfalls von Jakobus die Rede ist. Die Worte *κατ' ἐπιδρομὴν* bei Andreas besagen aber nur, daß weder Clemens noch Hegesippos eine Lebensbeschreibung des Jakobus als besondere Schrift verfaßt haben; sie treffen also zu, ob die Mitteilungen des Clemens in einem Commentar zum Jakobusbrief oder in einem solchen zur Apostelgeschichte gestanden haben. Wenn schließlich Andreas a. a. O. S. 10, 9 f sagt *ὁμοία δὲ τοῦτοις* (d. h. dem Berichte des Hegesippos) *εἰσὶ καὶ τὰ Κλήμεντος*, so ist das wieder nur eine Reminiscenz an Euseb. H. E. II 23, 19 *ταῦτα διὰ πλάτους, συννοδὰ γε τῷ Κλήμεντι, καὶ ὁ Ἡγήσιππος*. Zu dem Resultat, daß Andreas nur aus Eusebios geschöpft habe, kommt auch Ph. Meyer, *ThLz* 17 (1892) Sp. 564.

Zu Fragment 14.

Dindorf ließ III 497, 22—27 auch die auf ἐξαγοσμήθησαν folgenden Sätze Euseb. H. E. II 9, 4 τότε δῆτα (so Schw, τὸ τηριζαῦτα δέ Di) bis ἀρεῖται διαξορίαν als Clemensfragment drucken; aber nicht mit Recht; denn Eusebios nimmt hier den durch das Clemensfragment unterbrochenen Faden der Erzählung wieder auf: vorher ist Act. 12, 1f citiert, nachher Act. 12, 3—17 verwendet.

Auf Rufins Übersetzung (I p. 125, 14—24 Mommsen) geht, wie Zahn, Forsch. III S. 76¹ richtig vermutete, auch zurück, was in Cod. Trecons. 154 f. 14^v steht; vgl. Catal. des bibliothèques des départ. II (Paris 1855) p. 78. Nach freundlicher Mitteilung der Verwaltung der städtischen Bibliothek in Troyes lauten die Worte: *Occidit autem Iacobum fratrem Iohannis gladio. De hoc Iacobo Clemens Alexandrinus historiam quandam dignam memoria[e] refert. Et [h]is, inquit, qui obtulerat eum iudici ad martyrium, Iacobum scilicet, motus etiam ipse confessus est se esse Christianum. Et cum ducerentur, in via[m] rogavit Iacobum dari sibi remissionem. At ille parumper deliberans: pax tibi, inquit, et osculatus est eum. Et ita ambo simul capite c(a)esi sunt.*

Ebenso beruht auf Eus.-Rufin die Angabe im Cod. 479 (I 44) der Bibliothek zu Toulouse f. 166: *Passio sancti Iacobi apostoli, edita a beato Clemente, Alexandrino episcopo. Inc. Apostolus Domini nostri Iesu Christi.* Vgl. Acta SS. Juli VI p. 9.

Zu Fragment 22.

Zahn hat dies Fragment zum 5. Buch gestellt, weil es wahrscheinlich ist, daß Clemens den Hebräerbrief, als dessen Verfasser er überall den Paulus bezeichnet (vgl. z. B. Adumbr. zu I Tim. 4, 10; Strom. II S, 4; 12, 2; 136, 2f; VI 62, 2), zusammen mit anderen Paulusbriefen behandelt hat und für ihn im 5. Buch neben den kleinen Gemeindebriefen noch Raum war; vgl. Forsch. III S. 149. Doch ist es möglich, daß Clemens die Bemerkung so gut wie die zu I Petr. 5, 13 an anderer Stelle als bei der Einleitung zum Hebräerbrief machte.

Die von Cramer aus Paris. 238 veröffentlichten, von Dindorf III 512, 10—14 als besonderes Fragment gedruckten Worte finden sich gleichlautend auch in Ambros. E. 2. inf. Die von Stein aus dieser HS als Fortsetzung mitgeteilten, auch bei Cramer (nicht bei Dindorf) stehenden Worte ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τῆς ἰουδαίας ἐψώμεθα gehören nicht Clemens, sondern dem Redactor der Catene an. Sehr wahrscheinlich hat dieser das Citat selbst nur aus Eusebios entnommen, da es neben zahlreichen Citaten aus Paed. I und je einem aus Protr. und

Strom. das einzige aus den Hypotyposeis ist, die doch für einen Catenenredactor besonders ausgiebig sein mußten.

[Oikumenios] ed. Morellus, wo sich die Worte mit einigen Varianten auch finden, scheint nur eine andere Recension der gleichen Catene zu sein.

Auf das von Eusebios in unserem Fragment Erzählte gehen zwei Nachrichten zurück, in denen von dem Verfasser des Hebräerbriefs die Rede ist.

Stephanos Gobaros sagt nach dem Auszug bei Photios Bibl. Cod. 232 (Migne S. gr. 103 Col. 1104f): *Ὅτι Ἰππόλυτος καὶ Εἰρηναῖος τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν Παύλου οὐκ ἐκείνου εἶναι φασί. Κλήμης μὲντοι καὶ Εὐσέβιος καὶ πολλὸς ἄλλος τῶν θεοσόφρων πατέρων ὁμιλοῦσιν ταῖς ἄλλαις συναριθμοῦσι ταύτην ἐπιστολαῖς καὶ φασὶν αὐτὴν ἐκ τῆς Ἑβραϊδος μεταγράσει τὸν εἰρημένον Κλήμεντα.* Da mit dem ersten *Κλήμης* nur der Alexandriner gemeint sein kann und im Context nirgends der Römer genannt ist, muß sich auch *τὸν εἰρημένον Κλήμεντα* auf den Alexandriner beziehen. Aber diese Verwechslung mit dem Römer ist wahrscheinlich durch die nachlässige Berichterstattung des Photios verschuldet. Vgl. Lightfoot, S. Clement of Rome I S. 188.

Eine ähnliche Verwechslung liegt auch bei Johannes von Damaskos zum Hebräerbrief II p. 258 Lequien (= Migne S. gr. 95 Col. 997) vor. Hier heißt es: *Τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν ἴστορεῖ Κλήμης, ὃν μέννηται Παῦλος, ὃς καὶ ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἐγένετο, ὃς Παύλου αὐτὴν Ἑβραίους τῇ Ἑβραϊδί διαλέκτῳ συντάξεντος ἠρμηνεύθη, ὃς τινας ἐπὶ Λουκᾷ τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὡς δὲ ἄλλοι, ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Κλήμεντος.*

Zu Fragment 24.

Daß uns in den Adumbrationes ein Stück der Hypotyposeis erhalten ist, wurde früher bestritten, kann aber nach den Untersuchungen von Zahn, Forsch. III S. 134 ff nicht mehr bezweifelt werden. Besonders wichtig für diese Frage ist der in der älteren HS L erhaltene Titel: *Ex opere Clementis Alexandrini cuius titulus est περὶ ὑποτυπώσεων, de descriptionibus adumbratis* und die Tatsache, daß in den Sacra Parallela Nr. 295 Holl ein Satz der Adumbr. zu I Joh. 2, 3 griechisch mit dem Lemma *Κλήμεντος* erhalten ist.

Daß die Briefe, deren Auslegung die Adumbrationes enthalten, nämlich I Petr., Jud., I. II Joh., im siebenten Buch der Hypotyposeis commentiert waren, hat Zahn a. a. O. S. 150 ff wahrscheinlich gemacht.

Der Übersetzer der Adumbrationes ist nicht bekannt. Aber die uns erhaltene Übersetzung ist ohne Zweifel identisch mit derjenigen, welche Cassiodorius in der ersten Hälfte des 6. Jahrhunderts für die

Mönche von Vivarium (bei Squillace in Calabrien) anfertigen ließ. Cassiodorius sagt darüber De institutione divinarum litterarum Cap. VIII (Ausgabe von Garet, Rouen 1679) II p. 543 (= Migne S. lat. 70 Col. 1120): *In epistolis autem canonicis Clemens Alexandrinus presbyter, qui et Stromateus vocatur, id est, in epistola sancti Petri prima, sancti Ioannis prima et secunda et Iacobi quaedam Attico sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter, sed aliqua incaute locutus est; quae nos ita transferri fecimus in Latinum, ut exclusis quibusdam offendiculis purificata doctrina eius securior potuisset hauriri.* Daß hier statt des Judasbriefes der Jakobusbrief genannt ist, beruht wohl auf einem Versehen des Cassiodorius.

Im Gegensatz zu der I. Bd. Einl. S. XLVI ausgesprochenen Absicht hat es sich bei der Bearbeitung der Adumbrationes doch als wünschenswert herausgestellt, die beiden dort beschriebenen HSS L und M für die neue Ausgabe noch einmal zu vergleichen. Da es mir möglich war, beide HSS gleichzeitig in München zu benützen, konnte ich ihre Eigenart und ihr gegenseitiges Verhältnis besser bestimmen, als es bisher der Fall war.

Zu der a. a. O. gegebenen Beschreibung ist zunächst hinzuzufügen, daß in L außer dem Blatt zwischen f. 3 und f. 4 und den 4 Blättern zwischen f. 9 und f. 10 noch zwei ganze Quaternionen und zwar zwischen f. 43 und 44 fehlen; f. 43^v schließt mit *materi[ales]* (Migne S. gr. 39 Col. 1780 B), f. 44^r beginnt mit *disciplina quoniam* (Migne Col. 1794 A). Der Verlust wird auch durch die alte, am unteren Rande des letzten Blattes jedes Quaternios befindliche Quaternionenzählung bestätigt. Auf dem letzten Blatt des noch erhaltenen Restes der HS steht XI; es waren also bis dahin ursprünglich 88 Blätter, von denen jetzt 1 + 4 + 16 verloren sind. Daß das letzte Blatt nicht die Ziffer 67, sondern 68 trägt, kommt davon her, daß der moderne Paginator die Ziffer 65 ausgelassen hat.

Zahn hat es Forsch. III S. 13f wahrscheinlich gemacht, daß die HS M die Vorlage für den ersten Druck der Adumbrationes durch M. de la Bigne bildete. Seine Vermutung kann dadurch zur Gewißheit erhoben werden, daß die Abweichungen der Editio princeps (= P) von M sich durch falsche Auflösung von Abkürzungen in M erklären. Einige Beispiele: S. 211, 12 *huius* P *hūs* = *habemus* M. 211, 19 *centis* P *ceñis* = *ceteris* M. 212, 9 *demum* P *deñ* = *deinde* M. 212, 9 *propter* P *q.* = *quidem* M.

Somit kann P für die Textgestaltung außer Betracht bleiben. Es sei aber bemerkt, daß das, was eben für die Adumbrationes nachgewiesen wurde, nicht für den Commentar des Didymos von Alexandrien zu den

katholischen Briefen gilt. Zahn führt a. a. O. S. 10 als Worte des M. de la Bigne an, was in dessen *Sacra Bibliotheca sanctorum patrum* (Paris 1575) Tom. VI Col. 676 am Schluß dieses Commentars über die handschriftliche Quelle steht: *Hae sunt, lector humanissime, quas ex vetustissimo membranis scripto codice, multa sane industria, cum lectionem literarum obscuritas plurimum moraretur, Didymi in canonicas epistolas enarrationes invenimus.* Diese Worte stammen aber nicht von M. de la Bigne selbst, sondern sind von ihm aus der ersten Ausgabe des Didymoscommentars (*Didymi Alexandrini praeceptoris divi Hieronymi in omnes epistolas canonicas brevis enarratio, nunquam antehac edita. Eiusdem Didymi de spiritu sancto lib. III divo Hieronymo interprete. Coloniae 1531 f. a 1^v*) abgedruckt¹. Daß M dieser Ausgabe als Vorlage gedient hat, machen schon die Worte *literarum obscuritas* unwahrscheinlich; denn M ist, abgesehen von einzelnen Abkürzungen, durchweg gut zu lesen. Den sicheren Beweis aber, daß M nicht die Vorlage der Ausgabe von 1531 war, bieten die Varianten. M zeigt zahlreiche, auf der Collation mit einer andern HS beruhende Correcturen einer alten, mit dem Schreiber der HS (13. Jahrh.) ungefähr gleichzeitigen Hand. Diese Correcturen finden sich, soweit sie die Adumbrationes betreffen, alle auch in der ersten Ausgabe dieser Schrift, im Didymoscommentar dagegen weicht an solchen Stellen der gedruckte Text stets von M ab. Einige Beispiele mögen dies zeigen: Migne S. gr. 39 Col. 1759 B *per ea quae revelata sunt a sancto spiritu*] *revelante (nte in Ras. für 12 Buchst.) spiritu sancto* M. 1760 A *sancti eritis quoniam dominus deus vester sanctus est*] *sancti eritis quoniam sanctus dominus deus vester* M* *sancti eritis quoniam sanctus dominus deus vester et in alio loco Et sancti eritis quoniam ego sanctus dominus deus vester* M^{corr.} 1763 A *aliis sit ad utilitatem, aliis ad laesionem*] *aliis sit noxia* (diese Worte M² am Rand), *aliis sit ad utilitatem, quod ita constare multis rebus ostenditur* M. 1768 A *impartita*] *in participatione* M^{corr.} 1816 C *Hi qui in dilectionibus vestris maculatis copulantur*] *Hi sunt qui in dilectionum suarum maculis copulantur* M^{corr.} 1816 C *dilectiones habentes*] *delectationes habent* M^{corr.}

M selbst kann also nicht die Vorlage der Ausgabe gewesen sein; es ist aber auch nicht wahrscheinlich, daß die Ausgabe aus der gleichen HS stammt, aus der M abgeschrieben wurde. Dazu sind die Varianten zwischen dem in M von erster Hand Geschriebenen und der Ausgabe zu groß. Andererseits war auch L nicht die Vorlage der Ausgabe;

1) Die falsche Angabe, daß M. de la Bigne der erste Herausgeber des Didymoscommentars sei, findet sich auch bei G. C. F. Lücke, *Quaestiones ac Vindiciae Didymianae. Part. II.* (Göttingen 1829) p. 3; abgedruckt bei Migne S. gr. 39 Col. 1747 Anm.

diese weicht ziemlich oft von der durch LM gemeinsam vertretenen Recension ab. Man muß daher annehmen, daß die Vorlage der Ausgabe verloren gegangen ist und die letztere neben LM eine selbständige textkritische Bedeutung hat.

Wichtiger als die Frage nach dem Verhältnis von L und M zum ersten Druck des Didymoscommentars ist für die Adumbrationes die Frage nach dem Verhältnis zwischen L und M.

Preuschen sagt bei Harnack, Gesch. der altchristl. Lit. I S. 306. M sei aus einer mit L sehr nahe verwandten Vorlage, wenn nicht aus L selbst abgeschrieben. Davon ist das erstere richtig; wenn man die Correcturen in M näher betrachtet, so findet man fast immer, daß der ursprüngliche Text mit dem in L erhaltenen identisch war, und auch sonst sind die Texte nahe verwandt. Dagegen sprechen gegen die Annahme, daß M aus L selbst abgeschrieben sei, alle die Stellen, an denen M von erster Hand das Richtige, L aber eine Corruptel bietet. Solche Stellen sind: 203, 12 *malignam* M *maligni* L; 203, 13 *utramque* M *veramque* L; 203, 14 *invicem* M *in vitam* L; 204, 22 *abunde clarum* M *abundet lasum* L; 204, 28 *ut sit* M < L; 205, 23 *praecedentia* M *praecidentia* L; 207, 2 *praescripti* M *perscripti* L; 207, 11 *et vocati* M *exuacari* L; 207, 13f *constiterant* M *constituerant* L; 207, 15 *converti* M *converi* L; 207, 18 *sua* M *sunt* L; 208, 3 *caerentibus* M *currentibus* L; 208, 6 *ob* M *ab* L; 208, 18 *comprobat* M *cum probat* L; 208, 20 *canibus* M *carnibus* L; 208, 27 *concupiscentiis* M *concupiscentis* L; 210, 3 *tangit* M *agit* L* *augit* L^{corr.}; 210, 23 *maiestatem* M *modestatem* L; 210, 24 *proprie divinitati* M *propriae divinati* L; 211, 8 *fortis* M *foris* L; 211, 29 *salvat* M *salve* L; 212, 3 *intellector est, utique* M *intellecto restitutique* L; 212, 5 *virtutis* M *virtutes* L; 212, 16 *et* M *ex* L.

Da nicht anzunehmen ist, daß der Schreiber von M in diesen und den zahlreichen anderen Fällen, wo M Besseres bietet als L, selbständig den Fehler seiner Vorlage bemerkt und richtig verbessert habe, kann M nicht aus L abgeschrieben sein. Seine Vorlage war aber viel näher mit L verwandt als die Handschrift, nach der dann M durchweg corrigiert wurde. Schon die Über- und Unterschriften waren in der den Correcturen in M dienenden Vorlage überall verschieden von der für LM anzunehmenden Vorlage. M scheint hierin ursprünglich überall das Gleiche wie L geboten zu haben. Auch der Gesamttitel auf f. 1^r steht, was weder in der für Zahn noch in der von Preuschen gefertigten Collation angegeben ist, auf Rasur und die Spuren des getilgten Textes lassen darauf schließen, daß auch hier das stand, was L bietet. Die Lesarten, die M aus der zweiten HS entnahm, sind meistens Verbesserungen des Textes; man vgl. z. B. S. 203, 10. 14. 15; 204, 2; 205, 5. 19. 25; 210, 14f.

211, 10; 213, 26; 214, 15. Die Textgestaltung beruht daher auf drei Zeugen: L, M* und M². Welcher von diesen das Richtige bietet, kann nur von Fall zu Fall entschieden werden.

Um den Apparat zu entlasten, seien hier einige Orthographica zusammengestellt. In den folgenden Stellen liest die hier nicht genannte HS, soweit sie für das betr. Stück vorhanden ist, so wie im Text gedruckt ist.

1. Vocale.

- a) *ae* statt *c*: *practioso* 204, 11 L; *praces* 205, 6 L; *praesbiter* 210, 1 L (psbit M); *patrae* 210, 6 L.
- b) *e* statt *ae*: *edificatio* 203, 15; entsprechend 203, 16 M; *celis* 203, 17; entsprechend 207, 10 M; 211, 31 LM; *preogniti* 204, 14. 15 M; *eternus* 205, 4; entsprechend 210, 20; 213, 11; 214, 9 M (*etern.* corr. aus *aetern.* 210, 4 M²); *hec* 205, 13; 209, 25; 210, 11; 214, 27 M; *penit.* 205, 28; 207, 16 M; *quedam* 206, 13 M; *cesareanis* 206, 19 M; *egypti* 207, 4 L; *presenti* 207, 6 L; *apostate* 207, 10 L; *ve* 208, 3 M; *letitia* 209, 2 M; *equalitatem* 209, 12; 210, 5 M; *create* 211, 15 L; *que* 213, 21 M; *seculariter* und *seculares* 213, 25; 214, 31 M.
- c) *i* statt *e*: *intellig.* 209, 18; 212, 8. 30; 214, 5; 215, 10. 15 M.
- d) *i* statt *y*: *pr(a)esbiter* 210, 1 LM.
- e) *u* statt *o*: *epistula(n)* 206, 25. 26; 209, 26; 210, 25 (209, 21. 23 abgekürzt) L.
- f) *y* statt *i*: *mychael* 211, 18 M (*michahel* L).

2) Consonanten.

- a) *e* statt *d*: *iccirco* 211, 23; 212, 17 (*idcirco* 205, 28; 213, 9) M; *quicquid* 211, 6 M.
- b) *e* statt *qu*: *secuntur* 203, 23 LM.
- c) *e* statt *t*: *iusticiam* 203, 21 M; *precioso* 204, 11 M; *patientiam* 204, 27 L; *tercium* 205, 21 M; *tocius* 206, 16 (bis) M; *inicio* 209, 24; 215, 9 M.
- d) *ch* statt *h*: *nichil* 209, 7 M.
- e) *d* statt *t*: *inquid* 205, 5. 11; 207, 11 L.
- f) *h* überflüssig: *sathanae* 206, 2 M; *abominabilis* 208, 14 LM; *danihel* 209, 3 L; *michahel* 211, 18 L; *samuhele* 211, 24 L; *heliseus* 211, 24 M.
- g) *k* statt *e*: *kñi* 208, 22 (*carissimi* L); vgl. 214, 17 mit Anm.
- h) *m* statt *n*: *compositionem* 203, 14 M; *impossibile* 209, 5 M; *immobiles* 211, 15f M.
- i) *n* statt *d*: *annuntiata* 204, 4 M.
- k) *n* statt *m*: *tanquam* 207, 27; 214, 13 M; *circunferuntur* 208, 7 M.

- l) *p* überflüssig: *condempnabant* 205, 1 M; *contempnentes* 213, 2 M; *assumptionem* 207, 24; 211, 14 M.
 m) *p* statt *pp*: *apellat.* 210, 20 f; 212, 29; 214, 33 M.
 n) *s* fehlt nach *x*: in Formen von *existere* 204, 30; 207, 3; 211, 16; 214, 27 M; von *extare* 205, 25; 206, 26 f M; 210, 3 LM.
 o) *t* statt *c*: *fatientes* 205, 7 M; *iuditia* 208, 11 L; *fidutiam* 213, 21; 214, 18 M; *inditium* 215, 19 M.

Ferner stelle ich zusammen, an welchen Stellen der Text unserer Ausgabe auf Grund der HSS von den Ausgaben Dindorfs und Zahns (die früheren Ausgaben lasse ich unberücksichtigt) abweicht. Nicht aufgeführt sind die meisten Orthographica und die Stellen, wo der Apparat selbst über die Lesart der HSS und hiermit über den Grund der Abweichung von den früheren Ausgaben Auskunft gibt; z. B. 203, 10. 14. 23. Im Apparat blieben die Varianten der Ausgaben unerwähnt.

- S. 203, 9 *nostram* LM *vestram* Di
 203, 9 *nostra* LM *id nostra* Di
 203, 11 *iustam* LM *iniustam fieri* Di
 203, 17 *spiritalis* LM *spiritualis* Di
 203, 17 *c(a)elis* LM *coeli* Di
 203, 21 *intellectum* LM *per intellectum* Di
 204, 6 *manifestata* LM *manifesta* Di
 204, 23 *et sumus* LM < Di
 204, 30 *erat illis* LM *illis erat* Di
 204, 30 *sive* LM *vel* Di
 205, 2 *sumentes* LM *perpetientes* Di
 205, 5 *sanctos* M (< L) *hoc est sanctos* Di
 205, 10 *inquit* LM < Di
 205, 16 *sustineret* LM *sustinet* Di
 205, 19 *etiam* LM < Di
 205, 20 *quae* LM *qui* Di
 205, 23 *erudiuntur iudicia* LM *iudicia erudiuntur* Di
 205, 28 *etiam* M *et* Di
 206, 1 *in spiritu* ∞ nach *deum* M nach *vivant* Di
 206, 4 *etiam* M *et* Di
 206, 4 *multimodis* M *multis modis* Di
 206, 7 *et* M < Di
 206, 8 *hic* M *hoc* Di
 206, 13 *pulchritudo* M *puleritudo* Di Zahn (angeblich nach M)
 206, 17 *ipse* LM *ipse.* »*Salutat vos Marcus filius meus*« (= I Petr. 5, 13) Di
 206, 18 *palam* ∞ nach *evangelium* M ∞ nach *sectator* Di

- 206, 19 *petitus* M *penitus* Di
 206, 21 *a Petro* M *Petro* Di Zahn (angeblich nach M)
 206, 22 *quoque* M *quoque et* Di Zahn
 206, 22 *stilo* M *stylo* Di Zahn
 206, 22 *agnoscitur* M *agnosceret* Di (nach Zahn in M)
 206, 27 *dixit* LM *dicit* Zahn
 207, 10 *c(a)elum* LM *coelum* Di Zahn
 207, 11 *magni* LM *magnae* Di
 207, 13 *dicit* LM *dixit* Di (nach Zahn in M)
 207, 24 (bis) *Moysi* LM *Moysis* Di
 207, 26. 27 *quaecumque* L (in M abgekürzt) *quaecunq̄ue* Di Zahn
 208, 2 *veneriacis* LM *venereis* Di
 208, 8 *infideles* LM *et infideles* Di
 208, 12 *hereditatem* LM *haereditatem* Zahn
 208, 12 *promeretur* LM *promereretur* Di
 208, 14 *finis est* LM *est finis* Di Zahn (angeblich nach L)
 208, 18 *prophetam* LM *prophetiam* Di
 208, 18 *sunt* LM < Di (Zahns Angabe: *sunt* < L ist falsch)
 208, 19 *a fidelibus* LM *ab infidelibus* Di
 208, 20 *sancta* LM < Di
 208, 25 *ut*¹ LM < Di
 209, 1. 2 *immaculatos* LM *immaculatos* Di
 209, 6 *quaecumque* LM *quaecunq̄ue* Di Zahn
 209, 11 *significat* LM *significant* Di
 209, 11 *sanctos angelos* LM *angelos sanctos* Zahn
 209, 13 *quae* LM *qui* Di
 209, 19 *siquidem* LM < Di
 209, 24 *quod audivimus* ∞ nach *initio* LM ∞ nach *nostris* Di
 209, 25 *evangelio* LM *evangelium* Di
 209, 26 *spiritale* LM *spirituale* Di
 210, 4 *est* LM < Di
 210, 15 *etiam* LM *et* Di (Zahns Angabe: *et* M ist falsch; ebenso
 210, 25; 211, 24; 212, 17).
 210, 20 *est* LM < Di
 210, 24 *coaptavit* LM *cooptavit* Di
 210, 25 *etiam* LM *et* Di
 211, 1 *non sunt ullae* LM *sunt nullae* Di
 211, 4 *contraria* LM *contrariae* Di (Zahns Angabe: *contrariae* L
 ist falsch)
 211, 6 *monadam* LM *monadem* Di
 211, 10 f *videlicet si mentimur* LM *sive* Di

- S. 211, 11 *enim* LM < Di
 211, 12 *apud* LM *ad* Di
 211, 14 *assumptionem* (wie 207, 24) L *assumptionem* M Di Zahn
 211, 16 *ex(s)istentes* LM *et existentes* Di
 211, 19 *ceteris* LM *sanctis* Di
 211, 20 *Moyse* LM *Moyysi* Di
 211, 24 *sicut* LM *sicuti* Di Zahn
 211, 24 *etiam* LM *et* Di
 211, 24 *enim* LM *etiam* Di und (angeblich nach L) Zahn
 211, 26 *inoperabatur* LM *operabatur* Di
 211, 30 *ac sequente* L *assequente* M *assequentes* Di
 212, 9 *deinde* LM *demum* Di
 212, 9 *quidem* LM < Di
 212, 17 *etiam* LM *et* Di
 212, 20 *secundum intellectum, secundum testamentum* M < Zahn
 212, 22 *suum inquit* M *inquit suum* Zahn (angeblich nach M)
 212, 23 *etiam* M *et* Di
 212, 25 *inquit* M < Di
 212, 28 *vocat* M *vocare* Di
 213, 9 *nobis* M *vobis* Di
 213, 9 *pertransit* M *pertransit* Di
 213, 14 *permanet* M *permanens* Di
 213, 16 *et* M < Di
 213, 22 *eo* M *deo* Di
 213, 22 *est* M < M nach Zahn
 213, 26 *deum* M < Di
 213, 30 *facti* M < Di
 213, 32 *comprehensibiliter* M *comprehensibiliter* Di Zahn
 213, 33 *parte diaboli* M *patre diabolo* Di
 213, 33 *eadem quae* M *eundemque* Di *eademque* Zahn
 213, 33 *ille* M < Di (*illi* Zahn)
 214, 3 *est ex deo* M *ex deo est* Di
 214, 6 *esse* M < Di
 214, 10 *Christus* M *Christi* Di
 214, 23 *inquit* M < Di
 215, 3 *est* M < Di
 215, 4 *est*¹ M < Zahn (angeblich nach M)
 215, 5 f *perfectionem* M *persecutionem* Di
 215, 10 *contuetur* M *continet* Di
 215, 13 *suscipere* M *suspiciere* Di
 215, 15 *eos* M < Di

Die vorstehenden Seiten sollten eben ausgedruckt werden, als ich von Dr. Mercati die Mitteilung erhielt, daß er eine dritte HS der *Adumbrationes* gefunden habe. So können die Angaben über die HS und die Kollation derselben, die mir von Dr. Mercati freundlichst zur Verfügung gestellt wurden, wenigstens an dieser Stelle noch eingeschoben werden.

Es ist die HS Vatic. L 6154 (= V), eine von verschiedenen Händen geschriebene Miscellanhandschrift des 16. Jahrhunderts, 24,2 × 14,2 cm groß. Der Inhalt ist sehr mannigfaltig: es sind die verschiedenartigsten von verschiedenen Schreibern herrührenden Stücke in dem Bande vereinigt. Die *Adumbrationes* stehen f. 199—209. Vorhergeht »*Discorso fatto sopra le lamentatione del Profeta Hieremia da Gio. Paulo Eustachio.*« Nach den *Adumbrationes* folgt: »*In epistolam Judae Didimi expositio. Subintroierunt enim quidam — qui non crediderunt perdidit. Quidam homines impii scriptura divina quodam utentes dolo.*« Expl. »*quod vere firmatur ex his quae postea subiungit apostolus dicens: Prophetavit autem septimus ab Adam Enoch.*«

Die *Adumbrationes* wurden von einem nicht-italischen Schreiber geschrieben, aber von einer italischen Hand der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts durchcorrigiert. Die *Correcturen* sind nach einer Handschrift gemacht, wie die Art der Verbesserungen beweist. Die naheliegende Vermutung, daß die *Correcturen* etwa nach der *Editio princeps* von 1575 gemacht seien, läßt sich durch folgende Beobachtung widerlegen. Die Worte: *Ideirco etiam subnectit, dicens: »vivant secundum deum in spiritu.« Sic Paulus quoque* (S. 205, 28—206, 2 dieser Ausgabe) sind von V* ausgelassen, aber von V² am Rande nachgetragen. In der *Editio princeps* ist die Wortstellung verändert: *vicant in spiritu secundum deum*; V² dagegen stellt die Worte wie M.

Ich stelle auch hier zunächst die *Orthographica* zusammen.

1. Vocale.

- a) *e* statt *ae*: *vite* 203, 7; 210, 10. 16; 211, 7; 213, 8; *que* 203, 11. 23; 204, 3. 5. 14. 18. 24. 25; 205, 18. 20. 21; 206, 20. 21; 208, 2. 26; 209, 13; 210, 17. 20; 211, 8. 32; 212, 4; 213, 6. 8. 15. 21. 33; 214, 16; 215, 3. 18; *quodam* 203, 15; 206, 13; 212, 9. 10; *quocumque* 207, 27; 209, 6; *edificatio* 203, 15; entsprechend 203, 16 f; 208, 22 f; *celis* 203, 17; entsprechend 207, 10; 211, 31; *angelice* 203, 18; *prophete* 203, 23; *hcc* 203, 23; 205, 13; 209, 25; 210, 11; 213, 7; 214, 27; *apostate* 204, 9; 207, 10; *precognitam* 204, 14; entsprechend 204, 15; *eternum* 204, 19; entsprechend 205, 4. 5; 210, 4. 20; 213, 11; 214, 9; *anime* 204, 25; 206, 13; 208, 27; *peniteant* 205, 28; *penituisse* 207, 16; *sathane* 206, 2; *gratie* 206, 4. 16; *rome* 206, 18; *cesareanis* 206, 19; *memorie* 206, 20; *hebreos* 206, 23; *iude* 206, 25; *egypti* 207, 4; *ade*

208, 4; *infructuose* 208, 8; *mortue* 208, 9; *predestinata* 208, 11; *iusticie* 208, 22; *glorie sue* 209, 1. 2; *letitia* 209, 2; *equalitatem* 209, 12; 210, 5; *substantie* 210, 5 f; *tenebre* 211, 1. 4; 212, 18; *ulle* 211, 1; *he* 211, 15; *primitive* 211, 15; *creare* 211, 15; *equivoce* 211, 17; *preparata* 212, 21; *seculi* 213, 8; *seculares* 214, 31; *isle* 214, 26; *salutifere* 214, 26.

b) *i* statt *c*: *intelligitis* 209, 18.

c) *i* statt *y*: *presbiter* 210, 1; *babiloniam* 215, 4.

d) *y* statt *i*: *desyderant* 204, 10; *sydera* 208, 14.

2. Consonanten:

a) *c* statt *d*: *quicquid* 211, 6.

b) *c* statt *ch*: *enoc* 208, 18.

c) *c* statt *t*: *iusticiam* 204, 13; 206, 6. 10; 213, 22; *iusticie* 208, 22; *in-iusticiam* 213, 33; *inicio* 210, 2; *duriciam* 210, 14.

d) *ch* statt *c*: *charitas*, *charitatem*, *charissimi* 210, 25. 27; 212, 11. 13. 14; 213, 27; 214, 17. 21. 22; 215, 6.

e) *h* überflüssig: *sathane* 206, 2; *h* fehlt: *ioannis* 209, 23; 215, 2. 3; *ioannes* 210, 13.

f) *k* statt *c*: *K̄ni* 208, 22.

g) *m* statt *n*: *compositionem* 203, 14; *immaculatos* 209, 2.

h) *n* statt *d*: *annunciata* 204, 4.

i) *n* statt *m*: *quenquam* 211, 2.

k) *p* überflüssig: *assumptionem* 207, 24.

l) *s* fehlt nach *x*: *extabamus* 205, 25; *executus* 206, 22; *extans* 206, 26 f; *existentes* 207, 3; *extantis* 210, 3.

m) *t* statt *c*: *iuditium* 207, 3; *supplitium* 207, 5; *delitiis* 213, 25.

n) *z* statt *s*: *zodama* 207, 15; *elizeus* 211, 24.

Eine orthographische Eigentümlichkeit ist ferner, daß am Anfang der Sätze mehrfach *ff* statt *f* steht: *ffertur* 210, 12; *ffratrem* 212, 23; *ffortitudinem* 213, 2; *ffilii* 213, 3.

Im folgenden gebe ich die Collation der HS mit dem Text dieser Ausgabe; die Übereinstimmungen von V mit LM gegen frühere Ausgaben bleiben also unerwähnt, wenn die Ausgabe der Lesart der HSS folgt.

203, 1—4 *Expositiones Clementis episcopi Alexandrini in epistolas canonicas*. Dazu am Rand: *et primo Petri apostoli primam*. S *Jesu Christi* < V 10 *dicebat* (wie LM*) 14 *enim* < V (wie LM*) 15 *se — coaptantes*] *ad quedam congruentia coaptantur* 204, 1 *prophetas* V* *cet. prophetaret* V² am Rand *et* < V 2 *possessionem*] *passionem inquit* (vgl. LM*)

4 *vos*] *vobis* (wie M^{corr.}) 5 *latet* (wie L) 11 *indipisci*] *in id ipsum* 14 *precognitam* 15 *quippe* V² *quidem* V* 16 *manifestus* 26 *maledicebat* V* *remaledicebat* V² 28 *se* < V (wie L) 205, 5 »*bonos*» *sanctos* »*videre bonos*» *eterna gaudia* 7 *domini* < V* + V² 12 *offerat* *mor-*

tificatūs vivificatūs 15 *sonitum*] *vitam* 19 *proccelus etiam*] + *cx*
 (wie LM*) 28—206, 2 *ideirco — quoque* < V* + V² 206, 1 *virens* V²
Sic] *sicut* V² 4 *multis modis* 8 *qui est — spiritus*] *quod est glorie*
eius et honoris et virtutis dei, et qui est eius spiritus 9 *possessivum*]
 + *est significat angelicum spiritum* 11 *profectum. Introductorum*
fidelium potest 11 f *etiam sic* < V 13 *et*] *act* 14 *inchoandi iudicii*
 17 *dator est. Ipse Marcus* 17 f *sectator*] *praedicator* 18 *praedicanti*
 23 *Subscriptio* < V 25 *Eiusdem Clementis in epistolam Jude expositio*
 27 *et cum* (wie L) 28 *eius* < V *quid* < V (vgl. 209, 17) 29
eius ex] *eius* (wie M) 207, 9 *habitabulum* 10 *ac*] *et* (wie 208, 1;
 211, 23) 10 f *significat etiam apostate et facti sunt* 11 *dei* 13 f *con-*
stituti erant 14 *devicti* 15 *propria reverti nequeunt* *zodama* 17
quidem < V 17 f *in imaginatione* 24 *confirmat* V² *affirmat* V*
 208, 1 *ac*] *et* (wie 207, 10; 211, 23) 2 *vencreis* 3 *v*||| V* *veh* V² 4 *viam*
 5 *nubes*] *nobis* 9 *fidelitatis* V² *felicitatis* V* 11 *dei* (wie M. de la
 Bigne) 15 *stellis* < V 20 *carnibus* (wie L) 23. 24 *quosdam —*
quibusdam (wie M) 27 *maculata* (wie Zahn S. 97) 209, 11 *virtutis*]
 + *dei enim*] *etiam* (wie M) 14 *Cum* (wie M. de la Bigne) *dextera*
 17 *sed quid dixit*] *dicit* (vgl. 206, 28) 21 *Subscriptio* < V 23 *Expo-*
sitio eiusdem in epistolam Joannis catholicam (+ primam V²) 25 *con-*
sequenter (wie L) *evangelium* 25 f *hec epistola etiam* V* *etiam hec epistola*
 V² 210, 4 *significativum*] *significati verum* 13 *quoniam Johannes*] *Jo-*
annis 16 *infert* (wie M) 21 *semper* < V 25 *ipsa* < V* + V²
 211, 2 *mala* 5 *divina praecepta* 6 *monas* < V 8 *vos* (wie LM)
 10 *eius*² < V (wie LM*) 14 *etiam*] + *pro nobis* 16 *cum*] *et cum*
 (wie M) 20 *moysi angelus* < V 22 *quidem* 23 *ac*] *et* (wie 207, 10;
 208, 1) *solique*] *soli et* V* *solique et* V² 26 *operabatur* 212, 8 *opi-*
nionum 17 *infert* (wie M) 26 *profectiones* 27 f *quidem vocat eos* V*
quidem eos vocat V¹ *eos quidem vocat* V² 29 *autem*] + *et* (wie M*)
 213, 2 f *Fortes — significat*] *ffortitudinem per iuvenem et tolerantiam pati-*
entiamque significat 4 *confugierunt* 6 *dicitur?* (vgl. M) 7 *bona*] *ido-*
nea est 18 *neque*] *nec* 22 *eo* V² *deo* V* 25 *saeulariter*] *singulariter*
 29 *ad*] *in* 32 *sicut* 214, 2 *cepit* 6 *dicitur* 7 *suum et* (wie M*)
 10 *virens* < V* + V² *permanet*] *remanet* 11 *apostolis*¹) *credentibus*
 (wie M) *si*] *sic* 12 *ergo*] + *ille* 18 *habemus* 27 *ipsa*] *ipsius* 33
Subscriptio < V 215, 2 *In secundam Joannis epistolam* 4 *Electam*
 (wie M) 6 *extra caritatem non esse*] *extare caritatem* (vgl. M*) 7 *cre-*
dere (wie M) 8 *in intellectu*] *intellectum* 12 *dixerit*] + *ei* 13 f *Tales*
— conquirere] *non salutare prohibet et in hospitium suscipere, hoc enim*
inhumanum est, sed non conquirere (vgl. M*) 16 f *rationibus veri simi-*
libus inducti 17 *oportet*] *potest* 18 f *postquam — indicium*] *et postquam*

ad orandum surgitur, salutatio est que gaudii et pacis indicium (wie M*)

19 Subscriptio: *Expliciunt adumbrationes elementis in epistolas canonicas apostolorum* V².

Was das Verhältniß von V zu LM betrifft, so geht aus den Varianten mit Sicherheit hervor, daß V weder aus L noch aus M stammt. Mit M ist V aber näher verwandt als mit L; vgl. z. B. die gegenüber L gemeinsamen Lesarten von MV: *malignam* 203, 12; *occasionem* 203, 12; *accipiat* 203, 12; *utramque* 203, 13; *deo* 204, 14; *quidam* 204, 18; *abunde clarum* 204, 22; *ut sit* 204, 28; *operetur* 205, 17; *praecedentia* 205, 23; *iudicentur* 205, 25; *eius* 206, 29; *praescripti* 207, 2; *et vocati* 207, 11; *dei* 207, 11; *sua* 207, 18; *carantibus* 208, 3; *ob* 208, 6; *comprobat* 208, 15; *redarguti* 208, 19f; *quosdam — quibusdam* 208, 23. 24; *inmaculatos in letitia* 209, 1f; *etiam* statt *enim* 209, 11; *sanctarumque* 209, 13; *virtutum* 209, 13; *non e* 209, 16; *tangit* 210, 3; *domini* 210, 8; *nostrae* 210, 9; *infert* 210, 16; 212, 17; *maiestatem* 210, 23; *proprie divinitati* 210, 24; *fortis* 211, 8; *et cum* 211, 16; *per* 211, 29.

Daneben fehlen aber auch nicht Stellen, an denen LV gegen M zusammengehen; z. B. *inquit* 204, 27; *se* < LV 204, 28; *inquit* ~ nach *enim* 205, 3; *videlicet* ~ nach *nobis* 205, 25; *et cum* 206, 27; *in iudicium* ~ nach *sunt* 207, 3; *caribus* 208, 20; *consequenter* 209, 25; *infima* 210, 11; *sic* 210, 17; *ac sequente* 211, 30.

Keine Verwandtschaft besteht zwischen V und M²; vgl. 205, 19; 211, 10; 212, 29; 213, 2f; 214, 7; 215, 6. 13f. 18f; nur 205, 25 bieten M^{corr.} V *iudicentur*.

Der selbständige Wert der HS zeigt sich an mehreren Stellen. 208, 11 (*dei*); 27 (*maculata*); 209, 14 (*Cum*) bestätigt sie Conjecturen, die bereits in den Text aufgenommen wurden. Außerdem scheint die HS die richtige Lesart allein erhalten zu haben an folgenden Stellen: 205, 5 »*videre bonos*« *aeterna gaudia*; 206, 8 *quod est gloriae eius et honoris et virtutis dei et qui est eius spiritus* (das Wort *gloriae* 206, 9 läßt darauf schließen, daß es auch im Vorhergehenden stand); 206, 9 *est »eius«*; 214, 18 *habemus*; 215, 6 *exstare caritatem*; 215, 13f *non salutare prohibet et in hospitium suscipere, hoc enim inhumanum est, sed non conquirere*; 215, 17 *potest*; 215, 18f *et postquam ad orandum surgitur, salutatio est, quae gaudii <est> et pacis indicium*. An den Stellen 215, 6. 13f. 18f scheint durch V die von M² getilgte Lesart von M* erhalten zu sein.

Schließlich seien hier noch einige Conjecturen Mereatis mitgeteilt, die er mir zusammen mit der Collation sandte: 204, 11 *prospectum*; 204, 23 *christi* = *χριστοί*; 207, 20f [*maiestatem autem blasphemant*] oder 21 *hoc est <spernunt>*; 208, 13 *gentilium*; 208, 20 *car<al>ibus*; 209, 14 *honore <esse>*; 214, 10f [*hoc est pro credentibus*]; 214, 26 *virtutes <dei>*. Hiervon

müchte ich *prospectum*, [*maiestatem autem blasphemant*], *carne(al)ibus, honore <esse>* zur Aufnahme in den Text empfehlen.

II. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ.

A. Zeugnisse.

1. Euseb. H. E. VI 13, 3. *Τό τε Περὶ τοῦ πάσχα σύγγραμμα* (im Verzeichnis der Schriften des Clemens). Darnach Hieron. *De vir. ill.* 38 *De pascha liber unus.*

2. Photios *Bibl. Cod.* 111. *Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ ἄλλα πεποιῆσθαι αὐτῷ συγγράμματα οὐκ ὀλίγα, καὶ γε καὶ ὑπ' ἑτέρων πεποιηκέναι μεμαρτύρηται, περὶ τε τοῦ πάσχα κτλ.*

Vgl. außerdem die Einführungsworte der Fragmente.

B. Bemerkungen.

In mehreren HSS ist ein Stück mit der Überschrift *Ἀπόδειξις Κλήμετος περὶ τοῦ πάσχα* erhalten. Die mir bekannten HSS sind folgende:

1. Vatic. graec. 840 f. 216^v—217^r = V

2. Vatic. Regin. 22¹ = R

3. Vatic. graec. 573 f. 78^v—79^r.

4. Vindob. theol. graec. 58 f. 135^v—136^r.

5. Athoscodex 4817 (*Bibl. μονῆς Ἰβήρων* 697) Nr. 32.

Aus den ersten beiden HSS wurde der Text von Pitra, *Iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta* I (Rom 1864) p. 299 unter den Anmerkungen zu *Const. apost.* V 13 veröffentlicht. Obwohl das Stück sicher nicht von Clem. Alex. herrührt, sondern viel jünger ist, sei es doch hier abgedruckt, um die Identification zu erleichtern, wenn das Stück in neuen HSS aufgefunden wird.

Γίνωσκε εἶναι τὴν ἀρχὴν τῆς μ' ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς τυροαποθέσεως ἕως τῆς παρασκευῆς τῶν βαίων, συναριθμῶν σάββατα καὶ κυριακά. μὴ νηστεύων δὲ σαββάτω καὶ κυριακῇ. Ἐπειδὴ κανὼν ἐστὶν ὁ λέγων· εἴ τις νηστεύει ἐν κυριακῇ ἢ ἐν σαββάτω πλὴν τοῦ ἐνόε. ἀνάθεμά ἐστιν. εἰ δέ τις πρὸς ταῦτα εὐρεθῇ ἀντιλέγων, εἰπὲ αὐτῷ· δεῦρο δὴ τῇ σοφίᾳ σου, καὶ ἄνωθεν ποθεν ἀρξάμενος ἀπὸ δευτέρας, καταλέγων δὲ εἰς παρασκευὴν παράστησον ἡμέρας μ' καὶ πειθομαί σοι κἀγώ, θέλεις μετὰ σαββάτων καὶ κυριακῶν, θέλεις χωρὶς αὐτῶν πρὸ τῆς ἑβδομάδος τοῦ πάθους. Ἔξωθεν γὰρ τῆς τεσσαρακοστῆς ταύτην ἐνομοθέτησαν οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι δι' ἄλλην εὐλογωτάτην αἰτίαν· πᾶσαι γὰρ αἱ παρ' ἡμῶν νηστευόμεναι ἡμέραι ἀποδεκάτωμά εἰσι τοῦ ὅλου χρόνου. εἰ γὰρ τὰς ἕξ ἑβδομάδας τῆς μ' νηστεύομεν,

1) Nach der Angabe Pitras; aus dem Katalog Stevensons (Rom 1888) ist es nicht zu entnehmen.

αἱ τριάκοντα ἡμέραι ἀποδεκατοῦσι τὰς τ' ἡμέρας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ.
 χάριν οὖν τούτου προσέταξαν οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι νηστεύεσθαι τὰς ε'
 15 ἡμέρας μετὰ τὴν ἑβδομάδα τῆς ν' καὶ τὸ σάββατον τῆς μεγάλης ἑβδο-
 μάδος, διὸ καὶ τὸ καὶ τὰς ξ' ἡμέρας μέλλειν ἀποδεκατοῦσθαι καὶ
 λοιπὸν μεμενήκασι πεντετέτατον, προσέθησαν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τὸ
 ἡμισυ τῆς νυκτὸς τέτατον. χάριν τούτου παρέτειναν λέγοντες νη-
 στεύειν ἡμᾶς μέχρις ἀλεκτροσφωρίας, ἐπιφωσκούσης μιᾶς σαββάτου.
 20 ἣτις ἐστὶ κνριακῆ. γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο· ἴαν τις μὴ δυνηθῆ νηστεῦ-
 σαι ἕως τῆς τεταγμένης ὥρας, συγγνώμην ἔχει παρὰ τε τοῦ θεοῦ καὶ
 τῶν ἁγίων ἀποστόλων. κανὼν γάρ ἐστιν ὁ λέγων· ἕκαστος ὑμῶν
 ἀγωνιζέσθω κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν. ἴαν δὲ τινες τῶν φιλονεικῶν
 καὶ ἐναντίων λέγουσι· διὰ τί ὁ Χριστὸς νηστεύσας ἡμέρας μ' μετὰ
 25 σαββάτων καὶ κνριακῶν ὑμεῖς οὐ νηστεύετε σάββατα καὶ κνριακάς;
 ἀποκρινόμεθα πρὸς αὐτοὺς οὕτως· ἀλλ' εἰ καὶ ὑμεῖς μέμνησθε τὸν
 νομοθέτην ὡς οὕτω χαρισάμενον ἡμῖν ἀναπαύεσθαι σάββατα καὶ κν-
 ριακάς, ἡμεῖς δοξάζοντες καὶ τιμῶντες αὐτὸν δεχόμεθα μετ' εὐχαρι-
 στίας τὸ δῶρον.

4 κνριακῆ] + ἠ ἐν ἑορτῇ R 5 ἀνάθεμα ἔστω R ἀντιλέγων] + ἀνάθεμα
 ἔστω R 6 ἄνωθεν] ἄλλοθεν R ποθεν] ποτε Pitra 7 παρασκενῆρ] + οἶαν
 θέλεις R παρόστησον] + μοι R 11 ἀποδεκατώματά R 13 τ' ἡμέρας] ξ'
 πεντετέτατον ἡμέρας πρὸς ἀπαρισμὸν R 14 f ε' ἡμέρας bis καὶ < R 15 [μετὰ
 τὴν ἑβδομάδα τῆς ν'] Pitra 16 μέλλειν < R 17 πεντετέτατον] + ἀδεκά-
 τωτοι R ὑπὲρ αὐτῶν] καὶ R 23 f ἴαν — λέγουσι] πρὸς τοὺς λέγοντας R.

Zu Fragment 27.

Die Echtheit dieses Fragments ist sehr fraglich; doch läßt sich auch die Unechtheit nicht sicher erweisen.

Zu Fragment 28.

Fragment 28 wurde zuerst von Th. Ittig, *Operum Clem. Alex. suppl.* (Leipzig 1700) Praef. § IV aus D. Petavius, *Uranologion* (Paris 1630) p. 399 entnommen und unter die Clemensfragmente gestellt.

III. ΚΑΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ Η ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΟΥΔΑΙΖΟΝΤΑΣ.

A. Zeugnisse.

1. Euseb. H. E. VI 13, 3. Ὁ ἐπιγεγραμμένος Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαῖζοντας, ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ δεδιλωμένῳ ἐπισκόπῳ ἀνατέθειεν (im Schriftenverzeichnis). Statt ἢ übersetzt Σ^{arm}; und ist

geschrieben; bei Rufin heißt die Stelle: *ille, qui conscribitur »Canon ecclesiasticus. item alius de his, qui Iudaicum sensum in scripturis sequuntur, quem ad Alexandrum supra dictum episcopum scribit.*

2. Hieronymus De vir. ill. 38. *De canonibus ecclesiasticis et adversum eos qui Iudaeorum sequuntur errorem liber unus, quem proprie Alexandro, Hierosolymorum episcopo, προσεφώνησεν.*

3. Photios Bibl. Cod. 111. *Περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ, ὃν Ἀλεξάνδρῳ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ προσεῖπεν* (l. προσεῖπεν?). Es stammt dies durch Vermittelung der Epitome des Hesychianischen Ὄνοματολόγος (vgl. G. Wentzel, Die griech. Übersetzung der viri illustres des Hieronymus TU XIII 3 S. 41 ff) fast wörtlich aus der griechischen Übersetzung von Hieron. De vir. ill. im sog. Sophronios, wo die Worte bei von Gebhardt, TU XIV 1 b S. 29, 21—24 lauten: *περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ λόγον. ὄντινα ἰδικῶς Ἀλεξάνδρῳ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων προσεφώνησε.*

B. Bemerkung zu Fragment 36.

N. le Nourry veröffentlichte das Fragment nach Cod. Regius 1989 (nicht 1189, wie Zahn angibt), jetzt Paris. graec. 910 aus dem 10. Jahrh. und benützte außerdem Cod. Regius 1826, jetzt Paris. graec. 909 vom Jahre 1368, der eine Abschrift des vorigen ist, und den Colbertinus 354 (nicht 356, wie Zahn angibt), jetzt Paris. graec. 911 aus dem 10. Jahrh.

Die gleichen HSS Paris. graec. 909. 910. 911 benützte auch Pitra, der im Spicil. Solesm. I (Paris 1852) p. 336—370 die S. 0 an den Schluß der Antirrhesis des Nikephoros angehängten Vätercitate veröffentlichte, während A. Mai, Novae Patrum bibl. tom. V (Rom 1849) 1 p. 144 (= Migne S. gr. 100 Col. 534) diesen Anhang weggelassen hatte. Vgl. Pitra a. a. O. Praef. p. LXXI; über die HSS vgl. S. 302. 336 Anm. Für das von le Nourry veröffentlichte Fragment verweist Pitra S. 351 auf dessen Ausgabe und teilt nur die Anfangs- und Schlußworte mit. Aus le Nourry nahm Fabricius, Hippolyti opp. Hamburg 1718 p. 73 das Stück in seine Sammlung der Clemensfragmente auf.

IV. ΠΕΡΙ ΠΠΟΝΟΙΑΣ.

A. Zeugnisse.

Die Zeugnisse für diese Schrift beschränken sich auf die Einführungsworte der Fragmente bei Maximus Confessor, Anastasios Sinaites und in Florilegienhandschriften. Bei Anastasios wird das Citat (Fr. 42) mit

den Worten eingeleitet: *ἐν τῷ Περὶ προνοίας καὶ δικαιοσύνης Θεοῦ πρώτῳ λόγῳ*, wonach die Schrift mindestens zwei Bücher umfaßt haben müßte. Da Eusebios die Schrift nicht kennt und erst bei so späten Schriftstellern Citate daraus auftauchen, so ist die Echtheit nicht ganz sicher. Vgl. O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Literatur II (Freiburg 1903) S. 53.

B. Bemerkungen zu den Fragmenten

Zu Fragment 37.

Das Citat bei Maximus Confessor wurde zuerst von Th. Ittig, Operum Clem. Alex. suppl. (Leipzig 1700) Praef. § IV unter die Clemensfragmente gestellt; dann verglich es N. le Nourry, Apparatus ad Bibl. patrum I Col. 1335 mit Codex Regius 2431 (jetzt Paris. graec. 854) aus dem 13. Jahrh.; es steht dort f. 130^r; vgl. Th. Schermann, Die Geschichte der dogmatischen Florilegien TU NF XIII 1 S. 63. Zahn teilte die Varianten aus Laur. IX 8 mit, wo sich f. 304^r das Fragment nicht in Verbindung mit Citaten aus Maximus, sondern zwischen solchen aus Gregorius von Nazianz und Sophronios aus Jerusalem findet. Die Varianten aus Vatic. graec. 504 f. 146^v, auf den schon Dindorf zu III 497, 32 verweist, sind nach den Aufzeichnungen von H. Stein angegeben.

In Laur. IX 8 schließt sich an Fragment 37 unmittelbar noch ein längerer Abschnitt an. Inc. *οὐσία ἐστὶ τὸ δι' ὄλον ἕγεστώσ καὶ ἕτερον μὴ δεόμενον εἰς τὸ εἶναι*. Expl. *καὶ ἕτερον πρὸς τὴν ἑαυτῆς δῆλωσιν ἀνευδεῶς ἔχουσα*. Darauf folgt: *τοῦ αὐτοῦ τί ἴδιον καὶ τί κοινόν*. Inc. *ἰδικόν ἐστὶν ἢ ὑπόστασις ἢ ἕγονν τὸ ἄτομον*. Expl. *ἦγονν ἄθροισμα συμβεβηκότων*. Nach einem Abschnitt *περὶ προσώπου* (Inc. *ἢ ὑπόστασις αὐτὴν τε μάλιστα τὴν ὑπαρξιν*. Expl. *τὴν ἐξίτα μὴ αἰδεῖσθαι λέγει*) folgen ähnliche Definitionen des Sophronios. Daß all das nicht von Clemens herrührt, hat Zahn, Forsch. III S. 39¹ gezeigt.

Mit Fragment 37 ist wahrscheinlich auch identisch das ebenso wie das Stück in Laur. IX 8 eingeführte Citat aus *περὶ προνοίας* im Athoscodex 4310 (*Μονὴ Ἰβήρων* 190) f. 126^v: *Τοῦ μακαρίου Κλήμεντος πρεσβυτέρου Ἀλεξανδροείας* (so, nicht *Ἀλεξανδροείου*, hat nach Stein auch Laur. IX 8) *ἐκ τοῦ περὶ προνοίας λόγου*. Vorher gehen Stücke aus Maximus, zuletzt *περὶ οὐσίας καὶ γένεως, ὑποστάσεως καὶ προσώπου*.

Zu Fragment 38.

Die Worte *φύσις λέγεται — θεοῦ εἰκόνα* schließen sich in Paris. 854 f. 130^r unmittelbar an Fragment 37 an und wurden deshalb von

N. le Nourry unter die Fragmente gestellt. Sie stehen auch bei Maximus, aber ohne Angabe der Herkunft. Es ist daher nicht sicher, ob sie wirklich Clemens gehören.

Zu Fragment 40.

Die Definition von *θέλησις* findet sich, wie nach der Mitteilung von Th. Schermann a. a. O. S. 45 zu schließen ist, auch in Vatic. graec. 2200 f. 415. In Paris. 854 steht sie f. 131^r. Die Worte *θέλησις* — *κινούμενος* III 220, 15—18 stehen auch bei Fr. Diekamp, *Doctrina patrum de incarnatione Verbi* (Münster 1907) S. 300 Nr. XIII.

Von Maximus hat die Definition übernommen Johannes von Damaskos, *De duab. volunt.* 28 (Migne S. gr. 95 Col. 161): *θέλησις τοίνυν ἐστὶ κατὰ τὸν μετέωρον Κλήμεντα δύναμις τοῦ κινήσεως ὄντος ὀρεκτικῆς καὶ πάλιν ὄρεξις ἐστὶ τῆς τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος. καὶ πάλιν αὐτοκράτορος νοῦ κίνησις αὐτεξούσιος.*

Die bei Maximus a. a. O. mitgeteilten Definitionen des Wortes *θέλησις* von Eirenaios (Iren. opp. ed. Harvey I Ip. 477 f Fr. V), Alexandros von Alexandrien, Eustathios von Antiochien, Athanasios von Alexandrien, Gregorios von Nyssa und Diadochos von Photike sind der des Clemens nahe verwandt.

Zu Fragment 41.

Zahn a. a. O. S. 41 scheint mir das Fragment mit Recht trotz der falschen Angabe *ἐν τῷ ἔκτῳ τῶν Στρωματίων* unter die Fragmente der Schrift *Περὶ προνοίας* gestellt zu haben. Es berührt sich inhaltlich nahe mit Fr. 40; in Strom. VI kommt nichts Ähnliches vor; dagegen kann man Strom. IV 117, 5 vergleichen. Vgl. auch J. Dräseke, *ZwTh* 47 (1904) S. 256 f.

Zu Fragment 43.

Das Fragment, das Barnard aus Ambros. graec. 1041 (H 257 inf. [nicht sup., wie bei Barnard steht] abdrucken ließ, findet sich in einem Excerpt mit der Überschrift *Ἀναστασίῳ Θεουπόλεως ἐκ τῶν πρὸς πεῦσον καὶ ἀποκρίσιν*. Es handelt sich wohl um die dem Anastasios Sinaites zugeschriebenen *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις*.

Barnard schließt das Fragment nicht mit *ἀνθρώπων*, sondern fügt noch folgende Worte hinzu: *εἰ οὖν ἐξ αἴρος ὑγεία καὶ παράτασις γίνεται ζωῆς, εὐδηλον ὅτι καὶ νόσοι καὶ θάνατοι ἐκ τῶνδε τῶν στοιχείων κατὰ τινὰς αὐτῶν πλεονασμοὺς καὶ ἐλαττώσεις, ὡς εἴρηται, συμβαίνουσιν*. Aber G. Mercati wies in der *Rivista bibliographica Italiana* 3 (1898) S. 345 f nach, daß *εἰ οὖν* — *συμβαίνουσιν* dem Ana-

stasios selbst gehört, da sich *ὡς εἴρηται* auf die zunächst vorhergehenden Worte *κατὰ τινὰς αὐτῶν πλεονασμὸς καὶ ἐλαττώσεις* bezieht und diese Worte bei Anastasios Sin. Migne S. gr. 89 Col. 744 CD stehen.

Daß die beiden Clemens, wie so häufig, verwechselt sind, zeigt der Buchtitel *Περὶ προνοίας*. Von den Brahmanen spricht Clemens auch sonst: Strom. I 68, 1; 70, 1; 71, 5; 72, 5; III 60, 2.

Im Anschluß an die Fragmente der Schrift *Περὶ προνοίας*, unter denen verschiedene philosophische Definitionen sich befinden, seien auch die Angaben besprochen, nach denen Clemens eine besondere Schrift über theologische Begriffe verfaßt haben soll.

Anastasios Sinaites Hodegos 1 (Migne S. gr. 89 Col. 49 f) sagt: *Διὰ τοῦτο καὶ Κλήμη: ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ γνῶσει, πεποιήκειν ἰδιαζόντως ὄρους ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων ὡς γοιτητῆς καὶ θρέμμα γνήσιον τῶν ἐρίων Πέτρον καὶ Παύλον μέλιστα τοῦ παρόντος καὶ ἀκούσας αὐτοῦ ἀποβαλλομένου καὶ λίαν μυσαττομένου καὶ καθυβρί-*
5 *ζοντος τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν.*

1 σοφία A(nastasios) φιλοσοφία C(ramer) 3 γνήσιον] + ἐπάροχον C
ἐρίων] + ἀποστόλων C 4 ἀποβαλλομένου] ἀπολουμένου C λίαν < C
5 φιλοσοφίαν C.

Dieselben Worte mit den angegebenen Varianten hat Cramer, *Anecdota Paris.* (Oxford 1841) IV S. 153, 33—154, 3 aus Cod. Paris. 2669 s. v. *πατρότης* veröffentlicht.

Bei Anastasios folgt Col. 52 als Überschrift zu Cap. II: *Ἄρθρον διὰ-
φοροῦ κατὰ παράδοξιν καὶ πίστιν τῆς ἀγίας καθολικῆς ἐκκλησίας
λεγόμενοι, συλλεγόντες ἀπὸ τε Κλήμεντος καὶ ὁσίων πατέρων, οἷς
δεῖ πρὸ παντὸς ἑτέρου μαθήματος ἐκστηθίζειν (lies ἐνστηθίζειν) τὸν τῆ
βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ προϊστασθαι τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας βουλόμενον.*

Daraus entnimmt Johannes Bekkos von Konstantinopel bei Migne S. gr. 141 Col. 177 B die Angabe: *Ἀλλὰ καὶ Κλήμη: ὁ Στροματευὺς ἐν οἷς συνέθετο διαφόροις ὄροις, ὅστε παντὸς εὐσεβοῦς δόγματος προηγέσθαι αὐτοῦ τῷ βουλομένῳ θεολογίαν μετέναι. ὀριζόμενος τί πνεῦμα; καὶ κατὰ τί πνεῦμα; καὶ ὅσα ὡς λέγεται πνεῦμα; φησί: »πνεῦμα μὲν ἐστὶ λεπτή καὶ ἄνλος καὶ ἀσχημάτιστος ἐκπορευτικὴ ὑπαρξίς.«* Das Letzte wörtlich so bei Anastasios a. a. O. Col. 56 B. Vgl. auch Fr. 39.

Die Sammlung der Definitionen scheint oft abgeschrieben worden zu sein; sie findet sich, allerdings mit vielen und nicht unbedeutenden Verschiedenheiten, auch unter den unechten Schriften des Athanasios und ist abgedruckt in *Opera Athanasii* ed. Montfaucon (Paris 1698) II

p. 242—251 (= Migne S. gr. 28 Col. 533—554). Hier trägt sie die Überschrift Ὅροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. συλλεγέντες ἀπὸ τε Κλήμεντος καὶ ἐτέρων ὁσίων ἀνδρῶν καὶ μακαρίων πατέρων, οὓς δεῖ πρὸ παντὸς ἐτέρου μαθήματος μετέναι καὶ ἐνστηθίζειν τὸν τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ προϊστάσθαι τοῦ λόγον τῆς ἀληθείας βουλούμενον καὶ πάντα ἀνθρωπον ὀρθοδόξως φρονοῦντα καὶ πίστιν πρὸς θεὸν τὴν εὐαγγελικὴν ἐσχηκότα.

Nach den Angaben anderer HSS wollte Leo Allatius die Sammlung dem Johannes von Damaskos zuschreiben; vgl. Leo Allatius in Johannis Damasceni opp. ed. Lequien (Paris 1712) I p. XXXIX sq. und Lequien's Bemerkung zu I p. 543 (= Migne S. gr. 94 Col. 173. 174 und 95 Col. 160).

Folgende HSS, in denen die Sammlung steht, sind mir bekannt geworden (Nr. 1—4 aus Leo Allatius a. a. O.):

1. Vatic. graec. 495. Ὅροι διάφοροι συλλεγέντες ἀπὸ τοῦ μακαρίου Κλήμεντος καὶ Ἰωάννου τοῦ Δεμασκηνοῦ καὶ ἐτέρων.

2. Vatic. graec. 1075. Ὅροι σὺν θεῷ διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας λεγομένης, συλλεγέντες παρὰ Κλήμεντος καὶ ἐτέρων ὁσίων μακαρίων πατέρων.

3. Vatic. graec. 1077. Ὅροι διάφοροι σὺν θεῷ κατὰ παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς ἀγίας καθολικῆς ἐκκλησίας συλλεγέντες ἀπὸ Κλήμεντος Ῥώμης, Ἀναστασίου Ἀντιοχείας, καὶ ἐτέρων ὁσίων καὶ μακαρίων πατέρων.

4. Vatic. graec. 1445. Ebenso wie Nr. 2, nur λεγόμενοι statt λεγομένης.

5. Monac. graec. 66 f. 86^v. οἱ ὅροι τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων κατὰ τὴν παράδοσιν κτλ. wie Nr. 2, nur λεγόμενοι statt λεγομένης, ἀπὸ τε statt παρὰ, und ὁσίων καὶ statt ὁσίων.

6. Monac. graec. 490 f. 485^v. σὺν θεῷ ὅροι διάφοροι ἐκ τε Κλήμεντος καὶ ἐτέρων¹.

7. Laur. IX 8 f. 289^v. οἱ ὅροι. Nach Bandini I p. 402 identisch mit der bei Anastasios gedruckten Sammlung.

8. Paris. graec. 854 f. 121. *Definitiones theologicae e S. Clementis Stromatibus et aliorum patrum operibus collectae.*

9. Paris. graec. 1305 f. 84^r. Ἀπὸ τῶν διαφόρων ὄρων, οὓς ὁ Στροματιτὴς Κλήμης συνέθετο. ὅσοι παντὸς ἕως τοῦ δόγματος προσηγεῖσθαι

1) Diese beiden Monacenses, von denen der zweite aus Augsburg stammt, sind wohl identisch mit den *Colles Anastasii et Eusebii*, von denen Gretser in den Randnoten seiner Ausgabe Anastasii Sinaitae Dux viae (Ingolstadt 1606) S. 29, 25 ff. redet.

αὐτοῦς τῷ βουλομένῳ θεολογίαν μετέναι τί πατήρ; τί πνεῦμα; Diesen Titel, mit dem die oben aus Johannes Bekkos mitgetheilten Worte zu vergleichen sind, entnehme ich Th. Schermann a. a. O. TU NF XIII 1 S. 96.

10. Paris. Suppl. grec. 681 f. 2. *Definitiones catholicae et apostolicae fidei ex S. Clemente et aliis patribus.*

11. Ottob. graec. 268 f. 11. σὺν θεῷ ὄροι διάφοροι κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ πίστιν τῆς ἁγίας καθολικῆς . . . ἐκκλησίας . . . συλλεγέντες ἀπὸ τε Κλήμεντος καὶ ἑτέρων . . .

12. Athoscodex 3750 (Bibl. μονῆς Διονυσίου 216) Nr. 16. σὺν θεῷ ὄροι διάφοροι ἀπὸ τε τῆς κατὰ παράδοσιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς λεγόμενοι, συλλεγέντες παρὰ Κλήμεντος τοῦ ἁγιωτάτου παπᾶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ ἑτέρων ὁσίων καὶ μακαρίων πατέρων.

13. Athoscodex 3808 (Bibl. μονῆς Διονυσίου 274) Nr. 14. Ebenso wie Nr. 2, nur fehlt λεγομένης und μακαρίων, und ἀπὸ τε statt παρὰ.

14. Athoscodex 3809 (Bibl. μονῆς Διονυσίου 275) Nr. 63. Wie Nr. 13.

15. Matrit. O 15. Ähnlich wie Nr. 11. Vgl. Barnard a. a. O. S. 50 f.

16. Sinait. graec. 453. Ὅροι διάφοροι ex scriptis Clementis et aliorum. Vgl. Harnack, Gesch. d. althristl. Lit. I S. 778.

17. Wahrscheinlich gehört hierher auch Patm. σξγ' f. 120--191 ὄροι φιλοσοφικοὶ καὶ θεολογικοὶ κατὰ στοιχεῖον, unter denen auch der Name des Clemens genannt wird. Vgl. O. von Gebhardt, ThLz 17 (1892) Sp. 651.

18. Vallicell. graec. 107 f. 128^v. *Collectio definitionum ordine alphabetico ex patribus*, wohl ähnlich mit Nr. 17.

Clemens wird theils unter den Autoren genannt, aus denen die Sammlung entnommen ist, theils selbst als Verfasser der Sammlung bezeichnet (bei Anastasios Hodegos I, bei Johannes Bekkos und in der HSS Nr. 9). Der Übergang von dem einen zum anderen scheint vorzuliegen in der Fassung von Nr. 2 (*συλλεγέντες παρὰ Κλήμεντος*), aus der das eine wie das andere werden konnte. Daß die Angabe, Clemens sei der Verfasser, in jedem Fall nur auf einem Mißverständnis beruht, zeigt das Vorkommen der Namen des Kyrillos, Gregorios von Nyssa, Dionysios in der Sammlung.

Die HSS schwanken auch darin, ob es sich um Clemens von Rom oder um Clemens von Alexandrien handelt. Clemens von Rom wird ausdrücklich genannt in den HSS Nr. 3. 12 und 15, wo nach Barnard a. a. O. S. 50 das Excerpt *περὶ ἐτυμολογίας* (innerhalb der Sammlung) die Überschrift trägt: *τοῦ ἁγίου Κλήμης μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου*. Sicher ist Clemens von Rom auch gemeint bei Anastasios Hodegos I

mit *φοιτητῆς καὶ θρόνον γνήσιον τῶν ἁγίων Πέτρον καὶ Παύλου*. Dagegen wird Clemens von Alexandrien ausdrücklich genannt oder in nicht mißverständlicher Weise bezeichnet von Johannes Bekkos und in den HSS Nr. 8 und 9.

Weder bei Anastasios noch, soweit bekannt, in den HSS (vgl. Barnard a. a. O. S. 51) kehrt der Name des Clemens wieder. Es ist also, selbst wenn in der gewiß erst sehr spät entstandenen Sammlung etwas von unserem Clemens verborgen sein sollte, kein Fragment aus ihr zu gewinnen. Es scheint mir aber der Zweig der Tradition, der in dem hier genannten Clemens den von Rom sieht, im Recht zu sein und die Sammlung in irgend einer Beziehung zu den Pseudoclementinen zu stehen.

V. Ο ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΥΠΟΜΟΝΗΝ Η ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΩΣΤΙ ΒΕΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΥΣ.

Die Schrift ist nur im Schriftenverzeichnis bei Euseb. H. E. VI 13. 3 genannt, wobei ἡ in den HSS BD und in Σ^{arm} fehlt, während Rufin *et alius* bietet. Das von Barnard aufgefundene und dieser Schrift zugewiesene Fragment paßt seinem Inhalt nach so gut zu dem, was wir uns als Inhalt dieses *Προτρεπτικός* vorstellen müssen, daß es wohl be- rechtigt ist, das Fragment unter diesem Titel aufzuführen.

VI. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

Auf Briefe des Clemens sind drei Citate der Sacra Parallela zurückgeführt. Da diese Citate unter echten Citaten aus Clemens stehen und sie inhaltlich kein Bedenken erregen, mag auch die Angabe über die Schrift, aus der sie entnommen sein sollen, richtig sein. Daß diese Angabe in einigen HSS der Sacra Parallela fehlt, kann nicht als Zeugnis gegen die Richtigkeit der Angabe angeführt werden. Denn die gleiche Erscheinung findet sich auch bei zahlreichen Citaten aus noch vorhandenen Schriften. Vgl. z. B. Sacr. Par. 286. 287. 288. 289. 2. 294 Holl.

Nach Sachau, Verzeichnis der syrischen Handschriften der Kgl. Bibliothek zu Berlin I 1899 S. 307 hat der nestorianische Exeget Jesudad (oder Ischodad) im 9. Jahrhundert in seinem Commentar zum Neuen Testament dreimal einen Brief des Clemens gegen die Eheverächter citiert. Zahn teilt Neue kirchl. Zeitschr. 12 (1901) S. 745 nach einer Abschrift Dr. Hjelts aus Cod. Sachau 311 f. 74^a eine Stelle mit. — In der Einleitung zur Erklärung des Markusevangeliums bemerkt Jesudad: »Markus aber ist, wie Clemens bezeugt, ein Sohn des Petrus. Es sagt

nämlich Clemens in jenem großen Brief gegen die, welche die ehelichen Verbindungen verwerfen, indem er diejenigen Apostel aufzählt, welche in der Welt verheiratet waren, nachdem sie aber Jünger des Herrn geworden waren, Reinheit und Heiligkeit bewahrten, wie auch Moses und andere, welche, nachdem sie göttlicher Offenbarung gewürdigt worden waren, sich von der ehelichen Verbindung fernhielten und Heiligkeit bewahrten — es sagt nämlich jener (d. h. Clemens): »Oder verwerfen sie denn auch die Apostel? Denn Petrus und Philippus haben sogar Kinder erzeugt; Paulus aber verschmähte es nicht, seine Ehegenossin in seinem Briefe zu grüßen; aber er führte sie nicht mit sich wegen der Heiligkeit (eigentlich Keuschheit) des Dienstes.« Zahn sprach a. a. O. S. 744 die Vermutung aus, daß mit dem »großen Brief gegen die Eheverächter« eine förmliche Abhandlung in Form eines Sendschreibens, also wahrscheinlich der λόγος γαμικός oder περί ἐγκρατείας gemeint sei, welchen Clemens selbst als eine seiner Arbeiten erwähne (vgl. unten S. LXI f). Zahn wies zwar selbst auf die teilweise wörtliche Übereinstimmung der von Jesudad citierten Worte mit Strom. III 52, 4—53, 1 hin: ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάξουσιν; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο. Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν, καὶ ὁ γε Παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἐν τινὶ ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σέξυγον (vgl. Phil. 4, 3), ἣν οὐδὲ περιεκόμιζεν διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές (vgl. I Kor. 9, 5). Trotzdem glaubte aber Zahn annehmen zu müssen, daß Jesudad aus einer anderen Quelle geschöpft habe. Seine Gründe dafür waren »die genaue Angabe der auch sonst von dem gelehrten Nestorianer citierten besonderen Schrift des Clemens über die Ehe als seiner Quelle«, ferner der Umstand, daß an der entsprechenden Stelle der Stromata eine förmliche Aufzählung der verheirateten Apostel, die Bemerkung über Moses und das »Zeugnis« für die Fabel fehlt, daß Markus ein leiblicher Sohn des Petrus gewesen sei.

Aber so gut wie Clemens selbst (vgl. unten S. LXI) mit den Worten περί ἐγκρατείας und λόγος γαμικός nur auf seine Ausführungen in den Stromata verweist, ebensogut können dieselben von Jesudad mit den Worten »in dem Brief (= der Schrift) über die Eheverächter« citiert sein. Auch ist es nicht richtig, daß Jesudad diese Schrift des Clemens öfter citiere. Die Angabe Sachaus ist falsch oder wenigstens mißverständlich. Nach freundlicher Mitteilung Herrn Professors D. Goettsberger, der die Stellen der Handschrift auf meine Bitte untersuchte, ist der Sachverhalt dieser. Auf f. 74^a^b stehen die oben in Übersetzung mitgeteilten Worte. Auf f. 75^a kommt nur der Name Clemens vor und zwar ist es Clemens Romanus. Es heißt hier: »Petrus aber errichtete sofort eine Kirche in Rom und leitete sie 25 Jahre. In der Zeit aber,

da der ruchlose Kaiser Nero befahl, daß er gekreuzigt würde mit seinem Kopfe nach unten, stellte er an seiner Statt auf einen Diakon, dessen Namen Linus war, denjenigen, welchen der Apostel in seinem 2. Brief an Timotheus erwähnt. Und nach ihm Clemens 9 Jahre.« An der dritten von Sachau genannten Stelle f. 242^a ist ebenfalls von Clemens Romanus die Rede, und zwar wird im Anschluß an die Erklärung von Phil. 4, 3 erzählt, daß dieser Clemens den Brief an die Hebräer ins Griechische übersetzt habe und nach Linus 9 Jahre Bischof von Rom gewesen sei.

Es kommt also hier nur die einzige, oben mitgeteilte Stelle des Jesudad in Betracht. In ihr ist aber das, was direkt als Citat eingeführt ist (von »oder verwerfen« an), wörtlich in Strom. III 52 f enthalten. Da hier drei verheiratete Jünger genannt sind, redet Jesudad mit Recht von einer »Aufzählung« der verheirateten Jünger. Daß aber die Bemerkung über Moses aus Clemens stammen soll, ist den Worten Jesudads nicht zu entnehmen. Es bleibt also nur noch die Angabe übrig, Clemens bezeuge, Markus sei ein Sohn des Petrus. Das steht nun allerdings weder in der angeführten Stromatastelle noch überhaupt bei Clemens. Doch darf man in den Worten m. E. keine glaubwürdige Mitteilung über eine uns sonst nicht erhaltene Äußerung des Clemens sehen. Jesudad scheint vielmehr diese Angabe irgendwie aus den Worten des Clemens in Strom. III 52 f erschlossen zu haben; sonst würde er diese nicht zum Beweis für den Satz »Markus aber ist, wie Clemens bezeugt, ein Sohn des Petrus« mit den Worten einführen: »es sagt nämlich Clemens usw.« In letzter Linie geht die Nachricht auf I Petr. 5, 13 zurück; daß an dieser Stelle *ὁ υἱός μου* von leiblicher Sohnschaft zu verstehen sei, mag Jesudad oder seine Vorlage aus der Angabe des Clemens, daß Petrus Kinder erzeugt habe, geschlossen haben.

Es ist nicht einmal wahrscheinlich, daß Jesudad Clemens selbst kannte. Vielmehr wird er das Citat nur aus Euseb. H. E. III 30 gekannt haben, wo es in dem gleichen Umfang wie bei Jesudad angeführt ist.

Für die Annahme, daß Jesudad das Citat aus Eusebios entnommen hat, scheinen mir die Worte zu sprechen, mit denen es bei Eusebios eingeführt ist: *ὁ μὲντοι Κλήμης, οὗ τὰς φωνὰς ἀρτίως ἀνέγνωμεν, τοῖς προειρημένοις ἕξις διὰ τοὺς ἀθετοῦντας τὸν γάμον τοὺς τῶν ἀποστόλων ἐξετασθέντας ἐν συζυγίαις καταλέγει, γάσζων.* Es entspricht das fast genau den Einführungsworten des Jesudad.

Heussi, ZwTh 45 (1902) S. 480 ff scheint mir also Zahns Vermutung mit vollem Recht abgelehnt zu haben. Vgl. auch Harnack, Gesch. d. althchr. Lit. II 2 S. 9⁵.

VII. Schriften, von denen keine Fragmente erhalten sind.

1. *Διαλέξεις Περὶ νηστείας καὶ Περὶ καταλαλιᾶς*, von Euseb. H. E. VI 13, 3 im Schriftenverzeichnis genannt. Hieron. De vir. ill. 38 trennt die beiden Schriften: *De ieiunio disceptatio* und *De obtrectatione liber unus* durch die Schrift *Quisnam dives ille sit qui salvetur*. Photios Bibl. Cod. 111 folgt mit den Worten *Περὶ νηστείας καὶ Περὶ κακολογίας* der griechischen Übersetzung des Hieron. De vir. ill. im sog. Sophronios; vgl. oben S. LII.

Daß es sich um zwei verschiedene Schriften handelt, zeigt die Wiederholung der Präposition und der Mangel an Zusammenhang zwischen *νηστεία* und *καταλαλιά*.

Der Titel *Διαλέξεις* ist gleichbedeutend mit *Ὀμιλία*; vgl. Zahn, Forsch. III S. 44.

Potter p. 1020 f und Dindorf III 499, 17—35 haben der Schrift *Περὶ καταλαλιᾶς* einen Satz zugewiesen, der bei Antonius Melissa S. 134 Gesner in dem Kapitel *Περὶ καταλαλούντων καὶ περὶ ὕβρεως* steht. Der Satz stammt aber überhaupt nicht aus Clemens, sondern aus Johannes Klimax; vgl. Unechte Fragmente Nr. 12.

2. *Εἰς τὸν προφήτην Ἀμώς*. Palladios Hist. Lausiaca Cap. 139 ed. C. Butler (Texts and Studies VI 2) S. 231 erzählt von einer sterbenden Asketin seiner Zeit: *Καὶ δοῦσα τῇ μητρὶ τῇ ἑαυτῆς ὀγγραμμα Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως εἰς τὸν προφήτην Ἀμώς, εἶπε· »δὸς αὐτὸ τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἕξωρισμένῳ καὶ εἶπὲ αὐτῷ· »εὗξαι περὶ ἐμοῦ· ὁδέω γὰρ πρὸς τὸν κύριόν μου.«* Da der Prophet Amos nach den Angaben von Photios Bibl. Cod. 109 in den Hypotyposeis nicht behandelt gewesen zu sein scheint, müßte man annehmen, daß es sich hier um eine selbständige Schrift handelt. Doch ist die vereinzelt Nachricht zu unsicher, um nicht Bedenken gegen diese Annahme als gerechtfertigt erscheinen zu lassen.

VIII. »Beabsichtigte« Schriften.

1. *Περὶ ἐγκρατείας* oder *Λόγος γαμικός*. Clemens verweist Paed. II 94, 1 auf eine Schrift *περὶ ἐγκρατείας*, Paed. III 41, 3 auf einen *λόγος γαμικός*, Paed. II 52, 2 auf eine Schrift, die ähnliche Fragen behandelt haben muß. Man hat deshalb in jenen Worten die Titel von verlorenen Schriften gesehen. Aber Wendland. ThLz 23 (1898) Sp. 653 und Heussi, ZwTh 45 (1902) S. 474 ff haben gezeigt, daß Clemens mit jenen Worten nur auf die Ausführungen in Strom. II, III und IV verweist; vgl. auch Harnack, Gesch. der altheistl. Lit. II 2 S. 9. Es

hat also nie besondere Schriften mit jenem Titel gegeben. Potter hat als Fragment des *Λόγος γαμικός* einen bei Maximus erhaltenen Satz (in dieser Ausgabe Fr. 64) aufgeführt, der aber in den *Sacra Parallela* (Nr. 304 Holl) mit *καὶ τοῦ ἡ΄ Στρώματος* eingeführt wird.

2. *Περὶ ἀρχῶν καὶ θεολογίας*. QDS 26, 8 sagt Clemens: *σημαίνεται μὲν οὖν τι καὶ ἐνηλότερον ἢ γάμλου διὰ στενῆς ὁδοῦ καὶ τεθλιμμένης φθάνουσα τὸν πλούσιον, ὅπερ ἐν τῇ περὶ ἀρχῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μυστήριον τοῦ σωτήρος ὑπάρχει μαθεῖν*. Darin sah man das Citat aus einer zur Zeit der Abfassung von QDS schon veröffentlichten Schrift, die an einigen Stellen der *Stromateis* angekündigt sei; vgl. *Strom.* IV 2 f; III 13, 1; 21, 2; IV 16, 3; 89, 1; V 140, 3; VI 4, 2. Aber J. von Arnim, *De octavo Clementis stromateorum libro* (Kostock 1894) S. 13 f hat gezeigt, daß QDS 26, 8 wahrscheinlich kein Citat vorliegt, sondern die Verweisung auf eine andere theologische Disciplin. Die Stellen der *Stromateis* können aber ebensogut auf spätere Abschnitte des gleichen Werks als auf eine besondere Schrift hinweisen. Es ist also zum mindesten ungewiß, ob es je eine Schrift *περὶ ἀρχῶν καὶ θεολογίας* gegeben hat. Ebenso verhält es sich aber mit mehreren anderen Schriften, auf welche Clemens selbst hinzuweisen scheint.

3. *Περὶ ἀναστάσεως*, angekündigt *Paed.* I 47, 1 (*τοῦτο ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως δηλωθήσεται*) und II 104, 3 (*ὡς ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως δηλωθήσεται*). Clemens kann damit ebensogut einen Abschnitt der *Stromateis*, die ja unvollendet geblieben sind, als eine besondere Schrift im Auge gehabt haben.

4. *Περὶ προφητείας*, mehrfach in den *Stromateis* genannt: I 158, 1 *ὅπως μὲν οὖν ἦν προφητικός* (nämlich Moses), *μετὰ ταῦτα λεχθήσεται ὀπηρικά ἂν περὶ προφητείας διαλαμβάνωμεν*. IV 2, 2 *οἷς ἐπόμενον ἂν εἴη μετὰ τὴν ἐπιθρομὴν τῆς θεολογίας τὰ περὶ προφητείας παραδεδομένα διαλαβεῖν*. IV 93, 1 *πρὸς οὓς* (die Phryger) *ἐν τοῖς περὶ προφητείας διαλιζόμεθα*. V 88, 4 *ὅπως δὲ ἡ διαμονὴ αὐτῆ* (des Heiligen Geistes) *καὶ ὅ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τοῖς περὶ προφητείας γὰρ τοῖς περὶ ψυχῆς ἐπιδειχθήσεται ἡμῖν*. Wie mir aus *Strom.* IV 2 hervorzugehen scheint, denkt Clemens an allen Stellen nur an einen Abschnitt der *Stromateis*. Die Vermutung Zahns a. a. O. S. 46, daß Clemens mit *περὶ προφητείας* auf das Werk hingewiesen habe, das später bei der Ausführung den Titel *Υποτυπώσεις* erhielt, hat J. von Arnim a. a. O. S. 14 f widerlegt.

1) Dies Wort fehlt in *Vatic.* 623 und deshalb in allen Ausgaben vor der *Barnards*.

5. *Περὶ ψυχῆς*. Von einer Abhandlung *περὶ ψυχῆς* spricht Clemens Strom. II 113, 2; III 13, 3; V 88, 4; auch damit meint er nur einen Abschnitt der Stromateis. Die beiden von Potter dieser Schrift zugewiesenen Fragmente stammen aus Pseudo-Clemens Hom. XVII 10; XI 11; vgl. unten S. LXIX, Unechte Fragmente Nr. 10 u. 11.

6. Das Gleiche gilt von allen anderen Andeutungen, die Clemens von später zu behandelnden Themen macht; solche Hinweise finden sich Paed. III 97, 2; Strom. III 95, 2; IV 85, 3; 171, 2; V 68, 3; VI 32, 1; 168, 4; VII 108, 1.

Auf Mißverständnis der Stellen III 95, 2; IV 3, 3; VI 168, 4 beruht die Angabe bei Euseb. H. E. VI 13, 8: *ὑπισχνεῖται δ' ἐν αὐτοῖς* (den Stromateis) *καὶ εἰς τὴν Γένεσιν ὑπομνηματιεῖσθαι*.

IX. Fragmente ungewisser Herkunft.

Zu Fragment 48.

Bigg, *The Christian Platonists of Alexandria* (Oxford 1886) S. 64¹ sagt zwar, Routh, *Reliquiae sacrae* (Oxford 1846) I S. 378 schreibe dies Fragment mit besseren Gründen dem Pantainos zu als Zahn dem Clemens. Aber Pantainos hat überhaupt nichts Schriftliches hinterlassen (vgl. Harnack, *Gesch. d. althristl. Lit.* I S. 293) und die Pantainosgenossen (*οἱ περὶ Πάνταινον*) bei Maximus werden wohl identisch mit den von Clemens so oft genannten *προσβύτεροι* (vgl. das Register und Harnack a. a. O. S. 291 ff) sein, deren Hauptvertreter eben Pantainos war.

Ob das Fragment aus den Hypotyposeis stammt, wie Zahn a. a. O. S. 77 annimmt, oder aus der Schrift *Περὶ προνοίας*, wofür Dräseke, *ZwTh* 47 (1904) S. 255 ff eintritt, läßt sich nicht entscheiden.

Zu Fragment 49.

Es ist fraglich, ob Anastasios eine Schrift des Clemens vor Augen hatte (Harnack a. a. O. S. 926 sagt, die Angabe sei höchstwahrscheinlich den Hypotyposeis entnommen) oder ob er an eine von Clemens interpungierte Bibelhandschrift denkt; denn Anastasios selbst spricht bei Pitra, *Anal. sacr.* II p. 208 von *ἀκριβῆ καὶ ἀνόθευτα καὶ ἀρχαῖα ἀντίγραφα* . . *ὑπὸ Κλήμεντος στιχθέντα*.

Zu Fragment 50.

In den erhaltenen Schriften kommt eine solche Berufung auf jüdische Auslegungen nicht vor, obwohl mehrere Stellen eine Kenntnis

jüdischer Exegese voraussetzen (vgl. z. B. Strom. I 154, 1 mit Anm.). Auch nennt Clemens Strom. I 11, 2 unter den Männern *ὧν κατηξιόθη ἐπακοῦσαι* einen geborenen Juden: *ὁ δὲ ἐν Παλαιστίνῃ Ἑβραῖος ἀρέζαθεν*. Es ist also gut möglich, daß Clemens solche Äußerungen z. B. in den Hypotyposeis zu den alttestamentlichen Büchern tat, und man braucht nicht an ein Versehen des Hieronymus zu denken.

Zu Fragment 51.

Kyrillos citiert mehrmals den Clemens (vgl. Protr. 44; Strom. I 153); allerdings sind das Stellen, die auch in Eusebs Praep. Ev. stehen. Aber an der vorliegenden Stelle scheint seine Angabe über Clemens auf einem Irrtum zu beruhen; wenigstens findet sich in den erhaltenen Schriften nichts Ähnliches. Das Citat aus Sanchuniathon hat Kyrillos wahrscheinlich aus Euseb. Praep. Ev. I 9, 29. Kurz vorher I 9, 20 ist aus Porphyrios mitgeteilt, daß Philon Byblios (*ὄχι ὁ Ἑβραῖος*) der Übersetzer des Sanchuniathon sei. Hätte Eusebios, der doch Clemens ganz anders kannte als Kyrillos, bei ihm gelesen, Josephos sei der Übersetzer gewesen, so hätte er dies gewiß erwähnt. Demnach verdient die Nachricht des Kyrillos wenig Glauben.

Zu Fragment 52.

Maximus Confessor bezog die Angabe *ὁ φιλόσοφος Κλήμης* auf den römischen Clemens; vgl. Dionysii opp. ed. Corderius II p. 185 = Migne S. Gr. 4 Col. 329). Er fand sie freilich nicht in dessen Schriften und fügt hinzu: *ποῦ δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ ἄγιος Κλήμης. οὐκ ἰδιόλωσε*. Noch bestimmter als Maximus sagt der Paraphrast Pachymeres (Migne S. Gr. 3 Col. 848): *ὁ μύρτοι φιλόσοφος Κλήμης ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος*. Auch Preuschen sagt bei Harnack, Gesch. d. altchristl. Lit. I S. 225, Dionysios habe bei diesen Worten vielleicht die pseudoclementinischen Schriften im Auge gehabt. Aber Fr. Hipler, Dionysius, der Arcopagite (Regensburg 1861) S. 14 f. betonte mit Recht, es dürfe bei dem Philosophen Clemens nur an den Alexandriner gedacht werden; vgl. auch Dräseke, ZwTh 47 (1904) S. 250. Wenn H. Koch, der Theol. Quartalschr. 78 (1896) S. 290—298 über unsere Stelle handelt, auf die von Preuschen a. a. O. citierte Stelle des Neilos Ep. II 99 (Migne S. Gr. 79 p. 220 C) verweist, wo der römische Clemens *Κλήμης ὁ Ῥωμαίων φιλόσοφος* heißt, so scheint mir diese Stelle wegen des Zusatzes *Ῥωμαίων* für die Auffassung der Arcopagitenstelle nicht maßgebend zu sein.

Auf den Alexandriner bezog unsere Stelle auch Edm. Albertinus, De eucharistiae sacramento (Deventer 1654) p. 266 im Gegensatz zu

Baronius, der es als möglich bezeichnet hatte, daß mit *γελόσορος Κλήμης* der in den Briefen des jüngeren Plinius genannte platonische Philosoph Actius Clemens gemeint sei. Albertinus glaubte das Citat in den Worten *πᾶν αἴτιον ὡς αἴτιον διανοία ληπτὸν τυγχάνει ἐπὶ τινοσὶ καὶ πρὸς τι νοεῖται* und *τὸ αἴτιον πρὸς τι* (Strom. VIII 28) zu finden, und die gleiche Stelle meinte auch Fabricius, Bibl. gr. ed. Harles VII p. 124, wenn er auf Strom. VIII p. 785 (ed. Heinsius) verwies. Aber die hier stehenden Worte decken sich mit den von Pseudo-Dionysios angeführten nicht; wir müssen also in ihnen das Fragment einer verlorenen Schrift sehen.

Die Worte stehen nach H. Steins Angabe auch in Laur. VIII 8 f. 137 in den *Λόγοι ἀντιρρητικοὶ παρὰ Χριστοδούλου μοναχοῦ συγγραφέντες* II 5 vgl. Bandini I p. 346.

Zu Fragment 53.

Aus der von Corderius herausgegebenen Nicetascatene in Monac. graec. 36 stellte zuerst Ittig a. a. O. S. 156 die im Apparat zu Fragment 53 angeführten Worte unter die Clemensfragmente, aber zugleich auch die in der Catene folgenden Worte: *οὐαὶ δὲ τοῖς ἔχουσι καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνουσιν ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς καὶ λαμβάνειν παρ' ἑτέρων βουλομένοις. ὁ γὰρ ἔχων καὶ δι' ὑπόκρισιν ἢ ἀργίαν λαμβάνων κατακριθήσεται*. In der HS stehen die Lemmata am Rand und es ist fraglich, wo die Citate beginnen und wo sie aufhören. Die eben abgedruckten Worte gehören aber nicht Clemens an, sondern stammen aus den Constit. apost. IV 3 und enthalten das Agraphon 167 (Resch, Agrapha² S. 194 ff): *οὐαὶ — βουλομένοις*. Resch führt das Clemensfragment noch unter den selbständigen Zeugen für das Agraphon auf, obwohl schon Zahn a. a. O. S. 320 f den Sachverhalt richtig erkannt hatte, daß nämlich Nicetas an das Citat aus Clemens Alex. ein verkürztes Citat aus den Constit. apost. unmittelbar angeschlossen hat. Beweis dafür ist, daß in den Constit. apost. die Worte *λαμβάνειν παρ' ἑτέρων βουλομένοις* eine selbständige Erweiterung des *λαμβάνουσιν* der Grundschrift sind, und daß auch der Satz *ὁ γὰρ ἔχων — κατακριθήσεται*, allerdings verkürzt, aus Constit. apost. IV 3 entnommen ist. Auch Harnack, Gesch. d. althristl. Lit. II 1 S. 438 rechnet die Spruchgruppe noch zu dem Clemensfragment, und C. Bigg, The Journal of Theol. Studies 5 (1904) S. 584—589 wollte nachweisen, daß Constit. apost. IV 3 durch Vermittlung der Didaskalia, ja sogar Didache 1, 5 von dem Clemensfragment abhängig sei. Andererseits geht Funk, Theol. Quartalschrift 79 (1897) S. 653—657 und S7 (1905) S. 160, sowie Kirchengesch. Abhandlungen u. Unters. II (Paderborn 1899) S. 124—127

zu weit, wenn er das ganze bei Nicetas erhaltene Fragment von ποιητέον ἐλεημοσύνας an dem Clemens Alex. abspricht, obwohl der erste Teil bis ὑψίστου durch das Zeugnis des Anastasios und der Sacra Par. ausdrücklich dem Alexandriner zugeschrieben wird. Funk sagt, mit dem Lemma Κλήμεντος der Catene sei der römische Clemens, der angebliche Verfasser der Apostolischen Constitutionen gemeint und es sei eben Constit. apost. IV 3 wiedergegeben. Aber hier findet sich für den Satz ποιητέον ἐλεημοσύνας — παρὰ τοῦ ὑψίστου kein Beleg; dieser Satz ist vielmehr eine von Nicetas verkürzte Wiedergabe der von Anastasios und den Sac. Par. vollständig erhaltenen Worte des alexandrinischen Clemens.

Zu Fragment 54.

Das Fragment steht in Monac. 36 und der darauf beruhenden Ausgabe des Corderius in unmittelbarem Anschluß an das zu Paed. I 96 citierte Stück: ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν — περιγίνεται. Es ist vielleicht, wie Preuschen a. a. O. S. 310 vermutet, das Lemma τοῦ αὐτοῦ ausgefallen, oder das Ganze stammt, wie Zahn als wahrscheinlicher bezeichnet, aus einer verlorenen Schrift des Clemens, die sich in dem ersten Satz des Fragments nahe mit Paed. I berührte; vgl. zu Fragment 55. Jedenfalls enthalten die Worte nichts, was uns veranlassen könnte, sie Clemens abzusprechen.

Zu Fragment 57.

Nur in der Catene des Makarios Chrysokephalos zu Matth. (nach Potter p. 1019 in Orat. VIII De Baptismo Christi Cap. 8) hat das Fragment folgende Fortsetzung: ὁ μὲν γὰρ νόμος βαρὺς ἦν καὶ μετὰ τοῦ κολάζων. ἡ δὲ χάρις ἰσχυρὰ καὶ λόγῳ ὑπερβύζουσα προσηγορίας. ταῦτά τοι καὶ ὁ κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους, εἰπόντας ἐν πνεύματι κολάσαι τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτοὺς κατὰ τὸν Ἰλιαν, οὐκ οἴδατε, φησί, »ποιόν πνεύματος ἐστε;« Vgl. Luk. 9, 54 f. Aber schon Tischendorf sagt in der Octava maior zu Luk. 9, 55: »At mihi dubium videtur, extrema eius loci verba sintne et ipsa ex Clemente excerpta.« Barnard, The Biblical Text of Clement of Alexandria p. 42 bezeichnet es als zweifelhaft, ob diese Stelle, welche die abendländischen und syrischen Zusätze zu Luk. 9, 54 f voraussetzt, wirklich aus Clemens stammt. Wahrscheinlich liegt eine Bemerkung des Makarios selbst zugrunde oder es ist ein Lemma ausgefallen.

Zu Fragment 58.

Der erste Teil des Fragments Τάχα δὲ — ἀρεπῆς ist bereits zu Paed. I 85, 2—4 angeführt, dessen Worte I 140, 6—11 dieser Ausgabe

abgesehen von dem Anfang wörtlich in unserem Fragment wiederkehren¹. Dazu stimmt auch das Lemma der Catenenhss *Κλήμεις παιδαγωγος*. Trotzdem scheint das ganze Fragment nicht aus dem *Paidagogos*, sondern einer verlorenen Schrift des Clemens zu stammen. Denn zunächst steht die zweite, im *Paidagogos* (und den übrigen Schriften) nicht erhaltene Hälfte des Fragments in engem Zusammenhang mit der ersten; beide Hälften handeln von der allegorischen Auslegung des Wortes des Herrn Matth. 5, 18, daß weder ein *ἰὼτα* noch eine *κεφαλαία* des Gesetzes vergehen werde, bis daß alles geschehe. Von dieser Stelle ist aber im ganzen Zusammenhang von Paed. I 85 nirgends die Rede. Die Gerade, die als die Güte des Herrn gedeutet wird, ist nicht das Iota des Gesetzes, das nicht vergehen soll, sondern das Iota des Namens Jesu.

Es scheint mir daher nur zwei Möglichkeiten zu geben: Entweder hat Clemens die allegorische Deutung des Iota an zwei verschiedenen Stellen seiner Schriften gebracht, das eine Mal in bezug auf den Namen Jesu, das andere Mal als Auslegung von Matth. 5, 18, und hat dabei an der zweiten Stelle die gleichen Worte gebraucht wie an der ersten. Oder die allegorische Deutung des Iota Paed. I 85 ist später von einem anderen Autor auf Matth. 5, 18 übertragen worden. Für die letztere Ansicht könnte man geltend machen, daß in unserem Fragment die Worte *τὸ ἰὼτα τοῦ Ἰησοῦ* wie ein vergessener Rest der ersten Anwendung der Allegorie aussehen; freilich ist es auch nicht unmöglich sie zu übersetzen: »das Jota, von dem Jesus redet«. Andererseits spricht für die Echtheit die geschickte Durchführung der Allegorie: ja das Citat aus Lev. 26 paßt in unserem Fragment besser als Paed. I 85, wo die eine Seite des Citats ganz unverwendet bleibt.

Zu Fragment 59.

Das Citat des Arethas ist identisch mit dem einzigen Citat aus Clemens, das in dem noch ungedruckten Commentar des Oikumenios zur Apokalypse enthalten ist; vgl. Diekamp, Sitzungsberichte der Kgl. preuß. Akad. d. Wiss. 1901 S. 1051. Sachlich das gleiche gibt auch Andreas im Commentar zur Apokalypse ed. Syllburg (Heidelberg 1596) p. 19, 33—37: *τὰ δὲ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ θεοῦ, εἶτε, ὡς φησὶν Εἰρηναῖος, ἑπτὰ ἀγγέλους τῶν λοιπῶν ὑπερέχοντας δεῖ νοεῖν εἶτε τὰς ἐνεργείας τοῦ ζῳοποιοῦ πνεύματος, ὃν Ἡσαΐας μέμνηται οὐδέτερον οἶμαι ἀπίθανον*. Hier fehlt der Name des Clemens. Aber Arethas hat neben dem Commentar des Andreas, den er überarbeitete, auch den des

1) Zuerst nachgewiesen von Zahn, Zeitschr. für kirchl. Wiss. u. kirchl. Leben 6 (1885) S. 25².

Oikumenios benützt und diesem eine Anzahl neuer Schrift- und Vätercitate nebst ihren genauen Quellenangaben entnommen; vgl. Diekamp a. a. O. S. 1055 f. Auf ihn geht auch die Hinzufügung des Clemens und der Quellenangabe *ἐν ἔκτῳ Στοιωματεί* zurück. Es ist auch nicht unmöglich, daß er dabei nur an Strom. VI 143, 1 denkt (*ἐπὶ μὲν εἰς αὐτὴν τὴν μεγίστην δύναμιν ἔχοντες πρωτόγονοὶ ἀγγέλων ἀρχόντες*), obwohl hier nicht von einer Erklärung von Apok. Joh. 4, 5 die Rede ist.

Zu Fragment 64.

Potter p. 1022 führte das Stück als Fragment des *λόγος γαμιζός* auf; vgl. oben S. LXII. Ruben, Clem. Alex. Excerpta ex Theodoto Proleg. p. VI² sprach die Vermutung aus, daß es einmal seinen Platz nach Ecl. proph. 14 hatte.

Zu Fragment 66.

Ob der Satz dem Clemens oder, wie die andere Quelle angibt, dem Eusebios angehört, läßt sich nach dem Inhalt nicht entscheiden. A. Mai hat den Satz in seiner *Nova patrum bibliotheca* IV (Rom 1847 I S. 316 f) unter die Fragmente von Eusebs *Εἰσαγωγή* gestellt, nachdem er ihn zuerst in *Leontii et Johannis rerum sacrarum liber* (Scriptorum vet. nova coll. VII [Rom 1833]) p. 95 aus dem gleichen Codex Vatic. 1553 abgedruckt hatte, aus dem auch die Angabe bei Holl entnommen ist.

Zu Fragment 70—74.

Zu den Fragmenten aus Malalas vgl. Zahn, Forsch. III S. 56—59. Sicher scheint mir zunächst dies zu sein, daß man bei dem von Malalas und anderen Byzantinern citierten »Chronographen« Clemens an keinen anderen als den Alexandriner Clemens denken darf. Die chronologischen Abschnitte des I. Buchs der Stromateis erklären zur Genüge, wie er zu diesem Namen gekommen ist. Ebenso hat Zahn a. a. O. S. 59 darin recht, daß er die Angabe des Suidas *Κλήμης ἱστορικός ἔγραψε Ῥωμαίων βιωτικῆς καὶ ἀποζωότορας* durch irgendwelche Vermittlung auf Strom. I 144 zurückgehen läßt. Vgl. auch E. Schwartz bei Pauly-Wissowa IV S. 11, 8—30.

Inwieweit aber die Angaben des Malalas echte Fragmente verlorener Schriften (etwa der Hypotyposeis, in denen gelegentlich historische Notizen standen) erhalten haben oder vielmehr auf Mißverständnis erhaltener Texte oder Fälschung zurückzuführen sind, läßt sich bei der Unsicherheit der Überlieferung nicht sagen. Da aber m. E. kein Grund vorliegt, die Möglichkeit der Echtheit zu leugnen, glaubte ich die Malalascitate unter die Fragmente stellen zu sollen.

X. Unechte Fragmente.

1. Bei Dindorf III 490, 4—512, 14.

490, 4—8 Ἄλλὰ τὰ τοῦ Ἰωβ — ἀειδοῦς εἰδώλου ist zu Strom. IV 1 160, 1 gestellt. Die Fortsetzung 490, 8—491, 29 gehört, wie schon Potter erkannte, Clemens nicht an; vgl. auch Zahn, Forsch. III S. 6.

491, 31—33 *Non hic hominis — magnitudinem declarare* ist die Übersetzung von Fr. 57.

491, 35—492, 9 *Fortē autem per »iota« — cum operantibus iniqui-3 tatem* ist die Übersetzung von Fr. 58.

492, 11 f Ποιητέον ἐλεημοσύνας — παρὰ τοῦ ὑψίστου ist eine 4 Verkürzung von Fr. 53. Die Fortsetzung 494, 12—15 οὐαὶ δὲ τοῖς ἔχουσι — λαμβάνων κατακριθήσεται stammt aus Constit. apost. IV 3; vgl. oben S. LXV f Bem. zu Fr. 53.

492, 17—20 Ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας — εὐχρασία περιγίνε- 5 ται ist zu Paed. I 96 gestellt. Die Fortsetzung 492, 21—25 εἰς τοσαύτην δὲ αὐξήν — μετεώρους ψυχὰς ist Fr. 54.

492, 27—31 Ἔστι μαργαρίτης — ὕγροῦ ἐκλάμψας σώματος ist zu 6 Paed. II 118, 5 gestellt.

493, 20—30 Der erste Teil καὶ τοσοῦτον, φησίν, — ἀκήρατον ἔχει 7 σῶμα gehört Clemens nicht an; vgl. oben S. XXXIV Bem. zu Fr. 2; der zweite Teil ὥσπερ ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα — ἐν δ' Ὑποτυπώσεων ist Fr. 2 (= Dind. III 493, 10—14) in etwas vollständigerer Form.

494, 2—9 Der erste Teil καθάπερ γὰρ τὸ θερμὸν — αὐτοῦ τὴν 8 ψυχὴν gehört Clemens nicht an; vgl. oben S. XXXIV Bem. zu Fr. 3; der zweite Teil ἡ καρδία — ἐν τετάρτῳ Ὑποτυπώσεων ist Fr. 3 (= Dind. III 493, 16—18).

497, 22—27 τὸ τηρικαῦτα δέ — ἀφείται διακονίαν stammt nicht 9 mehr aus Clemens; vgl. oben S. XLI Bem. zu Fr. 14.

499, 5—8 Πάντων ἀναπνεύουσαι — φέρουσαι πρὸς αὐτόν (aus 10 Maximus Cap. 53; Baroec. 143 f. 181^r; auch in Laur. VII 15 f. 226^v; Flor. Monac. [= Melissa Augustana] f. 84^r) ist Sac. Par. 22, 2—7 Holl = Pseudo-Clemens Hom. XVII 10.

499, 13—16 Ἀθάνατοι πᾶσαι — οὐκ ἔχουσιν (aus Maximus Cap. 53; 11 auch in Laur. VII 15 f. 226^v) ist Sac. Par. 16 Holl = Pseudo-Clemens Hom. XI 11.

499, 20—23 Μηδέποτε αἰδεσθῆῖς — τὸν πλησίον λασάμενος aus 12

Antonius Melissa p. 134 Gesner (nach Citaten aus Chrysostomos) stammt aus Johannes Klimax Migne S. Gr. 88 Col. 848 A.

500, 13—17 *Μετάνοια τότε ἁμαρτήματος — δικην φυτοῦ ἀρτι-
συστάτου* aus Antonius Melissa S. 22 Gesner ist Sacr. Par. 455 Holl.
Der Satz trägt hier das Lemma *τοῦ ἁγίου Μεθοδίου κατὰ Προφηνίου*
und ist von Bonwetsch, Methodius von Olympus I S. 348, 8—12 unter
die Fragmente des Methodios aufgenommen.

500, 18—21 *Ὡσπερ οἱ λεγόμενοι καρκίνοι εὐεπιχείρητοι — οὐδὲν
ὄφελῆσαι δύναται* aus Antonius Melissa p. 22 Gesner (nach dem eben
besprochenen Satz) stammt aus Johannes Klimax Migne S. Gr. 88
Col. 1088 C.

500, 22—24 *Ὁ ποτὲ μὲν πενθῶν — παρεδρεύειν τοῦτον προτρέπει* 15
aus Antonius Melissa p. 22 Gesner (nach dem eben besprochenen Satz)
stammt aus Johannes Klimax Migne S. Gr. 88 Col. 804 f.

500, 26—29 *Σοφῶ τιμι τῶν κολάκων — τὴν ἔμμαντοῦ ἀκαθαρσίαν* 16
στοχάζομαι aus Antonius Melissa p. 57 Gesner (nach Citaten aus Chry-
sostomos), im slawischen Maximus Cap. 36 S. 286 f; in Paris. 1169 f. 172
mit dem Lemma *Τοῦ τῆς κλ(ίματος)* stammt aus Johannes Klimax
Migne S. Gr. 88 Col. 992 C.

500, 30 *Ἐπίπλαστος ἔπαινος ἀληθοῦς ἀτιμότερος ψόγου* aus An- 17
tonius Melissa p. 57 Gesner (nach dem eben besprochenen Satz) stammt
nach Professor Elters Mitteilung aus dem erweiterten Maximus Cap. 43,
wo der Satz dem Theophylaktos Simokattes zugeschrieben ist. Das
Lemma *Θεογενέστερον* trägt der Satz auch im slavischen Maximus Cap. 36
S. 287 und in Paris. 1169 f. 172 v.

500, 33 *Τοῖς ἀτόνοις — ὑπέρονον δοκεῖ* aus Antonius Melissa 18
p. 119 Gesner ist Sacr. Par. 228 Holl und stammt aus Strom. II 123, 2.

501, 3 f *Πιστὸς εὖ μάλα — γνώσις τῶν κατεγνωσμένων* aus An- 19
tonius Melissa p. 125 Gesner ist Sacr. Par. 209 Holl und stammt aus
Strom. I 19, 3.

501, 7 f *Τῷ ὑφουμένῳ — ὁ θεὸς διδάσκει λόγος* aus Antonius 20
Melissa p. 140 Gesner stammt aus QDS 1, 3.

501, 10 f *Καὶ λόγος καθαρὸς — ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ* aus Antonius 21
Melissa p. 149 Gesner ist Sacr. Par. 333 Holl in verstümmelter Form.
Aus den hier vorhergehenden Worten *νοῦς ἀχραινήης* ist bei Antonius
Melissa *ἀχραινήης* zum vorhergehenden Satz Fr. 65 S. 228, 21 gestellt
worden, wozu Gesner am Rand bemerkt: »al. τοῦς ἀχραινεῖς sequen-
tibus coniunctum.« Von den Sacr. Par. hat R das Lemma *Κλήμεντος*

στροματέως ἐκ τοῦ προτροπεπτιζοῦ; doch scheint in dieser HS an dieser Stelle das Lemma mehrfach falsch zu sein; in OAPM hat der Satz das Lemma *Διδύμου*.

501, 12—19 *Τῇ ἑαυτοῦ φωτοειδεῖ μορφῇ — μορφὴν ἐκδίδκει*, ein 22 Stück, das Potter ohne jede Angabe der Herkunft mit der Überschrift *Ἄλλη θεωρία Κλήμεντος* unter die Fragmente gestellt hat, ist Sacr. Par. 21 Holl = Pseudo-Clemens Hom. XVII 7.

502, 19 *Νόσος φιλίας ἢ κολακεία* (aus Maximus Cap. 11; Antonius 23 Melissa p. 58 Gesner; Cod. Barocc. 143 f. 171¹; auch in Flor. Monac. f. 79^v) ist Sacr. Par. 320 Holl (identisch ist der zweite Teil von Nr. 319 = Philo Leg. alleg. III 182 (I 153, 20 Cohn).

502, 20 f *Τὰς τῶν ἀρχόντων εὐπραγίας — θεραπεύειν οἱ πλείστοι 24* (aus den gleichen Quellen wie Nr. 23) ist Sacr. Par. 321 Holl = Philo Leg. ad Caium 21 (II p. 566, 13 f M).

502, 31 f *Ὀλιγοδείας μὲν ἔρασταί — νόσον ἐκτροπέμενοι* aus Ma- 25 ximus Cap. 13 ist Sacr. Par. 335 Holl, nur erhalten in R mit dem Lemma *Κλήμεντος*. Der Satz stammt aber aus Philo Apol. pro Jud., erhalten bei Euseb. Praep. Ev. VIII 11, 11 (unter den Fragmenten bei Mangey II p. 633).

502, 33 f *Ἡ τῶν ἀναγκαίων κτῆσις — μέτρον ποσότητα* aus Ma- 26 ximus Cap. 13; Antonius Melissa p. 37 Gesner ist Sacr. Par. 253 Holl und stammt aus Strom. VI 99, 6.

502, 35 *Ἀγαθὸν ἀναγκαῖον ἢ ὀλιγοσιτία* aus Antonius Melissa p. 38 27 Gesner (nach dem eben besprochenen Satz) ist der Anfang von Synes. Ep. 115.

503, 7 f *Μνήμη θανάτου ἐναργῆς — συνεξεκόπησαν πάθη* aus 28 Maximus Cap. 52; Antonius Melissa S. 60 Gesner, nach Professor Elters Mitteilung in den Handschriften mit dem Lemma *τῆς Κλίμακος* versehen (ebenso auch im slavischen Maximus Cap. 45 S. 323) stammt aus Johannes Klimax Migne S. Gr. 88 Col. 796 AB.

503, 13—15 *Μάλιστα πάντων Χριστιανοῖς — στεφανοὶ ὁ θεός 29* aus Maximus Cap. 55 (auch im slavischen Maximus Cap. 48 S. 338 und im Corp. Paris. Nr. 2) ist Sacr. Par. 306 Holl. Hier hat PM das Lemma *Κλήμεντος ἐκ τοῦ τίς ὁ σοξόμενος. Ἡ Κλήμεντος στροματέως*. OA kein Lemma (vorhergeht Nr. 327 gleichfalls ohne Lemma, R *τοῦ αὐτοῦ*

1) So gibt Potter an; dagegen teilt Cohn zu Philo I 153, 19 f mit, daß Barocc. 143 f. 173^r stehe: *Φίλωνος: οὐκ ἂν εἴποι τις ἕτερον τὸν κολακα· νόσος γὰρ φιλίας ἢ κολακεία.*

Clemens III.

nach Nr. 327, das mit *Κλήμεντος τοῦ στρωματέως* bezeichnet ist, K τοῦ αὐτοῦ nach Nr. 286, das mit *Κλήμεντος ἐκ τοῦ εἰς τὸ τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος* bezeichnet ist. Nach Barnard, *Quis dives salvetur* p. XXIX sq. steht der Satz in Scorial. Ω III 9 f. 52^v zusammen mit dem vorhergehenden *τό τε βεβιασμένον* (Sac. Par. 327 Holl) unter dem Lemma *τοῦ θεολόγου*, während das letztere f. 191^v dem Theotimos zugeschrieben ist, ebenso wie in den meisten von Holl benützten HSS. In Antonius Melissa p. 67 Gesner steht nur die zweite Hälfte *οὐ τοῦς ἀνάγκη — θεός*, und zwar unter dem Lemma *Χρυσόστομου*. In der Tat gehört das Stück dem Johannes Chrysostomos, in dessen *Περὶ ἰεροσύνης* II 3 vol. I p. 374 BC ed. Montfaucon (= Migne S. Gr. 48 Col. 634) die beiden Sätze getrennt stehen, wie S. Haidacher, *Byz. Zeitschr.* 16 (1907) S. 170 nachwies.

503, 16—20 *Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι — τὴν ἐκάστου διάθεσιν* 30 aus Maximus Cap. 55 ist Sac. Par. 14 Holl = Pseudo-Clemens Hom. XI S.

503, 22—508, 6 *Ὁπόση χορεία καὶ πανήγυρις — εἰς τοὺς αἰῶνας* 31 *τῶν αἰώνων. ἀμήν*, wie Fr. 57 von Grabe aus der Catene des Makarios Chrysokephalos zu Lukas in Barocc. 211 entnommen, steht nach freundlicher Mitteilung von Prof. A. Souter in Oxford in Barocc. 211 am Ende des XI. Buchs des Makarios, trägt aber nicht, wie bei den anderen Clemensfragmenten das Lemma *κλ.*, sondern *παιδαγ' ἀλεξαρδρι'*. Während des ganzen Stücks, das offenbar aus verschiedenen Auslegungen der Geschichte vom verlorenen Sohn compiliert ist, findet sich kein anderes Lemma. Auf diese unsichere Bezeugung hin schien es unzulässig, das Stück unter die Clemensfragmente aufzunehmen, zumal da der zweite Teil, in dem Novatus (= Novatianus) vorkommt (Dind. III 506, 9), sicher nicht von Clemens stammt. Vgl. auch Zahn, *Forsch.* S. 64 Nr. 12.

508, 12—16 *ὁ μὲν γὰρ νόμος βαρὺς — ποίου πνεύματος ἔστε*, als 32 Fortsetzung zu Fr. 57 aus Barocc. 156 f. 98^v von Grabe mitgeteilt, gehört Clemens nicht mehr an; vgl. oben S. LXVI Bem. zu Fr. 57.

509, 31—35 *Ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης — ἐκπρορευτικῆ ὑπαρξίς* aus 33 Johannes Bekkos ist oben S. LV zu Fr. 43 besprochen.

511, 10—13 *Ὁ τοῦ ἀπαθοῦς θεοῦ — εἶναι βούλεται* ist Sac. Par. 34 218 Holl und stammt aus Strom. II 40, 2.

511, 15 f *Νόμος ἔστω κατὰ — ἐπιφέρειν ἀορασίας* ist Sac. Par. 326 35 Holl. Hier hat es in OA nach Nr. 279 (aus Ecl. proph. 11, 2), das mit *Φίλωνος* bezeichnet ist, das Lemma *τοῦ αὐτοῦ*, in PM ebenfalls nach Nr. 279, dessen Lemma *Φίλωνος* ist, die genauere Angabe *ἐκ τοῦ ὁ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων*. Es ist ein griechisches Fragment der nur armenisch erhaltenen Quaest. in Gen. IV 40 Ende p. 276 Aucher.

511, 18 f *Καθόλου ὁ Χριστιανός — οἰκειός ἐστιν* ist Sacr. Par. 202 36 Holl und stammt aus Paed. II 60, 5.

511, 22—31 *Nomen illud mysticum — almi aspirant* aus der Pen-37 tateuchcatene des Fr. Zephyrus stammt aus Strom. V 34; vgl. Anm. zu II 348, 17—19 und 349, 3—350, 7 dieser Ausgabe.

511, 33—36 *Κλήμεντος Στρωματέως. Φασὶ δὲ οἱ μύσται — λόγῳ 38 ἀποκτεῖναι* aus der von Cramer herausgegebenen Catene zur Apostelgeschichte stammt aus Strom. I 154, 1.

511, 38—512, 2 *Κλήμεντος. Ἡ ζωὴν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα 39 βίον — ἀποστολικὰ πνεύματα* aus der Catene Cramers zum Römerbrief stammt aus Strom. IV 96, 1.

512, 4—7 *Κλήμεντος. Καὶ μὴ γνόντες — πίστει ἠκολούθησαν 40* aus der gleichen Quelle stammt aus Strom. II 42, 5.

512, 10—14 *Ἐπειδὴ γε μὴν ὁ κύριος — τοῖς Ἑβραίοις* aus Cramers 41 Catene zum Hebräerbrief ist ein Stück von Fr. 22; vgl. oben S. XLI f.

2. Bei Zahn, Forsch. III S. 30—64.

S. 30 erwähnt Zahn bei QDS 21 außer Sacr. Par. 291 noch zwei 42 Sentenzen; von diesen ist die eine Sacr. Par. 312 Holl = Fr. 46; die andere *Βασιλείαν θεοῦ λεκτέον — θεῖος νόμος βιούντων* ist Sacr. Par. 325 Holl und ist in R mit dem Lemma *τοῦ αὐτοῦ*, in C ohne Lemma an Nr. 312 angeschlossen, trägt aber in OAPM das Lemma *Διδύμου*. Auch im Corp. Paris. sacr. steht der Satz unter *Διδύμου*. Die drei Sätze (Sacr. Par. 291. 312. 325) sind als ein Stück aus Coisl. 279 auch bei Pitra, Anal. Sacra II p. XXIX abgedruckt.

S. 34 Nr. 9 erwähnt Zahn das apokryphe Stück mit der Überschrift 43 *Ἀπόδειξις Κλήμεντος περὶ τοῦ πάσχα*. Vgl. darüber oben S. L f.

S. 43 f spricht Zahn von den auf eine angebliche Schrift *ὄροι 44 διάφοροι* bezüglichen Stellen; vgl. darüber oben S. LV ff.

S. 50 *Ποιητέον ἐλεημοσύνας — λαμβάνων κατακριθήσεται* ist Fr. 53 in verkürzter Form und Unechte Fragmente Nr. 4; vgl. auch Zahn selbst a. a. O. S. 320 f.

S. 50 Nr. 5 *Ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας — μετεωροπόρους ψυχῆς* ist teils zu Paed. I 96 gestellt teils als Fr. 54 aufgeführt; vgl. Unechte Fragmente Nr. 5.

S. 51 Nr. 6 = Unechte Fragmente Nr. 6.

S. 51 Nr. 9, zweite Hälfte von *ὁ μὲν γὰρ νόμος βαρὺς* an = Unechte Fragmente Nr. 32.

S. 52 Nr. 11 *Ἀναστασίου. Κλήμεντος. Τὸ δὲ ὠσαννὰ — 45 σὼν δῆς* ist zu Paed. I 12, 5 gestellt.

S. 52 Nr. 12 *Κλήμεντος. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦ κυρίου διάζωσμα δὲ 46*
ραμίς ἐστὶ καθαρτικὴ τῶν ἁμαρτιῶν. ἐνεδύσατο γὰρ φησι κύριος
δύναμιν καὶ περιεζώσατο (Psal. 92, 1).^c Von Zahn aus der Nicetas-
catene zum Johannesevangelium (13,2—5) in Monac. graec. 37 f. 403^v
entnommen. Aber hier trägt der Satz nicht das Lemma *Κλήμεντος*,
sondern *Γρηγορίου Νυ.* Das Lemma *Κλήμεντος* gehört zu dem dar-
über stehenden Satz *Ἰσοὶ μὲντοι ὅτι ἀπονίπτων — τῇ ἰδίᾳ δυνάμει*
aus Paed. II 63, 2.

S. 53 Nr. 14 = Unechte Fragmente Nr. 34.

S. 53 Nr. 15 = Unechte Fragmente Nr. 35.

S. 53 Nr. 16 *Τό τε βεβιασμένον καὶ ἀηδὲς ταχὺ τό τε ἀβίαστον 47*
οὐκ ἔχει κόρον, ἀλλ' αἰὲ χάριτι καὶ πόθῳ θάλλει ist Sacr. Par. 327
Holl. Der Satz trägt nur in R f. 118^r das Lemma *Κλήμεντος τοῦ στρω-*
ματέως. Dies Lemma gehört aber zum folgenden Citat Nr. 306. In
R f. 243^v und P f. 279^r dagegen steht als Lemma *Θεοτίμου ἐκ τοῦ*
περὶ νηστείας, in K f. 119^r *Θεοτίμου Σκυθίας ἐκ τοῦ περὶ νηστείας*,
in O f. 71^v und A (*zeug. Bz*) fehlt das Lemma, dagegen steht O f. 269^r
und A (*zeug. III*) *Θεοτίμου*, in P f. 89^r und M f. 91^r *Θεοτίμου Σκυθίας*.

S. 54 Nr. 17 = Unechte Fragmente Nr. 29.

S. 54 Nr. 18 *Ὁ γνωστικὸς ἀφῆξεται — ἐνέργειαν ἁμαρτημάτων 48*
ist Sacr. Par. 220 Holl und stammt aus Strom. II 50, 2.

S. 54 Nr. 19 *Θεοῦ γνῶσιν λαβεῖν — ἀδύνατον* ist Sacr. Par. 235 49
Holl und stammt aus Strom. III 43, 1.

S. 54 Nr. 20 *Τὸν γνωστικὸν οὐδέποτε — ἡδέσι καὶ ἀηδέσι* ist 50
Sacr. Par. 328 Holl. Das Fragment ist von Lequien in seiner Aus-
gabe der Sacra Parallela mit *τοῦ αὐτοῦ* an sechs Clemensfragmente
angeschlossen worden, trägt aber in keiner Handschrift das Lemma
Κλήμεντος, vielmehr in OAR das Lemma *Λιδύμου* (ebenso im Corp.
Paris. und bei Maximus Cap. 17), in PM *Λιδύμου εἰς τὰς παροιμίας*.

S. 55 Nr. 23 *Ἀλεξιστήριον ἐν τῇ καλιᾷ — τὸν καλούμενον ἀετί- 51*
την ist Sacr. Par. 329 Holl, von Lequien mit dem Lemma *Κλήμεντος*
versehen. In OA steht aber dies Lemma bei dem vorangehenden Stück
(Nr. 310), während der Satz *Ἀλεξιστήριον* ztl. hier ohne Lemma ist.
In PM dagegen ist das Lemma erhalten: *Λιδύμου*.

S. 55 Nr. 25 *Ἢ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ σωτηρίας ἀρχή* ist Sacr. 52
Par. 186 Holl und stammt aus Paed. I 26, 3.

S. 55 Nr. 26 *Οὐ μόνον εὐτελεῖ δίαιταν — ἐπανηρημένῳ* ist Sacr. 53
Par. 210 Holl und stammt aus Strom. I 48, 5.

S. 55 Nr. 27 = Unechte Fragmente Nr. 25.

S. 55 Nr. 28 = Unechte Fragmente Nr. 28.

S. 55 Nr. 29 *Τὸ πιστεῖ παραδεκτὸν ἀπολυπραγμόνητον — πῶς 54*
ἔτι πεπίστευται; aus Antonius Melissa p. 3 Gesner, wo der Satz vor
dem zu Strom. VII 57, 3 citierten steht. In Maximus Cap. 51 trägt
er aber das Lemma *Κυρίλλου* und tatsächlich steht er Cyrill C. Jul. X
p. 360 Aub. (= Migne S. Gr. 76 Col. 1056).

S. 55 Nr. 30 = Unechte Fragmente Nr. 13.

S. 56 Nr. 31 = Unechte Fragmente Nr. 14.

S. 56 Nr. 32 = Unechte Fragmente Nr. 15.

S. 56 Nr. 33 = Unechte Fragmente Nr. 27.

S. 56 Nr. 34 = Unechte Fragmente Nr. 16.

S. 56 Nr. 35 = Unechte Fragmente Nr. 17.

S. 56 Nr. 36 = Unechte Fragmente Nr. 19.

S. 56 Nr. 37 = Unechte Fragmente Nr. 12.

S. 61 Nr. 1¹ *Ὁὐκ ἂν εἴποι (v. l. ἔχοι) τις — ἡ ζολακεία* ist Sacr. 55
Par. 319 Holl und ist in PMLH mit dem Lemma *τοῦ αὐτοῦ*, in OA
ohne Lemma an Nr. 191 (aus Paed. II 45, 2) angereicht, stammt aber aus
Philo Leg. alleg. III 182 (I 153, 19f Cohn). Über die zweite Hälfte
vgl. oben S. LXXI, Unechte Fragmente Nr. 23.

S. 62 Nr. 2 = Unechte Fragmente Nr. 24.

S. 62 Nr. 3 *Τοσοῦτόν τις μᾶλλον ὀφείλει ταπεινοφρονεῖν, ὅσον 56*
δοκεῖ μᾶλλον εἶναι. καλὸν γὰρ αἰεὶ τῷ κρείττονι τὸ χειρὸν ἀζολου-
θεῖν διὰ βελτιώσεως ἐλπίδα. Antonius Melissa p. 139 Gesner; Flor.
Monac. f. 74v; Cod. Barocce. 143f. 160 (nach Grabe, Spicil. I p. 269);
Barb. V 11f. 97; I 6f. 119 (in verstümmelter Form, abgedruckt von
Pitra, Anal. Sacra II p. 349 Nr. X). Der erste Satz bis *εἶναι* auch
Corp. Paris. Nr. 9; Maximus Cap. 49 (auch in Laur. VII 15f. 221v; vgl.
Barnard QDS S. 52²); er ist Sacr. Par. 251 Holl und stammt aus
I Clem. ad Cor. 48, 6, ist aber Strom. VI 65, 3 citiert. Der zweite
Satz ist Sacr. Par. 342 und trägt in R das Lemma *Φίλωνος*. Er stammt,
wie Harris, Fragments of Philo S. 88 zeigte, aus Philo De decal. 113
(IV p. 295, 2f Cohn).

S. 62 Nr. 4 = Unechte Fragmente Nr. 21.

S. 63 Nr. 5 *Εἰ βούλει γινῶναι θεόν, προλαβὼν γινῶθι σεαυτὸν.* 57
Corp. Paris. Nr. 4; Maximus Cap. 56 (auch in Laur. VII 15f. 230v;
vgl. Barnard QDS S. 52²); slavischer Maximus Cap. 49 S. 341; An-
tonius Melissa p. 64 Gesner mit dem Lemma *Κλήμεντος*, dagegen Par.
Vatic. 402 *Εὐαγρίου*. Es ist Euagrius Sent. 26 Elter.

1) Der Vollständigkeit halber und um Ergänzungen zu geben bespreche ich
im folgenden auch die von Zahn und Holl bereits als unecht erkannten Stücke.

S. 63 Nr. 6 *Θηρέουσι τοῖς μὲν κτλ τοὺς λαγωὺς οἱ κτηνηγοί, 58*
τοῖς δὲ ἐπαίνοις τοὺς ἀνοήτους οἱ κόλακες (οἱ πολλοί Ant. Mel.).
 Maximus Cap. 43; Antonius Melissa p. 57 Gesner (nach den unter den Unechten Fragmenten Nr. 16, 17 aufgeführten Sätzen. Aber im lateinischen (Ribittus p. 239) und im slavischen (Cap. 36 S. 287) Maximus trägt der Satz das Lemma „Plutarchi“, in den HSS des griechischen Textes *Πλουτ.* Stob. Flor. 14, 22 folgt er mit *τοῦ αὐτοῦ* auf einen Satz mit dem Lemma *Σωκράτους*; bei Georgides (Migne S. Gr. 117 Col. 1101) steht er ohne Lemma. Vgl. Homoiomata 79^a Elter.

S. 63 Nr. 7 *Τὸν μὲν λιβανωτὸν τοῖς θεοῖς, τὸν δὲ ἔπαινον τοῖς 59*
ἀγαθοῖς ἀπονέμειν χροῖ (δεῖ Ant. Mel.). Maximus Cap. 43; Antonius Melissa p. 57 Gesner, in beiden im Anschluß an das vorige Fragment und ebenso wie dies bei Ribittus und im slavischen Maximus noch unter „Plutarchi“, in den griechischen HSS *Πλουτ.* Vgl. Gnomica homoiomata 44 Elter.

S. 63 Nr. 8 *Πιστοὺς ἡγοῦ μὴ τοὺς πᾶν ὅ τι ἂν ποιῆς καὶ λέγῃς 60*
ἐπαινοῦντας, ἀλλὰ τοὺς (τοὺς < Max.) τοῖς ἀμαρτανομένους ἐπιτιμῶντας. Antonius Melissa p. 57 nach dem Vorhergehenden, aber bei Maximus Cap. 43 mit dem Lemma *Ἰσοκράτους* (so auch die HSS), bei Ribittus p. 239 „Socratis“. Vgl. Elter, Gnomica homoiomata p. 184.

S. 63 Nr. 9 = Unechte Fragmente Nr. 30.

S. 63 Nr. 10 = Unechte Fragmente Nr. 10 und 11.

S. 64 Nr. 11 = Unechte Fragmente Nr. 22.

S. 64 Nr. 12 = Unechte Fragmente Nr. 31.

3. Bei Holl, Sacra Parallela Nr. 306—341.

Nr. 306 = Unechte Fragmente Nr. 29.

61

Nr. 316 *Φόβος θεοῦ* — *δυσὶ κτηρίοις δουλεύειν* aus Flor. Monac. f. 114^v. Hier ist aber das Lemma *τοῦ Κλήμακος*, wie auch nach Professor Elters Mitteilung im Cod. Patm. (vgl. Bd. I Einl. S. LX¹) der Satz dem Klimax zugeschrieben ist. Er findet sich auch mit geringen Abweichungen bei Johannes Klimax Migne S. Gr. 88 Col. 668 A.

Nr. 318 *Φόβος θεοῦ* (*ὁ φόβος θεοῦ* L^b, *ὁ φοβούμενος θεὸν* L^c) 62
 — *πύργος ἀκαταγώνιστος*, in L^b und L^c mit dem Lemma *Κλήμεντος ἐκ τοῦ β στραωματίως* vor Nr. 218 aus Strom. II 40, wohin das Lemma gehört; in OA ohne Lemma, in R mit *τοῦ αὐτοῦ* an ein Chrysostomos-citat angereicht. Es ist Chrysost. orat. 15 de stat. (ad pop. Ant.) c. 2 (Migne S. Gr. 49 Col. 156).

Nr. 319 = Unechte Fragmente Nr. 55.

Nr. 320 = Unechte Fragmente Nr. 23.

Nr. 321 = Unechte Fragmente Nr. 24.

Nr. 322 *Πᾶσα ἁμαρτία κἄν διαφορὰν ἔχη πρὸς ἑτέραν, ἀλλ' οὐν 63*
γε ἁμαρτία λέγεται νόμῳ ὑποπίπτονσα, in R f. 39^r, L^a f. 25^r ohne
Lemma an Nr. 199 aus Paed. II 52, 2 angereiht; dagegen in R f. 238^r
mit dem Lemma *Ἰωσήπου ἐκ τῶν μακκαβαϊκῶν* versehen.

Nr. 323 *Φιλόδαζοῦ πως — εὐδιάθροπτον ἔχει*, in A mit dem 64
Lemma *Κλήμεντος*, dagegen in O *Κυρίλλου*. Es ist Cyr. in Joh. XIX,
in evang. Joh. lib. 12 (Migne S. Gr. 74 Col. 661 B).

Nr. 324 *Ὡσπερ ἐπὶ τῆς κιδάρας — μετὰ ἀκριβείας φυλάττειν*, 65
in OAH mit dem Lemma *Κλήμεντος*, dagegen in PM richtig bezeichnet.
Es ist Chrysost. De dec. mill. tal. deb. c. 2 (Migne S. Gr. 51 Col. 19).

Nr. 325 = Unechte Fragmente Nr. 42.

Nr. 326 = Unechte Fragmente Nr. 35.

Nr. 327 = Unechte Fragmente Nr. 47.

Nr. 328 = Unechte Fragmente Nr. 50.

Nr. 329 = Unechte Fragmente Nr. 51.

Nr. 330 *Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις — ἐκ θεοῦ δίδοται*, in O ohne 66
Lemma an Nr. 289 aus QDS 21 angereiht, in PR mit dem Lemma
Διδύμου.

Nr. 331 *Χριστιανοῦ ἀνδρὸς μὴ τὸ σχῆμα — τῆς ψυχῆς τὸ φρό- 67*
νημα, in OA ohne Lemma an Nr. 202 aus Paed. II 60, 5 angereiht,
in PMR mit dem Lemma *Εὐαγρίου*. Es ist Euagrius Sent. 22 Elter.

Nr. 332 *Παιδείας σύμβολον ἢ ῥάβδος — σωφροτισμὸν ἀμύχανον*. 68
in PM mit dem Lemma *Κλήμεντος ἐκ τοῦ ἁ στρώματος*, in R mit
Κλήμεντος bezeichnet. Das Lemma gehört dem vorangehenden Citat.
Nr. 206 aus Strom. I 12, 3. In OA steht das richtige Lemma *Φίλωνος*.
in K *Φίλωνος ἐκ τοῦ ἠ καὶ θ τῆς νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας*. Es ist
Philo De post. Caini 97 (II p. 21, 3—5 Wendland).

Nr. 333 = Unechte Fragmente Nr. 21.

Nr. 334 *Ὁν τρόπον τὸ σῶμα ἀγνὸς ὁ πορνείας ἀπεχόμενος, τὸν 69*
αὐτὸν τρόπον καὶ ἀγνὸς ψυχῇ ὁ τῇ καταλλήλῳ τῆς ψυχῆς πορνείας
ἐρηῶσθαι φράσας. σπάνιος δὲ ἐστὶν ὁ οὕτω καθαρὸς. εἴρηται γάρ
τίς καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; in R mit τοῦ αὐτοῦ an
Nr. 333 angeschlossen, sonst nirgends erhalten, scheint also wie Nr. 333
dem Didymos anzugehören.

Nr. 335 = Unechte Fragmente Nr. 25.

Nr. 336 *Μέγα βοήθημα ἢ ταπεινοφροσύνη· ὅσοι γὰρ ὑψοῦσι 70*
κατὰ τὸν Γολιάθ· καὶ μεγαλορημονοῦσι, πεσοῦνται πάντως κατ'

ἐκείνον τὸν πύργον τῆς ἀσεβείας καὶ τύπον τοῦ διαβόλου, in R ohne Lemma an Nr. 251 aus Strom. VI 65, 3, in P ohne Lemma an Nr. 337, ein Neiloscitāt, angereicht. Bei Neilos Migne S. Gr. 79 Col. 352 A heißt Goliath ähnlich *ἔμψυχος πύργος*.

Nr. 337 *Μακάριος ὁ τὸν βίον ὑψηλὸν ἔχων, ταπεινὸν δὲ τὸ φρό-* 71
νημα, in R mit dem Lemma *τοῦ αὐτοῦ* nach Nr. 336; auch von Pitra, Anal. sacra II p. 348 Nr. IV aus Barb. V 11 f. 105 als Clemensfragment gedruckt; in P mit dem Lemma *Νείλου*; ebenso auch bei Maximus Cap. 49 (vgl. auch Barnard QDS S. 51) und im slavischen Maximus Cap. 42 S. 316. Der Satz steht bei Neilos Migne S. Gr. 79 Col. 1248 f und 1261 D.

Nr. 338 *Ἄτοπόν ἐστὶ διώκειν τὰς τιμὰς — περὶ κασι γενέσθαι*, 72
in PM mit dem Lemma *ἐκ τοῦ τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος*, das zum vorangehenden Citat, Nr. 291 aus QDS 21, gehört. In R steht das Citat mit *τοῦ αὐτοῦ* hinter einer Reihe von Philostellen, in O mit dem Lemma *Εὐαγρίου*. Vgl. auch Barnard QDS S. 52. Es ist Euagrios Sent. 25 Elter.

Nr. 339 *Μαζαρία φύσις ἢ ἐπὶ παντὶ — καὶ συμφερόντως γινο-* 73
μένοις, in L^b mit *τοῦ αὐτοῦ* an Nr. 241 aus Strom. IV 74, 3 angereicht; in OAPMR mit dem Lemma *Φίλωνος*, in L^c nach einem Philocitat mit dem Lemma *ἐκ τοῦ ᾧ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων*. Vgl. Harris, Fragments of Philo S. 97.

Nr. 340 *Μέγιστον μέρος ἡγοῦμαι — ἐπερώτημά ἐστὶν ἀρχεσθαι*, 74
in H ohne Lemma an Nr. 201 aus Paed. II 59 angereicht. Es ist aber aus Method. Symp. X 1 (Migne S. Gr. 18 Col. 192 C).

Nr. 341 *Σοφὸς ἀνὴρ καὶ σιγῶν — διὰ τί σιγῶ*, in H ohne Lemma 75
nach Nr. 198 aus Paed. II 52, 1, in OA mit dem Lemma *Σέκστρου*, in R *τοῦ ἀγίου Σέκστρου Πώμης*. Es ist Sextus Sent. 427 Elter.

Nr. 342 = Unechte Fragmente 56, zweite Hälfte.

4. Bei Pitra, Analecta sacra II.

Die von Pitra, Analecta sacra II p. XXIX; 347—349; 443 veröffentlichten Clemensfragmente, über die Zahn, Zeitschr. f. kirchl. Wiss. u. kirchl. Leben 6 (1885) S. 24f und Loofs, ThLz 9 (1884) Sp. 459f gehandelt haben, sind so zweifelhaft und so gering bezeugt, daß ich alle hier zusammenstelle, wenn auch die Unechtheit bzw. die Herkunft nicht bei allen zu erweisen ist.

p. XXIX *Οὐ τῶν καθενδόντων — νόμους βιούντων* aus Coisl. 279 ist Sacr. Par. 291 (aus QDS 21). 312 (= Fr. 46). 325 (= Unechte Fragmente Nr. 42) Holl. Vgl. oben S. LXXIII zu Zahn S. 30.

p. XXIX Ἐρεῖ τις μὴδὲν — τὰ ἀκουστά aus Coisl. 279 ist Sacr. Par. 315 Holl = Fr. 67.

p. XXIX Ὡς δὲ ἡ θάλασσα — καταγωνισάμενος aus Coisl. 279 76 mit dem Lemma ἐκ τοῦ ἡ στρωματέων ist Sacr. Par. 283 Holl und stammt aus Ecl. proph. 28.

S. 347 f Nr. I Ἡμεῖς δέ, ἐπειδὴ — τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος aus 77 Pal. 247 f. 11 und S. 443 aus Crypt. A. γ. 11 f. 23 ist zu Paed. I 92 gestellt.

S. 348 Nr. II Τὸν μέντοι φονικὸν — τετίμηκε προσηγορίᾳ aus 78 Pal. 247 f. 29^v ist zu Paed. I 18, 1 gestellt.

S. 348 Nr. III Ἀμήχανον τὰ μεγάλα πρὸ τῶν μικρῶν παιδευ- 79 θῆναι aus Barb. I 6 f. 92. Der Satz steht bei Maximus Cap. 17 (im slavischen S. 164) ohne Lemma nach einem Satz aus Philo. Das Lemma Φίλωνος trägt der Satz auch bei Antonius Melissa p. 56 Gesner. Er stammt aus Philo De vita Mos. I 62 (IV p. 134, 12 f Cohn).

S. 348 Nr. IV = Unechte Fragmente Nr. 71.

S. 348 Nr. V Τὸ εἰδέναι τινὰ ὅτι ἀγροεῖ σοφίας ἐστίν, ὡς καὶ 80 τὸ εἰδέναι ὅτι ἠδίκησε δικαιοσύνης aus Barb. I 6 f. 117 und I 158 f. 135, wo aber das Citat, ebenso wie im Corp. Paris. und bei Maximus Cap. 17. 56 (slav. Max. Cap. 49 S. 342), dem Didymos zugeschrieben ist. Vgl. Harris a. a. O. S. 80f.

S. 348 Nr. VI Ψυχὴ ἅπαξ ἁμαρτίας ἀποσαμένη (bei Maximus 81 ἁμαρτία σπεισαμένη) καὶ ἀναλγήτως διατεθεῖσα πολλὴν παρέχει τῷ νοσήματι τὴν προσθήκην aus Barb. I 6 f. 119. Der Satz steht bei Maximus Cap. 62 (im slavischen Cap. 55 S. 366) mit dem Lemma Χρυσόστομον. In der Tat stehen die Worte bei Joh. Chrysost. De anima hom. VIII (Migne S. Gr. 63 Col. 622).

S. 348 Nr. VII Οἱ αἰδεδθέντες λατροῦς σηπεδόνας πεποιθήκασιν, 82 πολλοὶ δὲ πολλὰς τεθνήκασιν aus Barb. V 18 f. 14.

S. 348 Nr. VIII Πεισάτω σε πρὸς ἐργασίαν πένθους κἂν αὐτὸ 83 ἔνδυμα πάντες γὰρ οἱ νεκροὶ θρηγοῦντες μέλανα περιβάλλονται aus Barb. V 18 f. 14.

S. 348 f Nr. IX Ὁ τῷ τῶν φονικῶν πάθει δουλείων ὡσπερ θν- 84 σίαν τινὰ παρέχει τῷ Σατανᾷ τὴν ἐαυτοῦ σποράν καὶ ἕως οὗ μετανοήσῃ ἀξίως, ἀκοινωνήτος ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ aus Barb. V 18 f. 14.

S. 349 Nr. X = Unechte Fragmente Nr. 56.

S. 349 Nr. XI Πᾶσι δέ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διαμαχητέον ἡμῖν πρὸς 85 τὸν ὕπνον, ὡς εἰς ἐργήγορσιν ἀποτεμνομένοις aus Barb. V 11 f. 97;

I 6 f. 119 ist gekürztes Excerpt aus Paed. II 81, 5 (vgl. Nachträge und Berichtigungen).

S. 349 Nr. XII *Μηδαμῶς τὴν φύσιν αἰτιώμεθα· πάντα γὰρ βίον ἡδὸν ἢ ἀηδῆ ἢ συνήθεια ποιεῖ* aus Barb. V 11 f. 97; I 6 f. 119 ist Sacr. Par. 31, wo der Satz indirekt dem Clem. Rom. zugeschrieben ist, während er bei Antonius Melissa p. 146 Gesner und Maximus Cap. 62 dem Philo beigelegt ist. Im slavischen Maximus Cap. 55 S. 366 dagegen ist er dem Clem. Rom. zugeschrieben.

S. 349 Nr. XIII *Οὐδὲν οὕτως τῷ θεῷ φίλον ὡς μετὰ τῶν ἐσχάτων ἑαυτὸν ἀριθμῆσαι* aus Barb. V 11 f. 97; I 6 f. 119, in Antonius Melissa p. 135 Gesner, Maximus Cap. 49 mit dem Lemma *Χρυσσοτόμον*. Im slavischen Maximus steht der Satz ohne Lemma nach einem dem *Θεολόγος* d. h. Gregorios von Nazianz zugeschriebenen Satz. Die Worte stehen Joh. Chrysost. De humil. an. hom. VII (Migne S. Gr. 63 Col. 618).

5. Bei Barnard, Quis dives salvetur S. 51 f.

Zu den von Barnard aus Laur. VII 15 mitgeteilten, in den erhaltenen Schriften nicht nachgewiesenen Sätzen ist folgendes zu bemerken:

S. 51 aus f. 221^b = Unechte Fragmente Nr. 71.

S. 51 aus f. 234^a = Fr. 65.

S. 51 aus f. 241^a *Ὁ τοῖς ὀνείροις προσέχων ἔοικε τῷ τὴν σκίαν αὐτοῦ διώκοντι* mit dem Lemma *κλημ*. Der Satz trägt bei Antonius p. 51 Gesner das Lemma *Νείλου*, ebenso im erweiterten Maximus Cap. 65, während in der kürzeren Form nur der Satz *ὁ τοῖς ὀνείροις πιστεύων εἰς ἅπαν ἀδόκιμος* mit dem Lemma *Χρυσσοτόμον* steht. Im slavischen Maximus Cap. 55 S. 375 f sind beide Sätze verbunden und dem Johannes Klimax zugeschrieben. Bei diesem findet sich Migne S. Gr. 88 Col. 669 C die ähnliche Stelle: *ὁ τοίνυν ὀνείροις πιστεύων ὁμοίός ἐστι τῷ τὴν σκίαν ἑαυτοῦ κατατρέχοντι καὶ ταύτην κατέχειν δοκιμάζοντι*. Ähnlich ist auch Sir. 31 [34], 2: *ὡς δρασσόμενος σκιάς καὶ διώκων ἄνεμον, οὕτως ὁ ἐπέχων ἐνυπνίοις*.

S. 52 aus f. 251^a *φιλοσοφία ἐστὶν ἡθῶν κατόρθωσις μετὰ δόξης* ἡτλ: *περὶ τῶν ἄντων ἐσσεβοῦς*. Der Satz gehört wahrscheinlich Philo an.

S. 52 Nr. 6 = Unechte Fragmente Nr. 72.

6. Im Corpus Parisinum (Paris. graec. 1168).

Von den in den erhaltenen Schriften¹ nicht nachweisbaren, im Corp. Paris. dem Clemens zugeschriebenen Sätzen ist

Nr. 2 = Unechte Fragmente Nr. 29.

Nr. 3 *Ὁ μὲν ἀμαρτάνων παραβαίνει νόμον. ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς 90 αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα.* Der Satz steht bei Lequien unter den Sacra Parallela B 8 (Migne S. Gr. 96 Col. 394) mit dem Lemma *Basilii*. Aber nach Mitteilung von Professor Holl hat Vat. 1553 f. 117^r dafür das Lemma: *τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ εἰς τὸ ὅς ἐὰν εἴπη λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἁγίου.* Auch der Rupef. f. 117^r hat noch richtig *τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.* Die Worte stehen Athan. Epist. ad Serap. IV 12 (Migne S. Gr. 26 Col. 653 B).

Nr. 4 = Unechte Fragmente 57.

Nr. 7 = Fr. 65.

Nr. 10 = Fr. 64.

7. Im Ambros. Nr. 1001.

Schließlich sei noch erwähnt, daß in einer der zahlreichen HSS 91 der Oikumenioscatene zum I Korintherbrief, Ambros. D. 541. inf. (bei Martini-Bassi Nr. 1001, bei Gregory Nr. 392, bei von Soden O^x 16), nach der Aufzeichnung von H. Stein zu I Kor. 7, 24 mit dem Lemma *κλημ. στρωματ.* folgendes Stück steht: *δόξει δὲ παρέλζον τὸ (lies παρελζόντως) προσκίεσθαι τῇ παρθένῳ »ἢ ἄγαμος«. ἐπεὶ ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις γέγραπται: »ἢ γυνὴ ἢ ἄγαμος καὶ ἢ παρθένος ἢ ἄγαμος.« λεπτέον δὲ πρὸς τοῦτον οὔτε γυναικα ἄγαμον λεπτέον τὴν γάμου φροντίζουσαν. κἄν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄγαμος εἶναι δοκῇ. οὔτε παρθένον ἄγαμον τὴν ἐγκειμένην ἐπὶ τὸ γαμεῖν καὶ μηστείας ἐποκειμένην. διόπερ οὐ μάτην »ἢ γυνὴ ἢ ἄγαμος καὶ ἢ παρθένος ἢ ἄγαμος« εἴρηται »μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου«.* Aber die Bemerkung gehört nicht den Stromateis des Clemens, sondern denen des Origenes an, wie aus der Angabe bei von der Goltz, Eine textkritische Arbeit des 10. resp. 6. Jahrhunderts (TU NF II 4) S. 64, auf die mich Herr Geheimrat Zahn aufmerksam machte, hervorgeht.

1) Nr. 8 lautet *Ἄφίλος πᾶς ὁ γε ἄπιστος καὶ ἀμαθής· ἀμαθία ἀγνοίας αἰτία.* Der erste Satz steht Strom. II 18, 1, der zweite Strom. VI 112, 4. — Die Angaben über Corp. Paris. verdanke ich Professor Elter.

E. Vergleich

der Seitenzahlen der Ausgabe des D. Heinsius (Paris 1629) mit denen der vorliegenden Ausgabe.

Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin
1	I 3, 1	42	I 48, 17	83	I 95, 2	124	I 137, 23
2	3, 18	43	49, 16	84	96, 1	125	138, 22
3	4, 22	44	50, 24	85	96, 30	126	139, 30
4	5, 26	45	51, 27	86	98, 3	127	141, 4
5	6, 24	46	53, 7	87	99, 6	128	142, 8
6	7, 22	47	54, 11	88	100, 7	129	143, 2
7	8, 24	48	55, 24	89	101, 9	130	144, 5
8	9, 20	49	57, 6	90	102, 7	131	145, 24
9	10, 17	50	58, 13	91	103, 14	132	146, 28
10	11, 23	51	59, 25	92	104, 18	133	147, 25
11	13, 1	52	60, 29	93	105, 19	134	149, 1
12	14, 13	53	61, 31	94	106, 20	135	149, 31
13	15, 21	54	62, 31	95	107, 20	136	150, 27
14	16, 26	55	63, 33	96	108, 19	137	151, 30
15	18, 6	56	65, 2	97	109, 20	138	153, 1
16	19, 11	57	66, 1	98	110, 24	139	153, 17
17	20, 11	58	67, 3	99	111, 22	140	154, 19
18	21, 14	59	68, 3	100	112, 22	141	156, 3
19	22, 16	60	69, 6	101	113, 25	142	157, 7
20	23, 20	61	70, 11	102	115, 3	143	158, 12
21	24, 24	62	71, 15	103	116, 3	144	159, 23
22	25, 24	63	72, 15	104	117, 5	145	160, 25
23	26, 29	64	73, 14	105	118, 10	146	161, 29
24	28, 3	65	74, 14	106	119, 14	147	163, 5
25	29, 7	66	75, 13	107	120, 17	148	164, 8
26	30, 14	67	76, 19	108	121, 19	149	165, 16
27	31, 19	68	77, 19	109	122, 15	150	166, 21
28	32, 23	69	78, 19	110	123, 13	151	167, 19
29	34, 2	70	79, 20	111	124, 14	152	168, 23
30	35, 16	71	80, 20	112	125, 17	153	169, 24
31	36, 20	72	81, 22	113	126, 21	154	171, 1
32	37, 28	73	82, 22	114	127, 15	155	172, 10
33	38, 29	74	83, 25	115	128, 15	156	173, 14
34	39, 31	75	84, 30	116	129, 14	157	174, 24
35	41, 1	76	85, 29	117	130, 13	158	175, 28
36	42, 7	77	89, 1	118	131, 14	159	176, 32
37	43, 11	78	89, 19	119	132, 17	160	177, 25
38	44, 12	79	90, 23	120	133, 18	161	179, 2
39	45, 12	80	91, 22	121	134, 14	162	180, 4
40	46, 14	81	93, 2	122	135, 16	163	181, 7
41	47, 13	82	94, 5	123	136, 18	164	182, 9

Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin
165 . . .	I 183, 16	212 . . .	I 233, 32	259 . . .	I 283, 9	306 . . .	II 46, 24
166 . . .	184, 15	213 . . .	235, 1	260 . . .	284, 12	307 . . .	48, 12
167 . . .	185, 16	214 . . .	235, 19	261 . . .	285, 17	308 . . .	50, 10
168 . . .	186, 19	215 . . .	236, 22	262 . . .	286, 18	309 . . .	51, 15
169 . . .	187, 18	216 . . .	237, 25	263 . . .	287, 24	310 . . .	53, 3
170 . . .	189, 1	217 . . .	238, 22	264 . . .	288, 29	311 . . .	54, 6
171 . . .	189, 27	218 . . .	239, 22	265 . . .	289, 30	312 . . .	55, 13
172 . . .	190, 29	219 . . .	241, 7	266 . . .	290, 25	313 . . .	56, 14
173 . . .	191, 30	220 . . .	242, 11	267 . . .	291 V. 8	314 . . .	57, 20
174 . . .	193, 1	221 . . .	243, 11	268 . . .	292 V. 57	315 . . .	58, 24
175 . . .	193, 31	222 . . .	244, 11	269 . . .	II 3, 1	316 . . .	60, 1
176 . . .	194, 26	223 . . .	245, 11	270 . . .	3, 15	317 . . .	61, 7
177 . . .	196, 3	224 . . .	246, 19	271 . . .	4, 25	318 . . .	62, 11
178 . . .	197, 7	225 . . .	247, 21	272 . . .	5, 30	319 . . .	63, 10
179 . . .	198, 10	226 . . .	248, 24	273 . . .	6, 29	320 . . .	64, 13
180 . . .	199, 16	227 . . .	249, 21	274 . . .	7, 31	321 . . .	66, 1
181 . . .	200, 23	228 . . .	250, 24	275 . . .	9, 5	322 . . .	67, 15
182 . . .	202, 6	229 . . .	251, 19	276 . . .	10, 14	323 . . .	68, 24
183 . . .	203, 10	230 . . .	252, 20	277 . . .	11, 14	324 . . .	70, 7
184 . . .	204, 10	231 . . .	253, 19	278 . . .	12, 20	325 . . .	71, 14
185 . . .	205, 6	232 . . .	254, 14	279 . . .	13, 23	326 . . .	72, 18
186 . . .	206, 6	233 . . .	255, 18	280 . . .	14, 26	327 . . .	73, 25
187 . . .	207, 10	234 . . .	256, 19	281 . . .	16, 6	328 . . .	75, 8
188 . . .	208, 6	235 . . .	257, 25	282 . . .	17, 10	329 . . .	76, 18
189 . . .	209, 10	236 . . .	258, 22	283 . . .	18, 7	330 . . .	77, 25
190 . . .	210, 6	237 . . .	259, 25	284 . . .	19, 9	331 . . .	78, 32
191 . . .	211, 6	238 . . .	260, 23	285 . . .	20, 17	332 . . .	80, 4
192 . . .	212, 7	239 . . .	261, 29	286 . . .	22, 9	333 . . .	81, 8
193 . . .	213, 14	240 . . .	262, 30	287 . . .	23, 15	334 . . .	82, 21
194 . . .	214, 13	241 . . .	263, 27	288 . . .	24, 23	335 . . .	84, 2
195 . . .	215, 14	242 . . .	264, 24	289 . . .	25, 25	336 . . .	85, 8
196 . . .	216, 14	243 . . .	266, 3	290 . . .	26, 24	337 . . .	86, 17
197 . . .	217, 16	244 . . .	266, 33	291 . . .	28, 8	338 . . .	87, 26
198 . . .	218, 24	245 . . .	268, 11	292 . . .	29, 20	339 . . .	89, 5
199 . . .	219, 23	246 . . .	269, 8	293 . . .	30, 23	340 . . .	90, 5
200 . . .	220, 21	247 . . .	270, 8	294 . . .	31, 23	341 . . .	91, 12
201 . . .	222, 1	248 . . .	271, 10	295 . . .	32, 26	342 . . .	92, 14
202 . . .	223, 2	249 . . .	272, 9	296 . . .	33, 29	343 . . .	94, 2
203 . . .	224, 4	250 . . .	273, 7	297 . . .	35, 3	344 . . .	96, 2
204 . . .	225, 7	251 . . .	274, 8	298 . . .	36, 6	345 . . .	97, 21
205 . . .	226, 9	252 . . .	275, 13	299 . . .	37, 8	346 . . .	99, 10
206 . . .	227, 6	253 (261)	276, 23	300 . . .	38, 14	347 . . .	100, 19
207 . . .	228, 8	254 . . .	278, 3	301 . . .	39, 24	348 . . .	101, 20
208 . . .	229, 17	255 . . .	279, 4	302 . . .	41, 7	349 . . .	102, 28
209 . . .	230, 22	256 . . .	280, 8	303 . . .	42, 10	350 . . .	103, 27
210 . . .	231, 27	257 . . .	281, 7	304 . . .	43, 16	351 . . .	105, 2
211 . . .	232, 31	258 . . .	282, 11	305 . . .	45, 17	352 . . .	106, 6

Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin
353 . . . II	107, 10	400 . . . II	132, 6	447 . . . II	218, 33	494 . . . II	270, 12
354 . . .	108, 12	401 . . .	163, 18	448 . . .	220, 3	495 . . .	272, 5
355 . . .	109, 15	402 . . .	165, 7	449 . . .	221, 8	496 . . .	273, 11
356 . . .	110, 19	403 . . .	166, 18	450 . . .	222, 12	497 . . .	274, 14
357 . . .	111, 24	404 . . .	168, 6	451 . . .	223, 12	498 . . .	275, 22
358 . . .	113, 1	405 (401)	169, 16	452 . . .	224, 17	499 . . .	276, 24
359 . . .	113, 16	406 . . .	170, 24	453 . . .	225, 18	500 . . .	278, 3
360 . . .	114, 20	407 . . .	172, 5	454 . . .	226, 18	501 . . .	278, 34
361 . . .	115, 23	408 . . .	173, 9	455 . . .	227, 14	502 . . .	280, 1
362 . . .	116, 29	409 . . .	174, 13	456 . . .	228, 16	503 . . .	281, 3
363 . . .	118, 8	410 . . .	175, 13	457 . . .	229, 18	504 . . .	282, 4
364 . . .	119, 9	411 . . .	176, 16	458 . . .	230, 16	505 . . .	283, 5
365 . . .	120, 8	412 . . .	177, 17	459 . . .	231, 17	506 . . .	284, 5
366 . . .	121, 13	413 . . .	179, 4	460 . . .	232, 18	507 . . .	285, 5
367 . . .	122, 17	414 . . .	180, 13	461 . . .	233, 21	508 . . .	286, 3
368 . . .	123, 28	415 . . .	181, 19	462 . . .	234, 26	509 . . .	286, 36
369 . . .	125, 4	416 . . .	182, 24	463 . . .	235, 25	510 . . .	288, 3
370 . . .	126, 7	417 . . .	184, 8	464 . . .	236, 29	511 . . .	289, 7
371 . . .	127, 12	418 . . .	185, 20	465 . . .	237, 29	512 . . .	290, 7
372 . . .	128, 11	419 . . .	186, 23	466 . . .	239, 1	513 . . .	291, 14
373 . . .	129, 11	420 . . .	187, 26	467 . . .	240, 7	514 . . .	292, 14
374 . . .	130, 13	421 . . .	188, 26	468 . . .	241, 13	515 . . .	293, 17
375 . . .	131, 12	422 . . .	190, 3	469 . . .	242, 16	516 . . .	294, 16
376 . . .	132, 14	423 . . .	191, 9	470 . . .	243, 17	517 . . .	295, 14
377 . . .	133, 21	424 . . .	192, 16	471 . . .	244, 17	518 . . .	296, 15
378 . . .	134, 21	425 . . .	193, 21	472 . . .	245, 18	519 . . .	297, 17
379 . . .	135, 25	426 . . .	195, 1	473 . . .	246, 23	520 . . .	298, 21
380 . . .	136, 28	427 . . .	195, 17	474 . . .	248, 1	521 . . .	299, 23
381 . . .	138, 6	428 . . .	197, 8	475 . . .	248, 16	522 . . .	300, 25
382 . . .	139, 9	429 . . .	198, 13	476 . . .	249, 23	523 . . .	302, 7
383 . . .	140, 15	430 . . .	199, 14	477 . . .	251, 5	524 . . .	303, 15
384 . . .	142, 6	431 . . .	200, 16	478 . . .	252, 14	525 . . .	304, 21
385 . . .	143, 6	432 . . .	201, 16	479 . . .	253, 18	526 . . .	305, 23
386 . . .	144, 7	433 . . .	203, 4	480 . . .	254, 22	527 . . .	306, 23
387 . . .	145, 7	434 (414)	204, 15	481 . . .	255, 25	528 . . .	307, 22
388 . . .	146, 19	435 (415)	205, 18	482 . . .	256, 25	529 . . .	308, 21
389 . . .	148, 4	436 (416)	207, 4	483 . . .	257, 26	530 . . .	309, 18
390 . . .	149, 10	437 (417)	208, 11	484 . . .	259, 6	531 (431)	310, 22
391 . . .	150, 15	438 (418)	209, 18	485 . . .	260, 16	532 . . .	311, 24
392 . . .	151, 23	439 (419)	210, 15	486 . . .	261, 18	533 . . .	313, 1
393 . . .	152, 26	440 (420)	211, 17	487 . . .	262, 21	534 . . .	314, 3
394 . . .	153, 26	441 (421)	212, 26	488 . . .	263, 24	535 . . .	315, 6
395 . . .	154, 25	442 (422)	213, 27	489 . . .	264, 27	536 . . .	316, 5
396 . . .	156, 2	443 (423)	214, 27	490 . . .	265, 31	537 . . .	317, 10
397 . . .	157, 12	444 . . .	215, 26	491 . . .	267, 2	538 . . .	318, 15
398 . . .	159, 3	445 . . .	216, 30	492 . . .	268, 5	539 . . .	319, 15
399 . . .	160, 14	446 . . .	217, 30	493 . . .	269, 11	540 . . .	320, 26

Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin
541 . . . II	321, 30	588 . . . II	380, 27	635 . . . II	450, 25	682 . . . II	500, 30
542 . . .	323, 3	589 (591)	381, 32	636 . . .	452, 9	683 . . .	502, 6
543 . . .	324, 6	590 . . .	383, 7	637 . . .	453, 13	684 . . .	503, 9
544 . . .	326, 1	591 . . .	384, 12	638 . . .	454, 20	685 . . .	504, 12
545 . . .	326, 18	592 . . .	385, 24	639 . . .	455, 22	686 . . .	505, 17
546 . . .	327, 25	593 . . .	387, 3	640 . . .	456, 25	687 . . .	506, 22
547 . . .	328, 28	594 . . .	388, 12	641 . . .	457, 30	688 . . .	507, 29
548 . . .	329, 29	595 . . .	389, 20	642 . . .	459, 2	689 . . .	508, 31
549 . . .	330, 31	596 . . .	390, 24	643 . . .	460, 6	690 . . .	509, 32
550 . . .	332, 10	597 . . .	392, 11	644 . . .	461, 6	691 . . .	511, 1
551 . . .	333, 18	598 . . .	394, 10	645 . . .	462, 8	692 . . .	512, 1
552 . . .	335, 1	599 . . .	395, 19	646 . . .	463, 12	693 . . .	513, 2
553 . . .	336, 4	600 . . .	397, 1	647 . . .	464, 13	694 (650)	514, 5
554 . . .	337, 9	601 . . .	398, 17	648 . . .	465, 18	695 . . .	515, 5
555 . . .	338, 12	602 . . .	400, 6	649 . . .	466, 15	696 . . .	516, 8
556 . . .	339, 16	603 . . .	402, 6	650 . . .	467, 12	697 . . .	517, 11
557 . . .	340, 23	604 . . .	404, 2	651 . . .	468, 10	698 . . .	518, 11
558 . . .	342, 3	605 . . .	405, 12	652 . . .	469, 5	699 . . . III	3, 1
559 . . .	343, 10	606 . . .	406, 21	653 . . .	470, 2	700 . . .	3, 18
560 . . .	344, 21	607 . . .	408, 20	654 . . .	470, 32	701 . . .	4, 20
561 . . .	345, 28	608 . . .	410, 9	655 . . .	471, 30	702 . . .	5, 20
562 . . .	347, 6	609 . . .	411, 15	656 . . .	473, 1	703 . . .	6, 27
563 . . .	348, 19	610 . . .	413, 8	657 . . .	474, 1	704 . . .	7, 31
564 . . .	350, 17	611 . . .	415, 6	658 . . .	475, 6	705 . . .	9, 2
565 . . .	352, 4	612 . . .	416, 15	659 . . .	476, 8	706 . . .	10, 4
566 . . .	353, 17	613 . . .	417, 27	660 . . .	477, 14	707 . . .	11, 5
567 . . .	354, 23	614 . . .	419, 14	661 . . .	478, 13	708 . . .	12, 8
568 . . .	355, 27	615 . . .	420, 24	662 . . .	479, 16	709 . . .	13, 9
569 . . .	357, 4	616 . . .	422, 1	663 . . .	480, 20	710 . . .	14, 18
570 . . .	358, 13	617 . . .	422, 18	664 . . .	481, 20	711 . . .	15, 23
571 . . .	360, 4	618 . . .	423, 27	665 . . .	482, 18	712 (682)	16, 25
572 . . .	361, 12	619 . . .	425, 4	666 . . .	483, 23	713 . . .	18, 15
573 . . .	362, 16	620 . . .	426, 17	667 . . .	485, 1	714 . . .	20, 2
574 . . .	363, 24	621 . . .	428, 17	668 . . .	486, 2	715 . . .	21, 11
575 . . .	364, 31	622 . . .	430, 14	669 . . .	487, 1	716 . . .	22, 10
576 . . .	366, 3	623 . . .	432, 11	670 . . .	488, 3	717 . . .	23, 23
577 . . .	367, 16	624 . . .	434, 19	671 . . .	489, 11	718 . . .	25, 3
578 . . .	368, 18	625 . . .	436, 8	672 . . .	490, 16	719 . . .	26, 14
579 . . .	369, 22	626 . . .	438, 9	673 . . .	491, 19	720 . . .	27, 26
580 . . .	370, 24	627 . . .	439, 21	674 . . .	492, 20	721 . . .	29, 3
581 . . .	372, 8	628 . . .	441, 15	675 . . .	493, 20	722 . . .	30, 10
582 . . .	373, 23	629 . . .	443, 2	676 . . .	494, 21	723 . . .	31, 11
583 . . .	375, 1	630 . . .	444, 17	677 . . .	495, 20	724 . . .	32, 12
584 . . .	376, 5	631 . . .	445, 24	678 . . .	496, 23	725 . . .	33, 11
585 . . .	377, 11	632 . . .	447, 8	679 . . .	497, 25	726 . . .	34, 14
586 . . .	378, 14	633 . . .	448, 15	680 . . .	498, 26	727 . . .	35, 20
587 . . .	379, 23	634 . . .	449, 21	681 . . .	499, 27	728 . . .	36, 21

Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin	Heinsius	Stählin
729 . . . III	37, 25	750 . . . III	60, 5	770 . . . III	81, 26	790 . . . III	107, 9
730 . . .	38, 29	751 . . .	61, 4	771 . . .	82, 29	791 . . .	109, 19
731 . . .	40, 4	752 . . .	62, 5	772 . . .	83, 31	792 . . .	111, 23
732 . . .	41, 4	753 . . .	63, 8	773 . . .	84, 29	793 . . .	113, 28
733 . . .	42, 7	754 . . .	64, 8	774 . . .	85, 29	794 . . .	115, 31
734 . . .	43, 13	755 . . .	65, 6	775 . . .	86, 32	795 . . .	118, 6
735 . . .	44, 14	756 . . .	66, 4	776 . . .	87, 32	796 . . .	120, 6
736 . . .	45, 15	757 . . .	67, 10	777 . . .	88, 32	797 . . .	123, 7
737 . . .	46, 18	758 . . .	68, 11	778 . . .	90, 7	798 . . .	125, 17
738 . . .	47, 18	759 . . .	69, 8	779 . . .	91, 9	799 . . .	128, 10
739 . . .	48, 21	760 . . .	70, 11	780 . . .	92, 9	800 . . .	130, 17
740 . . .	49, 21	761 . . .	71, 14	781 . . .	93, 10	801 . . .	132, 20
741 . . .	50, 20	762 . . .	72, 18	782 . . .	94, 12	802 . . .	138, 17
742 . . .	51, 24	763 (263)	73, 16	783 (743)	95, 16	803 . . .	140, 18
743 . . .	52, 23	764 . . .	74, 20	784 . . .	96, 18	804 . . .	142, 23
744 . . .	53, 23	765 . . .	76, 5	785 . . .	97, 25	805 . . .	144, 24
745 . . .	54, 26	766 . . .	77, 9	786 . . .	99, 2	806 . . .	146, 25
746 . . .	55, 28	767 . . .	78, 29	787 . . .	100, 6	807 . . .	149, 6
747 . . .	56, 28	768 . . .	80, 1	788 . . .	101, 13	808 . . .	151, 29
748 . . .	57, 29	769 . . .	80, 17	789 . . .	105, 1	809 . . .	154, 7
749 . . .	59, 1						

Schlußwort des Herausgebers.

Da sich infolge meiner Berufung nach Würzburg die Fertigstellung der Register etwas verzögert, schien es zweckmäßig, den Rest des Textes und die Fragmente, deren Druck bereits im Sommer 1908 vollendet war, und die Einleitung, für die zur gleichen Zeit wenigstens das Manuscript fertig vorlag, in einem besonderen Bande herauszugeben. Die Register sollen als vierter Band gesondert erscheinen; von ihnen ist das Citaten- und Testimonienregister bereits im Druck, für das Eigennamen- sowie für das Wort- und Sachregister ist wenigstens das Material auf mehr als 50000 Zetteln bereits gesammelt. Außer den Registern wird der vierte Band noch umfangreiche Nachträge und Berichtigungen zur ganzen Ausgabe bringen.

Daß die Ausgabe — von diesem Registerbände abgesehen — jetzt fertig vorliegt, verdanke ich vor allem einem Urlaub, der mir vom K.-Staatsministerium des Innern für Kirchen- und Schulangelegenheiten während des Schuljahres 1907/08 gewährt wurde. Dem K.-Staatsministerium und der Kirchenvätercommisson, welche die Gewährung des Urlaubs befürwortete und mir ihn durch einen bedeutenden Zuschuß zu den Stellvertreterkosten erleichterte, bin ich zu lebhaftem Danke verpflichtet.

Auch dieser Band erfreute sich, wie die beiden ersten, der Hilfe der Herren K. Schmidt, E. Schwartz, C. Weyman und U. v. Wilamowitz-Moellendorff bei Textgestaltung und Druckcorrectur. Ihnen sowohl wie allen anderen, die sich durch Rat und Auskunft um die Ausgabe verdient machten, sei auch an dieser Stelle aufrichtiger Dank ausgesprochen!

Dank dem Entgegenkommen der Kirchenvätercommisson und der Verlagsbuchhandlung konnte der vorliegende Band mit drei vorzüglich gelungenen Facsimiles der wichtigsten Handschriften geschmückt werden. Die Probe von Paris. 451 wurde so gewählt, daß neben dem Text auch Scholien des Baanes und des Arethas (die letzten acht Zeilen der Seite) und eine Correctur der nach Euseb. Praep. Ev. verbessernden jungen

Hand (vgl. I. Band Einl. p. XXII und den Apparat zu I 11, 7) zur Anschauung gebracht wurden. Auch auf der Probe von Laur. V 3 befinden sich einige Randbemerkungen; vgl. darüber I. Band Einl. p. XL.

Die Abkürzungen von Büchertiteln und Zeitschriften sind die gleichen wie die im I. und II. Band verwendeten. Die mit Z bezeichneten Zahlen am Rande der Adumbrationes verweisen auf die Seiten der Ausgabe Zahns.

Würzburg, November 1909.

Otto Stählin.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΛΗΘΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ ΓΝΩΣΤΙ-
ΚΩΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΕΙΣ

ΕΒΛΟΜΟΣ ΚΑΙ ΟΓΔΟΣ

Verzeichnis der Handschriften und Abkürzungen.

Handschrift der Stromata

L = Laur. V 3

Abkürzungen

Di = Dindorf

He = Heinsius

Kl = Klotz

Ma = Mayor

Po = Potter

Schw = Schwartz

St = Stählin

Sy = Sylburg

Vi = Victorius

Wi = v. Wilamowitz-Moellendorff

Erläuterung der Zeichen.

< = Auslassung, läßt aus

† = Hinzufügung, fügt hinzu

∩ = Umstellung, stellt um

* = Lücke

» « = wörtliches Citat

() = Parenthese, Einschaltung des Autors

{ } = durch Conjectur gewonnener Zusatz

[] = zu beseitigender Einschub

† = nicht sicher zu heilende Textverderbnis

{ } = zweifelhafte Herkunft

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΕΒΔΟΜΟΣ

297 S 828 P

1. Ἦδη δὲ καιρὸς ἡμᾶς παραστήσαι τοῖς Ἑλλήσι μόνον ὄντως 1. 1
 εἶναι θεοσεβῆ τὸν γνωστικόν, ὡς ἀναμαθόντας τοὺς φιλοσόφους,
 5 οἷός τις ἐστὶν ὁ τῷ ὄντι Χριστιανός, τῆς ἐαυτῶν ἀμαθίας καταγνώ-
 ναι, εἰκῆ μὲν καὶ ὡς ἔτυχεν διώκοντας τοῦνομα, μάτην δὲ ἀθέου-
 ἀποκαλοῦντας (τοὺς) τὸν τῷ ὄντι θεὸν ἐγνωκότας. ἐπαγορεύουσι 2
 δ' οἶμαι. πρὸς τοὺς φιλοσόφους χρῆσθαι προσήκει τοῖς λόγοις. ὡς 829 P
 ἐπάειν ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς παιδείας ἤδη γεγυμνασμένους δύνασθαι,
 10 καὶ εἰ μηδέπω ἀξιόους ἐαυτοὺς μεταλαβεῖν τῆς τοῦ πιστεύουσι οὐκ ἐπιμηνη-
 παρεσχῆκασιν. τῶν δὲ λέξεων τῶν προφητικῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος 3
 οὐκ ἐπιμηνησόμεθα, κατὰ τοὺς ἐπικαίρους τόπους ὕστερον ταῖς
 γραφαῖς συγγραφήσμενοι· τὰ δ' ἐξ αὐτῶν δηλούμενα σηματοῦμεν γε-
 15 συνεχῆς τοῦ λόγου συμπαραλαμβάνοντες τὰς γραφάς, καὶ ταῦτα τοῖς
 μηδέπω συνεισὶν τὰς λέξεις αὐτῶν. ἐπὶ δὲ τὰ σημαινόμενα ἐνδει-
 ζόμεθα, τότε αὐτοῖς ἐκ περισσοῦς πιστεύουσι καὶ τὰ μαρτύρια γε-
 νερωθήσεται. (κἂν ἑτεροῖά τισι τῶν πολλῶν κατεγείνηται τὰ ἐγ' ἡμῶν 4
 λεγόμενα τῶν κυριακῶν γραφῶν. ἰστέον ὅτι ἐκείθεν ἀναπτύττει καὶ ἕλ-
 20 καὶ τὰς ἀφορμὰς ἀπ' αὐτῶν ἔχοντα τὸν νοῦν μόνον, οὐ τὴν λέξιν.
 παριστᾶν ἐπαγγέλλεται.) ἢ τε γὰρ ἐπὶ πλέον ἐπεξεργασία, μὴ κατὰ 5
 καιρὸν γινομένη, περισσὴ δόξειεν ἂν εἰκότως, τό τε μηδ' ὅλως ἐπε-
 σκέψασθαι τὸ κατεπεῖγον ἠέθνημον κοινῶν καὶ ἐνδεῶν. μακάριοι δὲ ὡς 6
 ἀληθῶς «οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια κυρίου. ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκ-
 25 ζήτησουσιν αὐτόν» μαρτυροῦσιν δὲ περὶ κυρίου ὁ νόμος καὶ οἱ
 προφῆται.

Πρόκειται τοίνυν παραστήσαι ἡμῖν μόνον τὸν γνωστικὸν ὄσιόν 2, 1
 τε καὶ εὐσεβῆ, θεοπροεπῶς τὸν τῷ ὄντι θεὸν θρησκέοντα· τῷ θεο-

6f vgl. Harnack TU NF XIII 4 S.14 23—25 Psal. 118,2 25f vgl. Joh. 5,39;
 Röm. 3, 21; Act. 10, 43 28f vgl. z. B. Philo De vit. Mos. II [III] 67 (II p. 145 M)

1 Κλήμεντος < L 2 στρωματέων ἑβδομος ὁ καὶ ἦτα L 5 τις Hort τε L
 7 (τοὺς) Sy 15 συμπαραλαμβάνοντες Sy συμπεριλαμβάνοντες L 21 ἐπ-
 εξεργασία L¹ ἐπεξεργασία L* 27 nach ἡμῶν ist το von L¹ getilgt

πρέπει δὲ τὸ θεοφιλὲς ἔπεται καὶ φιλόθεον. τίμιον μὲν οὖν ἅπαν²
τὸ ὑπερέχον ἡγεῖται κατὰ τὴν ἀξίαν· καὶ τιμητέον ἐν μὲν τοῖς
αἰσθητοῖς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς γονεῖς καὶ πάντα τὸν πρεσβύτερον.
ἐν δὲ τοῖς διδακτοῖς τὴν ἀρχαιοτάτην φιλοσοφίαν καὶ τὴν πρεσβύστην
προσηγείαν. ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς τὸ πρεσβύτετον ἐν γενέσει. τὴν ἄχρο-
νον ἄραχρον ἀρχὴν τε καὶ ἀπαρχὴν τῶν ὄντων. τὸν νόον· περὶ οὗ ἐκμαν-³
θάνειν ἔστιν τὸ ἐπέκεινα αἰτίον. τὸν πατέρα τῶν ὄλων. τὸ πρέσβιστον
καὶ πάντων ἐνεργητικώτατον, οὐκέτι φωνῇ παραδιδόμενον. σεβέσματι
δὲ καὶ σιγῇ μετὰ ἐκπλήξεως ἀγίας σεβαστὸν καὶ σεπτὸν κυριώτατα.
10 λεγόμενον μὲν πρὸς τοῦ κυρίου ὡς οἶόν τε ἦν ἐπαίειν τοῖς μανθά-
νοσι. ροοῦμενον δὲ πρὸς γὰ τῶν ἐξελεγεμένων εἰς γνῶσιν παρὰ κυρίου.
τῶν τὰ αἰσθητήρια φησὶν ὁ ἀπόστολος *συγγεγυμνασμένων*.

Θεραπεία τοίνυν τοῦ θεοῦ ἢ συνεχῆς ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς τῷ^{3, 1}
γνωστικῷ καὶ ἢ περὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀδιάλειπτον ἀγάπην
15 ἀσχολία. τῆς γὰρ περὶ | τοὺς ἀνθρώπους θεραπείας ἢ μὲν βελτιω-^{S30 P 2}
τικῆ, ἢ δὲ ὑπηρετικῆ. ἰατρικὴ μὲν σώματος, φιλοσοφία δὲ ψυχῆς
βελτιωτικῆ. γονεῦσι μὲν ἐκ παίδων καὶ ἡγεμόσιν ἐκ τῶν ὑποτετα-
γμένων ὑπηρετικὴ ὠφέλεια προσγίνεται· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν³
ἐκκλησίαν τὴν μὲν βελτιωτικὴν οἱ πρεσβύτεροι σφῆζουσιν εἰκόνα, τὴν
20 ὑπηρετικὴν δὲ οἱ διάκονοι. ταύτας ἀμφω τὰς διακονίας ἄγγελοι τε⁴
ὑπηρετοῦνται τῷ θεῷ κατὰ τὴν τῶν περιγείων οἰκονομίαν καὶ αὐτοὶ
ὁ γνωστικὸς, θεῷ μὲν διακονούμενος, ἀνθρώποις δὲ τὴν βελτιωτικὴν
ἐνδεικνύμενος θεοσίαν, ὅπως ἂν καὶ παιδεύειν ἢ τεταγμένος εἰς τὴν
τῶν ἀνθρώπων ἐπαρόρθωσιν. θεοσεβῆς γὰρ μόνος ὁ καλῶς καὶ ἀρε-
25 πιλήπτως περὶ τὰ ἀνθρώπεια ἐξυπηρετῶν τῷ θεῷ. ὅσπερ γὰρ⁵
θεραπεία φυτῶν ἀρίστη καθ' ἣν γίγνεται οἱ καρποὶ καὶ συγκομι-
ζονται ἐπισητήμῃ καὶ ἐμπειρίᾳ γεωργικῇ, τὴν ὠφέλειαν τὴν ἐξ αὐτῶν
παροχομένη τοῖς ἀνθρώποις, οὕτως ἢ θεοσεβεία τοῦ γνωστικοῦ, τοὺς
καρποὺς τῶν δι' αὐτοῦ πιστευσάντων ἀνθρώπων εἰς ἑαυτὴν ἀναδε-
30 χομένη. ἐν ἐπιγνώσει πλειόνων γιγνομένων καὶ ταύτῃ σφζομένων.
συγκομιδὴν ἀρίστην δι' ἐμπειρίας ἐργάζεται. εἰ δ' ἢ θεοσεβεία ἐξεί-⁶
ἔστί τὸ πρότερον τῷ θεῷ σφῆζουσα. θεοφιλὲς ὁ θεοπραπῆς μόνος· οὐ-

6 zu ἄναρχος ἀρχή vgl. Strom. V 141, 1 (IV 162, 5?) 12 Hebr. 5, 14

15—17. 22 f vgl. vielleicht Philo De vit. conf. 1 (II p. 471 M) 31 f wohl
Definition des Chrysippos; vgl. Andronicus De virt. et vit. ed. Schuchhardt p. 60. 83

1 nach τὸ ist φ von L¹ getilgt 2 ἡγητέον Schw 5 πρεσβύτατον St πρεσβύ-
τερον L 5f ἄχρονον (καὶ) He [ἄχρονον] Jackson 7 (ἔστιν) Schw, Wi τὸν
πατέρα Sy τῶν πᾶρα L 17 μὲν] δὲ Ma μὴν Jackson 19f βελτιωτικῆς —
ὑπηρετικῆς Schw 22 in διακονούμενος ist nach x von L¹ o getilgt 23 (ὁ
παιδεύειν ἢ Schw παιδεύειν, St 26f συγκομιζονται L¹ συγκομιζονται L* 28 πα-
ροχομένη Kl 31 εἰ δ' L* ἢ δ' L² ἢ δ' Vi ἢ δ' Sy

τος δ' ἂν εἶη ὁ εἰδὼς τὸ πρότερον καὶ κατὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ κατὰ τὸν βίον, ὅπως βιωτέον <τῷ> ἐσομένῳ καὶ δὴ ἐξομοιουμένῳ ἥδη θεῶ.

Ταύτῃ ἄρα φιλόθεος [τε τὸ πρώτον]. ὡς γὰρ ὁ τιμῶν τὸν πα- 4 1
5 τέρα φιλοπάτωρ, οὕτως ὁ τιμῶν τὸν θεὸν φιλόθεος. ἢ καὶ μοι 2
καταφαίνεται τρία εἶναι τῆς γνωστικῆς δυνάμεως ἀποτελέσματα,
<πρώτον> τὸ γνώσκειν τὰ πράγματα, δεύτερον τὸ ἐπιτελεῖν ὅ τι ἂν
ὁ λόγος ὑπάγορεύῃ, καὶ τρίτον τὸ παραδιδόναι δύνασθαι θεοποιητῶς S31 P
τὰ παρὰ τῆ ἀληθείας ἐπικεκρυμμένα. ὁ τοίνυν θεὸν πεπεισμένος 3
10 εἶναι παντοκράτορα καὶ τὰ θεῖα μυστήρια παρὰ τοῦ μονογενοῦς
παιδὸς αὐτοῦ ἐκμαθὼν, πῶς οὗτος ἄθεος; ἄθεος μὲν γὰρ ὁ μὴ νο-
μίζων εἶναι θεόν, δεισιδαίμων δὲ ὁ δεδιὼς τὰ δαιμόνια. | ὁ πάντα 298 S
θειάζων καὶ ξύλον καὶ λίθον καὶ πνεῦμα ἄνθρωπον τὸν <μὴ> λο-
γικῶς βιοῦντα καταδεδουλωμένον.

15 II. Πίστις οὖν τοῦ εἰδέναι θεὸν ἢ πρώτη μετὰ τῆς τοῦ σωτήρος 5, 1
διδασκαλίας τὴν πεποιθήσιν τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἄδικα δοῦν,
τοῦτ' εἶναι πρότερον ἠγεῖσθαι τῆ ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ. ταύτῃ κράτι- 2
στον μὲν ἐν γῆ ἄνθρωπος ὁ θεοσεβέστατος, κράτιστον δὲ ἐν οὐρανῷ
ἄγγελος, τὸ πλησιαιτέρον κατὰ τόπον καὶ ἥδη καθαρότερον τῆς αἰω-
20 νίου καὶ μακαρίας ζωῆς μεταλαγχάνον. τελειοτάτῃ δὲ καὶ ἀγιωτάτῃ 3
καὶ κυριωτάτῃ καὶ ἠγεμονισιωτάτῃ καὶ βασιλικωτάτῃ καὶ εὐεργετικο-
τάτῃ ἢ νιοῦ φύσει ἢ τῷ μόνῳ παντοκράτορι προσεγεστώτῃ. αὕτῃ ἢ 4
μεγίστῃ ὑπεροχῇ, ἢ τὰ πάντα διατάσσεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ πα-
τρὸς καὶ τὸ πᾶν ἄριστα οἰακίζει, ἀκαμάτῳ καὶ ἀτίτῳ δυνάμει πάντα
25 ἐργαζομένη. δι' ὧν ἐνεργεῖ τὰς ἀποκρύφους ἐννοίας ἐπιβλέπουσα. οὐ 5
γὰρ ἐξίσταται ποτε τῆς αὐτοῦ περιοπῆς ὁ νόος τοῦ θεοῦ, οὐ μερι-
ζόμενος, οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον.

2 f zu ἐσομένῳ — 9εϋ vgl. Protr. 114, 4 (θεοποιῶν τὸν ἄνθρωπον); Strom. IV
149, 8; VII 95, 2; 101, 4; Hippol. Philos. X 33 p. 540, 56; 34 p. 544, 39 vgl. Plato
Theaet. p. 176 AB 5—9 καὶ μοι — ἐπικεκρυμμένα Sacr. Par. 262 Holl; vgl. Strom. II
46, 1 15 f vgl. Strom. V 85, 2 πέποιθεν ἀληθῆ εἶναι τὴν διδασκαλίαν τοῦ νιοῦ
23 f vgl. Joh. 4, 34; 6, 38—40 24 vgl. Heraklit Fr. 28 Byw. 64 Diels τὰ δὲ
πάντα οἰακίζει κεραννός 25 f vgl. Plato Politic. p. 272 E τοῦ παντός ὁ κυβερ-
νήτης . . . εἰς τὴν αὐτοῦ περιοπὴν ἀπέστη (vgl. Protr. 68, 3; Orig. Comm. in Joh.
32, 28 (18) p. 473, 30 Preuschen) 25—S. 6, 1 vgl. Exc. ex Theod. 4 26 f vgl.
I Kor. 1, 13; Protr. 112, 3 27 vgl. Orig. De orat. 23, 2 p. 350, 17 Koetschau,
Comm. in Joh. 20, 18 (16) p. 351, 12 Preuschen

2 ὅπως Hort ὅτι L <τῷ> St 4 [τε τὸ πρώτον] Schw 5 ἢ Sy ἢ L
7 <πρώτον> Di 8 ὑπάγορεύσει Sacr. Par. MR καὶ < Sacr. Par. 13 f ἐν-
θρόπῳ — βιώντι (βιοῦντι Di) Sy; aber vgl. Protr. 7, 4 13 τὸν <μὴ> St τε L
[τε] Schw 15 τοῦ St τὸ L 17 ἠγεῖσθαι] vielleicht ἠγοούμενον Ma 20 μετα-
λαγχάνων L τελειοτάτῃ L δὲ Ma δὴ L 26 αὐτοῦ L

πάντη δὲ ὄν πάντοτε καὶ μηδαμῆ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς πατροῦ, ὅλος ὀφθαλμός, πάντα ὄρων, πάντα ἀκούων, εἰδὼς πάντα. δυνάμει τὰς δυνάμεις ἔρευνῶν. τούτῳ πᾶσα ὑποτίταται στρατιὰ 6 ἀγγέλων τε καὶ θεῶν. τῷ λόγῳ τῷ πατριῶ τὴν ἐχίαν οἰκονομίαν 5 ἀναδεξιμένῳ διὰ τὸν ὑποτάξαντα. δι' ὃν καὶ πάντες αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ μὲν κατ' ἐπίγνωσιν, οἱ δὲ οὐδέπω, καὶ οἱ μὲν ὡς φίλοι, οἱ δὲ ὡς οἰκέται πιστοί, οἱ δὲ ὡς ἀπλῶς οἰκέται.

Ὁ διδάσκαλος οὗτος ὁ παιδεύων μυστηρίοις μὲν τὸν γνωστικόν. 6, 1 ἐλπίζει δὲ ἀγαθαῖς τὸν πιστόν, καὶ παιδεῖα τῇ ἐπανορθωτικῇ δι' 10 αἰσθητικῆς ἐνεργείας τὸν σκληροκάριον. ἐπιϋθεῖν ἢ πρόνοια ἰδίᾳ 832 P καὶ δημοσίᾳ καὶ πανταχοῦ. εἶδόν δὲ εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦτον εἶναι 2 τὸν σωτήρα καὶ κύριον ὃν ἡμεῖς φάμεν, ἀντικρυς αἱ θεῖαι παριστάσι προφητεῖαι. ταύτη ὁ πάντων κύριος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων 3 τοὺς ἐθέλοντας πείθει. οὐ γὰρ βιάζεται τὸν ἐξ αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν 15 λαβῆν διὰ τοῦ ἐλπίσαι καὶ πάντα ἀποπληρῶσαι τὰ περ' αὐτοῦ πρὸς τὸ λαβέσθαι τῆς ἐλπίδος δυνάμενον. οὗτός ἐστιν ὁ διδοὺς καὶ τοῖς 4 Ἑλλήσι τὴν φιλοσοφίαν διὰ τῶν ὑποδεεστέρων ἀγγέλων· εἰσὶ γὰρ συνδιανενημένοι προστάξει θεία τε καὶ ἀρχαία ἄγγελοι κατὰ ἔθνη. ἀλλ' ἢ μερῶς κυρίους ἢ δόξα τῶν πιστευόντων. ἦτοι γὰρ οὐ φρον- 5 20 τίσει πάντων ἀνθρώπων ὁ κύριος (καὶ τοῦτο ἢ τῷ μὴ δύνασθαι πάθει ἄν. ὅπερ οὐ θεμιτόν. ἀσθενείας γὰρ σημεῖον. ἢ τῷ μὴ βού- λησθαι δυνάμενος. οὐκ ἀγαθοῦ δὲ τὸ πάθος· οὐκ οὐν ἔπο τρηγῆ· ὁράθυμος ὁ δὲ ἡμᾶς τὴν παθητὴν ἀναλαβὼν σάρκα) ἢ κηδεταί τῶν συμπάντων, ὅπερ καὶ καθήκει τῷ κυρίῳ πάντων γενομένῳ. σωτήρ 6 25 γὰρ ἐστίν, οὐχὶ τῶν μὲν, τῶν δ' οὐ· πρὸς δὲ ὅσον ἐπιτηδεϊότητος ἕκαστος εἶχεν, τὴν ἑαυτοῦ διένειμεν εὐεργεσίαν, Ἑλλήσι τε καὶ βαρ- βάροις καὶ τοῖς ἐκ τούτων προωρισμένοις μὲν, κατὰ δὲ τὸν οἰκείον καιρὸν κεκλημένοις πιστοῖς τε καὶ ἐκλεκτοῖς.

Οὗτ' οὖν φθονοίη ποτ' ἂν τισιν ὁ πάντας μὲν ἐπ' ἴσης κεκλη- 7. 1

1 f vgl. Xenophanes Fr. 24 Diels; Strom. VII 37, 6 2 vgl. z. B. I¹ 277
3 vgl. Prov. 20, 21 (27) ἐρευνῆ ταμεῖα κοιλίας (citient Strom. VII 37, 6) 3f vgl. Plato Phaedr. p. 246 E στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων 5 vgl. Röm. 8, 20 (1 Kor. 15, 27) 6 Röm. 10, 2 6f vgl. Joh. 15, 14f; Hebr. 3, 5; Strom. I 173, 6
14f vgl. Plato Rep. X p. 620 DE 15f vgl. Hebr. 6, 18 16f vgl. Strom. I 80, 5 17—19 vgl. Strom. VI 157, 5 18f vgl. Deut. 32, 8f 19—24 vgl. Plato Leg. X p. 901 E 24 vgl. Röm. 10, 12 27f vgl. Röm. 8, 30 (προώρισεν — ἐκάλεισεν); Tit. 1, 3 (καιροῖς ἰδίαις) 28 vgl. Apok. Joh. 17, 14 29f vgl. Exc. ex Theod. 9, 3

1 πάντη Sy παντὶ L 2 πατροῦ Sy πατροῦς L 3 vielleicht (ἢ) πᾶσα Ma 5 ἀναδεξιμένῳ L¹ ἀναδεξιμένῳ L² ὃν Hort ὦν L 9 δὲ Sy τὲ L
25 δὲ Ma δὴ L

κός, ἔξαιρέτους δὲ τοῖς ἔξαιρέτως πεπιστευκόσιν ἀπονείμας τιμάς,
 οὐθ' ὑπ' ἑτέρου κωλυθείη ποτ' ἂν ὁ πάντων κύριος καὶ μάλιστα
 ἔξυπηρετῶν τῷ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ παντοκράτορος θελήματι πατρός.
 ἀλλ' οὐδὲ ἄπτεται τοῦ κυρίου ἀπαθοῦς ἀνάγκως γενομένον φθόνος. 2
 5 οὐδὲ μὴν τὰ ἀνθρώπων οὕτως ἔχει ὡς φθονητὴ εἶναι πρὸς τοῦ κυ-
 ρίου· ἄλλος δὲ ὁ φθονῶν, οὗ καὶ πάθος ἦψατο. καὶ μὴν οὐδ' ἐπὶ 3
 ἀγνοίας ἔστιν εἰπεῖν μὴ βούλεσθαι σφῆξιν τὴν ἀνθρωπότητα τὸν
 κύριον διὰ τὸ μὴ εἶδέναι ὅπως ἐκάστων ἐπιμελητέον. ἀγνοία 4
 γὰρ οὐχ ἄπτεται τοῦ νόου τοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου συμβαίνον
 10 γενομένον τοῦ πατρός. αὕτη γὰρ ἦν ἡ σοφία ἢ προσέχαρον ὁ
 παντοκράτωρ θεός· »δύναμις» γὰρ τοῦ »θεοῦ» ὁ νόος, ἅτε πρὸ πάν-
 των τῶν γενομένων ἀρχικώτατος λόγος τοῦ πατρός, καὶ »σοφία»
 αὐτοῦ κυρίου ἂν καὶ διδάσκαλος λεχθείη τῶν δι' αὐτοῦ πλασθέντων.
 οὐδὲ μὴν ὑπὸ τινος ἡδονῆς περισπώμενος καταλείποι ποτ' ἂν 5
 15 τὴν ἀνθρώπων κηδεμονίαν, ὅς γε καὶ τὴν σάρκα τὴν ἐμπαθῆ
 φύσει γενομένην ἀναλαβὸν εἰς ἕξιν | ἀπαθείας ἐπαίδευσεν. πῶς δ' 806 P 6
 ἂν εἴη σωτὴρ καὶ κύριος, εἰ μὴ πάντων σωτὴρ καὶ κύριος; ἀλλὰ τῶν
 μὲν πεπιστενκότων σωτὴρ διὰ τὸ γινῶναι βεβουλησθαι, τῶν δὲ ἀπει-
 θησάντων κύριος, ἔστ' ἂν ἐξομολογήσασθαι θνηθέντες οἰκείας καὶ
 20 καταλήλων τῆς δι' αὐτοῦ τύχῳσιν ἐνεργείας. πᾶσα δὲ ἡ τοῦ κυρίου 7
 ἐνεργεία ἐπὶ τὸν παντοκράτορα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, καὶ ἔστιν ὡς
 εἰπεῖν πατρικὴ τις ἐνεργεία ὁ νόος. οὐχ ἂν οὖν ποτε ὁ σωτὴρ μι- 8. 1
 ἀνθρωπος. ὅς γε διὰ τὴν ὑπερβάλλονσαν μεγαθεωσίαν σαρκῶς
 ἀνθρωπίνης εὐπάθειαν οὐχ ὑπεριδόν, ἀλλ' ἐνδυσάμενος, ἐπὶ τὴν
 25 κοινήν τῶν ἀνθρώπων ἐλήλυθεν σωτηρίαν· κοινὴ γὰρ ἡ πίστις τῶν
 ἐλομένων. ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἰδίου ποτ' ἂν ἀμελοῖη ἔργου τῷ μόνῳ τῶν 2
 ἄλλων ζώων ἀνθρώπων ἔννοιαν κατὰ τὴν δημιουργίαν ἐνεστάχθαι
 θεοῦ. οὐδ' ἂν βελτίων τις ἄλλη καὶ ἀρμονιωτέρα διοίκησις ἀνθρώ- 3
 30 πων εἴη τῷ θεῷ τῆς τεταγμένης. προσήκει γοῦν αἰετῷ κρεῖττονι
 ἀποδεδόσθαι τὴν ἐκείνου διοίκησιν. ἔστιν δὲ τὸ ὡς ἀληθῶς ἄρχον

2 f vgl. Matth. 7, 21; 12, 50; Joh. 6, 40 4 vgl. Plato Phaedr. p. 247 A;
 Tim. p. 29 E 6 vgl. Weish. Sal. 2, 24 9 vgl. Ephes. 1, 4 9—11 vgl. Strom.
 VI 58, 1 9 f vgl. Jes. 40, 13 (Röm. 11, 34); Hiob 15, 8 10 Prov. 8, 30
 11 f vgl. I Kor. 1, 24 17 vgl. Zeller, Phil. d. Gr. III 24 S. 417 22 vgl.
 S. 8, 10; Exc. ex Theod. 4, 2 29 f vgl. Plato Gorg. p. 483 D; Leg. III p. 690 B

1 τοῖς L¹ τοῖς L* 5 οὐδὲ Di οὐτε L 6 οὐδ' Kl οὐθ' L 9 νόου
 St θεοῦ L (νόου τοῦ) θεοῦ Hort 10 <ἡ> Hort 14 καταλείπει Di καταλείπει L
 17 εἴη Di ἔστι L 19 ἐξομολογήσασθαι Sy ἐξομολογήσεσθαι L 24 ἐμπα-
 θεϊαν Ma 27 ἐνεστάχθαι Sy ἐνεστάλθαι L 28 βελτίων Sy βελτίω L
 30 τῷ δυναμένῳ Sy τοῦ δυναμένου L

- τε καὶ ἡγεμονοῦν ὁ θεὸς λόγος καὶ ἡ τούτου πρόνοια, πάντα μὲν
 φοροῦσα, μηδεὶς δὲ τῶν οἰκείων ἑαυτῆς παρορῶσα τὴν ἐπιμέλειαν. 299 S
 οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐλόμενοι οἰκείοι εἶναι αὐτῶ, οἱ διὰ πίστεως τε- 5
 λιοῦμενοι. οὕτως ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν θελήματι τοῦ πατροκρέ-
 10 τορος πατρὸς εἰτιος ὁ υἱὸς καθίσταται. πρωτογενὸς κινήσεως δύνά-
 μις. ἀληπτος αἰσθηθεῖ. οὐ γὰρ ὃ ἦν, τοῦτο ὄσθη τοῖς χοροῦσαι μὴ 6
 δυναμένοις διὰ τὴν ἀσθενεῖαν τῆς σαρκός, αἰσθητὴν δὲ ἀναλαβὼν
 σάρκα τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις κατὰ τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐντολῶν δειξὼν
 ἀφίκετο.
- 10 Ἄνεμις οὖν πατρικὴ ὑπέρχων ὁραδῶς περιγίρεται ὧν ἂν ἐθέλη. 9, 1
 οὐδὲ τὸ μικρότατον ἀπολείπων τῆς ἑαυτοῦ διοικήσεως ἀφορτίστον
 οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἦν αὐτῶ τὸ ὅλον εὖ εἰργασμένον. δυνάμεως δ', 2
 οἴμα. τῆς μεγίστης ἢ πάντων τῶν μερῶν καὶ μέχρι τοῦ μικροτάτου
 προήκουσα δι' ἀκριβείας ἐξέτασις, πάντων εἰς τὸν πρώτον διοικη-
 15 τὴν τῶν ὅλων ἐκ θελήματος πατρὸς κυβερνῶντα τὴν πάντων σοτη-
 ρίαν ἀφορῶντων, ἑτέρων ἢ ἑτέρον ἡγουμένους τεταγμένον. ἔστ'
 ἂν τις ἐπὶ τὸν μέγαν ἀφίκεται ἀρχιερέα. ἀπὸ μιᾶς γὰρ ἀνωθεν ἀρ- 3
 χῆς τῆς κατὰ τὸ θελημα ἐνεργούσης ἠρτῆται τὰ πρώτα καὶ δευτέρα
 καὶ τρίτα εἴτα ἐπὶ τέλος τοῦ γαινομένου τῶ ἀκροῦ ἢ μακροῦ ἀγγε-
 20 λοθεσία, καὶ δὴ μέχρις ἡμῶν αὐτῶν ἄλλοι ἢ ἄλλοις | ἐξ ἐνός καὶ 834 P
 δι' ἐνός σφροζόμενοι τε καὶ σφροζοντες διατετάχεται. ὡς οὖν συγχι-
 νεῖται καὶ μακροτάτη σιδήρου μοῖρα τῶ τῆς Ἰσρακλείας λίθου πνεύ-
 ματι διὰ πολλῶν τῶν σιδηρῶν ἐκτεινομένην δακτυλίον. οὕτω καὶ τῶ
 ἀγίῳ πνεύματι ἐλλόμενοι οἱ μὲν ἐνάρετοι οἰκιοῦνται τῇ πρώτῃ
 25 μορῇ. ἐφρξῆς δ' ἄλλοι μέχρι τῆς τελευταίας, οἱ δὲ ἐπὶ ἀσθενείας
 κακοί, δι' ἀπληστίαν ἀδικον καχεξίαις περιπεπτωζότες, οὔτε κρατοῦντες
 οὔτε κρατούμενοι περικαταρρέουσιν ἐλιχθέντες τοῖς πάθεσι καὶ ἀπο-
 πίπτουσι χαμαί. νόμος γὰρ ἀνωθεν οὕτως, αἰρεῖσθαι τὸν βουλόμενον
 ἀρετῆν. διὸ καὶ αἱ ἐντολαὶ αἱ κατὰ νόμον τε καὶ αἱ πρὸ τοῦ νόμου 10, 1
 30 οὐκ ἐννόμοις (*δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ καίται*) τὸν μὲν ἐλόμενον ζῶντα
 ἀδικον καὶ μακάριον γέρας λαμβάνειν ἔταξαν, τὸν δ' αὖ κακίᾳ ἡσθέντα

4 f. 15 vgl. zu S. 5, 23f 10 vgl. S. 7, 22 mit Anm. 14—16 vgl. Hebr. 12, 2 17 vgl. Hebr. 4, 14 18 vgl. [Plato] Epist. II p. 312 E 22 f vgl. Plato Ion p. 533 DE; 535 E; 536 A; Strom. II 26, 2; Physiol. 38 24 vgl. Joh. 14, 2 29 f vgl. I Kor. 9, 21; Röm. 5, 13f; 2, 14f 30 I Tim. 1, 9

4 οὕτως Anon. bei Villoison, Epist. Vinar. p. 97 οὕτως L 5 πρωτογοῦσ Hort (vgl. πρωτογοῦσι κινήσεις Plato Leg. X p. 897 A) 9 ἀφίκετο (oder ἀφίκεται) Sy ἀφίκεται L 11 ἀπολειπὼν L ἀπολιπὼν Di 14 προήκουσα Sy προσήκουσα L 16 ἀφορῶντων Hort ἐφορῶντων L 22 μακροτάτη (vgl. ὁμαθὸς μακρὸς bei Plato) Ma μικροτάτη L 23 σιδήρων L ἐκτεινομένη Lowth ἐκτεινομένη L 25 οἱ ἄλλοι Ma 29 αἱ Schw 31 ἡσθέντα L

συνείναι οἷς ἐέλετο συνεχώρησαν, πάλιν τε αὐτὴν βελτιουμένην
 ἐκάστοτε ψυχὴν εἰς ἀρετῆς ἐπίγνωσιν καὶ δικαιοσύνης ἀΐξῃσιν βελ-
 τίονα ἀπολαμβάνειν ἐν τῷ παντὶ τὴν τάξιν, κατὰ προκοπὴν ἐκάστην
 «ἐπεκτεταμένην» εἰς ἕξιν ἀπαθείας, ἄρχῃς ἂν «καταντήσῃ εἰς ἀνδρῶς
 5 τέλειον», τῆς γνώσεώς τε ἑμοῦ καὶ κληρονομίας ὑπεροχῆν. αὐταὶ αἱ 2
 σωτήριοι περιτροπαὶ κατὰ τὴν τῆς μεταβολῆς τάξιν ἀπομορῖζονται
 καὶ χρόνοις καὶ τόποις καὶ τιμαῖς καὶ γνώσεσι καὶ κληρονομίαις καὶ
 λειτουργίαις, καθ' ἐκάστην ἐκάστη ἕως τῆς ἐπαναβεβηκνίας καὶ προσεχού-
 τοῦ κυρίου ἐν ἀιδιότητι θεωρίας, ἀγωγὸν δὲ τὸ ἐραστόν πρὸς τὴν ἐαν- 3
 10 τοῦ θεωρίαν παντὸς τοῦ ὅλον ἐαυτὸν τῇ τῆς γνώσεως ἀγάπῃ ἐπι-
 βεβληκός τῇ θεωρίᾳ, διὸ καὶ τὰς ἐντολάς [ἄς] ἔδωκεν τὰς τε προ- 11. 1
 τέρας τὰς τε δευτέρας ἐκ μιᾶς ἀρυτόμενος πηγῆς ὁ κύριος, οὐτὶ τοῦ-
 πρὸ νόμου ἀνόμους εἶναι ὑπεριδῶν οὐτ' αὐ τοὺς μὴ ἐπαίοντας τῆ-
 βαρβάρον φιλοσοφίας ἀρηγιάσαι συγχωρήσας. τοῖς μὲν γὰρ ἐντολάς, 2
 15 τοῖς δὲ φιλοσοφίαν παρασχὼν «συνέκλεισεν» τὴν ἀπιστίαν εἰς τὴν
 παρουσίαν, ὅθεν ἀναπολόγητός ἐστι πᾶς ὁ μὴ πιστεύσας. ἄρτι γὰρ
 ἐξ ἐκατέρας προκοπῆς Ἑλληνικῆς τε καὶ βαρβάρον ἐπὶ τὴν διὰ πί-
 στευς τελείωσιν, εἰ δὲ τις Ἑλλήνων ὑπερβάς τὸ προηγούμενον τῆς 3
 φιλοσοφίας τῆς Ἑλληνικῆς εὐθέως ὄρωμιεν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ διδα-
 20 σκαλίαν, ὑπερεδίσκευσεν οὕτως, γὰρ ἰδιώτης ἢ, τὴν ἐπίτομον τῆς
 σωτηρίας διὰ πίστεως εἰς τελείωσιν | ἐλόμενος. 835 P

Πάντ' οὖν ὅσα μηδὲν ἐκόλυνεν ἐκούσιον εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν 12. 1
 αἴρεσιν, συνεργὰ πρὸς ἀρετὴν ἐποίησέν τε καὶ ἔδειξεν. ὅπως ἀμῆ γέ
 25 πη καὶ τοῖς ἀνδρῶς διοραῖν δυναμένοις ὁ τῷ ὄντι μόνος εἰς παντο-
 κράτωρ ἀγαθὸς ἀναγκαιηται θεός, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα σφῆζων διὰ
 νιῶ, κακίας δ' αὐ πάντῃ πάντως ἀνάτιος. πρὸς γὰρ τὴν τοῦ ὅλου 2
 σωτηρίαν τῷ τῶν ὅλον κυρίῳ πάντα ἐστὶ διατεταγμένα καὶ καθόλου
 καὶ ἐπὶ μέρους. ἔργον οὖν τῆς δικαιοσύνης τῆς σωτηρίου ἐπὶ τὸ 3
 ἄμεινον αἰεὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστον προάγειν. πρὸς γὰρ τὴν
 30 σωτηρίαν τοῦ κρείττονος καὶ διαμονῆν ἀναλόγως τοῖς ἐαυτῶν ἡθεσι
 διοικεῖται καὶ τὰ μικρότερα. αὐτίκα μεταβάλλει πᾶν τὸ ἐνάρτεον 4

4 vgl. Phil. 3, 13 4 f Ephes. 4, 13 9 vgl. Plato Rep. VII p. 525 A
 (ἀγωγόν); Symp. p. 204 C (ἐραστόν) 15 vgl. Röm. 11, 32; Gal. 3, 19—24
 16 vgl. Röm. 1, 20; 2, 1 20 f vgl. Ephes. 2, 8 26 vgl. Plato Rep. X p. 617 E;
 Tim. p. 42 D

2 ἐπίγνωσιν L¹ ἐπίδοσιν L* 8 ἐκάστη Hort ἐκάστης L 10 τῇ τῆς Sy
 τοῦ τῆς L 11 [ἄς] Heyse, Hort 12 ἀρυτόμενος L 13 αἱ τοῖς Sy αἰ-
 τοῦς L 13 f τῆς βαρβάρον Sy τὰς (ταῖς L*) βαρβάρονος L¹ 16 ὅθεν (oder
 ὥστε) Sy ὅτε L 17 ἐκατέρας St u. Barnard ἐτέρας L ἐτέρας (ἐτέρονος) Hort
 20 ἐπίτομον Ma ἐπιτομῆν L 21 ἐλόμενος] ἀλάμενος Sy

εἰς ἀμείνονεσ οἰκήσεις, τῆσ μεταβολῆσ αἰτίαν τὴν αἴρεσιν τῆσ γνῶσεωσ ἔχον, ἢν αὐτοκρατορικὴν ἐκέκτητο ἡ ψυχὴ. παιδεύσεις δὲ αἱ ἀναγ- 5
καῖαι ἀγαθότητι τοῦ ἐφοροῦντοσ μεγάλου κριτοῦ διὰ τε τῶν προσε-
χῶν ἀγγέλων διὰ τε προκρίσεων ποικίλων καὶ διὰ τῆσ κρίσεωσ τῆσ
παντελοῦσ τοῦσ ἐπὶ πλέον »ἀπηληγηκότασ« ἐκβιάζοντα μετανοεῖν.

III. »Τὰ δ' ἄλλα σιγῶε, δοξάζων τὸν κύριον. πλὴν ἐξείνας φημί 13, 1
τὰσ γνωστικὰσ ψυχὰσ. τῇ μεγαλοπρεπείῃ τῆσ θεωρίας ὑπερβαίνουσασ
ἐκάστωσ ἀγίας τάξεωσ τὴν πολιτείαν, καθ' ἃσ αἱ μακάριαι θεῶν
οἰκήσεις διωρισμέναι διακεκλήρονται, ἀγίας ἐν ἀγίοισ λογιθεύσασ καὶ
10 μετακομισθεύσασ ὅλασ ἐξ ὅλων. εἰς ἀμείνονεσ ἀμεινόνων τόπων τόπουσ
ἀφικομένασ, οὐκ ἐν κατοπτροῖσ ἢ διὰ κατοπτρῶν ἔτι τὴν θεωρίαν
ἀσπαζομένασ τὴν θεῖαν, ἐναργῆ δὲ ὡσ ἐνὶ μάλιστα καὶ ἀκριβῶσ εἰλι-
ζουτῆ τὴν ἀκόρεστον ὑπεροχῶσ ἀγαπῶσαι ψυχὰσ ἐστιωμένασ θίεν.
αἰδίωσ αἰδίωσ ἐγροσύνῃν ἀκόρεστον καρπομένηασ εἰς τοῦσ ἀτελευτή-
15 τωσ αἰῶνασ. ταυτότητι τῆσ ὑπεροχῆσ ἀπάσασ τετιμημένασ διαμένειν.
αὕτη τῶν »καθαρῶν τῇ καρδίῃ« ἢ καταληπτικῆ θεωρία. αὕτη 300 S 2
τοίνυν ἢ ἐνέργεια τοῦ τελειωθέντοσ γνωστικοῦ, προσομιλεῖν τῷ θεῷ
διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέωσ, ἔξομοιούμενον εἰς δύναμιν τῷ κυρίῳ διὰ
πάσῃσ τῆσ εἰς τὸν θεὸν θεραπείασ, ἣτισ εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων
20 διατείνει σωτηρίαν κατὰ κηδεμονίαν τῆσ εἰς ἡμᾶσ ἐδουρασ κατὰ τε
αὐτὴν λειτουργίαν κατὰ | τε τὴν διδασκαλίαν κατὰ τε τὴν δι' ἔργων 836 P
ἐνδοσίαν. καὶ μὴν ἑαυτὸν κτίζει καὶ δημιουργεῖ, πρὸσ δὲ καὶ τοῦσ 3
ἐπαίοντασ αὐτοῦ κοσμεῖ ἔξομοιούμενοσ θεῷ ὁ γνωστικὸσ, τῷ φύσει
τὸ ἀπαθὲσ κεκτημένο τὸ ἐξ ἀσκήσεωσ εἰς ἀπάθειαν συνεσταλμένο
25 ὡσ ἐνὶ μάλιστα ἔξομοιῶν, καὶ ταῦτα »ἀπερισπάστωσ« προσομιλῶν τε
καὶ συνῶν τῷ κυρίῳ. ἡμερότησ δ', οἶμαι, καὶ φιλανθρωπία καὶ 4
μεγαλοπρεπῆσ θεοσέβεια γνωστικῆσ ἔξομοιῶσεωσ κάρονεσ. ταῦτα 14. 1
φημί τὰσ ἀρετὰσ »θυσίαν δεκτὴν« εἶναι παρὰ θεῶν, τὴν ἄτυφον καρ-
δίαν μετ' ἐπιστήμησ ὀρθῆσ »ὀλοκάρπωμα τοῦ θεοῦ« λεγούσῃσ τῆσ
30 γραφῆσ, ἐκφωτισομένοσ εἰς ἕνωσιν ἀδιάκριτον παντὸσ τοῦ ἀναλη-
φθέντοσ εἰς ἀγωσύνῃν ἀνθρώπου· σφᾶσ γὰρ αὐτοῦσ αἰχμαλωτίζειν καὶ 2

5 vgl. Ephes. 4, 19 6 Aeschyl. Agam. 36 9 vgl. Jes. 57, 15 u. a. 11 vgl.
I Kor. 13, 12 16 vgl. Matth. 5, 8 18 vgl. z. B. Hebr. 4, 14 18. 23 vgl.
Plato Rep. X p. 613 B εἰς ὅσον δυνατόν ἀνθρώπου ὁμοιοῦσθαι θεῷ 24 vgl.
Strom. VI 74, 1 25 vgl. I Kor. 7, 35 28 vgl. Phil. 4, 18 28 f vgl.
Psal. 50, 18f; Jes. 56, 7 31—S. 11, 3 vgl. II Kor. 10, 5; Matth. 16, 25; Ephes.
4, 22, 24; zu διαστροφῆσ vgl. auβer ἀναστροφῆν Eph. 4, 22 auch γενεὰ διεστρα-
μένη Luk. 9, 41 und Strom. VII 103, 1

1 ἀμείνονεσ Di ἀμείνω L S ἄσ] ἢν Ma 11 ἔτι P ο ἐπὶ L 13 [τὴν ἀκό-
ρεστον] Schw 14 [ἀκόρεστον] St 15 ἀπάσασ Hort ἀπάσῃσ L 16 καταληπτικῆ
P ο καταληπτικῆ L 21 f τὴν λειτουργίαν — τὴν διδασκαλίαν — τὴν — ἐνδοσίαν Sy mit
Hervet τῇ λειτουργίῃ — τῇ διδασκαλίῃ — τῇ — ἐνδοσίῃ L 22 δὲ Sy δὴ L

ἐαυτοὺς ἀναίρειν »τὸν παλαιὸν ἀνθρώπου τὸν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας
 φθειρόμενον« ἀποτιννύντας καὶ »τὸν καινόν« ἀνιστάντας ἐκ τοῦ
 θανάτου τῆς παλαιᾶς διαστροφῆς τὸ τε εὐαγγέλιον ὃ τε ἀπόστολοι
 κελύουσι, τὰ μὲν πάθη ἀποτιθεμένους, ἀναμαρτήτους δὲ γινόμενους.
 τοῦτ' ἦν ἄρα ὃ ἠρίσσετο καὶ ὁ νόμος τὸν ἁμαρτωλὸν ἀναρῆσθαι 3
 κελεύων, τὸ μετατίθεσθαι ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν, τὴν ἐκ πίστεως
 ἀπέδεικναι. ὃ μὴ συνιέντες οἱ νομοδιδάσκαλοι, φιλόνομον ἐξδιζήμενοι 4
 τὸν νόμον, ἀφορμὰς τοῖς μάτην διαβάλλειν ἐπιχειροῦσι παρεσχημένοι.
 δι' ἣν αἰτίαν οὐ θύομεν εἰκότως ἀνευθεὶ τῷ θεῷ τῷ τὰ πάντα τοῖς 5
 10 πᾶσι παρεσχημένῳ. τὸν δ' ἔπερ ἡμῶν ἱεροθέντα δοξάζομεν σαῶ-
 αὐτοὺς ἱερέοντας εἰς τε τὸ ἀνευθεῖς ἐκ τοῦ ἀνευθεοῦς καὶ εἰς τὸ
 ἀπαθεῖς ἐκ τοῦ ἀπαθοῦς. μόνῃ γὰρ τῇ ἡμετέρας σωτηρίᾳ ὁ θεὸς ἴδε- 6
 ται. εἰκότως ἄρα τῷ μὴ νομιμένῳ ἡδοναῖς θυσίαν οὐ προσέχομεν.
 κέτω πον καὶ οὐδὲ μέχρι νεσθῶν τῶν παχυτάτων, μακρὰν δὲ καὶ
 15 τούτων, τῆς διὰ τοῦ καινοῦ ἀναθυμιάσεως φθανοῦσης εἰς οὐς καὶ
 θθάει. οὔτ' οὖν ἐνδεῖς οὐδὲ μὴν φιλήδορον φιλοσευδέ, τε ἢ φιλο- 15, 1
 χρήματων τὸ θεῖον, πλήρεις ὄν καὶ πάντα παρέχον παντὶ τῷ γεννητῷ
 καὶ ἐνδεεῖ, οὔτε θυσίαις οὐδὲ μὴν ἀναθήμασιν οὐδ' αὖ δόξῃ καὶ τιμῇ
 κηλεῖται [τὸ θεῖον] ἢ παράγεται τοιούτοις τισίν, ἀλλ' ὅμοιον τοῖς
 20 καλοῖς κἀγαθοῖς ἀνδράσι φαίνεται, οἳ τὸ δίκαιον οὐκ ἂν ποτε
 προδῶεν | ἢ φόβου ἔνεκεν ἀπειλουμένον ἢ δόρων ὑποσχέσει μει- 857 P
 ζώνων. ὅσοι δ' οὐ καθεοράκασιν τὸ ἀθάαρτον τῆς ἀνθρωπίνης ψυ- 2
 χῆς καὶ ἀδούλωτον πρὸς ἐκλογὴν βίον, δυσχεραίνοντες τοῖς γινόμενοις
 πρὸς τῆς ἀπαυδέτου ἀδικίας, οὐ νομίζουσιν εἶναι θεόν. ἴσοι τοῖτοις 3
 25 κατὰ τὴν δόξαν οἳ, τῇ τῶν ἡδονῶν ἀκρασίᾳ καὶ ταῖς ἐξαισίαις λυ-
 παῖς καὶ ταῖς ἀβουλήτοις τύχαις περιπίπτοντες καὶ πρὸς τὰς συμ-
 φροῦς ἀπανδῶντες, οὐ φασιν εἶναι θεόν, ἢ ὄντα μὴ εἶναι παρπί-
 σκοπον. ἄλλοι δὲ εἰσιν οἳ πεπεισμένοι παραιτητοὺς εἶναι θυσίαις καὶ 4
 δόροις τοὺς νομιζομένους θεοὺς, συνειρομένους ὡς εἰπεῖν αὐτῶν ταῖς

5 f vgl. Deut. 13, 8f 16—S. 12, 2 vgl. Plato Leg. X p. 885 B ἢ οὐκ ἠγοούμενος
 (θεοὺς εἶναι) ἢ τὸ δεύτερον ὄντας οὐ φροντίζειν ἀνθρώπων ἢ τρίτον εἰπαραιμ-
 θήτους εἶναι θυσίαις τε καὶ ἐνχαῖς παραγομένους 17 f vgl. Act. 17, 25
 20 -22 vgl. Plato Leg. X p. 907 A οἳ τὸ δίκαιον οὐκ ἂν ποτε προδοῖεν ἢ
 δόρων 22—24 ὅσοι μὴ καθ'—θεόν Sacr. Par. 263 Holl 28 zu παραιτη-
 τοὺς vgl. Plato Leg. X p. 905 D; 906 D; 908 E; 909 A

2 ἀποτιννύντας L 4 γινόμενους Hort γενομένους L 5 τοῦθ' L 6 τὸ St
 καὶ L 17 γεννητῷ Arcerius 19 κηλεῖται Lowth (vgl. Plato Leg. X p. 885 D
 καλεῖται L [τὸ θεῖον] Heyse ἢ Schw, Wi καὶ L τισὶ L ἀλλ' ὅμοιον
 (vgl. Plato Leg. X p. 906 D) St u. Wi ἀλλὰ μόνους L 21 προδοῖεν Di 22 οὐ
 μὴ Sacr. Par. οὐκ ἀθεοράκασιν L ἀθάαρτον ∞ nach μαχῆς Sacr. Par.
 23 ἐπὶ τοῖς Sacr. Par. 25, 28 οἳ L 29 αὐτῶν Ma

ἀκολασίας. [καί] οὐδ' ἐθέλουσι πιστεύειν μόνον εἶναι τὸν ὄντως θεὸν τὸν ἐν ταυτότητι τῆς δικαίας ἀγαθωσύνης ὄντα.

Εὐσεβῆς ἄρα ὁ γνωστικός, ὁ πρῶτον ἑαυτοῦ ἐπιμελούμενος, ἔπειτα 16, 1 τῶν πλησίον, ἵν' ὡς ἄριστοι γενόμεθα· καὶ γὰρ ὁ υἱὸς πατρὶ ἀγαθῶ χαρίζεται σπουδαῖον ἑαυτὸν καὶ ὅμοιον τῷ πατρὶ παρεχόμενος, καὶ ἀρχοῦντι ὁ ἀρχόμενος· ὅτι τὸ πιστεύειν τε καὶ πείθεσθαι ἐγ' ἡμῖν· 2 κακῶν δὲ αἰτίαν καὶ ἔλξη ἄν τις ἀσθένειαν ὑπολάβοι καὶ τὰς ἀβουλή- τους τῆς ἀγνοίας ὁμάς· τὰς τε ἀλόγους δι' ἀμαθίαν ἀνάγκας· ὧν 3 ἐπιπέρω καθάπερ θηρίων διὰ μαθήσειος ὁ γνωστικὸς γενόμενος, τὴν θείαν προαίρεσιν μιμούμενος, εὖ ποιεῖ τοὺς ἐθέλοντας τῶν ἀν- 4 θρώπων κατὰ δύναμιν· κὰν εἰς ἀρχὴν καταστῆ ποτε, καθάπερ ὁ Μωσῆς, ἐπὶ σωτηρία τῶν ἀρχομένων ἠγήσεται καὶ τὸ ἄγριον καὶ ἄπειστον ἐξημερώσεται τιμῇ μὲν τῶν ἀρίστων, κολάσει δὲ τῶν μο- 5 χθηρῶν, τῇ κατὰ λόγον εἰς παιδείαν ἐγγραφομένη. μάλιστα γὰρ

ἄγαλμα θεῖον καὶ θεῶ προσεμφερές

ἀνθρώπων δικαίων ψυχῇ. ἐν ἣ διὰ τῆς τῶν παραγγελλόμετων ὑπακοῆς 6 τεμνίζεται καὶ ἐνδύεται ὁ πάντων ἡγεμὼν θνητῶν τε καὶ ἀθανά- των, βασιλεὺς τε καὶ γεννήτωρ τῶν καλῶν, νόμος ὧν ὄντως καὶ θεομὸς καὶ λόγος αἰώνιος, ἰδίᾳ τε ἰκέστοις καὶ κοινῇ πᾶσιν εἰς ὄν 7 σωτήρ. οὗτος ὁ τῶ ὄντι μονογενῆς, ὁ τῆς τοῦ παμβασιλέως καὶ 8 παρτοκράτορος πατρὸς δόξης χαρακτηρ. ἐνεποσφραγίζομενος τῷ γνωστικῷ τὴν τελείαν θεωρίαν κατ' εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ, ὡς εἶναι 9 τρίτην ἢ δὴ | τὴν θείαν εἰκόνα τὴν ὅση δύναμις ἐξομοιομένην πρὸς 888 P τὸ δεύτερον αἰτίον, πρὸς τὴν ὄντως ζώην, δι' ἣν ζῶμεν τὴν ἀληθῆ 10 ζώην, οἷον ἀπογράφοντες τὸν γνωστικὸν (τύπον) γινόμενον ἡμῖν. περὶ 11 τὰ βέβαια καὶ παρτελῶς ἀναλλοίωτα ἀναστρεφόμενον.

Ἄρχων οὖν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ, βεβαίαν κατάληψιν τῆς θείας 17, 1 ἐπιστήμης ζητιμένο· τῇ ἀληθείᾳ γενήσως πρόσκειται. ἡ γὰρ τῶν 2 τοιούτων γνώσις καὶ κατάληψις βεβαία δεόντως ἂν λέγοιτο ἐπιστήμη. 3 ἥς τὸ μὲν περὶ τὰ θεῖα ἔργον ἔχει σκοπεῖν τί μὲν τὸ πρῶτον αἰτίον, τί δέ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς οὗ γέγονεν οὐδέν·

15 TGF Adesp. 117 20 vgl. Joh. 1, 18 21 vgl. Hebr. 1, 3 22 vgl. Gen. 1, 26 23 f vgl. Plato Rep. X p. 597 E ff (der μιμητής ist τρίτος ἀπὸ τῆς ἀληθείας); Strom. IV 30, 2f 24 vgl. I Tim. 6, 19 28 f zur Definition vgl. Strom. II 9, 4 mit Anm. 31 Joh. 1, 3

1 [καί] St οὐδὲ θέλουσιν L 4 γένωνται He 8 (ὧν) Heyse 11 κα- 12 ταστῇ Ma καταστατῇ L 13 ἄπειστον Lagarde ἄπιστον L ἀρίστων L¹ ἀπί- 14 στον L* 18 γεννήτωρ L¹ γενήτωρ L* 25 ἀπογράφομεν Heyse ἐπογράφοντες Hort ἐπογράφομεν Schw (τύπον) oder ἐπόδειγμα St (ἡγεμόνα) Schw 30 ἔχει Sy ἔχειν L

τίνα τε αὐτὰ τὰ μὲν ὡς διήκοντα, τὰ δὲ ὡς περιέκοντα, καὶ τίνα μὲν συνήμ-
 μένα, τίνα δὲ διεξυγμένα. | καὶ τίνα τούτων ἕκαστον ἔχει τὴν τάξιν ^{301 S}
 καὶ ἦν δύναμιν καὶ ἦν λειτουργίαν εἰσφέρεται ἕκαστον. ἐν δὲ αὐτοῖς ³
 ἀνθρωπίνους τί τε αὐτός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος καὶ τί αὐτῷ κατὰ φύσιν
⁵ ἢ παρὰ φύσιν ἐστίν, πῶς τε αὐτὸ ποιεῖν ἢ πάσχειν προσήκει, τίνας τε
 ἀρεταὶ τούτου καὶ κακίαι τίνας, περὶ τε ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ τῶν
 μέσων, ὅσα τε περὶ ἀνδρείας καὶ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης τῆς τε
 ἐπὶ πᾶσι παντελοῦς ἀρετῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῇ μὲν φρονήσει καὶ ⁴
 δικαιοσύνῃ εἰς τὴν τῆς σοφίας κατακέχρηται κτησίῳ, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ
¹⁰ οὐκ ἐν τῷ τὰ περιστατικά ὑπομένειν μόνον, ἀλλὰ κἀν τῷ ἠδονῆς τε
 καὶ ἐπιθυμίας, λύπης τε αὐτὸ καὶ ὀργῆς (κρατεῖν) καὶ καθόλου πρὸς
 πᾶν ἦτοι τὸ μετὰ βίας ἢ μετὰ ἀπάτης τινὸς ψευχαγογῶν ἡμᾶς ἀντι-
 τάσσεσθαι. οὐ γὰρ ὑπομένειν δεῖ τὰς κακίας καὶ τὰ κακά, ἀλλ' ἀπω- ⁵
 θεῖσθαι, καὶ τὰ φοβερά ὑπομένειν. χόρησιμος οὖν καὶ ἡ ἀλγηδῶν
¹⁵ εὐφρίσκειται κατὰ τε τὴν ἱατρικὴν καὶ παιδευτικὴν καὶ κολαστικὴν.
 καὶ διὰ ταύτης ἦθη διορθοῦνται εἰς ὠφέλειαν ἀνθρώπων. εἶδη δὲ ^{18. 1}
 τῆς ἀνδρείας καρτερία, μεγαλοφροσύνη, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης καὶ
 μεγαλοπρέπεια. [καὶ] δι' ἣν αἰτίαν οὔτε μέμφεως οὔτε κακοδοξίας τῆς ἐκ
 τῶν πολλῶν ἀντιλαμβάνεται ὁ γνωστικός οὔτε δόξαις οὔτε κολακείαις
²⁰ ὑποβέβηται, ἐν τε τῷ ὑπομένειν πόρους, διαπραττόμενος ἅμα τι τῶν
 προσηκόντων καὶ ἀνδρείως ὑπεράνω πάντων τῶν περιστατικῶν γινό-
 μενος, ἀνῆρ τῷ ὄντι ἐν τοῖς ἄλλοις ἀναφαίνεται ἀνθρώποις· σφῶν ²
 τε αὐτὴν φρόνησιν σωφρονεῖ ἐν ἡσυχιότητι τῆς ψυχῆς, παραδεικτικὸς
 τῶν ἐπαγγελλομένων (καλῶν ὡς οἰκείων κατὰ τὴν ἀποτροσφὴν τῶν
²⁵ αἰσχυρῶν ὡς ἄλλοτρίων, | γενόμενος κόσμιος καὶ ὑπερκόσμιος. ἐν κόσμῳ ^{839 P}
 καὶ τάξει (πάντα) πράσσειν καὶ οὐδὲν οὐδαμῇ πλημμελῶν, πλουτῶν μὲν
 ὡς ὅτι μάλιστα ἐν τῷ μηθενὸς ἐπιθυμεῖν, ἅτε ὀλιγοδεῆς ὢν καὶ ἐν

1 vgl. Strom. V 48, 2; Orig. c. Cels. VI 71 φασκόντων (sc. τῶν Στωικῶν),
 ὅτι ὁ θεὸς πνεῦμά ἐστι διὰ πάντων διεληλυθὸς καὶ πάντ' ἐν ἑαυτῷ περιέχον. Profr.
 66, 3 mit Anm. 11—13 vgl. Plato Rep. III p. 413 B 16—18 vgl. Andronicus
 De virt. et vit. ed. Schuchhardt p. 22 f 22—S. 14, 1 vgl. Andron. a. a. O. p. 23 f

22 f vgl. Plato Krat. p. 411 E σωφροσύνη δὲ σωτηρία . . . φρονήσεως. Aristoteles
 Eth. Nic. VI 5 p. 1140^b 11 f ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τοῦτο προσαγορεύομεν
 τῷ ὀνόματι, ὡς σφῶνσαν τὴν φρόνησιν 26 f vgl. Paed. II 39, 4 mit Anm.

1 vielleicht αὐτὰ συνέκοντα) Ma 1 f τινὰ μὲν — τινὰ δὲ Ma 3 ἐν
 δε Reinkens, De fide et γνώσει Clem. diss. Vratisl. 1850 p. 33 ἐν τε L 9 κατα-
 κέχρηται) καταχρηται Hort κτησίῳ Sy κτίσιον L 10 κἀν Di καὶ L 11 (κρα-
 τεῖν) Po 12 f ἀντιτάσσεσθαι Po ἀντιτάσσεται L 13 κακά Sy καλὰ L καλὰ
 [ἀλλ'] Schw 13 f ἀλλ' ἀπωθεῖσθαι Jackson, Journ. of Philol. 28 (1900) p. 131
 ἀλλὰ πείθεσθαι L ἀλλ' ἐπιθέσθαι Hort ἀλλ' ἀποθέσθαι Ma [ἀλλ'] ἀπωθεῖσθαι.
 (ἀλλὰ τὰ ἡδέα ἀπωθεῖσθαι) Schw 14 (μὲν) οὐρ Hort γοῦρ Ma 17 ἀνδρείας
 L* ἀνδρίας L¹ 18 [καὶ] Hort 20 ἅμα τι Arcecius ἄματι L 24 (καλῶν
 St 25 ἄλλοτρίων γενόμενος. Ma 26 (πάντα) Hort

περιοσίαι παντός αγαθοῦ διὰ τὴν γνῶσιν τἀγαθοῦ. δικαιοσύνης γὰρ 3
 αὐτοῦ πρῶτον ἔργον τὸ μετὰ τῶν ὁμοφύλων φιλεῖν διάγειν καὶ
 σκεῖναι τοῦτοις ἔν τε γῆ καὶ οὐρανῷ. ταύτη καὶ μεταδοτικὸς ὢν 19, 1
 ἂν ἡ κεκτημένος φιλόανθρωπος τε, μισοπονηρότατος ὢν κατὰ τὴν
 5 τελείαν ἀποστροφὴν κακουργίας ἀπάσης. μαθεῖν ἄρα δεῖ πιστὸν 2
 εἶναι καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς πέλας καὶ ταῖς ἐντολαῖς ὑπήκουον. οὗτος
 γὰρ ἐστὶν τὸ θεράπων τοῦ θεοῦ ὁ ἐκὼν ταῖς ἐντολαῖς ὑπακούμενος.
 ὁ δὲ ἤδη μὴ διὰ τὰς ἐντολάς, δι' αὐτὴν δὲ τὴν γνῶσιν »καθαρὸς τῆ
 καρδίας«, »φίλος« οὗτος »τοῦ θεοῦ«. οὔτε γὰρ φύσει τὴν ἀρετὴν 3
 10 γενεόμεθα ἔχομεν. οὔτε γενεόμενοι. ὥσπερ ἄλλα τιὰ τῶν τοῦ σώ-
 ματος μερῶν. φυσικῶς ἕστίον ἐπιγίνεται (ἐπεὶ οὐδ' ἂν ἦν ἔθ' ἐκού-
 σιον οὐδὲ ἐπαιρητόν) οὐδὲ μὴν ἐκ τῆς τῶν συμβάντων καὶ τῆς
 ἐπιγενομένης στερηθείας, ὡν τρόπος ἢ διάλεκτος. τελειοῦται ἢ ἀρετὴ
 (σχεδὸν γὰρ ἢ κακία τοῦτον ἐγγίνεται τὸν τρόπον)· οὐ μὴν οὐδὲ ἐκ 4
 15 τέχνης τινὸς ἢ τοι τῶν ποριστικῶν ἢ τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτι-
 κῶν ἢ γνῶσις περιγίνεται· ἀλλ' οὐδ' ἐκ παιδείας τῆς ἐγκυκλίου·
 ἀγαπητὸν γὰρ εἰ παρασκευάσαι μόνον τὴν ψυχὴν καὶ διακονῆσαι
 δύναται. οἱ νόμοι γὰρ οἱ πολιτικοὶ μοχθηρὰς ἴσους πράξεις ἐπιωχεῖν
 οἰοί τε, ἀλλ' οὐδὲ (αὐτοὶ οὐδὲ) οἱ λόγοι οἱ πειστικοὶ ἐπιπόλοιοι ὄντες 20, 1
 20 ἐπιστημονικὴν τῆς ἀληθείας διαμορῆν παρῴχοιεν ἄν. φιλοσοφία 2
 δὲ ἢ Ἑλληνικὴ οἷον προκαθεύει καὶ προκίθει τὴν ψυχὴν εἰς παρο-
 δοχὴν πίστεως, ἐφ' ἣ τὴν γνῶσιν ἐποικοδομεῖ ἢ ἀλήθεια.
 Οὗτός ἐστιν, οὗτος ὁ ἀθλητὴς ἀληθῶς ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ. 3
 τῷ καλῷ κόσμῳ, τὴν ἀληθινὴν νίκην κατὰ πάντων στεφανούμενος
 25 τῶν παθῶν. ὁ τε γὰρ ἀγωνοθέτης ὁ παντοκράτωρ θεός, ὁ τε βρα- 4
 βευτὴς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, θεαταὶ δὲ ἄγγελοι καὶ θεοί, καὶ
 τὸ παγκράτιον τὸ πάμμαχον οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ τὰς
 διὰ σαρκῶν ἐνεργοῦσας »πνευματικὰς ἐξουσίας« ἐμπαθῶν παθῶν.

1—5 vgl. Andron. a. a. O. p. 25f 7 vgl. Hebr. 3, 5 8f vgl. Strom. IV
 39, 2 ἡ γνῶσις, (ἡ) τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς καθαρός ἐστιν vgl. Matth. 5, 8
 9 Jak. 2, 23 9f vgl. Strom. VI 95, 5 9—16 Chrysipp Fr. mor. 224 Arnim
 16—18. 20—22 vgl. Strom. I 30, 1 mit Anm.; I 93, 5; VI 80, 1 ff 22 zu ἐποικο-
 δομεῖ vgl. I Kor. 3, 10ff 25—27 vgl. Protr. 96, 3; Tert. ad mart. 3; häufig bei
 Cyprian; vgl. G. Morgenstern, Cyprian als Philosoph Diss. Jena 1889 S. 5. 9f
 26 zu ἄγγελοι vgl. I Kor. 4, 9; zu θεοί S. 6, 4; 10, 8; Strom. VII 56, 3
 27f vgl. Ephes. 6, 12

3 ὢν Sy ὢν L 4 μισοπ. ὢν ~ Wi ὢν μισοπ. L 11 ἔθ' ἔτ' L 12f [τῆς]
 τῶν συμβάντων καὶ τῆς ἐπιγενομένης; Barnard τῆς τῶν συμβάντων καὶ ἐπιγενο-
 μένης L τῆς τῶν συμβάντων [καὶ] ἐπιγενομένης Arnim 13 ἢ < L³ 19 (αὐ-
 τοὶ οὐδὲ) Schw πειστικοὶ Ma πιστικοὶ L 20 διαμορῆν] διαμορῆν Hort (vgl.
 aber ἐπιστήμη — κατάληψις βεβαία S. 12, 29 u. ὅ.)

τούτων περιγινόμενος τῶν μεγάλων ἀνταγωνισμάτων, καὶ οἶον ἄθλους τινὰς τοῦ πειράζοντος ἐπαρτῶντος καταγωνισάμενος, ἐκρέτησε τῆς ἀθανασίας· ἀπαρλόγιστος γὰρ ἢ τοῦ θεοῦ ἠῆφος εἰς τὸ δικαιοῦτατον κριμα. κέκληται μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἀγώνισμα τὸ θέατρον, 6
 5 παγκρατιάζουσι δὲ εἰς τὸ στάδιον οἱ ἀθληταί· καὶ δὴ ἐκ τούτων περιγίνεται ὁ πειθῆνιος τῷ ἀλείπτῃ γενόμενος. πᾶσι γὰρ πάντα ἴσα 7
 καῖται παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἔστιν αὐτὸς ἀμειψής· ἐλείται δὲ ὁ δυνάμενος καὶ ὁ βουληθεὶς ἰσχύσει· ταύτη καὶ τὸν νοῦν εἰλήφαμεν. ἴνα εἰδῶμεν ὃ ποιοῦμεν, καὶ τὸ »γινῶθι σατὸν« ἐνταῦθα. εἰδέναι ἐγ' ὧ 8
 10 γεγόναμεν. γεγόναμεν δὲ (ἐπὶ τῷ) εἶναι πειθῆνιοι ταῖς ἐντολαῖς, εἰ τὸ βούλεσθαι σφῆξασθαι ἐλοίμεθα. αὕτη ποὺ ἢ Ἀδράστεια. καθ' ἣν οὐκ ἔστι διαδοῦναι τὸν θεόν.

Τὸ ἄρα ἀνθρώπειον ἔργον ἐπιείθεια θεῶ σωτηρίαν καταγγελοῦσι 21. 1
 ποικίλῃ δι' ἐντολῶν. εὐαρέστησις δὲ ὁμολογία. ὁ μὲν γὰρ εὐεργέτης 2
 15 προκατάοχει τῆς εὐποίας. ὁ δὲ μετὰ τῶν δεόντων λογισμῶν περιδεξάμενος προθύμως καὶ φυλάξας τὰς ἐντολὰς πιστὸς οὗτος, ὁ δὲ καὶ εἰς δύναμιν ἀμειβόμενος δι' ἀγάπης τὴν εὐποίαν ἤδη γίλως. μία δὲ 3
 ἀμοιβὴ κυριωτάτη παρὰ ἀνθρώπων. ταῦτα δοῦν ἄπερ ἀρεστὰ τῷ θεῷ (καὶ) καθάπερ ἂν ἰδίου γεννήματος καὶ κατὰ τι συγγενοῦς ἀποτελέ- 4
 20 σματος ὁ διδάσκαλος καὶ σωτῆρ ἀναδέχεται τὰς ὠφελείας τε καὶ ἐπαρσορθώσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἰδίαν χάριν τε καὶ τιμὴν, [καθάπερ καὶ τὰς εἰς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ βλάβας ἰδίας ἀχαριστίας τε καὶ ἀτιμίας ἡγούμενος. (τίς γὰρ ἄλλη ἄπτοι' ἂν ἀτιμία θεοῦ;) διόπερ 5
 ἄλλην | τοσοῦδε οὐδὲ ἔστιν ἀμοιβὴν κατ' ἀξίαν σωτηρίας ἀποδοῦναι 302 8
 25 πρὸς τὴν παρὰ τοῦ κυρίου ὠφέλειαν. ὡς δὲ οἱ τὰ κτήματα κατοῦν- 6
 τες τοὺς δεσπότης ὑβρίζουσι, καὶ ὡς οἱ τοὺς στρατιώτας τὸν τούτων ἡγούμενον, οὕτως τοῦ κυρίου ἔστιν ἀνεπιστρεψία ἢ περὶ τοὺς καθω-
 σιωμένους αὐτῷ κάκωσις. ὄνπερ γὰρ τρόπον ὁ ἥλιος οὐ μόνον τὸν 7
 οὐρανὸν καὶ τὸν ὅλον κόσμον φωτίζει γῆν τε καὶ θάλασσαν ἐπιλάμ-
 30 πων, ἀλλὰ καὶ διὰ θυρίδων καὶ μικρᾶς ὀπῆς πρὸς τοὺς μυχαίτους

7 f vgl. Gorgias Fr. 8 in Strom. I 51, 3 9 f vgl. Chilon bei Stob. Flor. 3, 79 11 f vgl. Plato Phaedr. p. 248 C; Areios Didymos Fr. 29 (Diels, Doxogr. gr. p. 465, 2f; Chrysipp Fr. phys. 528 Arnim) bei Euseb. Praep. Ev. XV 15, 6 (= Theodoret Gr. aff. c. VI 12) Ἀδράστειαν δέ (nannten die Stoiker den Zeus), ὅτι οὐδὲν ἔστιν αὐτὸν ἀποδιδράσκειν. Ähnlich Suidas s. v. Ἀδράστεια 16 f vgl. S. 6, 6 f mit Anm. 19—21 vgl. Matth. 25, 40

5 ἐκ] καὶ Sy 7 ἐλείται Bywater, Journ. of Philol. 1 (1872) p. 216 (vgl. Plato Rep. X p. 617 E αἰτία ἐλομένων· θεὸς ἀναιτιος) ἐλεεῖται L 8 ἰσχύσει St ἰσχύει L 10 (ἐπὶ τῷ) Schw 10 f εἰ τὸ L¹ εἰ σὸ L* 18 ἀρεστὰ Sy ἄριστα L 19 (καὶ) Wi 21 [καθάπερ καὶ] Wi 24 ἄλλην St ὄλην L ἀμοιβὴν He ἀμοιβή L 27 f καθωσιωμένους L

οἴκους ἀποστέλλει τὴν ἀγῆν, οὕτως ὁ λόγος πάντῃ κεχυμένος καὶ τὰ μικρότατα τῶν τοῦ βίου πράξεων ἐπιβλέπει. |

IV. Ἐλληνες δὲ ὅσπερ ἀνθρωπομόρφους οὕτως καὶ ἀνθρωπο- 841 P 22, 1
παθεῖς τοὺς θεοὺς ὑποτίθενται, καὶ καθάπερ τὰς μορφὰς αὐτῶν
ὁμοίας ἑαυτοῖς ἕκαστοι διαζωγραφοῦσιν, ὡς γηοῦ ὁ Ξενοφάνης.
«Αἰθιοπὲς τε μέλανες σιμούς τε θυοῦκές τε πυρροὺς καὶ γλαυκούς»·
οὕτως καὶ τὰς ψυχὰς ὁμοίους ἑαυτοῖς αὐτοὺς ἀναπλάττουσιν, αὐτίκα
βάρβαροι οἱ μὲν θηριώδεις καὶ ἀγρίους τὰ ἦθη, ἡμερωτέρους δὲ
Ἕλληνες, πλὴν ἐμπαθεῖς, διὸ ἐν λόγῳ τοῖς μὲν μοχθηροῖς γαῖλας 2
10 ἔχειν τὰς περὶ θεοῦ διανοήσεις ἀνάγκη, τοῖς δὲ σπουδαίοις ἀρίστας,
καὶ διὰ τοῦτο ὁ τῷ ὄντι βασιλικὸς τὴν ψυχὴν καὶ γνωστικὸς οὕτως
καὶ θιουσεβής καὶ ἀδεισιδαίμων [ὄν], τίμων, σεμνόν, μεγαλοπρεπῆ, ἐν-
ποιητικόν, ὑπερηφανικόν, ἀπάντων ἀρχηγὸν ἀγαθῶν, κακῶν δὲ ἀνάιτιον
μόνον εἶναι τὸν μόνον θεὸν πεπεισμένος, καὶ περὶ μὲν τῆς Ἑλληνι- 3
15 κῆς δεσιδαίμονιαις ἱκανῶς, οἶμαι, ἐν τῷ Πρωτοπρεπτικῷ ἐπιγραφομένῳ
ἡμῖν λόγῳ παριστήσαμεν κατακόρως τῇ κατεπειγούσῃ συγκαταχρό-
μενοι ἱστορίᾳ, οὐκ οὐκ ἔστιν ἄξιον ἀκριβῶς εἰρημένα μυθολογεῖν», 23, 1
ὅσον δὲ ἐπισημῆρασθαι κατὰ τὸν τόπον γενομένους ὀλίγα ἐκ πολλῶν,
ἀπόκρη καὶ τάδε εἰς ἐνδειξιν τοῦ ἀθέτου παραστήσει τοὺς τοῖς κα-
20 κίστοις ἀνθρώποις τὸ θεῖον ἀπεικάζοντας. ἦτοι γὰρ βλέπονται 2
πρὸς ἀνθρώπων αὐτοῖς οἱ θεοὶ καὶ χείρους τῶν ἀνθρώπων ὑφ'
ἡμῶν βλαπτόμενοι δείκνυνται, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πῶς ἐφ' οἷς οὐ βλέ-
πτονται, καθάπερ ὀξύχολον γαῖδιον εἰς ὄργην ἐρεθιζόμενον, ἐκπι-
κροῦνται, ἢ γαστὴν τὴν Ἀρτεμιν δι' Οἰνέα Αἰτωλοῖς ὀργισθῆναι, πῶς 3
25 γὰρ οὐκ ἐλογίσατο θεὸς οὐσα ὡς οὐ κατασφρονήσας ὁ Οἰνεὲς, ἀλλ'
ἦτοι λαθόμενος ἢ ὡς τεθνῶς ἡμέλησεν; εὐ δὲ καὶ ἡ Ἀγῆ δικαιο- 4
λογουμένη πρὸς τὴν Ἀθηναίαν ἐπὶ τῷ χαλεπαίνειν αὐτῇ τετοκνία ἐν
τῷ ἱερῷ λέγει·

5 f Xenophanes Fr. 16 Diels; vgl. Theodoret Gr. aff. c. III 73 11 vgl. Plato
Phileb. p. 30 D 13 f vgl. Plato Rep. II p. 379 B 15 vgl. bes. Protr. 11—37
17 vgl. μ 453 24—26 vgl. I 533—537

6 πυρροὺς L 7 ὁμοίους ἑαυτοῖς αὐτοῖς St ὁμοιοῦσιν καὶ τοῖς αὐτοῖς L
ὁμοίας ἑαυτοῖς Karsten ὁμοίας ἕκαστοι ἑαυτοῖς Hort ὁμοιοῦσιν καὶ τοὺς αὐτοὺς...
Jackson, Journ. of Philol. 28 (1900) p. 132 ὁμοιοῦσιν καὶ τοῖς αὐτοῖς (πάθειν
ἐνεχομένους); Diels 8 [οἱ] Hort u. Jackson, Journ. of Philol. 24 (1896) p. 271
12 [ὄν] Hort μεγαλοπρεπῆ Heyse u. Jackson μεγαλοπρεπῆς L 16 ἀριζήλως
— μυθολογεῖν Cobet S. 524 aus Hom. 21 ἀνθρώπων¹ ἄνων (v in Ras.) L¹
24 ἦ L 26 ὡς τεθνῶς; οὐ νεροκῶς Valckenaer zu Schol. Eur. Phoen. 1108
ἐνεροκῶς Di; aber ὡς τεθνῶς = in der Meinung, daß er schon geopfert hätte
Ἀγῆ Grotius. Exc. p. 375 ἀτῆ L 27 τῷ¹ Sy τὸ L

- σκόλα μὲν βροτοφθόρα 5
 χαίρεις ὄρωσα καὶ νεκρῶν ἐρείπια, |
 καὶ οὐ μισρά σοι ταῦτ' ἔστιν· εἰ δ' ἐγὼ τεκον, 842 P
 δεινὸν τόδ' ἤγγη·
- 5 καίτοι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἐν τοῖς ἱεροῖς τίζονται οὐδὲν ἀδικεῖ. 6
 Εἰκότως τοίνυν δεισιδαίμονες περὶ τοὺς εὐοργήτους γινόμενοι 24, 1
 πάντα σημεῖα ἡγοῦνται εἶναι τὰ συμβαίνοντα καὶ κακῶν αἴτια·
- ἐὰν μῦς διορύξη βωμὸν ὄντα πῆλινον 2
 καὶ μὴδὲν ἄλλο ἔχων διατράγη θύλακον,
 10 ἀλεκτροῶν τρεφόμενος ἐὰν ἀπὸ ἐσπέρας
 ἔσῃ, τιθέμενοι τοῦτο σημεῖόν τινος.
- Τοιοῦτόν τινα ἐν τῷ Δεισιδαίμονι ὁ Μένανδρος διακωμῶδει· 3
 ἀγαθόν τι γένοιτό μοι, ὦ πολυτίμητοι θεοί,
 ὑποδούμενος τὸν ἱμάντα <γὰρ> τῆς δεξιᾶς
 15 ἐμβάδος διέρρηξα. Εἰκότως, ὦ φλήγαρε·
 σαπρὸς γὰρ ἦν, σὺ δὲ σμικρολόγος οὐ θέλων
 καινὰς πρίασθαι.
- Χαρίεν τὸ τοῦ Ἀντιφῶντος· οἰωνισαμένοι τινός· ὅτι κατέφαγεν 4
 ὅς τὰ δελφᾶκια, θεασάμενος αὐτήν ὑπὸ λιμοῦ διὰ μικροψυχίαν τοῦ
 20 τρέφοντος κατισχυαμένην, »χαίρες, εἶπεν, »ἐπὶ τῷ σημεῖῳ, ὅτι οὕτω
 πεινώσα τὰ σά οὐκ ἔφαγεν τέκνα.«
 »Τί δὲ καὶ θανααστόν, εἰ ὁ μῦς, φησὶν ὁ Βίων, »τὸν θύλακον 5

1—4 Euripides Auge Fr. 266 5 vgl. Chrysipp bei Plut. Mor. p. 1045 A

8—11 Kock CAF III p. 471 Adesp. 341 12—S. 18, 6 vgl. Theodoret Gr. aff. c. VI 17—20 13—17 Menander Deisidaimon Fr. 109 CAF III p. 33 18—21 vgl. Diels, Vorsokr. 552, 41 22—S. 18, 2 Bion Borysth. Fr. 45 Mullach FPG II p. 427; vgl. Hense, Teletis rell. p. XLIII u. XLIX; Cato bei August. Doctr. christ. II 20 (Bremer, Jurisprud. Antehadr. I p. 17; Cic. De div. II 27, 59; Theophrast Char. 16. »Es waren Verse . . . ὁ μῦς τὸν θύλακ' εἰ | διέτρωγεν — τοῦτο δ' ἦν | θανααστόν, εἰ τὸν μῦν ὁ θύλαξ κατέφαγεν.« Wi

2 ὄρωσα καὶ Jortin, Remarks upon Ecclesiastical History ed. by W. Trollope I p. 284 ὄρωσα ἀπὸ L ὄρωσα τῶν Ellis, Journ. of Philol. 4 (1872) p. 257 ἐρείπια L 3 μισρά] μισρά Nauck 9 καὶ L διατράγη L θύλακον (vgl. Z. 22) Porson zu Eurip. Med. 139 (XI) u. Advers. p. 300 ληκῆθιον L ληκῆθιον Sy

10 ἐφ' W. Tuffel in Zimmermanns Zeitschr. f. d. Alterthumswiss. 2 (1835) S. 91 11 τινος] τινες Sy 13 τι γένοιτό μοι ∞ Wi τί μοι γένοιτο L ὦ πολυτίμητοι L Theod. πολῆτιμοι Sy <τί δ' ἔστιν;> ὦ πολυτίμητοι Cobet, Mnemos. 4 (1855) p. 241 = Novae lect. p. 56 γένοιτ' ὦ πολῆτιμοι Gaisf. bei Theod. 14 <γὰρ> Meineke 14 f ὑποδοῦμενος <γὰρ> ἐμβάδος τῆς δεξιᾶς τὸν ἱμάντα Sy 15 ἀπέτρωξ' Meineke 16 σαπρὸς Cobet σμικρολόγος Theod. μικρολόγος L οὐ θέλων Grotius, Exc. p. 715 οὐκ ἐθέλων L

διέτραγεν, οὐκ εὐρών ὅ τι φάγη; τοῦτο γὰρ ἦν θαυμαστόν, εἰ, ὅσπερ Ἀρχεσίλαος παίζων ἐνεχειρεῖ, τὸν μὺν ὁ θύλαξ κατέφαγεν.^c

Ἐὖ γοῦν | καὶ Διογένης πρὸς τὸν θαυμαζόντα, ὅτι εὐρην τὸν 25, 1 S43 P
ἄσιν [ἐν] τῷ ὑπέρω περιελημμένον, «μὴ θαύμαζε» ἔφη· «ἦν γὰρ
παραδοξότερον ἐκεῖνο, εἰ τὸ ὑπερον περὶ ὀρθῶ τῷ ἄφει κατελιμμένον
ἐθεάσω.»

Δεῖ γὰρ καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων τρέχειν καὶ θεῖν καὶ μάχεσθαι 2
καὶ τίττειν καὶ ἀποδηνήσκειν, ἃ δὴ, ἐκείνοις ὄντα κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν
ποτε ἡμῖν γένοιτο παρὰ φύσιν·

10 ὄρνιθες δέ τε πολλοὶ ὑπ' αὐγὰς ἡελίου 3
φοιτῶσιν.

Ὁ κωμικός δὲ Φιλήμων καὶ τὰ τοιαῦτα κωμοθεῖ· 4

ὅταν ἴδω (φησί) παρατηροῦντα, τίς ἔπαρην
ἢ τίς ἐλάλησεν, ἢ, τίς ἐστὶν ὁ προϊών,
15 σκοποῦντα, πωλῶ τοῦτον εὐθύς ἐν ἀγορᾷ.
αὐτῷ βαδίξει καὶ λαλεῖ καὶ πτόρνεται
ἕκαστος ἡμῶν, οὐχὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει.
τὰ πράγματα ὡς πέφνευ, οὕτως γίγνεται.

Ἐἴτα νήφοντες μὲν ὑγίαν αἰτοῦνται, ὑπερμπιπλάμενοι δὲ καὶ 5
20 μέθαις ἐγκυλιόμενοι κατὰ τὰς ἐορτὰς νόσους ἐπισπῶνται.

Πολλοὶ δὲ 26, 1

καὶ τὰς γραφὰς δεδιᾶσι τὰς ἀνακειμένας.

ἀστέως πάνν ὁ Διογένης, ἐπὶ οἰκία μοχθηροῦ τινος εὐρών ἐπι-
γεγραμμένον·

3—6 Diogenes Fr. 282 Mullach FPG II p. 327; vgl. Plut. Mor. p. 224 E (eine
ähnl. Antwort des Leotyichides); Cic. De div. II 28, 62 7—9 vgl. Chrysipp Fr.
mor. 753 Arnim bei Plut. Mor. p. 1045 A πρὸς τὰ θηρία φησὶ δεῖν ἀποβλέπειν καὶ
τοῖς ὑπ' ἐκείνων γινόμενοις τεκμαίρεσθαι τὸ μηδὲν ἄτοπον μηδὲ παρὰ φύσιν εἶναι
τῶν τοιοῦτων. 10 f β 181 f 13—18 Philemon Fr. 100 CAF II p. 510; vgl.
Theodoret Gr. aff. c. VI 16 (daraus Cramer, Anecd. Oxon. IV p. 250) 19 f vgl.
Diogenes Fr. 21 Mullach FPG II p. 301 bei Stob. Flor. 6, 38 Mein. Διογένης
«παρὰ μὲν τῶν θεῶν» φησὶν «ὑγίαν εὐχονται· πάντα δὲ οἱ πλεῖστοι τάναντία τῇ
ὑγίαι πράττουσιν». Vgl. Diog. Laert. VI 28. Ähnlich Demokrit Fr. 234 Diels bei
Stob. Flor. 18, 31 Mein.; Pers. Sat. II 41—43 21—S. 19, 3 vgl. Diogenes Fr.
118 Mullach FPG II p. 311; Diog. Laert. VI 39, 50; Theodoret Gr. aff. c. VI 20;
Arsen, Viol. p. 206, 5 Walz

1 εἰ Sy ἢ L 2 θύλαξ L θύλακος Theod. 4 [ἐν] Hort περιελημμένον
Sy περιελημμένον L (ἐνεκίλισαντος Theod.) 5 παραδοξότερον L κατελι-
μμένον Sy κατελιμμένον L κατελιμμένον Theod. 7 θεῶν] ἐσθίειν Ma 8 δὴ
L* δὲ L¹ 14 προσίων Theod. schlechte HSS Cram. 15 πωλῶ Sy πώλω L
ἀπολῶ Theod. Cram. 16 αὐτῷ Theod. εαυτῶι L 18 οὕτω Theod. γίγνεται
Theod. γίνεσθαι L 23 οἰκία L

ὁ καλλίνικος Ἡρακλῆς
ἐνθάδε κατοικεῖ μηδὲν εἰσίτω κακόν,

«καὶ πῶς» ἔφη «ὁ κύριος εἰσελεύσεται τῆς οἰκίας;»

Οἱ αὐτοὶ δ' οὔτοι πᾶν ξύλον καὶ πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμενον, 2
5 λιπαρὸν προσκυνοῦντες, ἕνα πρῶτὰ καὶ ἄλλων χόνδρους καὶ δάδια
σκίλλαν τε καὶ θείον δεδίασι, πρὸς τῶν γοήτων καταγοητευθέντες
κατὰ τινὰς ἀκαθάρτους καθαρμούς. θεὸς δέ ὁ τῶ ὄντι θεός. ἄγιος 844 P
μόνον οἶδεν τὸ τοῦ δικαίου ἦθος, ὅσπερ ἐναγὲς τὸ ἄδικον | καὶ μο- 303 S
χθηρόν. ὄραν γοῦν ἔστι τὰ ὡὰ τὰ ἀπὸ τῶν περικαθαρθέντων, εἰ 3
10 θαλφθείη, ζωογονούμενα. οὐκ ἂν δὲ τοῦτο ἐγίνετο, εἰ ἀνελάμβανεν
τὰ τοῦ περικαθαρθέντος κακά.

Χαριέντως γοῦν καὶ ὁ κωμικὸς Δίφιλος κωμῶδει τοὺς γόητας 4
διὰ τῶνδε·

15 Προϊτίδας ἀγνίζων κούρας καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν
Προῖτον Ἀβαντιάδην καὶ γραῦν πέμπτην ἐπὶ τοῖσδε
δαδί μιᾷ σκίλλῃ τε μιᾷ, τόσα σώματα φωτῶν,
θεῖον τε ἀσφάλτω τε πολυφλοίσβῳ τε θαλάσῃ
ἔξ ἀκαλαρρεΐταιο βαθυρρόου Ὀκεανοῖο.
ἀλλὰ μάκαρ Ἄηρ διὰ τῶν νεφέων διάπεμψον
20 Ἄντικύραν, ἵνα τόνδε κόριν κηφῆνα ποιήσω.

Ἐὖ γὰρ καὶ ὁ Μένανδρος·

27. 1

εἰ μὲν τι κακὸν ἀληθὲς εἶχες, Φειδία,
ζητεῖν ἀληθὲς φάρμακον τούτου σ' ἔδει.
25 νῦν δ' οὐκ ἔχεις· κενὸν εὐρὸς καὶ τὸ φάρμακον
πρὸς τὸ κενόν· οἰήθητι δὲ ὄφελειν τί σε.

1 f vgl. R. Heim, Incant. mag. 139 (Jahrb. f. Phil. 19. Suppl. [1893] S. 509);
Sternbach, Gnom. Vatic. 564; Preger, Inscr. metr. Nr. 213. 4 f vgl. Theophrast
Char. 16; Arnob. I 39. 5 f vgl. Protr. 10, 2; 14, 2; 22, 4. 14—20 Diphilos
Fr. 126 CAF II p. 577 sq. 18 H 422; τ 434. 22—S. 20, 3 Menander Fr. 530,
17—23 CAF III p. 152 sq.

1 ὁ (τοῦ Διὸς παῖς) καλλίνικος Di aus Diog. Laert. VI 50. 5 χόνδρους Vi
χρόνδους L. 9 ὡὰ τὰ Ma ὦτα L ὡὰ Hermet. 15 ἐπὶ Meineke ἐν L ἐν Sy
16 δαδί μιᾷ Sy δαμίας L. τόσα Grotius πόσα L. φώτων L. 17 πολυ-
φλοίσβῳ τε θαλάσῃ Sy (Meineke, Kock) πολυφλοίσβοιοι (so!) θαλάσσης L. 18 ἔξ
ἀκαλαρρεΐταιο Hom. ἐξακαλαρρεΐταιο L. 19 μάκαρ] μάκαρος Di μακρὰν Heyse
20 ἀντικύραν L. τόνδε — κηφῆνα Sy τόν τε — κηφῆνα L. 22 f Φειδία,
ζητεῖν Grotius, Exc. p. 751 φιλιάζειν L. 23 τούτου σ' ἔδει Grotius τούτου
σε δεῖ L. 24 εὐρὸς καὶ Schw, Wi εὐρηκα L. 25 οἰήθητι δέ] εἰ δ' οἶει
τόδ' Kock

περιμαζάτωσάν σε αἱ γυναῖκες ἐν κύκλῳ
καὶ περιθεωσάτωσαν· ἀπὸ χρονονῶν τριῶν
ὔδατι περιόρρῳαί ἐμβαλὼν ἄλας, φακούς.

πᾶς ἀγρός ἐστιν ὁ μηδὲν ἑαυτῷ κακὸν συνειδώς.

2

5 Ἀτύτικα ἢ τραγωδία λέγει·

3

Ὅρέστα, τίς σε ἀπόλλυσι(ν) νόσος;

Ἢ σύνεσις, ὅτι σύννοια δεινὰ εἰργασμένος.

τῷ γὰρ ὄντι ἡ ἀγρεία οὐκ ἄλλη τίς ἐστὶν πλὴν ἢ τῶν ἀμαρτημάτων 4
ἀποχή.

10 Ἐκαλῶς ἄρα καὶ Ἐπίχαρμός φησι·

5

καθαρὸν ἂν τὸν νοῦν ἔχῃς, ἅπαν τὸ σῶμα καθαρὸς εἶ.

Ἀτύτικα καὶ τὰς ψυχὰς προκαθαίρειν χροῶν φαμεν ἀπὸ τῶν φανύ- 6

λων καὶ μοχθηρῶν δογμάτων διὰ τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ, καὶ τότε

οὕτως ἐπὶ τῆν τῶν προηγουμένων | μεγαλείων ἐπόμνησιν τρέπεσθαι. S45 P
15 ἐπὶ καὶ πρὸ τῆς τῶν μυστηρίων παραδόσεως καθαρισμοὺς τινας προσ-
ἄγειν τοῖς μνησθῆναι μέλλουσιν ἀξιούσιν. ὡς δέον τὴν ἄθεον ἀποθε-
μένους δόξαν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τρέπεσθαι παράδοσιν.

V. Ἢ γὰρ οὐ καλῶς καὶ ἀληθῶς οὐκ ἐν τόπῳ τινὶ περιγράφομεν 28, 1

τὸν ἀπερίληπτον οὐδ' ἐν ἱεροῖς καθιέρωμεν «χειροποιήτοις» τὸ

20 πάντων περιεκτικόν; τί δ' ἂν καὶ οἰκοδόμων καὶ λιθοξόων καὶ βα-

2 ναύσων τέχνης ἅγιον εἶη ἔργον; οὐχὶ ἀμείνους τούτων οἱ τὸν ἄρα

καὶ τὸ περιέχον. μᾶλλον δὲ τὸν ὅλον κόσμον καὶ τὸ σῶμα ἅξιον

ἡρησάμενοι τῆς τοῦ θεοῦ ἕπεροχῆς; γελοῖον μὲν τὰν εἶη. ὡς αὐτοῖ 3

φασὶν οἱ φιλόσοφοι, ἄνθρωπον, ὄντα «παίγνιον θεοῦ», θεὸν ἐργά-

25 ξεσθαι καὶ γίγνεσθαι παιδιὰν τέχνης τὸν θεόν. ἐπεὶ τὸ γινόμενον

4 ursprünglich wohl ein Vers 6 f Euripides Orestes 395f; vgl. Stob. Flor.

24, 5 8 f vgl. [Plato] Def. p. 414 A ἀγρεία ἐλλάβεια τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀμαρ-

τημάτων 11 Epicharm Fr. 269 Kaibel (Com. graec. fragm. p. 141) 18—20 vgl.

Strom. II 6, 1—3 19 vgl. Act. 17, 24 20 f vgl. Zenon Fr. 164 Pearson, 264

Arnim u. Strom. V 76, 1 mit Anm. (οὐδὲν δὲ πολλοῦ ἅξιον καὶ ἅγιον οἰκοδόμων

ἔργον καὶ βαναύσων) 21—23 vgl. Act. 7, 49 (Jes. 66, 1f) 24 Plato Leg. VII

p. 803 C 24 f vgl. Plato Leg. X p. 889 CDE

2 περιθεωσάτωσαν Meineke περιθεωσάτωσαν Bentley περιθέτωσαν L περι-

θέτωσαν (ἀγγί) Heyse 3 περιόρρῳαί L περιόρρῳαί βαλῶν Lobeck, Aglaorph.

p. 632 4 συνειδώς Bentley συνιδῶν L 6 Ὅρέστα] Ὅρέστα τλημον Stob. τί

χοῆμα πάσχεις; Eur. 7 ἢ] ἢ L 11 ἂν τὸν νοῦν Grotius, Exc. p. 477 τὸν νοῦν

ἂν L εἶ L ἢ L* 16 ἀξιούσιν Sy ἀξιούσθαι L ἀξιούτε Schw 24 φασιν

Sy φησιν L 25 παιδιὰν Sy παιδιὰς L ἐπεὶ] ση. ἀλλ' ὁ ὠριγένης οὐκ οὕτως

φησὶν, ἀλλ' ἀνόμοιον τὸ ἐξ οὗ ἐστὶ, ὁ τοῦτον μαθητῆς L³ am Rand

ταῦτόν καὶ ὅμοιον τῷ ἐξ οὗ γίνεται. ὡς τὸ ἐξ ἐλέφαντος ἐλεφάντινον καὶ
 τὸ ἐκ χρυσοῦ χρυσοῦν· τὰ δὲ πρὸς ἀνθρώπων βαναύσων κατασκευασμέ- 4
 νηρα ἀγάλματα τε καὶ ἱερά ἐκ τῆς ἕλης τῆς ἀργῆς γίνεται. ὥστε καὶ
 αὐτὰ ἂν εἴη ἀργὰ καὶ ἑλικὰ καὶ βέβηλα. καὶ τὴν τέχνην ἐπιτέλειαν
 5 τῆς βαναυσίας μετέληφεν· οὐδέτι' οὖν ἱερά καὶ θεία τῆς τέχνης τὰ
 ἴσρα. τί δ' ἂν καὶ ἰδρύντο μηδενὸς ἀνδρῆτον τεγγέροντος. ἐπεὶ 5
 πάντα ἐν τόπῳ; καὶ μὴν τὸ ἰδρυνόμενον ὑπὸ τινοσ ἰδρύνεται πρότερον
 ἀνδρῆτον ὄν. εἴπερ οὖν ὁ θεὸς ἰδρύνεται πρὸς ἀνθρώπων, ἀνδρῆτός 6
 ποτε ἦν καὶ οὐδ' ὅλως ἦν. τοῦτο γὰρ ἂν εἴη ἀνδρῆτον. τὸ οὐκ ὄν· 7
 10 ἐπειδήπερ πᾶν τὸ μὴ ὄν ἰδρύνεται. τὸ δὲ ὄν ὑπὸ τοῦ μὴ ὄντος οὐκ
 ἂν ἰδρυνθῆιη, ἀλλ' οὐδ' ὑπ' ἄλλον ὄντος· ὄν γάρ ἐστι καὶ αὐτό.
 λείπεται δὴ ὕφ' ἑαυτοῦ. καὶ πῶς αὐτὸ ἑαυτὸ τι γεννήσει; ἢ πῶς 29, 1
 αὐτὸ τὸ ὄν ἑαυτὸ (τῷ) εἶναι ἐνιδρύνει; πρότερον ἀνδρῆτον ὄν πρότε-
 ρον ἰδρυσεν ἑαυτό; ἀλλ' οὐκ ἂν οὐδ' ἦν. ἐπεὶ τὸ μὴ ὄν ἀνδρῆτον·
 15 καὶ τὸ ἰδρῦσθαι νομισθὲν πῶς, ὃ φθάσαν εἶχεν ὄν, τοῦθ' ἑαυτὸ
 ὕστερον (ἂν) ποιήη; οὗ δὲ (πάντα) τὰ ὄντα, πῶς [οὖν] τοῦτ' ἂν 2
 δέοιτό τινοσ; ἀλλ' εἰ καὶ ἀνθρωποειδὲς τὸ θεῖον, τῶν ἴσων δεήσεται
 τῷ ἀνθρώπῳ, τροφῆς τε καὶ σκέπης οἰκίας τε | καὶ τῶν ἀκολούθων 29, 1
 πάντων. οἱ ὁμοιοσχῆμονες γὰρ καὶ ὁμοιοπαθεῖς τῆς ἴσης δεήσονται
 20 διαίτης. εἰ δὲ τὸ ἱερὸν διχῶς ἐκλαμβάνεται, ὃ τε θεὸς αὐτὸς καὶ τὸ 3
 εἰς τιμὴν αὐτοῦ κατασκευασμα, πῶς οὐ κενόως τὴν εἰς τιμὴν τοῦ
 θεοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ἀγίαν γενομένην ἐκκλησίαν ἱερὸν ἂν εἴποιμεν
 θεοῦ τὸ πολλοῦ ἄξιον καὶ οὐ βαναύσῳ κατασκευασμένον τέχνη, ἀλλ'
 οὐδὲ ἀγῆστον χειρὶ δεδαυμένον. βουλήσει δὲ τοῦ θεοῦ εἰς τιμὴν
 25 πεποιημένον; οὐ γὰρ νῦν τὸν τόπον, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλε- 4
 κτῶν ἐκκλησίαν καλῶ. ἀμείνων ὁ κενὸς οὗτος εἰς παραδοχὴν μεγέ-
 θους ἀξίας τοῦ θεοῦ. τὸ γὰρ [περὶ] πολλοῦ ἄξιον ζῶον τῷ τοῦ παν-
 τὸς ἀξίῳ, μᾶλλον δὲ οὐδενὸς ἀνταξίῳ, δι' ὑπερβολὴν ἀγιότητος
 καθιέρωται. εἴη δ' ἂν οὗτος ὁ γνωστικός ὁ πολλοῦ ἄξιος ὁ τίμιος 5
 30 τῷ θεῷ, ἐν ᾧ ὁ θεὸς ἐνδρύνται. τοιούτων ἢ περὶ τοῦ θεοῦ γνωστὸς
 καθιέρωται. ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀπεικόνισμα εἴποιμεν ἂν. τὸ θεῖον καὶ 6
 ἅγιον ἀγαλμα, ἐν τῇ δικαίᾳ ψυχῇ, ὅταν μακαρία μὲν αὐτὴ τεγγάνη.

23 vgl. S. 20, 20f mit Ann.

1 ἐλεφάντινον Sy ἐλεφαντινόν L 4 ἐκτελέσης L ἐξετάσης Hort 7.8 ἴδρυ-
 ται Ma 9 [ἂν] Jackson εἴη Wi ἦν L 10 (οὐκ) ἰδρύνεται Hervet, Ausgg.
 ὄντος L 12 ὕφ' He ἐφ' L 13 (τῷ) Schw [εἶναι] Ma 15 πῶς (ἂν) Ma
 [ὄν] Wi 16 ὕστερον (ἂν) St (πάντα) Schw [οὖν] Wi 19 πάντων Ma
 παθῶν L ὁμοιοσχῆμονες L¹ ὁμοσχῆμονες L* 24 ἀγῆστον Τριβόν Jackson,
 Journ. of Philol. 28 (1900) p. 133 vgl. I Kön. 5, 7; II Chron. 2, 14; 4, 11 δεδαυ-
 δαυμένον Sy δεδαυμένον L 25 πεποιημένον Ma πεποιημένην L 27 ἀξίαν
 Sy [περὶ] Schw

ἅτε προκεκαθαυμένη, μακάρια δὲ διαπραττομένη ἔργα. ἐνταῦθα καὶ 7
τὸ ἐνίδρυτον καὶ τὸ ἐνιδρυόμενον, τὸ μὲν ἐπὶ τῶν ἤδη γνωστικῶν,
τὸ δὲ ἐπὶ τῶν οἴων τε γενέσθαι, καὶ μηδέπω ὄσιν ἄξιοι ἀναδέξασθαι
ἐπιστήμην θεοῦ. πᾶν γὰρ τὸ μέλλον πιστεύειν πιστὸν ἤδη τῷ θεῷ 8
καὶ καθιδρυμένον εἰς τιμὴν ἄγαλμα ἐνάρετον, ἀναζέμενον θεῷ.

VI. Καθάπερ οὐκ οὐ περιγράφεται τότῳ θεῷ οὐδὲ ἀπαικονίζεταί 30. 1
ποτε ζῶν ὁ σῆματι. οὕτως οὐδὲ ὁμοιοπαθῆς οὐδὲ ἐνδεῆς καθάπερ τὰ
γενητά, ὡς θυσιῶν, δίλην τροφῆς, διὰ λιμὸν ἐπιθυμεῖν. ὧν ἄπτεται 2
πάθος, φθαρτὰ πάντα ἐστὶ, καὶ τῷ μὴ τρεφομένῳ προσάγειν βορᾶν
10 μάταιον. καὶ ὁ γε κομικὸς ἐκεῖνος Φερεκράτης ἐν Αὐτομόλοις χα- 3
ριέντως αὐτοὺς πεποίηκεν τοὺς θεοὺς καταμεμορφόμενος τοῖς ἀνθρώ-
ποις τῶν ἱερῶν.

ὅτι τοιοῦ | θεοῖσι | θύετε. πρότιστα | ἀποζοίνετε (τοῖς ἱεροῦσιν) 3048 S47 P
τὸ νομιζόμενον, (κάπειθ') ὑμῖν, (εἶτ') (αἰσχρὴν τὸ κατεπιεῖν)
15 εἰ τὸν μηρὸν περιέλαψαντες [χομιδῆ] μέχρι βουβόων (κρέα πάντα)
καὶ τὴν ὄσφην χομιδῆ φιλήν, λοιπὸν τὸν σπόνδυλον αὐτὸν
ὡσπερ (ῥίνῃ) ῥινήσαντες νέμεθ' ὡσπερ [καὶ] τοῖς κυσὶν ἡμῖν,
εἶτ' ἀλλήλους αἰσχρὸν ὄντες θυλήμασι κρύπτετε πολλοῖς.

Εὐβουλος δὲ ὁ καὶ αὐτὸς κομικὸς ὧδέ πως περὶ τῶν θυσιῶν γράφει· 4
20 αὐτοῖς δὲ τοῖς θεοῖσι τὴν κέρζον μόνην
καὶ μηρὸν ὡσπερ παιδερασταῖς θύετε.

καὶ παραγαγὼν τὸν Διόνυσον ἐν Σεμέλῃ διαστελλόμενον πεποίηκεν· 5
πρῶτον μὲν ὅταν ἐμοὶ τι θύωσί(ν) τινες,
(θύουσιν) αἶμα, κύστιν, ἦπαρ, καρδίαν,

6 vgl. S. 20, 18f mit Anm. 13—18 Pherekrates Automoloi Fr. 23 CAF
I p. 151 sq. 20—S. 23, 2 Εὐβουλος — μηρῶν und S. 23, 12—16 καὶ — βρωμῶν
Arsen. Viol. p. 298f Walz (direkt aus Clem.) 20f Eubulos Fr. 130 CAF II p. 210
23—S. 23, 2 Eubulos Semele Fr. 95 CAF II p. 197

2 ἐνίδρυτον Lowth ἀνίδρυτον L ἐνιδρυόμενον Hort ἐνιδρυμένον L 4f τῷ
θεῷ καὶ] καὶ τῷ θεῷ Hervet 8 θυσιῶν Hort θυσίαν L θυσίας Heyse 9 πάντα]
πάντως Sy 10f χαριεντῶς L 11 αὐτοὺς Sy αὐτοῖς L καταμεμορφόμενος
Sy καταμεμορφόμενος L 11f τοῖς ἄνοις L¹ τοῖς ἄνοις L* 13 ὅτε Sy ὅτι L
θεοῖσι] Grotius, Exc. p. 511 ἀποζοίνετε Sy ἀποζοίνεταί L (τοῖς ἱεροῦσιν)
G. Hermann zu Aeschylus Prom. 498 Vol. II p. 101 14 (κάπειθ') ὑμῖν Hermann
ἱμῶν L (εἶτ') (αἰσχρὴν τὸ κατεπιεῖν) oder αἰσχρὴν τοι τὸ κατεπιεῖν Hermann
αἰσχρῆν· τῷ κατ' εἰπεῖν L 15 εἰ Jackson οὐ L τῷ μηρῷ L περιέ-
ψαντες Hermann περιέλαψαντες L [χομιδῆ] Hermann (κρέα πάντα) Hermann
16 σπόνδυλον Meineke 17 (ῥίνῃ) Hermann νέμεθ' Kl (nach Grotius) ἐνέ-
μεθ' L [καὶ] Hermann 18 θυλήμασι Ruhmk. zu Tim. Lex.² p. 144 οὐ λή-
μασι L 21 μηρῷ Cobet, Nov. lect. p. 138 24 (θύουσιν) Sy ἦπαρ Wi μὴ L

ἕμην' ἐπιπόλαιον· οὐδ' ἐγὼ γὰρ ἐσθίω
γλυκείαν οὐδὲ μηρίαν.

Μένανδρός τε

τὴν ὄσφυν ἄζραν

31, 1

5 πεποίηκεν

⟨καί⟩ τὴν χολὴν ὄστέα τὰ ἄβρωτα (φησί) τοῖς θεοῖς
ἐπιθέντες αὐτοὶ τὰ ἄλλα ἀναλίσκουσιν.

Ἡ γὰρ οὐχ ἡ τῶν ὀλοζαντομάτων κνῖσα καὶ τοῖς θηρίοις γενετία· 2
εἰ δὲ τῶ ὄντι ἡ κνῖσα γέρας ἐστὶ θεῶν τῶν παρ' Ἑλλήσιν. οὐκ ἔν
10 φθάνοιεν καὶ τοὺς μαγείρους θεοποιούντες. οἱ τῆς ἴσης εὐδαιμονίας
ἀξιοῦνται, καὶ τὸν ἰππὸν αὐτὸν προσεζευοῦντες προσεχέστερον γινόμενον
τῆ κνίσῃ τῆ πολυτιμότη. καὶ ποῦ Ἡσίοδος | κατὰ τινα μερισμῶν 3 S4S P
κρεῶν ἀπατηθέντα φησὶ πρὸς τοῦ Προμηθέως τὸν Νία λαβεῖν ὄστέα
λευκὰ βοῆς δολίῃ ἐπὶ τέχνῃ κεκαλυμμένα ἀργεῖτι δημῶ·

15 ἐκ τῶν δ' ἀθανάτοισιν ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων
καίουσ' ὄστέα λευκὰ θνηέντων ἐπὶ βομῶν.

ἀλλ' οὐκ ἔν οὐδαμῶς φασὶ κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἐνδείας ἐπιθυμίαν κα- 4
κούμενον τρέφεσθαι τὸν θεόν. ὅμοιον οὖν αὐτὸν γετῶ ποιήσουσιν
ἀνορέκτως τρεφόμενον καὶ τοῖς φολεύουσι θηρίοις. φασὶ γοῦν ταῦτα 5
20 εἶτε ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν ἄερα περὶ τῆτος εἶτ' αὐ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς
τοῦ οἰκείου σώματος ἀναθυμιάσεως τρεφόμενα ἀβλαβῶς αἰετοῖν. καί- 6
τοι εἰ ἀνευδεῶς τρέφεται αὐτοῖς τὸ θεῖον. τίς ἔτι κρεῖα τροσῆς τῶ
ἀνευδεῖ; εἰ δὲ τιμώμενον χεῖρει. γέσει ἀνευδεῶς ἐπάροχον. οὐκ ἀπα- 7
25 κρίστην καὶ ἀριωτάτην μετὰ δικαιοσύνης ἀναπέμπομεν, τῶ δικαιο-
τάτῳ λόγῳ γεραίροντες. δι' οὗ παραλαμβάνομεν τὴν κνῖσιν, διὰ
τούτου δοξάζοντες ὅν μεμαθήκαμεν. ἔστι γοῦν τὸ παρ' ἡμῖν θυσια- 8

4—7 Menander Dyskolos Fr. 129, 5—7 CAF III p. 39; vgl. Athen. IV
p. 146 F 9 vgl. A 49 13—16 Hesiod Theog. 540f. 556f 24 f vgl. Psal. 4, 6
θυσία δικαιοσύνης 25 f zu τῶ δικαιοτάτῳ λόγῳ vgl. Plut. Mor. p. 737 E

1 ἕμην' Wi μηδὲ L (vgl. Hesych ἐπιπόλαιον· τὸν ἐπίπλον ἕμενα, zu emen-
dieren: ἐπιπόλαιον ἕμενα· τὸν ἐπίπλον Wi) οὐδ' ἐγὼ γὰρ Wi ἐγὼ γὰρ οὐκ L
2 γλυκείαν L κολίαν Arsen. (es folgte wahrsch. σάρακα) 6 ⟨καί⟩ aus Athen.
ὄστέα τ'] ὅτι ἐστ' Athen. 7 ἐπιθέντες Athen. ἐπιτιθέντες L ἀνα-
λίσκουσιν] καταπίνοσι Athen. 8 κνῖσσα L γενετία Schw ἀφεκτία L
ἐφικτη St ἀφετία Hort ἀπεχθής? Ma 9 κνῖσα L 11 τὸν ἰππὸν αὐτὸν Hoeschel
τὸν ἰππὸν αὐτὸν L τὴν ἐσχάραν αὐτῆς Di προσεχέστερον γινόμενον Wi κρεῖα κρε-
στέραν γινόμενῃ L προσεχεστέραν (ἐσχάραν) γινόμενῃ Ma 12 ποῦ] + καί
Arsen. 14 ἀργεῖτι Hesiod ἀργεῖτα L Arsen. (Dresd.) 17 φασὶ Sy φησὶ L
21 αἰετοῖν Sy αἰετοῖ L 25 f ἀναπέμπομεν τῶ δικ. λόγῳ, γεραίροντες Ma 27 τοῦ-
τον ⟨δὲ⟩ Hort ὅν (vgl. z. B. Paed. III 99, 1) Hort ἔ L ἐφ' οἷς Lowth

στήριον ἐνταῦθα τὸ ἐπίγειον [τὸ] ἄθροισμα τῶν ταῖς εὐχαῖς ἀνακειμένων, μίαν ὥσπερ ἔχον φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην.

Αἱ δὲ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, εἰ καὶ θειότεραι τῶν διὰ στόματος, 9
τροφαί, ἀλλὰ ἀναπνοῆς εἰσι δηλωτικά. τί οὖν φασὶ περὶ τοῦ θεοῦ; 32. 1
πότερον διαπνεῖται ὡς τὸ τῶν δαιμόνων γένος; ἢ ἐμπνεῖται μόνον
ὡς τὰ ἔντομα κατὰ τὴν τῶν βραχίων διαστολήν; ἢ περιπνεῖται
καθάπερ τὰ ἔντομα κατὰ τὴν διὰ τῶν πτερόγων ἐπίθλησιν τῆς ἐντο-
μῆς; ἀλλ' οὐκ ἂν τινι τούτων ἀπεικάσαιεν, εἰ γε εὖ φρονοῖεν, τὸν 2
θεόν· ὅσα δὲ ἀναπνεῖ, κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν θώρακα
10 ἀντιδιαστολήν ἠεροποιεῖ τὸν ἀέρα. εἴτε εἰ σπλάγγνα δοῖεν καὶ ἑρ- 3
τηρίας καὶ φλέβας καὶ νεῦρα καὶ μόρια τῶ θεῶ, οὐδὲν διαφέροντα
ἰσηγήσονται τούτων. ἢ σύμπροια δὲ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λέγεται νε- 4
ρίως. καὶ γὰρ ἔστιν ἡ θυσία τῆς ἐκκλησίας λόγος ἀπὸ τῶν ἁγίων
ψυχῶν ἀναθυμώματος. ἐκκαλυπτομένης ἑμὲ τῆ θυσίας καὶ τῆς δι-
15 νοσίας ἀπέσιμ· τῶ θεῶ. ἀλλὰ τὸν μὲν ἀρχαιότατον βωμὸν ἐν Αἴθρῃ 5
ἄγρον εἶναι τεθρολήκασι. πρὸς ὃν δὴ μόνον καὶ Πυθαγόρας προσελ-
θεῖν φασὶ γόνυ καὶ θανάτω μὴ μιανθῆντα. βωμὸν δὲ ἀληθῶς ἁγίον
τὴν δικαίαν ψυχὴν | καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς θυμίαμα τὴν ὄσταν εὐχὴν λέ- 849 P
γουσιν ἡμῖν ἀπιστήσουσιν; σαρκοφαγιῶν δ', οἶμαι, προσάσει αἱ θυσίαι 6
20 τοῖς ἀνθρώποις ἐπιπνεύονται. ἔξῃν δὲ καὶ ἄλλως ἄνευ τῆς τοιαύτης
εἰδωλολατρείας μεταλαμβάνειν κρεῶν τὸν βουλούμενον. αἱ μὲν γὰρ 7
κατὰ τὸν νόμον θυσίαι τὴν περὶ ἡμᾶς εὐσέβειαν ἀλληγοροῦσι, καθά-
περ ἡ τρογὸν καὶ ἡ περιστερὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσφερόμεναι τὴν
ἀποκάθαρσιν τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς προσδεχτὴν μηνύουσι
25 τῶ θεῶ. εἰ δέ τις τῶν δικαίων οὐκ ἐπιφορητίζει τῇ τῶν κρεῶν βρώ- 8
σει τὴν ψυχὴν, λόγῳ τινὶ εὐλόγῳ χρῆται, οὐκ ᾗ Πυθαγόρας καὶ οἱ
ἀπ' αὐτοῦ τὴν μετένδεσιν ὀνειροπολοῦντες τῆς ψυχῆς. δοκεῖ δὲ 9

5 vgl. Markos bei Psellos *Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων* Cap. IX ed. Boiss. p. 13 (Migne S. Gr. 122 Col. 841) οἱ δαίμονες τρέφονται δὲ μὲν δι' εἰσπνοῆς, ὡς τὸ ἐν ἀρτηρίοις καὶ ἐν νεύροις πνεῦμα, οἱ δὲ δι' ὑγρότητος, ἀλλ' οὐ στόματι καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὡσπερ σπόγγοι καὶ ὀστρακόδεσμα, σπῶντες μὲν τῆς παρακειμένης ὑγρότητος ἔξωθεν, αἴθρις δὲ λαβοῦσιν ἄσταςιν σπερματικῆν ἀποκρίνοντες. 9 f vgl. Galen *De causis respirationis* v. IV p. 466 Kühn τούτων (τοῦ πνεύματος) τὰς διαστολάς τε καὶ συστολάς ὁ θώραξ οἰακίζει. 15—17 vgl. Diog. Laert. VIII 13; Timaios Fr. 79 FHG I p. 211 17 f Sext. Pythag. Sent. 46^{ab} Elter 22 f vgl. Lev. 12, 6 u. a. 22—25 vgl. Paed. I 14, 3 27—S. 25, 4 vgl. Xenokrates Fr. 100 Heinze; Mullaeh FPG III p. 109. 127; Zeller, *Phil. d. Gr.* II 14 S. 1026⁶; 1045³; 1046³

1 [τὸ] Wi 6 περιπνεῖται L¹ περιπρεῖται L⁶ 12 τούτων Heyse τούτων L
* * Schw 14 τῆ θυσίας Heyse, Hort τῆς θυσίας L 16 ὃν Sy τὸν L

Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων τροφῆς καὶ Πολέμων ἐν τοῖς Περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἢ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή. ἢ εὐχρησμένη ἤδη καὶ ἕξομοιοῖ ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς.

- 5 Ταύτη καὶ μάλιστα Ἰουδαῖοι χοιρεῖον ἀπέχονται, ὡς ἂν τοῦ θη- 33, 1
ρίου τούτου μισοῦ ὄντος, ἐπεὶ μάλιστα τῶν ἄλλων τοὺς καρποὺς ἀνορούσει καὶ φθείρει. ἐὰν δὲ λέγωσι τοῖς ἀνθρώποις δεδῶσθαι τὰ ζῶα, καὶ ἡμεῖς συνομολογοῦμεν, πλὴν οὐ πάντως εἰς βρωσιν οὐδὲ μὴν πάντα; ἀλλ' ὅσα ἀεργά. διόπερ οὐ κακῶς ὁ κομιζὸς Πλάτων 2
10 ἐν ταῖς Ἑορταῖς τῷ δράματι φησιν·

τῶν γὰρ τετραπόδων οὐδὲν ἀποκτείνειν ἔδει
ἡμᾶς τὸ λοιπόν, πλὴν ὕων. τὰ γὰρ κρέα
ἥδιστα ἔχουσιν, καὶ οὐδὲν ἄφ' ὕος γίγνεται
πλὴν ὕστριχες καὶ πηλὸς ἡμῖν καὶ βοή.

- 15 ὅθεν καὶ ὁ Αἰσωπος οὐ κακῶς ἔφη τοὺς ὕς κεκαργέναι μέγιστον, ὅταν 3
ἔλκωνται· συνειδέναι γὰρ αὐτοῖς εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησίμοις πλὴν εἰς
τὴν θυσίαν. διὸ καὶ Κλεάνθης φησὶν ἀνθ' ἄλῶν αὐτοὺς ἔχειν τὴν
ψυχὴν, ἵνα μὴ σαπῇ τὰ κρέα. οἱ μὲν οὖν ὡς ἄχρηστον ἐσθίουσιν, | 4
οἱ δ' ὡς λυμαντικὸν τῶν καρπῶν καὶ ἄλλοι διὰ τὸ | κατοφερὲς εἰς 850 P 305 S
20 συνοσίαν εἶναι τὸ ζῶον οὐκ ἐσθίουσιν. ταύτη οὐδὲ τὸν τράγον ὁ
νόμος θύει πλὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ διοπομπῆσει τῶν κακῶν, ἐπεὶ μητρό-
πολις κακίας ἠδονή. αὐτίκα καὶ συμβάλλεσθαι τὴν τῶν τραγείων
κρεῶν βρωσιν πρὸς ἐπιληψίαν λέγουσι. φασὶ δὲ πλείστην ἀνάδοσιν 5

11—14 vgl. Platon *Ἑορταί* Fr. 28 CAF I p. 607 sq. 15—17 vgl. Aelian Var. hist. X 5 17 f Kleantes Fr. 44 Pearson, 516 Arnim, Stoic. vet. fr. I p. 116; Wachsmuth, Comm. II de Zen. Cit. et Cleante Assio p. 13; vgl. Strom. II 105, 2; Cic. De deor. nat. II 160 (dieselbe Äußerung dem Chrysipp zugeschrieben [Fr. phys. 723 Arnim]); De fin. V 38; Porph. De abst. III 20; Plut. Mor. p. 685 C; Plin. Nat. hist. 8, 207 18—20 vgl. Plut. Quaest. conviv. IV 5 p. 669 ff 20 f vgl. Lev. 16, 10 21 f μητρόπολις κακῶν ἢ ἠδονή Saer. Par. 264 Holl; vgl. zu Paed. II 39, 3 ἀκρόπολις τῆς κακίας ἢ φιλαργυρία 23—S. 26, 3 vgl. Plut. Mor. p. 995 D; 996 A

3 (ἦ) St 4 ἕξομοιοῖ St ἕξομοιονμένη L ἕξομοιωμένη Mullach FPG III p. 169 11 f ἔδει ἡμᾶς Sy ἡμᾶς ἔδει L ἔδει ἡμᾶς Cobet, Observ. crit. in Platon. Com. reliqu. p. 191 ἔω ἡμᾶς Kock 12 ὕων corr. aus ἡῶν L¹ τὰ (τε) Kock 13 γίγνεται Grotius, Exc. p. 485 γίνεται L 14 καὶ πηλὸς ἡμῖν He ἡμῖν καὶ πηλὸς L πηλὸς] πέλεθος Meineke ἡμῖν Cobet 15 Αἰσωπος Sy ἔσωπος L κακῶς Sy καλῶς L 15 f ὅταν ἔλκωνται ∞ nach μέγιστον Rittershausen zu Porphyr. de vita Pyth. p. 3, 4 ∞ nach χρησίμοις L 16 αὐτοῖς L πλὴν oder πλὴν ἢ Rittershausen ἢ πλὴν (ἢ über d. Z.) L¹ 19 λυμαντικὸν Sy λοιμαντικὸν L 21 (ἀπο)διοπομπῆσει Hemsterhuis, Thes. II p. 1279; vgl. Ruhnken zu Tim. Lex.² p. 41 sq. διαπομπῆσει I

ἐκ χοιρείων γίνεσθαι κρεῶν, διὸ τοῖς μὲν ἀσκοῦσι τὸ σῶμα χρησι-
 μέει. τοῖς δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὖξιν ἐπιχειροῦσι διὰ τὴν νοθρίαν
 τὴν ἀπὸ τῆς κρεοφαγίας ἐγγυομένην οὐκέτι. τάχ' ἂν τις τῶν γνω- 6
 στικῶν καὶ ἀσκήσεως χάριν σαρκοφαγίας ἀπόχοιτο καὶ τοῦ μὴ σφρι-
 γᾶν περὶ τὰ ἐφροδίδια τῆς σάρκα. τοῖτος γάρ, φησὶν Ἀνδροκίδης. 7
 καὶ σαρκῶν ἐμφορήσει· σῶμα μὲν ῥωμαλέον ἀπεργάζονται, ψυχὴν
 δὲ νοθαλεστέραν. ἄθετος οὖν ἡ τοιαύτη τροφή πρὸς σύνθεσιν ἀκριβῆ.
 διὸ καὶ Αἰγύπτιοι ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς ἀγνείαις οὐκ ἐπιτρέπουσι 8
 τοῖς ἱεροῦσι σιτισθαι σάρκα·ς ὀρνιθείαις τε ὡς κορυφαίοις χρῶνται
 καὶ ἰχθύων οὐκ ἄπτοται καὶ δι' ἄλλους μὲν τινας μύθους, μάλιστα
 10 δὲ ὡς πλαδαρὸν τὴν σάρκα τῆς τοιαύτης κατασκευαζούσης βρώσεως.
 ἤδη δὲ τὰ μὲν χρῶσα καὶ τὰ πτηρὰ τὸν αὐτὸν ταῖς ἡμετέραις ψυ- 34, 1
 χαῖς ἀναπνεύοντε ἀέρα τρέφεται. συγγενῆ τῷ ἀέρι τὴν ψυχὴν κατη-
 μένα, τοὺς δὲ ἰχθύς οὐδὲ ἀναπνεῖν φασὶ τοῦτον τὸν ἀέρα, ἀλλ' ἐκεῖ-
 15 νον ὃς ἐγκέκρται τῷ ὕδατι εὐθέως κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν, κα-
 θάρπεο καὶ τοῖς λοιποῖς στοιχείοις, ὃ καὶ δεῖγμα τῆς ὑλικῆς διαμονῆς.
 Δεῖ τοίνυν ἠθυσίας προσφέρειν τῷ θεῷ μὴ πολυτελεῖς, ἀλλὰ θεοφι- 2
 λεις, καὶ τὸ θυμίαμα ἐκείνο τὸ σύνθετον τὸ ἐν τῷ νόμῳ τὸ ἐκ
 πολλῶν γλωσσῶν τε καὶ φωνῶν κατὰ τὴν εὐχὴν συγκείμενον, μᾶλλον
 20 δὲ τὸ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν τε καὶ γένεων τῆ κατὰ τὰς διαθήκας δόσει
 σκευαζόμενον »εἰς τὴν ἐνότητα | τῆς πίστεως« καὶ κατὰ τοὺς αἵνους 851 P
 συναγόμενον, καθαρῶ μὲν τῷ νοῷ, δικαίαις δὲ καὶ ὀρθῇ τῇ πολιτείαι,
 ἐξ ὁσίων ἔργων εὐχῆς τε δικαίας· ἐπεὶ 3

τίς ὧδε μῶρος,

25 κατὰ τὴν ποιητικὴν χάριν,

καὶ λίαν ἀνειμένους

εὐπειστος ἀνδρῶν, ὅστις ἐλπίζει θεοῦς

5 zu Androkydes vgl. Hölk, De acusm. sive symb. Pyth. p. 43 5—7 vgl.
 Plut. Mor. p. 472 B (= Stob. Flor. 21, 16) u. 995 E, wo das Citat ohne den Namen
 des Autors steht, u. Theopomp bei Athen. IV p. 157 D 10 vgl. Herodot II 37;
 Plut. Mor. p. 353 D 12—16 Chrysipp Fr. phys. 721 Arnim; vgl. Fr. phys. 449
 17 f vgl. Theophrast bei Porphyrius De abstin. II 19 τοῖς θεοῖς θεοφιλεῖς τὰς
 θυσίας προσάγοντας, ἀλλὰ μὴ πολυτελεῖς 18 f vgl. Exod. 30, 34—36
 21 Ephes. 4, 13 24—S. 27, 4 TGF Adesp. 118; CAF III p. 606 Adesp. 1205;
 vgl. Porphyrius De abstin. II 58 (= Cyrill, Contra Julianum IX p. 306 sq. Aubert)

6 ῥωμαλέον ἀπεργάζονται] ἰσχυρὸν ποιοῦσι καὶ ῥωμαλέον Plut. 7 νοθα-
 λεστέραν] ἀσθενῆ Plut. ἄθετος Sy ἄθεος L 13 συγγενῆ He συγγενεῖ L
 16 δεῖγμα] δεσμὸς Ma διαπνοῆς Wi 22 συναγόμενον Sy συναγόμενα L
 24 μωρός L 26 ἀνειμένους Grotius, Exc. p. 923 ἀνειμένους L 27 εὐπειστος Sy
 (Index) εὐπιστος L ἐλπίζει Cyrill

ὄστων ἀσάρκων καὶ χολῆς πυρρυνμένης,
 ἃ καὶ κροῖ(ν) πεινωῶσιν οὐχὶ βρώσιμα,
 χαίρειν ἅπαντα(ς) καὶ γέρας λαβεῖν τόδε
 χάριν τε τούτων τοῖσ(ι) δοῶσιν ἐκτίειν,

5 κἄν πειραταὶ κἄν ληστὰὶ κἄν τύραννοι τύχοσιν; γαμῖν δ' ἡμῖς ἐγμά- 4
 ξειν τὸ πῦρ οὐ τὰ κροῖα, ἀλλὰ τὰς ἀμαρτωλοὺς ψυχὰς, πῦρ οὐ τὸ
 παμφάγον καὶ βάνανσον, ἀλλὰ τὸ φρόνιμον λέγοντες, τὸ ἠδικοῦ-
 μενον διὰ ψυχῆς τῆς διερχομένης τὸ πῦρ.

VII. Σέβειν δὲ δεῖν ἐγκλειόμεθα καὶ τιμᾶν τὸν αὐτὸν καὶ λό- 35. 1
 10 γον, σωτήρᾳ τε αὐτὸν καὶ ἡγεμόνᾳ εἶναι πεισθέντες, καὶ δι' αὐτοῦ
 τὸν πατέρα. οὐκ ἐν ἐξαιρέτοις ἡμέραις, ὅσπερ ἄλλοι τινές. ἀλλὰ συν-
 εχῶς τὸν ὅλον βίον τοῦτο πράττοντες καὶ κατὰ πάντα τρόπον.
 ἄμελει τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν * ἐπιτάξει τῆς ἡμέρας ἡγεσά σοι * γησί. κατ' 2
 ἐντολὴν δικαιοῦμενον. ὅθεν οὔτε ὁρισμένον τόπον * οὔτε ἐξαιρέτον 3
 15 ἱερὸν οὐδὲ μὴν ἑορτάς τινας καὶ ἡμέρας ἀποτεταγμένας, ἀλλὰ τὸν
 πάντα βίον ὁ γνωστικὸς ἐν παντὶ τόπῳ, κἄν καθ' ἑαυτὸν μόνος ὢν
 τυγχάνῃ καὶ ὅπου τινὰς ἂν τῶν ὁμοίως πεπιστευκότων ἔχη, τιμᾶ
 τὸν θεόν, τουτέστιν χάριν ὁμολογεῖ τῆς γνώσεως καὶ τῆς πολιτείας.
 εἰ δὲ ἡ παρουσία τινὸς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ διὰ τὴν ἐντροπὴν καὶ τὴν 4
 20 αἰδῶ πρὸς τὸ κρείττον ἀεὶ σχηματίζει τὸν ἐντυγχάνοντα, πῶς οὐ
 μᾶλλον ὁ συμπαραὸν ἀεὶ διὰ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς εὐχα-
 ριστίας ἀδιαλείπτως τῷ θεῷ οὐκ εὐλόγως ἂν ἑαυτοῦ παρ' ἑαστα
 κορείτων εἴη εἰς πάντα καὶ τὰ ἔργα καὶ τοὺς λόγους καὶ τὴν διά-
 θεσιν; τοιοῦτος ὁ πάντῃ παρεῖναι τὸν θεὸν πεπεισμένος, οὐχὶ δὲ ἐν 5
 25 τόποις τισὶν ὁρισμένοις κατακεκλεισμένον ὑπολαβὼν, ἵνα δὴ χωρὶς
 αὐτοῦ ποτε οἰηθῆις εἶναι καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀκολασταίνῃ.
 πάντα τοίνυν τὸν βίον ἑορτὴν ἄγοντες, πάντῃ πάντοθεν παρεῖναι 6
 τὸν θεὸν πεπεισμένοι, γεωργοῦμεν αἰνοῦντες, πλέομεν ὑμνοῦντες,

5—8 vgl. Anrich, Clem. u. Orig. als Begründer der Lehre vom Fegfeuer
 (Theol. Abhandl. für H. J. Holtzmann) S. 112 6 f die Unterscheidung ist stoisch;
 vgl. Protr. 53, 3; Paed. III 44, 2 mit Anm.; Ecl. proph. 25, 4; Cicero De deor. nat.
 II 15, 41 7 vgl. Hebr. 4, 12 7 f vgl. Jes. 43, 2 (im Zusammenhang mit dem Feg-
 feuer citiert v. Origenes Hom. III 1 in Psal. 36, Migne S. Gr. 12 Col. 1337) 13 vgl
 I Petr. 2, 9 vgl. Psal. 118, 164 13 f vgl. viell. Psal. 118, 172 25 f vgl.
 Protr. 100, 4 mit Anm.

3 ἅπαντας Porph. Cyrill ἅπαντα L ἀπάτη Sy ἂν ἴνταις Kock ἀπαρχῆ Grotius
 ἀπαρχῆς Porson zu Eur. Hec. 41 4 χάριν τε Grotius καὶ χάριν L ἐκτί-
 ρειν L 9 [αὐτὸν καὶ] Heyse νῖον καὶ Ma 14 vielleicht (καθ') ὁρισμένον
 oder ὁρισμένον (οἶδε) Ma τόπον (περιβλέπει) St; doch vielleicht von Clemens
 verschuldetes Anakoluth οὔτε² Di οὐδὲ L 17 ὁμοίως Sy ὁμοίωρ L
 26 νύκτωρ Ma (vgl. Strom. II 81, 4; VII 109, 3) νύκτα L

κατὰ τὴν ἄλλην πολιτείαν ἐντέχνως ἀναστρεφόμεθα. προσεχέστερον 852 P 7
 δὲ ὁ γνωστικός οἰκισθεὶς θεῶν σεμνὸς ὢν ἅμα καὶ ἰλαρὸς ἐν πάσι.
 σιμῆος μὲν διὰ τὴν ἐπὶ τὸ θεῖον ἐπιστροφὴν. ἰλαρὸς δὲ διὰ τὸν ἐπι-
 λογισμὸν τῶν ἀνθρωπειῶν ἀγαθῶν ὧν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεός.

Φαίνεται δὲ τὸ ἕξοχον τῆς γνώσεως ὁ προσηγήτης ὡς παριστάς· 36, 1
 ἠρηστικότητα καὶ παιδείαν καὶ γνῶσιν διδάζον με· κατ' ἐπαράβασιν
 αὐξήσας τὸ ἡρμιονικὸν τῆς τελειότητος. οὗτος ἄρα οὗτως ὁ βασι- 2
 λικὸς ἄνθρωπος. οὗτος ἱερεὺς ὅσιος τοῦ θεοῦ. ὅπερ ἔτι καὶ νῦν παρὰ
 τοῖς λογιστάτοις τῶν βουβάρων σφύζεται τὸ ἱερατικὸν γένος εἰς βασι-
 10 λίαν προσαγόντων. οὗτος οὖν οὐδαμῆ μὲν ἐατὸν εἰς ὀχλοκρασίαν τὴν 3
 τῶν διατόρων δεσπότιν ἐνδίδωσιν. τὰ λεγόμενα δὲ καὶ πραττόμενα
 καὶ ὀρώμενα ἰδοῦντες ἀσώτου χάριν οὐδὲ ὄναρ προσίεται· οὐτ' οὖν
 ταύτας τὰς ἡδονὰς τῆς θεᾶς οὔτε τὰς διὰ τῶν ἄλλων ἀπολαυμάτων
 ποιικιλίας, οἷον θυσιῶν πολυτέλειαν τὴν ὀσφρησιν γοητεύουσαν
 15 ἢ βρωμάτων συγκαττύσεις καὶ τὰς ἐξ οἴνων διαφόρων ἀπολαύσεις
 δελεαζούσας τὴν γεῦσιν, οὐδὲ τὰς πολυανθεῖς καὶ εὐώδεις πλοκάς
 ἐκθηλυνοῦσας δι' αἰσθήσεως τὴν ψυχὴν· πάντων δὲ τὴν σεμνὴν ἀπό- 4
 λασιν ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναγαγὼν αἶψα καὶ τῆς βρώσεως καὶ τοῦ πόματος
 καὶ τοῦ χρίσματος τῷ δοτήρι τῶν ὄλων ἀπάρχεται, χάριν ὁμολογῶν
 20 καὶ [διὰ] τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χρήσεως διὰ λόγου τοῦ δοθέντος αὐτῷ,
 σπανίως εἰς τὰς ἐστιάσεις τὰς συμποτικὰς ἀπαντῶν, πλὴν εἰ | μὴ τὸ 306 S
 φιλικὸν καὶ ὁμονοητικὸν ἐπαγγελλλόμενον αὐτῷ τὸ συμπόσιον ἀφικέ-
 σθαι προτρέψαι. πέπεισται γὰρ εἰδέναι πάντα τὸν θεὸν καὶ ἐπαίειν, 5
 οὐχ ὅτι τῆς φωνῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐννοίας, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀκοὴ ἐν
 25 ἡμῖν, διὰ σωματικῶν πόρων ἐνεργουμένη, οὐ διὰ τῆς σωματικῆς δυ-
 νάμεως ἔχει τὴν ἀντίληψιν, ἀλλὰ διὰ τινος ψυχικῆς αἰσθήσεως καὶ
 τῆς διακριτικῆς τῶν σημαίνουσῶν τι φωνῶν νοήσεως.

Οὐκ οὖν ἀνθρωποειδὴς ὁ θεὸς τοῦδ' ἔνεκα, [καὶ] ἵνα ἀκούσῃ, οὐδὲ 37, 1
 αἰσθήσεωσιν αὐτῷ δεῖ, καθάπερ ἤρρεσεν τοῖς Στωικοῖς, μάλιστα ἀκούῃς

6 Psal. 118, 66 8—10 vgl. das von Plato Politic. p. 290 DE über die
 Ägypter Erzählte 11 f vgl. Plato Theaet. p. 173 D δεῖπνα καὶ σὺν ἀνλητρίαι
 κῶμοι, οὐδὲ ὄναρ πράττειν προσίσταται αὐτοῖς 21—23 σπανίως — προτρέψαιτο
 Sacr. Par. 265 Holl 28—S. 29, 1 Chrysipp Fr. phys. 105S Arnim; vgl. aber
 Zeller, Phil. d. Gr. III 13 S. 314⁶

1 ἐντέχνως] ἐνθέως Hort ἐν ἐθαῖς St 2 δὲ Ma δὴ L 12 ἀσώτου Wi
 ἀγοροῦ L 14 γοητεύουσαν Sy γοητεύουσα L 15 συγκαττύσεις] συγκατα-
 τύσεις Jackson, Journ. of Philol. 28 (1900) p. 134 20 [διὰ] Hort χρήσεως Sy χρι-
 σεως L 21 εἰς τὰς συμποτικὰς συνεστιάσεις Sacr. Par. ἀπαντητέον Sacr. Par.
 22 φίλων Sacr. Par. αὐτῷ] ἡμῖν Sacr. Par. 23 προτρέψαιτο Sacr. Par.
 24 ἐν Canter μὲν L 28 τοῦδ' Sy τοῖθ' L [καὶ] Arnim, Ma 29 Στωικοῖς
 vielleicht Schreibfehler des Autors; Ἐπικουρείας Ma

καὶ ὄψεως, μὴ γὰρ δύνασθαι ποτε ἑτέρως ἀντιλαβέσθαι· ἀλλὰ καὶ τὸ 2
 εὐπαθεῖ τοῦ ἀέρος καὶ ἡ ὀξυτάτη συναίσθησις τῶν ἀγγέλων ἢ τε τοῦ
 συνειδότητος ἐπαφωμένη τῆς ψυχῆς δύναμις δυνάμιτιν ἀροῦσιν καὶ
 ἄνευ τῆς αἰσθητῆς ἀκοῆς ἅμα νοήματι πάντα γινώσκουσιν καὶ μὴ τὴν 3
 5 φωνὴν τις ἐξικνεῖσθαι πρὸς τὸν θεὸν λέγει κατωπερὶ τὸν ἀέρα νε-
 λινδομένην, ἀλλὰ τὰ νοήματα τῶν ἀγίων τέμνει οὐ μόνον τὸν ἀέρα.
 ἀλλὰ καὶ τὸν ὅλον κόσμον. φθάνει δὲ ἡ θεία δύναμις, καθάπερ 35 f 4
 φῶς, ὅλην διιδεῖν τὴν ψυχὴν. τί δ'; οὐχὶ καὶ αἱ προαιρέσεις φθά-
 νουσι πρὸς τὸν θεὸν προοίεσαι τὴν φωνὴν τῆν ἑαυτῶν; οὐχὶ δὲ καὶ 5
 10 ἐπὶ τῆς συνειδήσεως πορθμεύονται; τίνα καὶ φωνὴν ἀναμείναι ἔν-
 ὃ κατὰ πρόθεσιν τὸν ἐκλεκτὸν καὶ πρὸ τῆς γενέσεως τὸ (τε) ἐδόμμενον
 ὡς ἡδὴ ὑπάρχον ἐγνωκώς; ἢ οὐχὶ πάντη εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς ἀπέ- 6
 σης τὸ φῶς τῆς δυνάμεως ἐκλάμπει. «τὰ ταμεία ἐρευνηόντος», ἢ φησὶν
 ἢ γραφή. «τοῦ λύχνου» τῆς δυνάμεως; ὅλος γὰρ ἀκοῆ καὶ ὅλος ὁφθαλ-
 15 μός, ἵνα τις τούτοις χροῖσθαι τοῖς ὀνόμασιν, ὁ θεός.

Καθόλου τοίνυν οὐδεμίαν σφῆξει θεοσέβειαν οὔτε ἐν ὕμνοις οὔτε 38. 1
 ἐν λόγοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν γραφαῖς ἢ δόγμασιν ἢ μὴ πρόπευσα περὶ τοῦ
 θεοῦ ἐπόληψις, ἀλλ' εἰς ταπεινὰς καὶ ἀσχήμονας ἐκτροπομένη ἐννοία·
 τε καὶ ἵπνοιας. ὅθεν ἢ τῶν πολλῶν εὐσημία δυσσημίας οὐδὲν δια-
 20 φέρει διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἄγνοϊαν. ὅν μὲν οὖν αἱ ὀρέξεις εἰσὶ καὶ 2
 ἐπιθυμίαι καὶ ὅλος εἰπεῖν αἱ ὀρμαί, τούτων εἰσὶ καὶ αἱ εὐχαί, διόπερ
 οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ πόματος, ἀλλὰ τοῦ πιεῖν τὸ ποτόν, οὐδὲ μὴν κλη-
 ρονομίας, ἀλλὰ τοῦ κληρονομησαί. οὕτως δὲ οὐδὲ γνώσεως, ἀλλὰ τοῦ
 γνῶναι· οὐδὲ γὰρ πολιτείας ὀρθῆς, ἀλλὰ τοῦ πολιτεῦσθαι. τούτων οὖν 3
 25 αἱ εὐχαί ὅν καὶ αἰτήσεις, καὶ τούτων αἱ αἰτήσεις ὅν καὶ ἐπιθυμίαι. τὸ δὲ
 εὔχεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι καταλλήλως γίνεται εἰς τὸ ἔχειν τὰ ἀγαθὰ καὶ
 τὰ παρακείμενα ὀφελήματα τῆ κτήσει. (ἀεὶ) τοίνυν ὁ γνωστικὸς τὴν εὐ- 4
 χὴν καὶ τὴν αἰτησιν τῶν ὄντως ἀγαθῶν τῶν περὶ ψυχὴν ποιεῖται. καὶ

1f vgl. Plut. Mor. p. 589 C ὁ ἀλο τροπόμενος δι' ἐπάθειαν ἐνομαίνεται
 τοῖς θεοῖσι καὶ περιτοῖς ἀνδράσι τὸν τοῦ νοήσαντος λόγον (über die Art, wie So-
 krates das Daimonion vernahm) 6 vgl. Sir. 32 (35), 21 προσερχὴ ταπεινοῦ νεφέ-
 λας διήλθεν 11f vgl. Röm. 8, 28f; 9, 11; Sus. 42 13f vgl. Prov. 20, 21 (27)
 14 vgl. Strom. VII 5, 5 20—27 Chrysipp Fr. mor. 176 Arnim

1f καὶ τὸ εὐπαθεῖ τοῦ ἀέρος] κατὰ τὸ εὐπ. τ. ἀέρος ~ nach ὄψεως Ma
 2 ἀγγέλον (πάσας φωνὰς διαγγέλλει) Schw 3 τινὲ Hort τῆ L τῷ Barnard
 10 συνειδήσεως] vielleicht συνασθήσεως Ma πορθμεύονται; τίνα He πορθ-
 μέονται τίνα, L πορθμεύονται τίνα; (τίνα) Ma ἀναμείναι L (ἀν) Di 11 τὸ
 (τε) Wi 14 (γὰρ) St 21 διόπερ — 24 πολιτεῦσθαι ~ nach ἀγαθόν S. 30, 3
 Ma 26 καταλλήλως He κατ' ἀλλήλους L γίνεται Po γίνεσθαι L 27 (ἀεὶ)
 τοίνυν St τοίνυν ~ nach ὁ Hort

εἴχεται συνεργῶν ἅμα καὶ αὐτὸς εἰς ἕξιν ἀγαθότητος ἐλθεῖν, ὡς μη-
 ζέτι ἔχειν τὰ ἀγαθὰ καθάπερ μαθήματά τινα παρακείμενα, εἶναι δὲ
 ἀγαθόν. διὰ καὶ τούτοις μάλιστα προσήκει εἴχεσθαι τοῖς εἰδόσι τε 39, 1
 τὸ θεῖον ὡς χρῆ καὶ τὴν πρόσφορον ἀρετὴν ἔχουσιν αὐτῶ. οἱ ἴσασι
 τίνα τὰ ὄντως ἀγαθὰ καὶ τίνα αἰτητέον καὶ πότε καὶ πῶς ἕκαστα.
 ἐσχάτη δὲ ἀμαθία παρὰ τῶν μὴ θεῶν ὡς θεῶν αἰτεῖσθαι ἢ τὰ μὴ 2
 συμφέροντα αἰτεῖσθαι, φαντασία ἀγαθῶν κατὰ αἰτουμένους σφίσι.
 ὅθεν εἰκότως ἐνὸς ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ παρ' αὐτοῦ μόνου τῶν 3
 ἀγαθῶν τὰ μὲν δοθῆναι, τὰ δὲ παραμεῖναι εὐχόμεθα ἡμεῖς τε καὶ οἱ
 10 ἄγγελοι, ἀλλ' οὐκ ὁμοίως. οὐ γάρ ἐστι ταῦτόν αἰτεῖσθαι παραμεῖναι 4
 τὴν δόσιν ἢ τὴν ἀρχὴν σπονδάξιν λαβεῖν. καὶ ἡ ἀποτροπὴ δὲ τῶν
 κακῶν εἶδος εὐχῆς. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ τῇ 5
 τοιαύτῃ συγχρηστέον εὐχῇ ποτε, | πλὴν εἰ μὴ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς δι- 54 P
 καιοσύνης τεχνάζομενος τοῖς [δ'] ἀπηληγμένους ὁ γροστικὸς οἰκονο-
 15 μοίῃ τὴν αἰτησίαν. ἔστιν οὖν, ὡς αἰεὶν τολμηρότερον, ὁμιλία πρὸς 6
 τὸν θεὸν ἢ εὐχῆ· καὶ ψιθυρίζοντες ἄρα μηδὲ τὰ χεῖλη ἀνοίγοντες
 μετὰ σιγῆς προσλαλῶμεν, ἔνδοθεν κεκράγαμεν· πᾶσαν γὰρ τὴν ἐνδιά-
 θετον ὁμιλίαν ὁ θεὸς ἀδιαλείπτως ἐπάει.

Ταύτη καὶ προσανατείνομεν τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν 40, 1
 20 αἴρομεν τοὺς τε πόδας ἐπεγείρομεν κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς εὐχῆς
 συνεκφώνησιν, ἐπακολουθοῦντες τῇ προθυμίᾳ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν
 νοητὴν οὐσίαν, καὶ συναριστάνειν τῷ λόγῳ τὸ σῶμα τῆς γῆς πειρώ-
 μεθα. μετάρσιον ποιούμενοι τὴν ψυχὴν ἐπιτρομενῆν τῷ πόθῳ
 τῶν κοιτιῶν. ἐπὶ τὰ ἄρμα χωρεῖν βιαζόμεθα. τοῦ δεσμοῦ κατα-
 25 μεγαλοφρονοῦντες τοῦ σαρκικοῦ. ἴσμεν γὰρ εὖ μάλα τὸν γροστικὸν 2
 τὴν ὑπέκβασιν παντὸς τοῦ κόσμου, ὅσπερ ἀμέλει τῆς Αἰγύπτου οἱ
 Ἰουδαῖοι, ἰκουσίως ποιούμενοι. ἐνδοικνύμενοι ἐραργῶς παντὸς μᾶλλον
 ὡς ὅτι μάλιστα σύνεγγυς ἔσοιτο τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ τινες καὶ ὄρας 3
 τακτὰς ἀποκρίνομεν εὐχῆ, ὡς τρίτην γένη καὶ ἕκτην καὶ ἑνάτην, ἀλλ'
 30 οὖν γε ὁ γροστικὸς παρὰ ὅλον εἴχεται τὸν βίον. δι' εὐχῆς συνεῖναι
 μὲν σπεύδον θεῶ, καταλελοιπέναι δέ, συνελόντι εἰπεῖν, πάντα ὅσα
 μὴ χρησιμεύει γενομένη ἐκεῖ, ὡς ἂν ἐνθύνδε ἤδη τὴν τελείωσιν ἀπει-
 ληφῶς τοῦ κατὰ ἀγάπην δρωμένου. ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ὁρῶν δια- 4

8 vgl. Matth. 19, 17 14 vgl. Ephes. 4, 19 16 f vgl. 1 Sam. 1, 13

23 vgl. Plato Phaedr. p. 246 BC 24 vgl. Hebr. 9, 25 24 f vgl. δεσμοτήριον
 Plato Phaed. p. 114 BC; Kratyl. p. 400 C; Strom. III 12—20 u. die von R. Gottwald.
 De Gregorio Naz. Platónico (Breslau 1906) S. 34 f gesammelten Stellen 28 f vgl.
 Tert. De orat. 25; De icium. 10

4 πρόσφορον] or über d. Z. L² 5 τίνα¹ am Rand L¹ 8 ὄντος L¹ ὄν-
 τος L² 14 [δ'] Di γ' Sy 16 ψιθυρίζοντες L 24 βιαζόμεθα Sy βιαζώ-
 μεθα L 26 ὑπέκβασιν St ὑπέρβασιν L 31 καταλελοιπέναι Jackson καταλέ-
 λοιπεν L 32 γενομένη St, Hort γερόμενος L 33 (διὰ) oder (ἐκ) τοῦ Schw

νομάς τριῶν διεσταμέναις καὶ ταῖς ἴσαις εὐχαῖς τετιμημέναις ἴσασιν οἱ
γνωρίζοντες τὴν μακαρίαν τῶν ἁγίων τριάδα μονῶν.

Ἐνταῦθα γενόμενος ὑπεμνήσθην τῶν περὶ τοῦ μὴ δεῖν εὐχεσθαι 41. 1
πρὸς τινων ἑτεροδόξων, τουτέστιν τῶν ἀμφὶ τὴν Προδίζου ἀίρεσιν,
5 παρεισαγομένων δογμάτων. ἵνα οὖν μηδὲ ἐπὶ ταύτῃ αὐτῶν τῇ ἀθέφ 2
σοφίᾳ ὡς ξένη ὀγκύλλονται αἰρέσει, μαθέτωσαν προειληφθαι μὲν
ὑπὸ τῶν Κυρηναϊκῶν | λεγομένων φιλοσόφων· ἀντιροήσεως δ' ὁμοῦ 3 307 S
τεύξεται κατὰ καιρὸν ἢ τῶν ψευδωνύμων τούτων ἀνόσιος γνώσις,
ὡς μὴ νῦν παρεισδυομένη τὸ ὑπόμνημα, οὐκ ὀλίγη οὕσα ἢ τούτων
10 καταδρομὴ διαζόπτῃ τὸν ἐν χειρὶ λόγον. δεικνύντων ἡμῶν μόνον
ὄντως ὄσιον | καὶ θεοσεβῆ τὸν τῶ ὄντι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν 575 P
κανόνα γνωστικόν, ᾧ μόνον ἢ αἰτήσις κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ βούλησιν
ἀπονεμυμένη γίνεται καὶ αἰτήσαντι καὶ ἐννοηθέντι. ὅσπερ γὰρ 4
πάν ὃ βούλεται, δύναται ὁ θεός, οὕτως »πάν ὃ ἂν [ὁ] αἰτήσῃ, ὃ
15 γνωστικὸς »λαμβάνει«. καθόλου γὰρ ὁ θεὸς οἶδεν τοὺς τε ἀξίους 5
τῶν ἀγαθῶν καὶ μὴ· ὅθεν τὰ προσήκοντα ἐκάστοις δίδωσιν. διὸ
πολλάκις μὲν αἰτήσασιν ἀνάξιτοι οὐκ ἂν δοίη, δοίη δὲ ἀξίοις δηλον-
ότι ὑπάροχοσιν. οὐ μὴν παρέλκει ἢ αἰτήσις. καὶ χειρὶς ἀξιόσεως 6
διδῶται τὰ ἀγαθά. αὐτίκα ἢ τε εὐχαριστία ἢ τε τῶν πέρας εἰς ἐπι-
20 στροφήν αἰτήσις ἔργον ἐστὶ τοῦ γνωστικοῦ. ἢ καὶ ὁ κρείσσος ἤρχετο. 7
εὐχαριστῶν μὲν ἐφ' οἷς ἐτελείωσεν τὴν διακονίαν, εὐχόμενος δὲ ὡς
πλείστους ὅσους ἐν ἐπιγνώσει γενέσθαι, ἵν' ἐν τοῖς σφραζομένοις διὰ
τῆς σωτηρίας κατ' ἐπίγνωσιν ὁ θεὸς δοξάζεται καὶ ὁ μόνος ἀγαθὸς
καὶ ὁ μόνος σωτὴρ δι' υἱοῦ ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐπιγνώσκηται.
25 καίτοι καὶ ἢ πίστις τοῦ λήψεσθαι εἶδος εὐχῆς ἐναποκειμένης γνωστι- 8
κῶς. ἀλλ' εἰ ἀφορμὴ τις ὀμιλίας τῆς πρὸς τὸν θεὸν γίνεται ἢ εὐχῆ, 42. 1
οὐδεμίαν ἀφορμὴν παραλείπτειν τῆς προσόδου τῆς πρὸς τὸν θεόν.
ἀμέλει συμπλακεῖσα τῇ μακαρίᾳ προνοίᾳ ἢ τοῦ γνωστικοῦ ὁσιότητος 2
κατὰ τὴν ἐκούσιον ὁμολογίαν τελείαν τὴν εὐεργεσίαν ἐπιδείκνυσαι τοῦ
30 θεοῦ. οἷονεὶ γὰρ ἀντεπιστροφὴ τίς ἐστὶ τῆς προνοίας ἢ τοῦ γνωστι- 3
κοῦ ὁσιότητος καὶ ἀντίστροφος εὐνοια τοῦ φίλου τοῦ θεοῦ. οὔτε γὰρ 4

1 f vgl. Strom. VI 114, 3 3 f vgl. Orig. De orat. 5, 1 p. 308, 18 Koetschau

6 f vgl. Zeller, Phil. d. Gr. II 1^a S. 367¹ 8 vgl. I Tim. 6, 20 13 vgl.
das Strom. VI 78, 1; 101, 4; VII 73, 1 citierte Agraphon (bei Resch, Agrapha²
S. 303): αἰτήσαι καὶ ποιῶν· ἐνοήθητι καὶ δόσω 13—15 ὅσπερ πάν — λαμ-
βάνει Sac. Par. 266 Holl 14 f vgl. Matth. 21, 22 21 vgl. Joh. 17, 4
21 f vgl. Joh. 17, 20, 23 22 f vgl. Matth. 19, 17; Joh. 17, 1 26 vgl. S. 30, 15 f

13 ἀπονεμυμένη He ἀπονεμυμένω L 14 [ὁ] Sy 17 δοίη δὲ ἂν καὶ
μὴ αἰτήσασιν) Barnard 19 δίδωται Di δίδοται L 21 ἐφ' Schw ἐρ L 23 σω-
τηρίας κατ' ἐπίγνωσιν] κατ' ἐπίγνωσιν σωτηρίας Ma δοξάζεται καὶ ∞ nach υἱοῦ
24 Ma 24 ἐπιγνώσκηται Sy ἐπιγνώσκηται L 26 ἀφορμὴ] μορφή Barnard

ὁ θεὸς ἄκων ἀγαθὸς ὃν τρόπον τὸ πῦρ θερμοαντικὸν (ἐκούσιος δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν μετάδοσις αὐτῷ, καὶν προλαμβάνη τὴν αἴτησιν) οὔτε μὴν ἄκων σωθήσεται ὁ σφύζομενος· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄψυχος, ἀλλὰ παντὶ μᾶλλον ἐκούσιος καὶ προαιρετικῶς σπεύσει πρὸς σωτηρίαν. διὸ 5 καὶ τὰς ἐντολάς ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος ὡς ἂν ἐξ αὐτοῦ ὁμητικὸς πρὸς ἄπότερον ἂν καὶ βούλοιτο τῶν τε αἰρετικῶν καὶ τῶν γενικῶν. οὕτως 6 ὁ θεὸς ἀνάγκη ἀγαθοποιεῖ, κατὰ προαίρεσιν δὲ εὖ ποιεῖ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἐπιστρέφοντας. οὐ γὰρ ὑπερηλική γέ ἐστιν ἡ| εἰς ἡμᾶς θεόθεν ἡκούσα. 7 οἷον ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονας προοῦσα, ἢ πρόνοια, κατ' ἔλεον δὲ 10 τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας αἱ προσερχεῖς τῆς προνοίας ἐνεργοῦνται οἰκονομία, καθάπερ καὶ ἡ τῶν ποιμένων εἰς τὰ πρόβατα καὶ ἡ τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς ἀρχομένους, καὶ ἡμῶν αὐτῶν παιθηνίως | πρὸς S56 P τοὺς ἡγουμένους ἐχόντων τοὺς τεταγμένους διέποντας καθ' ἣν ἐνεχειρίσθησαν τάξιν ἐκ θεοῦ. θεράποντες ἄρα καὶ θεραπευταὶ τοῦ θεοῦ 8 15 αἱ ἐλευθερικωτάτην καὶ βασιλικωτάτην θεραπείαν προσάγοντες, τὴν διὰ τῆς θεοσεβοῦς γνώμης τε καὶ γνώσεως.

Πᾶς οὖν καὶ τόπος ἱερὸς τῷ ὄντι, ἐν ᾧ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ 43. 1 λαμβάνομεν, καὶ χρόνος, ὅταν δὲ ὁ εὐπροαίρετος ὁμοῦ καὶ εὐχάριστος δι' εὐχῆς αἰτῆται. ἀμῆ γέ πη συνεργῆ τι πρὸς τὴν λήψιν, ὁμοίως 20 δι' ὧν εὐχεται τὸ ποθοῦμενον λαμβάνον. ἐπὶν γὰρ τὸ παρ' ἡμῶν 2 εὐπίθορον ὁ τῶν ἀγαθῶν λάβη δοτήρ, ἀθρόα πάντα τῇ συλλήψει αὐτῇ ἔπεται τὰ ἀγαθὰ. ἀμέλει ἐξετάζεται διὰ τῆς εὐχῆς ὁ τρόπος, πῶς ἔχει πρὸς τὸ προσῆκον. εἰ δὲ ἡ φωνὴ καὶ ἡ λέξις τῆς νοήσεως 3 χάριν δέδοται ἡμῖν, πῶς οὐχὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἔτακοῦε 25 ὁ θεός, ὅπου γε ἤδη ψυχὴ ψυχῆς καὶ νοῦς νοῦς ἐπάει; ὅθεν τὰς 4 πολυφώνους γλώσσας οὐκ ἀνεμένει ὁ θεὸς καθάπερ οἱ παρὰ ἀνθρώπων ἐρημνίαι. ἀλλ' ἐπαξαπλῶς ἀπάντων γνωρίζει τὰς νοήσεις, καὶ ὅτι ἡμῖν ἡ φωνὴ σημαίνει, τοῦτο τῷ θεῷ ἡ ἐννοία ἡμῶν λαλεῖ. ἣν καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας εἰς νόησιν ἤξουσιν ἡπίστατο. ἔξεστιν οὖν μηδέ 5 30 φωνῇ τὴν εὐχὴν παραπέμπειν, συντείνοντα μόνον [δ'] ἔνδοθεν τὸ πνευματικὸν πᾶν εἰς φωνὴν τὴν νοητὴν κατὰ τὴν ἀπερίσπεστον πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστροφῆν.

Ἐπεὶ δὲ γενεθλίον ἡμέρας εἰκῶν ἢ ἀνατολὴν κάκειθεν τὸ φῶς 6 αὖξεται ἐκ σκότους λάμπων τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ 7 κυλινδουμένοις ἀνείτελεν γνώσεως ἀληθείας ἡμέρα κατὰ λόγον τοῦ

2 vgl. Z. 19 6—8 vgl. Orig. De orat. 29, 15 p. 390, 23f Koetschau

17 vgl. Orig. De orat. 31, 4 p. 397, 19 Koetschau 33—S. 33, 1 vgl. Orig. De orat. 32 p. 400, 21ff Koetschau 34 vgl. II Kor. 4, 6 34 f vgl. Matth. 4, 16

5 αὐτοῦ L 6 ἂν] οὖν Ma 7 αὐτῶν Po αὐτῶν L 8 [ἡ] St 13 τεταγμένως Po τεταγμένους L 19 αἰτῆται Di αἰτεῖται L 22 αὐτῇ Ma αὐτῆς L 24 χάριν L¹ διὰ χάριν L* δέδοται L¹ δίδοται L* 30 [δ'] He

ἡλίον. πρὸς τὴν ἑσθρινὴν ἀνατολὴν αἱ εὐχαί. ὅθεν καὶ τὰ παλαιότερα 7
τῶν ἱερῶν πρὸς δύοιν ἔβλεπον, ἵνα οἱ ἀπαντιπρόσωπον τῶν ἀγαλ- 857 P
μάτων ἰστάμενοι πρὸς ἀνατολὴν τρέπεσθαι διδάσκωνται. κατεν- 8
θυνηθῆτω ἢ προσενχῆ μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, ἔπαυσις τῶν
5 χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή, οἱ ψαλμοὶ λέγουσιν.

Τοῖς μοχθηροῖς τοίνυν τῶν ἀνθρώπων ἡ εὐχὴ οὐ μόνον 44, 1
εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ εἰς σφῶς αὐτοὺς βλαβερωτάτη. εἰ
γούνη καὶ ἄγαθον εὐτηχήματα αἰτησάμενοι λάβοιεν, βλάβητι λαβόντες
αὐτούς. ἀρεπιστήμονας τῆς χροῖσεως αὐτῶν ἐπάσχοντες. οἱ μὲν γὰρ 2
10 ἂ οὐκ ἔχουσιν εὐχονται κησασθαι, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ. οὐ τὰ
ὄντα, αἰτοῦνται. ὁ γροστικὸς δὲ ὧν μὲν κέκτηται παραμοιρῆν. ἐπι- 3
τηδειότητα δὲ εἰς ἂ μέλλει ἐπερβαίνειν, καὶ τὴν αἰδιότητα ὧν οὐ λή-
ψεται, αἰτήσεται. τὰ δὲ ὄντος ἀγαθὰ τὰ περὶ ψυχὴν εἴχεται εἶναι
τε αὐτῷ καὶ παραμεῖναι. ταύτη οὐδὲ ὀρέγεται τινας τῶν ἐπόντων. 4
15 ἀρκοῦμενος τοῖς παροῦσιν. οὐ γὰρ ἐλλειπῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν.
ἱκανὸς ὧν ἤδη ἑαυτῷ ἐκ τῆς θείας χάριτος τε καὶ γνώσεως· ἀλλὰ 5
αὐτάσχης μὲν γενόμενος ἀνευθεῆς τε τῶν ἄλλων. τὸ παντοκρατορι-
κὸν δὲ βούλημα ἐγνωσὸς, καὶ ἔχον ἅμα καὶ εὐχόμενος. προσεχῆς τῇ
πανσθενεῖ | δυνάμει γενόμενος, πνευματικὸς εἶναι σπουδάσας διὰ τῆς 308 S
20 ἀορίστον ἀγάπης ἠγνωσται τῷ πνεύματι. οὗτος ὁ μεγάλωσων. ὁ τὸ πάν- 6
των τιμιώτατον, ὁ τὸ πάντων ἀγαθώτατον κατὰ τὴν ἐπιστήμην κεκτη-
μένος, εὐδικτος μὲν κατὰ τὴν προσβολὴν τῆς θεωρίας. ἔμμορον δὲ τὴν
τῶν θεωρητῶν δυνάμιν ἐν τῇ ψυχῇ κεκτημένος. τοιούτοις τὴν διορατικὴν
τῆς ἐπιστήμης δομὴν τε. | ταύτην δὲ ὡς ἐνὶ μάλιστα βιάζεται κησασθαι 858 P 7
25 τὴν δυνάμιν, ἐγκρατῆς γενόμενος »τῶν ἀντιστρατευομένων τῷ τῷ
καὶ τῇ μὲν θεωρίᾳ ἀδιαλείπτως προσεδρεύων. τῇ ἐρατικῇ δὲ τῶν
ἡδέων καὶ τῇ κατορθωτικῇ τῶν πρακτέων ἐγγυμασάμενος ἀσκήσει
πρὸς τοῦτοις ἐμπειρία πολλῇ χρῆσόμενος τῇ κατὰ τὴν μέθυσιν τε 8
καὶ τὸν βίον, παρησῖαν ἔχει, οὐ τὴν ἀπλῶς οὕτως ἀνευρόγλωσσον
30 δυνάμιν, δυνάμιν δὲ ἀπλῶ λόγῳ χρωμένην. μηδὲν τῶν λεχθῆναι δευτε-

3—5 Psal. 140, 2 9—11 vgl. [Plato] Alcib. II p. 138 B οὐκοῦν δοκεῖ σοι
πολλῆς προμηθείας γε προσδεῖσθαι, ὅπως μὴ λήσῃ τις αὐτὸν εὐχόμενος μεγάλα
κακά, δοκῶν δ' ἀγαθὰ; 22f vgl. Philo Quod deus sit immut. 93 (I p. 286 M) εὐ-
θιῶν χρῆσόμενοι προσβολῇ 25 vgl. Röm. 7, 23

2 ἀπαντιπρόσωπον Sy (Text) ἄπαν τι πρόσωπον L ἀντιπρόσωπον oder ἀντι-
πρόσωποι Sy (Index) ἀπ' ἀντιπροσώπων Jackson ἀπαντιπρόσωποι Hort ἀπαντιπροσώ-
πως A. Grobpietsch, De tetrapylōn vocab. gen. quodam Bresl. philol. Abh. VII 5 p. 14
(vgl. Aristot. p. 835^b 11) 8 γ' ὄν L¹ ὄν L* 12 ἀποβαίνειν He ἐπεκβαίνειν
Heyse αἰδιότητα] ἀσητότητα oder ἀδεότητα Heyse ἀδιαφορότητα Ma ἀνιδιότητα
Abbott 15 ἐλλειπῆς L 17 ἀνευθεῆς τε Hort ἀνευθεῆς δὲ L 20 οὗτος Bar-
nard οὕτως L 30 χρωμένην Sy χρωμένην L

Clemens III.

μένων κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν, ἐφ' ὧν μάλιστα χρῆ, ἐπικουπτο-
μένην μήτε διὰ χάριν μήτε διὰ φόβον.

Ἄξιολόγος ὁ γοῦν τὰ περὶ θεοῦ διελλεγώς, δεδιδαγμένος πρὸς αὐ- 45. 1
τῆς τῆς ἀληθείας χοροῦ μεσιτικοῦ, λόγῳ τῷ προτιότατι ἐπὶ τὸ μέγεθος
5 τῆς ἀρετῆς, κατ' ἀξίαν αὐτὴν τε καὶ τὰ ἀπ' αὐτῆς ἐνδεικνυμένα, χροῖται,
μετὰ διάματος ἐνθέου τῆς εὐχῆς τοῖς νοητοῖς καὶ πνευματικοῖς ὡς
ἐν μάλιστα γνωστικῶς οἰκειούμενος. ὅθεν ἡμερος καὶ πρῶος ἀεί, 2
εὐπρόσιτος, ἀπατήριτος, ἀεξίεκος, ἀγρόμων, εὐσυνείδητος, ἀ-
σθηρός· οὗτος ἡμῖν ὁ αὐστηρός οὐκ εἰς τὸ ἀδιάσθαρρον μόνον, ἀλλὰ
10 καὶ εἰς τὸ ἀπαύραστον (οὐδενὴ γὰρ ἐνδόσιμον οὐδὲ ἀλόσιμον ἴδωσθαι τε
καὶ λέπει τὴν ψυχὴν περιόστην, δικαστῆς, ἐν ὃ λόγῳ καλῇ, ἀκλι- 3
νῆς γενόμενος μηδ' ὅτιον τοῖς πάθεσι χωριζόμενος, ἀμεταστάτως ἢ
πέφκεν τὸ δίκαιον πορεύεσθαι βαδίζων, πεπεισμένος εὐ μάλα παγ-
κάλως διοικεῖσθαι τὰ πάντα καὶ εἰς τὸ ἄμεινον ἀεὶ τὴν προκοπὴν
15 προΐενα ταῖς ἀρετῆν ἐλομέναις ψυχαῖς, ἔστ' ἂν ἐπ' αὐτὸ ἀφίκωνται
τὸ ἀγαθόν, ἐπὶ προθύροις· ὡς εἰπεῖν τοῦ πατρὸς προσεχεῖς τῷ με-
γάλῳ ἀρχιερεῖ γενόμεναι.

Οὗτος ἡμῖν ὁ γνωστικὸς ὁ πιστός, ὁ πεπεισμένος ἄριστα διοικεῖ- 4
σθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον. ἀμέλει πᾶσιν εὐαρεστεῖται τοῖς συμβαί-
20 ρουσι. εὐλόγως οὖν οὐδὲν ἐπιζητεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον εἰς τὴν ἀναγ- 46. 1
καίαν χροῖσιν ἐνθέτων, πεπεισμένος ὡς ὁ τὰ πάντα εἰδὼς θεὸς ὅ τι
εἰ συμμέσθαι καὶ οὐκ αἰτουμένους τοῖς ἀγαθοῖς χορηγεῖ, καθάπερ γὰρ, 2
οἶμαι, τῷ τεχνιτῷ τεχνικῶς καὶ τῷ ἔθνικῷ ἔθνικῶς, οὕτω καὶ τῷ
γνωστικῷ γνωστικῶς· ἕκαστα ἀποδίδοται, καὶ ὁ μὲν ἐξ ἔθρων, 3
25 ἐπιστορίων τὴν πίστιν, ὁ δὲ εἰς γυνῶσιν ἐπαρεβαίνων· τῆς ἀγάπης 859 P
τὴν τελειότητα αἰτήσεται, χορηγαιὸς δ' ἤδη ὁ γνωστικὸς θεωρεῖται 4
ἐνθεῖται ἀξίον τε καὶ παραμένειν, καθάπερ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος τὸ
συνεχὲς ὑγαίνειν, καὶ μὴν μηδὲ ἀποπεσεῖν ποτε τῆς ἀρετῆς αἰτήσε- 5

12f vgl. Plato Rep. II p. 361 CD 16 vgl. Plato Phileb. p. 64 C 16f vgl.
Hebr. 4, 14 18f vgl. die stoische Lehre von der Vollkommenheit der Welt;
Zeller, Phil. d. Gr. III 1³ S. 169 ff; Chrysipp Fr. phys. 1127—1131 Arnim; Epiktet
Diss. II 23, 42 20—22 vgl. Matth. 6, 25—34 25 f vgl. I Joh. 4, 17 27 f vgl.
Strom. IV 23, 2 mit Anm.

2f φόβον. Ἄξιολόγως [ὁ] γοῦν St φόβον ἀξιολόγως. Ὁ γοῦν L φόβον ἀξιο-
λόγων. Ὁ γοῦν Hort 3 (δεδιδαγμένος) (vgl. S. 43, 29 f) St (δεδιδαγμένα) Schw
αὐτοῦ Schw 4 (ἐπὶ) St 5 ἐνδεικνυμένα (oder ἐνδεικνύμενος) He ἐνδεικνυμέ-
ρων L 8f αὐστηρός οὗτος ἡμῖν Ma [αὐστηρός] Schw 9 (δ') Wi, Schw
12 ἀμεταστάτως (oder ἀμεταστάτω (τῷ τῷ)) Sy ἀμετασταται L ἀμετάστατος
(vgl. Plato) St ἡ] ἦ L 17 γενόμεναι L¹ γενομένοι L 21 ἐνθέτων St
οὐθότ' οὖν L οὐθ' ὅτιον Sy οὐδ' ὅτιον Po εἰωθῶτων Heyse εὐθετοῦντων Hort
εὐθετεῖν Jackson, Journ. of Philol. 28 (1900) S. 134 εὐθετων (Particip)? Ma
24 (γνωστικῶς) Sy

6 *ται, συνεργῶν μάλιστα πρὸς τὸ ἄπυτος διαγενέσθαι. οἶδεν γὰρ καὶ*
τῶν ἀγγέλων τινὰς ἐπὶ ἡσυχίας ὀλισθήσαντας αὐτῶν χεμαὶ μηδέπω
τέλειον εἰς τὴν μίαν ἐκείνην ἔξω ἐκ τῆς εἰς τὴν διπλόην ἐπιτηδειό-
τητος ἐκθλίψαντας ἑαυτούς. τῷ δὲ ἐνθύνει εἰς γνώσεως ἀκρότητα 7
 5 *καὶ τὸ ἐπαναβεβηκὸς ὕψος ἀνδρῶς ἐντελοῦς γεγυμνασμένῳ πρὸ ὁδοῦ*
τὰ κατὰ χρόνον καὶ τόπον ἅπαντα, ἀμεταπτώτως βιοῦν ἐλομένῳ καὶ
ἀσχοῦντι διὰ τὴν τῆς γνώμης πάντοθεν μονότονον ἐδραιότητα ὅσοις 8
δὲ βροίθουσά τις ἔτι ὑπολείπεται ἢ γωνία κάτω ἴεκουσα. [καὶ] κατασπᾶ-
ται τὸ διὰ τῆς πίστεως ἀναγόμενον. τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρ- 9
 10 *τὴν ἀσκήσει γνωστικῇ πεποιμένῳ φησίουται ἢ ἔξις, καὶ καθάπερ τῷ*
λίθῳ τὸ βάρος, οὕτως τῷδε ἢ ἐπιστήμῃ ἀναπόβλητος οὐκ ἀκουσίως,
ἀλλ' ἐκουσίως, δυνάμει λογικῇ καὶ γνωστικῇ καὶ προνοητικῇ, καθίσταται.
Ἐπεὶ δὲ τὸ μὴ ἀποβληθὲν δι' εὐλαβείας <δι' εὐλογιστίας> ἀναπό- 47, 1
βλητον γίνεται, τῆς μὲν εὐλαβείας πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, τῆς δὲ
 15 *εὐλογιστίας πρὸς τὸ ἀναπόβλητον τῆς ἀρετῆς ἀνθίσταται. ἢ γνωσίς* 2
δὲ ἔοικεν τὴν εὐλογιστίαν παρέχειν, διορᾶν διδάσκουσα τὰ βοηθεῖν
πρὸς τὴν παραμονὴν τῆς ἀρετῆς δυνάμενα. μέγιστον ἄρα ἢ γνωσίς 3
τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ ταύτῃ σφύζεται τὸ ἀναπόβλητον τῆς ἀρετῆς. ὁ
 20 *δὲ ἐγνωκὼς τὸν θεὸν ὅσιος καὶ εὐσεβῆς. μόνος ἄρα ὁ γνωστικὸς εὐσε-* 4
βῆς ἡμῶν εἶναι δέδεικται. οὗτος χαίρει μὲν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγα-
θοῖς, γέγηθεν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐπιγγελημένοις, ὡς ἤδη παροῦσιν. οὐ γὰρ
λέληθεν αὐτὸν ὡς ἂν ἀπόντα ἔτι, δι' ὧν ἔγνω φθάσας οἷε ἔστιν.
τῇ γνώσει οὖν πεπεισμένος [καὶ] ὡς ἔστιν ἕκαστον τῶν μελλόντων 5
 25 *κέκτηται τοῦτο. τὸ γὰρ ἐνδεὲς καὶ ἐπιδεὲς πρὸς τὸ ἐπιβάλλον*
μετρεῖται. εἰ γοῦν σοφίαν κέκτηται καὶ θεῖον ἢ σοφία. ὁ ἀνενδεὺς
 30 *μετέχων ἀνενδεῆς εἴη ἂν. οὐ γὰρ ἢ τῆς σοφίας μετὰδοσις κινούντων* 6
καὶ ἰσχόντων ἀλλήλους τῆς τε ἐνεργείας καὶ τοῦ μετέχοντος γίνεται.
οὐδὲ ἀφαιρουμένου τινὸς οὐδὲ ἐνδεοῦς γνωσμένου· ἀμείωτος δ' οὖν ἢ
ἐνεργεῖα | δι' αὐτῆς τῆς μετὰδόσεως δεικνύται. οὕτως οὖν πάντα 860 P 7
 30 *ἔχει τὰ ἀγαθὰ ὁ γνωστικὸς ἡμῶν κατὰ τὴν δύναμιν. οὐδέπω δὲ καὶ*
κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἐπεὶ κἂν ἀμετάθετος ἦν κατὰ τὰς ὀφειλομένας
ἐνθέους προκοπάς τε καὶ διοικήσεις.

1 f vgl. Jud. 6 3 vgl. Strom. VI 73, 5 5 vgl. Ephes. 4, 13 7 f vgl.
 Plato Phaedr. p. 247 B

5 προόδου L 8 γωνία] ἄγνοια St ἀγνωσία Jackson ἀνορία Ma (εἰμι) τωσία
 Schw 8 [καὶ] Wi 11 τῷδε Ma τοῦδε L (ἀλλῶν) οὐκ Wi ἀκουσίως
 <γὰρ> He 13 ἐπεὶ St u. Hort ἐπὶ L ἀποβληθὲν Hort ἀποβληθῆναι L <δι'
 εὐλογιστίας> St <καὶ εὐλογιστίας> Ma 17 <δ'> ἄρα Ma 23 [καὶ] St καὶ ∞
 nach μελλόντων Ma 24 <ἀν>ενδεῆς Ma 27 μετέχοντος St μετίσχοντος L
 28 ἀφαιρουμένου L

Τούτῳ συλλαμβάνει καὶ ὁ θεὸς προσεχεστέρας τιμῆσας ἐπισκοπῆ. 48, 1
 ἢ γὰρ οὐχὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν χάριν καὶ εἰς τὴν τούτων χρῆσιν
 καὶ ὠφέλειαν, μᾶλλον δὲ σωτηρίαν τὰ πάντα γέγονεν; οὐκ οὖν ἀφέ-
 λαιτο (ἀν) τούτους τὰ δι' ἀρετῆν, δι' οὓς τὰ γεγονότα. δῆλον γὰρ 2
 ὡς τὴν χάριν αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν καὶ τὴν προαίρεσιν τὴν ἀρίαν
 τηρήσῃ ἂν ὅς γε καὶ | τοῖς ἀβιοῦν ἐπισημασμένοις ἕχοντι πρὸς τὴν λοιπὴν 309 S
 σωτηρίαν ἐμπνέει τοῖς μὲν προτρέπον μόνον. τοῖς δὲ ἀξίοις γινο-
 μένοις ἐξ ἑαυτῶν καὶ συλλαμβανόμενος· ἐπιγεννηματικὸν γὰρ ἅπαν 3
 τῷ γνωστικῷ τὸ ἀγαθόν, εἴ γε δὴ τὸ τέλος ἐστὶν αὐτῷ ἐπίστασθαι
 10 καὶ πράσσειν ἐπιστημόνως ἕκαστον. ὡς δὲ ὁ ἰατρός ὑγίαν παρέχε- 4
 ται τοῖς συνεργοῦσι πρὸς ὑγίαν, οὕτως καὶ ὁ θεὸς τὴν ἀδιδον σωτη-
 ρίαν τοῖς συνεργοῦσι πρὸς γνωσίν τε καὶ εὐπραγίαν, σὺν δὲ τῷ ποιεῖν,
 ὄντων ἐφ' ἡμῖν ἃ προστάττουσιν αἱ ἐντολαί, καὶ ἡ ἐπαγγελία τελει-
 οῦται. καὶ μοι δοκεῖ κάκεινο καλῶς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι λέγεσθαι 5
 ἀθλητῆς τις οὐκ ἀγνῆς ἐν τοῖς πάλαι πολλῶν τῷ χρόνῳ τὸ σωμα-
 τικὸν εἰς μάλα πρὸς ἀνδρείαν ἐσκήσας εἰς Ὀλύμπι' ἀναβᾶς. εἰς τοῦ
 Πισαίου Διὸς τὸ ἀγαλμα ἀποβλέψας, »εἰ πάντα«, εἶπεν »ὦ Ζεῦ, δεόν-
 τως μοι τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεσκευάσται, ἀπόδος φέρων δικαίως
 τὴν νίκην ἐμοί«. 6
 20 Ὡς δὲ γὰρ καὶ τῷ γνωστικῷ. ἀνεπιλήπτως καὶ εὐσυνειδήτως τὰ παρ' 6
 ἑαυτοῦ πάντα ἐκπεπληρωκότες εἰς τε τὴν μάθησιν εἰς τε τὴν συνά-
 σκησιν εἰς τε τὴν εὐποιαν καὶ εἰς τὴν εὐαρέστησιν τῷ θεῷ, τὸ πᾶν
 συναίρεται πρὸς τὴν τελειοτάτην σωτηρίαν. ταῦτ' οὖν ἀπαιτεῖται 7
 παρ' ἡμῶν, τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀνηκόντων, παρόντων
 25 τε καὶ ἀπόντων, αἰρεσίς τε καὶ πόθος καὶ κτῆσις καὶ χρῆσις καὶ
 διαμονή.

Διὸ καὶ ἄχραντον τὴν ψυχὴν ἔχειν χοῆ καὶ ἀμίαντον εἰλικρινῶς 49, 1
 τῶν προσομιλοῦντα τῷ θεῷ. μάλιστα μὲν ἀγαθὸν τελείως ἑαυτὸν
 ἐξισημασμένον. εἰ δὲ μή. κἄν προζόποιοντα ἐπὶ τὴν γνωσίν καὶ ἐφιέ-
 30 μινον αὐτῆς. τῶν δὲ τῆς κακίας ἔργων τέλειον ἀπεισοσμένον. ἀλλὰ 2
 καὶ τὰς εὐχὰς ἀπάσας ἐπεικῶς ἅμα καὶ μετ' ἐπεικῶν ποιεῖσθαι
 πρέπον ἐστίν· σφαλερὸν γὰρ τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασι συνεπιγράφε-

1 τιμῆσας] vielleicht τηρήσας Ma 2 χρῆσιν L¹ κτῆσιν L* 4 (ἀν) Di
 6 τιμῶν ἂν ὅς γε Heyse τιμώμενός τε L τιμῶν ἦν ὅς γε Jackson, Journ. of Phi-
 los. 28 (1900) S. 131 8 ἐπιγεννηματικὸν Routh. Thes. III p. 1551 ἐπιγεννηματικὸν L
 13 ὄντων] ὄσον St ἔν τι τῶν oder ὄτιοῦν τῶν Hort ἔν τῶν Jackson 16 Ὀλυμπί'
 L Ὀλυμπίαν Di 17 Πισαίου L 21 ἑαυτοῦ Sy ἑαυτῶν L 23 συναίρεται Hort
 συναίρεται L (vgl. Strom. VII 103, 4) τὴν τελειοτάτην σωτηρίαν Heyse τὴν τε-
 λειότητα τὴν σωτηρίαν L τὴν τελειότητα τῆς σωτηρίας Ma 26 διαμονή Ma
 29 κτῆ] καὶ Ma

σθαι. περὶ τούτων ἄρα ὁ γνωστικὸς καὶ συνεύξεται τοῖς κοινότερον 3
 πεπιστευκόσι, περὶ ὧν καὶ συμπράττειν καθήκει. ἅπας δὲ ὁ βίος
 αὐτοῦ πανήγυρις ἀγία. αὐτίκα θυσία μὲν αὐτῷ εὐχαί τε καὶ αἶνοι 4
 καὶ αἱ πρὸ τῆς ἐστίαςσεως ἐντεύξεις | τῶν γραφῶν, ψαλμοὶ δὲ καὶ 5
 ὕμνοι παρὰ τὴν ἐστίασιν πρὸ τε τῆς κοίτης, ἀλλὰ καὶ νύκτωρ εὐχαί
 πάλιν. διὰ τούτων ἑαυτὸν ἐνοποιεῖ τῷ »θεῖῳ χορῶς«, ἐκ τῆς συνε-
 χοῦς μνήμης εἰς ἀείμνηστον θεωρίαν ἐντεταγμένος. τί δ'; οὐ καὶ 5
 τὴν ἄλλην θυσίαν τὴν κατὰ τοὺς δεομένους ἐπίδοσιν καὶ δογμάτων
 καὶ χρημάτων γιγνώσκει; καὶ μάλα. ἀλλὰ τῇ διὰ στόματος εὐχῇ οὐ 6
 10 πολυλόγῳ χρῆται, παρὰ τοῦ κυρίου καὶ ἅ χρῆ αἰτεῖσθαι μαθών. ἐν
 παντὶ τοίνυν τόπῳ, οὐκ ἄντικρος δὲ οὐδὲ ἐμφανῶς τοῖς πολλοῖς
 εὐξεται ὁ δὲ καὶ περιπάτῳ χροόμενος καὶ ἡμιλίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ καὶ ἀνα- 7
 γνώσει καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς κατὰ λόγον κατὰ πάντα τρόπον ἐγγεται
 ζῶν ἐν αὐτῷ »τῷ ταμείῳ« τῆς ψυχῆς ἐννοηθῆ μόνον καὶ ἀλαλήτοις
 15 στεναγμοῖς ἐπικαλέσθεται τὸν πατέρα, ὁ δὲ ἐγγύς καὶ ἔτι λαλοῦντος
 πάρεστιν. τριῶν δ' ὄντων πάσης πράξεως τελῶν διὰ μὲν τὸ καλὸν 8
 καὶ τὸ συμφέρον πάντα ἐνεργεῖ, τὸ δὲ ἐπιτελεῖν διὰ τὸ ἡδὺ τοῖς
 τὸν κοινὸν βίον διώκοῦσιν καταλιμπάνει.

VIII. Πολλοῦ γε δεῖ τὸν ἐν τοιαύτῃ εὐσεβείᾳ ἐξεταζόμενον πρό- 50. 1
 20 χειρον εἶναι περὶ τε τὸ ψεύσασθαι περὶ τε τὸ ὁμόσαι. ὄρκος μὲν
 γὰρ ἐστὶν ὁμολογία καθοριστικὴ μετὰ προσπεραλήφσεως θείας. ὁ δὲ 2
 ἅπας πιστὸς πῶς ἂν ἑαυτὸν ἀπιστον παράσχοι. ὡς καὶ ὄρκον δεῖσθαι.
 οὐχὶ δὲ ἐμπέδως καὶ καθορισμένως ὄρκον εἶναι τούτῳ τὸν βίον; 3
 τε καὶ πολιτεύεται καὶ τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτότῳ καὶ
 25 ἐδραίῳ δεῖκνυσι βίῳ τε καὶ λόγῳ. εἰ δὲ ἐν τῇ κρίσει τοῦ θρωπῶτος 4
 καὶ λαλοῦντος τὸ ἀδικεῖν, οὐχὶ δὲ ἐν τῷ πάθει κέεται τοῦ ἀδικου-
 μένου, οὔτε ψεύσεται οὔτε ἐπιρκήσει ὡς ἀδικῶν τὸ θεῖον, τοῦτο
 γύσει ἀβλαβές ὑπάρχειν εἰδώς· ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὸν πλησίον ψεύσεται
 ἢ παραβήσεται τι, ὃν γε ἀγαπᾷν μεμάθηκεν. ζῶν μὴ συνήθως τυχχέρη·
 30 δι' ἑαυτὸν δὲ ἄρ' ἔτι μᾶλλον οὔτε ψεύσεται οὔτε ἐπιρκήσει, εἴ γε

6 vgl. Plato Phaedr. p. 247 A 9f vgl. Matth. 6, 7 10 vgl. Matth.
 6, 9—13 11f Matth. 6, 5 14 Matth. 6, 6 zu ἐννοηθῆ vgl. S. 31, 13 mit
 Ann. 14f vgl. Röm. 8, 26; I Petr. 1, 17 15 vgl. Psal. 144, 18 (ἐγγύς)
 15f vgl. Jes. 58, 9 16f vgl. Chrysipp Fr. mor. 20ff Arnim 28f vgl. Matth.
 19, 19

1 κοινότερον (vgl. κοινή πίστις Strom. IV 100, 6; V 26, 1) Ma καιρότερον L
 5 τε He γε L 17 ἐπιτελεῖν <τι> Ma ἐν τι τελεῖν Hort 17f διὰ τὸ ἡδὺ τοῖς
 τὸν Heyse, Hort διὰ τὸν δύσοιστον L 26f ἀδικουμένου Lowth διακουμένου L
 διαπονουμένου Heyse, Ma

ἐκὼν οὐκ ἂν ποτε ἄδικος εἰς ἑαυτὸν εὐρεθῆιη. ἀλλ' οὐδὲ ὁμῆται, 5
 ἐπὶ μὲν τῆς συγκαταθέσεως μόνον τὸ ἔναίε, ἐπὶ δὲ τῆς ἀρνήσεως τὸ
 οὐδ' προσελόμενος τάσσειν | ἐπίρρημα. ὁμνῦναι γὰρ ἔστι τὸ ὄρκον ἢ S62 P
 ὡς ἂν ὄρκον ἀπὸ διανοίας προσφέρεσθαι παραστατικῶς. ἀρκεῖ 51, 1
 5 τοίνυν αὐτῷ ἦτοι τῇ συγκαταθέσει ἢ τῇ ἀρνήσει προσθεῖναι τὸ
 ἀληθῶς λέγειν εἰς παραστάσει τῶν μὴ διορώτων αὐτοῦ τὸ βέβαιον
 τῆς ἀποκρίσεως. ἔχειν γάρ, οἶμαι, χρῆ πρὸς μὲν τοὺς ἔξω τὸν βίον 2
 ἀξιόπιστον, ὡς μηδὲ ὄρκον αἰτεῖσθαι, πρὸς ἑαυτὸν δὲ καὶ τοὺς συν-
 10 ζῶντας εὐγνωμοσύνην, ἣτις ἐστὶν ἐκούσιος δικαιοσύνη. αὐτίκα εὐορ- 3
 γος μὲν, οὐ μὴν εὐεπίφορος ἐπὶ τὸ ὁμνῦναι ὁ γνωστικός, ὁ γε σπα-
 ρίως ἐπὶ τὸ ὁμνῦναι ἀρικνούμενος, οὕτως μέντοι ὡς ἔφαμεν. καίτοι 4
 τὸ ἀληθεῖν κατὰ τὸν ὄρκον μετὰ συμφωνίας τῆς κατὰ τὸ ἀληθὲς
 γίνεται· τὸ εὐορκεῖν οὖν συμβαίνει κατὰ τὴν κατόρθωσιν τὴν ἐν τοῖς
 καθήκουσιν. ποῦ τοίνυν ἔτι τοῦ ὄρκου χρεῖα τῷ κατὰ ἄκρον ἀλη- 5
 15 θείας βιοῦντι; ὁ μὲν οὖν μηδὲ ὁμνῶν πολλοῦ γε δεῖ ἐπιτορκῆσει. ὁ δὲ
 μηδὲν παραβαίνων τῶν κατὰ τὰς συνθήκας οὐδ' ἂν ὁμόσοι τόποτε,
 ὅπου γε τῆς τε παραβάσεως καὶ τῆς ἐπιτελέσεως ἐν τοῖς ἔργοις ἢ
 κήρως, ὅσπερ ἐμέλλε τὸ ψεύδεσθαι καὶ τὸ ψευδορκεῖν ἐν τῷ λέγειν
 καὶ τῷ ὁμνῦναι παρὰ τὸ καθήκον. ὁ δὲ δικαίως βιοὺς μηδὲν παρα- 6
 20 βαίνων τῶν καθηκόντων, ἔνθα ἢ κρίσις ἢ τῆς ἀληθείας ἐξετάζεται,
 τοῖς ἔργοις εὐορκεῖ· παρελκεῖ τοίνυν αὐτῷ τὸ κατὰ τὴν | γλώττιαν 310 S
 μαρτύριον. πεπεισμένος οὖν πάντῃ τὸν θεὸν εἶναι πάντοτε καὶ αἰ- 7
 δούμενος μὴ ἀληθεῖν ἀνάξιόν τε αὐτοῦ τὸ ψεύδεσθαι γνωσκῶν,
 τῇ συνειδῆσει τῇ θεῷ καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀρκεῖται μόνως· καὶ ταύτῃ 8
 25 οὐ ψεύδεται οὐδὲ παρὰ τὰς συνθήκας τι ποιεῖ, ταύτῃ δὲ οὐδὲ ὁμ-
 νῶντι ὄρκον ἀπαιτηθεὶς οὐδὲ ἔξαφνός ποτε γίνεται, ἵνα μὴ ψεύσῃται,
 καὶ ἔναποθνήσκῃ ταῖς βασάνοις.

IX. Πλεῖτον δέ τι καὶ μᾶλλον ἐπιτείνει τὸ γνωστικὸν ἀξίωμα ὁ 52, 1
 τὴν προστασίαν τῆς τῶν ἑτέρων διδασκαλίας ἀναλαβὼν. τοῦ μεγίστου
 30 ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ τὴν οἰκονομίαν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀναδειξάμενος, δι'
 ἧς πρὸς τὸ θεῖον συνάγειν τε καὶ κοινωνίαν ἐμμεσιτεύει. ὡς δὲ 2
 οἱ τὰ ἐπίγεια θρησκοεῦντες τοῖς ἀγάλμασι καθάπερ ἐπαίονσι προσ-

2 f vgl. Matth. 5, 37; Jak. 5, 12

1 ὁμῆται Heyse, Hort οἶεται L ὁμνῦναι Po 4 * Schw; etwa <ἐνζήν> St
 προσφέρεσθαι Höschel παραστατικῶς Hort 8 f συνιέντας (vgl. Prov. 8, 9)] συν-
 όντας Sy 13 εὐορκεῖν He εὐορεῖν L 15 δεῖ Sy δη L ἐπιτορκῆσειν Di
 18 τὸ — τὸ] τοῦ — τοῦ Ma 19 τῷ ὁμνῦναι Po τὸ ὁμνῦναι L 22 πάντοτε
 δὲ Schw 23 αὐτοῦ καταψεύδεσθαι Wi τὸ Höschel καὶ L 25 οὐδὲ! St
 οὔτε L ποιεῖ Schw ποιεῖται L 30 γῆς Sy τῆς L

εύχονται, τὰς βεβαίας ἐπὶ τούτων τιθέμενοι συνθήκας, οὕτως ἐπὶ
 τῶν ἐπιφύχων ἀγαμάτων, τῶν ἀνθρώπων, ἢ μεγαλοπρέπεια τοῦ
 λόγου ἢ ἀληθῆς πρὸς τοῦ ἀξιόπιστον παρελεμβάναται διδασκάλου,
 καὶ ἢ εἰς τούτους εὐεργεσία εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὸν κέρϊον, οὐ κατ'
 5 εἰκόνα παιδεύων ὁ τῷ ὄντι ἄνθρωπος δημιουργεῖ | καὶ μεταρρυθμίζει S63 P
 καινίζων εἰς σωτηρίαν τὸν κατηγόμενον ἄνθρωπον. ὥς γὰρ τὸν 3
 σίδηρον Ἄρην προσαγορεύουσιν Ἕλληνες καὶ τὸν οἶνον Διόνυσον κατὰ
 τινα ἀναφοράν, οὕτως ὁ γνωστικός, ἰδίαν σωτηρίαν ἠγόμενος τὴν
 τῶν πέλας ὠφέλειαν, ἀγαλμα ἔμπνευον εἰκότως ἂν τοῦ κερϊίου λέγοιτο.
 10 οὐ κατὰ τὴν τῆς μορφῆς ιδιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὸ τῆς δυνάμεως σύμ-
 βολον καὶ κατὰ τὸ τῆς κηρύξεως ὁμοίωμα.

Πᾶν ἄρα ὅτιπερ ἂν ἐν νῷ, τούτο καὶ ἐπὶ γλώσσης γέρει πρὸς 53. 1
 τοὺς ἐπαίειν ἀξιους ἐκ τῆς συγκαταθέσεως, [καὶ] ἀπὸ γνώμης λέγων
 ἅμα καὶ βιούς. ἀληθῆ τε γὰρ φρονεῖ ἅμα καὶ ἀληθεύει, πλὴν εἰ μὴ 2
 15 ποτε ἐν θεραπείας μέρει, καθάπερ ἰατροὺς πρὸς νοσοῦντας ἐπὶ σωτηρία
 τῶν καμνόντων, ψεύσεται ἢ ψεῦδος ἐρεῖ κατὰ τοὺς σοφιστάς. αὐτίκα 3
 Τιμόθεον ὁ γενναῖος περιέτεμεν ἀπόστολος, κεκραγῶς καὶ γράφων
 περιτομὴν τὴν χειροποίητον οὐδὲν ὠφελεῖν· ἀλλ' ἵνα μὴ, ἀδρόως
 ἀποσπῶν τοῦ νόμου πρὸς τὴν ἐκ πίστεως τῆς καρδίας περιτομῆν,
 20 ἀφηρηάζοντας ἔτι τοὺς ἀκροωμένους τῶν Ἑβραίων ἀπορρήξαι τῆς
 συναγωγῆς ἀναγκάσει, συμπεριφερόμενος Ἰουδαίους Ἰουδαίος ἐγένετο.
 ἵνα πάντας κερδησῆ«. ὁ τοίνυν μέγχι τῆς συμπεριφορᾶς [διὰ τὴν 4
 τῶν πέλας σωτηρίαν] συγκαταβαίνων ψιλῆς διὰ τὴν τῶν δι' οὗς
 συμπεριφέρεται σωτηρίαν, οὐδεμιᾶς ὑποκρίσεως διὰ τὸν ἐπιηρημένον
 25 τοῖς δικαίοις ἀπὸ τῶν ζηλούντων κίνδυνον μετέχων, οὕτως οὐδαμῶς
 ἀναγκάζεται· ἐπὶ δὲ τῶν πλησίον ὠφελεία μόνῃ ποιήσει τιτὰ. ἂ οὐκ
 ἂν προηγουμένως αὐτῷ προαχθεῖν, εἰ μὴ δι' ἐκείνους ποιοίη. οὕτως 5
 ἔαντὸν ἐπιδίδωσιν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν γνωρίμων | οὐκ S64 P

4 vgl. Matth. 25, 40 7 vgl. Protr. 64, 5 14—18 ὁ γνωστικός ἀληθῆ τε ἅμα φρονεῖ καὶ—ὠφελεῖν Sacr. Par. 267 Holl 14—16 vgl. Plato Rep. III p. 389 B ἀνθρώποις χορηγοῖ (τὸ ψεῦδος) ὡς ἐν φεομάζον εἶδει. V p. 459 CD τῷ ψεῦδει καὶ τῇ ἀπάτῃ κινδυνεύει ἡμῖν δεῖσθαι χορησθαι τοὺς ἄρχοντας ἐπ' ὠφελεία τῶν ἀρχομένων. Philo De Cherub. 14 f (I p. 141 M) τὸ μὴ καθῆκον ἔστιν ὅτε δρᾶται καθηκόντως· οἷον . . . τὸ τῷ κάμνοντι μὴ ἀληθεῦσαι τὸν ἰατροῦν κερῶν ἢ τέμνειν ἢ κατεῖν διεγνωζότα ἐπ' ὠφελεία τοῦ νοσοῦντος. Orig. c. Cels. IV 18; Hom. in Jerem. 20, 3 p. 150, 8 Klost. 16 vgl. Gell. XI 11 inter mendacium dicere et mentiri distat 17 vgl. Act. 16, 3 18 vgl. Eph. 2, 11; Röm. 2, 25 19 vgl. Röm. 2, 29; 3, 30 21 f I Kor. 9, 19 f

13 [καὶ] ἀπὸ γνώμης St καὶ ἀπαρησεως Schw 15 πρὸς < Sacr. Par.
 16 αὐτίκα + γ' οὖν Sacr. Par. 20 ἔτι Sy ἐπὶ L 22 f [διὰ τὴν τῶν πέλας
 σωτηρίαν] Po 25 μετέχειν [οὕτως] Schw οὐδαμῶς (οὐδὲν) St

αὐτὸς ἐγέννησεν ἐν πίστει, εἰς ὑπόδειγμα τοῖς διαδέξασθαι τὴν
 ἄκραν οἰκοδομίαν τοῦ φιλανθρώπου καὶ φιλοθεοῦ παιδευτοῦ δυνα-
 μένοις, εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων, εἰς ἐνεργεῖαν τῆς
 ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν κύριον. ἀδούλωτος οὗτος ἐν φόβῳ, ἀληθῆς 6
 5 ἐν λόγῳ, καρτερικὸς ἐν πόνῳ, μηδὲ ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ ψεύ-
 σασθαι θέλων ποτὲ κἂν τούτῳ τὸ ἀναμάρτητον πάντοτε κατορθῶν,
 ἐπεὶ τὸ ψεῦδος αὐτό, ἅτε μετὰ τινος δόλου εἰρημένον, οὐκ ἀργὸς ἐστὶ
 λόγος, ἀλλ' εἰς κακίαν ἐνεργεῖ. πάντοθεν ἄρα μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ 51, 1
 μόνος ὁ γνωστικὸς καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ· αἶψά γὰρ κατορθοῖ ἐν πᾶσι
 10 πάντως, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν πράξει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ.

Αὕτη μὲν οὖν, ὡς ἐν ἐπιδοκιμῇ φέρεται, ἡ τοῦ Χριστιανοῦ θεοσεβεία. 2
 αἱ δὲ καθηκόντως ταῦτα ποιῶν καὶ κατὰ λόγον τὸν ὀρθόν, εὐσεβῶς
 ποιεῖ καὶ δικαίως, εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, μόνος ἂν εἴη τῷ ὄντι
 εὐσεβῆς τε καὶ δίκαιος καὶ θεοσεβῆς ὁ γνωστικὸς, οὐκ ἄρα ἄθεος ὁ 3
 15 Χριστιανός (τοῦτ' ἔστι γὰρ ἡ τὸ προκείμενον ἐπιδείξει τοῖς φιλοσόφοις),
 ὥστε οὐδὲν κακὸν ἢ αἰσχρόν, ὃ ἐστὶν ἄδικον, κατὰ μηδένα τρόπον
 ἐνεργήσει ποτέ, ἀκολούθως τοίνυν οὐδὲ ἀσεβεῖ, ἀλλ' ἢ μόνος τῷ 4
 ὄντι θεοσεβεῖ ὁσίως καὶ προσηκόντως, τὸν ὄντως ὄντα θεὸν πανη-
 γεμόνα καὶ (παμ)βασιλέα καὶ παντοκράτορα κατὰ τὴν ἀληθῆ θεοσε-
 20 βείαν ὁσίως προστρέπόμενος.

X. Ἔστιν γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡ γνῶσις τελειώσις τις ἀνθρώπου 55, 1
 ὡς ἀνθρώπου, διὰ τῆς τῶν θείων ἐπιστήμης συμπληρουμένη κατὰ
 τε τὸν τρόπον καὶ τὸν βίον καὶ τὸν λόγον, σύμφητος καὶ ὁμόλογος
 ἑαυτῇ τε καὶ τῷ θεῷ λόγῳ, διὰ ταύτης γὰρ τελειοῦται ἡ πίστις, 2
 25 ὡς τελείου τοῦ πιστοῦ ταύτη μόνως γιγνομένην, πίστις μὲν οὖν
 ἰδιόθετος τί ἐστὶν ἀγαθόν, καὶ ἄνευ τοῦ ζητεῖν τὸν θεὸν ὁμολο-
 γοῦσα εἶναι τοῦτον καὶ δοξάζουσα ὡς ὄντα, ὅθεν χάρις, ἀπὸ ταύτης 3
 ἀνεγόμενον τῆς πίστεως καὶ ἀξιοθέντα ἐν αὐτῇ χάριτι τοῦ θεοῦ,
 τὴν περὶ αὐτοῦ κομίσασθαι ὡς οἶόν τέ ἐστιν γνῶσιν, γνῶσιν δὲ 4
 30 σοφίας τῆς κατὰ διδασκαλίαν ἐγγινομένης διασφίρειν φαιμέν, ἡ μὲν
 γὰρ τί ἐστὶ γνῶσις, ταύτη πάντως καὶ σοφία τεγγένηται, ἡ δὲ τί σοφία,
 οὐ πάντως γνῶσις, ἐν μόνῃ γὰρ τῇ τοῦ προφορικοῦ λόγου * τὸ τῆς
 σοφίας ὄνομα φαντάζεται, πλὴν ἀλλὰ τὸ μὴ διστάσαι περὶ θεοῦ, 5

1 vgl. I Kor. 4, 15

8 vgl. Joh. 5, 33; 18, 37

24 vgl. Jak. 2, 22

7 αὐτὸ L' αὐτὸ τε L* 19 (παμ) βασιλέα Wi; vgl. S. 12, 20 20 προστρέ-
 πόμενος F. Morellus (Collect.) προστρέπόμενος L 22 ἀνθρώπου¹ Po ἀνθρώπου L
 30 f ἡ μὲν — ἡ δὲ L 31 ταύτη Sy τοῦτο L 32 λόγον (χρησι) oder (χώρα)
 St λόγον διδασχῆ oder παραδόσει oder ἐνεργείᾳ Schw

πιστεῦσαι δὲ θεμέλιος γνώσεως. ἄμω δὲ ὁ Χριστός. ὁ τε θεμέλιος ἢ τε ἐποικοδομή, δι' οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ τέλη. καὶ τὰ μὲν ἄκρα 6 οὐ διδάσκεται. ἢ τε ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. πίστις λέγεται καὶ ἡ ἀγάπη. ἢ γνώσις δὲ ἐκ παραδόσεως | διαδομένη κατὰ χάριν θεοῦ τοῖς ἀξίοις 5 P 5 σφᾶς αὐτοὺς τῆς διδασκαλίας παρεχομένοις οἷον παρακαταθήκη 311 S ἐγκριζέται, ἀφ' ἧς τὸ τῆς ἀγάπης ἀξίωμα ἐκλάμπει ἐκ φωτός εἰς σφᾶς. εἶρηται γὰρ «τῶ ἔχοντι προστεθήσεται». τῇ μὲν πίστι ἢ γνώ- 7 σις, τῇ δὲ γνώσει ἢ ἀγάπῃ, τῇ ἀγάπῃ δὲ ἡ κληρονομία. γίνεται δὲ 56, 1 τοῦτο, ὅποταν τις κρημασθῇ τοῦ κυρίου διὰ τε πίστεως διὰ τε γνώ- 10 σεως διὰ τε ἀγάπης καὶ συνανασθῇ αὐτῷ ἔνθα ἐστὶν ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ ἀγάπης θεὸς καὶ φρονόρος· ὅθεν ἐπὶ τέλει ἢ γνώσις παρα- 2 δίδεται τοῖς εἰς τοῦτο ἐπιτηδεύουσιν καὶ ἐγκρίτοις διὰ τὸ πλείονος παρασκευῆς καὶ προγυμνασίας δεῖσθαι καὶ πρὸς τὸ ἀκούειν τῶν λεγο- 15 μένων καὶ εἰς καταστολὴν βίου καὶ εἰς τὸ ἐπὶ πλέον τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης κατ' ἐπίτασιν προελθῆναι. αὕτη πρὸς τέλος ἄγει 3 τὸ ἀτελεῦτητον καὶ τέλειον, προδιδάσκουσα τὴν ἐσομένην ἡμῖν κατὰ τὸν θεὸν μετὰ θεῶν διαίταν, ἀπολυθέντων ἡμῶν κολάσεως καὶ τιμωρίας ἀπάσης, ἃς ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων εἰς παιδείαν ὑπομένομεν σωτήριον· μεθ' ἧν ἀπολύτρωσιν τὸ γέρας καὶ αἱ τιμαὶ τελειωθεῖσιν 4 20 ἀποδίδονται. πεπαιγμένοι μὲν τῆς καθάρσεως, πεπαιγμένοι δὲ καὶ λειτουργίας τῆς ἄλλης, καὶ ἄγια ἢ καὶ ἐν ἁγίοις· ἔπειτα καθαρὸς 5 τῇ καρδίᾳ γενομένους κατὰ τὸ προσεχὲς τοῦ κυρίου προσμένει τῇ θεωρίᾳ τῇ αἰδίῳ ἀποκατάστασις. καὶ θεοὶ τὴν προσηγορίαν κέκλην- 6 ται, [οἱ] σύνθρονοι τῶν ἄλλων θεῶν, τῶν ὑπὸ τῷ σωτῆρι πρώτων 25 τεταγμένων, γενησόμενοι. ταχεῖα τοίνυν εἰς κάθαρσιν ἢ γνώσις καὶ 7 ἐπιτηδεῖος εἰς τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον ἐμπρόσδεκτον μεταβολήν. ὅθεν 57, 1 καὶ ὁρίδιως εἰς τὸ συγγενὲς τῆς ψυχῆς θεῖόν τε καὶ ἄγιον μετακίβζει καὶ διὰ τινος οἰκείου φωτός διαβιβάζει τὰς προκοπὰς τὰς μυστικὰς τὸν ἄνθρωπον, ἄκρις ἂν εἰς τὸν κορυφαῖον ἀποκαταστήσῃ, τῆς ἀνα- 30 παύσεως τόπον, τὸν καθαρὸν τῇ καρδίᾳ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐπιστημονικῶς καὶ καταληπτικῶς τὸν θεὸν ἐποπτεύειν διδάξασα.

1 f vgl. Ephes. 2, 20 3 vgl. Ignat. Ephes. 14 ἀρχὴ μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη 7 vgl. Strom. I 158, 2 mit Anm. u. Resch, Agrapha² S. 111 f 14 f vgl. Matth. 5, 20; Röm. 10, 5 18 vgl. Hebr. 12, 7 21 f vgl. Matth. 5, 8 22 f vgl. S. 9, 8 f 23 f vgl. Psal. 81, 6 30 f vgl. Matth. 5, 8; 1 Kor. 13, 12

3 διδάσκεται ται bei Zeilenwechsel L 4 f τοῖς — παρεχομένοις Hervet τοὺς — παρεχομένοις L 5 αὐτοὺς Di ἑαυτοὺς L 9 ἐκρημασθῇ Ma vgl. QDS 2 12 τὸ Hort τοῦ L 15 ἐπίτασιν (vgl. Strom. III 82, 4) Schw ἐπίτασιν L 17 τὸν θεὸν St τῶν θεῶν L θεὸν Sy 21 f καθαρὸς — γενομένους Heyse καθαρὸς — γενομένοις L 23 f κέκληνται L¹ κέκληται L* 24 [οἱ] Heyse 28 διαβιβάζει L¹ μεταβιβάζει L* (εἰς) τὰς προκοπὰς Heyse

ἠγαθήα γὰρ σου τῆς γνωστικῆς ψυχῆς ἢ τιμειώσεις. πάσις καθ' ὅ- 2
 σεώς τε καὶ λειτουργίας ὑπεκβάσαν σὺν τῷ κυρίῳ γίνεσθαι, ὅπου
 ἴσθιν προσήκως ὑποτιταγμένη. ἢ μὲν οὖν πίστις σὺντομός ἐστιν. ὡς 3
 εἰπεῖν, τῶν κατεπειρόντων γνωσίσι, ἢ γνωσίσι δὲ ἀπόδειξις τῶν διὰ πί- 806 P
 στεύσεως παραλημμένων ἰσχυρὰ καὶ βέβαιος. διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας
 ἐποικοδομουμένη τῇ πίστει εἰς τὸ ἀμετάπτωτον καὶ μετ' ἐπιστήμης
 [καὶ] καταληπτὸν παραπέμπονσα. καὶ μοι δοκεῖ πρώτη τις εἶναι 4
 μεταβολὴ σωτήριος ἢ ἐξ ἔθνῶν εἰς πίστιν, ὡς προείπον, δευτέρα δὲ
 ἢ ἐκ πίστεως εἰς γνωσίν· ἢ δέ, εἰς ἀγάπην περαιουμένη, ἐνθένδε ἤδη
 10 φίλον φίλῳ τὸ γινώσκον τῷ γινωσκομένῳ παρίσθησιν. καὶ τάχα 5
 ὁ τοιοῦτος ἐνθένδε ἤδη προλαβὼν ἔχει τὸ εὐαγγέλιος εἶναι. μετὰ
 γοῦν τὴν ἐν σαρκὶ τελουταίαν ὑπεροχὴν αἰεὶ κατὰ τὸ προσήκον ἐπὶ
 τὸ κρείττον μεταβάλλων, εἰς τὴν πατρῶαν αὐτὴν ἐπὶ τὴν κυριακὴν
 ὄντως διὰ τῆς ἀγίας ἑβδομάδος ἐπίγεται μονήρ. ἐσόμενος. ὡς εἰπεῖν.
 15 φῶς ἐστὸς καὶ μόνον αὐδίως, πάντῃ πάντως ἀτρεπτον.

Ὁ πρῶτος τῆς κυριακῆς ἐνεργείας τρόπος τῆς εἰρημένης ἡμῖν 58, 1
 κατὰ τὴν θεοσέβειαν ἐμοιζῆς δείγμα. πολλῶν ὅσον μαρτυρίων ὄν-
 των παραστήσομαι ἐν κεχαλειωδίῳ τῶς τοῦ προσήκον. Λαβὶδ ὠδέ
 πωρ εἰρημένον· τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου; ἢ τίς στήσε- 2
 20 ται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀνάσως χερσὶ καὶ καθαρός τῇ καρδίᾳ. ὡς
 οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ οὐδὲ ὄμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ
 πλησίον αὐτοῦ· οὕτως λήφεται εὐλογία παρὰ κυρίου καὶ ἐλεημοσύνην
 παρὰ θεοῦ σωτήρος αὐτοῦ. αὐτῇ ἢ γενεᾷ ζητούντων τὸν κύριον, ζητούν-
 των τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ. συντόμος οἶμαι τὸν γνωστικὸν ἐμῆ· 3
 25 ρυσεῖν ὁ προσήκων· κατὰ παραδρομὴν (δ'). ὡς εἰοικεν. ἡμῖν θεὸν εἶναι τὸν
 σωτήρα ἀπέδειξεν ὁ Λαβὶδ· πρόσωπον αὐτὸν εἰπὼν τοῦ θεοῦ Ἰακώβ,
 τὸν εὐαγγελισάμενον καὶ διδάξαντα περὶ τοῦ πατρὸς. διὸ καὶ ὁ ἀπό- 4

1 f vgl. I Thess. 4, 17 3—9 ἢ μὲν πίστις — περαιουμένη Sacr. Par. 268
 Holl 3—5 ἢ μὲν πίστις — βέβαιος Antonius Melissa p. 3 Gesner; Cat. zu Hebr.
 11, 1 in Ambr. E. 2. inf. 4 f vgl. Strom. II 48, 1 7—10 vgl. Strom. IV 53, 1
 8 προείπον vgl. S. 34, 24 f 11 vgl. Luk. 20, 36 13 vgl. Joh. 14, 2
 13 f vgl. Strom. V 106, 2—4; Exc. ex Theod. 63, 1 ἢ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν
 ἀνάπανσις [ἐν κυριακῇ] ἐν ὀρθόδοξῳ, ἢ κυριακῇ ὀνομάζεται 15 vgl. Strom. I
 163, 6 τὸ ἐστὸς καὶ μόνιμον τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ἀτρεπτον αὐτοῦ φῶς καὶ ἀσχημά-
 τιστον 19—24 Psal. 23, 3—6 26 vgl. Paed. I 57, 2; Strom. V 34, 1 Anm.;
 Exc. ex Theod. 10, 6; 12, 1; 23, 5

1 f πάσις καθ' ὅσεως — ὑπεκβάσαν Hort 2 ὑπεκβάσαν (oder ὑπερο(ανα)βά-
 σαν) St ὑπερβάσαν L 2 f ὅπου ἔστιν, προσεχῶς ὑποτιταγμένην Hort 4 ἢ <
 Cat. 5 βεβαία Ant. Mel. Cat. 7 [καὶ] Sy καταληπτὸν Po ληπτὸν Sacr.
 Par. 8 ὡς προείπον < Sacr. Par. 15 αὐδίως Po ἰδίως L 17 πολλῶν (δ')
 Di μαρτυρίων L 25 vielleicht (καὶ) κατὰ Ma (δ') Schw, Wi 27 πα-
 τρὸς Hort πνε I (vgl. Strom. V 1, 1)

- στολος χαρακτηῖρα τῆς δόξης τοῦ πατρὸς· τὸν υἱὸν προσεῖπεν. τὸν
τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ θεοῦ διδάξαντα καὶ χαρακτηρίσαντα ὅτι »θεὸς
καὶ πατὴρ εἷς· καὶ μόνος ὁ παντοκράτωρ. ὃν οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ ὁ
υἱός, καὶ ὃ ἔαν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ·. ἕνα δὲ εἶναι τὸν θεὸν διὰ τοῦ 5
5 »ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακώβ· μεμύνηται. ὃν »μόνον·
ὄντα θεὸν πατέρα »ἀγαθόν· χαρακτηρίξει ὁ σωτὴρ ἡμῶν καὶ θεός.
ἡ γενεὰ δὲ τῶν ζητούντων αὐτὸν »τὸ γένος· ἐστὶ »τὸ ἐκλεκτόν·, 6
τὸ ζητητικὸν εἰς γνώσιν.
- Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολός φησιν· »οὐδὲν ἑμᾶς ὡφελήσω. ἔαν 59. 1
10 μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει ἢ ἐν | γνώσει ἢ ἐν προσητείᾳ ἢ ἐν 59 P
διδασχῇ·· καίτοι πράσσειται τινα καὶ πρὸς τῶν μὴ γνωστικῶν ὁρθῶς, 2
ἀλλ' οὐ κατὰ λόγον. οἷον ἐπὶ ἀνδρείας. ἔτιοι γὰρ ἐκ φέσεως θυμοει- 3
δεῖς γενόμενοι, εἶτα ἄνευ τοῦ λόγου τοῦτο θρησκῶντες, ἀλόγως ἐπὶ
τὰ πολλὰ δομῶσι καὶ ὅμοια τοῖς ἀνδρείοις δομῶσιν. ὥστε ἐνίοτε τὰ
15 αὐτὰ κατορθοῦν οἷον βασάνους ἐπομένειν ἐκτόλως, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ 4
τῆς αὐτῆς αἰτίας τῷ γνωστικῷ οὔτε καὶ τὸ αὐτὸ προθέμενοι, οὐδ'
»ἂν τὸ σῶμα ἅπαν ἐπιδιδῶσιν·· »ἀγάπην γὰρ οὐκ ἔχουσι· κατὰ τὸν 5
ἀπόστολον τὴν διὰ τῆς γνώσεως γεννωμένην. πᾶσα οὖν ἢ διὰ τοῦ 5
ἐπιστήμονος πράξις εὐπραγία, ἢ δὲ διὰ τοῦ ἀνεπιστήμονος κακο-
20 πραγία, καὶ ἐνστασιν σφῆξῃ. ἐπεὶ μὴ ἐκ λογισμοῦ ἀνδρίζεται μηδὲ ἐπὶ
τι χρήσιμον τῶν ἐπὶ ἀρετὴν καὶ ἀπὸ ἀρετῆς καταστροφόντων τὴν
πράξιν κατευθύνει. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. 6
ὥστε καὶ ἐπὶ θεοσεβείας ἀνά λόγον. οὐ μόνον τοίνυν τοιοῦτος | ἡμῖν 312 S
κατὰ τὴν ὁσιότητα ὁ γνωστικὸς ἀκόλουθα δὲ τῇ ἐπιστημονικῇ θεο-
25 σεβείᾳ καὶ τὰ περὶ τὴν ἄλλην πολιτείαν ἐπαγγέλματα. τὸν βίον γὰρ 7
τοῦ γνωστικοῦ διαγράφειν ἡμῖν πρόκειται τὰ νῦν. οὐχὶ τὴν τῶν δογμα-
των θεωρίαν παρατίθεσθαι, ἣν ὕστερον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα
καιρὸν ἐκθησόμεθα, σφῆζοντες ἅμα καὶ τὴν ἀκολουθίαν.
- XI. Περὶ μὲν οὖν τῶν ὅλων ἀληθῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς διείληφεν, 60. 1
30 ὡς ἂν θείαν χωρήσας διδασκαλίαν. ἀρξάμενος γοῦν ἐκ τοῦ θαυμά-
ζειν τὴν κτίσιν, δεῖγμα τοῦ δύνασθαι λαβεῖν τὴν γνώσιν κομίζων

1 Hebr. 1, 3 2f vgl. Ephes. 4, 6 3f Matth. 11, 27 5f vgl. Matth.
19, 17 7 vgl. I Petr. 2, 9 9—11 I Kor. 14, 6 11—17. 20—22 Chrysipp
Fr. mor. 511 Arnim 12—14 vgl. Aristot. Eth. Nic. III 11 p. 1116^b 23—26
17 vgl. I Kor. 13, 3 18—22 πᾶσα ἢ — κατευθύνει Sacr. Par. 269 Holl
18f vgl. Strom. VI 111, 3 30f vgl. Plato Theaet. p. 155 D; Aristot. Metaph. I
2, 15 (p. 982^b 12); Strom. II 45, 4

4 τοῦ Hort τῶν L 15 βασάνους Po βαναύσους L 17 ἐπιδιδῶσιν L
18 διὰ < Sacr. Par. 19 ἐπιστήμονος] + καὶ ἐμπείρου Sacr. Par.¹ διὰ < Sacr.
Par. 21 ἀπὸ ἀρετῆς καὶ ἐπὶ ἀρετὴν ∞ St 23 ἀνά λόγον Ma ἀνάλογον L
ἀνάλογος Heysse

οἴχοθεν. πρόθυμος μαθητῆς τοῦ κυρίου γίνεται. εὐθέως δὲ ἀκούσας
 θεὸν τε καὶ πρόνοιαν ἐπίστευσεν ἕξ ὧν ἐθαύμασεν. ἐνθὲνδε οὖν 2
 ὁμιλούμενος ἐκ περὶ τὸς τρόπου συνεργῆ πρὸς τὴν μάθησιν. πάντ'
 ἕκτετα ποιῶν δι' ὧν λαβεῖν δυνήσεται τὴν γνώσιν ὧν ποθεῖ (πόθος
 5 ἢ κατὰ προκοπὴν πίστιως ἡμῶς ζητήσαι χρθεῖς συνίσταται). τὸ δ'
 ἐστὶν ἄξιον γενέσθαι τῆς τοσαύτης καὶ τηλικαύτης θεωρίας. οὕτως 3
 γέσεται τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ ὁ γνωστικός· οὐ γὰρ τὰς ἀκοάς,
 ἀλλὰ τὴν ψυχὴν παρίστησι τοῖς ὑπὸ τῶν λεγομένων δηλουμένοις
 πράγμασιν. οὐσίας τοίνυν καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ παραλαβὼν διὰ 4
 10 τῶν λόγων εἰκότως | καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὰ θέοντα ἄγει, τὸ μὴ 808 P
 μοιχεύσης, μὴ φρονεύσης ἰδίως ἐκλαμβάνων ὡς εἴρηται τῷ γνωστικῷ,
 οὐχ ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις ὑπέλιπται.

Πρόεισιν οὖν ἐγγυμαζόμενος τῇ ἐπιστημονικῇ θεωρίᾳ εἰς τὸ 61. 1
 ἐνεργησάσθαι τοῖς καθολικώτερον καὶ μεγαλοπρεπέτερον εἰρημένοις.
 15 εἰδὼς εὖ μάλα ὅτι «ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γινώσκει κατὰ τὸν προ-
 γῆτην «κύριος» ἐστίν, διὰ στόματος ἀνθρωπίνου κύριος ἐνεργῶν·
 ταύτη καὶ σάρκα ἀνείληφεν. εἰκότως οὖν οὐδέποτε τὸ ἡδὺ πρὸ τοῦ 2
 συμφέροντος αἰρεῖται, οὐδ' ἂν προκαλῆται αὐτὸν κατὰ τινα περί-
 στασιν προκαταληφθέντα ἑταιρικῶς ἐκβιαζομένη ὥραϊ γυνή, ἐπεὶ
 20 μὴδὲ τὸν Ἰωσήφ παράγειν τῆς ἐνστάσεως ἴσχυεν ἢ τοῦ δεσπότης
 γυνή, ἀπεδύσατο δὲ αὐτῇ πρὸς βίαν κατεχοῦσῃ τὸν χιτῶνα, γυμνὸς
 μὲν τῆς ἐμαρτίας γενόμενος. τὸ νόμιμον δὲ τοῦ ἡθῶς περιβαλλό-
 μενος. εἰ γὰρ καὶ οἱ τοῦ δεσπότητος ὄφθαλμοὶ οὐχ ἰώρουν, τοῦ Αἰ- 3
 γυπτίου λέγω. τὸν Ἰωσήφ. ἀλλ' οἱ γὰρ τοῦ πεντοκράτορος ἐπεσζόπουν.
 25 ἡμεῖς μὲν γὰρ τῆς φωνῆς ἀκούομεν καὶ τὰ σώματα θεωροῦμεν. ὁ 4
 θεὸς δὲ τὸ πρῶγμα. αἶψ' οὐ φέρεται τὸ φωνεῖν καὶ βλέπειν. ἐξετάζει.
 ἀκολούθως ἄρα καὶ νόσος ἐπίη καὶ τι τῶν περιστατικῶν τῷ γνω- 5
 στικῷ. καὶ δὴ μάλιστα ὁ φοβερότατος θάνατος. ἀτρεπτος μένει κατὰ
 τὴν ψυχὴν. πάντα εἰδὼς τὰ τοιαῦτα κτίσεως ἀνάγκη εἶναι. ἀλλὰ καὶ
 30 οὕτως διδάσκει τοῦ θεοῦ «γάρμαζον» γίνεσθαι «σοτηρίας». διὰ παι-
 δίας τοῖς ἀπηρίστιστον μεταρραθμιζομένους ἐνεργετοῦντα. πρὸς τῆς
 ἀγαθῆς ὄντως κατ' ἄξιαν μεριζόμενα προνοίας.

Χρόμενος τοίνυν τοῖς κτιστοῖς, ὁπόταν αἰρῇ λόγος, εἰς ὅσον 62, 1
 αἰρεῖ. κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν κτίσαντα ἐνχωριστίαν καὶ τῆς ἐπολαύσεως

10 f Exod. 20, 13, 15; Matth. 5, 27, 21 15 f Psal. 93, 10 f 17 f vgl.
 S. 37, 18 f 18—23 vgl. Gen. 30, 12; Paed. III 68, 3 21—23 vgl. Plato Rep. V
 p. 457 A 25 f vgl. I Sam. 16, 7; Jerem. 17, 10 30 vgl. Euripides Phoen. 893

13 πρόεισιν Hervet πρόσεισιν L 14 ἐπαγωνίσασθαι Hort 16 [κύριος]
 Schw κυρίως Hort 19 προκαταληφθέντα Wi 26 πρῶγμα] vielleicht pneuma
 Ma 33 αἰρεῖ Di ἔρεῖ L 34 αἰρεῖ Lowth ἔρεῖ L

κύριος καθίσταται. οὐ μνησικακεῖ ποτε, οὐ χυλαίνει οὐδενί, γὰρ 2
 μίσους ἄξιός τε γάρ ην, ἐφ' οἷς διαπράττεται· σέβει μὲν γὰρ τὸν ποιη- 3
 τήν, ἀγαπᾷ δὲ τὸν κοινωτὸν τοῦ βίου, οἰκτιρῶν καὶ ὑπερευχόμενος
 αὐτοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ. καὶ δὴ καὶ συμπάσχει τῷ σώματι τῷ 4
 5 φύσει παθητῷ ἐνδεδεμένος, ἀλλ' οὐ πρωτοπαθεῖ κατὰ τὸ πάθος.
 κατὰ γοῦν τὰς ἀκούσιους περιστάσεις ἀνάγων ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν πόνων 5
 ἐπὶ τὰ οἰκεία οὐ συναποφέρεται τοῖς ἄλλοτριῶσι αὐτοῦ, συμπεριφέρε-
 ται δὲ τοῖς ἀναγκαίοις αὐτοῦ μόνον εἰς ὅσον ἀβλαβῆς τηρεῖται ἢ
 ψυχῇ. οὐ γὰρ πονεῖ ἐν ὑπολήψει, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ δοκεῖν πιστὸς εἶναι 6
 10 βούλεται, γινώσκει δὲ καὶ ἀληθεία, ὅ ἐστιν ἔργῳ βεβαίῳ καὶ λόγῳ [καὶ]
 ἐνεργῷ. οὐκοῦν οὐ μόνον ἐπαινεῖ τὰ καλά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βιάζεται 7
 εἶναι καλός, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ δούλου μεταβαίνων δι' ἀγά-
 πης εἰς ἠγάπην διὰ τὸ τέλος τῆς ἕξεως, ὃ ἐκ μαθήσεως τῆς ἀλη- 8
 θοῦς καὶ συνασκήσεως πολλῆς καθαρώς ἐκτήσατο.

15 Ὡς ἂν οὖν ἐπ' ἄκρον γνώσεως ἦκειν βιαζόμενος, τῷ ἦθει κεκο- 63, 1
 σμημένος, τῷ σχήματι κατεσταλμένος, πάντα ἐκεῖνα ἔχων ὅσα πλεο-
 νεκτήματά ἐστιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν γνωστικοῦ, εἰς τὰς εἰκόνας
 ἀφορῶν τὰς καλὰς, πολλοὺς μὲν τοὺς κατορθωκότας πρὸ αὐτοῦ
 πατριώχας, παμπόλους δὲ προσήτας. ἀπειροῦς δ' ὅσους ἡμῖν ἀοιδμῷ
 20 λογιζόμενος ἀγγέλους καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι κύριον τὸν διδάξαντα καὶ
 παραστήσαντα δυνατὸν εἶναι τὸν κορυφαῖον ἐκείνον κτήσασθαι βίον,
 διὰ τοῦτο τὰ πρόχειρα πάντα τοῦ κόσμου καλὰ οὐκ ἀγαπᾷ, ἵνα μὴ
 καταμείνη χαμαί, ἀλλὰ τὰ ἐλπιζόμενα, μᾶλλον δὲ τὰ ἐγνωσμένα ἤδη,
 εἰς κατάληψιν δὲ ἐλπιζόμενα. ταύτη ἄρα τοὺς πόνους καὶ τὰς βασά- 2
 25 νους καὶ τὰς θλίψεις, οὐχ ὡς παρὰ τοῖς φιλοσόφοις οἱ ἄνθρωποι,
 ἐλπίδι τοῦ παύσασθαι μὲν τὰ ἐνεστῶτα ἀλγεῖνά, αὐθις δὲ τῶν ἡδέων
 μετασχεῖν, ὑπομένει, ἀλλ' ἢ γινώσκῃ αὐτῷ πείσμα βεβαιότατον ἐνε-
 γέννησεν τῆς τῶν μελλόντων [ἐλπίδων] ἀπολήψεως. διόπερ οὐ μόνον
 τῶν ἐνταῦθα κολάσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡδέων ἀπάντων καταφρονεῖ.

1—4 οὐ μνησικακεῖ — ἄγνοιαν αὐτοῦ Sacr. Par. 270 Holl; Flor. Mon. f. 97r.

5 vgl. S. 30, 24f mit Anm. 11—21 οὐκοῦν — βίον Joh. Damasc. Or. III de
 imag. I p. 382 Lequien (Migne S. Gr. 94 Col. 1404) mit den Worten τοῦ ἀρχαιο-
 τάτου Κλήμεντος πρὸς Ἀλέξανδρον (lies προεσβυτέρου Ἀλεξανδροῦ) ἐκ τοῦ ἐσθίου
 βιβλίον τῶν Στροφωμάτων 12f vgl. Matth. 25, 23; Joh. 15, 15 21 vgl. S. 41, 29f

1 μνησικακεῖ] μνησικακεῖσι ὁ γνωστικός Sacr. Par. Flor. Mon. 4 αὐτοῦ² <
 Flor. Mon. 8 αὐτὸ Schw 10 [καὶ] Di 11 μόνος Joh. καὶ < Joh. 12 εἶναι]
 τοῦ εἶναι Joh. 13 τῆς² < Joh. 15 ἦκη Joh. 15f καὶ κεκοσμημένος Joh.
 19 παμπόλους L 20 λογιζόμενος Joh. wie Sy λογιζόμενος L 21 τὸν
 κορυφαῖον ἐκείνον L¹ τὸν κορυφαῖον ἐκείνων L* τῶν κορυφαίων ἐκείνων Joh.
 27 βεβαιότερον (ἐλπίδος) Ma 28 [ἐλπίδων] Di ἐλπίδων corr. aus ἐλπίδος L¹

γασὶ γούν τὸν μακάριον Πέτρον θεασάμενον τὴν αὐτοῦ γυναῖκα ἀγο- 3
 μίην τὴν ἐπὶ θάνατον ἡσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριτι καὶ τῆς εἰς
 αἰκὸν ἀνακομιδῆς. ἐπιγονῆσαι δὲ εἰς μέλα προτρεπτικῶς τε καὶ παρα-
 κλητικῶς, ἐξ ὀνόματος προσελπίοντα μίμνησο. ὦ αὐτῆ, τοῦ κυρίου.
 5 τοιοῦτος ἦν ὁ τῶν μακαρίων γάμος καὶ ἡ μέχρι τῶν γιλτάτων τελεία 64. 1
 διάθεσις. ταύτη καὶ ὁ ἀπόστολος | εὐ γαμῶν γησιν εὐὸς μὴ γαμῶν*, 2 313 S
 ἀπροσπαθῆ τὸν γάμον ἀξίων εἶναι καὶ ἀπαιρίσταστον*. τῆς πρὸς τὸν
 κύριον ἀγάπης. ἣς ἔχειν ἀποδημοῦσθαι τοῦ βίου πρὸς τὸν κύριον τῆ
 γυναικὶ ὁ τῶ ὄντι ἀνὴρ παρήρυσεν. αὐ' οὐ πρόδηλος ἦν ἡ πίστις 3
 10 αὐτοῖς τῆς μετὰ θάνατον ἐλπίδος τοῖς καὶ ἐν αὐταῖς τῶν κολάσεων
 ταῖς ἐκμαῖς εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ· βεβαίαν γὰρ, οἶμαι, τὴν πίστιν
 ἐκείνην, ἣ κατηκολούθουν πισταὶ καὶ αἱ ἐνέργεια. ἔστιν οὖν ἐν πάσῃ 4
 περιπέσει ἐρωσμένη τοῦ γνωστικοῦ ἢ ψυχῆ, οἷον ἀθλητοῦ τὸ σῶμα
 ἐν ἀσπιδί εὐεξία καὶ ὁρμή καθεστηκυῖα. εὐβουλος μὲν γὰρ ὑπάσχει 5
 15 περὶ τὰ ἀνθρώπων. τῷ δικαίῳ τὸ πρακτικόν γνωματεύουσα, τὰς ἀρ-
 χὰς θεῶθεν ἄνωθεν * καὶ πρὸς τὴν θεῖαν ἐξομοίωσιν πραότητα
 ἡδονῶν καὶ λυπῶν σωματικῶν περιπεποιημένη· κατεξανίσταται δὲ 570 P
 τῶν φόβων εὐθεοῦς καὶ πεποιθὸς ὅτι ὡς τῷ θεῷ. ἀτεχνῶς οὖν ἐπίγειος 6
 αἰκῶν θείας δυνάμεως ἢ γνωστικῆ ψυχῆ, τελεία ἀρετῆ νεκρομένη.
 20 ἐκ πάντων ἕμα τούτων, γύσεως, ἀσκήσεως, λόγον, σινηρημένην.
 τοῦτο τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς· νεῶς γίνεται τοῦ ἔργου ἀνέμετος*, 7
 ὅταν διάθεσιν ὁμολογουμένην τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ πάντα κτήσῃται
 τὸν βίον. ὁ τοιοῦτος ἕρα κατεξανίσταται παντὸς φόβου. παντὸς 65, 1
 δεινοῦ, οὐ μόνον θανάτου, ἀλλὰ καὶ πενίας καὶ νόσου ἀδοξίας τε καὶ
 25 τῶν ὅσα ταῦτοις συγγενῆ, ἀήτητος ἡδονῆ γενόμενος καὶ τῶν ἀλόγων
 ἐπιθυμιῶν κύριος. εὐ γὰρ οἶδεν τὰ ποιητέα καὶ μὴ, ἐγνωκὼς κατὰ 2
 νόμον τὰ τε τῷ ὄντι δεινὰ καὶ τὰ μὴ. ὅθεν ἐπιστημόνως ἔγινώσκει 3
 ἢ δεῖν καὶ προσήκειν αὐτῷ ὁ λόγος ὑπαγορεύει, διακρίνων ἐπιστημόνως
 τὰ τῷ ὄντι θαρραλέα (τουτέστι τὰ ἀγαθὰ) ἀπὸ τῶν φαινομένων
 30 καὶ τὰ φοβερὰ ἀπὸ τῶν δοκούντων, οἷον θανάτου καὶ νόσου καὶ
 πενίας, ἅπερ δόξης μᾶλλον ἢ ἀληθείας ἔχεται. οὗτος ὁ τῷ ὄντι 4

1—6 γασὶ — διάθεσις Euseb. Hist. eccl. III 30, 2 6 I Kor. 7, 29 7 I Kor.
 7, 35 13 f vgl. Hippokr. Aphor. 1, 3 αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξίαι (der Athleten)
 20 vgl. Strom. I 31, 5 u. die dort angeführten Philostellen 21 vgl. I Kor. 6, 19
 29 vgl. Plato Lach. p. 198 C

1 αὐτοῦ L εἰκτοῦ Eus. 1 f ἀπαγομένην Eus. 2 θανάτῳ Eus. εἰς
 oder ἐπ' Eus. HSS 3 τε < Eus. 4 μίμνησο, ὦ αὐτῆ (vgl. z. B. Paed. II 31, 3)
 Eus. μεμνήσθω αὐτῆ L 5 μέλοι < Eus. 12 (αὐ) Schw, Wi 16 ἄνωθεν
 μωσθάνουσα) Heyse (εἰληφρῆ) Ma 18 εὐθέως L πεποιθ(ό)τως St πε-
 ποιθῶς L ἀτεχνῶς L 20 σινηρημένη Ma σινηρημένον L σινηρημένη
 Lowth 28 δεῖν L* δεῖ L¹ δῆ Sy 29 τὰ τῷ ὄντι Heyse, Ma τῷ ὄντι τὰ L

ἀγαθὸς ἀνὴρ ὁ ἔξω τῶν παθῶν, κατὰ τὴν ἔξιν ἢ διάθεσιν τῆς ἐνα-
 ρέτου ψυχῆς ὑπερβάς ὅλον τὸν ἐμπαθῆ βίον. τούτῳ «πάντα εἰς
 ἑαυτὸν ἀνήρτηται» πρὸς τὴν τοῦ τέλους κτῆσιν. τὰ μὲν γὰρ λεγόμενα 5
 μενα τυχερὰ δεινὰ, ταῦτα τῷ σπονδαίῳ οὐ φοβηρέ. ὅτι μὴ κακά. τὰ
 5 δὲ τῷ ὄντι δεινὰ ἀλλότρια Χριστιανοῦ τοῦ γνωστικοῦ ἐκ διαμέτρων
 χοροῦντα τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ κακά, καὶ ἀμύηχανον ἅμα τῷ αὐτῷ
 τὰ ἐναντία κατὰ ταῦτόν καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἀπαντῶν χρόνον. ἀμεμ- 6
 φῶς τοίνυν «ὑποκρινόμενος τὸ δράμα τοῦ βίου», ὅπερ ἔν ὁ θεὸς
 ἀγωνίσασθαι παρούσῃ, τὰ τε πρακτικὰ τὰ τε ὑπομεμετικὰ γνωρίζει.
 10 **Μή** τι οὖν, εἰ δι' ἄγνοιαν τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν συνίσταται 66, 1
 ἢ δειλία, μόνος θαρραλέος ὁ γνωστικός, τὰ τε ὄντα ἀγαθὰ καὶ τὰ
 ἐσόμενα γνωρίζων, συνεπιπτάμενος δὲ τούτοις. ὅσπερ ἔφη. καὶ τὰ
 μὴ τῷ ὄντι δεινὰ, ἐπεὶ μόνην κακίαν ἐχθρῶν οὐδὲν εἰδὼς καὶ κηται-
 ρετικὴν τῶν ἐπὶ τὴν γνώσιν προκοπιόντων, τοῖς ὅπλοις τοῦ κυρίου
 15 πεφραγμένος | καταπολεμεῖ ταύτης. οὐ γὰρ εἰ δι' ἀφροσύνην τι 871 P 2
 συνίσταται καὶ διαβόλου ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ συνέργειαν, τοῦτ' εὐ-
 θεὸς διάβολος ἢ ἀφροσύνη (ὅτι μηδεμία ἐνέργεια φρόνησις· ἔξις γὰρ
 ἢ φρόνησις, οὐδεμία δὲ ἐνέργεια ἔξις)· οὐ τοίνυν οὐδὲ ἢ δι' ἄγνοιαν
 συνισταμένη πρᾶξις ἢ ἡδὴ ἄγνοια, ἀλλὰ κακία μὲν δι' ἄγνοιαν. οὐ μὴν
 20 ἄγνοια· οὐδὲ γὰρ τὰ πάθη, οὐδὲ τὰ ἁμαρτήματα κακία. καίτοι ἀπὸ
 κακίας φερόμενα. οὐδεὶς οὖν ἀλόγως ἀνδρείος γνωστικός· ἐπεὶ καὶ 3
 τοὺς παῖδας λεγέτω τις ἀνδρείους ἄγνοιας τῶν δεινῶν ἐγισταμένους
 τὰ φοβηρὰ (ἀπύονται γοῦν οὗτοι καὶ πρὸς), καὶ τὰ θηρία τὰ ὁμοίως
 ταῖς λόγχαις πορευόμενα ἀλόγως ὄντα ἀνδρεία ἐνάρετα λεγόντων.
 25 τάχα δ' οὕτως καὶ τοὺς θανατοποιοῦς ἀνδρείους γήσουσιν εἰς τὰς
 μαχαίρας κυβιστῶντας ἐξ ἐμπειρίας τινὸς κακοτεχνούντας ἐπὶ λυτρω-
 τῷ μισθῷ. ὁ δὲ τῷ ὄντι ἀνδρείος, προφανῆ τὸν κίνδυνον διὰ τὸν 4
 τῶν πολλῶν ζῆλον ἔχων, εὐθαρσῶς πᾶν τὸ προσίον ἀναδέχεται,
 ταύτη τῶν ἄλλων λεγομένων μαρτύρων χωριζόμενος. ἢ οἱ μὲν ἀφορ-

2 f Plato Menex. p. 247 E **6 f** vgl. Plato Rep. IV p. 436 B **δηλον** ὅτι ταῦτόν

ἐναντία ποιεῖν ἢ πάσχειν κατὰ ταῦτόν γε καὶ πρὸς ταῦτόν οὐκ ἐθελήσει ἅμα.

8 vgl. Koek CAF III p. 453 Adesp. 245 ὑποκρινόμενος τὸ δράμα τοῦ βίου (καλῶς).
 Vgl. Epiktet Enchir. 17; Diog. Laert. VII 160; Sueton Octav. 99; Seneca Epist.
 77, 20; Plato Phileb. p. 50 B; Marc. Aur. 12, 36 p. 167, 6 Stich **10 f** vgl. Plato
 Protag. p. 360 C οὐκοῦν ἢ τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν ἁμαρτία δειλία ἂν εἴη; **12** ἔφη
 vgl. S. 46, 28f **21—24** vgl. Plato Lach. p. 197 A **29—S. 48, 2** vgl. Strom.
 IV 17, 1; 77, 1

4 f κακά, τὰ δὲ Sy κατὰ δὲ L **7** ταῦτόν Ma τὸν αὐτόν L **7 f** ἀμέμφως L

10 εἰ Wi ἢ L **11** vor θαρραλέος ist ὁ von L¹ getilgt **20** οὐδὲ² Di

οὔτε L **25** οὔτως] οὔτοι Sy **26** κακοτεχνούντας Vi κακοτεχνοῦνται L

27 τῷ Bywater, Journ. of Philol. 10 (1881) p. 69 vgl. Diog. Laert. X 4 τῷ L **28** εὐ-

θαρσῶς L² εὐθάρσως L*

μὰς παρέχοντες σφίσιν αὐτοῖς ἐπιρριπτοῦσιν ἑαυτοὺς τοῖς κινδύνοις
 οὐκ οἶδ' ὅπως (εὐδοτομεῖν γὰρ δίκαιον), οἱ δὲ περιστελλόμενοι κατὰ
 λόγον τὸν ὀρθόν, ἔπειτα τῷ ὄντι καλέσαντος τοῦ θεοῦ προθύμως
 ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες, καὶ «τὴν κλήσιν» ἐκ τοῦ μηδὲν αὐτοῖς προπετὲς
 συνεγνωκέναι «βεβαιοῦσιν» καὶ τὸ ἀνδρείον ἐν τῇ κατὰ ἀλήθειαν
 λογικῇ ἀνδρεία ἐξετάζεσθαι παρέχονται. οὐτ' οὖν φόβῳ τῶν μει- 67, 1
 ζόντων δεινῶν τὰ ἐλάττω καθάπερ οἱ λοιποὶ ὑπομένοντες οὐτ'
 αὐ ψόγον τὸν ἀπὸ τῶν ὁμοτίμων καὶ ὁμογνωμόνων ὑφορώμενοι
 τῇ τῆς κλήσεως ἐμμένουσιν ὁμολογίᾳ, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν
 10 θεὸν ἀγάπην ἐκόντες πείθονται τῇ κλήσει, μηδένα ἕτερον σκο-
 πὸν ἐλόμενοι ἢ τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐαρέστησιν, οὐχὶ δὲ διὰ τὰ
 ἄθλα τῶν πόνων. οἱ μὲν γὰρ φιλοδοξίᾳ, οἱ δὲ εὐλαβείᾳ κολάσεως 2
 ἄλλης δομυτέρας, οἱ δὲ διὰ τινὰς ἡδονὰς καὶ εὐφροσύνας τὰς μετὰ
 θάνατον ὑπομένοντες παῖδες ἐν πίστει, μακάριοι μὲν, οὐδέπω δὲ ἄν-
 15 δρες ἐν ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν θεὸν καθάπερ ὁ γνωστικὸς γεγυῶτες
 αἰσὶ γὰρ. αἰσὶ καθάπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνασίοις, οὕτως δὲ καὶ
 κατὰ τὴν ἐκκλησίαν στέγαστοι ἀνδρῶν τε καὶ παιδῶν; ἢ δὲ ἀγάπη 872 P
 αὕτη δι' αὐτὴν αἰρετή, οὐ δι' ἄλλο τι. σχεδὸν οὖν τῷ γνωστικῷ 3
 μετὰ γνώσεως ἢ τελειότητος τῆς ἀνδρείας ἐκ τῆς τοῦ βίου συνασκήσεως
 20 αὐξεται, μελετήσαντος αἰεὶ τῶν παθῶν κρατεῖν.

Ἄριστον οὖν καὶ ἀδεῖα καὶ πεποιθότα ἐπὶ νόμον ἢ ἀγάπῃ εὐλείγουσα 4
 καὶ γυμνάσεια κατεσκεύαζαι τὸν ἴδιον | ἀθλητὴν. ὅσπερ δικαιοσύνη τὸ 314 S
 διὰ παντὸς ἀληθεῖν αὐτῷ τοῦ βίου περιποιεῖ. δικαιοσύνης γὰρ ἦν 5
 ἐπιτομὴ γάραι· «ἔσται ἑμῶν τὸ καὶ καὶ τὸ οὐ οὐ». ὁ δὲ αὐτὸς λόγος
 25 καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης. οὐτε γὰρ διὰ φιλοτιμίαν (καθάπερ οἱ ἀθληταὶ 6
 στέγαστον καὶ εὐδοξίας χάριν) οὐτ' αὐτὸ διὰ φιλοδοξίαν (ὡς τινες
 προσποιοῦνται σωφρονεῖν, πάθει δεινῷ τὸ ἀγαθὸν μεταδιώκοντες),
 οὐ μὴν οὐδὲ διὰ φιλοσωματίαν ὑγείας χάριν, ἀλλ' οὐδὲ δι' ἀγροικίαν
 ἐγκρατῆς καὶ ἀγευστος ἡδονῶν οὐδαίς κατ' ἀλήθειαν σώσθων (ἀμέλει
 30 γεσσάμενοι τῶν ἡδονῶν οἱ τὸν ἐργάτην τρίβοντες βίον αὐτίκα μάλα
 καταγνέουσι τὸ ἀκαμπὲς τῆς ἐγκρατείας εἰς τὰς ἡδονὰς). τοιοῦτοι 7
 δὲ καὶ οἱ νόμος καὶ φόβῳ κωλύμενοι· καιρὸν γὰρ λαβόντες παρα-

4 f vgl. II Petr. 1, 10 6 f vgl. Plato Phaed. p. 68 D οἷον φόβῳ μειζόνως
 κακῶν ἐπομένουσιν αὐτῶν οἱ ἀνδρεῖοι τὸν θάνατον, ὅταν ἐπομένωσιν; 24 Jak.
 5, 12; Matth. 5, 37 29 vgl. Aristot. Eth. Nic. II 2, 2 p. 1104a 24 ὁ πάσας
 φείγων (τὰς ἡδονὰς), ὅσπερ οἱ ἀγροῖτοι, ἀναίσθητός τις.

1 παρέχουσαν Hort ἐπιρριπτοῦσιν Lowth ἐπιρριπτοῦντες L ἑαυτοὺς
 Lowth αὐτοῖς L 4 αὐτοῖς L 5 τὸ ἀνδρείον Schw τὸν ἄνδρα L 7 ὑπομέ-
 νοντες (σ² in Ras.) L¹ 18 αὐτῇ L 20 vielleicht μελετήσαντι Ma 21 ἀδεῖα]
 häufiger sind Formen wie ἐπιτεῖν Strom. VII 81 προσφῆνῃ ib. 103 ὑγῆ Strom. V 7
 24 ἐπιτομή Sy ἐπὶ τὸ μὴ L 32 καιρὸν Ma καιροῦ L

κλέπτουσι τὸν νόμον, ἀποδιδράσκοντες τὰ καλά. ἡ δὲ δι' αὐτὴν 8
αἰρετὴ σωφροσύνη, κατὰ τὴν γνῶσιν τελειομένη αἰεὶ τε παραμένουσα,
κύριον καὶ αὐτοκράτορα τὸν ἄνδρα κατασκευάζει, ὡς εἶναι τὸν γνω-
στικὸν σώφρονα καὶ ἀπαθῆ, ταῖς ἡδοναῖς τε καὶ λύπαις ἄτεγκτον,
5 ὥσπερ φασὶ τὸν ἀδάμαντα τῷ πυρί.

Τούτων οὖν αἰτία ἡ ἀγιοτάτη καὶ κυριοτάτη πάσης ἐπιστήμης 68, 1
ἀγάπη· διὰ γὰρ τὴν τοῦ ἀρίστου καὶ ἐξοχωτάτου θεραπείαν, ὃ δὴ
τῷ ἐνὶ χαρακτηρίζεται, φίλον ὁμοῦ καὶ υἷον τὸν γνωστικὸν ἀπεργά-
ζεται, »τέλειον« ὡς ἀληθῶς ἄνδρα εἰς μέτρον ἡλικίας· αὐξήσαντα.
10 ἀλλὰ καὶ [ἡ] ὁμόνοια ἡ περὶ ταῦτο πρᾶγμα συγκατάθεσις ἐστὶ, τὸ δὲ 2
ταῦτόν ἐν ἐστίν, ἡ τε φιλία δι' ὁμοιότητος περαίνεται, τῆς κοινότη-
τος ἐν τῷ ἐνὶ κειμένης. ὁ ἄρα γνωστικός, τοῦ ἐνὸς ὄντως θεοῦ 3
ἀγαπητικός ὑπάρχων, τέλειος ὄντως ἀνὴρ καὶ φίλος τοῦ θεοῦ, ἐν
υἷοῦ καταλεγείς τάξει. ταῦτι γὰρ ὀνόματα εὐγενείας | καὶ γνώσεως 4 873 P
15 καὶ τελειότητος κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἐποπτείαν, ἣν κορυφαιοτάτην
προκοπὴν ἡ γνωστικὴ ψυχὴ λαμβάνει, καθαρὰ τέλειον γενομένη,
»πρόσωπον«, φησί, »πρὸς πρόσωπον« ὄρᾶν αἰδίως καταξιουμένη τὸν
παντοκράτορα θεόν. πνευματικὴ γὰρ ὅλη γενομένη πρὸς τὸ συγ- 5
γενὲς χωρήσασα ἐν πνευματικῇ τῇ ἐκκλησίᾳ μένει εἰς τὴν ἀνάπαυσιν
20 τοῦ θεοῦ.

XII. Ταῦτα μὲν οὖν ταύτη. οὕτω δὲ ἔχων ὁ γνωστικός πρὸς τὸ 69, 1
σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, πρὸς [τε] τοὺς πέλας, κἂν οἰκέτης ἢ κἂν πολέ-
μιος νόμος γενόμενος κἂν ὅστισοῦν, ἴσος καὶ ὁμοιος ἐνόσκειται. οὐ 2
γὰρ ὑπερορᾷ τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὸν θεῖον νόμον ὁμοπάτριον ὄντα
25 καὶ ὁμομήτριον· ἀμέλει θλιβόμενον ἐπικουρῶν παρρηθίαις, παρορ-
μήσεσι, ταῖς βιωτικαῖς χρεῖαις ἐπικουρῶν, διδοὺς τοῖς θεομένοις πᾶσιν,
ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, δικαίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν, πρὸς δὲ καὶ τῷ
καταδιώκοντι καὶ μισοῦντι. εἰ τοῦτο δέοιτο. ὀλίγα φροντίζων τῶν
λεγόντων διὰ φόβον αὐτῷ δεδωκέναι. εἰ μὴ διὰ φόβον. δι' ἐπικουρίαν
30 δὲ τοῦτο ποιοίη. οἱ γὰρ πρὸς ἐχθροὺς ἀγιλώγηροι καὶ ἀμνησιπύνηροι 3
πόσῳ μᾶλλον πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγαπητικοί; ὁ τοιοῦτος ἐκ τούτου
πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἀκριβῶς εἰδέναι καὶ ὅτι ἄν τις μάλιστα καὶ ὀπόσον καὶ

5 vgl. Strom. VIII 29, 1 S f vgl. Joh. 15, 15; 1, 12 9 vgl. Ephes. 4, 13

10 stoisch 11 vgl. Aristot. Eth. Nic. VIII 2 p. 1155^a 32 οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά
τινα τιθέασιν αὐτὴν (die Freundschaft) καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους 15—20 vgl.
Strom. VI 108, 1; VII 57, 1 16 f vgl. Matth. 5, 8 17 vgl. I Kor. 13, 12
19 f vgl. Matth. 11, 29

1 αὐτὴν L 7 θεραπείαν corr. aus θεορίαν L¹ 10 [ἡ] Wi 14 συγ-
γενείας Wi 22 [τε] Ma 25 f vielleicht (καὶ) παρορμήσεσι Heyse, Ma
29 αὐτῷ αὐτόν oder (αὐτόν) αὐτῷ Hort 30 ἀμνησιπύνηροι Di μισοπύνηροι L
vgl. Strom. II 88, 2

Clemens III.

ὅποτε καὶ ὅπως ἐπιδοῆη. τίς δ' ἂν καὶ ἐχθρὸς ἐβλόγως γένοιτο ἀνδρὸς 4
 οὐδεμίαν οὐδαμῶς παρέχοντος αἰτίαν ἔχθρας; καὶ μὴ τι, καθάπερ 5
 ἐπὶ τοῦ θεοῦ οὐδενὶ μὲν ἀντικείμεθα λέγομεν τὸν θεὸν οὐδὲ ἐχθρὸν
 εἶναι τινας (πάντων γὰρ κρίστης, καὶ οὐδὲν ἔστι τῶν ὑποστάντων
 ἢ μὴ θείει), γὰρ δ' αὐτῷ ἐχθροὺς εἶναι τοὺς ἀπειθεῖς καὶ μὴ κατὰ
 τὰς ἐντολάς αὐτοῦ πορευομένους, οἷον τοὺς διεχθρεύοντας αὐτοῦ τῇ
 διαθήκῃ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ εὔροισιν ἂν.
 αὐτοὺς μὲν γὰρ οὐδενὶ οὐδέποτε κατ' οὐδένα τρόπον ἐχθρὸς ἂν γέ- 6
 ροιτο, ἐχθροὶ δὲ εἶναι νοοῖντο αὐτῷ οἱ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τρεπό-
 10 μνοι ἄλλως τε κἂν ἢ ἕξις ἢ μεταδοτικὴ παρ' ἡμῶν δικαιοσύνη 7
 λέγηται· ἀλλὰ καὶ ἢ κατ' ἀξίαν διακριτικὴ πρὸς τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον,
 ἐφ' ὧν καθήκει κατ' ἐπιστήμην γενέσθαι, ἀκροτάτης δικαιοσύνης
 εἶδος τυγχάνει. ἔστι μὲν οὖν ἃ καὶ κατὰ ἰδιωτισμὸν πρὸς τινων 8
 κατορθοῦται, οἷον ἡδονῶν ἐγκράτεια. ὡς γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκ τε
 15 τοῦ μὴ δύνασθαι τυχεῖν ὧν ἐρεῖ τις· καὶ ἐκ τοῦ πρὸς ἀνθρώπων
 φόβον, εἰδὶ δ' οἱ διὰ τὰς μείζονας ἡδονὰς ἀπέχοντα τῶν ἐν τοῖς
 ποσὶν ἡδέων, οὕτως κἂν | τῇ πίστει ἢ δι' ἐπαγγελίαν ἢ διὰ φόβον 17 P
 θεοῦ ἐγκρατεύονται τινες. ἀλλ' ἔστι μὲν θεμέλιος γνώσεως ἢ τοι- 70, 1
 αὐτῆ ἐγκράτεια καὶ προσαγωγὴ τις ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἐπὶ τὸ τέλειον
 20 ὁμίη. ἀρχὴ γὰρ σοφίας, φησί, «φόβος κρείων» ὁ τέλειος δὲ δι' 2
 ἀγάπην «πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, οὐχ ὡς ἀνθρώπων ἀρέσκων,
 ἀλλὰ θεῶν. καίτοι καὶ ὁ ἔπαινος ἔπειτα αὐτῷ κατ' ἐπακολούθημα, οὐκ εἰς 3
 τὴν ἑαυτοῦ ὠφέλειαν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἐπαινούντων μίμησίν τε καὶ
 4 χρησίν. λέγεται καὶ κατ' ἄλλο σημανόμενον ἐγκρατῆς οὐχ ὁ τῶν 4
 5 παθῶν μόνον κρατῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἀγαθῶν ἐγκρατῆς γενόμενος
 καὶ βεβαίως κτησάμενος τῆς ἐπιστήμης τὰ μεγαλεῖα, ἀφ' ὧν καρπο-
 γορεῖ τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείας. ταύτη οὐδέποτε περιστάσεως γενο- 5
 μένης τῆς ἰδίας ἕξεως ὁ γνωστικὸς ἐξίσταται. ἔμπεδος γὰρ καὶ
 ἀμετάβλητος ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιστημονικὴ κτῆσις, ἐπιστήμη θεῶν καὶ

4 f vgl. Weish. Sal. 11, 24; Paed. I 62, 3 10 f vgl. Andronicus De virt. et
 vit. p. 25, 4 Schuchhardt und [Plato] Def. p. 411 D δικαιοσύνη ἕξις διανεμητικὴ
 τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκείνω 11 zu κατ' ἀξίαν vgl. Aristot. Eth. Nic. V 6; VIII 9 p. 1131a
 24; 1158^b 31 15 vgl. Theognis 256 u. Aristot. Eth. Nic. I 9 p. 1069^a 28; Eth.
 Eud. I 1 p. 1214^a 6 16 f vgl. Plato Phaedon p. 68 E; 69 A 18 f vgl. Philo
 De vit. cont. 4 (II p. 476 M) ἐγκράτεια δὲ ὅσπερ θεμελίον τινα προκαταβαλό-
 μενοι τῇ ψυχῇ. Andere Parallelen bei Wendland, Philo u. d. kynisch-stoische
 Diatribe S. 11 20 Prov. 1, 7; 9, 10; Psal. 110, 10 21 f I Kor. 13, 7; I Thess.
 2, 4 29 f zu der stoischen Definition vgl. zu Paed. II 25, 3

1 ἐπιδοῆη Ma ἐπιδοῖ L 6 [τοὺς] Ma 7 εὔροισιν] εἰποισιν Jackson
 10 μεταδοτικὴ παρ' ἡμῶν ~ Schw παρ' ἡμῶν μεταδοτικὴ L 11 λέγηται Di λέ-
 γεται L 14 κατορθοῦται Di κατορθοῦνται L 15 ἐρεῖ Sy ἐρεῖ L 17 οὐ-
 τως; corr. aus ὡς L¹ 23 μίμησιν am Rand L¹ μίμησιν getilgt im Text L*

ἀνθρωπείων πραγμάτων ἐπέροχονα. οὐποτε οὖν ἀγνοῖα γίνεται ἢ
 γνώσις οὐδὲ μεταβάλλει τὸ ἀγαθὸν εἰς κακόν· διὸ καὶ ἐσθίει καὶ πίνει
 καὶ γαμῖν οὐ προηγουμένως, ἀλλὰ ἀναγκαίως. τὸ γαμῖν δὲ ἔαν ὁ
 λόγος αἰοῖν λέγω καὶ ὡς καθήκει γενόμενος γὰρ τέλειος εἰκόνας ἔχει
 5 τοὺς ἀποστόλους, καὶ τῶ ὄντι ἀνὴρ οὐκ ἐν τῶ μονήρῃ ἐπαυελέσθαι 7
 δείκνυται βίον, ἀλλ' ἐκείνος ἀνδρας νικᾷ ὁ γάμος καὶ | παιδοποιᾷ 315
 καὶ τῇ τοῦ οἴκου προνοίᾳ ἀνηδόνως τε καὶ ἀλυπήτως ἐγγυμασάμενος
 μετὰ τῆς τοῦ οἴκου κηδεμονίας ἀδιάστατος τῆς τοῦ θεοῦ γενόμενος
 ἀγάπης, καὶ πάσης κατεξανιστάμενος πείρας τῆς διὰ τέκνων καὶ
 10 γυναικὸς οἰκετῶν τε καὶ κτημάτων προσφερομένης. τῶ δὲ αἰσίω 8
 τὰ πολλὰ εἶναι συμβέβηκεν ἀπειρώστω. μόνον γοῦν ἑαυτοῦ κηδόμενος
 ἠττιᾶται πρὸς τοῦ ἀπολειπομένου μὲν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σπηρίαν,
 περιττεύοντος δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον οἰκονομίᾳ, εἰκόνα ἀτεχνῶς
 σφύζοντος ὀλίγην τῆς τῇ ἀληθείᾳ προνοίας.

15 Ἀλλ' ἡμῖν γε ὡς ἐνὶ μάλιστα προγυμαστίον ποικίλως τὴν ψυχὴν, 71. 1
 ἵνα εὐεργὸς γένηται πρὸς τὴν τῆς γνώσεως παραδοχὴν. οὐχ ὁράτε 2
 πῶς μαλάσσεται κηρὸς καὶ καθαίρεται χαλκός, ἵνα τὸν ἐπιόντα χαρα-
 κτήρα παραδέξῃται; αὐτίκα ὡς ὁ θάνατος >χορισμὸς ψυχῆς ἀπὸ 3
 σώματος, οὕτως ἡ γνώσις οἷον ὁ λογικὸς θάνατος. ἀπὸ τῶν παιδῶν
 20 ἀπάγων καὶ χωρίζων τὴν ψυχὴν καὶ | προάγων εἰς τὴν τῆς εὐποιίας 875 P
 ζωὴν, ἵνα τότε εἴπῃ μετὰ πεφοβίας πρὸς τὸν θεόν· ὡς θίλει ζῶ.
 ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἀρέσκειν προαιρούμενος >θεῶ ἀρέσαι οὐ δύ- 4
 νатаι, ἐπεὶ μὴ τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ τὰ τέροντα αἰροῦνται οἱ
 πολλοί· ἀρέσων δὲ τις τῶ θεῶ τοῖς σπουδαίοις τῶν ἀνθρώπων
 25 εὐάρεστος κατ' ἐπακολούθημα γίνεται. τερονὰ τοίνυν τούτῳ πῶς 5
 ἔτι ἂν εἴη τὰ περὶ τὴν βρωσιν καὶ πόσιν καὶ ἀφροδίσιον ἡδονῆν.
 ὅπου γε καὶ λόγον φέροντά τινα ἡδονῆν καὶ κίνημα διανοίας καὶ
 ἐνέργημα τερονὸν ὑφορᾶται; >οὐδεὶς γὰρ >δύναται δυοὶ κνρίοις δου- 6
 λεύειν, θεῶ καὶ μαμωνᾷ. οὐ τὸ ἀργύριον λέγων φησὶ φιλωῶς οὕτως.
 30 ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ ἀργυρίου εἰς τὰς ποικίλας ἡδονὰς χορηγίαν· τῶ
 ὄντι οὐχ οἷον τε τὸν θεὸν ἐγνωκότα μεγαλοφρόνως καὶ ἀληθῶς ταῖς
 ἀντικειμέναις δουλεύειν ἡδοναῖς.

Εἰς μὲν οὖν μόνος ὁ ἀνεπιθύμητος ἐξ ἀρχῆς, ὁ κύριος ὁ φιλάν- 72, 1
 θρωπὸς ὁ καὶ δι' ἡμᾶς ἀνθρωπος· ὅσοι δὲ ἐξομοιοῦσθαι σπεύδουσι

6 aus der Terminologie der γυναικί 16 zu εὐεργός vgl. Plut. Mor.
 p. 900 B 18 f vgl. Plato Phaedon p. 67 D 22 vgl. Gal. 1, 10 22 f vgl.
 Röm. 8, 8 23 f vgl. S. 37, 18f 28 f Matth. 6, 24; Luk. 16, 13

4 αἰοῖν Sy ἔομι L 9 vor τέκνων ist παιδων getilgt L¹ 13 ἀτέχνως L
 14 τῆς τῇ ἀληθείᾳ προνοίας St τῇ τῆς ἀληθείας προνοίᾳ; L 20 ἀπάγων Sy
 ἐπειγών L 30 (ἐπεὶ) τῶ Schw τῶ (γὰρ) Ma 31 ὄντι (οὖν) Heysc
 4*

τῷ ἑπ' αὐτοῦ δεδομένῳ χαρακτῆρι ἀνεπιθύμητοι ἐξ ἀσκήσεως γενέ-
σθαι βιάζονται. ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας καὶ κατασχὼν ἑαυτοῦ *, καθάπερ 2
καὶ ἡ γῆρα διὰ σωτηρίαν ἀδίκῃ παροδίῳ. οὕτως μισθὸς γνώσεως 3
τῷ σωτῆρι καὶ διδασκάλῳ, ὃν αὐτὸς ἤτησεν, τὴν ἀποχὴν τῶν κακῶν
καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐποιίας, δι' ὧν ἡ σωτηρία περιγίνεται. ὅσπερ 4
οὖν οἱ τὰς τέχνας μεμαθηκότες δι' ὧν ἐπαυδεύθησαν πορίζουσι τὰς
τροφάς, οὕτως ὁ γνωστικὸς δι' ὧν ἐπίσταται πορίζων τὴν ζωὴν
σφίζεται. ὁ γὰρ μὴ θελήσας τὸ τῆς ψυχῆς ἐκκόψαι πάθος ἑαυτὸν
ἀπέχτεινεν. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἀτροφία μὲν ἢ ἀγνοια τῆς ψυχῆς, τροφή
10 δὲ ἡ γῶσις. αὗται δὲ εἰσιν αἱ γνωστικαὶ ψυχαί, ἃς ἀπειζασεν τὸ 5
εὐαγγέλιον ταῖς ἡγιασμέναις παρθένοις ταῖς προσδεχομέναις τὸν κύ-
ριον. παρθένοι μὲν γὰρ ὡς κακῶν ἀπεσχημέναι, προσδεχόμεναι δὲ
διὰ τὴν ἀγάπην τὸν κύριον, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀνάπτουσαι φῶς εἰς τὴν
τῶν πραγμάτων θεωρίαν, φρόνιμοι ψυχαί >ποθοῦμέν σε, ὦ κύριε, <
15 λέγουσαι, >ἤδη ποτὲ ἀπολαβεῖν, ἀκολούθως οἷς ἐνετείλω ἐξήσαμεν,
μηδὲν τῶν παρεγγεγλιμένων παραβηκτικῶν διὸ καὶ τὰς ἑποχίστους
ἐπειτοῦμεν, ἐχόμεθα δὲ τὰ συμφέροντα. οὐ τὰ ἡδέα, ὡς καθήκοντος
τοῦ αἰτεῖν τὰ κάλλιστα παρὰ σοῦ· καὶ πάντα ἐπὶ συμφόρῳ δεξόμεθα,
κἂν πονηρὰ εἶναι δοκῇ τὰ προσιόντα γυμνάσια, ἅτινα ἡμῶν προσφέρει
20 ἡ σὴ οἰκονομία εἰς συνάσκησιν βεβαιότητος.<

Ὁ μὲν οὖν γνωστικὸς δι' ὑπερβολὴν ὁσιότητος αἰτούμενος μᾶλ- 73. 1
λον ἀποτρεχεῖν ἔτοιμος ἢ μὴ αἰτούμενος τυχεῖν. εὐχὴ γὰρ αὐτῷ ὁ
βίος ἅπας καὶ ὁμιλία | πρὸς θεόν, κἂν καθαρὸς ἢ ἀμαρτημάτων, 876 P
πάντως οὐ βούλεται τεύξεσθαι. λέγει γὰρ ὁ θεὸς τῷ δικαίῳ· >αἴτησαι,
25 καὶ δόσω σοί· ἐννοήθητι, καὶ ποιήσω.< ἔαν μὲν οὖν συμφέροντα ἦ, 2
παραχοῆμα λήψεται· ἀσύμφορα δὲ οὐδέποτε αἰτῆσεται, διὸ οὐδὲ λή-
ψεται. οὕτως ἔσται ὁ βούλεται. κἂν τις ἡμῶν λέγῃ ἐπιτυγχάνειν 3
τινάς καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν κατὰ τὰς αἰτήσεις, σπανίως μὲν τοῦτο
διὰ τὴν τοῦ θεοῦ δικαίαν ἀγαθότητα, δίδοται δὲ τοῖς καὶ ἄλλοις
40 εὐεργετεῖν δυναμένοις. ὅθεν οὐ διὰ τὸν αἰτήσαντα ἡ δόσις γίνεται, 4
ἀλλ' ἡ οἰκονομία τὸν σφίξεσθαι δι' αὐτοῦ μέλλοντα προσορωμένη
δικαίαν πάλιν ποιεῖται τὴν δωρεάν. τοῖς δ' ὅσοι ἄξιοι τὰ ὄντως
ἀγαθὰ καὶ μὴ αἰτουμένοις δίδοται. ὅταν οὖν μὴ κατὰ ἀνάγκην ἢ 5

2 f vgl. Strom. III 101, 5 3—5 vgl. Strom. I 6, 1 τούτων μόνον καρποῦται
τὸν μισθόν, τὴν σωτηρίαν τῶν ἐπαύοντων 4 f vgl. I Petr. 3, 11 10—14 vgl.
Matth. 2, 1—13 21 f vgl. Strom. VI 78, 1; 101, 4; VII 41, 3 und Resch.
Agrapha² S. 303 (Agr. VI 14) 32 f vgl. Matth. 6, 8 33—S. 53, 2 ὅταν μὴ
— γένος Sacr. Par. 271 Holl

2 ἑαυτοῦ (ἀνεπιθύμητος) St ἑαυτοῦ (καθαρός) Weyman 5 εὐποιίας (ἀπαι-
τῶν) Schw 11 ἡγιασμέναις Sy ἡγιασμένοις L 17 οὐ (τὰ ἡδέα), ὡς St οὐχ ὡς L
καθήκοντος Sy καθήκοντως L 18 συμφόρῳ Sy συμφέρωι L 29 [δὲ] Schw

φόβον ἢ ἐλπίδα δίκαιός τις ἦ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως, αὐτῆ ἢ ὁδοῦ λέγεται βασιλική, ἣν τὸ βασιλικὸν ὁδεύει γένος, ὀλισθηρὰ δὲ αἱ ἄλλα παρεκτροπαὶ καὶ κρημνώδεις. εἰ γοῦν τις ἀφέλοι τὸν φόβον καὶ τὴν τιμὴν, οὐκ οἶδ' εἰ ἔτι ὑποστήσονται τὰς θλίψεις οἱ γεννάδαι τῶν 5 παρορησιαζομένων φιλοσόφων.

Ἐπιθυμῖαι δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα »τρίβολοι καὶ σκόλοποις: 74. 1 εἴρηται. ἐργάζεται τοίνυν ὁ γνωστικός ἐν τῷ τοῦ κερίου ἀμπελοῦνι φυτεύων, κλαδεύων, ἀρδεύων, θεῖος ὄντως ὑπάρχων τῶν εἰς πίστιν καταπεφυτευμένων γεωργός. οἱ μὲν οὖν τὸ κακὸν μὴ πράξαντες 2 μισθὸν ἀξιοῦσιν ἀγίας λαμβάνειν. ὁ δὲ ἀγαθὰ πράξας ἐκ προαιρέσεως γυμνῆς ἀπαιτεῖ τὸν μισθὸν ὡς ἐργάτης ἀγαθός. ἀμέλει καὶ διπλοῦν λήφεται ὧν τε οὐκ ἐποίησεν καὶ ἀνθ' ὧν εὐηργέτησεν. ὁ γνωστικός 3 οὗτος πειράζεται ὑπ' οὐδενός, πλὴν εἰ μὴ ἐπιτρέψαι ὁ θεὸς καὶ τοῦτο διὰ τὴν τῶν συνόντων ὠφέλειαν. ἐπιρρώννεται γοῦν πρὸς 15 τὴν πίστιν διὰ τῆς ἀνδρικῆς παρακαλούμενοι ὑπομονῆς. ἀμέλει καὶ 4 διὰ τοῦτο οἱ μακάριοι ἀπόστολοι εἰς πῆξιν | καὶ βεβαίωσιν τῶν ἐκ- 516 8 κλησιῶν εἰς πείραν καὶ μαρτύριον τελειότητος ἤχθησαν. ἔχον οὖν 5 ὁ γνωστικός ἔναυλον τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν, ὃν ἐγὼ πατάξω, σὺ ἐλέησον, καὶ τοὺς μισοῦντας αἰτέται μετανοῆσαι τὴν γὰρ τῶν 6 20 κακούργων ἐν τοῖς σταδίοις ἐπιτελουμένην τιμωρίαν καὶ παίδων ἐστὶ μὴ θεάσασθαι. οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἐπὶ τοιοῦτων παιδευθεῖη ποτ' ἂν ὁ γνωστικός ἢ τερσθεῖη, ἐκ προαιρέσεως καλῶς καὶ ἀγαθῶς εἶναι συνασκήσας καὶ ταύτῃ ἀτεγκτος ἡδοναῖς γενόμενος' οὔποτε ὑποπίπτων ἁμαρτήμασιν, ἄλλοτριῶν κακῶν ὑποδείγμασιν οὐ παιδεύεται 25 πολλοῦ γε δεῖ ταῖς ἐπιγείοις ἡδοναῖς τε καὶ θεωρίαις εὐαρεστεῖσθαι 7 τοῦτον, ὃς καὶ τῶν κοσμικῶν καίτοι θεῶν ὄντων ἐπαγγελίων κατεμεγαλοφρόνησεν. »οὐ πᾶς ἄρα ὁ λέγων »κίριε κίριε« εἰσελεύσεται 87 P 8 εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ.« οὗτος δ' ἂν εἴῃ ὁ γνωστικός ἐργάτης. ὁ κρητῶν μὲν τῶν κοσμικῶν 9 30 ἐπιθυμιῶν ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ σαρκὶ ὄν, περὶ δὲ ὧν ἔγνω, τῶν μελλόντων καὶ ἔτι ἀοράτων, πεπεισμένος ἀκριβῶς ὡς μᾶλλον ἠγέσθαι τῶν ἐν ποσὶ παρεῖναι ταῦτα.

1 vgl. Aristot. Eth. Nic. III 11 p. 1116^b 33 ff 1f vgl. Num. 20, 17 2 vgl. I Petr. 2, 9 6 vgl. Jerem. 4, 3; Ezech. 28, 24; Matth. 13, 7, 22; Hebr. 6, 8 7f vgl. Jes. 5, 7; Matth. 21, 33 11 vgl. Luk. 10, 7 18f woher? vgl. vielleicht Hiob 19, 21; Psal. 68, 27 27f Matth. 7, 21 29f vgl. Tit. 2, 12

13 ἐπιτρέψαι Di ἐπιτρέψη L ἐπιτρέψει Ma 14f ἐπιρρώννεται — παρακαλούμενοι Ma ἐπιρρώννεται — παρακαλούμενος L 17 vor πείραν ist μαρ geltgt L¹ 20 παίδων] παιδείαν Schw ποθῶν St 21 τοιοῦτων He τῶν αὐτῶν L

Οὗτος ἐργάτης εὐθέτος, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς ἔγνω, συστελλόμενος 75. 1
 δὲ ἐφ' οἷς ἐπεκχυλίεται τῇ τοῦ βίου ἀνάγκῃ, μηδέπω καταξιούμενος
 τῆς ὧν ἔγνω ἐνεργούσης μεταλήψεως. ταύτῃ τῷ βίῳ τῷδε ὡς ἀλλο-
 τρία ὅσον ἐν ἀνάγκῃ συγχρηται μοῖρα. οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας 2
 τὰ αἰτίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετραόδου καὶ τῆς παρασκευῆς
 λέγω. ἐπισημίζονται γὰρ ἢ μὲν Ἐρμοῦ, ἢ δὲ Ἀφροδίτης. αὐτίκα 3
 νηστεύει κατὰ τὸν βίον φιλαργυρίας τε ὁμοῦ καὶ φιληδορίας, ἐξ ὧν
 αἱ πᾶσαι ἐκγύονται κακία· πορνείας γὰρ ἤδη πολλαίαι τρεῖς τὰς
 ἀνωτάτω διαφορὰς παρεστήσαμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον, φιληδορίαν,
 10 φιλαργυρίαν, εἰδωλολατρείαν.

Νηστεύει τοίνυν καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀπὸ τῶν πράξεων τῶν 76. 1
 φαύλων καὶ κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου τελειότητα ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν
 τῶν πονηρῶν. τούτῳ καὶ οἱ πειρασμοὶ προσάγονται οὐκ εἰς τὴν 2
 ἀποκάθαρσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν πέλας, ὡς ἔφαμεν, ὠφέλειαν, εἰ πε-
 15 ψιν λαβὼν πόρον καὶ ἀλγηδόνων κατιφρόνησιν καὶ περιπέμψατο.
 ὁ δ' αὐτὸς καὶ περὶ ἡδονῆς λόγος. μέγιστον γὰρ ἐν πέρας γενόμενον 3
 εἶτα ἀποσχέσθαι. τί γὰρ μέγα εἰ ἂ μὴ οἶδεν τις ἐγκρατεύοιτο; οὗτος 4
 ἐντολὴν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διαπραξάμενος κυριακὴν ἐκείνην
 τὴν ἡμέραν ποιεῖ, ὅταν ἀποβάλλῃ φαῦλον νόημα καὶ γνωστικὸν
 20 προσλάβῃ, τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ κυρίου ἀνάστασιν δοξάζων. ἀλλὰ καὶ 5
 ὅταν ἐπιστημονικοῦ θεωρήματος κατάληψιν λάβῃ, τὸν κύριον ὄραν
 νομίζει, τὰς ὄψεις αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄορατα χειραγωγῶν, ἄν βλέπειν 6
 δοκῇ ἂ μὴ βλέπειν ἐθέλῃ, κολάζων τὸ ὄρατικόν, ὅταν ἡδομένου ἐαν-
 25 τοῦ κατὰ τὴν προσβολὴν | τῆς ὄψεως συναίσθηται, ἐπεὶ τοῦτο μόνον 578 P
 ὄραν βούλεται καὶ ἀκούειν ὁ προσῆκεν αὐτῷ. αὐτίκα τῶν ἀδελφῶν 7
 τὰς ψυχὰς θεωρῶν καὶ τῆς σαρκὸς τὸ κάλλος αὐτῇ βλέπει τῇ ψυχῇ,
 τῇ μόνον τὸ καλὸν ἄνευ τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς ἐπισκοπεῖν εἰθισμένη.
 Ἀδελφοὶ δ' εἰσὶ τῷ ὄντι κατὰ τὴν κτίσιν τὴν ἐξειλεγμένην καὶ 77. 1
 κατὰ τὴν ὁμοίθειαν καὶ κατὰ τὴν τῶν ἔργων ὑπόστασιν, τὰ αὐτὰ
 20 ποιοῦντες καὶ νοοῦντες καὶ λαλοῦντες ἐνεργήματα ἅγια καὶ καλά, ἃ
 ὁ κύριος αὐτοὺς ἠθέλησεν ἐκλεκτοὺς ὄντας φρονεῖν. πίστις μὲν γὰρ 2
 ἐν τῷ τὰ αὐτὰ αἰρεῖσθαι, γνῶσις δὲ ἐν τῷ τὰ αὐτὰ μεμαθηκέναι καὶ

5 f vgl. Didache 8, 1 7 f vgl. I Tim. 6, 10 8—10 πορνείας ἡδη — εἰ-
 δωλολατρίαν Sacr. Par. 272 Holl vgl. Ephes. 5, 5 u. Strom. III 89, 1; VI 147, 1;
 9. Bouch. Das Apostelbenedict IV NF XIII 3 S. 126ff 11—13 vgl. Matth. 5, 21—48
 14 vgl. S. 53, 14 16 f vgl. Strom. III 101, 5 25—27 vgl. Strom. IV 116, 1f

6 ἐπισημίζονται L 8 τρεῖς τὰς] τὰς τρεῖς Sy 16 γενόμενον Sy γενό-
 μενος L 17 μέγα L¹ μεγάλα L² 20 αὐτῷ L 22 ἄορατα Lowth ὀρατά L
 23 κολάζων] vielleicht κολάζει Ma

φρονεῖν, ἐλπὶς δὲ ἐν τῷ τὰ αὐτὰ ποθεῖν. γὰρ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον
 τοῦ βίου ὀλίγον τι τῆς ὥρας περὶ τὴν τροσὴν ἀσχοληθῆ, χροεωκο-
 πεισθῆναι οἶεται περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πράγματος. ταύτη οὐδὲ ὄναρ 3
 ποτὲ μὴ ἀρμόζον ἐκλεκτῷ βλέπει. ἀτεχνῶς ἄξιός γάρ καὶ παρε-
 5 πίδημος ἐν τῷ βίῳ παντὶ πᾶς οὗτος, ὅς πόλιν οἰκῶν τῶν κατὰ
 τὴν πόλιν κατεσφόρησεν παρ' ἄλλοις θαυμαζομένον. καὶ καθάπερ ἐν
 ἐρημίᾳ τῇ πόλει βιοῖ, ἵνα μὴ ὁ τόπος αὐτὸν ἀναγκάξῃ, ἀλλ' ἡ προ-
 αἴρεσις δεικνύῃ δίκαιον. ὁ γνωστικὸς οὗτος συνελόντι εἰπεῖν τὴν 4
 ἀποστολικὴν ἀπουσίαν ἀνταναπληροῖ βιοῦς ὀρθῶς, γιγνώσκων ἀκρι-
 10 βῶς, ὠφελῶν τοὺς ἐπιτηδείους, τὰ ὄρη μεθιστάς τῶν πλησίον καὶ
 τὰς τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἀνωμαλίας ἀποβάλλων. καίτοι ἕκαστος ἡμῶν 5
 αὐτοῦ τε ἀμπελῶν καὶ ἐργάτης. ὁ δὲ καὶ πράσσειν τὰ ἄριστα λαν-
 θάνειν βούλεται τοὺς ἀνθρώπους, τὸν κύριον ἅμα καὶ ἑαυτὸν πείθων,
 ὅτι κατὰ τὰς ἐντολάς βιοῖ, προκρίνων ταῦτα ἐξ ὧν εἶναι πεπιστευκεν
 15 (ὄπου γὰρ ὁ νοῦς τινος, φησὶν, ἔκει καὶ ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ), αὐτὸς 6
 ἑαυτὸν μειονεκτεῖ πρὸς τὸ μὴ ὑπεριδεῖν ποτε ἐν θλίψει γινόμενον
 ἀδελφὸν διὰ τὴν ἐν τῇ ἀγάτῃ τελείωσιν. ἐν ἐπίστατα μάλιστα ἔφρον
 ἑαυτὸν τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἔνδειαν οἶσοντα.

Ἦγεῖται γοῦν τὴν ἀλγηδὸνα ἐκείνου ἴδιον ἄλγημα· γὰρ ἐκ τῆς 78. 1
 20 ἑαυτοῦ ἔνδειας παρεχόμενος δι' εὐποιάν πάθῃ τι δύσκολον, οὐ
 δυσχεραίνει ἐπὶ τούτῳ, προσαύξει δὲ ἔτι | μᾶλλον τὴν εὐεργεσίαν. 79. P
 ἔχει γὰρ ἄκρατον πίστιν τὴν περὶ τῶν πραγμάτων, τὸ εὐαγγέλιον 2
 δι' ἔργων καὶ θεωρίας ἐπαινῶν. καὶ δὴ οὐ τὸν ἔπαινον παρὰ ἀν-
 θρώπων, ἀλλὰ περὶ τοῦ θεοῦ καταποιεῖται. ἠεὶ διδάξει ὁ κύριος ταῦτα
 25 ἐπιτελῶν. οὗτος περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐλπίδος οὐ γέεται 3
 τῶν ἐν κόσμῳ καλῶν, πάντων τῶν ἐνταῦθα καταμεγαλοφρονῶν
 οἰκτείρων τοὺς μετὰ θάνατον παιδευομένους διὰ τῆς κολάσεως ἀκου-
 σίως ἕξομολογουμένους, εὐσυνείδητος πρὸς τὴν | ἕξοδον καὶ αἰεὶ ἔτοι- 317 S
 30 μόνων τῶν ἰδίων μεμνημένος, τὰ δὲ ἐνταῦθα πάντα ἀλλότρια ἡγού-
 μενος· οὐ μόνον θαυμάζων τὰς τοῦ κυρίου ἐντολάς, ἀλλ' ὡς ἔπος 4
 εἰπεῖν δι' αὐτῆς τῆς γνώσεως μέτοχος ὢν τῆς θείας βουλήσεως, οἰ-
 κείως ὄντως τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἐντολῶν, ἕξιλεγεμένος ὡς δίκαιος.

4 f vgl. Hebr. 11, 13; Psal. 38, 13; Gen. 23, 4; 47, 9 10 vgl. 1 Kor. 13, 2
 (Matth. 17, 20; 21, 21) 11 vgl. Jes. 40, 4 15 vgl. Matth. 6, 21; Luk. 12, 34;
 zur Form vgl. QDS 17, 1; Barnard, Bibl. Text p. 10 19 f vgl. Mark. 12, 44;
 Luk. 21, 4 23 f vgl. Röm. 2, 29 29 vgl. zu Z. 4 f

1 ποθεῖν Lowth ποιεῖν I 4 βλέπει. ἀτεχνῶς Po βλέπει ἀτεχνῶς. L
 11 καταβάλλων Ma 12 αὐτοῦ L 30 αἰδίων Heyse

ἡγεμονικὸς δὲ καὶ βασιλικὸς ὡς [ὁ] γνωστικὸς, χρυσὸν μὲν πάντα τὸν ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν καὶ βασιλείαν τὴν ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέματα ὠκεανοῦ ὑπερορῶν, ὡς μόνης τῆς τοῦ κυρίου ἀντέχεσθαι θεραπείας. διὸ καὶ ἐσθίων καὶ πίνων καὶ γαμῶν, ἐὰν ὁ λόγος αἰρῆ, ἀλλὰ καὶ ὀνειρώτους βλέπων τὰ ἅγια ποιῆ καὶ νοεῖ ταύτη καθαρὸς εἰς εὐχὴν πάντοτε. ὁ δὲ καὶ μετ' ἀγγέλων εὐχεται, ὡς ἂν ἦδη καὶ «ισάγγελος», οὐδὲ ἔξω ποτὲ τῆς ἀγίας φρουρᾶς γίνεται· κἂν μόνος εὐχῆται, τὸν τῶν ἁγίων χορὸν συνιστάμενον ἔχει.

Αὐτὴν οὕτως οἶδε (πίστιν), καὶ τὴν μὲν τοῦ πιστεύοντος ἐνέο-
 10 γειαν, τὴν δὲ τοῦ πιστευομένου τὴν κατ' ἀξίαν ὑπεροχὴν, ἐπεὶ καὶ ἡ δικαιοσύνη διπλῆ, ἢ μὲν δι' ἀγάπην, ἢ δὲ διὰ φόβον. εἴρηται γοῦν 79, 1
 «ὁ φόβος τοῦ κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.» οἱ γὰρ ἐκ φόβου εἰς πίστιν καὶ δικαιοσύνην ἐπιστρέφοντες εἰς αἰῶνα διαμένουσιν. αὐτίκα ἀποχὴν κερῶν ἐργάζεται ὁ φόβος. ἐραδοποιεῖν δὲ προτρέπει
 15 ἐποικοδομοῦσα εἰς τὸ ἐκούσιον ἢ ἀγάπην, ἵνα τις ἀκούσῃ παρὰ τοῦ κυρίου· οὐκέτι ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους λέγω, καὶ πεποιθὸς ἦδη προσήκατε εὐχαίς. τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ τῆς εὐχῆς εὐχαριστία ἐπὶ τε 2
 τοῖς προγεγονόσιν ἐπὶ τε τοῖς ἐνεστῶσιν ἐπὶ τε τοῖς μέλλουσιν, ὡς ἦδη διὰ τὴν πίστιν παροῦσιν· τούτου δὲ ἡγείται τὸ εἰληφέναι τὴν 880 P
 20 γνῶσιν. καὶ δὴ καὶ αἰτεῖται οὕτως ξῆσαι τὸν ὀρισμένον ἐν τῇ σαρκὶ 3
 βίον, ὡς γνωστικὸς, ὡς ἄσαρκος, καὶ τυχεῖν μὲν τῶν ἀρίστον, φρυγεῖν δὲ τὰ χείρονα. αἰτεῖται δὲ καὶ ἐπικουρισμὸν περὶ ὧν ἡμαρτήσαμεν 4
 ἡμεῖς καὶ ἐπιστροφὴν εἰς ἐπίγνωσιν· οὕτως ὀξέως ἐπόμενος τῷ κα-
 λουῖντι κατὰ τὴν ἔξοδον ὡς ἐκείνος ζαλεῖ, προάγων ὡς εἰπεῖν διὰ
 25 τὴν ἀγαθὴν συνειδήσιν, σπεύδων ἐπὶ τὸ εὐχαριστῆσαι κάκει, σὺν Χριστῷ γενόμενος, ἄξιον ἑαυτὸν παρασχὼν διὰ καθαρότητα, κατὰ ἀνάγκασιν ἔχειν τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ χορηγημένην. οὐ γὰρ μετουσίᾳ θερμοτήτος θερμὸς οὐδὲ πυρὸς 5
 φωτεινός, ἀλλ' εἶναι ὅλος φῶς βούλεται. οὕτως οἶδεν ἀκριβῶς τὸ
 30 εἰρημένον· «ἐὰν μὴ μυσήσῃτε τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. πρὸς 6
 ἑτι δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ ἐὰν μὴ τὸ σημεῖον βαστάσῃτε.»
 τὰς τε γὰρ προσπαθείας τὰς σαρκικὰς πολὺ τῆς ἡδονῆς τὸ 6
 φίλτρον ἐχούσας μεμίσθηεν καὶ καταμεγαλοφρονεῖ πάντων τῶν εἰς δημιουργίαν καὶ τροφήν τῆς σαρκὸς οἰκείων, ἀλλὰ καὶ τῆς

1 f vgl. Plato Leg. V p. 728 A 6 vgl. Luk. 20, 36 12 Psal. 18, 10
 16 Joh. 15, 15 30 f Luk. 14, 26 f 31 σημαῖον σταγόν· vgl. A. B. Strom. V 35, 1; VI 84, 3; 87, 2; Exc. ex Theod. 42; QDS 8, 2

1 [ὁ] Heyse, Ma 4 αἰοῆ Sy ἔρημ L 9 (πίστιν) Sy 14 φόβος Sy φο-
 βοίμενος L 17 αὐτῷ Sy 26 παρασχέει Barnard 27 ἔχει Wi

σωματικῆς ψυχῆς κατεξανίσταται, στόμιον ἐμβάλων ἀφηνιάζοντι τῷ ἀλόγῳ πνεύματι, ὅτι »ἢ σὰρξ ἐπιθυμῆ κατὰ τοῦ πνεύματος«. ἐτὶ ἰση σῆμαϊον δὲ βαστάσαι» ἐτὸν θάνατόν ἐστίν περιφέρειν», ἐτι ζῶντα »πᾶσιν ἀποταξάμενον», ἐπεὶ μὴ ἴση ἐστίν ἀγάπη τοῦ σπείραντος τὴν σάρκα καὶ τοῦ τὴν ψυχὴν εἰς ἐπιστήμην κτίσαντος.

Οὗτος ἐν ἕξει γενόμενος εὐποητιζῆ θάπτον τοῦ λέγειν καλῶς 80, 1
εὐεργετῆ, τὰ μὲν τῶν ἀδελφῶν ἀμαρτήματα μερίσασθαι εὐχόμενος
εἰς ἐξομολόγησιν καὶ ἐπιστροφὴν τῶν συγγενῶν, κοινωρεῖν δὲ τῶν
ιδίῶν ἀγαθῶν προθυμούμενος τοῖς φιλιτάτοις, αὐτοὶ δὲ οὕτως αὐτῷ
10 οἱ φίλοι. αὐξῶν οὖν τὰ παρ' αὐτῷ κατατιθέμενα σπέρματα καθ' ἣν 2
ἐνετείλατο κύριος γεωργίαν, ἀναμάρτητος μὲν μένει, ἐγχορατῆς δὲ
γίνεται, καὶ μετὰ τῶν ὁμοίων διάγει τῷ πνεύματι ἐν τοῖς χοροῖς
τῶν ἀγίων, κὰν ἐπὶ γῆς ἐτι κατέχεται. οὗτος δι' ὅλης ἡμέρας καὶ 3
νυκτὸς λέγων καὶ ποιῶν τὰ προστάγματα τοῦ κυρίου ὑπερευφραίνε-
15 ται, οὐ πρῶτας μόνον ἀναστὰς καὶ μέσον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ περιπατῶν
καὶ κοιμώμενος, ἀμφιεννύμενός τε καὶ ἀποδύόμενος· καὶ διδάσκει τὸν 4
υἱόν, ἐὰν υἱὸς ἦ τὸ γένος, ἀχώριστος ὢν τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς ἐλπί-
δος, εὐχαριστῶν ἀεὶ τῷ θεῷ καθάπερ τὰ ζῶα τὰ δοξολόγια τὰ διὰ
Ἰσαίου ἀλληγορούμενα, ὑπομονητικὸς | πρὸς πᾶσαν πείραν· »ὁ κύριος«. 5 881 P
20 φησί, »ἔδοκεν, ὁ κύριος ἀφείλετο.« τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ Ἰωβ, ὅς καὶ 6
τοῦ ἀφαιρεθῆναι τὰ ἐκτὸς σὺν καὶ τῇ τοῦ σώματος ὑγείᾳ προαπέ-
θετο πάντα διὰ τῆς πρὸς τὸν κύριον ἀγάπης. »ἦν γὰρ«, φησί, »δί-
καιος, ὅσιος, ἀπεχόμενος ἀπὸ πάσης πονηρίας.« τὸ δὲ »ὅσιος« τὰ 7
πρὸς τὸν θεὸν δίκαια κατὰ τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν μὴνυεῖ, ἃ δὴ ἐπι-
25 στάμενος γνωστικὸς ἦν. χορὴ γὰρ μήτε, ἐὰν ἀγαθὰ ἦ, προστετηζέται 8
τούτοις ἀνθρωπίνους οὖσι, μήτε αὐτῶν, ἐὰν κακὰ, ἀπεχθάνεσθαι αὐτοῖς.
ἀλλὰ ἐπάνω εἶναι ἀμφοῖν τὰ μὲν πατοῦντα, τὰ δὲ τοῖς δεομένοις
παραπέμποντα. ἀσφαλῆς δὲ ἐν συμπεριφορᾷ ὁ γνωστικὸς μὴ λάθῃ
[ἦ] ἢ συμπεριφορὰ διὰ θέσεις γενομένη.

30 XIII. Οὐδέποτε τῶν εἰς αὐτὸν ἀμαρτησάντων μέμνηται, ἀλλὰ 81, 1

1 zu *σωματικῆς ψυχῆς* vgl. Exc. ex Theod. 50, 1; Strom. VI 136, 1f 2 Gal. 5, 17 2f Luk. 14, 27 3 vgl. II Kor. 4, 10 4 vgl. Luk. 14, 33 7f vgl. Exod. 32, 32; Röm. 9, 3 10 vgl. Mark. 4, 20; Strom. I 11, 3 13f vgl. Psal. 1, 2 15—17 vgl. Deut. 6, 7; 11, 19 18f vgl. Jes. 6, 2f 19f Hiob 1, 21 22f Hiob 1, 1 23f vgl. zu Strom. VI 125, 5 25—28 *χορὴ μήτε ἂν ἀγαθὰ* — *παραπέμποντα* Saer. Par. 273 Holl

6 *καλῶς*] καὶ ἄλλοις Ma ἄλλοις oder πολλοῖς St 9 αὐτοῖ] ἀγαθοὶ Heyse οὕτω L 21f *προαπέθετο* St *προσαπέθετο* L 24 *κατὰ* St καὶ L 25 *ἀγαθὰ*] + *τινα* Saer. Par. 26 *ἀνθρώποις* Saer. Par. αὐτῶ < Saer. Par. ἂν Saer. Par. 29 [ἦ] Ma *γενομένη* Ma *γένηται* L

- ἀρίησι. διὸ καὶ δικαίως εὐχεται, ἄφες ἡμῖν λέγων· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀφίεμεν· ἐν γὰρ ἐστὶ καὶ τοῦτο ὃν ὁ θεὸς βούλεται, μηδενὸς ἐπι- 2
θνημεῖν, μηδένα μισεῖν· ἐνὸς γὰρ θελήματος ἔργον οἱ πάντες ἄνθρω-
ποι. καὶ μὴ τι τὸν γνωστικὸν »τέλειον« εἶναι βουλόμενος ὁ σωτὴρ 3
ἡμῶν »ὡς τὸν οὐράνιον πατέρα«, τουτέστιν ἑαυτὸν, ὁ λέγων »θεῦτε,
τέκνα, ἀκούσατέ μου φόβον κυρίου, οὐ τῆς δι' ἀγγέλων βοηθείας
ἐπιθεῖ ἔτι εἶναι βούλεται τοῦτον, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ἄξιον γενόμενον
λαμβάνειν, καὶ τὴν φρουρὰν ἔχειν παρ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς εὐπειθείας;
ὁ τοιοῦτος | ἀπαιτεῖ παρὰ κυρίου, οὐχὶ δὲ καὶ αἰτεῖ. καὶ ἐπὶ τῶν 318 S 4
10. περομένων ἀδελφῶν οὐκ αὐτὸς αἰτήσεται ὁ γνωστικὸς [οὐ] χρημάτων
περιουσίαν εἰς μετάδοσιν, ἐκείνοις δὲ ὧν δέονται χορηγίαν εὐξεται
γενέσθαι. δίδωσι γὰρ οὕτως καὶ τὴν εὐχὴν τοῖς δεομένοις ὁ γνω- 5
στικὸς καὶ τὸ διὰ τῆς εὐχῆς ἀγνώστως ἅμα καὶ αὐτόφως παρέχεται.
πενία μὲν οὖν πολλὰκις καὶ νόσος καὶ τοιαῦτα πείραι ἐπὶ ρουθεσία 6
15. προσφέρονται καὶ πρὸς διόρθωσιν τῶν παρεληλυθότων καὶ πρὸς
ἐπιστροφὴν τῶν μελλόντων. ὁ τοιοῦτος τὸν ἐπιζουφισμὸν τούτοις 7
αἰτούμενος, ἅτε τὸ ἐξαίρετον τῆς γνώσεως ἔχων, οὐ διὰ κερδοξίαν,
ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ εἶναι γνωστικὸς, αὐτὸς ἐργάζεται τὴν εὐποιάν,
ὄργανον γενόμενος τῆς τοῦ | θεοῦ ἀγαθότητος. 882 P
20. Λέγουσι δὲ ἐν ταῖς παραδόσεσι Ματθίαν τὸν ἀπόστολον παρ' 82, 1
ἕκαστα εἰρηκεῖραι ὅτι »ἐὰν ἐκλεκτοῦ γείτων ἁμαρτήσῃ, ἡμαρτεν ὁ
ἐκλεκτός· εἰ γὰρ οὕτως ἑαυτὸν ἤγειν, ὡς ὁ λόγος ὑπαγορεύει, κατη- 2
δέσθη ἂν αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὁ γείτων εἰς τὸ μὴ ἁμαρτεῖν«. τί τοί-
20. ρην περὶ αὐτοῦ τοῦ γνωστικῆ φησαιμεν <ἂν>; »ἢ οὐκ οἴδατε, φησὶν
25 ὁ ἀπόστολος, »ὅτι ναὸς ἐστε τοῦ θεοῦ;< θεῖος ἄρα ὁ γνωστικὸς καὶ
ἤδη ἅγιος, θεοφορῶν καὶ θεοφορούμενος. αὐτίκα τὸ ἁμαρτήσαι ἄλ- 3
λότριον παριστάσα ἢ γραφὴ τοὺς μὲν παραπεσόντας τοῖς ἄλλοφύλοις
πιπράσκει »μὴ ἐμβλέψῃς« δὲ »πρὸς ἐπιθυμίαν ἄλλοτρία γυναικί«
λέγουσα, ἄντικρυς ἄλλοτριον καὶ παρὰ φύσιν τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ τὴν
30. ἁμαρτίαν λέγει. ναὸς δὲ ἐστὶν ὁ μὲν μέγας, ὡς ἡ ἐκκλησία, ὁ δὲ 4
μικρός, ὡς ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸ σπέρμα σφῆζων τὸ Ἀβραάμ. οὐκ ἄρα
ἐπιθυμήσει τινὸς ἑτέρου ὁ ἔχων ἀναπαυόμενον τὸν θεόν. αὐτίκα 5

1 f Matth. 6, 12; Luk. 11, 4 4 f Matth. 5, 48 5 f Psal. 33, 12 6 f vgl. Psal. 90, 11 20—23 vgl. Hilgenfeld, Nov. Test. extra can.² IV p. 50; Resch, Agrapha² S. 282 24 f I Kor. 3, 16 26 vgl. Epiktet II 8, 12 26—28 vgl. Richt. 2, 11—14; 4, 2; 10, 7; Jes. 50, 1 u. ä. St.; Strom. II 144, 4; III 90, 3; Ecl. proph. 40, 2 28 vgl. Matth. 5, 28; Prov. 5, 20; 6, 24f; 7, 5; 23, 33 31 vgl. Joh. 8, 33, 37; Gal. 3, 29 31 f vgl. Strom. I 23, 2; Ecl. proph. 56, 3

5 [τουτέστιν ἑαυτὸν] Kaye p. 332² vielleicht (ὡς) ἑαυτὸν Ma 7 γενόμε-
νον am Rand L¹ 10 [οὐ] Ma 13 τὸ Heyse, Ma τῶι I, [τῶ] Po 18 γνω-
στικὸς Ma, Wī γνωστικόν I. 24 <ἂν> Di 26 τὸ Heyse, Ma τοῦ L

πάντα τὰ ἐμποδῶν καταλιπὼν καὶ πᾶσαν τὴν περισπῶσαν αὐτὸν ὕλην ὑπερηφανήσας τέμνει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν οὐρανόν, καὶ διελευθῶν τὰς πνευματικὰς οὐσίας καὶ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἑξουσίαν ἄπτεται τῶν θρόνων τῶν ἄκρων, ἐπ' ἐκεῖνο μόνον ἴμενος, [ἐφ'] ὃ ἔγνω 5 μόνον. μείξας οὖν τῇ περιστερεῖ τὸν ὄφιν τελείως ἅμα καὶ εὐ- 6 συνειδήτως βιοῖ, πίστιν ἔλπιδι κεράσας πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπεκδοχὴν. αἰσθεταὶ γὰρ τῆς δωρεᾶς ἣς ἔλαβεν ἄξιος γενόμενος τοῦ 7 τυχεῖν, καὶ μετατεθεὶς ἐκ δουλείας εἰς υἰοθεσίαν, [ἀν] ἀκόλουθα τῇ ἐπιστήμῃ [μήτε μὴ] (ἄγνωστὸν τὸν θεὸν [μᾶλλον δὲ] γνωσθεὶς τε πρὸς 10 αὐτοῦ) ἐπιτελεῖ, πρὸς ἀξίαν τῆς χάριτος ἐνδεικνύμενος τὰ ἐνεργήματα. ἔπεται γὰρ τὰ ἔργα τῇ γνώσει ὡς τῷ σώματι ἡ σιὰ.

Ἐπ' οὐδενὶ τοίνυν εἰζότως ταράσσεται τῶν συμβαινόντων οὐδὲ 83, 1 ὑποπτέει τῶν κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῷ συμφέροντι γινομένων (οὐδὲν) οὐδὲ ἀσχύνεται ἀποθανεῖν, εὐσυνείδητος ὢν ταῖς ἑξουσίαις 15 ὄφθῆναι, πάντας ὡς ἔπος εἰπεῖν τοὺς τῆς ψυχῆς ἀποκεκαθαμένους σπίλους, ὃ γὰρ εὖ μάλα ἐπιστάμενος ἄμεινον αὐτῷ μετὰ τὴν ἔξοδον γενήσεσθαι. ὅθεν οὐδέποτε τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον προκρίνει τῆς 2 οἰκονομίας, γυμνάζων ἑαυτὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, ἵνα καὶ πρὸς τὸν κύριον εὐάρεστος ἐν πᾶσι γένηται καὶ πρὸς τὸν κόσμον ἐπαινετός, ἐπεὶ 20 τὰ πάντα ἐφ' ἑνὸς τοῦ παντοκράτορος θεοῦ ἴστανται. *εἰς τὸ ἴδιον, φησὶν, »ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐκ ἐδέξαντο.« διὸ καὶ κατὰ τὴν τῶν κοσμικῶν | χοῦσιν οὐ μόνον εὐχαριστεῖ καὶ 3 83B P θανατᾶζει τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ χρώμενος ὡς προσῆκεν ἐπαινεῖται. ἐπεὶ τὸ τέλος αὐτῷ δι' ἐνεργείας γνωστικῆς τῆς κατὰ τὰς ἐντολάς 25 εἰς θεωρίαν περαιούται. ἐνθὲνδε ἤδη, δι' ἐπιστήμης τὰ ἐφόδια τῆς 4 θεωρίας καρπούμενος μεγαλοφρόνως τε τὸ τῆς γνώσεως ἀναδεξάμενος μέγεθος, πρόεισιν ἐπὶ τὴν ἀγίαν τῆς μεταθέσεως ἀμοιβήν. ἀκῆκεν γὰρ τοῦ ψαλμοῦ λέγοντος· »κνκλώσατε Σιών καὶ περιλάβετε 5 αὐτήν, διηγῆσαθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς« ἀνίσσεται γὰρ, οἶμαι, 30 τοὺς ὑψηλῶς προσδεξαμένους τὸν λόγον ὑψηλοῦς ὡς πύργους ἔσεσθαι καὶ βεβαίως ἐν τε τῇ πίστει καὶ τῇ γνώσει στήσεσθαι.

3 vgl. Ephes. 1, 21; 6, 12 5 vgl. Matth. 10, 16 8 vgl. Röm. 8, 15 9 f vgl. Gal. 4, 9 11 ἔπεται — σιὰ Saer. Par. 274 Holl; Corp. Paris. Nr. 1; Maximus Cap. 17; Flor. Mon. f. 105v; Antonius Melissa p. 56 Gesner 14 vgl. S. 55. 28 20 f Joh. 1, 11 27 vgl. Hebr. 11, 5 28 f Psal. 47, 13

1 ἐμποδῶν L 4 [ἐφ'] Heyse 8 ἀκόλουθα Barnard ἀπεκόλουθα L 9 [μήτε μὴ] St [μᾶλλον δὲ] Wi 10 ἐπιτελεῖ St ἐπὶ τέλει L (καὶ πρὸς ἀξίαν Hervet 11 τῇ γνώσει τὰ ἔργα Saer. Par. u. die and. Floril. 13 ὑποπτέει <τι> Heyse 14 <οὐδὲν> Ma ἀποθανῶν Lowth 15 ἀποκεκαθαμένους Sy ἀποκεκαθαμένους L 16 f § — γενήσεσθαι ~ nach ἀποθανεῖν Wi 17 γενήσεσθαι Ma γενέσθαι L 20 <ἐφ'> Ma

XIV. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἔνι μάλιστα διὰ βραχυτάτων περὶ τοῦ S4, 1
 γνωστικοῦ τοῖς Ἑλλησι σπερματικῶς εἰρήσθω. ἰστέον δὲ ὅτι ἐὰν ἐν
 τούτων ὁ πιστὸς ἢ καὶ δεύτερον κατορθώσῃ, ἀλλ' οὐ τί γε ἐν πᾶσιν
 ἄμω αὐτῷ μὴν μετ' ἐπιστήμης τῆς ἀρετῆς. καθάπερ ὁ γνωστικός.
 5 καὶ δὴ τῆς κατὰ τὸν γνωστικὸν ἡμῖν ὡς εἰπεῖν ἀπαθείας, καθ' ἣν 2
 ἡ τελειότης τοῦ πιστοῦ δι' ἀγάπης εἰς ἄνθρωποις τέλειον. εἰς μίτρον
 ἡλικίας προβαίνουσα ἀφικνεῖται, ἕξομοιουμένη θεῷ, «βιάγγελος» ἀλη-
 θῶς γενομένη, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἐξ γραφῆς μαρτύρια ἔπεισι παρα-
 τίθεσθαι, ἄμεινον δὲ οἶμαι ὑπερθέσθαι τὴν τοιαύτην φιλοτιμίαν διὰ
 10 τὸ μῆκος τοῦ λόγου, τοῖς ποιεῖν ἐθέλουσι καὶ προσεκπονεῖν τὰ δό-
 γματα κατ' ἐκλογὴν τῶν γραφῶν ἐπιτρέψαντα. μιᾶς δ' οὖν διὰ 3
 βραχυτάτων ἐπιμνησθήσομαι, ὡς μὴ ἀνεπισημείωτον παραλιπεῖν τὸν
 τόπον. λέγει γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ [τῆς] πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ
 15 κτίσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι
 ἄγιοι τὸν κόσμον κρινούσι; καὶ τὰ ἐξῆς. μεγίστης δ' οὐσίας τῆς 4
 περιουσίας, ταῖς ἐπικαιρίοις τῶν ἀποστολικῶν συγγνώμενοι λέξεσι, διὰ
 βραχυτάτων ἐξ ἐπιδορομῆς οἷον μεταφράζοντες τὴν ῥῆσιν, τὴν διά-
 20 στικῶν τὴν τελειότητα ὑπογράφει. οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον 5
 ἢ ἀδικεῖν ἴσθησι τὸν γνωστικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμνησικακον εἶναι
 διδάσκει, μηδὲ εὐχεσθαι κατὰ τοῦ ἀδικήσαντος | ἐπιτρέπων· οἶδεν γὰρ 310 S
 καὶ τὸν κτίριον ἀντικρυς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν παραγγέλλαντα.
 τὸ μὲν οὖν «ἐπὶ τῶν ἀδίκων κρῖνεσθαι» τὸν ἡδικοῦμενον φάσκει 6
 25 οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἀνταποδοῦναι βούλεσθαι δοκεῖν καὶ ἀνταδικῆσαι δεύτε-
 ρον ἐθέλειν, ὅπερ ὁμοίως ἐστὶν ἀδικῆσαι καὶ αὐτόν. τὸ δὲ | ἐπὶ 7 334 P
 τῶν ἀγίων κρῖνεσθαι ἐθέλειν τινὰς λέγειν ἔμφανει τοὺς δι' εὐχῆς
 τοῖς ἀδικήσαντων ἀνταποδοθῆναι τὴν πλεονεξίαν αἰτουμένους, καὶ εἶναι
 30 μὴ ἀμνησικακοὶ τέλειον γενόμενοι κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διδασκαλίαν
 προσεύξονται καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν.

Καλὸν οὖν καὶ φρένας καλὰς ἐκ μετανοίας αὐτοὺς τῆς εἰς τὴν S5, 1
 πίστιν μεταλαβεῖν. εἰ γὰρ καὶ ἐχθροὺς ἢ ἀλήθεια τοὺς παραζηλοῦν-
 τας κερτῆσθαι δοκεῖ, ἀλλ' οὐ τί γε αὐτῇ διεχθρευέται τι. ὅς τε 2

6 f vgl. Ephes. 4, 13 7 vgl. Plato Theact. p. 176 B vgl. Luk. 20, 36
 14—16 I Kor. 6, 1f 20f vgl. I Kor. 6, 7f 23 Matth. 5, 44; Luk. 6, 28
 24. 26 f vgl. I Kor. 6, 1 33 f zu παραζηλοῦντας vgl. I Kor. 10, 22; Deut. 32, 21

4 ἄμω Schw ἀλλ' L [ἀλλ'] Ma 11 ἐπιτρέψαντα Schw ἐπιτρέψαντες L
 13 [τῆς] St τῆ Sy 24 τὸ — φάσκει St τὸ — φάσκειν L τῶ — φάσκει Schw
 26 τῶ δὲ Schw 29 ἀπαθείς L² wie Cotelerius ἀπειθείς L² 34 αὐτῇ L

γὰρ »θεὸς ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκοις τὸν αὐτοῦ ἐπιλάμπει ἥλιον» καὶ
 τὸν κύριόν γε αὐτὸν ἐπὶ δικαίους ἔπεμψεν καὶ ἀδίκοις, ὅ τε ἐξο-
 μοιοῦσθαι βιαζόμενος θεῶν. διὰ τῆς πολλῆς ἀμνηστιακίας (ἐφ' ἣν
 ἐβδομηχοιτάκις ἑπτὰς (οἷον κατὰ πάντα τὸν βίον καὶ καθ' ὅλην τὴν
 5 νομιστικὴν περιήλυσιν ἐβδομάσιν ἀριθμουμέναις σημαυνομένην), παντί
 τῷ χρηστεύεται, εἰ καὶ τις τὸν πάντα τοῦτον ἐν σαρκὶ βιοῦς χρόνον
 ἀδικεῖ τὸν γνωστικόν. οὐ γὰρ τὴν κρίσιν μόνην ἄλλοις ἐπιτρέπειν 3
 ἀξιοὶ τὸν σπουδαῖον τῶν ἡδικοτέρων αὐτόν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐκείνων
 αἰτεῖσθαι τῶν κριτῶν βούλεται τὸν δίκαιον τὴν ἄφρῃσιν τῶν ἀμαρ-
 10 τῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσι, καὶ εἰκότως· εἰ γε τὸ ἐκτός
 μόνον καὶ τὸ περὶ σώμα. κἄν μέχρι θανάτου προβαίῃ. πλεονεκτησοῦν
 οἱ ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντες, ὧν οὐδὲν οἰκτεῖον τοῦ γνωστικοῦ. πῶς δ' 4
 ἂν καὶ ἀγγέλους τις κρίναι τοὺς ἀποστάτας, αὐτοὺς ἀποστάτης ἐκείνης
 τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀμνηστιακίας γεόμενος; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον 5
 15 ἀδικεῖσθε;· γρηοί· »διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλὰ ἕμεις ἀδι-
 κεῖτε [καὶ ἀποστερεῖτε]», εὐχόμενοι κατὰ τούτων δηλονότι τῶν κατ'
 ἄγνοιαν πλημμελούντων. »καὶ ἀποστερεῖτε τῆς τοῦ θεοῦ χάριθρος-
 πίας τε καὶ ἀγαθότητος τὸ ὅσον ἐφ' ἑμῖν τοὺς καθ' ὧν εἴχεσθε.
 »καὶ τοῦτο ἀδελφούε, οὐ τοὺς κατὰ πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 20 προσηλύτους λέγων. εἰ γὰρ καὶ ὁ νῦν διεχθροῦσαν ὑστερον πιστεῖσθε, 86. 1
 οὐκ ἴσμεν οὐδέπω ἡμεῖς. ἐξ ὧν συνάγεται σαφῶς εἰ καὶ μὴ πάντες
 εἶναι, ἡμῖν γε αὐτοὺς δοκεῖν δεῖν εἶναι ἀδελφούς. ἤδη δε καὶ πάντες 2
 ἀνθρώπους ἑνὸς ὄντας ἔργον θεοῦ καὶ μίαν εἰκόνα ἐπὶ μίαν οὐσίαν
 περιβεβλημένους. | κἄν τεθολογούμενοι τύχῳσιν ἄλλοι ἄλλων μᾶλλον, 85. 1
 25 μόνος ὁ ἐπιστήμων γνωρίζει, καὶ διὰ τῶν κτισμάτων τὴν ἐνέργειαν.
 δι' ἧς αὐθις τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, προσκυνεῖ.
 »Ἦ οὐκ οἴδατε ὅτι ἀδικοὶ βασιλεύουσιν θεοῦ οὐκ κληρονομήσαντες;· 3
 ἀδικεῖ οὖν ὁ ἀνταδικῶν εἴτ' οὖν ἔργῳ εἴτε καὶ λόγῳ εἴτε; καὶ τῆ τοῦ
 βούλεσθαι ἐννοίᾳ. ἦν μετὰ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν τὸ εὐαγγέλιον
 30 περιγράφει. »καὶ ταῦτά τινες ἦτε, τοιοῦτοι δηλονότι οἷοι ἔτι τυγ- 4
 χάνουσιν οἷς αὐτοὶ οὐ συγγινώσκετε. ἀλλὰ ἀπελούσασθε,· οὐχ ἀπλῶς 5
 ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ μετὰ γνώσεως τὰ πάθη τὰ ψυχικὰ ἀπερρύψασθε,

1 Matth. 5, 45 3 f Matth. 18, 22 13 vgl. I Kor. 6, 3 14—19 I Kor.
 6, 7f 23 f vgl. Gen. 1, 26 27 I Kor. 6, 9 29 f vgl. Gal. 3, 24; Matth.
 5, 22. 28 30 f I Kor. 6, 11

7 κρίσιν Ma κτῆσιν L 13 κρίναι (oder κρίνοι) Di κρίνη L 16 [καὶ
 ἀποστερεῖτε] St, Ma 17 ἀποστερεῖτε Po ἀποστερεῖσθε L 19 τοῦτο I Kor.
 τοὺς L 22 ἡμῖν γε] (ἀλλ') ἡμῖν γε oder ἡμῖν δὲ Ma αὐτοὺς Ma αὐτοῖς L
 (δεῖν) Ma 26 δι(ὰ δ' αὐτ)ῆς Schw 28 ἀνταδικῶν St, Ma ἀντιδικῶν L
 30 δηλονότι οἷοι Jackson, Journ. of Philol. 28 (1900) p. 135 δῆλον ὅποιοι L
 32 ἀπερρύψασθε Mangey zu Philo I p. 72 ἀπερρύψασθε L

εἰς τὸ ἐξομοιοῦσθαι ὅση δύναμις τῇ ἀγαθότητι τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας
 διὰ τε τῆς ἀρεξικακίας διὰ τε τῆς ἀμνησικακίας, »ἐπὶ δικαίους καὶ
 ἀδίκους« τὸ εὐμενὲς τοῦ λόγου καὶ τῶν ἔργων καθάπερ ὁ ἥλιος ἐπι-
 λάμπουρες· εἴτ' οὖν μεγαλοοία τοῦτο περιποιήσεται ὁ γνωστικός 6
 5 εἴτε μιμήσει τοῦ κρείττονος· τρίτη δ' αἰτία τὸ »ἄφες καὶ ἀρεθῆσεται
 σοί«, βιαζομένης ὡσπερ τῆς ἐντολῆς εἰς σωτηρίαν δι' ὑπερβολὴν ἀγα-
 θότητος. »ἀλλ' ἠγιάσθητε« τῷ γὰρ εἰς τοῦτο ἤκοντι ἕξεως ἀγίῳ 7
 εἶναι συμβαίνει, μηδενὶ τῶν παθῶν κατὰ μηδὲνα τρόπον περιπίπτοντι.
 ἀλλ' οἷον ἀσάρκα ἦδη καὶ ἄνω τῆσδε τῆς γῆς [ἀγίῳ] γεγοτόι. διόπερ 87. 1
 10 »ἐδικαιώθητε« φησὶ »τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου« ἐποιήθητε ὡς εἰπεῖν
 ὑπ' αὐτοῦ δικαίως [εἶναι] ὡς αὐτός, καὶ »τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ« ὡς
 ἐν μάλιστα κατὰ δύναμιν ἀνεκράθητε. μὴ γὰρ οὐ »πάντα μοι ἕξεστω. 2
 ἀλλ' οὐκ ἐξουσιασθήσομαι«, φησὶ, παρὰ τὸ εὐαγγέλιόν τι ποιῆσαι ἢ
 νοῆσαι ἢ λαλῆσαι; »τὰ δὲ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν«,
 15 ἢ ὁ θεὸς καταργήσει«, τουτέστιν τοὺς οὕτω λογιζομένους καὶ βιοῦντας
 ὡς διὰ τὸ ἐσθίειν γενομένους, μὴ οὐχὶ δὲ ἐσθίοντας ἵνα ζῶσι μὲν
 κατὰ τὸ ἀκόλουθον, κατὰ δὲ τὸ προηγούμενον τῇ γνώσει προσαν-
 έχοντας. καὶ μή τι οἷον σάρκας εἶναι τοῦ ἀγίου σώματος τούτους 3
 φησὶ; σῶμα δὲ ἀλληγορεῖται ἢ ἐκκλησία κυρίου, ὁ πνευματικὸς καὶ
 20 ἄγιος χορός, ἐξ ὧν οἱ τὸ ὄνομα ἐπιτεκμημένοι μόνον, βιοῦντες δὲ οὐ
 κατὰ λόγον, σάρκες εἰσὶ. »τὸ δὲ σῶμα« τοῦτο <τὸ> πνευματικόν. 4
 τουτέστιν ἡ ἀγία ἐκκλησία, »οὐ τῇ πορνείᾳ« οὐδὲ τῇ ἀπὸ τοῦ εὐαγ-
 γελίου ἀποστασίᾳ πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον κατ' οὐδένα τρόπον οὐδ'
 ὁποσποῦν οἰκειωτέον. πορνεῦει γὰρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ »τὸ αὐτοῦ 88. 1
 25 σῶμα« ὁ ἐθνικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πολιτευόμενος, εἴτ' οὖν ἐν ἔργῳ, εἴτε καὶ ἐν
 λόγῳ, εἴτε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ. »ὁ« ταύτῃ »κολλώμενος τῇ πόρῃ«. 2
 τῇ παρὰ τὴν διαθήκην ἐνεργείᾳ, ἄλλο σῶμα γίνεται οὐκ ἅγιον, »εἰς
 σάρκα μίαν« καὶ | βίον ἐθνικὸν καὶ ἄλλην ἐπίδα· »ὁ δὲ κολλώμενος 88 P 3
 30 τῷ κυρίῳ ἐν πνεύματι <ἐσ>τι«, »πνευματικὸν σῶμα«, τὸ διάφορον τῆς
 συνόδου γένος. εἰὸς οὗτος ἄπας, ἄνθρωπος ἄγιος, ἀπαθής, γνωστι-
 κός, τέλειος, μορφούμενος τῇ τοῦ κυρίου διδασκαλίᾳ, ἵνα δὴ καὶ ἔργῳ

1 vgl. Plato Theaet. p. 176 B 2 f vgl. Matth. 5, 45 5 f vgl. Matth.
 14; Polykarp Phil. 2, 3; Clem. Rom. I 13, 2 7. 10 f I Kor. 6, 11 12—15 I Kor.
 6, 12 f 15 f vgl. Paed. II 1, 4 mit Anm. 19 vgl. Ephes. 1, 22 f; Kol. 1, 24
 21 f I Kor. 6, 13 24—29 vgl. I Kor. 6, 18. 16 f 29 I Kor. 15, 44

7 τῷ Sy τὸ L 9 ἄνω Sy ἄνω L [ἀγίῳ] Wi 11 [εἶναι] Wi
 19 vor ἀλληγορεῖται ist καλεῖται getilgt L¹ 21 <τὸ> Ma 23 ἀποστασίᾳ Heyse
 ἀποστάσει ἢ L ἀποστάσει [ἢ] Ma 24 f αὐτοῦ L 29 ἐν πνεύματι <ἐσ>τι (nach
 I Kor.) St ἐν πνεύματι L

καὶ λόγῳ καὶ αὐτῷ τῷ πνεύματι προσεχῆς γενόμενος τῷ κυρίῳ τὴν
 μοῆν ἐκείνην τὴν ὁμοιωμένην τῷ ὀπίω ἀπειροσμήτω ἀπολύει·
 ἀπόρη τὸ δείγμα τοῖς ὅτα ἔχουσιν. οὐ γὰρ ἐκκελεῖν χρὴ τὸ μν-
 5 στήριον, ἐμφαίνειν δὲ ὅσον εἰς ἀνάμνησιν τοῖς μετεσχηκόσι τῆς γνώ-
 15 σεως, οἳ καὶ συνήθουσιν ὅπως εἴρηται πρὸς τοῦ κυρίου· ἴγνεσθε ὡς
 ὁ πατὴρ ὑμῶν τέλειος, τελείως ἀφιέντες τὰς ἀμαρτίας καὶ ἀμνησι-
 κακοῦντες καὶ ἐν τῇ ἔξει τῆς ἀπαθείας καταβιοῦντες. ὡς γὰρ τέλειόν 5
 φαμεν Ιατρὸν καὶ τέλειον φιλόσοφον, οὕτως, οἴμαι, καὶ τέλειον γνω-
 στικόν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων, καίτοι μέγιστον ὄν, εἰς ὁμοιότητα θεοῦ
 10 παραλαμβάνεται. οὐ γὰρ, καθάπερ οἱ Στωϊκοί, ἀθέως πάντῃ τὴν αὐ-
 τὴν ἀρετὴν ἀνθρώπου λέγομεν καὶ θεοῦ. μή τι οὖν τέλειο γίγνεσθαι 6
 ὀφείλομεν ὡς ὁ πατὴρ βούλεται; ἀδύνατον γὰρ καὶ ἀμήχανον ὡς ὁ
 θεός ἐστι γενέσθαι τινα τέλειον· βούλεται δὲ ὁ πατὴρ ζῶντας ἡμᾶς
 κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου ὑπακοὴν ἀνεπιλήπτως τελείους γίγνεσθαι.
 15 ἦν οὖν, κατ' ἔλλειψιν λεγόμενον τοῦ ὁήτου, προσυπακούσωμεν τὸ 7
 ἐνδέον εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς περικοπῆς, τοῖς συνιέναι δυναμένοις
 ἀπολελειμμένον ἐκλαβεῖν, καὶ τὸ θῆλημα τοῦ θεοῦ γνωσιοῦμεν καὶ
 κατ' ἀξίαν τῆς ἐντολῆς εὐσεβῶς ἴμα καὶ μεγαλοσφρόνως πολιτευσόμεθα.

XV. Ἐπειδὴ δὲ ἀκόλουθόν ἐστι πρὸς τὰ ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Ἰου- 89. 1
 20 δαίων ἐπιφερόμενα ἡμῖν ἐγκλήματα ἀπολογήσασθαι, συνεπιλαμβάνον-
 ται δὲ ἐν τισὶ τῶν ἀποριῶν ὁμοίως τοῖς προειρημένοις καὶ αἱ περὶ
 τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν αἰρέσεις, εὖ ἂν ἔχοι, πρότερον διακαθάραντας
 τὰ ἐμποδόν, εὐτρεπεῖς ἐπὶ τὰς τῶν ἀποριῶν λύσεις, εἰς τὸν ἔξῃς
 προῖεναι Στωματέα.

25 Προῶτον μὲν οὖν αὐτὸ τοῦτο προσάγουσιν ἡμῖν λέγοντες, μὴ δεῖν 2
 πιστεύειν διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν αἰρέσεων· παρὰ τίνι γὰρ καὶ ἡ 89. 1
 ἀλήθεια ἄλλων ἄλλα δογματιζόντων; πρὸς οὓς φαμεν ὅτι καὶ παρ' 3
 ὑμῖν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ παρὰ τοῖς δοκιμοτάτοις τῶν παρ' Ἑλλήσι
 φιλοσόφων πάμπολλαι γέγονασιν αἰρέσεις, καὶ οὐ δήπου φατέ δεῖν
 30 ὄκνεῖν ἢτοι φιλοσοφεῖν ἢ Ἰουδαΐζειν τῆς διαφωνίας ἕνεκα τῆς πρὸς
 ἀλλήλας τῶν παρ' ὑμῖν αἰρέσεων. ἔπειτα δὲ ἐπισπαρήσεσθαι τὰς 4
 αἰρέσεις τῇ ἀληθείᾳ, καθάπερ τῷ πρῶτῳ ἐτὰ ζιζάνια, πρὸς τοῦ κυ-
 ρίου προσητικῶς εἴρητο. καὶ ἀδύνατον μὴ γενέσθαι τὸ προειρημένον
 ἔσεσθαι· καὶ τούτου ἡ αἰτία, ὅτι παντὶ τῷ καλῷ μῶμος ἔπεται.

1f vgl. Job. 14, 2 3 vgl. Matth. 11, 15 5f Matth. 5, 48 10f Chry-
 sipp Fr. mor. 250 Arnim; vgl. Strom. II 135, 3; VI 114, 5; Theodoret Gr. aff.
 c. XI 15 19f vgl. Strom. IV 1 25—27 vgl. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I 14;
 Orig. c. Cels. III 12 32 vgl. Matth. 13, 25 34 ein Citat?

11 γίγνεσθε L 22 ἀληθῆ St ἄλλην L 26 παρὰ τίνι Schw, Wi παρα-
 τείρει 30 ἢ Heyse, Ma καὶ L

Μή τι οὖν, εἰ καὶ παραβαίῃ τις συνθήκας καὶ τὴν ὁμολογίαν 90, 1
 παρῆλθοι τὴν πρὸς ἡμᾶς, διὰ τὸν ψευδόμενον τὴν ὁμολογίαν ἀφροσύ-
 μεθα τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς; ἀλλ' ὡς ἀφενδεῖν χορὴ τὸν ἐπεικῆ καὶ 2
 μῆδιν οὖν ἐπίλογον ἐκροῦν. καὶ ἄλλοι τινὲς παραβαίνοσι συνθήκας.
 οὕτως καὶ ἡμᾶς κατὰ μὴδένα τρόπον τὸν ἐκκλησιαστικὸν παραβαίνειν
 προσήκει κανόνα· καὶ μάλιστα τὴν περὶ τῶν μεγίστων ὁμολογίαν
 ἡμεῖς μὲν φυλάττομεν, οἱ δὲ παραβαίνοσι. πιστευτέον οὖν τοῖς βε- 3
 βαίως ἐχομένοις τῆς ἀληθείας. ἤδη δὲ καὶ ὡς ἐν πλάτει χορομένοις 3
 τῆδε τῆ ἀπολογία ἔνεστι γράναι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι καὶ οἱ ἱατροὶ
 ἔναντίας δόξας κερτιμένοι κατὰ τὰς οἰκείας αἰρέσεις ἐπ' ἴσης 10
 ἔργῳ θεραπεύουσιν. μή τι οὖν κάρων τις τὸ σῶμα καὶ θερα- 4
 πείας δεόμενος οὐ προσίεται ἱατρὸν διὰ τὰς ἐν τῇ ἱατρικῇ αἰρέσεις;
 οὐκ ἄρα οὐδὲ ὁ τὴν ψυχὴν νοσῶν καὶ εἰδώλων ἔμπλεως, ἐνεκά γε
 τοῦ ὑγιᾶναι καὶ εἰς θεὸν ἐπιστρέψαι, προσασίαιτο (ἄν) ποτε τὰς
 αἰρέσεις. καὶ μὴν «διὰ τοὺς δοκίμους φησὶν καὶ αἰρέσεις». δοκίμους 5
 ἦτοι τοὺς εἰς πίστιν ἀρξινουμένους λέγει, ἐκλεκτικώτερον προσίον-
 τας τῇ κεριακῇ διδασκαλίᾳ, καθάπερ τοὺς δοκίμους τραπεζίτας τὸ
 (ἄ)κίβδηλον νόμισμα τοῦ κερίου ἀπὸ τοῦ παραχαράγματος διακρίνοντας,
 ἢ τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πίστει δοκίμους ἤδη γενομένους κατὰ τε τὸν
 βίον κατὰ τε τὴν γνῶσιν.

Διὰ δὴ τοῦτο ἄρα πλείονος ἐπιμελείας καὶ προμηθείας δεόμεθα 91, 1
 εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ πῶς ἀκριβῶς βιωτέον καὶ τίς ἢ ὄντως οὐσα
 θεοσέβεια. δῆλον γὰρ ὅτι δυσκόλου καὶ δυσεργοῦ τῆς ἀληθείας τυγα- 2
 ρούσης διὰ τοῦτο γέγονασιν αἱ ζητήσεις· ἀφ' ὧν αἱ φίλαντοι καὶ
 φιλόδοξοι αἰρέσεις, μὴ μαθόντων μὲν μὴδὲ περιληφόντων ἀληθῶς.
 οἴησιν δὲ γνώσεως εἰληφόντων. διὰ πλείονος τοίνυν φροντίδος ἐρευν- 3
 νητέον | τὴν τῷ ὄντι ἀλήθειαν, ἢ μόνη περὶ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν 888 P
 καταγίνεται. πόνοφ δὲ ἐπεταὶ γλυκεῖα εὐρεσίς τε καὶ μνήμη. ἐπαπο-
 δυτέον ἄρα τῷ πόνοφ τῆς εὐρέσεως διὰ τὰς αἰρέσεις, ἀλλ' οὐ τέλεον
 ἀποστατέον. οὐδὲ γὰρ ὁπώρας παρακειμένης, τῆς μὲν ἀληθοῦς καὶ 4
 ὁρίμου, τῆς δὲ ἐκ κηροῦ ὡς ὅτι μάλιστα ἐμφεροῦς πεποιημένης, διὰ
 τὴν ὁμοιότητα ἀμφοῖν ἀφεκτέον, διακριτέον δὲ ὁμοῦ τε τῇ κατα-
 ληπτικῇ θεωρίᾳ καὶ τῷ κεριωτάτω λογισμῷ τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ
 φαινομένου. καὶ ὡσπερ ὁδοῦ μιᾶς μὲν τῆς βασιλικῆς τυγχανούσης, 5
 πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων τῶν μὲν ἐπὶ τινα κερημῶν, τῶν δὲ ἐπὶ ποτα-

1—7 vgl. Caspari, Zeitschr. f. kirchl. Wiss. u. kirchl. Leben 7 (1886) S. 352ff; Kattenbusch, Das apost. Symbol II S. 118ff 15 vgl. I Kor. 11, 19; Resch, Agrapha Log. 21 S. 173ff [2. Aufl. S. 100f]; Ropes, Sprüche Jesu S. 96f 15—18 vgl. Strom. I 177, 2 mit Anm.; Resch, Agrapha² S. 117

μὲν ἠσοῦδι ἢ θάλασσαν ἀγκυραθῆ γεουσσῶν. οὐκ ἂν τις ἐπιγίνοιαι διὰ
 τὴν διαφωνίαν ὁδεῖσαι, χοίρειαιτο δ' ἔν τῃ ἀκινδύνῳ καὶ βεσικίῳ καὶ
 λεωφόρῳ. οὕτως ἄλλα ἄλλων περὶ ἀληθείας λεγόντων οὐκ ἀποστα-
 5 σίων· ἐπιμελίστηρον δὲ θηροτάτων τὴν ἀκριβεστάτην περὶ αὐτῆς γινώ-
 6 μῆ τι οὐκ ἀπέχονται οἱ γεωργοὶ τῆς κηλευτικῆς ἐπιμελείας· ἔχοντες 7
 οὐκ πολλὰς ἐξ γένεως ἀφορμὰς πρὸς τὸ ἐξετάζειν τὰ λεγόμενα καὶ
 τῆς ἀληθείας τὴν ἀκολούθειαν ἐξενοῖσθαι ὁραίμεν. διὸ καὶ εὐκότως 8
 κρινοῦμεθα, οἷς δέον κείθεσθαι μὴ συγκατατιθέμενοι, μὴ διαστέλλοιτες 321 §
 10 τὸ μαχόμενον καὶ ἀποκτῆς καὶ παρὰ γένει καὶ φέδος ἀπὸ [τε] τάλη-
 θοῦς καὶ τοῦ ἀκολούθου καὶ τοῦ πρόποντος καὶ τοῦ κατὰ φύσιν, αἷς
 ἀφορμαῖς καταχρηστέον εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ὄντως οὕσης ἀληθείας.

Ματαία τοίνυν τοῖς Ἑλλησιν ἢ πρόφρασις αὕτη· τοῖς μὲν γὰρ 92, 1
 βουλομένοις ἐξεῖσται καὶ τὸ εὐρεῖν τὴν ἀλήθειαν, τοῖς δὲ αἰτίας ἀλό-
 15 γους προβαλλομένοις ἀναπολόγητος ἢ κρίσις. πότερον γὰρ ἀναι- 2
 ροῦσιν ἢ συγκατατίθενται εἶναι ἀπόδειξις; οἶμαι πάντα ἐν ὁμολο-
 γήσῃν ἀνεῦ τῶν τὰς αἰσθήσεως ἀναφοῦντων. ἀποδείξεως δ' οὕσης 3
 ἀνάγκη συγκαταβαίνειν εἰς τὰς ζητήσεις καὶ δι' αὐτῶν τῶν γρα-
 φῶν ἐκμαρθάνειν ἀποδεικτικῶς. ὅπως μὲν ἀπεστέλλουσιν εἰς αἰσθήσεως,
 20 ὅπως δὲ ἐν μόνῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ ἢ τε ἀκριβε-
 στάτη γινώσῃ καὶ ἢ τῷ ὄντι ἀρίστη αἴρεσις. τῶν δὲ ἀπὸ τῆς ἀλη- 4
 θείας ἐκτροπομένων οἱ μὲν σφᾶς αὐτοὺς μόνους, οἱ δὲ καὶ τοὺς
 πέλας ἐξαπατᾶν ἐπιχειροῦσιν. οἱ μὲν οὖν, δοξόσοφοι καλούμενοι, [οἱ] 5
 τὴν ἀλήθειαν ἐροῦνταί νομίζοντες, οὐκ ἔχοντες ἀπόδειξιν οὐδεμίαν
 25 ἀληθῆ, ἐκ τούτων οἵτιοι ἀπειτῶσιν ἀναπεπαῦσθαι νομίζοντες· ὅν πλη-
 θος οὐκ ὀλίγον τὰς τε ζητήσεις ἐκτροπομένων διὰ τοὺς ἐλέγχους,
 ἀποφευγόντων δὲ καὶ τὰς διδασκαλίας διὰ τὴν κατὰ γινώσῃν. οἱ δὲ 889 P 6
 τοὺς προσιόντας ἐξαπατῶντες, πεποῦργοι σφόδρα, οἱ καὶ παρακολου-
 θοῦντες αὐτοῖς ὅτι μηδὲν ἐπίσταται, πιθανοῖς ὅμως ἐπιχειροῦμεθα
 30 σκοτίζουσι τὴν ἀλήθειαν. ἔτερον δ', οἶμαι, τῶν πιθανῶν ἐπιχειροῦμέ-
 των καὶ ἔτερον τῶν ἀληθῶν ἢ γένεσι. καὶ ὅτι τῶν αἰρέσεων ἀνάγκη 7
 τὴν ὀνομασίαν πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς ἀληθείας λέγεσθαι γινώ-
 σκομεν· ἀφ' ἧς τινὰ ἀποσπάσαντες ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων οἱ σο-
 γιστά, τὰς ἐξενομημένας σφίσι ἀνθρωπικαῖς τέχναις ἐκκατοῦξάντες,
 35 αὐχοῦσι προῖστασθαι διατριβῆς μᾶλλον ἢ ἐκκλησίας.

14 f vgl. Röm. 2, 1

15 f vgl. z. B. Sext. Emp. Adv. math. VIII 337 ff

10 [τε] St, Ma 10 f τάληθοῦς L¹ τάληθες L* 16 f ὁμολογήσαι Di
 21 δὲ Ma τε L 23 [οἱ] St 24 ἔχοντες (δὲ) Hüschel 29 αὐτοῖς L
 Clemens III.

XVI. Ἄλλ' οἱ πορεῖν ἔτοιμοι ἐπὶ τοῖς καλλίστοις οὐ πρότερον 93, 1
 ἀποστήσονται ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν πρῶν ἢ τὴν ἀπόδειξιν ἀπ'
 αὐτῶν λάβωσι τῶν γραφῶν. ἔστι μὲν οὖν κοινὰ τινὰ τῶν ἀνθρώ- 2
 πων κριτήρια καθάπερ τὰ αἰσθητήρια, τὰ δ' ἄλλα τῶν βουληθέντων
 5 καὶ ἀσκησάντων τὰ ἀληθῆ, τὰ διὰ νοῦ καὶ λογισμοῦ τεχνικὰ λόγων
 ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν. μέγιστον δὲ τὸ καὶ τὴν οἴησιν ἀποθέσθαι, 3
 ἢ μῶς καταστάτας ἀκροβούδας ἐπιστήμης καὶ προπετοῦς δοξασίας,
 καὶ γινῶναι ὅτι ὁ τὴν αἰώνιον ἐλπίζων ἀνάπασιν γιγνώσκει καὶ τὴν
 εἴσοδον αὐτῆς ἐπίτονον οὖσαν καὶ τεθλιμμένην. ὁ δὲ ἅπαξ εὐαγ- 4
 10 γελισθεὶς καὶ «τὸ σωτήριόν» φησὶν («ἰδῶν»), ἐν ἧ ὄρα («ἂν») ἐπιγνῶ,
 μὴ «ἐπιστρεφέσθω εἰς τὰ ὀπίσω καθάπερ ἡ Λὼτ γυνὴ» μηδὲ εἰς τὸν
 πρότερον βίον τὸν τοῖς αἰσθητοῖς προσερέχοντα. μηδὲ μὴν εἰς τὰς
 αἰρέσεις παλινορομείτω· ἐρίζουσι γὰρ ἀμῆ γέ πη, τὸν ὄντα μὴ
 γινώσκουσαι θεόν. «ὁ γὰρ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ», τὸν 5
 15 ὄντως πατέρα καὶ διδάσκαλον τῆς ἀληθείας, τὸν ἀναγεννῶντα καὶ
 ἀνακτίζοντα καὶ τιθηνούμενον τὴν ψυχὴν τὴν ἐξιλεγμένην, οὐκ ἔστι
 μου ἄξιος, («ἄξιος») λέγει τοῦ εἶναι υἱὸς θεοῦ καὶ μαθητῆς θεοῦ ὁμοῦ
 καὶ φίλος καὶ συγγενής. οὐδὲς γὰρ εἰς τὰ ὀπίσω βλέπων καὶ ἐπι- 6
 βάλλων τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον εὐθέτος τῆ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.
 20 Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, τοῖς πολλοῖς καὶ μέχοι νῦν δοκεῖ ἡ Μαριάμ 7
 λεχῶ εἶναι διὰ τὴν τοῦ παιδίου γέννησιν, οὐκ οὖσα λεχῶ (καὶ γὰρ
 μετὰ τὸ τεκεῖν αὐτὴν | μαιωθεισάν γασί τινες παρθένον εὐρεθῆναι). 800 P
 τοιαῦτα δ' ἡμῖν αἰ κρυφαὶ καὶ γραφαί, τὴν ἀλήθειαν ἀποτίκτουσαι καὶ 91. 1
 μένουσαι παρθένου μετὰ τῆς ἐπιζύψεως τῶν τῆς ἀληθείας μυστη-
 25 ρίων. «τέτοκεν καὶ οὐ τέτοκεν», φησὶν ἡ γραφή, ὡς ἂν ἐξ αὐτῆς, 2
 οὐκ ἐξ συνδυασμοῦ συλλαβοῦσα. διόπερ τοῖς γνωστικοῖς κεκνήχασιν 3
 αἱ γραφαί, αἱ δὲ αἰρέσεις οὐκ ἐμαθοῦσαι ὡς μὴ κενηκηνίας παρα-
 πέμπονται. πάντων δὲ ἀνθρώπων τὴν αὐτὴν κρίσιν ἐχόντων οἱ μὲν 4

6 f vgl. S 71, 3—5; Strom. VI 162, 4; Sext. Emp. Adv. math. VII 151

6 vgl. Epiktet II 17, 1 τί πρῶτόν ἐστιν ἔργον τοῦ φιλοσοφοῦντος; ἀποβαλεῖν οὐκ ἔστιν ἀμύχανον γὰρ, ἢ τις εἰδέναι οἶεται, ταῦτα ἄρξασθαι μαρτάνειν. 9 Matth 7, 14 9 f vgl. Hebr. 6, 4; 4, 6 10 vgl. Luk. 2, 30; 3, 6 11 Luk. 17, 31 f

14. 16 f Matth. 10, 37 18 f Luk. 9, 62 21 f vgl. Protevang. Jak. 19 f

25 vgl. Tertullian De carne Christi 23; Act. Petri cum Sim. 24; Epiphani. Haer. 30, 30; Gregor. Nyss. adv. Jud. p. 303 ed. Zacagni; Harnack, Gesch. d. altchristl. Lit. II 1 S. 569; Resch, Agrapha² S. 305 f (zugrunde liegt wahrsch. Hiob 21, 10)

6 vor τὸ ἰσ' καὶ getilgt L 9 ὁ δὲ Hoyse. Ma 6 te L 10 «ἰδῶν» nach Luk. 2, 30; 3, 6 St («ἂν») ἐπιγνῶ St ἐπέγνω («μετὰ χαρᾶς λαβῶν») vgl. Matth. 13, 20 Ma 13 παλινορομείτω L ἐρίζουσι Wi ἐθίζουσι L 17 («ἄξιος») St 25 αὐτῆς L

ἀκολουθοῦντες τῷ αἰροῦντι λόγῳ ποιοῦνται τὰς πίστεις, οἱ δὲ ἡδο-
ναῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδωκότες βιάζονται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τὴν
γραφὴν. δεῖ δ' οἶμαι, τῷ τῆς ἀληθείας ἐραστῇ ψυχικῆς εὐτονίας· 5
σφάλλῃσθαι γὰρ ἀνάγκη μέγιστα τοὺς μεγίστοις ἐγχειροῦντας πράγμα-
5 σιν, ἢν μὴ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας παρ' αὐτῆς λαβόντες ἔχωσι τῆς
ἀληθείας. οἱ τοιοῦτοι δέ, ἅτε ἀποπεσόντες τῆς ὁρθῆς ὁδοῦ, κὰν τοῖς 6
πλείστοις τῶν κατὰ μέρος σφάλλονται εἰκότως, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀλη-
θῶν καὶ ψευδῶν κοιτήριον συγγεγυμνασμένον ἀκριβῶς τὰ δέοντα
αἰρεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐκέκτηντο, ταῖς θείαις ἐπέιδοντο ἂν γραφαῖς.

10 Καθάπερ οὖν εἴ τις ἐξ ἀνθρώπου θηρίον γένοιτο παραπλησίως 95, 1
τοῖς ὑπὸ τῆς Κίρκης φαρμαχθεῖσιν οὕτως (τὸ) ἄνθρωπος εἶναι τοῦ
θεοῦ καὶ πιστὸς τῷ κυρίῳ διαμένειν ἀπολώλεκεν ὁ ἀναλακτίσας τὴν
ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ ἀποσχιρτήσας εἰς δόξας αἰρέσεων ἀν-
θρωπίνων. ὁ δὲ ἐκ τῆσδε τῆς ἀπάτης παλινδρομήσας, καταζούσας 2
15 τῶν γραφῶν καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐπιτρέψας τῇ ἀληθείᾳ, οἷον ἐξ
ἀνθρώπου θεὸς ἀποτελεῖται. ἔχομεν γὰρ τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας. 3
τὸν κύριον διὰ τε τῶν προφητῶν διὰ τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ διὰ
τῶν μακαρίων ἀποστόλων »πολυτρόπως καὶ πολυμερῶς« ἐξ ἀρχῆς
εἰς τέλος ἡγούμενον τῆς γνώσεως. τὴν ἀρχὴν δ' εἴ τις ἐτέρου δεῖ- 4
20 σθαι ὑπολάβοι, οὐκέτ' ἂν ὄντως ἀρχὴ φυλαχθεῖη. ὁ μὲν οὖν ἐξ ἑαυ-
τοῦ πιστὸς τῇ κυριακῇ γραφῇ τε καὶ φωνῇ ἀξιόπιστος εἰκότως (ὥς
ἂν διὰ τοῦ κυρίου πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἐνεργουμένην 3-2 s
ἀμέλει πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων εὐρεσιν αὐτῇ χρόμεθα κοιτηρίῳ· 5
τὸ κοινώμενον δὲ πᾶν ἔτι ἄπιστον πρὶν κοιθῆναι, ὥστ' οὐδ' ἀρχὴ τὸ
25 κρίσεως δεόμενον. εἰκότως τοίνυν πίστει | περιλαβόντες ἀναπόδεικτον 6 801 P
τὴν ἀρχὴν, ἐκ περιουσίας καὶ τὰς ἀποδείξεις παρ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς
περὶ τῆς ἀρχῆς λαβόντες, φωνῇ κυρίου παιδευόμεθα πρὸς τὴν ἐπί-
γνωσιν τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀποφαινομένοις ἀνθρώποις 7
προσέχομεν (ἂν), οἷς καὶ ἀνταποφαίνεσθαι ἐπ' ἴσης ἔξεστιν. εἰ δ' 8
30 οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ δόξαν, ἀλλὰ πιστώσασθαι δεῖ τὸ
λεχθέν, οὐ τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀναμένομεν μαρτυρίαν, ἀλλὰ τῇ τοῦ
κυρίου φωνῇ πιστούμεθα τὸ ζητούμενον, ἢ πάσῶν ἀποδείξεων ἐχεγ-

3 ἀληθείας ἐραστῆς = φιλόσοφος vgl. Plato Rep. VI p. 501 D 7—9 vgl.
Hebr. 5, 14 11 vgl. z 233ff 18 Hebr. 1, 1

1 αἰροῦντι Lowth ἐροῦντι L 4 (τὰ) μέγιστα Caspari, Zeitschr. f. Kirchl.
Wiss. 7 (1886) S. 357² 6 κὰν Ma καὶ L 10 ἀνθρώπων Heyse, Ma ἀνθρώπων L

11 (τὸ) St 15 ἐπιτρέψας Hervet ἐπιστρέψας L 19 ἐτέρου He ἕτερον L
ἐτέρων Heyse 21 ἀξιόπιστος (μάστρς) Schw 21 f (ὥς) ἂν St ἂν (εἴη) Di
22 ἐνεργουμένη He ἐνεργουμένη LDi ἐνεργοίμενος Ma 25 περιλαβόντες Ma
περιβαλόντες L 28 ἀνθρώποις] ἂν Wi 29 προσέχομεν (ἂν) (oder προσέχο-
μεν) Di

γνωστέρα. μᾶλλον δὲ ἢ μόνη ἀπόδειξις οὕσα τυγχάνει· καθ' ἣν ἐπι- 9
 στήμην οἱ μὲν ἀπογευσάμενοι μόνον τῶν γραφῶν πιστοί, οἱ δὲ καὶ
 προσωτέρω χωρήσαντες ἀκριβεῖς γνώμονες τῆς ἀληθείας ὑπάρχουσαν,
 αἱ γραφισταί. ἐπὶ γὰρ τοῖς κατὰ τὸν λόγον ἔχουσι τι πλεον οἱ τιχρί- 5
 ται τῶν ἰδιωτῶν καὶ παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐκτυποῦσι τὸ βέλτιον.
 αὐτοὶ οὖν καὶ ἡμεῖς. ἀπ' αὐτῶν περὶ αὐτῶν τῶν γραφῶν τελείως 96. 1
 ἀποδεικνύντες, ἐκ πίστεως πειθόμεθα ἀποδεικτικῶς. καὶν τολμήσωσι 2
 προφητικὰς χρῆσασθαι γραφαῖς καὶ οἱ τὰς αἰρέσεις μετιόντες, προ-
 τον μὲν οὐ πάσαις, ἔπειτα οὐ τελείαις, οὐδὲ ὡς τὸ σῶμα καὶ τὸ ὕψος
 10 τῆς προφητείας ὑπαγορεύει, ἀλλ' ἐκλεγόμενοι τὰ ἀμφιβόλως εἰρημένα
 εἰς τὰς ἰδίας μεταίρουσι δόξας, ὀλίγας σποράδην ἀπανθιζόμενοι φωνάς,
 οὐ τὸ σημαίνον ἐκ' αὐτῶν σκοποῦντες, ἀλλ' αὐτῇ φιλῇ ἀπο-
 χρώμενοι τῇ λέξει. σχεδὸν γὰρ ἐν πᾶσιν οἷς προσφέρονται ῥητοῖς 3
 ἔχουσι ἐν αὐτοῖς ὡς τοῖς ὀνόμασι μόνως προσερέχουσι, τὰ σημαίνό-
 15 μενα ὑπαλλάττοντες, οὐθ' ὡς λέγονται γινώσκοντες οὐθ' ὡς ἔχειν
 περὶ τὰς χρώμενοι αἷς καὶ δὴ κομίζουσιν ἐκλογαῖς. ἡ ἀλήθεια δὲ 4
 οὐκ ἐν τῷ μετατιθέσθαι τὰ σημαίνονα ἐπίσκειται (οὕτω μὲν γὰρ
 ἀνατρέφουσι πᾶσαν ἀληθῆ διδασκαλίαν), ἀλλ' ἐν τῷ διασκέπασθαι τί
 τῷ κερῖον καὶ τῷ παντοκράτορι θεῷ τελείως οἰκειόν τε καὶ πρόπον,
 20 καὶν τῷ βεβαιοῦν ἕκαστον τῶν ἀποδεικνυμένων κατὰ τὰς γραφὰς ἐξ
 αὐτῶν πάλιν τῶν ὁμοίων γραφῶν. οὐτ' οὖν ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὴν 5
 ἀλήθειαν ἐθέλουσιν, αἰδοῦμενοι καταθέσθαι τὸ τῆς φιλαυτίας πλεο-
 νέτημα. οὐτ' ἔχουσι ὅπως διαθῶνται τὰς αὐτῶν δόξας, βιαζόμενοι
 τὰς γραφὰς. φθάσαντες δὲ ἐξνεγκεῖν εἰς τοὺς ἀνθρώπους δόγματα
 25 ψευδῆ. σχεδὸν ἀπέσις ταῖς γραφαῖς ἐνεργῶς μαχόμενοι καὶ καὶ ἐγ'
 ἡμῶν τῶν ἀντιλεγόντων αὐτοῖς ἐλεγχόμενοι, τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ νῦν
 ὑπομένουσι τὰ μὲν μὴ προσίεσθαι τῶν προφητικῶν, τὰ δὲ ἡμᾶς αὐ-
 τοὺς ὡς ἄλλης γεγονότας φύσεως μὴ οἴουσι τε | εἶναι συνεῖναι τὰ 892 P
 οἰκεῖα ἐκείνοις διαβάλλουσι, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ ἑαυτῶν διελεγχόμενοι
 30 ἀροῦνται δόγματα, ἀντιζῶντες ὁμολογεῖν αἰδοῦμενοι ἅ κατ' ἰδίαν ἀν-
 χροῖσι διδάσκοντες οὕτως. οὕτω γὰρ κατὰ πάσας ἴσθι ἰδεῖν τὰς 97. 1
 αἰρέσεις, ἐπιόντας αὐτῶν τὰς μοχθηρίας τῶν δογμάτων. ἐπειδὴν
 γὰρ ἀνατρέπονται πρὸς ἡμῶν δεικνύντων αὐτοὺς σαφῶς ἐναντιου-
 μένους ταῖς γραφαῖς, δυοῖν θάτερον ὑπὸ τῶν προσετώτων τοῦ δό-
 35 γματος ἔστι θεῖσθεσθαι γινόμενον· ἢ γὰρ τῆς ἀκολοθίας τῶν σαφέ- 2
 ρων δογμάτων ἢ τῆς προφητείας αὐτῆς, μᾶλλον δὲ τῆς ἑαυτῶν

27 f vgl. z. B. Strom. II 10, 2; V 3, 2

23 αὐτῶν L <μὴ> βιαζόμενοι Ma (unnötig, da βιαζόμενοι wie αἰδοῦμενοι
 causal ist) 25 μαχόμενα Ma 27 προσίεσθαι He προίεσθαι L προσίεσθαι
 φασίν) Heyse 31 [οὕτως] Heyse, Ma 34 f δόγματός ἐστι L

ἐλπίδος καταφρονοῦσιν, αἰροῦνται δὲ ἐκάστοτε τὸ δόξαν αὐτοῖς ὑπάρ-
 χειν ἐναργέστερον ἢ τὸ πρὸς τοῦ κυρίου διὰ τῶν προφητῶν εἰρη-
 μένον καὶ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελίου, προσέτι δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων, συμ-
 μαρτυροῦμένον τε καὶ βεβαιούμενον. ὀρῶντες οὖν τὸν κίνδυνον 3
 5 αὐτοῖς οὐ περὶ ἐνὸς δόγματος. ἀλλὰ περὶ τοῦ τὰς αἰρέσεως διατηρεῖν.
 οὐ τὴν ἀλήθειαν ἐξενοῖσθαι (τοῖς μὲν γὰρ ἐν μέσῳ καὶ προχείροις
 ἐντυχόντες παρ' ἡμῶν ὡς ἐτέλων καταφρόνησαν). ὑπερβῆναι δὲ
 σπουδέσαστες τὸ ζῶνόν τῆς πίστεως. ἐξέβησαν τὴν ἀλήθειαν. μὴ 4
 10 χωρήσαστες τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀληθείας. μέχρι τοῦ βάθους τῶν
 πραγμάτων κατελθεῖν ἀποφρονησάστας. ἐξ ἐπιτολῆς ἀναγνόντες
 παρεπέμψαντο τὰς γραφάς. ὑπὸ δοξασίας τοίνυν ἐπιρμήναι ἐπί- 98, 1
 ζούντες διατελοῦσι, δῆλοι γεγονότες ὡς τοῦ δοκεῖν μᾶλλον ἢ περὶ τοῦ
 φιλοσοφεῖν προροοῦνται. αὐτίκα οὐκ ἀναγκαίως ἀρχὰς πραγμάτων 2
 15 καταβαλλόμενοι δόξαις τε ἀνθρωπίναις κενωμένοι. ἔπειτα ἀναγκάσιως
 τέλος ἀκολουθοῦν αὐτοῖς ἐκποριζόμενοι, διαπληκτίζονται διὰ τοῦς
 ἐλέγχους πρὸς τοὺς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν μεταχειριζομένους, καὶ
 πάντα μᾶλλον ὑπομένουσι καὶ πάντα, φασί, κάλον κινουσί, κὰν ἀσε-
 βεῖν διὰ τὸ ἀπιστεῖν ταῖς γραφαῖς μέλλωσιν, ἢ περὶ μετατίθενται, ὑπὸ
 20 φιλοτιμίας τῆς αἰρέσεως καὶ τῆς πολυθρονηότητος κατὰ τὰς ἐκκλησίας
 αὐτῶν πρωτοκαθεδρίας. δι' ἣν κέκεινθη τὴν σεμποτιζήν διὰ τῆς
 ψευδωνύμου ἀγάπης πρωτοκλισίαν ἀσπάζονται. ἢ παρ' ἡμῶν δὲ τῆς 3
 ἀληθείας ἐπίγνωσις ἐκ τῶν ἡδὴ πιστῶν τοῖς οὕτω πιστοῖς ἐκπορι-
 ζεται τὴν πίστιν. ἥτις οὐσία ὡς εἰπεῖν ἀποδείξεως καθίσταται. ἀλλ' 4
 25 ὡς ἔοικεν. πᾶσα αἴρεσις ἀρχὴν ὅσα ἀκούοντα οὐκ ἔχει τὸ σύμφωνον. 303 P
 μόνον δὲ τοῖς πρὸς ἡδονὴν ἀνεργότα, ἐπεὶ κὰν λάθῃ τις αὐτῶν, εἰ
 πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ μόνον ἠξουλήθη. τριττῇ δὲ θεωρεῖται αἴρεσις. 5
 καθάπερ καὶ παντὸς βάθους. μάθησίς τε τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ πῶς ἐν
 ἐξαιρεθείῃ τοῦτο. καὶ τρίτον ἢ ἀσκησις τῆς ψυχῆς καὶ ὁ ἐθισμὸς 323 S
 30 πρὸς <τὸ> τοῖς κριθεῖσιν ὀρθῶς ἔχειν ἀκολουθεῖν δύνασθαι. ὡς γὰρ 99, 1

18 vgl. Zenob. V 62; Apostol. XIII 88; Arsen. Viol. p. 403f Walz 21 f vgl.
 Matth. 23, 6; Mark. 12, 39; Luk. 20, 46 22—24 vgl. Strom. VIII 7, 6; Aristot.
 Anal. prior. II 16 p. 64b 32 f u. ä. St. 27—30; S. 70, 22—28 Chrysipp Fr. mor. 490
 Arnim 30—S. 70, 4 ὡς—ἀποτυγλυμμένας Sacr. Par. 275 Holl 30—S. 70, 2 ὡς
 — διδεῖν Antonius Melissa p. 5 Gesner 30 f vgl. Matth. 6, 23

5 τοῦ Heyse, Ma τὸ L 6 προχείροις Ma προχείρωσ L 12 f ἐφοῖζοντες L¹
 16 ἀκολουθοῦν Wi ἀκολουθεῖν L 18 κάλων Sy 19 μέλλωσιν Di μέλλου-
 σιν L ἀπό Schw 21 [διὰ] Ma ἀεὶ Schw 22 πρωτοκλισίαν Sy πρωτοκλι-
 σίαν L 23 οὕτω Hervet οὕτω L 28 τοῦ² Ma, Arnim τὸ L 30 (τὸ) Wi,
 Ma ὡς γὰρ] ὡσπερ Sacr. Par. Ant.

ὀφθαλμὸς τεταραγμένος, οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ τοῖς παρὰ φύσιν θολω-
 θείσα δόγμασιν οὐχ οἷα τε τὸ φῶς τῆς ἀληθείας διιδεῖν ἀκριβῶς,
 ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ποσὶ παρορᾷ. ἐν οὖν θολερῷ ὕδατι καὶ τὰς ἐγγέλεις
 ἀλλοσεσθαί φασιν ἀποτυφλουμένας, καὶ καθάπερ τὰ ποτηρὰ παιδία 2
 τὸν παιδαγωγὸν ἀποκλείει, οὕτως οὗτοι τὰς προφητείας ἐργουσιν
 ἑαυτῶν τῆς ἐκκλησίας, ὑφορούμενοι δι' ἔλεγχον καὶ ρουθεσίαν. ἀμέλει 3
 πᾶμπολλα συγκατιύουσι ψεύσματα καὶ πλάσματα. ἵνα δὴ εὐλόγως
 δόξωσι μὴ προσέσθαι τὰς γραφάς. αὕτη οὖν οὐκ εὐσεβεῖς, δυσαρεστού- 4
 μενοι ταῖς θεαῖς ἐντολαῖς, τουτέστι τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ὥσπερ δὲ αἱ 5
 10 ἀμυγδαλαὶ κεναὶ λέγονται οὐκ ἐν αἷς μηδὲν ἔστιν, ἀλλ' ἐν αἷς ἄκρι-
 στον τὸ ἐρόν, οὕτως τοὺς αἰρετικούς [τοὺς] κενοὺς τῶν τοῦ θεοῦ
 βουλημάτων καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ παραδόσεων εἶναι φασιν, πιρι-
 ζόντων ὡς ἀληθῶς κατὰ τὴν ἁγίαν ἀμυγδαλὴν ἐξάροχοντας δογμά-
 των, πλὴν ὅσα δι' ἐνάργειαν τῶν ἀληθῶν ἀποθέσθαι καὶ ἀποζούσθαι
 15 οὐκ ἴσχυσαν.

Καθάπερ τοῖνον ἐν πολέμῳ οὐ λεπτεόν τὴν τάξιν ἦν ὁ στρα- 100, 1
 τηγὸς ἔταξεν τῷ στρατιώτῃ, οὕτως οὐδὲ ἦν ἔδωκεν ὁ λόγος, (ὄν)
 ἄροχοντα εἰλήφασιν γνώσεώς τε καὶ βίου, λεπτεόν τάξιν. οἱ πολλοὶ 2
 δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐξητάσασιν, εἰ ἔστι τινὶ ἀκολουθητέον καὶ τίνι τούτῳ
 20 καὶ ὅπως. οἷος γὰρ ὁ λόγος, τοιόσδε καὶ ὁ βίος εἶναι τῷ πιστῷ 3
 προσήκει, ὡς «ἐπεσθαί» δύνασθαι »τῷ θεῷ«, ἐξ ἀρχῆς τὰ πάντα
 »εὐθείαν περαίνοντι«. ἔπειρ δὲ παραβῆ τις τὸν λόγον καὶ διὰ τούτου 4
 τὸν θεόν, εἰ μὲν διὰ τὸ ἀφρίδιον προσέσεσθαι τινα φαντασίαν ἡσθέ-
 νησεν, προχείρους [τοὺς] τὰς φαντασίας τὰς λογικάς ποιητέον· εἰ δὲ
 25 τῷ ἔθει | τῷ προκατεσχηκῶτι ἠττηθεὶς γέγονεν (ἢ φησιν ἢ γραφῆ) S94 P
 »χυδαίος«, ἀποπανστέον τὸ ἔθος εἰς τὸ παντελὲς καὶ πρὸς τὸ ἀντι-
 λέγειν αὐτῷ τὴν ψυχὴν γυμναστέον· εἰ δὲ καὶ μαχόμενα δόγματα 5
 ἐφέλξεσθαι τινὰς δοκεῖ, ὑπεξαιρετέον ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς »εἰρηνο-
 ποιούς« τῶν [τῶν] δογμάτων πορευτέον, οἱ κατεπάδουσι ταῖς θεαῖς
 30 γραφαῖς τοὺς φοροδεεῖς τῶν ἀπειρῶν, τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς ἀκολου-
 θουθίας τῶν διαθηκῶν σαφηνίζοντες. ἀλλ', ὡς ἔοικεν, ἔεπομεν ἐπὶ 6

3 vgl. A. Otto, Sprichwörter d. Röm. S. 274; Apostol. 16, 7 3 f vgl. Aristot.
 Hist. an. VIII 2 p. 592a 6f 20 vgl. zu Protr. 123, 1 21 vgl. Strom. II 70, 1
 mit Ann. 21 f vgl. Plato Leg. IV p. 716 A; Protr. 69, 4; Strom. II 132, 2
 23 f vgl. Epiktet II 18, 23 ff; III 10, 1 u. ä. St. 26 vgl. Exod. 1, 7 28 f vgl.
 Matth. 5, 9; Strom. IV 40, 2 31—S. 71, 2 ὡς ἔοικεν — σημνή Sacr. Par. 276 Holl

2 διδεῖν] εἰδέναι Sacr. Par. H Ant. 3 γοῶν Ma 6 vor ἑαυτῶν Rasur von
 drei Buchst. L δε] δὴ Cobet p. 195, aber vgl. S. 65, 26; 69, 16f; Protr. 15, 3
 11 [τοὺς] Höschel 12 f πικροζόντων Ma πικροζοντας L 14 ἐνάργειαν
 Höschel, Hervet ἐνάργειαν L 17 ἦν Hervet ὄν L ὄν Hervet 18 λεπτεόν
 Sγ λεπτεόν L 24 [τοὺς] Hervet 29 [τῶν] Vi (in L beginnt f. 311v)

τὰ ἔνδοξα μᾶλλον, κἄν ἐναντία τυγχάνη, ἥπερ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀσθηρὰ γὰρ ἔστι καὶ σεμνή.

Καὶ δὴ τριῶν οὐδῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς, ἀγνοίας, οἰήσεως, ἔπιστήμης, οἱ μὲν ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τὰ ἔθνη, οἱ δὲ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἢ ἐκκλησία ἢ ἀληθῆς, οἱ δὲ ἐν οἰήσει οἱ κατὰ τὰς αἰρέσεις. οὐδὲν γοῦν σαφέστερον ἰδεῖν ἔστι τοὺς ἐπισταμένους περὶ ὧν ἴσασι διαβεβαιουμένους (ἢ τοὺς οἰομένους) [καὶ] περὶ ὧν οἴονται, ὅσον γε ἐπὶ τῷ διαβεβαιουῦσθαι ἄνευ τῆς ἀποδείξεως. καταφρονοῦσι γοῦν ἀλλήλων καὶ καταγελοῦσιν. καὶ συμβαίνει τὸν αὐτὸν νοῦν παρ' οἷς μὲν ἐντιμότερον εἶναι, παρ' οἷς δὲ παρανοίας ἡλωκέναι. καίτοι μεμαθήκαμεν ἄλλο μὲν τι εἶναι ἠδονήν, ἢν [ἐν] τοῖς ἔθνεσιν ἀπονεμητέον, ἄλλο δὲ τι ἔριον, ἢν [ἐν] ταῖς αἰρέσεσι προσοικετέον, ἄλλο χαράν, ἢν τῇ ἐκκλησίᾳ προσοικεωτέον, ἄλλο δὲ εὐφροσύνην, ἢν τῷ κατὰ ἀλήθειαν ἀποδοτέον γνωστικῷ. ὡς δὲ ἐὰν πρόσσχη τις Ἰσχυμάχῳ, γεωργὸν αὐτὸν ποιήσει, καὶ Λάμπιδι ναύκληρον, καὶ Χαριδήμῳ στρατηγόν, καὶ Σίμωνι ἱππιζόν, καὶ Πέριδι κάπηλον. καὶ Κροσβύλῳ ὄψοποιόν. καὶ Ἀρχελέῳ ὄρχηστῆρ. καὶ Ὀμήρῳ ποιητῆρ. καὶ Πέροσφι ἐριστικόν. καὶ Δημοσθένι ῥήτορα. καὶ Χρυσίππῳ διαλεκτικόν, καὶ Ἀριστοτέλει φυσικόν, καὶ φιλόσοφον Πλάτωνι, οὕτως ὁ τῷ κυρίῳ πειθόμενος καὶ τῇ δοθείσῃ δι' αὐτοῦ κατακολουθήσας προσητεία τελέως ἐκτελεῖται κατ' εἰκόνα τοῦ διδασκάλου ἐν σαρκὶ περιπολῶν θεός. ἀπολίπτονσιν ἄρα τοῦδε τοῦ ὕψους οἱ μὴ ἐπόμενοι θεῶ ἢ ἂν ἡγῆται, ἡγεῖται δὲ κατὰ τὰς »θεοπνεύστους γραφάς. μυρίων γοῦν ὄντων κατ' ἀριθμὸν ἀπράσσοισιν ἄνθρωποι, σχεδὸν δύο εἶδιν ἀρχαὶ πέσῃ· ἐμαρτίας. ἄγνοια καὶ ἀσθένεια (ἄμφω | δὲ ἐφ' ἡμῖν. τῶν μῆτε θεολόγων μαρθέειν μῆτε αὐτῆς ἐπιθυμίας κρατεῖν), τούτων δὲ δι' ἣν μὲν οὐ καλῶς κρίνοσσι, δι' ἣν δὲ οὐκ ἰσχύνοσσι τοῖς ὀρθῶς κριθεῖσιν (ἀκολουθεῖν)· οὔτε γὰρ ἀπατηθεῖς τις τὴν γνώμην δύναται ἂν εὖ πράττειν, κἄν

3—5 vgl. Plato Rep. V p. 477 ff 5—7 vgl. Aristot. Eth. Eud. VII 5 p. 1146^b 29 ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἦτιον οἷς δοξάζουσιν ἢ ἕτεροι οἷς ἐπίστανται. 14—19 vgl. Aelian Var. hist. IV 16; Xenophon Oec. VII sqq. (Ischom.): Plut. Mor. p. 787 A; 234 F (Lamp.); Demosth. III 5; XVIII 114, 116 (Charid.): Plin. Nat. hist. 34, 76; Xenophon De re equ. I 1 (Sim.); Aristoph. Vög. 1202 mit Schol.: [Plut.] Prov. Alex. 121 (Perd.); Aelian l. c. (Krob.); Athen. I p. 19 C (Archid.). Vgl. Mayor zu dieser Stelle 23 vgl. II Tim. 3, 16 24 f vgl. Strom. II 62; VII 16, 2

1 ἥπερ] ἢ Sacr. Par. 2 ἀσθηρὰ γὰρ] κἄν ἀσθηρὰ Sacr. Par. 6 ἔστι L 7 (ἢ τοὺς οἰομένους) [καὶ] Wi u. St ἢ (τούτους) He; vgl. Reinkens p. 329⁶ 10 καὶ (μὲν) τοι Ma μὲν τι Di μέντοι L (μέντοι) Ma 11 [ἐν] St, Ma 12 ἐρέσει L προσοικετέον Ma προσοικετέον L 14 πρόσσχη Di πρόσχη L³ προίση L² 18 Ἀριστοτέλει Sy ἀριστοτέλη L 22 ἢ ἂν Sy ἐὰν L 24 ἀγνοια Hermet ἀγνοια L 27 (ἀκολουθεῖν) Sy vgl. S. 69, 30 28 δύναται Sy δύναται' L

πάνυ δυνατὸς ἢ τὰ γνωσθέντα ποιεῖν, οὔτε καὶ κρίνειν τὸ θεόν
 ἰσχύων ἀμεμπτον ἑαυτὸν παράσχοιτ' ἂν ἐν τοῖς ἔργοις ἐξασθενῶν.
 ἀζολούθως τοίνυν δύο τῶ γένει καὶ παιδείαι παραδίδονται πρόσφοροι 102, 1
 ἑκατέρω τῶν ἀμαρτιῶν, τῇ μὲν ἢ γνώσις τε καὶ ἢ τῆς ἐκ τῶν γρα-
 φῶν μαρτυρίας ἐναργῆς ἀπόδειξις. τῇ δὲ ἢ κατὰ λόγον ἄσκησις ἐκ
 πίστεώς τε καὶ φόβου παιδαγωγουμένη· ἄμφω δ' εἰς τὴν τελείαν ἀγά-
 πην συναύξουσιν. τέλος γὰρ οἶμαι τοῦ γνωστικῶς τό γε ἐνταῦθα 2
 διπτόν, ἐφ' ὧν μὲν ἢ θεωρία ἢ ἐπιστημονική, ἐφ' ὧν δὲ ἢ πράξις.

Εἴη μὲν οὖν καὶ τούδε τοὺς αἰρετικὸς καταμαθόντας ἐκ τῶνδε
 10 τῶν ὑπομνημάτων σωφρονοσηναί τε καὶ ἐπιστρέφαι ἐπὶ τὸν παντο-
 κράτορα θεόν. εἰ δὲ καθάπερ »οἱ κωφοὶ τῶν ὄψεων« τοῦ καινῶς 3
 μὲν λεγομένου. ἀρχαιοτάτου δὲ »μὴ ἐπαίσιον ἴσματος, παιδευθεῖεν
 γούν πρὸς τοῦ θεοῦ, τὰς πρὸ τῆς κρίσεως πατροφίας νοουθεσίας ὑπο-
 μένοντες, ἔστ' ἂν κατασχυρθέντες μετανοήσωσιν, ἀλλὰ μὴ εἰς τὴν
 15 παντελῆ φέροντες ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἀπηνουῶς ἀπειθείας ἐμβάλοινεν
 κρίσιν. γίνονται γὰρ καὶ μερικαὶ τινες παιδείαι, ἅς κολάσεις ὀνομά- 4
 ζουσιν, εἰς ἅς ἡμῶν οἱ πολλοὶ τῶν ἐν παραπτώματι γενομένων ἐκ
 τοῦ λαοῦ τοῦ κρηιακοῦ κατολισθαίνοντες περιπίπτουσιν. ἀλλ' ὅς 5
 πρὸς τοῦ διδασκάλου ἢ | τοῦ πατρὸς οἱ παῖδες, οὕτως ἡμεῖς πρὸς 324 S
 20 τῆς προνοίας κολαζόμεθα. θεὸς δὲ οὐ τιμωρεῖται (ἔστι γὰρ ἡ τιμωρία
 κακοῦ ἀνταπόδοσις), κολάζει μέντοι πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ κοινῇ καὶ
 ἰδίᾳ τοῖς κολαζομένοις.

Ταυτὶ μὲν, ἀποτρέφαι βουλόμενος τῆς εἰς τὰς αἰρέσεις ἐνέμπτω- 6
 σίας τοὺς φιλομαθοῦντας, παρεθέμην· τοὺς δὲ τῆς ἐπιπολαζούσης εἴτε
 25 ἀμαθίας εἴτε ἀβελτηρίας εἴτε καχεξίας εἶδ'. ὀτιθήποτε χρὴ καλεῖν αὐ-
 τήν. ἀποπειθεῖν γλιχόμενος. μεταπειθεῖν δὲ καὶ προσεγγεῖν τῇ ἀληθείᾳ·
 τοῖς γε μὴ περτέπεισιν ἐνιάτοις ἐπιχρισῶν. τοῖσδε συνεχορησέμην τοῖς
 λόγοις. εἰσὶ γὰρ οἱ οὐδὲ ἀνέχονται τὴν ἀρχὴν ἐπακοῦσαι τῶν πρὸς τὴν 103, 1
 ἀλήθειαν προσηρότων· καὶ δὴ γίνεσθαι ἐπιχριστοῖσι. βλεψήμονος
 30 τῆς ἀληθείας καταχέοντες λόγον. σφίσι αὐτοῖς τὰ μέγιστα τῶν
 ὄντων ἐγνωσένοι συγχωροῦντες, οὐ μαθόντες, οὐ ζητήσαντες, οὐ
 πονέσαντες, οὐχ ἐυρόντες τὴν ἀζολουθίαν· οὐς ἐλεήσειεν ἂν τις | ἢ 896 P
 μισήσειεν τῆς τοιαύτης διαστροφῆς. εἰ δὲ τις ἰάσιμος τυγχάνει, φέρειν 2
 35 δυνάμενος, ὡς πῦρ ἢ σίδηρον, τῆς ἀληθείας τὴν παρησίαν ἀποτέ-
 μνουσαν (καὶ) καίουσαν τὰς ψευδεῖς δόξας αὐτῶν, ὑπεχέτω τὰ ὅσα
 τῆς ψυχῆς. ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν μὴ ὀφθαλμοῖν ἐπειγόμενοι ἀποδιω- 3

5—7 vgl. Strom. II 55, 4 11 f vgl. Psal. 57, 5 f zu καινῶς — ἀρχαιο-
 τάτου vgl. Protr. 6, 3 18—22 vgl. Plato Protag. p. 323. 324 34 f zu τέμνειν,
 κατεῖν vgl. F. G. Welcker, Kleine Schriften III S. 209—217

5 ἐναργῆς Sy ἐνεργῆς L 9 [τοῖσδε] St τὰσδε Schw 13 γούν Schw, Wi
 σῆν L 19 πρὸς² Sy πρὸ L 25 ἀβελτηρίας L 35 καὶ Ma

- θῶνται τὴν ἀλήθειαν ἢ δόξης ὀριγνόμενοι καινοτομεῖν βιάζονται. ὁρθομοῦσι μὲν γὰρ οἱ παρὸν τὰς οἰκείας ταῖς θείαις γραφαῖς ἐξ αὐ- 4
 τῶν τῶν γραφῶν πορίζεσθαι ἀποδείξεις τὸ παραστὰν καὶ ταῖς
 ἡδοναῖς αὐτῶν συναρρόμενον ἐκλεγόμενοι· δόξης δὲ ἐπιθυμοῦσιν ὅσοι 5
 5 τὰ προσφνη τοῖς θεοπνεύστοις λόγοις ὑπὸ τῶν μακαρίων ἀποστόλων
 τε καὶ διδασκάλων παραδιδόμενα ἐκόντες εἶναι σοφίζονται δι' ἐτέρων
 παρεγγειρήσεων. ἀνθρωπείαις διδασκαλίαις ἐπιστάμενοι θεῖς παρεδόσα
 ὑπὲρ τοῦ τὴν ἀρεσιν συστήσασθαι. τίς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐν τηλι- 6
 κούτοις ἀνδράσιν, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λέγω γυνῶσιν, ὑπελείπετο
 10 λόγος Μαρκίωνος, φέρε εἰπεῖν, ἢ Προδίζου καὶ τῶν ὁμοίων τὴν
 ὁρθὴν οὐ βελιστάτων ὁδόν· οὐ γὰρ [ἐν] ὑπερέβαλον σοφίᾳ τοὺς ἐμ- 7
 10 προσθεν ἄνθρωπος. ὡς προσεξεργεῖν τι τοῖς ἐπ' ἐκείνων ἀληθῶς ἠθαι-
 σιν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἦν αὐτοῖς, εἰ τὰ προπαραδεδομένα μαθεῖν ἡδυ-
 νήθησαν.
- 15 Ὁ γνωστικὸς ἄρα ἡμῖν μόνος ἐν αὐταῖς καταγρησάσας ταῖς γρα- 104, 1
 φαῖς, τὴν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σφύζων ὁρθοτομίαν τῶν
 δογμάτων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ὁρθότατα βιοῖ, τὰς ἀποδείξεις ἅς ἂν
 ἐπιζητήσῃ ἀνευρίσκειν ἀναπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου ἀπὸ τε νόμον
 καὶ προσφητῶν. ὁ βίος γὰρ, οἶμαι, τοῦ γνωστικοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν 2
 20 ἢ ἔργα καὶ λόγοι τῆ τοῦ κυρίου ἀκόλουθοι παραδόσει.
- Ἄλλ' »οὐ πάντων ἡ γυνῶσις«. »οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελ- 3
 φοί,« φησὶν ὁ ἀπόστολος, »ὅτι πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ
 πνευματικοῦ βρώματός τε καὶ πόματος μετέλαβον, κατασχευάζων
 σαφῶς μὴ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον κηροσηκῆναι τὸ μέγεθος
 25 τῆς γνώσεως ἔργω τε καὶ λόγῳ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· »ἀλλ' οὐκ ἐν 4
 πᾶσιν αὐτοῖς ἠδύοκῃσεν.« τίς οὗτος; ὁ εἰπὼν· »τί με λέγετε »κύριε,
 καὶ οὐ ποιεῖτε τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου;« τουτέστι τὴν διδασκαλίαν
 τοῦ σωτῆρος, ἥτις ἐστὶ βρῶμα ἡμῶν πνευματικὸν καὶ πόμα δίψαν
 οὐκ ἐπιστάμενον. »ἕδωκ' ἑωῆς« γνωστικῆς. καί. φασίν. ἡ γυνῶσις 5
 30 εἴρηται φησίου. πρὸς οὓς φασιν· τάχα μὲν ἡ δοκοῦσα γυνῶσις φη-

16 f vgl. II Tim. 2, 15 ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας 21 I Kor. 8, 7 21—23 I Kor. 10, 1, 3f 25 f I Kor. 10, 5 26 f vgl. Matth. 7, 21. Luk. 6, 46 28 vgl. I Kor. 10, 3 28 f vgl. Joh. 4, 14 29 Apok. Joh. 21, 6; 22, 17 29 f vgl. I Kor. 8, 1 30—S. 74, 3 τάχα — ἠπορημένοι, S. 74, 11—16 αὐτίκα — φροεῖτε Cat. zu I Kor. 8, 1 in Vatic. 692 f. 7v. Inc. τάχα μὲν expl. μεγαλοφροεῖτε ἢ μή.

1 ὀριγνόμενοι L βιάζονται L 3 παραστὰν Wi παράπαν L παραίπαμα Reinkens p. 330¹ παρα(πέμτοι) ἔπαν Ma 4 συναρρόμενον Heyse, Hoyt συναρρόμενον L (vgl. S. 36, 23) 6 παραδεδομένα Bywater, Journ. of Philol. 4 (1872) p. 216 11 [ἂν] Schw, Wi 17 ἅς Lowth ὡς L 18 ἀνευρίσκειν ἐλλαμπόμενος Schw παραπεμπόμενος Ma ἀναπαιδενόμενος St 29 φασίν Arcerius φησίν L

αὐτῶν λέγεται. εἴ τις τιτησῶσθαι τὴν λέξιν ἐξημερεύειν ἐπολέσει· εἰ δέ, ὅπερ καὶ μᾶλλον, τὸ μεγαλείως τε καὶ ἀληθῶς φρονεῖν μὴνύει ἢ τοῦ ἀποστόλου φωνή, λέλνται μὲν τὸ ἠπορημένον· ἐπόμενοι δ' οὖν ταῖς γραφαῖς κερύσσομεν τὸ εἰρημένον.

Ἡ σοφία, φησὶν ὁ Σολομών, »ἐνεφροσώσεν τὰ ἐαυτῆς τέκνα.« 105, 1 οὐ δὴπου γὰρ τῦφρον ἐνεποίησεν ὁ κύριος τοῖς μειρακίοις κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ πεποιθῆναι, καὶ εἶναι μεγαλόφρονα ἐν γνώσει τῇ διὰ τῶν γραφῶν παραδιδόμενη ὑπεροπτικόν (τε) τῶν εἰς ἁμαρτίαν ὑποσυρόντων παρασκευάζει, ὃ σημαίνει ἢ ἐνεφροσώσκει λέξει· μεγαλοπνεύσιον τῆς σοφίας τοῖς κατὰ τὴν μάθησιν τέκνοις ἐμφυτευσάσης δι' (ὧν δι)δάσκει. αὐτίκα φησὶν ὁ ἀπόστολος· καὶ 2 γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφροσωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, εἰ μεγαλοφρόνως (ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς· ἀληθείας δὲ μείζον οὐδὲν) τὰς γραφὰς συνίετε. ἐνταῦθα γὰρ ἡ δύναμις τῶν πεφροσωμένων τέκνων 15 τῆς σοφίας. οἶον, εἶσομαι, φησὶν, εἰ δικαίως ἐπὶ τῇ γνώσει μέγα φρονεῖτε. »γνωστός γὰρ κατὰ τὸν Λαβὶδ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεός, τουτέστι τοῖς κατ' ἐπίγνωσιν Ἰσραηλίταις. Ἰουδαία γὰρ ἐξομολόγησις 4 ἐξημερεύεται. εἰκότως ἄρα εἰρηται πρὸς τοῦ ἀποστόλου· »τὸ οὐ μοιχεύεις, οὐ κλέβεις, οὐκ ἐπιθυμῆσεις καὶ εἰ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.« οὐ γὰρ χροή ποτε, καθάπερ οἱ τὰς αἰρέσεις μετιόντες 5 ποιοῦσι, μοιχεύειν τὴν ἀλήθειαν οὐδὲ μὴν κλέπτειν τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας, ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις καὶ φιλοδοξίαις χαριζομένους ἐπὶ τῇ τῶν πλησίον ἀπάτῃ, οὐκ παντὸς μᾶλλον ἀγαπῶντας τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀντέχεσθαι διδάσκειν προσήκει. εἰρηται γοῦν ἀντικρως· 6 »ἀναγγεῖλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, ἵνα μὴ κριθῶσιν, ἀλλὰ ἐπιστραφῶσιν οἱ προακηκοότες. ὅσοι δὲ »ταῖς γλώσσαις αὐτῶν δολιοῦσιν«, ἔγγραφα ἔχουσι τὰ ἐπιτίμια.

XVII. Οἱ τοίνυν τῶν ἀσεβῶν ἀπτόμενοι λόγων ἄλλοις τε ἐξάρ- 106. 1
30 χοντες μὴδὲ εὐ τοῖς λόγοις τοῖς θείοις, ἀλλὰ ἐξημαρτημένως συγγρό-

5 Sir. 4, 11 11 f I Kor. 4, 19 13 f vgl. Luk. 24, 45 16 Psal. 75, 2
17 f vgl. Gen. 29, 35 und Anm. zu Strom. I 31, 6 18—21 Röm. 13, 9
26 Psal. 9, 12 27 f Psal. 13, 3; 5, 10

1 εἴ τις Cat. (wie Hervet) ἦτις L 5 ἐνεφροσώσεν Hatch, Essays in Biblical Greek S. 260; aber vgl. Z. 12 u. St. Clem. Al. u. d. Sept. S. 48f 6 τοῖς μειρακίοις St ταῖς μειρακίαις L 9 (τε) Wi ὑποσυρόντων Hervet ὑποσυρόντων L 11 ἐμφυτεύσας ἦν διδάσκει Wi δι' (ὧν δι)δάσκει Schw διδάσκει L διδάξει Heyse 12 τὸν πεφροσωμένον corr. aus τῶν πεφροσωμένων Cat. 12—15 εἰ — σοφίας < Cat. 13 f τὰς γραφὰς L¹ τῆς γραφὰς L* τῆς γραφῆς Sy 14 συνίετε Sy συνίεται L 15 οἶον] τουτέστιν Cat. φησὶν < Cat. 15 f μέγα φρονεῖτε] μεγαλοφρονεῖτε ἢ μὴ Cat. 18 ἐξημερεύεται am Rand L¹ εἰρόσκειται L* 21 ὡς σεαυτόν L¹ ὡς ἐαυτόν L*

μενοι, | οὐτε αὐτοὶ εἰσάσιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὔτε οὐδὲ 325
 ἐξηπάτησαν ἑῶσιν τυγχάνειν τῆς ἀληθείας. ἀλλ' οὐδὲ τὴν γλῶσσαν 2
 ἔχοντες αὐτοὶ τῆς εἰσόδου, ψευδῆ δέ τινα καί, ὡς φησιν ἡ συνήθεια.
 ἀντικλειδα, δι' ἧς οὐ τὴν ἀλήθειαν ἀναπετάσαντες, ὥσπερ ἡμεῖς διὰ
 5 τῆς τοῦ κυρίου παραδόσεως εἰσόμεν, παράθερον δὲ ἀνετεμόντες καὶ
 διορύξαντες λάθρα τὸ τειχίον τῆς ἐκκλησίας, ὑπερβαίνοντες τὴν ἀλή-
 θεϊαν. μεταγωγοὶ | τῆς τῶν ἁγίων ψυχῆς καθίσταται. ὅτι γὰρ 398 P 3
 μεταγενεστέρως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὰς ἀνθρωπίνους συνηλώσεις
 πεποιήκασιν, οὐ πολλῶν δεῖ λόγων. ἡ μὲν γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ 4
 10 τὴν παρουσίαν διδασκαλία ἀπὸ Ἀβγούστου καὶ Τιβερίου καίσαρος ἀρ-
 ξαμένη μεσοῦντων τῶν Ἰβγούστου χρόνων τελειοῦται, ἡ δὲ τῶν
 ἀποστόλων αὐτοῦ μέχρι γε τῆς Παύλου λειτουργίας ἐπὶ Νέρωτος
 τελειοῦται, κάτω δὲ περὶ τοὺς Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ
 15 τὰς αἰρέσεις ἐπινοήσαντες γέγονασι, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ
 πρεσβυτέρου διέτειναν ἡλιζίας, καθάπερ ὁ Βασιλεῖδης, γὰρ Γλαυκίαν
 ἐπιγράφηται διδάσκαλον, ὡς ἀρχοῦσιν αὐτοί, τὸν Πέτρον ἐρημνέα.
 ὡσαύτως δὲ καὶ Οὐαλεντίνου Θεοδῶ διακηχοῦναι φέρονται· γνώριμος
 δ' οὗτος γέγονε Παύλου. Μαρκίων γὰρ κατὰ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς 107. 1
 ἡλιζίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτης νεωτέροις συνεγένετο. | ἡμεῖς ὅν 399 P

1 f vgl. Matth. 23, 13; Luk. 11, 52 2—6 vgl. Matth. 16, 19; Joh. 10, 1 f

4 f zum Gegensatz ἀλήθεια — παράθερον vgl. Plut. Mor. p. 617 A 13 ff hierauf
 gehen die Angaben bei Malalas XI p. 279, 21—280, 2 ed. Bonn.; Kedrenos I
 p. 438, 13—15; 439, 1 f ed. Bonn. zurück 18—S. 76, 1 vgl. A. Harnack, Zur Quellen-
 kritik der Geschichte des Gnosticismus Diss. Leipz. 1873 S. 31 ff; Volkmar, Theol.
 Jahrb. 14 (1855) S. 271 f; Lipsius, ZwTh 10 (1867) S. 78 f; Lipsius, Die Quellen der
 ältesten Ketzergeschichte S. 89 f. 234 ff; Zahn, Ignatius S. 588 ff u. Zeitschr. f. hist.
 Theol. 45 (1875) S. 62 ff; Hilgenfeld, Ketzergeschichte S. 42; Harnack, Gesch. d. altech.
 Lit. II 1 S. 299 f; E. Schwartz, Abhandl. d. Gött. Ges. d. Wiss. N. F. VII 5 S. 21;
 Nachr. 1908 S. 147

4 ἀλήθειαν (vgl. Protr. 10, 2 f) Μα ἀλαίαν L 5 εἰσόμεν Sy εἰσόμεν L

10 [καὶ Τιβερίον] Montacutius, De orig. eccles. I p. 341 (ebenso Di, Ma
 11 Ἀβγούστου) τοῖτον Wi Τιβερίον Hervet, Montacutius, Di, Ma, Lipsius, Die
 Quellen der ältesten Ketzergeschichte S. 234 Anm., Hilgenfeld, ZwTh 23 (1880
 S. 284 Ἀβγούστου Pearson, Vindic. Ignat. II 7 u. Dodwell, Diss. I in Irenaeum p. 34
 μεσοῦντων τῶν ἀβγούστου τοὺς (τόν) χρόνους (χρόνον) Hozakowski, De chronogr.
 Clem. Alex. p. 22 14 γε über d. Z. L¹ 17 Θεοδῶ διακηχοῦναι Bentley Θεο-
 δῶδι ἀκηχοῦναι L 18 Μαρκίων] Μάρκος Gieseler A.L.Z. 1823 p. 826, Dilthey,
 Prot. Realenc. IX S. 37, Hort, Mayor (über die Verwechslung von Namen wie
 Μάρκος, Μαρκιανός, Μαρκίων u. ä. durch Abschreiben vgl. v. Gebhardt, Zeitschr.
 f. hist. Theol. 45 [1875] S. 370 ff); aber Μαρκίων ist richtig; vgl. S. 76, 21 19 ὡς
 πρεσβύταις νεώτερος — μεθ' ὧν Is. Voss, Pearson, Tillemont μεθ' ὧν * * Schw
 μόνος ὧν Wi ὁ μὲν ὧν E. A. Lewald, De doctrina gnostica (Heidelberg 1818) S. 15
 (vgl. Ilgen, Zeitschr. f. hist. Theol. 11 [1841] 3 S. 78 f) u. Zahn, Zeitschr. f. hist.
 Theol. 45 (1875) S. 63 19 f [μεθ' ὧν (ὧν) — ἐπίκουρον] Hilgenfeld, Harnack

Σίμων ἐπ' ὀλίγον κηρέσσοντας τοῦ Πέτρον ἐπήκουσεν. ὧν οὕτως 2
 ἐχόντων συμφανές ἐκ τῆς προγενεστάτης καὶ ἀληθεστάτης ἐκκλησίας
 τὰς μεταγενεστέρας ταύτας καὶ τὰς ἔτι τούτων ὑποβεβηκυίας τῷ
 χρόνῳ κεινωτομηθεὶ παραχαραχθείσας αἰρέσεις. ἐκ τῶν ἀρημένων 3
 ἄρα φανερόν οἱμα γενεῆσθαι μίαν εἶναι τὴν ἀληθῆ ἐκκλησίαν τὴν
 τῷ ὄντι ἀρχαίαν, εἰς ἣν οἱ κατὰ πρόθεσιν δίκαιοι ἐγκαταλέγονται.
 ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνὸς τοῦ κυρίου. διὰ τοῦτο καὶ τὸ 4
 ἄκρως τίμιον κατὰ τὴν μόνωσιν ἐπαινεῖται, μίμημα ὃν ἀρχῆς τῆς
 μᾶς. τῆ γοῦν τοῦ ἐνὸς γένει συγχληροῦται ἐκκλησία ἡ μία. ἣν εἰς
 10 πολλὰς κατατέμνειν βιάζονται αἰρέσεις. κατὰ τε οὖν ὑπόστασιν κατὰ 5
 τε ἐπίνοιαν κατὰ τε ἀρχὴν κατὰ τε ἐξοχὴν μόνην εἶναι φαιμεν τὴν
 ἀρχαίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν, »εἰς ἐνότητα πίστεως» μᾶς, τῆς
 κατὰ τὰς οικείας διαθήκας, μᾶλλον δὲ κατὰ τὴν διαθήκην τὴν μίαν
 διαφόροις τοῖς χρόνοις, ἐνὸς τοῦ θεοῦ τῷ βουλήματι δι' ἐνὸς τοῦ
 15 κυρίου συνάγουσαν τοὺς ἤδη κατατεταγμένους· οὗς προσώρισεν ὁ θεός, 100 P
 δικαίους ἔσομένους πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐγνωκώς. ἀλλὰ καὶ ἡ 6
 ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας, καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως, κατὰ τὴν μο-
 ράδα ἐστίν, πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλονσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον
 ἢ ἴσον ἑαυτῇ.
 20 Ταντὶ μὲν οὖν καὶ εἰς ὕστερον. τῶν δ' αἰρέσεων αἱ μὲν ἀπὸ 108, 1
 ὀνόματος προσαγορεύονται, ὡς ἡ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρζιωνος
 καὶ Βασιλείδου, καὶ τὴν Μαθθίον ἀγῶσι προσάγεσθαι δόξαν· μία
 γὰρ [ἡ] πάντων γέγονε τῶν ἀποστόλων ὥσπερ διδασκαλία, οὕτως δὲ
 καὶ [ἡ] παραδόσεις· αἱ δὲ ἀπὸ τόπου, ὡς οἱ Περαιτικοί, αἱ δὲ ἀπὸ ἔθνους, 2
 25 ὡς ἡ τῶν Φρυγῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας, ὡς ἡ τῶν Ἐγκρατητῶν, αἱ
 δὲ ἀπὸ δογμάτων ἰδιαζόντων, ὡς ἡ τῶν Δοζητῶν καὶ ἡ τῶν Αἱματι-
 τῶν, αἱ δὲ ἀπὸ ὑποθέσεων καὶ ὧν τετιμήκασιν, ὡς Καϊανισταί τε
 καὶ οἱ Ὀφριανοὶ προσαγορευόμενοι, αἱ δὲ ἀφ' ὧν παρανόμως ἐπετή-
 30 δευσάν τε καὶ ἐτόλμησαν, ὡς τῶν Σιμωνιανῶν οἱ Ἐντυχίται καλού-
 μενοι.

XVIII. Ὅπην οὖν τινα ὀλίγην ὑποδείξαντες »τοῖς φιλοθεάμοσι 109. 1

1 vgl. Act. 8 12 vgl. Ephes. 4, 13 15f vgl. Ephes. 1, 4f 20–22 vgl.
 Hilgenfeld, Nov. Test. extra can. IV² p. 49 31f vgl. Plato Rep. V p. 475 E
 Strom. I 93, 3; II 24, 3; V 16, 2)

1 ἐπήκουσεν Dodwell (vgl. aber Protr. 99, 4; Strom. I 14, 1) 11 τὴν Sy
 ἢν L 14 τὴν διαφόροις Schw ἐνὸς¹ Sy ἐν οἷς L 21 ἡ] vielleicht αἱ Ma
 23 [ἡ] St 24 [ἡ] Heyse 26 Δοζητῶν Po δοζιτῶν L 27 ἐποθέσεων]
 vielleicht ἐποστάσεων Ma [καὶ] Ma 29 ἐντυχίται L Ἐντυχίται Theodoret haer.
 fab. I 1; V 9; vgl. Cotelier, Eccles. graec. mon. III p. 640 sq.; A. Simson, Zeit-
 schr. f. hist. Theol. 11 (1841) 3 S. 44

τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ κατὰ τὰς θυσίας νόμου περὶ τε Ἰουδαίων
 τῶν χυδαίων περὶ τε τῶν αἰρέσεων μυστικῶς διακρινομένων, ὡς
 ἀκαθάρτων, ἀπὸ τῆς [περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ζώων] θείας
 ἐκκλησίας, καταπαύσωμεν τὸν λόγον. τὰ μὲν γὰρ διχηλοῦντα καὶ 2
 5 μηρκισμὸν ἀνάγοντα τῶν ἱερείων καθαρὰ καὶ δεξτὰ τῷ θεῷ
 παραδίδωσιν ἢ γραφῇ, ὡς ἂν εἰς πατέρα καὶ εἰς υἱὸν διὰ τῆς
 πίστεως τῶν δικαίων τὴν πορείαν | ποιουμένων (αὕτη γὰρ ἡ τῶν 901 P
 διχηλούντων ἐδραιότης) τῶν »τὰ λόγια τοῦ θεοῦ« νύκτωρ καὶ
 μεθ' ἡμέραν μελετώντων» καὶ ἀναπεμπαζομένων ἐν τῷ τῆς ψυχῆς
 10 τῶν μαθημάτων δοχείῳ. ἦν * καὶ συνάσκησιν γνωστικῆν ἰπέροχουσαν
 καθαρῶ ζώων μηρκισμὸν ὁ νόμος ἀλλήγορεῖ. ὅσα δὲ μήτε ἐκείτους 3
 μήτε τὸ ἕτερον τούτων ἔχει, ὡς ἀκάθαρτα ἀφορίζει. ἀπτίνα τὰ
 ἀνάγοντα μηρκισμὸν, μὴ διχηλοῦντα δέ. τοὺς Ἰουδαίους αἰτίσεται
 τοὺς πολλούς, οἳ τὰ μὲν λόγια τοῦ θεοῦ ἀνὰ στόμα ἔχουσιν, τὴν δὲ
 15 πίστιν καὶ τὴν βάσιν δι' υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα παραπέμπουσαν οὐκ

1 vgl. Exod. 1, 7 4—S. 78, 12 vgl. Irenaeus V 8, 2 *Praedixit autem figuratiter omnia haec lex, de animalibus delinens hominem; quaecumque duplicem ungulam habent et ruminant, munda enuntians; quaecumque autem aut utrumque vel alterum horum non habent, velut immunda segregans. Qui sunt ergo mundi? Qui in patrem et filium per fidem iter firmiter faciunt; haec est enim firmitas eorum, qui duplicis sunt unguae: et »eloquia dei meditantur die ac nocte«, uti operibus bonis adornantur; haec est enim ruminantium virtus. Immunda autem, quae neque duplicem ungulam habent neque ruminant, hoc est, qui neque in deum fidem habent, neque eloquia eius meditantur; haec autem ethnicorum est abominatio. Quae autem ruminant quidem, non habent autem ungulam duplicem, et ipsa immunda; haec Iudaeorum est imaginalis descriptio: qui quidem eloquia dei in ore habent, stabilitatem autem radicis suae non infigunt in patre et in filio; propter hoc autem et lubricum est genus ipsorum. Etenim quae sunt unius unguae animalia facile labuntur; firmitiora autem sunt, quae duplicem ungulam habent, succedentibus invicem unguulis fissis secundum iter et altera unguula subbaulante (em. Grabe, subbaulant Mss) altiam. Immunda autem similiter, quae duplicem quidem ungulam habent, non autem ruminant; haec est autem omnium videlicet haeticorum ostensio et eorum, qui non meditantur eloquia dei neque operibus iustitiae adornantur, quibus et dominus ait: »Quid mihi dicitis »domine domine«, et non fucitis, quae dico vobis?« Qui enim sunt tales, in patrem quidem et filium dicunt se credere, nunquam autem meditantur eloquia dei, quemadmodum oportet, neque iustitiae operibus sunt adornati. Barnab. ep. 10, 11 (Strom. V 51, 4; Paed. III 76, 1f); Philo De agric. 142ff (I p. 321f M); Novat. De cib. Jud. 3 4—6 vgl. Lev. 11, 3ff; Deut. 14, 6 8 vgl. Röm. 3, 2; Num. 24, 16 8f vgl. Psal. 1, 2*

1 ἀληθείας St ἐκκλησίας L 3 [περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ζώων] St ~ nach νόμον (1) Lowth 4 καταπαύσωμεν Ma 5 ἱερείων L* ἱερῶν L¹ 10 ἢ <τροφήν> Ma ἢ <μελέτην> oder [καὶ] St

ἔχουσιν ἐπηρειδομένην τῇ ἀληθείᾳ. ὅθεν καὶ ὀλισθηρὸν τὸ γένος 4
 τῶν τοιούτων θρεμμμάτων, ὡς ἂν μὴ σχιδανοπόδων ὄντων μηδὲ τῇ
 διπλῇ τῆς πίστεως ἐπηρειδομένων· οὐδεὶς γάρ, φησί, ἔγνωσκει
 τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. ἔμπαλιν τε 5
 αὐτὰ ἀκάθαρτα ὁμοίως κακείνα, ὅσα διχληλεῖ μὲν, μηρνευσίον δὲ οὐκ
 ἀνάγει. ταυτὶ γὰρ τοὺς αἰρετικοὺς ἐνδείκνυται ὀνόματι μὲν πατρὸς 6
 καὶ υἱοῦ ἐπιβεβηκότας, τὴν δὲ τῶν λογίων ἀκριβῆ σαφήνειαν λεπτορο-
 γεῖν καὶ καταλαίειν ἐξασθενούντας, πρὸς δὲ καὶ τὰ ἔργα τῆς δικαιο-
 σύνης ὀλοσχερέστερον, οὐχὶ δὲ ἀκριβέστερον μετερχομένους, εἴ γε καὶ
 10 μετέλθοιεν. τοιούτοις τισὶν ὁ κύριος λέγει· «τί με λέγετε κύριε 110, 1
 κύριε καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;» ἀκάθαρτοι δὲ πάνπαν οἱ μὴ διχη-
 λούντες μηδὲ ἀνάγοντες μηρνευσίον.

ὑμεῖς δ', ὦ Μεγαρεῖς,

2

φησὶν ὁ Θεόγνης,

15 οὔτε τρίτοι | οὔτε τέταρτοι 326 S
 οὔτε δωδέκατοι οὔτ' ἐν λόγῳ οὔτ' ἐν ἀριθμῷ,
 «ἀλλ' ἢ ὡς ὁ χροῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς» 3
 καὶ «ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου».

Τούτων ἡμῖν προδηνησμένων καὶ τοῦ ἠθικοῦ τόπου ὡς ἐν κεφα- 4
 20 λαίῳ ἐπογραφείτω. σποράδην, ὡς ἐπισημίμεθα, καὶ διεραμμένως τὰ
 ζώοντα τῶν τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐγκατασπειράντες δογμάτων, ὡς
 μὴ ὁφθίαν εἶναι τῷ περιτυχόντι τῶν ἀμνητων τὴν τῶν ἀγίων παρα-
 δόσεων εὔρεσιν, μετιώμεν ἐπὶ τὴν ὑπόσχεσιν. εἰοίσασι δὲ πως οἱ 111, 1
 25 Στρωματεῖς οὐ παραδείσοις ἐξησχημένοις ἐκείνοις τοῖς ἐν στοίχῳ
 καταπεφυτευμένοις εἰς ἠδονὴν ὄψεως, ὄρει δὲ μᾶλλον συσσίῳ τιμῇ
 καὶ δασεῖ νυκταρίσοις καὶ πλατάνοις δάφνη τε καὶ κισσῷ, μηλίαις
 τε ὀμοῦ καὶ ἐλαίαις καὶ συκαῖς καταπεφυτευμένοι, ἐξεπίτηδες | ἀνα- 902 P
 μεμιγμένης τῆς φυτείας καρποφόρων τε ὀμοῦ καὶ ἀκάθρων δένδρων
 διὰ τοὺς ὑφαιρεῖσθαι καὶ κλέπτειν τολμῶντας τὰ ὄρια, ἐθελούσης

3 f Luk. 10, 22; Matth. 11, 27 10 f Luk. 6, 46 13—16 vgl. PLG⁴ II
 p. 244; Phot. Bibl. 618; Zenob. I 48; Arsen. Viol. p. 457 Walz. Die Verse gehören
 nicht Theognis an 17 Psal. 1, 4 18 Jes. 40, 15 19—23 τούτων — εὔρε-
 σαι Phot. Bibl. 111 20—23 vgl. Strom. I 18, 1; VI 2, 1f 20 ὑπεσχημέθα
 Strom. I 56, 3 23—S. 79, 7 vgl. Strom. VI 2

1 ἔχουσιν Sy ἔχουσαν L 19 τόπον Hervet τρόπον L τέπον Phot. 19f κε-
 φαλαίαις ἐπογραφείωτος Phot. 20 σποράδην] + τε Phot. 21 τῶν L* τῶι L¹
 τῶν < Phot. ἔγκατασπειράντες St, Ma ἔγκατασπειράντων I Phot. δογμά-
 των Ma δόγματα L μαθήματα Phot. 22 f παραδόσεων < Phot. 23 ἐπόσχε-
 σαι] viell. ἐπόθεσιν Ma 24 στοίχῳ Sy στοιχείωι L; vgl. Bast zu Gregor. Cor.
 p. 840 26 μηλίαις Sy (Index) μηλαίαις L 29 ὄρια L* ὄρια L¹

λανθάνειν τῆς γραφῆς. ἐξ ὧν δὴ μεταμοσχεύσας καὶ μεταφρτεύσας **2**
 ὁ γεωργὸς ὠραῖον κατακοσμήσει παράδεισον καὶ ἄλλοις ἐπιτεράπεις.
 οὐτ' οὖν τῆς τάξεως οὔτε τῆς φράσεως στοχάζονται οἱ Στρωμα- **3**
 ταις. ὅπου γε ἐπίτηδες καὶ τὴν λέξιν οὐχ Ἕλληνας εἶναι βούλονται
5 καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἐγκατασπορὰν λεληθότως καὶ οὐ κατὰ
 τὴν ἀλήθειαν πεποιήντα, γιλοπόνους καὶ ἐφρατιζοὺς εἶναι τοὺς
 <ἀναγινώσκοντας> εἴ τινες τύχοιεν παρασκευάζοντες. πολλὰ γὰρ τὰ
 δελέατα καὶ ποικίλα διὰ τὰς τῶν ἰχθύων διαφοράς.

Καὶ δὴ μετὰ τὸν ἑβδομον τοῦτον ἡμῖν Στρωματεῖα τῶν ἐξῆς ἀπ' **4**
10 ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον. |

4 οὐχ L¹ οὐκ L* **6** ἀλήθειαν] ἀκολουθίαν Wi **7** <ἀναγινώσκοντας>
 St <ἐν>τύχοιεν Sy **10** Subscriptio: στρωματεὺς ἑβδομος ὁ καὶ ἦτα L

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

913 P

ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΝ ΟΓΛΟΣ

I. ** ἀλλ' οὐδὲ οἱ παλαιάτατοι τῶν φιλοσόφων ἐπὶ τὸ ἀμφισβη- 1. 1
 τῶν καὶ ἀπορίων ἐγένοντο. ἢ ποῦ γ' ἔν ἡμεῖς οἱ τῆς ὄντως ἀληθοῦς
 5 ἀντιζήμονοι | φιλοσοφίας. οἷς ἀντικρὺς ἡ γραφή εὐρύσεως χάριν ἐπὶ 914 P
 τὸ διερευνᾶσθαι τὸ ζητεῖν παρεγγυᾶ· οἱ μὲν γὰρ νεώτεροι τῶν παρ' 2
 Ἑλλήσιν φιλοσόφων ἐπὶ φιλοτιμίας κερῆς τε καὶ ὑπὸ τῶν ἐλεγκτικῶς
 ἡμε καὶ ἐριστικῶς εἰς τὴν ἀχρηστον ἐξέγονται σλαφίαν. ἔμπαιον δὲ
 ἢ βάρβαρος φιλοσοφία τὴν πῦσαν ἔριν ἐκβάλλουσα «ζητεῖτε» εἶπεν
 10 «καὶ εὐρήσατε, κροῦετε καὶ ἀνοίγησεται. αἰτεῖσθε καὶ δοθήσεται ὑμῖν.
 κροῦεῖ μὲν οὖν κατὰ τὴν ζήτησιν ὁ πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν 3
 λόγος τὴν θύραν τῆς ἀληθείας κατὰ τὸ φαινόμενον, διοιχθέντος δὲ
 τοῦ ἐμποδῶν κατὰ τὴν ἔρευναν ἐπιστημονικῆ ἐγγίνεται θεωρία. τοῖς 2. 1
 οὕτως, οἶμαι, κροῦουσιν ἀνοίγνυται τὸ ζητούμενον καὶ τοῖς οὕτως
 15 αἰτοῦσιν τὰς πεύσεις κατὰ τὰς γραφὰς ἐφ' ὃ βαίνουσιν ἐκ τοῦ θεοῦ
 γίνεται. ἢ δόσεις τῆς θεοδορήτων γνώσεως καταληπτικῶς διὰ τῆς
 λογικῆς ὄντως ἐκλαμπόσης ζητήσεως. οὐ γὰρ εὐρεῖν μὲν οἶόν τε. 2
 μὴ ζητῆσαι δέ· οὐδὲ ζητῆσαι μὲν, οὐχὶ δὲ ἐρευνῆσαι· οὐδὲ διε-
 ρινῆσαι μὲν, οὐχὶ δὲ διαπτύξαι καὶ ἀναπετέσαι δι' ἐρωτήσεως
 20 εἰς σαφήνεια ἄγοντα τὸ ζητούμενον. οὐδ' αὖ διὰ πάσης ἐξετάσεως
 χωρήσαντα μὴ οὐχὶ λοιπὸν τὸ ἔπαθλον λαβεῖν. τὴν ἐπιστήμην τοῦ
 ζητουμένου. ἀλλ' ἔστι μὲν εὐρεῖν τὸν ζητήσαντα, ζητήσῃ δέ, εἰ οὐκ 3
 θείῃ πρότερον μὴ εἰδέναι. πόθῳ δὲ ἐντεῦθεν ἀρόμενος πρὸς τὴν
 εὐρεῖν τοῦ καλοῦ εὐρησόμενος ζητεῖ. ἀγιλονίζως, ἀγυλοδόξως ἐρω-
 25 τῶν μὲν καὶ ἀποκρινόμενος, πρὸς δὲ καὶ αὐτὰ ἐπισκεπτόμενος τὰ

3 ἀλλ' — φιλοσόφων Phot. Bibl. 111; vgl. Band I Einl. S. XV 9 f Matth.
 7, 7; Luk. 11, 9

1 Κλήμεντος < L 2 στρωματεὺς ὕγδοος L 3 * * Der Anfang fehlt;
 vgl. τὸ προπαθὲν ὄνομα = ἀπόδειξις S. 81, 10 u. J. von Arnim, De octavo Cle-
 mentis Stromateorum libro Ind. lect. Rostock 1894 S. 9 6 τὸ²] καὶ Sy τῶ Schw

12 διωσθέντος Wi 18 οὐδὲ² Sy οὐχὶ δὲ L 22 ζητήσῃ St ζητῆσαι L
 22 f αἰτεῖ Heyse 23 μὴ ~ vor οὐκ εἰδή Bunsen, Anal. Antenic. I S. 170
 24 f ἐρωτῶν μὲν St ἐρωτώμενος L

λεγόμενα. ἐχομένους γὰρ καθήκει οὐ μόνον τῶν γραφῶν τῶν θείων, 4
ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννοιῶν τῶν κοινῶν τὰς ζητήσεις ποιῆσθαι εἰς τι
πίρας ὠφέλιμον τῆς εὐρέσεως καταληγοῦσι. ἐκδέχεται γὰρ ἄλλος 5
τόπος τε καὶ ὄχλος τοὺς παραχόδους τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἀγο-
5 ραίους εὐρησιλογίας, τὸν δὲ τῆς ἀληθείας ἐρωστὴν τε ἕμα καὶ γνώρι-
μον εἰρηρικὸν εἶναι καὶ ταῖς ζητήσεσι προσῆκεν, δι' ἀποδείξεως ἐπι-
στημονικῆς ἀφιλαύτως καὶ φιλαλήθως εἰς γνώσιν προσιόντα κατα-
ληπτικῆν.

- II. Τίς ἂν οὖν ἄλλη βελτίων ἢ ἐναργεστέρα μέθοδος εἰς ἀρχὴν 3, 1
10 τῆς τοιαύτου εἴη [ἂν] διδασκαλίας ἢ τὸ προτεθέν ὄνομα λόγῳ διελεῖν
οὗτω σαφῶς ὡς πάντας ἀκολουθῆσαι τοὺς ὁμοφώνους; ἄρ' οὖν
ποιουτὸν ἔστι (τὸ) ὄνομα τῆς ἀποδείξεως, οἷον περὶ τὸ βλῆναι, φωνή 915 P
μόνον οὐδὲν σημαίνουσα; καὶ πῶς οὐθ' ὁ φιλόσοφος οὐθ' ὁ ὀήτωρ, 2
ἀλλ' οὐδὲ ὁ δικαστῆς ὡς ἄσμιμον ὄνομα προσφέρεται τὴν ἀπόδειξιν.
15 οὔτε τις τῶν δικαζομένων ἀγνοεῖ τὸ σημαίνόμενον, ὅτι οὐχ ὑπάρχει;
αὐτίκα ὡς ὑποστατὸν πορίζονται τὴν ἀπόδειξιν οἱ φιλόσοφοι, ἄλλος
ἄλλως, περὶ παντὸς τοίνυν τοῦ ζητουμένου εἴ τις ὀρθῶς διαλαμ- 3
βάνοι, οὐκ ἂν ἐφ' ἑτέραν ἀρχὴν ὁμολογουμένην μᾶλλον ἀναγέροι τὸν
λόγον ἢ τὸ πᾶσι τοῖς ὁμοθενεῖ τε καὶ ὁμοφώνοις ἐκ τῆς προσηγο-
20 ρίας ὁμολογούμενον σημαίνεσθαι. εἴτα ἐντεῦθεν ὀρηθέντα ζητεῖν 4
ἀνάγκη, εἰ ὑπάρχει τὸ σημαίνόμενον τοῦτο π(ερί) οὐ ὁ λόγος εἴτε
καὶ μὴ ἐφεξῆς δέ, εἴπερ ὑπάρχειν δειχθεῖη, ζητητέον τούτου τὴν
φύσιν ἀκριβῶς, | ὅποια τίς ἔστιν καὶ μὴ ποτε ὑπερβαίνει τὴν δοθεῖ- 327 S
σαν τάξιν.
- 25 Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο μόνον ἀπλῶς εἰπεῖν περὶ τοῦ ζητουμένου 4, 1
τὸ δόξαν (ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν ἀντικαθιστάμενον ἐπ' ἴσῃς ἀνταποσῆ-
νασθαι ὃ βούλεται), ἀλλὰ πιστώσασθαι χορῆ τὸ λεχθέν, εἰ μὲν εἰς
ὁμοίως ἀμφισβητούμενον ἀναφέροιο αὐτοῦ ἢ κρείσσει κρείνιον πάλιν
ὁμοίως εἰς ἀμφισβητούμενον ἕτερον, εἰς ἄπειρον προβήσεται καὶ ἐνα-
30 πόδεικτον ἔσται, εἰ δ' εἰς ὁμολογούμενον ἅπασιν ἢ τοῦ <μὴ> ὁμολο-

3—8 ἐκδέχεται ἄλλος — καταληπτικῆν Sacr. Par. 277 Holl 6 zu εἰρηρικὸν
vgl. Matth. 5, 9 9—11 vgl. Cic. De off. I 2, 7 12 zu βλῆναι vgl. z. B. Sext.
Emp. Adv. Math. VIII 133; Diog. Laert. VII 57; Suid. s. v. βλήναι; Artemidor
Oneirocr. IV 2 p. 204, 14 Hercher

5 εὐρεσι(ο)λογίας Sacr. Par. τὸν] τὸ Sacr. Par. τε] εἶνα Sacr. Par.
6 καὶ] καὶ Sacr. Par. προσήκοντα Sacr. Par. 7 ἀφιλαύτως καὶ < Sacr. Par.
φιλαλήθως L προϊόντα Sacr. Par. CR 9 βελτίων ἢ ἐναργεστέρα Sy βελτίω
ἢ ἐναργεστάτη L 10 [ἂν] St 12 ἔστι <τὸ>, St ἔστιν L 15 etwa <οὐδὲ
λεπτεῶν> ὅτι οὐχ Schw ὁτιοῦν Bernays 19 ὁμοθενεῖ L 21 τοῦτο π(ερί) οὐ
St τοῦτο που L (wie He) τοῦ τόπον Vi 25 Ἐπεὶ Wi εἰ L 30 <μὴ> Po
Clemens III.

γομένον πίστις ἀναφέροιο, ἐκείνο τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας ποιη-
 τέον. πᾶν οὖν τὸ προβληθὲν ὄνομα μεταλαμβάνειν χρὴ εἰς λόγον 2
 ὁμολογούμενόν τε καὶ σαφῆ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς σκέψεως, ἀρχὴν μὲν
 τῆς διδασκαλίας ἐδόμενον, ἐξηγησόμενον δὲ τὴν τῶν ζητουμένων
 εὔρεσιν. φέρε οὖν προβεβλήσθω ὁ ἥλιος τοῦνομα. φασὶν οὖν οἱ 3
 Στωϊκοὶ τοῦτ' εἶναι ἄναγμα νοερὸν ἐκ θαλαττίων ὑδάτων. ἄρ'
 οὐκ ἀσαφέστερος ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, ἀλλῆς ἀποδείξεως
 δεόμενος εἰ ἀληθής ἐστιν; ἄμεινον οὖν εἰπεῖν κοινῶ καὶ σαφεῖ τῶ
 λόγῳ ἥλιον ὀνομάζεσθαι ἢ τὸ λαμπρότατον τῶν κατ' οὐρανὸν ἰόν- 916 P
 10 των· πιστότερος γάρ, οἶμαι, καὶ σαφέστερος καὶ πᾶσιν ὁμοίως ὁμο-
 λογούμενος ὁ λόγος οὗτος.

III. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀπόδειξιν πάντες ἄνθρωποι ὁμολογῆ- 5, 1
 σαιεν (ἄν) λόγον εἶναι τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἐκ τῶν ὁμολογούμενων
 ἐκπορίζοντα τὴν πίστιν. οὐ μόνον δὲ ἀπόδειξις καὶ πίστις καὶ γνῶσις, 2
 15 ἀλλὰ καὶ πρόγνωσις λέγεται διχῶς, ἢ μὲν ἐπιστημονικῇ τε καὶ βεβαία,
 ἀλλῆ δὲ μόνον ἐλπιστικῇ. κυριώτατα μὲν οὖν ἀπόδειξις λέγεται ἢ 3
 τὴν ἐπιστημονικὴν πίστιν ἐντιθεῖσα ταῖς τῶν μανθανόντων ψυχαῖς,
 δοξαστικῇ δὲ ἢ ἑτέρα, ὡς καὶ ἄνθρωπος ὁ μὲν ὄντως ἄνθρωπος ὁ
 τὰς κοινὰς φρένας κεκτημένος, ὁ δὲ ἄγχιος καὶ θηριώδης. οὕτω τοι
 20 καὶ ὁ κομικὸς ἔλεγεν·

ὡς χαρίεν ἐστὶ[ν] ἄνθρωπος, [ἔστ'] ἄν ἄνθρωπος ἦ.
 καὶ ἐπὶ βοῆς καὶ ἵππου καὶ κυνὸς ὁ αὐτὸς λόγος παρὰ τὴν ἀρετὴν 4
 τοῦ ζῴου ἢ κακίαν. εἰς γὰρ τὴν τοῦ γένους τελειότητα βλέποντες
 ἐπὶ τὰ κυριώτατα τῶν σηματομένων ἐρχόμεθα. αὐτίκα ἱατρὸν νοοῦ- 5
 25 μεν ᾧ μηδὲν τῆς ἱατρικῆς δυνάμεως ἐνδεῖ, γνωστικὸν δὲ ᾧ μηδὲν
 λείπει τῆς ἐπιστημονικῆς εἰδήσεως.

Καὶ διαφέρει ἐνδείξις συλλογισμοῦ ἢ τὸ μὲν ἐνδεικνύμενον ἐνός 6, 1
 ἐστὶ δηλωτικὸν ἐν ὑπάρχον καὶ αὐτό, ὡς τοῦ μηκέτι εἶναι παρθένον
 ἐνδείξιν εἶναι τὸ κτεῖν φαιμεν, τὸ δὲ συλλογισμῶ λαμβανόμενον ἐν
 30 ὑπάρχον ἔπεται πλείοσιν, ὡς τοῦ Πέθωνα προδιδοῦναι Βυζαντίους,

5—10 vgl. [Plut.] De plac. phil. II 20 p. 859f 5 f vgl. Zeller, Phil. d. Gr.
 III 1³ S. 190³; Chrysipp Fr. phys. 655f Arnim 9 f Plato Theact. p. 208 D
 12—14 vgl. Strom. II 48, 1; S. 83, 30f; Chrysipp Fr. log. 235 Arnim 14—16 vgl.
 S. 83, 32—84, 2 21 vgl. Menander Fr. 761 CAF III p. 214; vgl. Monosticha 562;
 Stob. Flor. 5, 11 22—24 vgl. Musonii rell. p. 89, 3—15 Hense 30 vgl. De-
 mosth. 7, 20; 18, 136; Aischin. 2, 125

4 δὲ Sy τε L 6 τοῦθ' L 13 (ἄν) Di λόγον Sy εἰλόγον L 14 ἐκ-
 πορίζοντα Strom. II (vgl. S. 83, 31) ἐκπορίζοντα L 18 ὁ' üb. d. Z. L¹ 19 κο-
 νὰς L θηριώδεις L 21 χαρίεν Stob. χαρίης L χαρίεις Sy ἄν Stob. ἐστ'
 ἄν L ἕταρ Men. Mon. 25 vor δυνάμεως ist ἐν von L¹ getilgt 29 κτεῖν L
 τὸ² L¹ τωι L* 30 Πέθωνα Di Πέθωρος L

εἰ οὕτως ἔτυχεν, οὐκ ἔν, ἀλλὰ πλείω λαμβάνεται τὰ δηλωτικά. καὶ 2
 τὸ μὲν περαινῆν ἐξ ὁμολογουμένων συλλογίζεσθαι ἔστιν, τὸ δέ γε ἐξ
 ἀληθῶν τι περαινῆν ἀποδεικνύειν ἔστιν, ὅστ' εἶναι σύνθετόν τινα
 τῆς ἀποδείξεως τὴν ὄνησιν ἐκ τε τοῦ τὰ λαμβανόμενα πρὸς τὰ ζη-
 5 τοῦμενα ἀληθῆ λαμβάνειν καὶ τοῦ τὸ συμπέρασμα αὐτοῖς ἀκολούθου
 ἐπιφέρεσθαι. εἰ δ' ἦτοι μὴ ὑπάρχοι τὸ πρότερον ἢ μὴ ἔποιτο αὐτῶ 3
 τὸ δεύτερον, οὐκ ἀπέδειξεν μὲν, συνελογίσαστο δέ. τὸ μὲν γὰρ οἰζειόν 4
 ἐπενεργεῖν συμπέρασμα τοῖς λήμμασιν συλλογίσασθαι μόνον ἔστιν. 17 P
 τὸ δὲ καὶ τῶν λημμάτων ἕκαστον ἐπέσχει ἀληθῆς οὐ συλλογίσασθαι
 10 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνῆναι. περαινῆν δ' ἔστιν. ὡς καὶ ἐκ τοῦ 5
 ὀνόματος δῆλον, τὸ ἄγειν ἐπὶ τὸ πέρασ. ἔστι δὲ δῆπου πέρασ ἐν
 ἐκαστῷ λόγῳ τὸ ζητούμενον. ὃ δὲ καὶ συμπέρασμα καλεῖται. οὐδεὶς 6
 δὲ ἀπλοῦς καὶ πρῶτος λόγος ὀνομάζεται συλλογισμός. καὶν ἀληθῆς ἢ
 ἀλλ' ἔστι τοῦλάχιστον ἐκ τριῶν τοιούτων σύνθετον, δυεῖν μὲν ὡς
 15 λημμάτων, ἐνὸς δὲ ὡς συμπεράσματος.

Ἦτοι δὲ πάντα ἀποδείξεως δεῖται ἢ καὶ τινα ἐξ αὐτῶν ἔστι 7
 πιστά. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρότερον, ἐκαστῆς ἀποδείξεως ἀπόδειξιν αἰ- 7, 1
 τοῦντες εἰς ἄπειρον ἐκζητούμεθα καὶ οὕτως ἀνατραπήσεται ἢ ἀπό-
 δείξις· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, ταῦτα αὐτὰ τὰ ἐξ αὐτῶν πιστὰ τῶν ἀπο-
 20 δείξεων ἀρχαὶ γενήσονται. αὐτίκα οἱ φιλόσοφοι ἀναποδείκτους ὁμο-
 λογοῦσι τὰς τῶν ὅλων ἀρχάς. ὅστ' εἶπερ ἔστιν ἀπόδειξις, ἀνάγκη 2
 πᾶσα πρότερον εἶναι τι πιστόν ἐξ ἑαυτοῦ. ὃ δὲ πρῶτον καὶ ἀναπό-
 δεικτον λέγεται. ἐπὶ τὴν ἀναπόδεικτον ἄρα πίστιν ἢ πᾶσα ἀπόδειξις
 ἀνάγκη εἶναι δ' ἂν καὶ ἄλλαι τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ μετὰ τὴν ἐκ 3
 25 πίστεως πηγῆν. τὰ πρὸς αἰσθησίην τε καὶ νόησιν ἐναργῶς φαινόμενα.
 τὰ μὲν γὰρ πρὸς αἰσθησίν συμβάντα ἔστιν ἀπλᾶ τε καὶ ἄλυτα, 4
 τὰ δὲ πρὸς νόησιν ἀπλᾶ τε καὶ λογικὰ καὶ πρῶτα, τὰ δὲ ἐξ
 αὐτῶν γεννόμενα σύνθετα μὲν. οὐδὲν δ' ἦτιον ἐναργῆ καὶ πιστὰ
 καὶ λογικώτερα τῶν πρῶτων. ἀκολούθου καὶ μεχομένου οὖν 5
 30 ἔστιν ἡνπερ ἰδίαν λόγον δυνάμει περικλυτῶν ἀπειρῆς ἔχουσα φύσει.
 ἐὰν οὖν τις εὐρεθῆ λόγος τοιοῦτος οἷος ἐκ τῶν ἤδη πιστῶν τοῖς 6
 οὐπω πιστοῖς ἐκπορίζεσθαι τὴν πίστιν δυνάμενος, αὐτὸν τοῦτον
 εἶναι φήσομεν οὐσίαν ἀποδείξεως. εἴρηται δὲ ὡς καὶ τὸ τῆς πίστεως 7

4—6 vgl. S. 84, 20—23 14 vgl. Aristot. Anal. prior. I 25 p. 41^b 36 f

20 f vgl. z. B. Aristot. Eth. meg. I 35 p. 1197^a 22 25 vgl. S. 84, 2 f. 12; 88, 20 f 31—33 vgl. S. 69, 22—24; 82, 12—14 mit Anm. 33—S. 84, 2 vgl. S. 82, 14—16

2 περαινῆν Po παραεινῆν L 4 ὄνησιν] γέρεσιν oder γέννησιν (vgl. Z. 27
 St vor τὰ 1 ist λα von L¹ getilgt 6 δ' ἦτοι Sy δή τοι L 16, 19 αὐτῶν L
 26 ἄματα L² 29 οὖν <διακριτικῆ> oder <διαρκειτικῆ> St 32 οὐπω Hervet
 οὕτω (wie S. 69, 23) L

καὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως γένος διττόν. τὸ μὲν πειθὼ μόνον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούοντων, τὸ δὲ ἐπιστήμην ἀπεργαζόμενον. εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν 8 πρὸς αἰσθησὶν καὶ νόησιν ἐναργῶν ἄρξαιτό τις, κάπειτα τὸ οἰκτεῖον ἐπεπέργοι συμπέρασμα, ὄντως ἀποδείκνυσιν, εἰ δ' ἐξ ἐνδόξων μόνον, οὐ μὴν πρώτων γε, τουτέστιν οὔτε πρὸς αἰσθησὶν οὔτε πρὸς νόησιν ἐναργῶν, εἰ μὲν οἰκτεῖον ἐπιφέροι συμπέρασμα, συλλογιεῖται μὲν, οὐ μὴν ἐπιστημονικὴν γε ποιήσεται τὴν ἀπόδειξιν, εἰ δ' οὐκ οἰκτεῖον, 918 P οὐδὲ συλλογιεῖται τὴν ἀρχήν.

Διαφέρει δ' ἀναλύσεως ἀπόδειξις· ἕκαστον μὲν γὰρ τῶν ἀποδει- 8, 1
 10^α κνημένων διὰ τινων ἀποδεικνυμένων ἀποδείκνυνται, προαποδεδει- 32S S
 γμένων κακείνων ὅφ' ἑτέρων, ἄχρις ἂν εἰς τὰ ἐξ ἑαυτῶν πιστὰ ἀναδράμωμεν ἢ εἰς τὰ πρὸς αἰσθησὶν τε καὶ νόησιν ἐναργῆ, ὅπερ ἀνάλυσις ὀνομάζεται· ἀπόδειξις δέ ἐστιν, ὅταν ἀπὸ τῶν πρώτων (τις εἰς) τὸ ζητούμενον ἀφικνῆται διὰ πάντων τῶν ἐν μέσῳ. χρῆ τοίνυν 2
 15 τὸν ἀποδεικτικὸν ἄνθρωπον τῆς μὲν ἀληθείας [ὡς] τῶν λημμάτων πολλὴν ποιήσασθαι πρόνοιαν, τῶν δὲ ὀνομάτων ἀφροντιστεῖν, εἴτε ἀξιώματα τις ἐθέλοι καλεῖν εἴτε προτάσεις εἴτε λήμματα. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ τίνων ὑποκειμένων τί περαίνεται πολλὴν ὁσαύτως πεποιῆσθαι τὴν πρόνοιαν, εἴτε δὲ περαίνοντα λόγον εἴτε περαντικὸν εἴτε συλλογιστι- 3
 20^α κὸν ἐθέλοι τις ὀνομάζειν αὐτόν, ἥκιστα φροντίζειν. δύο γὰρ ταῦτα 3 ἐν ἅπασιν χρῆναι γῆμι τὸν ἀποδεικτικὸν φυλάττειν. τὸ μὲν λήμματα ἀληθῆ λαμβάνειν. ἐκόλοισθον δ' αὐτοῖς ἐπιφέρειν τὸ συμπέρασμα. ὅτιοι τιτὲς καὶ ἐπιφορὰν κελοῦσιν. τὸ ἐπιφερόμενον τοῖς λήμμασιν.

Περὶ παντὸς τοῦ ζητουμένου καθ' ἕκαστον πρόβλημα διαφόρων 4
 25^α μὲν δεῖ τῶν λημμάτων, οἰκτεῖον δὲ τῷ προβληθέντι, καὶ (τὸ) προ- βληθὲν αὐτὸ εἰς λόγον μεταλαμβάνειν ἀναγκαῖον, τὸν τε λόγον τοῦ- 5
 30^α τον ὁμολογούμενον ἅπασιν εἶναι προσήκει· τῶν δὲ λημμάτων μὴ 5 οἰκτεῖον τῷ πρόβλημτι λαμβανομένων οὐκ ἐνδέχεται καλῶς * * οὐδὲν αὐτῷ ἐξευρεῖν ἀγνωσμένης ὅλου τοῦ προβλήματος, ὃ καὶ ζήτημα 6
 30^α καλεῖται, τῆς φύσεως. ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς ζητουμένοις ἔστι τι προ- 6
 γνωσζόμενον (ὃ πάντως ἐξ ἑαυτοῦ πιστὸν ὃν ἀναποδείκτως πιστεύε-
 ται), ὃ χρῆ ποιεῖσθαι τῆς ζητήσεως αὐτῶν ὀρμητήριον καὶ τῶν εὐ-
 ρῆσθαι δοκούντων κριτήριον. |

23 zu ἐπιφορὰ vgl. z. B. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. II 135. 144. 170. 229; Adv. Math. VIII 301 ff 29 f vgl. S. 81, 22 f

10 (εἰ) διὰ St 12 ὅπερ] τοῦτο St 13 f (τις εἰς) St 15 [ὡς] St
 22 (τὸ) Wi 25 (τὸ) Bunsen 26 αὐτὸ Po αὐτῶν L 28 * * Schw etwa
 τὸν ἀποδεικτικὸν συλλογίζεσθαι· ἀλλὰ πάντως· οὐδὲν ὁῖόν τε 30 ἔστι] ἐν
 Bunsen 31 ὃ St τὸ L τὸ (γὰρ) Di

IV. Πᾶσα γὰρ ζήτησις ἐκ προϋπαρχούσης εὐρίσκειται γνώσεως· εἶναι 9, 1 919 P
 δὲ δυνατόν τὴν γνώσιν τὴν προϋπάρχουσαν τοῦ ζητουμένου παντὸς
 ποτὲ μὲν τῆς οὐσίας ἡλιθῶς ἀγροουμένων [δὲ] τῶν λόγων αὐτῆς, οἷον
 λίθων, φετῶν, ζῳῶν. ὅν τὰς ἐνεργείας ἀγροοῦμεν, ἢ παθῶν ἢ δυνά-
 5 μων ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν [ἐν] τῶν ὑπαρχόντων τοῖς οὐσίᾳ· ἐνίοτε δὲ 2
 γιγνώσκουσαι μὲν τι τούτων τῶν δυνάμεων ἢ παθῶν ἢ τινα τούτων,
 ὡς τῆς ψυχῆς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη. ἀγροῦσθαι δὲ καὶ ζητεῖ-
 σθαι τὴν οὐσίαν· ἐν πολλοῖς δέ, τῆς νοήσεως αὐτῆς τῆς ἡμετέρας 3
 ἐποτιθεμένης ἐαυτῇ ταῦτα πάντα τὴν ζήτησιν εἶναι. τίτι τῶν οὐσίῶν
 10 ἂν οὕτω μὲν ὑπάρχη; ἀμφοτέρων γάρ, τῆς τε οὐσίας τῆς τε ἐνε- 4
 ργίας, τὰς ἐπιθυμίας ἐν τῇ διανοίᾳ λαβόντες οὕτως ἐπὶ τὴν ζήτησιν
 ἐρχόμεθα. ἔστιν δὲ ὅν καὶ τὰς ἐνεργείας εἰδότες ἅμα ταῖς οὐσίαις 5
 ἀγροοῦμεν τὰ παθήματα.

Ἔστιν οὖν ἡ μέθοδος τῆς εὐρέσεως τοιαύτη· ἀρτίον γὰρ ἐξ ἀ- 6
 15 τοῦ τοῦ γνωρίζειν τὰ προβλήματα. πολλάκις γοῦν ἐξαπατᾷ τὸ τῆς 7
 λέξεως σχῆμα καὶ συγγεῖ καὶ ταράττει τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ ὁρθῶς
 εὐρίσκειν ἐκ ποίας ἐστὶ διαφορᾶς, οἷον εἰ [μὴ] ζῶον τὸ κνούμενον·
 ἔχοντες γὰρ καὶ ζῶον τι νόημα καὶ κνούμενον ζητοῦμεν εἰ τῷ κνον- 8
 μένῳ ζῶον εἶναι ὑπάρχει, τοῦτο δ' ἐστίν, εἰ τῇ κνουμένη οὐσίᾳ τό- 9
 20 τε κινεῖσθαι δύνασθαι καὶ ἔτι τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπάρχει. ὥστε ἐνε- 9
 ργιῶν ἐστὶ καὶ παθῶν ἢ ζήτησις ἐπὶ προγνωσσομένης οὐσίας. εὐ- 10, 1
 θέως οὖν τὸν προβάλλοντα ἀντερωτητέον τί ποτε καλεῖ ζῶον·
 μάλιστα γὰρ τοῦτο ποιητέον. ἐπειδὴν εἰς διαφορὰς χρήσεις ἡγμέρον
 ἴδωμεν τοῦνομα· καὶ διερευνητέον εἴτε ἀμφισβητούμενόν ἐστὶ τὸ
 25 σημαίνόμενον ἐκ τῆς προσηγορίας εἰδ' ὁμολογούμενον ἅπασιν. εἰ γὰρ 2
 ζῶον εἴποι καλεῖν ὅτιπερ ἂν ἀξάνη καὶ τρέφεται, πάλιν αὖ προσ-
 ανερωτήσομεν εἰ καὶ τὰ φετὰ | νομίζει ζῶα, κάπειτα φάντος μὲν 920 P
 οὕτως ἐπιδεικνύειν ἤδη γρη [τι] τὸ κνούμενον <ἀξάνόμενόν> τε καὶ
 τρεφόμενον. Πλάτων γὰρ καὶ τὰ φετὰ ζῶα καλεῖ τοῦ τρίτου τῆς 3

1 vgl. Aristot. Anal. post. I 1 p. 71^a 1f πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις
 διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. 17 vgl. Strom. V 5, 3; Ecl.
 proph. 50; [Plut.] De plac. phil. V 15 p. 907 C; [Galen] *Ei ζῶον τὸ κατὰ γαστρός*
 (XIX p. 158f Kühn); [Galen] *Πρὸς Γαῦρον περὶ τοῦ πῶς ἐμψυχόται τὰ ἔμβρυα*,
 herausg. v. K. Kalbfleisch, Abh. d. Berl. Akad. 1895 27—S. 86, 16 vgl. [Plut.] De
 plac. phil. V 26 p. 910 29 f u. S. 86, 12 f vgl. Plato Tim. p. 77 B; Rep. IV
 p. 440 E. 441 A; Zeller, Phil. d. Gr. II 1⁴ S. 845. 865 29—S. 86, 5 Theodoret
 Gr. aff. c. V 24. 25

2 (δυνατόν) Schw 3 [δὲ] Schw 4 φετῶν Sy πάντων L 5 [ἐν] St
 [ἐν] τῶν (ἐν)υπαρχόντων Po 9 τίτι L 10 οὕτω μὲν ὑπάρχη; οὕτως ἐνεπάρχη
 Bunsen viell. [ἀν] τὰ νοούμενα ὑπάρχει St 17 [μὴ] St ζῶον ἢ μὴ Schw
 26 f προσανερωτήσομεν 10² aus ω corr. L¹ 27 νομίζει Sy νομίζου I. 28 [τι]
 Wi (ὄ)τι Schw <ἀξάνόμενόν> (vgl. Z. 26 u. S. 86, 7. 9. 11) St

ψυχῆς εἶδους, τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, μόνου μετέχοντα, Ἀριστοτέλης δὲ
 τῆς φρενικῆς τε καὶ θρηπτικῆς ψυχῆς μετέχειν οἰεῖται τὰ φρυτά. ζῶν
 δ' ἤδη προσαγορεύειν οὐκ ἄξιοι· τὸ γὰρ δὴ τῆς ἐτέρας ψυχῆς τῆς
 αἰσθητικῆς μετέχον τοῦτο μόνον ἄξιοι καλεῖσθαι ζῶν. οὐ μὲν οἶ
 4 γε Στωϊκοὶ τὴν φρενικὴν δύναμιν ἤδη ψυχὴν ὀνομάζουσιν. ἀποφύ-
 5 σαντος δὲ τοῦ προβαλόντος εἶναι ζῶν καὶ τὰ φρυτά, δεῖξομεν ἑαυτῶ
 μαχόμενα λέγειν. τῷ γὰρ τρέφεσθαι τε καὶ ἀξάνεσθαι τὸ ζῶν
 ὀρισάμενος, ἀλλὰ καὶ τὸ φυτόν οὐκ εἶναι ζῶν ἀποσηνάμενος, οὐδὲν
 ἄλλο ἔοικεν λέγειν ἢ ὅτι τὸ τρεφόμενον τε καὶ ἀξανόμενον καὶ
 10 ζῶν ἐστὶ καὶ οὐ ζῶν. τί οὖν βούλεται μαθεῖν, εἰπάτω, ἀρά γε εἰ
 6 ἀξεται καὶ τρέφεται τὸ κατὰ γαστροῦς ἢ εἰ αἰσθησέως τινος ἢ καὶ
 τῆς καθ' ὁρμὴν κινήσεως αὐτῷ μέτεστιν. κατὰ μὲν γὰρ Πλάτωνα 7
 τὸ φυτόν ἔμψυχόν τε καὶ ζῶν. κατὰ δὲ Ἀριστοτέλην ζῶν μὲν οὐκ ἔστι.
 λείπει γὰρ αὐτῷ τὸ αἰσθητικόν, ἔμψυχον δὲ ἤδη· ἐστὶ γοῦν αὐτῷ τὸ
 15 ζῶν οὐσία· ἔμψυχος αἰσθητικὴ· κατὰ δὲ τοὺς Στωϊκοὺς οὔτε ἔμψυ- 8
 11, 1 χον οὔτε ζῶν ἐστὶ τὸ φυτόν· ἔμψυχος γὰρ οὐσία τὸ ζῶν. εἰ τοί-
 νυν ἔμψυχον τὸ ζῶν, ἢ ψυχὴ δὲ φύσις αἰσθητικὴ, δῆλον ὡς αἰσθη-
 τικὸν ἤδη τὸ ἔμψυχον.

Εἰ μὲν οὖν ἀντερωτηθεὶς ὁ ζητήσας, εἰ ζῶν τὸ κατὰ γαστροῦς, 2
 20 εἴποι καλεῖν ζῶν [ἐπι] τὸ τρεφόμενον καὶ ἀξάν, ἔχει τὴν ἀπό-
 κρισιν· εἰ δὲ φάσκει τοῦτ' εἶναι ὁ ζητεῖ, πότερον αἰσθητικὸν ἤδη τὸ
 κνούμενον ἢ καὶ καθ' ὁρμὴν τινὰ ἐστὶ κινήτικόν ἑαυτοῦ, ἤδη σαφῆς
 γίνεται ἡ διερευνησις τοῦ πράγματος, οὐ μενούσης ἔτι τῆς περὶ τοῦ-
 νομα ἀπάτης· μὴ ἀποκρινόμενος δὲ πρὸς τὸ ἀντερωτηθὲν | μηδὲ 3 921 P
 25 βουλόμενος τί ποτὲ ἐστὶν εἰπεῖν ὁ νοῶν ἢ κατὰ τίνος ἐπιφέρειν
 πράγματος τὸ ζῶν ὄνομα τὴν πρότασιν ἐποιήσατο, κελεύων δ' ἡμᾶς 329 S
 αὐτοὺς διελέσθαι, ἱρωτικὸς ὑπάρχων (ἄν) γνωρισθεῖη. εἰ δὲ δυοῖν 4
 30 τρόποιον ὑπαρχόντων, ἑτέρον μὲν τοῦ κατ' ἐρώτησίν τε καὶ ἀπό-
 κρισιν, ἑτέρον δὲ τοῦ κατὰ διέξοδον, ἡρηγῆται τὸ ἕτερον, ἐπακουσάτω
 πάντα τὰ εἰς τὸ πρόβλημα διεξιόντων ἡμῶν· εἴτ' ἐπειδὴν τελειώσω-
 μεν, ἐξέσται αὐτῷ τότε περὶ ἑνὸς ἐκάστου ἐν μέρει διαλαμβάνειν.
 εἰ δὲ διακόπτειν ἐπιχειροῖη τὴν ἐξέτασιν πυνθανόμενος, δῆλός ἐστιν 12. 1
 οὐδὲ ἀκούειν βουλόμενος.

1—4 vgl. Aristot. De anim. II 2 p. 413^b 7; II 3 p. 414^a 33; III 9 p. 432^a 29; De iuv. et sen. I p. 467^b 23; De anim. gen. II 4 p. 740^b 36; II 5 p. 741^a 9

5. 15 f vgl. Chrysipp Fr. phys. 708—710 Arnim; Zeller, Phil. d. Gr. III 1³ S. 192^a

13 vgl. Aristot. Top. V 5 p. 135^a 18 εἴη ἂν ἴδιον τοῦ ζῶν τὸ οὐσία ἔμψυχος.

1 ἐπιθυμητικοῦ φρενικοῦ Lowth (falsch; vgl. die angef. Stellen) 2 φρενικῆς (vgl. Aristot. Eth. Nic. I 13 p. 1102^a 32) Po Theod. φυσικῆς L 11 εἰ Vi εἰς L

20 εἴποι καλεῖν (vgl. S. 85, 26) St ἔτι καλεῖ τὸ L ὑποβάλλει ὅτι Schw [ἐπι] St ἐστὶ Schw 22 σαφῆς Heysse σαφῶς L 25 δ Po ὁ L 27 (ἄν) Di

δ: Wi δὴ L 33 οὐδὲ Wi οὐδὲν L

Ἄλλ' εἰ μὲν ἀποκρίνεσθαι ἔλοιτο, πάντων πρῶτον ἐρωτητέον 2
αὐτὸν ἐφ' ὅ τι γέρει πρᾶγμα τὸ ζῶον ὄνομα, καὶ πῶς αὐτὸ ἀπο-
κρίνηται, πάλιν ἐρωτητέον ὅ τι ποτὲ αὐτῷ σημαίνει τὸ κρούμενον
ἢ τὸ κατὰ γαστρός, εἰ τὰ μὴ διαπεπλασμένα ἤδη καὶ τὰ ζῶα καὶ τὸ
5 σπέρμα αὐτὸ τὸ καταβεβλημένον τὸ κατὰ γαστρός αὐτῷ σημαίνει
βούλεται ἢ μόνον τὰ διηρθρωμένα τε καὶ ἤδη διαπεπλασμένα, τὰ ἔμ-
βρυα καλούμενα. ἀποκρινόμενον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο περαινέειν ἤδη 3
τὸ προκείμενον ἐφεξῆς καὶ διδάσκειν χρῆ.

Εἰ δὲ ἡμᾶς λέγειν βούλοιο αὐτὸς μὴ ἀποκρινάμενος, ἀκουσάτω· 4
10 ἐπεὶ σὺ μὴ βούλει λέγειν καθ' ὅσον σημασινομένου λέγεις ὁ προῦβαλες
(οὕτω γὰρ ἂν οὐ περὶ σημασινομένων ἐγὼ ἐποιούμην τὸν λόγον, ἀλλ'
ὑπὲρ αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἐσχοπούμην), γίνωσκε τοιοῦτόν τι
ποιήσας οἷον εἰ καὶ προῦβαλες εἰ ζῶον ὁ κύων. εἰκότως γὰρ ἂν 5
εἴποιμι· ποίου κυνός; ἐγὼ γὰρ καὶ περὶ τοῦ χερσαίου καὶ τοῦ θαλατ-
15 τίου καὶ τοῦ κατ' οὐρανὸν ἄστρου, ἀλλὰ καὶ Διογένοος καὶ τῶν
ἄλλων ἐφεξῆς δέμι κυνῶν. οὐ γὰρ ἂν μαρτευσάμην πότερον ὑπὲρ
πάντων ἐρωτᾶς ἢ τινός. ὅπερ οὖν ἐξ ὑστέρου ποιήσεις, τοῦτ' ἤδη 6
μαθεῖν περὶ ποίου ζητεῖς, σαφῶς εἰπέ. εἰ δὲ περὶ ὀνόματε στρέφη. 7
τὸ κρούμενον αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦτομα παρτὶ δήλον ὅτι μήτε ζῶον
20 ἔστι μήτε φυτόν, ἀλλ' ὄνομά τε καὶ φωνή καὶ σῶμα καὶ ὄν καὶ τι
καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ζῶον. καὶ εἴπερ τοῦτο προῦβαλες, ἔχεις τὴν
ἀπόκρισιν.

Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ σημασινομένου ἐκ τοῦ κρούμενον ὀνομάτός ἐστι 13. 1
ζῶον, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἀσώματόν τε ἐστὶ καὶ λεκτόν καὶ πρᾶγμα καὶ 922 P
25 νόημα καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ζῶον. ἄλλη δὲ τις (ἂν) εἴη τοῦ ζῶου 2
φύσις· ἐναργῶς γὰρ ἐδείκνυτο τοῦ πράγματος αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου,
λέγω δὲ τοῦ ἐμβρύου τῆς φύσεως ὅποια τίς ἐστίν, ἕτερον ὑπάρχον
πρόβλημα τὸ περὶ τῶν σημασινομένων ἐκ τοῦ >ζῶον< ὀνόματος. λέγω 3
τοίνυν, εἰ τοῦτο λέγεις ζῶον τὸ δυνάμενον αἰσθῆσθαι τε καὶ κινή-
30 θῆναι καθ' ὁμήν, ζῶόν ἐστιν οὐχ ἄπλωσ· τὸ κινούμενον καθ' ὁμήν
καὶ αἰσθανόμενον· δύναται γὰρ καὶ κοιμᾶσθαι ἢ μὴ παρόντων τῶν 4
αἰσθητῶν μὴ αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ δυνάμενον ἦτοι ὁρμῶν ἢ καὶ αἰσθά-

15 vgl. Diog. Laert. VI 60 23—25 vgl. Sext. Emp. Adv. Math. VIII 12
ἐν ἀσώματον ὡσπερ τὸ σημασινομένου πρᾶγμα καὶ λεκτόν 30 f vgl. Strom. II
110, 4; 111, 1; v. Arnim, Stoic. vet. fragm. II p. 205

3 κινούμενον L bei Zeilenwechsel 4 εἰ St ἢ L (μὴ) Bernays [καὶ
τὰ ζῶα] St 5 αὐτὸ (τὸ) St αὐ τὸ Po 17 πάντων L¹ πάντως L* 18 μαθὼν
Hervet; vgl. aber S. 86, 10 24 λεκτόν (vgl. S. 96, 23 f u. Ammon. De interpr. 15v, 15
das λεκτόν ist μέσον τοῦ τε νοήματος καὶ τοῦ πράγματος) St λεκτέον L 25 (ἂν)
Di 27 τοῦ ἐμβρύου He τῷ ἐμβρύῳ L 29 αἰσθῆσθαι (sic) L¹ αἰσθάνεσθαι L*

32 f δύνασθαι — πέφυκεν St

γεσθαι περικλῶς ζῆλον γνώρισμα. τοιοῦτον γάρ τι σημαίνεται ἐκ 5
 τούτων, πρῶτον μὲν, εἰ τὸ κνούμενον ἤδη αἰσθάνεσθαι ἢ καθ' ὄρμην
 κινεῖσθαι δύναται, ὅπερ πρόκειται σκοπεῖσθαι, ἕτερον δέ, εἰ τὸ κνού-
 μενον αἰσθῆσθαι ποτὲ ἢ κινήθῃναι δυνήσεται καθ' ὄρμην, καθ' ὃ
 σημαϊνόμενον οὐδεὶς ζητεῖ ἐναργῆς ὄν. ἐξήτητο δὲ πότερον ζῆλον 6
 ἔστιν ἤδη τὸ ἔμβρονον ἢ φυτόν ἔτι, καπειτα μετελήφθη τοῦ ζῆλου
 τὸ ὄνομα εἰς λόγον, ἢ ἢ σαφές. αἰσθήσει δὴ καὶ κινήσει τῇ καθ' 7
 ὄρμην εἰρόντες αὐτὸ διαφέρουν τοῦ μὴ ζῆλου, πάλιν τοῦτο διωρισά-
 μεθα τῶν παρακειμένων αὐτῶν πραγμάτων ἕτερον μὲν εἶναι φάμενοι
 10 τὸ δυνάμει τοιοῦτον, ὃ μήπω μὲν ἔστιν αἰσθανόμενον τε καὶ κινού-
 μενον, ἔσται δὲ ποτε τοιοῦτον, ἕτερον δὲ τὸ καθ' ἐνεργειαν ὑπάρχον
 ἤδη τοιοῦτον, τούτου δὲ τὸ μὲν ἤδη ἐνεργοῦν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν μὲν
 δευτέρου. ἡσυχάζον δὲ ἢ κοιμώμενον. ταῦτα δὲ ἔστι τὸ ζητούμενον. 8
 οὐ γὰρ ἐκ τοῦ τρέφεσθαι τὸ ἔμβρονον ζῆλον εἶναι λεκτέον, ὃ τῆς οὐ-
 15 σίας ἔστιν ἀποχωροῦντων τοῦ ζητουμένου, τοῖς δ' ἄλλως συμβεβη-
 νόσιον προσεχόντων τὸν νοῦν.

Κοινὴ δ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὐρίσκεισθαι λεγομένοις τέταται ἢ ἀπό- 14, 1
 δεῖξις, ἣτις ἔστι λόγος ἐξ ἑτέρων ἕτερόν τι πιστούμενος. ἐξ ὧν δὲ 2
 χρῆ πιστοῦσθαι τὸ ζητούμενον, ὁμολογεῖσθαι τε καὶ γινώσκεισθαι δεῖ
 20 τῶ μανθάνοντι. ἀρχὴ δὲ τούτων ἀπάντων ἔστι τὸ πρὸς αἰσθησίν 3
 τε καὶ νόησιν ἐναργῆς. ἢ μὲν οὖν πρώτη ἀπόδειξις ἐκ τούτων
 ἀπάντων ἀρχαία. ἢ δ' ἐκ τῶν ἤδη γινώσκων ἀποδειχθαι διὰ
 τῆσδε πάλιν ἕτερόν τι περαινόμενα πιστῆ μὲν οὐδὲν ἡττόν ἔστι τῆς
 προτέρας, οὐ μὴν καὶ πρώτη ὀνομάζεσθαι δύναται, διότι μὴδ' ἐκ
 25 πρώτων περαινεται προτάσεων. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἶδος τῆς τῶν 4
 ζητουμένων διαφορᾶς τριῶν ὄντων ἐδείχθη. λέγω δὲ | τὸ (τῆς οὐσίας 923 P
 γινώσκεισθαι. ἀγνωσθῆναι τι τῶν ἔργων ἢ παθῶν αὐτῆς. δευτέρα δ'
 ἢν διαφορὰ προβλημάτων ἐφ' οὗ τὰ μὲν ἔργα καὶ πάθη γινώσκεισθαι
 ἀπαντες, ἀγνωσθῆναι δὲ τὴν οὐσίαν, οἷον ἐν τίνι τοῦ σώματος μορίῳ
 30 τὸ ἡγεμονικόν ἔστι τῆς ψυχῆς. V. ἢ δὲ αὐτῆ ἐπιχειρήσις τῆς ἀπο- 15, 1
 δεῖξως κατὰ τοῦ τρίτου προβλήματος. γεσθαι οὖν τινα μὴ ἐγγωσθῆναι
 πλείους ἀρχὰς ἐνὸς αἵνα ζῆλον. ὁμογενεῖς μὲν οὖν ἀρχὰς οὐκ ἐγγωσθῆναι
 πλείους ὑπάρχειν ἐνὸς ζῆλου, διαφορεούσας δὲ τοῖς γένεσιν οὐδὲν ἄτοπον.

26 ἐδείχθη vgl. S. 55, 2 ff. 20 f 29 f vgl. [Plut.] De plac. phil. IV 5
 p. 599 A; Strom. Exc. 10 (VII p. 41, 22 ff edit. Bernadakis)

2 ἤδη St μὴ L καθ' ὄρμην ~ nach ἢ Πο ~ nach κνούμενον L 4 αἰ-
 σθησθαι ποτε L κινήθῃναι δυνήσεται St κινήθῆσθαι δύναται L 5 ἐναργῆς
 St ἐναργῶς L 6 μετελήφθη L¹ μετελήφθη L² 15 ἀποδιαφοῦντων Schw
 18 vor ἕτερόν ist ἐξ von L¹ getilgt 20 vor τὸ ist τῶ von L¹ getilgt
 22 [ἀπάντων] St 23 τῆσδε Lowth (aber τῆσδε bezieht sich auf ἢ . .
 πρώτη ἀπόδειξις) 28 οἰ' ὦν v. Arnim p. 10 31 τοῦ τρίτου St τοῦτου τοῦ L
 das Folgende ist ein Beispiel für den S. 55, 8—12 beschriebenen Fall)

Πρὸς τοὺς Πυρρωνεῖους.

Εἰ φησὶν ἡ ἐποχὴ βέβαιον εἶναι μηδέν, δηλον ὅτι ἀφ' ἑαυτῆς 2
 ἀρξαιμένη πρῶτον ἀνευρέσει ἑαυτήν. ἢ τοίνυν δίδωσιν ἀληθές τι 3
 εἶναι καὶ οὐ περὶ πάντων ἔφεκτόν, ἢ ἐνίσταται μηδὲν εἶναι ἀληθές
 5 λέγονσα. καὶ δηλον ὅτι οὐδ' αὐτὴ πρότερον ἀληθεύσει. ἦτοι γὰρ 4
 αὐτὴ ἀληθεύει ἢ οὐκ ἀληθεύει. ἀλλ' εἰ μὲν ἀληθεύει, δίδωσιν ἀκουσά-
 τι εἶναι ἀληθές. εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀληθῆ ἀπολείπει ἄνω ἀνελευ-
 ἐβούλετο. ἐν ᾧ γὰρ ψευδὴς δείκνυται ἡ ἀναιρούσα ἐποχὴ. | ἐν τούτῳ 5
 τὰ ἀναιρούμενα ἀληθῆ δείκνυται, ὥς ὁ ὄνειρος ὁ λέγων ψευδεὶς εἶναι
 10 πάντας τοὺς ὄνειρους. ἑαυτῆς γὰρ ἀναιρετικὴ οὕσα τῶν ἄλλων γίνε- 6
 ται κερωτικῆ. καὶ ὅπως εἰ ἔστιν ἀληθές, ἀφ' ἑαυτῆς ποιῆσεται τὴν
 ἀρχήν, οὐκ ἄλλον τινὸς οὕσα ἐποχὴ, ἀλλ' ἑαυτῆς πρῶτον.

Ἐπειτα εἰ καταλαμβάνει τις ὅτι ἀνθρωπὸς ἔστιν ἢ ὅτι ἐπέχει, 7
 δηλὸς ἔστι μὴ ἐπέχων. πῶς δ' ἂν καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν ἀμφισβή- 8
 15 τῆσιν ἀφίκετο περὶ πάντων ἐπέχων; πῶς δ' ἂν καὶ ἀπεκρίνετο πρὸς
 τὸ ἐρωτηθέν; περὶ γὰρ αὐτοῦ τούτου δηλὸς ἔστιν οὐκ ἐπέχων, καὶ 9
 μὴν καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ἐπέχει, <δι' > ὁ καὶ εἰ δεῖ πειθόμενον αὐτοῖς
 περὶ πάντων ἐπέχειν, περὶ αὐτῆς πρότερον τῆς ἐποχῆς ἐφέξομεν,
 εἴτε πειστέον αὐτῇ εἴτε καὶ μὴ.

Ἐτι εἰ τοῦτο αὐτό ἔστι τὸ ἀληθές τὸ μὴ εἶδέναι τὸ ἀληθές, οὐδὲ 16. 1
 τὴν ἀρχὴν ἀληθές τι παρ' ἑκείνου δίδεται. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀμφισβη- 16. 1
 τήσιμον ἐρεῖ τὸ ἀγροεῖν | τὰ ἀληθές. ἐν αὐτῷ τούτῳ δίδωσιν εἶναι τὸ 16. 1
 ἀληθές γνώριμον. ἐν ᾧ τὴν περὶ αὐτοῦ ἐποχὴν γαίρεται μὴ βεβαίων.

Αἴρεσις ἔστι πρόσκλησις δογμάτων ἢ, ὥς τινες, πρόσκλησις δό- 2

1—S. 90, 6 Chrysipp Fr. log. 121 Arnim 1—19 vgl. Antiochos von Askalon bei Cic. Acad. II 9, 29; 34, 109; Aristokles bei Eus. Praep. Ev. XIV 18, 8f. 21

24—S. 90, 6 vgl. die Frage, ob die Skepsis eine αἴρεσις genannt werden kann, bei Diog. Laert. Prooem. 20; Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I 16; Suid. s. v. αἴρεσις. Zur Definition von αἴρεσις vgl. außerdem [Galen] Hist. phil. 7; Def. med. 12; zur Def. von δόγμα vgl. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I 13. 16; Adv. Math. VII 151; [Galen] Def. med. 13; Diog. Laert. III 51 f. 24—S. 90, 6 αἴρεσις — ἰσοσθένεια in wörtlicher syrischer Übersetzung unter der Überschrift: »Was Häeresie ist« in Cod. Mus. Brit. Syr. Add. 14533 f. 137^a, abgedruckt bei Zahn, Forsch. III S. 28; Pitra, Anal. Sacra IV 35 Nr. 1. Einführung: ܣܘܨܨܘܪܝܘܫ ܥܝܘܒܪܬܐ.

1 zur Überschrift vgl. v. Arnim p. 11 πυρρωνεῖους L 2 Εἰ φησὶν St εἴη φασίν L εἰ, ἢ φησὶν v. Arnim εἶγε φησὶν Chr. von Wedel, Symbola ad Clementis Alexandrini strom. libr. VIII. interpretandum Diss. Berlin 1905 S. 2 4 ἔφεκτόν Sy ἀφεκτέον L 6 αὐτῆ L 10 ἑαυτῆς Sy αὐτοῦ L 11 κερωτικὴ Hüschel κερωτικῆ L 13 καταλαμβάνει τις v. Arnim καταλαμβάνεται L 14 ἐπέχων v. Arnim ἐπέχων L δ' γὰρ St 15 ἀποκρίνετο L 17 <δι' > Heyse, Schw 19 πειστέον Sy (Index) πιστέον L 20 οὐδὲ εὐθὺς v. Arnim 23 [μὴ] Po. Bunsen (falsch; die ἐποχὴ wird nicht fest behauptet, wenn man die Unerkennbarkeit der Wahrheit zweifelhaft läßt) 24 <εἰ δὲ > αἴρεσις v. Arnim

γρασι πολλοῖς ἀκολουθίαν πρὸς ἄλληλα καὶ τὰ φαινόμενα περιέχουσι πρὸς τὸ εὖ ἤν συντείνουσα. καὶ τὸ μὲν δόγμα ἐστὶ κατάληψις τις λογική, κατάληψις δὲ ἕξις καὶ συγκατάθεσις τῆς διανοίας.

Οὐ μόνον οἱ ἐφεκτικοί, ἀλλὰ καὶ πᾶς δογματικὸς ἔν τισιν ἐπέχειν 3 εἶσθεν ἦτοι παρὰ γνώμης ἀσθένειαν ἢ παρὰ πραγμάτων ἀσάφειαν ἢ παρὰ τὴν τῶν λόγων ἰσοσθένειαν.

Αἱ τῶν ζητήσεων ἔφοδοι καὶ ἀρχαὶ περὶ ταῦτα καὶ ἔν τούτοις εἰσίν.

VI. Προτακτέον δὴ καὶ τῶν ὄρων καὶ τῶν ἀποδείξεων καὶ δια- 17, 1
10 ρέσεων ποσαχῶς λέγεται τὸ ζητούμενον τὰ τε ὁμώνυμα χειριστέον καὶ τὰ συνώνυμα εὐκρινῶς τακτέον κατὰ τὰς σημασίας. ἔπειτα ζη- 2
τητέον εἰ τῶν πρὸς ἕτερα θεωρουμένων ἐστὶν τὸ προκείμενον ἢ καθ' αὐτὸ λαμβάνεται, ἐπὶ τούτοις, εἰ ἔστι, τί ἐστι, τί αὐτῷ συμβέβηκεν, ἢ καὶ οὐτως. εἰ ἔστι, τί ἐστι, διότι ἐστίν. πρὸς δὲ τὴν τούτων θεω- 3
15 ρίαν ἢ τῶν καθ' ἕκαστα γνώσεις καὶ ἢ τῶν καθόλου συνυποβάλλει καὶ τὰ πρότερα καὶ αἱ ἐπὶ τὰς διαφορὰς [αἱ] διαιρέσεις αὐτῶν. ἢ μὲν 4
οὖν ἐπαγωγή φέρει τὸ καθόλου καὶ τὸν ὀρισμὸν, αἱ δὲ διαιρέσεις τὰ εἶδη καὶ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ἄτομον, ἢ δὲ θεωρία τοῦ ποσαχῶς τὴν λήψιν τοῦ οἰκείου, αἱ δὲ διαπορήσεις τὰς κατ' αὐτὰς διαφορὰς 2
20 καὶ τὰς ἀποδείξεις καὶ ἄλλως τὴν θεωρίαν συναύξουσι τὰ τε παρεπόμενα αὐτῇ. ἐκ πάντων δὲ ἐπιστήμη τε παρίσταται καὶ ἀλήθεια. πάλιν τὸ κεφαλαιωθὲν ἐκ τῆς διαιρέσεως ὄρος γίνεται λαμβάνεται 5
γὰρ καὶ πρότερος τῆς διαιρέσεως καὶ ἴστικος ὁ διορισμὸς· πρότερος μὲν ὅταν συγχωρηθῇ ἢ προτεθῇ. ἴστικος δὲ ὅταν ἀποδειχθῇ. καὶ 6
25 κατὰ τὴν αἰσθησιν δὲ ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστα κεφαλαιοῦται τὸ καθόλου. ἀλλ' ἢ γὰρ τῆς ἐπαγωγῆς ἢ αἰσθησις. πῶς δὲ τὸ καθόλου. ἢ μὲν 7
οὖν ἐπαγωγή οὐ τὸ τί ἐστὶ δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι ἐστίν ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ διαιρέσεις δὲ ὅ τι ἐστὶ παρίστησιν. ὅ τε διορισμὸς ὁμοίως τῇ δια- 925 P 8

16 f vgl. Aristot. Top. I 12 p. 105^a 13 ἐπαγωγή ἢ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπὶ τὰ καθόλου ἔφοδος. 17 vgl. Aristot. Metaph. VII 1 p. 1042^a 18, wo τὸ καθόλου synonym mit ὀρισμὸς 18 über τὸ τί ἦν εἶναι vgl. Zeller, Phil. d. Gr. II 2³ S. 207² 26 vgl. Aristot. Anal. post. I 18 p. 81^a 38 ff

1 περιέχουσι Po περιέχουσα L 3 διανοίας, (ὅτι ἂν εἴη αἰρέσεις ἢ τῶν ἐφεκτικῶν· καίτοι) οὐ μόνον v. Arnim (aber es scheinen hier unzusammenhängende Excerpte vorzuliegen) 4 ἐφεκτικοί Sy ἐφεκτοί L 6 ἰσοσθένειαν L 10 χειριστέον (vgl. z. B. Strom. V 5, 3) χωριστέον Sy 11 τὰς Heyse τῆς L 15 συνυποβάλλει Lowth συμβάλλεται St συνυποβάλλει * * Schw 16 αἱ St τὰ L ἐπὶ περὶ Schw [αἱ] St; vgl. διαιρέσεις αἱ κατὰ τὰς διαφορὰς Aristot. p. 90^b 25 17 καὶ καθόλου L bei Seitenwechsel f. 353^{rv} 19 τὰς κατ' αὐτὰς τὰ κατὰ τὰς Schw καθ' αὐτὰς (sic) L

ρέσει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τί ἐστὶ διδάσκει, οὐχὶ δὲ τὸ εἶ ἔστιν, ἢ τε ἀποδείξεις τὰ τρία, τὸ τε εἶ ἔστιν καὶ τὸ τί ἐστὶν καὶ τὸ διὰ τί ἐστὶν, σαφηνίζει. εἰσὶ δὲ ἔνιοι καὶ τῆς αἰτίας ἐμπεριεχτικοὶ ὄροι.

Ἐπεὶ δὲ ἐπίστασθαι ἔστιν ὅταν ἴδωμεν τὴν αἰτίαν, αἰτίαι δὲ 18, 1
 5 τέσσαρες, ἢ ὕλη, τὸ κινεῖν, τὸ εἶδος, τὸ τέλος, τετραχῶς ἔσται ὁ
 διορισμός. ληπτέον οὖν πρῶτον τὸ γένος, ἐν ᾧ ἔστι τῶν ἐπάνω τὰ 2
 ἐγγύτατα, μετὰ τοῦτο τὴν προσεχῆ διαφοράν. ἢ δὲ συνέχεια τῶν
 διαφορῶν τεμνομένη καὶ ἀποδιαιρουμένη τὸ τί ἦν εἶναι ἐκπληροῖ.
 οὐκ ἀνάγκη δὲ πάσας λέγειν ἐκάστου τὰς διαφοράς, ἀλλὰ τὰς εἰδοποι- 3
 10 ούσας. ἢ γεωμετρικῆ ἀνάλυσις καὶ σύνθεσις τῆ διαλεκτικῆ διαρέσει 4
 καὶ ὀρισμῷ ἔοικεν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς διαιρέσεως ἐπὶ τὰ ἀπλούστερα
 καὶ ἀρχικώτερα ἀνατρέχουμεν. τὸ γοῦν γένος τοῦ ζητουμένου πρό- 5
 γματος διαιροῦμεν εἰς τὰ ἐνυπάρχοντα αὐτῷ εἶδη, οἷον ἐπὶ τοῦ ἀν-
 15 θρώπου τὸ ζῶον γένος ὃν εἰς τὰ ἐμφαινόμενα εἶδη διαιροῦμεν, τὸ
 θνητὸν καὶ ἀθάνατον, καὶ οὕτως αἰεὶ τὰ σύνθετα δοκοῦντα εἶναι
 γένη εἰς τὰ ἀπλούστερα εἶδη τέμνοντες ἐπὶ τὸ [μὴ] ζητούμενον καὶ
 μηκέτι τομῆν ἐπιδεχόμενον παραγινόμεθα. τὸ γὰρ ζῶον εἰς τὸ θνη- 6
 τὸν καὶ ἀθάνατον διελόντες, εἶτα μέντοι τὸ θνητὸν εἰς τὸ χερσαῖον
 καὶ ἔνυδρον, καὶ πάλιν τὸ χερσαῖον εἰς τὸ πτηνὸν καὶ πεζόν, καὶ
 20 οὕτως τὸ προσεχὲς τῷ ζητουμένῳ εἶδος, ὃ καὶ περιλαμβάνει τὸ ζητού-
 μενον, διαιροῦντες ἀφιζόμεθα τέμνοντες ἐπὶ τὸ ἀπλούστατον εἶδος,
 ὅπερ ἄλλο μὲν οὐδέν, μόνον δὲ τὸ ζητούμενον περιλαμβάνει. πάλιν 7
 γὰρ τὸ πεζὸν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον διαιρούμεθα. κἄπειτα τὰ προσ-
 25 εχῆ τῶν ἐκ τῆς διαιρέσεως λαμβανομένων εἰδῶν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκ-
 λεγόμενοι καὶ ἐπισυνθέντες εἰς ἓνα λόγον τὸν ὄρον τοῦ ἀνθρώπου
 ἀποδίδομεν, ὅς ἐστι ζῶον θνητὸν, χερσαῖον, πεζόν, λογικόν.

Ὅθεν ὕλης μὲν τάξιν ἐπέχει ἢ διαίρεσις τῷ ὄρῳ, τὴν ἀπλότητα 19, 1
 τοῦ ὀνόματος ἀναζητοῦσα, τεχνίτου δὲ καὶ δημιουργοῦ ὁ ὄρος ἐπι-
 συντιθεὶς καὶ κατεσκευάζων καὶ τὴν γνώσιν τοῦ ὄντος περιπέττει.
 30 οὗτ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων | οὗτε τῶν ἰδεῶν οἱ ὄροι, ἀλλὰ γὰρ ὄν 2 41 §
 πραγμάτων [ὄν] ἔχομεν καθολικὰς διανοίας, τούτων τῶν διανοιῶν
 τοὺς ἐξηρηρευτικοὺς λόγους εἶναι φαιμεν· τούτων γὰρ τῶν διανοιῶν

4f zu den vier αἰτίαι vgl. Aristot. Anal. post. II 11 p. 94a 21; Phys. ausc. II 3 p. 194b 23; Metaphys. I 3 p. 983a 26 u. Zeller, Phil. d. Gr. II 2³ S. 327²

7f vgl. Aristot. De anim. membr. I 3 p. 643b 33 τοῦτο γὰρ ἢ συνέχεια βούλεται τῶν ἀπὸ τοῦ γένους κατὰ τὴν διαιρέσιν διαφορῶν ὡς ἐν τι τὸ πᾶν ὄν. 30f vgl. Zeller a. a. O. S. 210⁴, 212³

4 ἴδωμεν corr. aus εἶδωμεν L¹ 16 [μὴ] Po 23 vor πεζόν ist πεζ von L¹ gestrichen 30 οὗτ' αὐτῶν (vgl. S. 93, 2) St οὐ τούτων L ὄν Wi τῶν L 31 [ὄν] Wi

καὶ αἱ διαιρέσεις γίνονται. τῶν δὲ διαιρέσεων ἢ μὲν | τις εἰς εἶδη 3 926 P
 διαμεῖ τὸ διαιρούμενον ὡς γένος, ἢ δὲ τις εἰς μέρη ὡς ὅλον, ἢ δὲ
 εἰς τὰ συμβεβηκότα. ἢ μὲν οὖν τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη διαιρέσεις ὡς 4
 ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ μέγεθος ἐπινοεῖται, ἢ δὲ εἰς τὰ συμβεβηκότα
 οὐδέποτε ὅλη δύναται διαληφθῆναι, εἰ γε καὶ οὐσίαν ἐκάστω δει- 5
 πάντως τῶν ὄντων ὑπάρχειν. ὅθεν ἐδόκιμοι ἄμφο εἴτια αἱ διαι- 5
 ρώσεις, μόνη δὲ εὐδοκιμεῖ ἢ τοῦ γένους εἰς εἶδη τομῆ, ὅφ' ἣς χαρα-
 κτηρίζεται ἢ τε ταυτότης ἢ κατὰ γένος ἢ τε ἑτερότης ἢ κατὰ τὰς
 ἰδικὰς διαφοράς. τὸ εἶδος αἰ ἔν τινι μέρει θεωρεῖται, οὐ μὴν ἀνά- 6
 10 πάλιν, εἰ τι μέρος ἐστί τινος, τοῦτο καὶ εἶδος γενήσεται. ἢ γὰρ χεῖρ
 μέρος μὲν ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, εἶδος δὲ οὐκ ἔστιν. καὶ τὸ μὲν γένος 7
 ἐν τοῖς εἶδεσιν ἐνυπάρχει, τὸ γὰρ ζῶον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν
 τῷ βοί, τὸ δὲ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν οὐκ ἐνυπάρχει, οὐ γὰρ ὁ ἀνθρω-
 πος ἐν τοῖς ποσὶν ὑπάρχει. διὸ κυριώτερον τὸ εἶδος τοῦ μέρους, 8
 15 καὶ ὅσα τοῦ γένους κατηγορεῖται, ταῦτα πάντα καὶ τοῦ εἶδους κατη-
 γορηθήσεται.

Ἀριστον μὲν οὖν εἰς δύο διαιρεῖν εἶδη τὸ γένος, εἰ δὲ μή, εἰς 20, 1
 τρία. τὰ τοίνυν εἶδη γενικώτερον μὲν διαιρούμενα χαρακτηρίζεται
 τῷ τε ταυτῷ καὶ θατέρῳ, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν γενικῶς σημαινόμενον
 20 διαιρούμενα χαρακτηρίζεται. ἕκαστον γὰρ τῶν εἰδῶν ἢτοι οὐσία ἐστὶν 2
 ὡςπερ ὅταν λέγομεν τῶν ὄντων τὸ μὲν σῶμάτ' ἐστὶ. τὰ δὲ ἀσώ-
 ματα ἢ ποσὸν ἢ ποιὸν ἢ πρὸς τι ἢ τοῦ ἢ πότε ἢ κείσθαι ἢ ἔχειν
 ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. παντὸς οὐτινοσοῦν ἐπιστήμων τίς ἐστὶ, τούτου 3
 καὶ τὸν ὄρον ἀποδώσει, ὡς ὁ γε μὴ δυνάμενος λόγῳ περιλαβεῖν καὶ
 25 ὀρίσασθαι ὀτιοῦν, τούτου ἐπιστήμων οὐκ ἂν ποτε εἴη. ἐκ δὲ τῆς 4
 τοῦ ὄρον ἀγνοίας καὶ τὰς πολλὰς ἀμυγισθητάς γίνεσθαι καὶ τὰς
 ἀπάτας συμβεῖναι. εἰ γὰρ ὁ τὸ πρᾶγμα εἰδὼς ἔχει κατὰ διάνοιαν τὴν 5
 εἶδωσιν αὐτοῦ. δύναται δὲ καὶ λόγῳ σαφηνοῖαι ὁ διανοεῖται, ἢ δὲ τῆς
 διανοίας ἐρημνεία ὄρος ἐστίν, ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν εἰδὸτα τὸ πρᾶγμα
 30 δύνασθαι αὐτοῦ καὶ τὸν ὄρον ἀποδιδόναι.

Προσλαμβάνεται δὲ ὄροις καὶ ἡ διαφορά. σημεῖον τάξιν ἐπέχονσα 21, 1
 τῷ ὄρῳ. τῷ γοῦν τοῦ ἀνθρώπου ὄρῳ τὸ γελαστικὸν προστεθὲν
 ποιεῖ τὸ ὅλον ζῶον λογικόν, θνητόν, χερσαῖον, πεζόν, γελαστικόν.

20—23 vgl. Aristot. Categ. 4 p. 1b 25 ff; Zeller, Phil. d. Gr. a. a. O. S. 258 ff

32 f vgl. Aristot. De anim. membr. III 10 p. 673a 8 μόνον γελᾶν τῶν ζῶων
 ἀνθρώπων.

2 vor μέρη ist εἶδη von L¹ getilgt 13 vor οὐκ ist ε von L¹ getilgt
 17 διαιρεῖν (vgl. z. B. Aristot. p. 643a 17; 1069a 34) Arcerius θεωρεῖν L 18 [διαι-
 ρούμενα χαρακτηρίζεται] St 22 (ἢ κείσθαι ἢ ἔχειν) (aus Arist. u. S. 94, 26) St
 23 οὐ τινος οὖν L

σημεῖα γάρ ἐστι τὰ κατὰ διαφορὰν προσαγόμενα τῷ ὄρω οἰκείων 2
 πραγμάτων, τὴν δὲ φύσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὐκ ἐνδείκνυται.
 ἀντίκα ἰδίου ἀπόδοσίν φασιν εἶναι τὴν διαφορὰν. καὶ καθὸ τῶν 3
 ἄλλων ἀπάντων διαγίνοι τὸ ἔχον τὴν διαφορὰν. ἢ μόνω ὑπέρχει καὶ
 5 ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος ἐν τοῖς ὄροις, ἀνάγκη τὸ πρῶτον
 γένος ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὑποστατὸν [δεῖ] παραλαμβάνειν. ἐν μὲν οὖν 4
 τοῖς μακροτέροις | ὄροις τὸ πλῆθος τῶν εἰδῶν τῶν ἐξευρισκομένων 927 P
 διὰ τῶν δέκα κατηγοριῶν, ἐν δὲ τοῖς ἐλαχίστοις τὰ προηγουμένα τῶν
 προσεχῶν εἰδῶν ληφθέντα τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν διασημαίνει τοῦ
 10 πράγματος, ὁ δὲ ἐλάχιστος ἐκ τριῶν συνέστηκεν, τοῦ γένους καὶ οὐκ
 τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰδῶν. γίνεται δὲ τοῦτο διὰ συντομίαν. γὰρ μὲν οὖν. 5
 ἀνθρωπὸς ἐστὶ τὸ ζῷον λογικόν, γελαστικόν. τό τε ἐξαιρέτως συμπερι-
 γὰρ τῷ ὀριζομένῳ προσπαρρηπτόν. ἢ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν αὐτοῦ ἢ τὸ
 ἴδιον ἔργον αὐτοῦ καὶ τοιούτων τινῶν ἄλλων. ἐξηγητικὸς οὖν ὁ 6
 15 ὄρος ὃν τῆς τοῦ πράγματος οὐσίας περιλαβεῖν μὲν ἀκριβῶς τὴν φύ-
 σιν τοῦ πράγματος ἀδυνατεῖ, διὰ δὲ τῶν κυριωτάτων εἰδῶν τὴν
 δήλωσιν τῆς οὐσίας ποιεῖται καὶ σχεδὸν ἐν ποιότητι ὁ ὄρος τὴν οὐ-
 σίαν ἔχει.

VII. Τὰ ποιητικὰ τῆς ἐποχῆς αἷτια δύο ἐστὶν τὰ ἀνωτάτω, ἐν 22. 1
 20 μὲν τὸ πολυτρόπον καὶ ἄστατον τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, ὅπερ γεν-
 νητικὸν εἶναι πέφυκεν τῆς διαφωνίας ἢ τοῖς ἀλλήλων πρὸς ἀλλή-
 λους ἢ τῆς ἑαυτῶν πρὸς ἑαυτούς, δεύτερον δὲ ἢ ἐν τοῖς οὐσί δια-
 φωνία, ἢ καὶ εἰκότως ἐμποιητικῆ καθέστηκε τῆς ἐποχῆς. μήτε γάρ 2
 πάσαις ταῖς φαντασίαις πιστεύειν δυνηθέντες διὰ τὴν μάχην μήτε
 25 πάσαις ἀπιστεῖν διὰ τὸ καὶ τὴν λέγονσαν πάσαις ἀπίστοις ὑπέρχειν.
 ἐξ ἀπασῶν οὐδὲν συμπεριγράφεσθαι πάσαις μήτε τισὶ μὲν πιστεῖν.
 τισὶ δὲ ἀπιστεῖν διὰ τὴν ἰσότητα, κατήχθημεν εἰς ἐποχὴν. τούτων 3
 δὲ αὐτῶν τῶν ἀρχικωτάτων τῆς ἐποχῆς τὸ μὲν ἀβέβαιον τῆς δια-
 νοίας γεννητικὸν ἐστὶ διαφωνίας, ἢ δὲ διαφωνία προσεχὲς αἷτιον τῆς
 30 ἐποχῆς, ὅθεν πλήρης μὲν ὁ βίος δικαστηρίων τε καὶ βουλευτηρίων
 καὶ ἐκκλησιῶν καὶ καθόλου τῆς περὶ τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ
 αἰρέσεως (καὶ φυγῆς), ἄπερ ἠπορημένης ἐστὶ διανοίας καὶ πρὸς τὴν

4 f vgl. Aristot. Top. I 5 p. 102^a 18 ἴδιον δ' ἐστὶν ὃ μὴ δηλοῦ μὲν τὸ τί ἦν
 εἶναι, μόνω δ' ὑπέρχει καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος. 19—S. 94. 4 schließt
 sich an S. 90, 6 an; vgl. Ainesidemos bei Aristokles in Eus. Praep. Ev. XIV 18, 11;
 Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I 36 f 19—23 vgl. S. Sepp. Pyrrh. Stud. Freising
 1893 S. 59 f

4 ἢ St ὁ I 5 ἀνάγκη Sy 6 [δεῖ] St 12 (λογικόν,) St 32 αἰρέ-
 σεως (καὶ φυγῆς) (vgl. Philo De ebr. 169. 171 [I p. 383 M]) St στάσεως Wi

τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων ἰσοθένειαν μετοκλαζούσης τεκμήρια. πλῆρεις δ' αἰ θῆκαι τῶν βιβλίων καὶ αἰ συντάξεις καὶ αἰ πραγματεῖαι 4 τῶν διαφωνούντων ἐν τοῖς δόγμασι καὶ πεπεικότων ἑαυτοὺς τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν γινώσκειν.

- 5 VIII. Τρία ἐστὶ περὶ τὴν φωνήν· τὰ τε ὀνόματα σύμβολα ὄντα 23, 1 τῶν νοημάτων κατὰ τὸ προηγουμένον, κατ' ἐπεκτατότητα δὲ καὶ τῶν ἔποικιμένων. διέτερον δὲ τὰ νοήματα ὁμοιώματα καὶ ἐκτεπώματα τῶν ἔποικιμένων ὄντα (ὅθεν ἅπασι καὶ τὰ νοήματα τὰ αὐτὰ ἐστὶ) διὰ τὸ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἔποικιμένων ἅπασιν ἐγγίνεσθαι 928 P
10 ἔπωσιν, οὐκ ἐτι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα διὰ τὰς διαλέκτους τὰς διαφύρασι· τρίτον δὲ τὰ ἔποικιμένα πράγματα, ἄγ' ὅν ἡμῖν τὰ νοήματα 332 S ἐκτεπώονται. τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τῇ γραμματικῇ εἰς τὰ καθολικὰ 2 στοιχεῖα κθ' ἀνάγεται· ὁρισμένα γὰρ χροὴ εἶναι τὰ στοιχεῖα· τῶν γὰρ καθ' ἕκαστα ἀπέφθον ὄντων μὴ εἶναι ἐπιστήμων. ἴδιον δὲ ἐπιστήμης 15 καθολικοῖς ὑπερεῖδῃσθαι θεωρήμασι καὶ ὁρισμένοις. ὅθεν τὰ καθ' ἕκαστα εἰς τὰ καθόλου ἀνάγεται. ἡ δὲ τῶν φιλοσόφων πραγματεῖα 3 περὶ τὰ τὰ νοήματα καὶ τὰ ἔποικιμένα καταγίνεται. ἐπὶ δὲ τούτων τὰ καθ' ἕκαστα ἅπασιν. στοιχεῖά τινα καὶ τούτων εἰσθῆ. ἄγ' ἂ πᾶν τὸ ζητούμενον ἀπάγεται. καὶ εἰ μὲν γαίνοιτο ἄγ' ἐν τι ἐποδεδυζός 4 τῶν στοιχείων ἢ καὶ πλείον, ἀποφανόμεθα αὐτὸ εἶναι, εἰ δὲ πάντα διαγῆροι, μηδεμίῃ εἶναι. τῶν λεγομένων τὰ μὲν μετὰ συμπλοκῆς 5 λέγεται, ὡς τὸ «ἄνθρωπος τρέχει». τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς λέγεται, ὡς τὸ «ἄνθρωπος» καὶ ὡς τὸ «τρέχει» καὶ ὅσα λόγον οὐκ ἀποτελεῖ οὐδὲ τάλιθός ἢ τὸ ψευδός ἔχει. τῶν δὲ «μὴ» μετὰ συμπλοκῆς λεγομέ- 20 ρων τὰ μὲν οὐσίαν σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ ποσόν, τὰ δὲ πρὸς τι, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτέ, τὰ δὲ κείσθαι, τὰ δὲ ἔχειν, τὰ δὲ ποιεῖν, τὰ

5—12 vgl. Aristot. De interpr. 1 p. 16^a 3ff 14—16 ἴδιον ἐπιστήμης — ἀνάγεται Sacr. Par. 278 Holl 21—23 vgl. Aristot. Cat. 2 p. 1^a 16 τῶν λεγομένων τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δ' ἄνευ συμπλοκῆς. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμπλοκὴν οἷον ἄνθρωπος τρέχει, ἄνθρωπος νικᾷ· τὰ δ' ἄνευ συμπλοκῆς οἷον ἄνθρωπος, βοῦς, τρέχει, νικᾷ. 23f vgl. Aristot. Cat. 4 p. 2^a 7 ἅπασα γὰρ δοκεῖ κατὰφασιν καὶ ἀπόφασιν ἦτοι ἀληθῆς ἢ ψευδῆς εἶναι· τῶν δὲ κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων οὐδὲν οὔτε ἀληθῆς οὔτε ψευδῆς ἐστίν. οἷον ἄνθρωπος, λευκόν, τρέχει, νικᾷ. 24 vgl. Aristot. a. a. O. p. 1^b 25 τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων ἕκαστον ἦτοι οὐσίαν σημαίνει κτλ.

1 ἰσοθένειαν (vgl. S. 90, 6) Heyse und von Wedel εἰς ἀσθένειαν L 5 τὰ τε] τὰ μὲν St 12f ἡ γραμματικῇ . . . ἀνάγει Hervet 13 ἀνάγεται St ἀνάγει L 15 ὁρισμοῖς Sacr. Par. 16 τὰ] τὸν Sacr. Par. 17 ἐπει Hervet καὶ L 18 εἰσθῆ He εἰσθῆ L 19 ἐποδεδυζός L 21f μετὰ — τὰ δὲ Po aus Aristot. De cat. 2 p. 1^a 17 24 οἰδὲ St δ δὴ L ὅς δὴ Bunsen <μὴ> μετὰ St ἔπει Po aus Arist.

δὲ πάσχειν, ἃ δὴ καὶ στοιχεῖα τῶν ὄντων φραμὲν τῶν ἐν ὕλῃ καὶ μετὰ τὰς ἀρχάς. ἔστι γὰρ λόγῳ θεωρητὰ ταῦτα, τὰ δὲ ἄλλα νῶ μόνῳ ληπτὰ ἔστι κατὰ τὴν πρώτην ἐπιβολήν.

Τῶν δὲ ὑπὸ τὰς δέκα κατηγορίας ὑποτασσομένων τὰ μὲν καθ' 24, 1
 5 αὐτὰ λέγεται, ὡς αἱ ἐννέα κατηγορίαι, τὰ δὲ πρὸς τι. καὶ πάλιν τῶν 2
 ὑπὸ ταύτας τὰς δέκα κατηγορίας τὰ μὲν ἔστι συνώνυμα, ὡς βοῦς καὶ
 ἄνθρωπος, καθὼ ζῷον· ἔστι γὰρ συνώνυμα ὧν τό τε ὄνομα ἀμφοῖν
 κοινόν, τὸ ζῷον, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός, τουτέστιν ὁ ὄρος, [τουτέστιν]
 οὐσία ἔμφυχος· ἑτερόνυμα δὲ ὅσα περὶ τὸ αὐτὸ ὑποκειμένον ἐν δια- 3
 10 φήροις ἔστιν ὀνόμασιν, οἷον ἀνάβασις καὶ κατάβασις· | ὁδὸς γὰρ ἡ 929 P
 αὐτή, ἥτοι εἰς τὸ ἄνω ἢ εἰς τὸ κάτω· τὸ δ' ἄλλο εἶδος τῶν ἑτερο- 4
 νύμων, οἷον ἵππος καὶ μέλας, καὶ ὄνομα καὶ λόγον ἕτερον ἀλλήλων
 ἔχοντα μηδὲ τοῦ ὑποκειμένου κοινονοῦντα, ἕτερα δὴ λεκτέον, οὐχ
 ἑτερόνυμα. πολυνώνυμα δὲ τὰ τὸν μὲν λόγον τὸν αὐτὸν ἔχοντα, 5
 15 ὄνομα δὲ διάφορον ὡς ἄσρ, ξίφος, γάσγανον. παρόνυμα δ' ἔστι τὰ 6
 παρά τι ἕτερον ὀνομασμένα, ὡς ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρεῖος, τὰ 7
 δὲ ὁμώνυμα τῶ αὐτῷ ὀνόματι χωόμενα, λόγον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν
 ἔχοντα, οἷον ἄνθρωπος τό τε ζῷον καὶ γεγραμμένος. τῶν δὲ ὁμο- 8
 νύμων τὰ μὲν ἀπὸ τύχης ὁμωνυμει, ὡς Αἴας ὁ Λοκρὸς καὶ ὁ Σαλα-
 20 μίνιος, τὰ δὲ ἀπὸ διανοίας, καὶ τούτων τὰ μὲν καθ' ὁμοιότητα, ὡς
 ἄνθρωπος τό τε ζῷον καὶ ὁ γεγραμμένος, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν, ὡς
 »πόδες Ἰθης« καὶ οἱ ἡμέτεροι πόδες διὰ τὸ κατωτέρω εἶναι, τὰ δὲ
 κατ' ἐνέργειαν, ὡς ποὺς πλοίου, δι' οὗ τὸ πλοῖον πλεῖ, καὶ ποὺς ὁ
 ἡμέτερος, δι' οὗ κινούμεθα. λέγεται ὁμώνυμα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ 9
 25 πρὸς τὸ αὐτό, ὡς [ἀπὸ] τοῦ ἱατροῦ τὸ βιβλίον καὶ τὸ σμιλίον ἱατρικὰ
 ἀπὸ τε τοῦ χωόμενου ἱατροῦ καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον τὸν ἱατρικόν.

IX. Τῶν αἰτίων τὰ μὲν προκαταρκτικά, τὰ δὲ συνεκτικά, τὰ δὲ 25, 1
 συνεργά, τὰ δὲ ὧν οὐκ ἄνευ. προκαταρκτικά μὲν τὰ πρώτως ἀφορ- 2
 μὴν παρεχόμενα εἰς τὸ γίγνεσθαι τι, καθάπερ τὸ κάλλος τοῖς ἀκο-
 30 λάστοις τοῦ ἔρωτος· ὄφθ' ἐν γὰρ αὐτοῖς τὴν ἐρωτικὴν διάθεσιν ἐμποιεῖ
 μόνον, οὐ μὴν καταπραγμασμένους. συνεκτικά δὲ ἅπερ συνώνυμος καὶ 3

4—26 zu συνώνυμα, παρόνυμα, ὁμώνυμα vgl. Aristot. Cat. 1 p. 1^a 1—15
 8 f vgl. Aristot. Top. V 5 p. 135^a 18 εἴη ἂν ἴδιον τοῦ ζῷον τὸ οὐσία ἔμφυχος.
 22 vgl. Y 59 27—S. 96, 5 Chrysipp Fr. phys. 346 Arnim; vgl. Zeller, Phil. d.
 Gr. III 1³ S. 132² 27 f vgl. S. 101, 13 f 28 zu ὧν οὐκ ἄνευ vgl. Zeller, Phil.
 d. Gr. II 2³ S. 331¹; J. Bernays, Die Dialoge des Aristoteles S. 160

8 [τουτέστιν] St 13 δὴ Heyse δὲ L 24 λέγεται (δὲ) Di 25 [ἀπὸ] St
 [ἀπὸ τοῦ ἱατροῦ] Po 31 μόνον] μὲν v. Arnim (falsch; vgl. μόνον im gleichen
 Zusammenhang Plut. Mor. p. 1056 B. D u. 1057 B) συνωνύμως Sy συνώνυμα L

αὐτοτελή καλεῖται, ἐπειδήπερ αὐτάρκως δι' αὐτῶν ποιητικά ἐστὶ τοῦ
ἀποτελέσματος. ἐξῆς δὲ πάντα τὰ αἴτια ἐπὶ τοῦ μανθάνοντος δει- 4
κτέον. ὁ μὲν πατὴρ αἰτίον ἐστὶ προκαταρκτικὸν τῆς μαθήσεως, ὁ
διδάσκαλος δὲ συνεκτικόν, ἡ δὲ τοῦ μανθάνοντος φύσις συνεροῦν
5 αἰτίον, ὁ δὲ χρόνος τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπέχει.

Αἰτίον δὲ κυρίως λέγεται τὸ παρεκτικόν τινος ἐνεργητικῶς, ἐπεὶ 5
καὶ τὸν σίδηρον τμητικὸν φασιν εἶναι οὐ μόνον ἐν τῷ τέμνειν, ἀλλὰ
καὶ ἐν τῷ μὴ τέμνειν· οὕτως οὖν καὶ τὸ παρεκτικὸν ἄμφω σημαίνει
καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν καὶ τὸ μηδέπω μὲν, δυνάμει δὲ κεκορημένον τοῦ
10 ἐνεργῆσαι.

Οἱ μὲν οὖν σώματων, οἱ δ' ἀσωμάτων φασὶν εἶναι τὰ αἴτια· οἱ 26, 1
δὲ τὸ μὲν σῶμα κυρίως αἰτίον φασί, τὸ δὲ ἀσώματον καταχορη- 930 P
στικῶς καὶ οἷον αἰτιωδῶς· ἄλλοι δ' ἔμπαλιν ἀναστρέφουσι, τὰ
μὲν ἀσώματα κυρίως αἴτια λέγοντες, καταχορηστικῶς δὲ τὰ σώματα.
15 οἷον τὴν τομὴν ἐπίστροφον οὔσαν ἀσώματον εἶναι καὶ αἰτίαν εἶναι τοῦ
τέμνειν, ἐνεργείας οὔσης καὶ ἀσωμάτων, καὶ τοῦ τέμνεσθαι ὁμοίως τῇ
τε μαχαίρας καὶ τῷ τεμνομένῳ σώμασιν οὔσιν.

Τὸ >τινῶν ἐστὶν αἰτίον< λέγεται τριχῶς, τὸ μὲν ὅ ἐστιν αἰτίον, 2
οἷον ὁ ἀνδριαντοποιός, τὸ δὲ ὅ ἐστιν αἰτίον, <οἷον> τοῦ γίνεσθαι
20 τὸν ἀνδριάντα, τὸ δὲ ὅ ἐστιν αἰτίον, ὅσπερ τῇ ὕλῃ· τῷ χαλκῷ γὰρ
αἰτίος ἐστὶ τοῦ γίνεσθαι τὸν ἀνδριάντα. τὸ γίνεσθαι οὖν καὶ τὸ 3
τέμνεσθαι, τὰ ὅ ἐστιν αἰτίον, ἐνέργειαι οὔσαι ἀσωματοί εἰσιν.

Εἰς ὃν λόγον κατηγορημάτων ἢ, ὡς τινες, λεπτῶν (λεπτὰ γὰρ 4
τὰ κατηγορήματα καλοῦσιν Κλεάνθης καὶ Ἀρχέδημος) αἴτια τὰ αἴτια·
25 ἢ, ὅπερ καὶ μᾶλλον, τὰ μὲν κατηγορημάτων αἴτια λεχθήσεται, οἷον
τοῦ >τέμνεται<, οὐ πτώσις τὸ τέμνεσθαι, τὰ δ' ἀξιωμάτων, ὡς τοῦ >ναῦς

6—14 Chrysipp Fr. phys. 344 f Arnim 9 vgl. den Gegensatz zwischen δυνάμενα und ἐνεργοῦντα bei Aristot. Phys. ausc. II 3 p. 195^b 4f 11—22 vgl. Sext. Emp. Adv. Math. IX 211 ff 18—21 das Beispiel ist aristotelisch; vgl. Aristot. Phys. II 3 p. 194^b 23; Metaph. IV 2 p. 1013^b 6ff 23. S. 97, 1 f vgl. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. III 14 οἱ μὲν προσηγοριῶν αἰτίον εἶναι τὸ αἰτίον ἡμέτερον οἷον τῆς χύσεως, οἱ δὲ κατηγορημάτων οἷον τοῦ χεῖσθαι. 23 f vgl. Zeller, Phil. d. Gr. III 1³ S. 86³; Kleantes Fr. 7 Pearson, 488 Arnim Stoic. vet. fr. 1 p. 109; Archedemos von Tarsos Fr. 8 Arnim III p. 262 f 23—26 zu λεπτὰ, κατηγορήματα, ἀξιώματα vgl. Diog. Laert. VII 63

1 αὐτῶν ποιητικά v. Arnim (vgl. dagegen Pohlenz, BphW 23 [1903] Sp. 969) αἰτοῦ ποιητικόν L 9f κεκμημένον τὸ ἐνεργῆσαι St 18 τινῶν von Wedel τίνων L 19 u. 20 τὸ Heysse ὁ L ὁ Wi 19 <οἷον> Mewaldt 20 τῇ ὕλῃ Wi ἢ ὕλῃ L 21 αἰτίος <ὁ ἀνδριαντοποιός> St αἰτιόρ Schw 22 οἱ] ὧν St αἰτίον von Wedel αἴτια L 23 Εἰς] Καθ' v. Arnim Δι' St 24 <αἴτια> St 26 τοῦ¹ v. Arnim τὸ L τέμνεται Hervet τέμνεσθαι L τοῦ²] τὸ Lowth

γίνεται, οὐδὲ πάλιν [ἡ] πτώσις ἐστὶ τὸ ναῦν γίνεσθαι Ἀριστοτέλης
 δὲ προσηγοριῶν, οἷον τῶν τοιούτων, οἰκίας, νεώς, καύσεως, τομῆς.
 ἡ πτώσις δὲ ἀσώματος εἶναι ὁμολογείται διὸ καὶ τὸ σόφισμα ἐκεῖνο 5
 οὕτως λύεται· ὃ λέγεις, διέρχεται σου διὰ τοῦ στόματος, ὅπερ ἀλη-
 5 θές, οἰκίαν δὲ λέγεις, οἰκία ἄρα διὰ τοῦ στόματός σου διέρχεται,
 ὅπερ ψεῦδος· οὐδὲ γὰρ τὴν οἰκίαν λέγομεν σῶμα οὖσαν, ἀλλὰ τὴν
 πτώσιν ἀσώματος οὖσαν, ἧς οἰκία τυγχάνει. |

Καὶ τὸν οἰκοδόμον οἰκοδομεῖν λέγομεν κατὰ τὴν ἐπὶ τὸ γενησό- 333 § 27, 1
 μενον ἀναφοράν. οὕτως φαιμέν χλαμύδα ἐφαίνεσθαι *· τὸ γὰρ ποι-
 10 οῦν ἐνεργείας δηλωτικὸν ὑπάρχει. οὐκ ἔστι δὲ ἐτέρον μὲν τὸ ποιοῦν, 2
 ἐτέρον δὲ τὸ αἴτιον, ἀλλὰ ταυτοῦ [τῆς χλαμύδος καὶ τῆς οἰκίας]· καὶ
 ὃ γὰρ αἴτιος τοῦ γίνεσθαι, κατὰ τοῦτο καὶ ποιητικὸς ἐστὶ τοῦ γίνε-
 σθαι. τὸ [δὲ] αὐτὸ ἄρα αἴτιον καὶ ποιητικόν [καὶ δι' ὅ]. καὶ εἰ μὲν 3
 τί ἐστὶν αἴτιον καὶ ποιητικόν, τοῦτο πάντως ἐστὶ καὶ δι' ὅ, εἰ δὲ τί
 15 ἐστὶ δι' ὅ, οὐ πάντως τοῦτο καὶ αἴτιον. πολλὰ γοῦν ἐφ' ἐν ἀπο-
 τέλεσμα συντρέχει, δι' ἃ γίνεται τὸ τέλος, ἀλλ' οὐκ ἔστι πάντα αἴτια.
 οὐ γὰρ ἂν ἐτεκνοκτόνησεν Μήδεια, εἰ μὴ ὠργίσθη, οὐδ' ἂν ὀργίσθη, 4
 εἰ μὴ ἐζήλωσεν, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ ἠράσθη, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ ἰάσων
 ἐπλευσεν εἰς Κόλχους, οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ Ἀργῶ κατεσκευάσθη, οὐδὲ
 20 τοῦτο, εἰ μὴ τὰ ξύλα ἐκ τοῦ Πηλίου ἐτμήθη. | ἐν τοῦτοις γὰρ ἅπασιν 931 P 5
 τοῦ δι' ὅ· τυγχάνοντος οὐ πάντα τῆς τεκνοκτονίας αἴτια τυγχάνει,
 μόνῃ δὲ ἡ Μήδεια.

[Διὸ] τὸ μὴ κωλύον ἀνενέργητόν ἐστιν, διὸ οὐκ ἔστιν αἴτιον τὸ 6
 μὴ κωλύον, ἀλλὰ τὸ κωλύον. ἐν γὰρ τῷ ἐνεργεῖν καὶ θρᾶν τι τὸ
 25 αἴτιον νοεῖται. ἔτι τὸ μὴ κωλύον κερχώριστα τοῦ γινομένου (διὰ 28, 1
 τοῦτο γοῦν ἐπιτελεῖται, ὅτι τὸ δυνάμενον κωλύειν οὐ πάρεστιν),

1—7 vgl. Zenon Fr. 23 Pearson 65 Arnim (= Stob. Ecl. I 12, 3 p. 137, 3 Wachsm.)
 . . . ταύτας (τὰς ιδέας) δὲ οἱ Στωικοὶ φιλόσοφοι φασὶ ἀνεπάρκτως εἶναι καὶ τῶν
 μὲν ἐνοημάτων μετέχειν ἡμᾶς, τῶν δὲ πτώσεων, ἃς δὴ προσηγορίας καλοῦσι, τυγ-
 χάνειν (τὰ ὑπάρχοντα). 3—7 vgl. Chrysipp Fr. log. 279 Arnim (Diog. Laert.
 VII 187); Seneca Ep. 117 9 f vgl. Z. 24f und Strom. I 82, 3 φαιμέν τὸ αἴτιον
 ἐν τῷ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν καὶ θρᾶν νοεῖσθαι. 13—22 Chrysipp Fr. phys. 347
 Arnim 17—22 vgl. Euripid. Medea 1—11; Cic. De fato 35; Schmekel, Philo-
 sophie der mittleren Stoa S. 171 23—S. 98, 2 vgl. Strom. I 82 f

1 γίνεται Hervet γίνεσθαι L [ἡ] von Arnim, Wi 2 προσηγοριῶν St
 προσηγορίαν L 6 οὐδὲ Di οὐτε L 9 τὴν χλαμύδα ἐφαίνεσθαι ἐπὶ τοῦ
 ἐφάντων καίπερ τὰ ἐφαντὰ μόνον ἐξ ὧν ἡ χλαμύς γίνεται ποιούντος von Wedel;
 etwa (καὶ αἴτιός ἐστιν τῆς χλαμύδος καὶ τῆς οἰκίας ὁ ποιῶν) St 11 [τῆς χλαμύδος
 καὶ τῆς οἰκίας] St 13 [δὲ] Mowaldt ποιητικόν. καὶ δι' ὅ. (letzteres als Über-
 schrift; Wi [καὶ δι' ὅ] Schw 17 ἐτεκνοκτόνησεν L² ἐτεκτόνησεν L* 19 κολχούς
 L 20 πηλείου L 21 τεκνοκτονίας L 23 [Διὸ] Wi 25 f διὰ — πάρεστιν ∞
 nach γινομένου (vgl. Strom. I 82, 4f) von Arnim ∞ nach κωλύον (S. 98, 2) L
 Clemens III.

τὸ δὲ αἴτιον πρὸς τὸ γινόμενον· οὐκ ἂν οὖν εἴη αἴτιον τὸ μὴ
κωλύειν.

Τίτραχῶς τὸ αἴτιον λέγεται τὸ ποιῶν ὡς ὁ ἀνδριατοποιός. 2
καὶ ἡ ἔλη ὡς ὁ χαλκός, καὶ τὸ εἶδος ὡς ὁ χαρακτήρ, καὶ τὸ τέλος
ὡς ἡ τιμὴ τοῦ γυμνασιάρχου. τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ὁ χαλκός 3
ἐπέχει πρὸς τὸ γενέσθαι τὸν ἀνδριάντα καὶ ὁμοίως ἐστὶν αἴτιον.
πᾶν γὰρ οἷον χωρὶς οὐκ ἐνδεχόμενον γενέσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. κατὰ
ἀνάγκην ἐστὶν αἴτιον, αἴτιον δὲ οὐχ ἄπλωσ. οὐ γάρ ἐστι συνεκτικὸν
τὸ οἷον μὴ ἄνευ. συνεκτικὸν δέ. πᾶν τὸ ἐνεργοῦν παρέχει τὸ ἀποτέλεσμα 4
10 μὴ ἐπιτηδειότητος τοῦ πάσχοντος· διατίθησι μὲν γὰρ τὸ αἴτιον,
πάσχει δὲ ἕκαστον εἰς ὃ πείνεται τι. περὶ τῆς ἐπιτηδειότητος
οὔσης καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπεχούσης. ἄρακτον οὖν τὸ 5
αἴτιον ἄνευ τῆς ἐπιτηδειότητος, οὐκ ἐστὶν δὲ αἰτία, ἀλλὰ συνεργός.
ἐπεὶ πᾶν αἴτιον ἐν τῷ δοῦν νοεῖται. αὐτὴν δὲ οὐκ ἂν ποιήσῃ ἡ γῆ.
15 ὥστε οὐδὲ αἰτία ἂν εἴη ἑαυτῆς. καταγέλαστον δὲ τὸ λέγειν μὴ τὸ 6
πῦρ αἴτιον τῆς καύσεως, ἀλλὰ τὰ ξύλα, μηδὲ τὴν μάχαιραν τῆς το-
μῆς, ἀλλὰ τὴν σάρακα, μηδὲ τοῦ καταπαλαιωθῆναι τὸν ἀθλητὴν τὴν
ἰσχὺν τοῦ ἀντιπάλου, τὴν ἑαυτοῦ δὲ ἀσθένειαν.

Τὸ συνεκτικὸν αἴτιον οὐ δεῖται χρόνον· τὸ γὰρ κωντήριον ἅμα 7
20 τῷ κατὰ τῆς σαρκὸς ἐπεισοθῆναι τὴν ἀληθῆρα παρέχει. τῶν προ-
καταρξτικῶν τὰ μὲν χρόνον δεῖται. ἄλλοις ἔν γίνηται τὸ ἀποτέλεσμα.
τὰ δὲ οὐ δεῖται, ὡς ἡ πτώσις τοῦ κατάγματος. μὴ τι οὖν οὐ κατὰ
στήθεσιν χρόνον ἔχουσα λέγεται ταῦτα. ἀλλὰ κατὰ μέγεθος. ὡς καὶ
τὸ ἐξαίφνης, μηδὲ αὐτὸ χωρὶς χρόνον γενόμενον.

25 Πᾶν αἴτιον ὡς αἴτιον (διπλῆ) διαφορῶς λεπτόν τε γινέσθαι. ἐπεὶ 29. 1
τινὸς καὶ πρὸς τινι νοεῖται, τινὸς μὲν, τοῦ ἀποτελέσματος, καθάπερ
ἡ μάχαιρα τοῦ τέμνειν, πρὸς τινι δέ, [καθάπερ] τῷ ἐπιτηδεῖως ἔχοντι,
καθάπερ τὸ πῦρ τῷ ξύλῳ· τὸν ἀδάμαντα γὰρ οὐ καύσει. τὸ αἴτιον 2
τῶν πρὸς τι· κατὰ γὰρ τὴν πρὸς ἕτερον νοεῖται σχέσιν, ὥστε δυεῖν
30 ἐπιβάλλομεν, ἵνα τὸ αἴτιον ὡς αἴτιον νοήσωμεν.

3—5 vgl. S. 91, 4f mit Anm. und Diels, Doxogr. p. 611 (= [Galen] Hist. phil. 19)
(das Folgende ist eine unklare Verbindung der aristotelischen und der stoischen
Lehre vom αἴτιον) 8—14 vgl. Strom. I 99, 1 f 8 f vgl. S. 95, 27 f 14 vgl.
S. 97, 9 f mit Anm. u. 97, 24 f 22 vgl. [Dioscorides] Περί ἰσθῶν II p. 54
[ἐπιτηδὸν τὸ συνεκτικὸν τῷ ἀποτελεσματικῷ χωρίζομενον τὸ ὡς πτώσις κατὰ
ἀγματος 28 vgl. Strom. VII 67, 8 29 zu πρὸς τι vgl. S. 92, 22; 94, 25

1 τῷ γινόμενῳ von Wedel 7 ἐνδέχεται St 25 <διπλῆ> διαφορῶς oder
διπλῶς St ἐπεὶ Wi ἐπὶ L [ἐπὶ] Bywater, Journ. of Philol. 4 (1872) S. 217
26 τινι von Wedel τι L μὲν, τοῦ Heyse μέντοι L 27 [καθάπερ] St, von
Wedel

Ὁ αὐτὸς καὶ περὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ποιητοῦ λόγος καὶ πατρός. 3
 οὐκ ἔστιν αὐτὸ τι ἑαυτοῦ αἴτιον οὐδὲ | ἑαυτοῦ τις πατήρ. ἐπεὶ τὸ 932 P
 πρῶτον γενήσεται δεύτερον· τό γε μὴν αἴτιον ἐνεργεῖ καὶ διατίθῃσι.
 τὸ ὑπὸ τοῦ αἰτίου γενόμενον πάσχει καὶ διατίθεται. οὐ δύναται δὲ 4
 5 τὸ αὐτὸ πρὸς ἑαυτῷ λαμβανόμενον ἐνεργεῖν ἅμα καὶ διατίθεσθαι,
 οὐδὲ υἱὸς εἶναι καὶ πατήρ. καὶ ἄλλως τὸ αἴτιον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινο- 5
 μένου προορροεῖ κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς ἡ μάχαιρα τῆς τομῆς. οὐ
 δύναται δὲ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ προορροεῖν τῇ ὕλῃ, καθὸ αἴ-
 10 τιόν ἐστιν, ἅμα καὶ ὑστερεῖν καὶ ὑστεροορροεῖν, καθὸ τῆς αἰτίας
 μὲν τοῦ γινομένου. πατήρ δὲ υἱοῦ. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ
 τὸ αὐτὸ καὶ εἶναι ἅμα καὶ γίνεσθαι. οὐδὲν οὖν ἔστιν ἑαυτοῦ αἴτιον.
 Ἀλλήλων οὐκ ἔστι τὰ αἴτια, ἀλλήλοις δὲ αἴτια. ἡ γὰρ σπληνικὴ 30, 1
 διάθεσις προῦποκειμένη οὐ πυρετοῦ αἴτιος, ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι τὸν
 15 πυρετόν· καὶ ὁ πυρετὸς προῦποκείμενος οὐ σπληνός. ἀλλὰ τοῦ ἀΐξε-
 σθαι τὴν διάθεσιν. οὕτως καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλαις αἴτια τοῦ μὴ 2
 χωρίζεσθαι διὰ τὴν ἀντακολουθίαν, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ψαλίδος λίθοι
 ἀλλήλοις εἰσὶν αἴτιοι τοῦ μένειν κατηγορήματος, ἀλλήλων δὲ οὐκ
 20 εἰσὶν αἴτιοι, καὶ ὁ διδάσκαλος δὲ καὶ ὁ μανθάνων ἀλλήλοις εἰσὶν
 αἴτιοι τοῦ προκόπτειν κατηγορήματος. λέγεται δὲ ἀλλήλοις αἴτια 3
 ποτὲ μὲν τῶν αὐτῶν, ὡς ὁ ἔμπορος καὶ ὁ κάπηλος ἀλλήλοις εἰσὶν
 αἴτιοι τοῦ κερδαίνειν, ποτὲ δὲ ἄλλον καὶ ἄλλον, καθάπερ ἡ μάχαιρα
 καὶ ἡ σάροξ· ἡ μὲν γὰρ τῇ σαρκὶ τοῦ τέμνεσθαι, ἡ σάροξ δὲ τῇ μαχαίρᾳ
 τοῦ τέμνειν.
 25 Τὸ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» καὶ «ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς». 4
 Ὁ μὲν γὰρ πλήξας τινὰ θανασίμως αἰτιῶς ἔστιν αὐτῷ τοῦ θανά-
 του ἢ τοῦ γίνεσθαι τὸν θάνατον, ἀντιπληγείς δὲ ὑπ' αὐτοῦ θανα-
 σίμως ἔσχεν αὐτὸν ἀνταίτιον, οὐ καθὸ ἐγένετο αὐτῷ αἰτιος, καθ'
 5 ἕτερον δέ. αἰτιος μὲν γὰρ αὐτῷ θανάτου ἐγένετο, οὐχ ὁ θάνατος δὲ 5
 30 τούτῳ πάλιν τὴν θανασίμην ἀντεπέθηκεν πληγὴν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τρω-
 θεὶς, ὥστ' ἄλλον μὲν αὐτὸς γέγονεν αἰτιος, ἄλλον δὲ ἔσχεν αἰτιον.
 καὶ ὁ ἀδικήσας ἄλλῳ μὲν αἰτιος καθίσταται τοῦ ἀδικηθέντος, ὁ δὲ

13—24 Chrysipp Fr. phys. 349 Arnim 17 vgl. Strom. II 45, 1 25 vgl.
 Lev. 24, 20 (Matth. 5, 38), 18

9 [ἅμα καὶ ὑστερεῖν] Schw 10 γίνεσθαι Wi γενέσθαι L 16 τοῦ Sy
 τῷ L 22 nach αἴτιοι τοῦ sind die Worte προκόπτειν κατηγορήματος (Z. 20)
 bis αἴτιοι τοῦ (Z. 22) wiederholt L¹ 25 vielleicht Randglosse zu S. 100, 1
 27 τοῦ Bywater, Journ. of Philol. 4 (1872) S. 217 τὸ L 29 ἐγένετο von Wedel
 γίνεται L 32 ἄλλῳ St ἄλλον L μὲν ~ vor ἄλλον Wi τοῦ ἀδικηθέντος (η
 aus ε corr. L¹) τῷ ἀδικηθέντι (ἀδικήματος) von Wedel

ἀντιπαρατίθεσθαι κελεύων νόμος οὐκ ἀδικήματος. ἀλλὰ τῷ μὲν ἐξου- 334
σίας, τῷ δὲ παιδείας. ὥστε οὐκ ἀλλήλων τὰ αἷτια ὡς αἷτια, ἀ(λλή-
λοις) δὲ ἔστιν αἷτια.

- Ἐπι ζητεῖται εἰ πολλὰ κατὰ σφόδρον ἐνὸς αἷτια γίνεται (αἷτια 31, 1
5 πολλὰ. οἱ γὰρ ἄνθρωποι οἱ συνελθόντες αἷτιοὶ εἰσὶ τοῦ καθέλκε-
σθαι τὴν σαῖν· ἀλλ' οὐκ ἕκαστος κατ' ἰδίαν αἷτιος. ἀλλὰ σὺν τοῖς
ἄλλοις. εἰ μὴ τι καὶ τὸ σφραϊσιον αἷτιον. ἄλλοι δὲ γασιν. εἰ πολλὰ
αἷτια. κατ' ἰδίαν ἕκαστον ἐνὸς αἷτιον γίνεται. τοῦ γοῦν εὐδαιμονεῖν 933 P 2
ἐνὸς ὄντος αἷτια τεγγάνουσιν εἰ ἀρετὰ πολλὰ οὔσαι, καὶ τοῦ θεο-
μαίρεσθαι καὶ τοῦ ἀλγεῖν ὁμοίως πολλὰ τὰ αἷτια. μὴ τι οὐν εἰ πολλὰ 3
ἄρετὰ μία ἔστι κατὰ δέναμιν καὶ τὰ θεομαίροντα καὶ τὰ ἀλγόνοντα.
καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἀρετῶν κατὰ γένος ἐν τεγγάνον ἐνὸς αἷτιον
γίνεται τοῦ εὐδαιμονεῖν. τῷ ὄντι δὲ προκαταρκτικὰ μὲν αἷτια ἐνὸς 4
γίνεται πλείονα κατὰ γένος καὶ κατ' εἶδος, καὶ κατὰ γένος μὲν τοῦ
15 ροσεῖν ὅπως οἶν, οἶον ψῆξις, ἔγκασσις, κόπος, ἀπιφία, μέθη, κατ' εἶδος
δὲ τοῦ προετοῦ. τὰ δὲ συνεκτικὰ αἷτια κατὰ γένος μόνον, οὐκέτι δὲ 5
καὶ κατ' εἶδος. τοῦ γὰρ εὐωδιάζεσθαι κατὰ γένος ἐνὸς ὄντος πολλὰ
τὰ αἷτια [κατ' εἶδος], οἶον λιβανωτός, ῥόδον, κρόκος, στέραξ, σμύρνα.
μύρον· τὸ γὰρ ῥόδον οὐκ ἂν οὕτως εὐωδὸς εἴη ὡς ἡ σμύρνα.
20 Τὸ δὲ αὐτὸ τῶν ἐναντίων αἷτιον γίνεται, ποτὲ μὲν παρὰ τὸ 32, 1
μέγεθος τοῦ αἷτιον καὶ τὴν δέναμιν. ποτὲ δὲ παρὰ τὴν ἐπιτηδεύουσα
τοῦ πάσχοντος. παρὰ μὲν τὴν ποιῶν δέναμιν· ἢ αὐτὴ χοροδὴ παρὰ 2
τὴν ἐπίτασιν ἢ τὴν ἀρεσιν ὁξὲν ἢ βαρὺν ἀποδίδωσι τὸν κρόνον.
παρὰ δὲ τὴν ἐπιτηδεύουσα τῶν πασχόντων· τὸ μέλι γλυκάζει μὲν 3

4—19 Chrysipp Fr. phys. 34S Arnim 4—8 vgl. Strom. I 97, 1 ὡς δὲ οἱ
πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ καθέλκοντες τὴν σαῖν οὐ πολλὰ αἷτια λέγουσι ἔν, ἀλλ' ἐκ
πολλῶν αἷτιον ἐν τοῖς ἔστι γὰρ αἷτιος ἕκαστος τοῦ καθέλκεσθαι τὴν σαῖν, ἀλλὰ
σὺν τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἡ φιλοσοφία . . . συλλαμβάνεται, οὐκ αἷτια οὔσα . . .
σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αἷτια καὶ συνεργός. τάχα δὲ καὶ τὸ σφραϊσιον αἷτιον.
8—13 vgl. Strom. I 97, 2—4 20—S. 101, 3 Chrysipp Fr. phys. 350 Arnim
24f vgl. Heraklit u. Demokrit (Diels, Vorsokr. S. 390, 34 f) bei Sext. Emp.
Pyrrh. Hyp. II 63; I 213; außerdem ebenda I 101. 211 u. ö.

2 f ἀ(λλήλοις) Bywater & L 4 γίνεται (αἷτια) (vgl. Strom. I) St γίνεται
καὶ τινὲς μὲν λέγουσιν οὕτω γίνεται von Arnim 5 πολλὰ οἱ πολλοὶ von
Arnim (wie St, Obs. crit. p. 43) (οἱ) St συνελθόντες (wie St a. a. O.) L συν-
ελόντες Vi συνελκόντες Sy 6 (ἀλλ' οὐκ ἕκαστος κατ' ἰδίαν αἷτιος) St (οὐκ
αὐτὸς ἕκαστος αἷτιος ὄν) von Arnim 7 μὴ] δὴ von Arnim; aber vgl. Strom. I
11 καὶ] (ὁμοίως ἐν) Heuse ἀλγόνοντα von Arnim ἀλγοῦντα L 15 ἔγκασ-
σις (vgl. [Dioscorid.] Περί ἰσθόλων II p. 52 ed. Sprengel u. [Galen] ὕροι 155 XIX
p. 392 ed. Kühn) Wi ἐκλυσίς L κόπος corr. aus κόπας L¹ 18 [κατ' εἶδος]
von Wedel 19 μύρον (οὐκέτι δὲ κατ' εἶδος) von Wedel (τοῦ δὲ εὐωδιάζεσθαι τοῦ
κατ' εἶδος οὐκέτι πολλά) von Arnim οὐκ οὐτως L¹ 22 ποιῶν] ποσὴν? von Arnim

τοὺς ὑγιαίνοντας, πικράζει δὲ τοὺς πυρέσσοντας, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς οἶνος τοὺς μὲν εἰς ὄργην, τοὺς δὲ εἰς διάχυσιν ἄγει. καὶ ὁ αὐτὸς ἥλιος τήκει μὲν τὸν κηρόν, ξηραίνει δὲ τὸν πηλόν.

Τῶν οὖν αἰτίων τὰ μὲν ἐστὶ πρόδηλα, τὰ [δὲ] ἐπιλογισμῶ λαμ- 4
5 βαρόμενα, τὰ δὲ ἄδηλα, τὰ [δὲ] ἀναλογισμῶ. καὶ τῶν ἀδήλων τὰ μὲν 5
πρὸς καιρὸν ἄδηλα; (τὰ) κατὰ μὲν τινα καιρὸν ἀποκεκρυμμένα, κατὰ
δέ τινα πάλιν ἐκδηλα βλεπόμενα, τὰ δὲ φύσει ἄδηλα, τὰ κατὰ μηδένα
καιρὸν πρόδηλα γενέσθαι δυνάμενα. καὶ τῶν μὲν φύσει τὰ μὲν κατα- 6
ληπτά, ἄπερ οὐκ ἄδηλά τινες ἐκάλουν διὰ σημείων ἀναλογιστικῶς
10 λαμβανόμενα, καθάπερ ἡ συμμετρία τῶν λόγων θεωρητῶν πόρων. τὰ
15 δὲ ἀκατάληπτα, τὰ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπὸ κατάληπτον πεσεῖν δυνά-
μενα, ἃ δὴ καὶ ἄδηλα ἐν τῷ καθάπαξ λέγεται.

Καὶ τὰ μὲν προκαταρκτικά, τὰ δὲ συνεκτικά, τὰ δὲ συναίτια, τὰ 7
δὲ συνεργά. καὶ τὰ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν, τὰ δὲ τοῦ παρὰ φύσιν, τὰ
15 δὲ νόσον, καὶ κατὰ τὸ ὑποβεβηκὸς τὰ μὲν παθῶν, τὰ δὲ τοῦ μεγέ-
θους αὐτῶν, τὰ δὲ χρόνων καὶ καιρῶν.

Τῶν μὲν οὖν προκαταρκτικῶν αἰρομένων μένει τὸ ἀποτέλεσμα, 33, 1
συνεκτικὸν δὲ ἐστὶν αἴτιον, οὗ παρόντος μένει τὸ ἀποτέλεσμα καὶ
αἰρομένου αἰρεται. τὸ δὲ συνεκτικὸν συνωνύμως καὶ αὐτοτελὲς | κα- 2 934 P
20 λοῦσιν, ἐπειδὴ αὐτάρκως δι' αὐτοῦ ποιητικόν ἐστὶ τοῦ ἀποτελέσματος.
εἰ δὲ τὸ (αὐτοτελὲς) αἴτιον αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν, τὸ 3
συνεργὸν ὑπηρεσίαν σημαίνει καὶ τὴν σὺν ἐτέρῳ λειτουργίαν. εἰ μὲν οὖν 4
μηδὲν παρέχεται, οὐδὲ συνεργὸν λεχθήσεται. εἰ δὲ παρέχεται, τοῦτον
πάντως γίνεται αἴτιον οὗ καὶ παρέχεται, τουτίστιν τοῦ δι' αὐτοῦ
25 γινομένου. ἔστιν οὖν συνεργὸν οὗ παρόντος ἐγίνετο τὸ ἀποτέλεσμα. 5
προδήλω μὲν οὖν παρόντος (προδήλου), ἀδήλω δὲ ἀδήλου. καὶ τὸ 6
συναίτιον δὲ ἐκ τοῦ γένους ἐστὶ τῶν αἰτίων. καθάπερ ὁ στρατιωτικῆς

1 f vgl. Philo De somn. II 164—168 (I p. 680 f M) 2 f vgl. Sext. Emp.
Adv. Math. IX 247; VIII 192. 194; IX 250; Verg. Ecl. 8, 80 4—12 vgl. Sext.
Emp. Adv. Math. VIII 144—148; Pyrrh. Hyp. II 97 f; [Galen] ὕροι 161 ff XIX
p. 394 ed. Kühn 10 vgl. Pyrrh. Hyp. II 98. 140 13—S. 102, 12 Chrysipp
Fr. phys. 351 Arnim; vgl. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. III 15; [Galen] Hist. phil. 19
(= Diels, Doxogr. p. 611, 8); [Galen] ὕροι 154 ff XIX p. 392 ed. Kühn; [Dioscorides]
Περὶ ἰοβόλων II p. 52 ed. Sprengel 13 f vgl. S. 95, 27 f

4 f [δὲ] St 5 [τὰ δὲ ἀναλογισμῶ] von Wedel 6 (τὰ) W1 10 λόγων
Po λόγων L 12 λέγεται Po λέγεσθαι L 15 ὑποβεβηκὸς Sy ὑπεβηκὸς L
20 αὐτοῦ L 21 f εἰ δὲ τὸ αἴτιον αὐτοτελοῦς . . . σημαῖνον . . . λειτουργίαν
(οὐκ ἔστιν αἴτιον) von Wedel (es soll aber gerade bewiesen werden, daß auch das
συνεργὸν ein αἴτιον ist) 21 (αὐτοτελὲς) St u. Schw 24 δι' αὐτοῦ von Arnim
25 συνεργὸν αἴτιον von Wedel (falsch) 26 προδήλως — ἀδήλως Po, von
Arnim [παρόντος] Po (προδήλου) Po

στρατιώτης καὶ ὁ συνέφηβος ἔφηβος. τὸ μὲν σὺν συνεργὸν αἴτιον 7
 τῷ συνεκτικῷ πρὸς τὴν ἐπίτασιν βοηθεῖ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γινωμένου,
 τὸ δὲ συναίτιον οὐκ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐννοίας· δύναται γὰρ συν-
 αίτιον ὑπάρχειν, κἂν μὴ συνεκτικὸν αἴτιον ᾗ τι. νοεῖται γὰρ σὺν 8
 ἑτέρῳ τὸ συναίτιον οὐδ' αὐτῷ δυναμένῳ κατ' ἰδίαν ποιῆσαι τὸ ἀπο-
 τέλεσμα, αἴτιον ὄν σὺν αἰτίῳ. διαφέρει δὲ τοῦ συναίτιου τὸ συνεργὸν 9
 ἐν τῷ τὸ μὲν συναίτιον <μεθ' ἑτέρου> κατ' ἰδίαν μὴ ποιῶντος τὸ
 ἀποτέλεσμα παρέχειν, τὸ δὲ συνεργὸν [ἐν τῷ] κατ' ἰδίαν μὴ ποιεῖν,
 ἑτέρῳ δὲ προσερχόμενον τῷ κατ' ἰδίαν ποιῶντι συνεργεῖ(ν) αὐτῷ
 10 πρὸς τὸ σφοδρότερον γίνεσθαι τὸ ἀποτέλεσμα. μάλιστα δὲ τὸ ἐκ
 προκαταρτιζοῦ συνεργὸν γεγονέναι <πρὸς τὸ συνεργὸν> τὴν τοῦ
 αἰτίου διατείνειν δύναμιν παρίστησιν.

1—12 vgl. Strom. I 99, 2

5 αὐτῷ Hervet αὐ τῷ L 7 <μεθ' ἑτέρου> St <μεθ' ἑτέρου αἰτίου> von
 Arnim 8 [ἐν τῷ] St 9 συνεργεῖν St συνεργεῖ L [αὐτῷ] Heyse 10 σφο-
 δρότερον von Arnim σφοδρότατον L 11 <πρὸς τὸ συνεργὸν> St <ἐπὶ τοῦτο> von
 Arnim 12 Subscriptio: αἱ τῶν ζητήσεων ἑφοδοὶ καὶ ἀρχαὶ περὶ ταῦτα καὶ ἐν
 τοῖτοις L vgl. S. 90, 7f

ΕΚ ΤΩΝ
ΘΕΟΛΟΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ
ΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥΣ
ΕΠΙΤΟΜΑΙ

L = Laur. V 3

ΕΚ ΤΩΝ

ΘΕΟΔΩΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΛΟΥ- 966 P
ΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΥΛΛΑΕΝΤΙΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥΣ ΕΠΙΤΟΜΑΙ

5 »Πάτερ,« φησί, »παρατίθεμαί σοι εἰς χεῖρας τὸ πνεῦμά μου. ὁ 1, 1
προέβαλε, φησί, σαρκίον τῷ Λόγῳ ἢ Σοφίᾳ, τὸ πνευματικὸν σπέρμα.
τοῦτο στολισάμενος κατέλθεν ὁ Σωτήρ. ὁθεν ἐν τῷ πάθει τὴν 2
Σοφίαν παρατίθεται τῷ πατρί, ἵνα αὐτὴν ἀπολάβῃ παρὰ τοῦ πατρὸς
καὶ μὴ κατασχεθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν στερίσκων δυνάμεων· οὕτως πᾶν
10 πνευματικὸν σπέρμα, τοὺς ἐκλεκτούς, | διὰ τῆς προειρημένης φωνῆς 967 P
παρατίθεται.

Τὸ ἐκλεκτὸν σπέρμα φαρὲν καὶ σπινθῆρα ζωπυρούμενον ὑπὸ 3
τοῦ Λόγου καὶ λόγον ὀφθαλμοῦ καὶ κόκκον | σινάπεως καὶ ζύμης τὰ 35 S
δόξαντα καταδηρῶσθαι γένη ἐνοποιούσα(ν) εἰς πίστιν. οἱ δ' ἀπὸ 2, 1
15 Οὐλαεντίνου πλασθέντος φασὶ τοῦ ψυχικοῦ σώματος τῇ ἐκλεκτῇ ψυχῇ

2 zu Theodotos vgl. Theodor. Haer. fab. I 8 (wohl aus Clem.); Zahn, Forsch. III S. 123 ff u. Harnack, Gesch. d. altchr. Lit. I S. 181 . 2f zu ἀνατολικῇ διδασκαλίᾳ vgl. Hippolyt Philos. VI 35 p. 286, 12 f; Tertull. Adv. Valent. 11 . 5 Luk. 23. 46 (eine andere Erklärung derselben Stelle Exc. 62, 3) . 5f vgl. Iren. I 7, 2 τὸ ἀπὸ τῆς Ἀγαμὸνθ σπέρμα πνευματικὸν 6 vgl. Hippolyt a. a. O. πνευματικὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ σωτήρος 8 zur Gleichsetzung von Σοφία mit dem πνευματικὸν σπέρμα vgl. S. 115, 15 f u. Hippolyt Philos. VI 34 p. 282, 30 καλεῖται ἡ . . σοφία πνεῦμα vgl. Joh. 10, 17 9 κατασχ. vgl. Exc. 22, 7 10 die ἐκλεκτοὶ (= ἐκκλησία) sind πνευματικὸν oder διαφέρον σπέρμα vgl. S. 115, 15 f u. Iren. I 5, 6 (τὸ σπέρμα τῆς Σοφίας = ἐκκλησία) 12 zu ἐκλεκτὸν σπ. vgl. I Petr. 2, 9 (= Jes. 43, 20) zu σπινθ. ζωπ. vgl. Jes. 42, 3 13 zu πορ. ὀφθ. vgl. Deut. 32, 10 u. ö. zu κόκκον σιν. vgl. Matth. 13, 31 zu ζύμην vgl. Matth. 13, 33 eine andere Ausdeutung der ζύμη s. Iren. I 8, 3 14 vgl. Ephes. 4, 13 15f vgl. Gen. 2, 21

4 χρόνος] ✠ L 9 στερίσκων δυνάμεων] ἀριστερῶν δυνάμεων Bernays bei Bunsen, Anal. Antenic. I p. 201 ἀστρικῶν δυνάμεων Usener bei Ruben (Ausg. der Exc. vgl. Einl. zu Bd. I p. LXXV) 12 ζωπυρούμενον Bernays ζωποιοῦμενον L 14 ἐνοποιούσα(ν) Bunsen

αὐτῶν ἐν ὑπνω ἐντεθῆναι ἐπὶ τοῦ λόγου σπέρμα ἀρρηνιζόν. ὅπερ
 ἐστὶν ἀπόρροια τοῦ ἀγγελικοῦ, ἵνα μὴ ὑστέρημα ἦ. καὶ τοῦτο ἐξῆ- 2
 μωσαν. τὰ δόξαντα καταδηρῶσθαι ἐνοποιοῦν. τὴν ψυχὴν καὶ τὴν
 σάρκα. ἢ καὶ ἐν μερισμῷ ἐπὶ τῆς Σοφίας προηρέχθη· ἔπειτα δὲ [ἦν]
 3 Ἀδὰμ ἦν λήθη τῆς ψυχῆς. ἢ συνείχε· μὴ διαλυθῆναι τὸ σπέρμα τὸ πνευ-
 ματικόν. ὅπερ ἐνέθηκεν τῇ ψυχῇ ὁ Σωτήρ. τὸ σπέρμα δ' ἀπόρροια
 ἦν τοῦ ἀρρηνιζοῦ καὶ ἀγγελικοῦ. διὰ τοῦτο λέγει ὁ Σωτήρ· ἰσώζον σὺ
 καὶ ἡ ψυχὴ σου. ἔλθων οὖν ὁ Σωτήρ τὴν ψυχὴν ἐξέπτωσεν. ἐξῆψεν 3. 1
 δὲ τὸν σπινθῆρα· δύνειμι γὰρ οἱ λόγοι τοῦ νεοῖον. διὰ τοῦτο εἶρη-
 10 κεν· «λαμπάτω τὸ φῶς ἐμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.» καὶ μετὲ 2
 τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσεῖν τὸ πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις τὸν μὲν χοῦν. καθέ-
 περ τίθειεν. ἀπεψῆσα καὶ ἐχώριζεν, ἐξῆψτε δὲ τὸν σπινθῆρα καὶ ἐσωπύρει.
 Ὁ νεοῖος διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην οὐχ ὡς ἄγγελος ὤφθη. 4. 1
 ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. καὶ ὅτε ἐν δόξῃ ὤφθη τοῖς ἀποστόλοις ἐπὶ τοῦ
 15 ὄρους. οὐδ' αὖτὸν ἐποίησαν δεικνῆς ἑαυτόν. ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλη-
 σίαν. ἦτις ἐστὶ «τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν». ἵνα μάθη τὴν προχοπὴν αὐ-
 τοῦ μετὰ τὴν ἐκ τῆς σαρκὸς ἐξοδόν. αὐτὸς γὰρ καὶ ἄνω φῶς ἦν καὶ 2
 ἐστὶ τὸ ἐπιφανὲν ἐν σαρκὶ καὶ τὸ ἐνταῦθα ὄφθην οὐχ ὑστερον τοῦ
 ἄνω. οὐδὲ διεκκόπτο ἢ ἀνωθεν μετέστη δεῦρο, τόπον ἐκ τόπου
 20 ἀμείβον. ὡς τὸν μὲν ἐπιλαβεῖν. τὸν δὲ ἀπολαβεῖν· ἀλλ' ἦν τὸ πάντη
 ὄν καὶ παρὰ τῷ πατρὶ κἀνταῦθα· δύνειμι γὰρ ἦν τοῦ πατρὸς. ἀλλῶς 3
 τε ἐχρῆν κἀκείνον πληροθῆναι τὸν λόγον τοῦ σωτήρος. ὄν εἶπεν·
 «εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων. οἳ οὐ μὴ γένονται θανάτου. ἕως
 25 ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν δόξῃ.» εἶδον οὖν καὶ ἐκοιμήθη-
 σαν ὁ τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης.

Πῶς οὖν τὴν μὲν ὄψιν τὴν φωτεινὴν ἰδόντες οὐκ ἐξεπλάγησαν. 5. 1
 τὴν δὲ φωνὴν ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ γῆν; ὅτι ὧτα τυγχάνει ἀπιστό-

1 f zu ἀρρηνιζόν — ἀγγελικόν vgl. S. 113, 21 7 f vgl. Gen. 19, 17 (Luk.
 17, 28—33); Hilgenfeld, Nov. Test. extra can. IV⁴ S. 44. 47; Resch, Agrapha²
 Nr. 141 S. 180 f; Ropes, Sprüche Jesu S. 122 ff 8 f vgl. S. 105, 12 9 vgl. Luk.
 4, 32 10 Matth. 5, 16 10 f vgl. Joh. 20, 22 14 f vgl. Matth. 17, 1—8;
 Mark. 9, 2—8; Luk. 9, 28—36 16 I Petr. 2, 9 (= Jes. 43, 20) 18 vgl.
 I Tim. 3, 16 19—21 vgl. S. 5, 25—6, 1 οὐ γὰρ ἐξίσταται ποτε τῆς αὐτοῦ περιω-
 πῆς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐ μεριζόμενος, οὐκ ἀποτεινόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τό-
 που εἰς τόπον, πάντη δὲ ὢν πάντοτε καὶ μηδαμῆ περιεχόμενος. 21 vgl. S. 7, 22;
 S. 10 23 f vgl. Matth. 16, 28; Mark. 9, 1; Luk. 9, 27 27 f vgl. Herodot 1, 8;
 Heraklit Fr. 15 Byw. (Diels, Vorsokr. S. 65 Nr. 17); A. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 251

4 [ἦν] Schw 5 ἦν Schw ἢ L ἢ Bernays ἦν L τὸ σπέρμα Usener
 ὦσπερ L ὦσπερ Bernays 6 [ἔπει] σπέρμα Bernays (δ') St 9 γὰρ (πυρός)
 vgl. Jerem. 23, 29) Bernays, Ruben 12 ἐξωπύρει Bernays ἐξωπύρει L 15 etwa
 θάμβος αὐτοῖς] ἐποίησεν St 17 ἐκ üb. d. Z. L¹ 18 (κάτω) ἐστὶ Bernays
 ἢ οὐχ Usener 19 διεκκόπτο (vgl. οὐ μεριζόμενος S. 5, 26 f) ἢ διεκκόπτον [ἦ]
 Bernays viell. διεκκόπτον — ἀμείβον Ruben 20 τὸ] ταῦτο Usener

τερα ὀφθαλμῶν καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ μᾶλλον ἐκπλήσσει. ὁ δὲ 2
 Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῆς φωνῆς ἀκούσας οὐκ ἐφοβήθη, ὡς ἂν ἐν 96 P
 πνεύματι ἀκούσας συνήθει τῆς τοιαύτης φωνῆς· καθὼ δὲ ἄνθρωπος
 τίς ἐστι μόνον, ἀκούσας κατεπλάγη· διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ σωτῆρ·
 5 »μηδενὶ εἶπητε ὃ εἶδετε.« καίτοι οὐδὲ σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς 3
 εἰσάκουσαν (οὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον ἐκείνῳ τῷ φωτὶ καὶ τῆθε
 τῇ σαρκί), ἀλλ' ὡς ἡ δύναμις καὶ ἡ βούλησις τοῦ σωτῆρος ἐνεδυνα-
 μωσεν τὴν σάρκα εἰς τὸ θεάσασθαι· ἄλλως τε καὶ ὃ ἡ ψυχὴ εἶδεν,
 μετέδωκεν κοινωνοῦσά τῃ σαρκὶ (διὰ τὸ) συμπεπλάγθαι αὐτῇ. τὸ δὲ 4
 10 »μηδενὶ εἶπητε«, ἵνα μὴ ὃ ἐστὶν ὁ κύριος νοήσαντες, ἀπόσχονται τοῦ
 ἐπιβάλλειν τῷ κυρίῳ τὰς χεῖρας καὶ ἀτελής ἡ οἰκονομία γένηται καὶ
 ὁ θάνατος ἀπόσχηται τοῦ κυρίου, ὡς μάλιστα περιάξουν ἐπὶ ἀνηρέτρ.
 καὶ ἔτι ἡ μὲν ἐν τῷ ὄρει φωνὴ τοῖς ἡδὴ συνεισὼν ἐκλεκτοῖς ἐγένετο, 5
 διὸ καὶ ἐθαύμασαν μαρτυρομένου τοῦ πιστευομένου, ἡ δὲ ἐπὶ τῷ
 15 ποταμῷ τοῖς μέλλουσι πιστεῦναι. διὸ καὶ ἡμελήθη ἡ φωνὴ αὐτοῖς
 προκατεχομένοις ἐπὶ τῇ τῶν νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ.

Τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς 6, 1
 ἦν ὁ λόγος« οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου οὕτως ἐκδέχονται. ἀρχὴν μὲν γὰρ 2
 τὸν Μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ θεὸν προσαγορεύεσθαι, ὡς καὶ ἐν
 20 τοῖς ἐξῆς ἀντικρὺς θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων· »ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ
 ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.« τῷ δὲ λόγῳ 3
 τῷ ἐν τῇ ἀρχῇ, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῷ Μονογενεῖ, ἐν τῷ Νῶ καὶ τῇ
 Ἀληθείᾳ, μὴνύει τὸν Χριστόν, τὸν Λόγον καὶ τὴν Ζωήν· ὅθεν
 εἰκότως καὶ αὐτὸν θεὸν λέγει τὸν ἐν τῷ θεῷ τῷ Νῶ ὄντα. »ὁ γέ- 4
 25 γονεν ἐν αὐτῷ« τῷ λόγῳ, »ζωὴ ἦν«, ἡ σύζυγος· διὸ καὶ φησὶν ὁ κύ-
 ριος· »ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή.«

1 f vgl. Matth. 3, 17; Mark. 1, 11; Luk. 3, 22 5. 10 Matth. 17, 9; Mark. 9, 9

10 f vgl. Matth. 26, 50 14 f vgl. zu Z. 1 f 17 f. 21 f Joh. 1, 1; zur gnostischen
 Exegese des Joh.-Ev. vgl. Iren. I 8, 5 20 f Joh. 1, 18 21—24 zu den Ema-
 nationen vgl. Hippolyt Philos. VI 31 p. 276, 28 (Χριστὸς u. Πνεῦμα ἅγιον aus
 Νοῦς u. Ἀλήθεια); Iren. I 2, 5 (Χριστὸς u. Πν. ἅγ. aus Μονογενῆς); III 11, 1
 (Λόγος aus Μονογενῆς, der = Ἀρχή); II 13, 8 (Λόγος u. Ζωή aus Νοῦς); ebenso
 Hippolyt VI 29 p. 272, 60; Orig. Joh.-Comm. II 24. Bei Clem. erscheint alles
 combinirt: Χριστὸς = Λόγος u. Ζωή aus Ἀρχή = Μονογενῆς = Νοῦς (u. Ἀλή-
 θεια). Μονογενῆς = Νοῦς auch Iren. I 1, 1; 2, 1 21 f vgl. Joh. 1, 3 f 25 vgl.
 Orig. Joh.-Comm. II 24 p. 81, 4 Preuschen ἡ κατ' αὐτοῦς σύζυγος τοῦ λόγον ζωή.
 Iren. I 8, 5 »ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ«, φησὶ, »ζωὴ ἐστίν.« ἐνθάδε καὶ συζυγίαν εἰμή-
 νυσε. 26 Joh. 11, 25; 14, 6

4 ἐστι, μόνον ἀκούσας Ruben κατεπλάγη * * Ruben 5 ἴδετε L
 9 (διὰ τὸ) Bunsen (vgl. z. B. Iren. I 4, 1) 10 ὅ(τι) ἐστὶν Usener τοῦ Sy
 τοῖς L 21 f τῷ δὲ λόγῳ τῷ St τὸν δὲ λόγον τὸν L 22 τοῦτ' ἐστὶν Schw
 τοῦτον τὸν L 23 μὴνύειν Ruben

Ἐγνωστος οὖν ὁ πατήρ ὃν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς αἰῶσι, καὶ 7. 1
 διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τῆς ἑαυτοῦ, ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκώς, πνεῦμα
 γνώσεως οὕσης ἐν γνώσει προέβαλε τὸν Μονογενῆ. γέγονεν οὖν καὶ
 ὁ ἀπὸ γνώσεως. τοιούτου τῆς πατριζῆς ἐνθυμήσεως. προσελθὼν γνώσει.
 5 τοιούτου ὁ υἱός. ὅτι «ὁ υἱὸς ὁ πατήρ ἐγνωσθή». τὸ δὲ τῆς ἀγάπης 2
 πνεῦμα κίχεται τῷ τῆς γνώσεως, ὡς πατήρ υἱὸς καὶ ἐνθυμήσεις ἀλη-
 θείας, ἀπ' ἀληθείας προσελθὼν ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἢ γνώσεως. καὶ ὁ 3
 μὲν μένας μονογενῆς υἱός εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς· τὴν ἐνθύ-
 μησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ
 10 κόλπου αὐτοῦ προβληθεῖς, ὁ δὲ ἐνταῦθα ὁσθεῖς οὐκ ἐστὶ μονογενής·
 ἀλλ' ὡς μονογενής· πρὸς τοῦ ἀποστόλου προσεγορεύεται. «ὄξεν
 ὡς μονογενοῦς». ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτός ὢν ἐν μὲν τῇ κτίσει «προτό- 909 P
 τοκός» ἐστὶν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής· ὁ δὲ αὐτός ἐστι
 τοιοῦτος ὢν ἐκάστῳ τόπῳ οἷος κεχωρηθῆναι δύναται. καὶ οὐδέποτε 4
 15 τοῦ μείναντος ὁ καταβάς μερίζεται. φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· «ὁ γὰρ
 ἀναβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς.» εἰκόνα δὲ τοῦ Μονογενοῦς τὸν 5
 Δημομορὸν λέγουσιν. διὸ καὶ λυτὰ τῆς εἰκόνας τὰ ἔργα, ὅθεν καὶ ὁ
 κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀρεστέσιως ποιήσας τοὺς νεκρούς οὕ-
 ῃς ἤγειρεν. οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν σάρκα. ἀλλ' ὡς αἰθίς ἀποθανομένου ἤγειρεν.
 20 Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι λόγον θεοῦ ἐν θεῷ φάμεν, ὅς καὶ 8, 1
 «εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς» εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος,
 εἰς θεός. «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», κατὰ τὴν προσεχῆ ἐνέργειαν 2
 τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου, τὰ τε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ.
 «οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο», ὁ σωτὴρ καὶ [Ἡσαίας 336 S
 25 καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν». εἰς τὴν
 ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ. ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργεῖται «προτό-
 τοκος πάσης κτίσεως». ὁ δὲ ἐν ταυτότητι μονογενής. οὐ κατὰ δύνα- 3
 μιν ἀδιάστατος ὁ σωτὴρ ἐνεργεῖ. οὗτός ἐστι «τὸ φῶς» τῆς ἐκκλησίας
 τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὕσης. καὶ ἡ σκοτία αὐτὸν 4

5 vgl. Matth. 11, 27; Luk. 10, 22 7—9 vgl. Joh. 1, 18 11 f Joh. 1, 14

12 f vgl. πρωτότοκος πάσης κτίσεως Kol. 1, 15 14 f. 21 vgl. S. 106, 19 mit Anm. 15 f vgl. Ephes. 4, 10 16 f vgl. Iren. I 5, 1 τοῦτον (sc. τὸν δημομορ- γόν) . . τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ (sc. εἰκόνα γενέσθαι); II 7, 2 *imaginem mihi dicentis emissam a mundi fabricatore Unigeniti* 17 vgl. viell. I Joh. 3, 8 21 vgl. Joh. 1, 18 22 Joh. 1, 3 24 vgl. Joh. 1, 18 25 Jes. 65, 7 26 f Kol. 1, 15 27 f vgl. Exc. 10, 2 28 vgl. Joh. 1, 4 29 f Joh. 1, 5; vgl. Iren. I 8, 5

2 f ὡς ἂν γνώσεως οὕσης, ἑαυτὸν ἐγνωκώς πατέρα, ἐν γνώσει St 3 γνώσει] ἐνώσει Bernays 7 προσελθὼν Bunsen προσελθὼν L 8 [εἰς] (vgl. Z. 24) Ruben; aber vgl. Joh. 1, 18 u. Z. 21 14 [ὄν] St 17 λυτὰ Usener ἀτὰ L ἀργὰ Ber- nays 24 πατρός, (τὴν ἔννοιαν,) Ruben ὁ σωτὴρ (καὶ) ~ nach ἐνεργεῖται Ruben 24—26 [Ἡσαίας — ἐνεργεῖται] St als Randparallele 26 ἕφ' Ruben 28 φῶς (τῶν ἀνθρώπων) Ruben

οὐ κατέλαβεν, οἱ ἀποστατήσαντες, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔγνωσαν αὐτόν, καὶ ὁ θάνατος οὐ κατέσχευεν αὐτόν.

Ἡ πίστις οὐ μία, ἀλλὰ διάφορος. ὁ γοῦν σωτὴρ φησὶ «γενηθήτω 9, 1
σοῦ κατὰ τὴν πίστιν» ὅθεν εἴρηται τοὺς μὲν τῆς κλήσεως ἀνθρώ-
5 πους κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀντιχρίστου πλανηθῆσεσθαι ἀδύνατον
δὲ τοὺς ἐκλεκτούς· διό φησὶ «καὶ εἰ δυνατόν, τοὺς ἐκλεκτούς μου.»
πάλιν ὅταν λέγῃ «ἐξέλθετε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου», τοῖς κλη- 2
τοῖς λέγει· πάλιν τῷ ἐξ ἀποδημίας ἐλθόντι καὶ κατεδηδοκότι τὰ
ὑπάρχοντα, ᾧ τὸν σιτευτὸν ἔθυσεν μόσχον, τὴν κλησὶν λέγει, καὶ
10 ὅπου ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς κέκλη-
κεν. πάντες μὲν οὖν κέκληνται ἐπ' Ἰησῆ («βρῆχει γὰρ ἐπὶ δικαίους 3
καὶ ἀδίκους καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμπει πᾶσιν»). ἐκλέγονται δὲ οἱ μᾶλλον
πιστεύσαντες, πρὸς οὓς λέγει· «τὸν πατέρα μου οὐδεὶς ἰώρακεν εἰ μὴ
ὁ υἱός» καὶ· «ὑμεῖς ἐστέ τὸ φῶς τοῦ κόσμου» καὶ· «πάτερ ἄγριε,
15 ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου.»

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νοερά, οὐδὲ οἱ ἀρχάγγελοι (οὐδὲ 10, 1
οἱ πρωτόκτιστοι οὐδὲ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἄμορφος καὶ | ἀνείδεος καὶ 970 P
ἀσχημάτιστος καὶ ἀσώματος ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μορφήν ἔχει ἰδίαν καὶ
σῶμα ἀνὰ λόγον τῆς ὑπεροχῆς τῶν πνευματικῶν ἀπάντων, ὡς δὲ
20 καὶ οἱ πρωτόκτιστοι ἀνὰ λόγον τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὑπ' αὐτοὺς οὐσιῶν.
ὅλως γὰρ τὸ γενητὸν οὐκ ἀνούσιον μὲν, οὐκ ὅμοιον δὲ μορφήν καὶ 2
σῶμα ἔχουσι τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. ἄρρενά τε γὰρ καὶ 3
θῆλεια τὰ ἐνταῦθα καὶ διάφορα πρὸς αὐτά· ἐκεῖ δὲ ὁ μὲν μονογενὴς
καὶ ἰδίως νοερός ἰδέα ἰδίᾳ καὶ οὐσίᾳ ἰδίᾳ γεχωρημένος ἄκρωτος ἐλιζοιρεῖ
25 καὶ ἡγεμονικωτάτη καὶ προσεχῶς τῆς τοῦ πατρὸς ἀπολαύων δυνά-
μεως, οἱ δὲ πρωτόκτιστοι, εἰ καὶ ἀριθμῶ διάφοροι καὶ ὁ καθ'
ἕκαστον περιώρισται καὶ περιγράφεται, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν πρα-
γμάτων ἐνότητα καὶ ἰσότητα καὶ ὁμοιότητα ἐνδείκνυται. οὐ γὰρ 4
τῷδε μὲν πλεόν, τῷδε δὲ ἥττον παρεσχηται τῶν ἐπτά, οὐδ' ὑπο-
30 λείπεται τις αὐτοῖς προκοπή, ἐξ ἀρχῆς ἀπειληφότων τὸ τέλειον
ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ. καὶ ὁ μὲν 5

3 f vgl. Matth. 9, 29 4—6 vgl. Matth. 24, 24; Resch, Agrapha² Log.
Nr. 134 S. 175; Ropes, Sprüche Jesu S. 33f 7 vgl. Joh. 2, 16; Ropes, Sprüche
Jesu S. 60 8 f vgl. Luk. 15, 23 10 f vgl. Matth. 22, 9 11—13 vgl. Strom.
VII 7, 1 11 f vgl. Matth. 5, 45 13 f Joh. 6, 46 14 Matth. 5, 14
14 f Joh. 17, 11, 17

3 φησὶ L¹ φασὶ L* 16 <οὐδὲ> Bunsen 17 [οἱ πρωτόκτιστοι] Usener
19. 20 ἀνάλογον L 19 [δὲ] Di 20 ὑπ' L² ὑφ' L* αὐτοῦς Sy αὐτοῦ L
ουσιῶν Bernays οσίων L 21 γεννητὸν Arcerius 23 πρὸς αὐτά Di πρό-
σπα Bernays 30 προκοπή ἐξ ἀρχῆς, ἀπειληφότων L Ausgg. vor τὸ ist α
von L¹ getilgt

ἡρώως ἀπόσιτον· εἴρηται, ὡς «μονογενῆς» καὶ «πρωτότοκος», «ἃ
ὡφθαλμῶς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσεν οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
ἀνέβη», οὐδὲ ἔσται τις τοιοῦτος, οὔτε τῶν πρωτοκτίστων οὔτε ἀνθρώ- 6
πων. οἱ δὲ «διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς βλέπουσιν». πρόσωπον 6
δὲ πατρὸς ὁ υἱός, δι' οὗ γνωρίζεται ὁ πατήρ. τὸ τοίνυν ὁρῶν καὶ
ὁρῶμενον ἀσχημάτιστον εἶναι οὐ δύναται οὐδὲ ἀσώματον. ὁρῶσι δὲ
ὄφθαλμῶ οὐκ αἰσθητῶ, ἀλλ' οἶον παρέσχεν ὁ πατήρ, νοερόν.

Ὅταν οὖν εἶπῃ ὁ κύριος «μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν 11, 1
τούτων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν· τούτων οἱ ἄγγελοι τὸ πρόσωπον τοῦ
10 πατρὸς διὰ παντὸς βλέπουσιν», οἷον τὸ προκέντημα, τοῖσι ἔσονται
οἱ ἐκλεκτοί, τὴν τελείαν ἀπολαβόντες προκοπήν· «μακάριοι δὲ οἱ
καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.» πρόσωπον δὲ τοῦ 2
ἐσχηματίστων πῶς ἔν εἴη; σώματα γοῦν ἐπουράνια ἐμμορφα καὶ νοερά
οἶδεν ὁ ἀπόστολος. πῶς δ' ἔν καὶ ὀνόματα διάφορα αὐτῶν ἔλεγχο.
15 ἢ μὴ σήμασιν ἦν περιγεγραμμένα. | μορφῇ καὶ σώματι; «ἄλλη δόξα 971 P
ἐπουρανίων. ἄλλη ἐπιγείων. ἄλλη ἀγγέλων, ἄλλη ἀρχαγγέλων» ὡς 3
πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν τῆδε σωματίων (οἷον ἄστρον) ἀσώματα καὶ
ἀειδέα, (ἀλλ') ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ υἱοῦ σώματα μεμετροημένα
καὶ αἰσθητά· οὕτως καὶ ὁ υἱός πρὸς τὸν πατέρα παραβαλλόμενος·
20 καὶ δύναμιν μὲν ἰδίαν ἔχει ἕκαστον τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίαν οἰ- 4
κονομίαν, καθὸ δὲ ὁμοῦ τε ἐγένοντο καὶ τὸ ἐντελὲς ἀπειλήφασιν οἱ
πρωτόκτιστοι, κοινὴν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀμέριστον.

Οἱ πρωτόκτιστοι οὖν τὸν τε υἱὸν ὁρῶσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ 12, 1
ὑποβεβηκότα, ὡσπερ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι τοὺς πρωτοκτίστους. ὁ δὲ
25 υἱός ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει θείας, πρόσωπον τοῦ πατρὸς λεγόμε- 2
νος. καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ πνεύματα νοερά, τὴν οὐ- 2
σίαν ἀποκεκαθαμένοι, φῶς δὲ νοερὸν ἢ μεγίστη προκοπή ἀπὸ τοῦ
νοεροῦ πυρὸς ἀποκεκαθαμένον τέλεον, «εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι
παρακύβαι», ὁ Πέτρος φησὶν· ὁ δὲ υἱός ἔτι τούτου καθαρώτερος, 3
30 «ἀπόσιτον φῶς» καὶ «δύναμις θεοῦ», καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον «τιμίον

1 I Tim. 6, 16 Joh. 1, 14; Kol. 1, 15 1—3 I Kor. 2, 9 4 Matth. 18, 10 4f vgl. Paed. I 57, 2; Strom. V 34, 1; VII 58, 3; Exc. 12, 1; 23, 5
8—10 Matth. 18, 10 11f Matth. 5, 8 15f I Kor. 15, 40 17 zu ἄστρον
vgl. I Kor. 15, 41 25f vgl. zu Z. 4f 28f vgl. I Petr. 1, 12 30 I Tim. 6, 16;
Röm. 1, 16 30f I Petr. 1, 18f

1 εἴρηται] εἴληφε Bernays ὄν) ἤρηται Schw ἔ] ὁ Sy Bunsen 3 οὔτε¹
Di οὐδὲ L 10 τὸ προκέντημα, τοῖσι (oder τοιοῦτοι, wie Fr. Junius bei Sy) St
τὸ προκετηματίων, οἷοι L ἀπὸ προκετηματίων, οἷοι Ruben τὸ πρωτογέννημα,
τοῖσι Valckenaer, De Aristob. p. 91 15 μορφῇ (τε) Sy (καὶ) μορφῇ Usener
18 ἀλλ' Schw, Ausg. des Tatian p. 87 30 θεοῦ (οἶ) Usener

καὶ ἀμόμω καὶ ἀσπίλω εἴματι ἐλυτρώθημεν. οὗ ἕνεκα μὲν ἡμέτεροι
ὡς φῶς ἔλαμψεν, τὸ πρόσωπον δὲ ὡς ὁ ἥλιος, ᾧ μηδὲ ἀντωπῆσαι
ἔστι ἰσχύς.

- Οὗτός ἐστιν ἄρτος ἐπουράνιος καὶ πνευματικὴ τροφή ζῶν 13. 1
5 περιεργικὴ κατὰ τὴν βρωσίν καὶ γινώσκιν, τὸ γὰρ τῶν ἀνθρώπων.
τῆς ἐκκλησίας δηλοῦντι. οἱ μὲν οὖν τὸν οὐράνιον ἄρτον γερόντες 2
ἀπέθανον, ὁ δὲ τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος ἐσθίον οὐ τεθνή-
ξεται. ὁ ζῶν ἄρτος ὁ ἐπὶ τοῦ πατρὸς δοθεὶς ὁ νόος ἐστι τοῖς ἐσθίον 3
βουλομένοις: «ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δόσω». φησὶν. «ἢ σὰρξ μοῦ ἐστίν». 4
10 ἦτοι ᾧ τρέφεται ἢ σὰρξ διὰ τῆς εὐχεριστίας ἢ ὅτι καὶ μᾶλλον.
ἢ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐστίν. «ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία». ἄρτος οὐ-
ράνιος. συναγωγὴ εὐλογημένη: τάχα δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας 5
τῶν ἐκλεκτῶν κατὰ τὸ ὑποκείμενον γενομένων, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ
τέλους τευξομένων.
- 15 Τὰ δαιμόνια «σώματα» εἶρηται. | οὐχ ὡς σῶμα μὴ ἔχοντα (ἔχει 14. 1 357 >
γὰρ καὶ σῆμα: διὸ καὶ συναίσθησιν κολάσεως ἔχει), ἀλλ' ὡς πρὸς
σῆμα τῶν σφριζομένων σωμάτων πνευματικῶν σὺν ὅντα ἐσώ- 172 P
ματα εἶρηται. καὶ οἱ ἄγγελοι σώματά εἰσιν: ὁρῶνται γοῦν. ἀλλὰ 2
καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. ὁ γοῦν ἀπόστολος: «στειλεται μὲν γὰρ σῶμα πν-
20 χιζόν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν.» πῶς δὲ καὶ αἱ κολαζόμεναι 3
ψυχαὶ συναίσθηνοντα μὴ σώματα οὔσαι; «φοβήθητε» γοῦν λέγει «τὸν
μετὰ θάνατον δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς γέεννας βαλεῖν.»
τὸ γὰρ φαινόμενον οὐ πρὸ καθαίρεται, ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. 4
ἀντικρως δὲ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου διὰ τῶν σωματικῶν
25 μελῶν σῶμα εἶναι δείκνυται ἢ ψυχῆ.

- «Ὡς δὲ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν 15, 1
εἰκόνα τοῦ ἐπουραίου» τοῦ πνευματικοῦ. κατὰ προκοπὴν τελειούμενοι.
πλὴν πάλιν εἰκόνα λέγει. ὡς εἶναι σώματα πνευματικά. καὶ πάλιν 2
«ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι. τότε δὲ πρόσωπον πρὸς
30 πρόσωπον.» ἀντίκα γὰρ ἀρχόμεθα γινώσκειν * *. οὐδὲ πρόσωπον. <καὶ

1 f Matth. 17, 2 4 vgl. Joh. 6, 51; Psal. 77, 24 vgl. I Kor. 10, 2
5 f Joh. 1, 4; vgl. S. 108, 28 6—8 vgl. Joh. 6, 49 f 8 vgl. Joh. 6, 32 f
9 Joh. 6, 51 11 Kol. 1, 24 11 f vgl. Joh. 6, 51; Psal. 77, 24 15 vgl. den
Paralleltext zu Luk. 24, 39 bei Ignat. ad Smyrn. III 2 οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώμα-
τον u. dazu Resch, Agrapha² Nr. 72 S. 96 ff 19 f I Kor. 15, 44 21 f Matth.
10, 28; Luk. 12, 5 24 f vgl. Luk. 16, 24 (ebenso verwendet Iren. II 34, 1; Ter-
tull. De an. 7) 26 f I Kor. 15, 49 29 f I Kor. 13, 12

1 καὶ ἀμόμω καὶ ἀσπίλω ἀμοῦ ἀμόμων καὶ ἀσπίλων Usener 10 ἢ
Sy 13 vor τῶν ist καὶ von L¹ getilgt 20 [αἱ] Usener 30 * * Schw
οὐ δὲ Bernays οὐδὲ L <καὶ> Bernays <τοῦτον καὶ> St

ἰδέα καὶ σχῆμα καὶ σῶμα. σχῆμα μὲν οὖν σχήματι θεωρεῖται καὶ πρόσσωπον προσώπῳ καὶ ἐπιγινώσκειται τὰ γνωρίσματα τοῖς σχήμασι καὶ ταῖς οὐσίαις.

Καὶ ἡ περιστορὰ δὲ σῶμα ὄφθη, ἣν οἱ μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμά 16
3 φασιν, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου τὸν διάζονον, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸ πνεῦμα τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ πατρὸς, (τὸ) τὴν κατέλευσιν πεποιημένον ἐπὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκα.

Ἔστιν Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σοφία δι' ὅλων κρᾶσις τῶν 17, 1
σωμάτων δυνατὴ κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. ἡ γοῦν ἀνθρωπίνη 2
10 μῖξις ἢ κατὰ γάμον ἐκ δυεῖν μεμιγμένων σπερμάτων ἐνὸς γένεσιν παιδίον ἀποτελεῖ, καὶ τὸ σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθὲν κέκρταται τῇ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ τῷ ὄνῳ, τὰ δὲ κρείττω καὶ διαφοροῦτέρα σώματα ἡδῖαν ἴσχει τὴν κρᾶσιν· πνεῦμα γοῦν πνεύματι μίγνυται. ἔμοι δὲ δοκεῖ κατὰ 3
παράθεσιν τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' οὐ κατὰ κρᾶσιν. μή τι οὖν ἡ θεία
15 δύναμις διήκουσα τὴν ψυχὴν ἀγιάζει αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν προκοπήν. «Ὁ γὰρ θεὸς πνεῦμα, ὅπου θέλει πνεῖ.» ἡ γὰρ δύναμις 4
οὐ κατ' οὐσίαν διήκει, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν καὶ ἰσχύν, παράκειται δὲ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὡς τὸ πνεῦμα τῇ ψυχῇ. |

Ὁ σωτὴρ ὄφθη κατιῶν τοῖς ἀγγέλοις, διὸ καὶ εὐηγγελίσαντο 973 P 18, 1
20 αὐτόν. ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰβραῆμ καὶ τοῖς λοιποῖς δικαίοις τοῖς ἐν τῇ ἀναπαύσει οὖσιν ἐν τοῖς δεξιotoῖς ὄφθη· «ἠγαλλιάσατο, γὰρ φησὶν, εἶνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν», τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. ὅθεν ἀνα- 2
στάς ὁ κύριος εὐηγγελίστατο τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τῇ ἀναπαύσει καὶ μετέστησεν αὐτοὺς καὶ μετέθηκεν, καὶ πάντες «ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ
25 ζῆσονται». σκιὰ γὰρ τῆς δόξης τοῦ σωτῆρος τῆς περὶ τῷ πατρὶ ἢ παρουσίας ἢ ἐνταῦθα· φωτὸς δὲ σκιὰ οὐ σκότος, ἀλλὰ φωτισμὸς ἐστίν.

«Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν μόνον ἀν- 19, 1
θρώπος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὁ ἐν ταυτότητι λόγος, κατὰ περιγραφὴν καὶ οὐ κατ' οὐσίαν γενόμενος [ὁ] νόος. καὶ πάλιν σὰρξ 2
30 ἐγένετο διὰ προσηγιῶν ἐνεργήσεως· τέκνον δὲ τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου ὁ σωτὴρ λέγεται διὰ τοῦτο «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἐστίν»· ζωὴ δὲ ὁ κύριος. καὶ ὁ 3

4—7 vgl. Iren. I 15, 3; III 17, 4 4 vgl. Mark. 1, 10; Luk. 3, 22; Joh. 1, 32 f; Usener, Religionsgesch. Unters. I S. 57; Strom. II 36, 1 6 vgl. S. 108, 2

6 f vgl. S. 105, 6 16 Joh. 4, 24; 3, 8 19 f vgl. Luk. 2, 10 21 zu ἐν τοῖς δεξιotoῖς vgl. z. B. Matth. 25, 33 f 21 f Joh. 8, 56 22 f vgl. I Petr. 3, 19; Strom. VI 46, 2. 24 vgl. Kol. 1, 13 24 f vgl. Klageel. Jerem. 4, 20 27 Joh. 1, 14 30 f vgl. S. 108, 27 f 31 f Joh. 1, 1. 3 f 32 vgl. Joh. 11, 25; 14, 6

6 (τὸ) Usener 8 (διότι ἢ) δι' Schw 24 ἀνέστησεν (wegen Strom. VI 47, 1) Bernays 29 [ὁ] Usener

Παῦλος »ἐνδύσαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα. οἷον εἰς αὐτὸν πιστεύσον τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ »κατὰ θεόν, τὸν ἐν θεῷ λόγον, κτισθέντα. δύναται δὲ τὸ »κατὰ θεὸν κτισθέντα τὸ εἰς ὃ μέλλει τέλος προκοπῆς θῆναι ὁ ἄνθρωπος· μὴνύει ἐπ' ἑσθί- 4
 5 τῷ »ἀπόλαβε τὸ εἰς ὃ ἐκτίσθη τέλος» καὶ ἔτι σαφέστερον καὶ δια-
 ρήδη ἐν ἄλλοις λέγει »ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· εἴτα ἐπιφέρει »προωτότοκος πάσης κτίσεως.« ἀοράτου μὲν γὰρ »θεοῦ εἰ-
 10 κόνα» τὸν <ὐῖόν> λέγει τοῦ λόγου τοῦ ἐν ταύτῳ. »προωτότοκον δὲ πάσης κτίσεως, ὅτι γεννηθεὶς ἀπαθῶς, κτίστη καὶ γενεσιόχοι· τῆς
 10 ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσίας. ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ πατὴρ τὰ πάντα ἐποίησεν. ὅθεν καὶ »μορφὴν δούλου λαβεῖν« εἰρηται, οὐ μόνον τὴν 5
 σὰρκα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, δούλη δὲ ἢ οὐσία, ὡς ἂν παθητὴ καὶ ὑποκειμένη τῇ δραστηρίῳ καὶ κυριωτάτῃ αἰτία.
 15 Τὸ γὰρ »πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· οὕτως ἐξακούομεν ἐπὶ τοῦ 20
 πρωτοκτίστου θεοῦ λόγου καὶ »πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ πρὸ πάσης κτίσεως» τὸ ὄνομά σου.

Τῷ »κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτούς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν 21, 1
 αὐτούς» τὴν προβολὴν τὴν ἀρίστην φαῖν οἱ Οὐαλεντιναιοὶ τῆς Σο-
 20 φίας λέγεσθαι, ἀφ' ἧς τὰ μὲν ἀρσενικὰ ἢ ἐκλογή, τὰ δὲ θηλυκὰ ἢ
 κλήσις, καὶ τὰ μὲν ἀρσενικὰ ἀγγελικὰ καλοῦσι, τὰ θηλυκὰ δὲ ἑαυτούς,
 τὸ διαφέρον σπέρμα. οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ τὸ μὲν ἀρσενικὸν 2
 ἔμεινεν αὐτῷ, πᾶν δὲ τὸ θηλυκὸν σπέρμα ἄρθεν ἀπ' αὐτοῦ Ἐνα γέ-
 γονεν, | ἀφ' ἧς αἱ θήλειαι. ὡς ἀπ' ἐκείνου οἱ ἀρσενες. τὰ οὖν ἀρσε- 974 P 3
 25 νικὰ μετὰ τοῦ λόγου συνεστάλη, τὰ θηλυκὰ δὲ ἀπαρθρωθέντα ἐνοῦται
 τοῖς ἀγγέλοις καὶ εἰς πλήρωμα χωρεῖ. διὰ τοῦτο ἢ γυνὴ εἰς ἄνδρα
 μετατίθεσθαι λέγεται καὶ ἢ ἐνταῦθα ἐκκλησία εἰς ἀγγέλους.

Καὶ ὅταν εἶπῃ ὁ ἀπόστολος »ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι 22, 1
 ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; ὑπὲρ ἡμῶν γάρ, φησίν, οἱ ἀγγελοι ἐβαπτίσαντο,

1 Ephes. 4, 24 6—9 Kol. 1, 15 10f vgl. Kol. 1, 16f 11 Phil. 2, 7
 15 Psal. 109, 3 16f Psal. 71, 17 18f Gen. 1, 27 25 zu συνεστάλη vgl.
 S. 117, 25 26f vgl. Herakleon Fr. 5, 26 Brooke (in Orig. Joh.-Comm. VI 20
 p. 129, 21f Preuschen); Exc. 79 u. das Citat aus dem Ägypter-Ev. Strom. III
 92, 2 28f u. S. 114, 3. 5 I Kor. 15, 29

5 ἀπόλαβε τὸ St ἀπεβάλετό (sic) L ἐπιβαλοῦ τὸ Bunsen ἐπίβαλε τῷ Usener
 ἐκτίσθη Bunsen ἐκτίσθη L 8 τὸν <ὐῖόν> λέγει Bunsen τὸν λόγον L <ἐν-
 τὸν λέγει Ruben 9 <ὕτι> (καθώς) Schw 16 λόγον καὶ] καὶ λόγον
 Ruben 18 Τῷ Bunsen τὸ L 19 Οὐαλεντιναιοὶ Sy οὐαλεντιναιοῦ L
 22 σπέρμα vgl. Strom. II 10, 2; S. 115, 19; 118, 12; 119, 17. 27 Bernays πνεῦμα
 L (Ruben) 23 ἀρθεν W(achter), Usener ἀρα L ἀράμενος Bernays πλεροῦ Ruben
 Clemens III. 8

ὧν ἔσμεν μέρη. νεκροὶ δὲ ἡμεῖς οἱ νεκρωθέντες τῇ συστάσει ταύτῃ, 2
 ζῶντες δὲ οἱ ἄρρενες οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες τῆς συστάσεως ταύτης.
 «εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζομεθα;» ἐγειρόμεθα οὖν ἡμεῖς, 3
 ἰσάγγελοι τοῖς ἄρρεσιν ἀποκατασταθέντες, τοῖς μέλεσι τὰ μέλη, | εἰς 338 S
 5 ἔνωσιν. «οἱ βαπτίζομενοι» δέ, φασίν, «ὑπὲρ [ἡμῶν] τῶν νεκρῶν» οἱ 4
 ἄγγελοι εἰσιν οἱ ὑπὲρ ἡμῶν βαπτίζομενοι, ἵνα ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ
 ὄνομα μὴ ἐπισηθεῶμεν κωλυθέντες εἰς τὸ πλήρωμα παρελθεῖν τῷ
 Ὁρῷ καὶ τῷ Στανρῷ. διὸ καὶ ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λέγουσιν ἐπὶ τέλους 5
 «εἰς λύτρωσιν ἀγγελικῆν», τουτέστιν ἦν καὶ ἄγγελοι ἔχουσιν, ἰν' ἢ <ὁ>
 10 βαπτιστέος ὁ τὴν λύτρωσιν κομισάμενος τῷ αὐτῷ ὀνόματι. ᾧ καὶ
 ὁ ἄγγελος αὐτοῦ προβεβάπτισται. ἐβαπτίσαντο δὲ ἐν ἀρχῇ οἱ ἄγγελοι 6
 ἐν λυτρώσει τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ περισσευῇ
 κατελθόντος καὶ λυτρωσαμένου αὐτόν. ἐδέησεν δὲ λυτρώσεως καὶ 7
 τῷ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ κατασχεθῇ τῇ Ἐννοίᾳ ἢ ἐνετέθη τοῦ ὑστερήματος
 15 προ[σ]ερχόμενος διὰ τῆς Σοφίας, ὡς φησὶν ὁ Θεόδοτος.

Τὸν Παράκλητον οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸν Ἰησοῦν λέγουσιν, ὅτι 23, 1
 πλήρης τῶν αἰῶνων ἐγλήλυθεν, ὡς ἀπὸ τοῦ ὅλου παρελθὼν. Χριστὸς 2
 γὰρ καταλείψας τὴν προβαλοῦσαν αὐτόν | Σοφίαν εἰσελθὼν εἰς τὸ 975 P
 20 πλήρωμα ὑπὲρ τῆς ἕξω καταλειφθείσης Σοφίας ἠτήσατο τὴν βοήθειαν,
 καὶ ἕξ εὐδοκίας τῶν αἰῶνων Ἰησοῦς προβάλλεται παράκλητος τῷ
 παρελθόντι αἰῶνι. ἐν τύπῳ δὲ Παρακλήτου ὁ Παῦλος ἀναστάσεως
 ἀπόστολος γέγονεν. αὐτίκα μετὰ τὸ πάθος τοῦ κυρίου καὶ αὐτὸς ἀπε- 3
 στάλη κηρύσσειν· διὸ καὶ καθ' ἑκάτερον ἐκήρυξε τὸν σωτήρα, γεν(ν)η-
 τὸν καὶ παθητὸν διὰ τοὺς ἀριστ(ερ)οῦς, ὅτι τοῦτον γνωῖναι δυνη-
 25 θέντες κατὰ τὸν τόπον τοῦτον δεδίασιν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν
 ἕξ ἀγίου πνεύματος καὶ παρθένου, ὡς οἱ δεξιοὶ ἄγγελοι γνωσκουσιν.
 ἰδίως γὰρ ἕκαστος γνωρίζει τὸν κύριον καὶ οὐχ ὁμοίως πάντες «τὸ 4
 πρόσωπον τοῦ πατρὸς ὁρῶσιν οἱ ἄγγελοι τούτων τῶν μικρῶν» τῶν
 ἐκλεπτῶν, τῶν ἰσομένων ἐν τῇ αὐτῇ κληρονομίᾳ καὶ τελειότητι.
 30 τάχα δὲ τὸ πρόσωπον ἔστι μὲν καὶ ὁ εἰς, ἔστι δὲ καὶ ὅσον κατα- 5

7 f vgl. Exc. 42 9 vgl. Iren. I 21, 3 u. Hilgenfeld, Ketzer-gesch. S. 380
 12 f vgl. Mark. 1, 10; Luk. 3, 22; Joh. 1, 32f 21 f vgl. Iren. II 21, 2 *sed neque
 de Paulo quidem tacendum est, sed exigendum ab his, in cuius Aeonis tyrium apo-
 stolus nobis traditus est, nisi forte in Salvatoris compositi corum, qui et ex om-
 nium collatione subsistit.* 27 f Matth. 18, 10 30 vgl. zu S. 110, 4f

1 οἱ Bernays καὶ L 5 [ἡμῶν] Bunsen 9 <ὁ> Schw 10 αὐτῷ Bunsen
 αὐτοῦ L 15 προερχόμενος L^h προσερχόμενος L¹ 16 ὅτι <τε> Usener
 22 ἀπόστολος Sy ἀποστολή L 23 ἐκάτερον Bunsen ἕτερον L 23 f γεννητὸν
 Sy γενητὸν L 24 ἀριστεροῦς Sy ἀρίστους L 25 κατὰ] μετὰ Bernays
 Τῶπον Bernays τίπον Ruben (aber τόπον ist wie S. 108, 14 gebraucht)

ληπτὸν τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ δεδιδασμένοι θεωροῦσι, τὸ δὲ λοιπὸν ἄγνωστόν ἐστι τοῦ πατρὸς.

- Λέγουσιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ ὅτι ὁ κατὰ εἰς τῶν προφητῶν 24, 1
ἔσχεν πνεῦμα ἐξαιρετον εἰς διακονίαν, τοῦτο ἐπὶ πάντας τοὺς τῆς
5 ἔκκλησίας ἐξεχύθη· διὸ καὶ τὰ σημεῖα τοῦ πνεύματος, ἰάσεις καὶ προ-
φητεῖαι, διὰ τῆς ἔκκλησίας ἐπιτελοῦνται. ἄγνοοῦσι δὲ ὅτι ὁ Παρά- 2
κλητος <ὁ> προσεχῶς ἐνεργῶν νῦν <ἐν> τῇ ἔκκλησίᾳ τῆς αὐτῆς οὐσίας
ἐστὶ καὶ δυνάμει τῷ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν
διαθήκην.
- 10 Τὸν ἄγγελον ὥρισαντο οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου λόγον ἀπαγγελίαν 25, 1
ἔχοντα τοῦ ὄντος. λέγουσι δὲ καὶ τοὺς αἰῶνας ὁμωνύμως τῷ λόγῳ
λόγους. οἱ ἀπόστολοι, φησί, μετετέθησαν τοῖς δεκαδύο ζῳδίοις. ὡς 2
γὰρ ὑπ' ἐκείνων ἡ γένεσις διοικεῖται, οὕτως ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἡ
ἀναγέννησις <ἐφ>ορᾶται.
- 15 Τὸ ὄρατόν τοῦ Ἰησοῦ ἡ Σοφία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἦν τῶν σπερμά- 26, 1
των τῶν διαφερόντων, ἦν ἐστολίσαστο διὰ τοῦ σαρκίου, ὡς φησὶν ὁ
Θεόδοτος· τὸ δὲ ἄορατόν τὸ ὄνομα. ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ μονογενής.
ὅθεν ὅταν εἴπῃ ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα, τοῦτο λέγει. ὅτι μέχρι τοῦ ὄρου 2
αὐτοῦ εἰμι ἐγὼ ἐλευσέσθε οἱ τοῦ διαφέροντος σπέρματος· ὅταν δὲ καὶ 3
20 αὐτὸς εἰσέρχεται, καὶ τὸ σπέρμα συνεισέρχεται αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα
διὰ τῆς θύρας συναχθὲν καὶ εἰσαχθὲν.
- Ὁ ἱερεὺς εἰδίων ἐντὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου τό τε 27, 1
πέταλον ἀπετίθει παρὰ τῷ | θυσιαστήριῳ τοῦ θυμιάματος. αὐτὸς δὲ 27B P
ἐν σιγῇ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐγκεχυμένον ὄνομα ἔχων εἰσῆλθαι διακρῖναι
25 τὴν ἀπόθεσιν τοῦ καθάπερ πέταλον χορσοῦ καθωροῦ γενομένου καὶ
κούφου διὰ τὴν κάθαρσιν, τοῦ ὅσπερ σώματος τῆς ψυχῆς [ἀπό-
θεσιν], ἐν ᾧ ἐγκεχάρακτο τὸ γάνωμα τῆς θεοσεβείας, δι' οὗ ταῖς ἀρ-
χαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐγνωσέμετο τὸ ὄνομα περιζυμίμου. ἀποτίθεται 2
δὲ τοῦτο τὸ σῶμα, τὸ πέταλον τὸ ἀβαρὲς γενόμενον, ἐντὸς τοῦ κατα-
30 πετάσματος τοῦ δευτέρου, ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ὃ ἐστὶ δεύτερον
ὄλοσχερὲς καταπέτασμα τοῦ παντός, παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ

4 vgl. viell. Hebr. 1, 14 λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν 15 f vgl. S. 105, 6—8 18 Joh. 10, 7 20 f vgl. QDS 36, 3; 38, 3; zu συναχθὲν vgl. Matth. 3, 12 u. ä. St.; Apostellehre 9, 4; 10, 5 22 f vgl. Hebr. 9, 7; Lev. 16, 3 22—24 vgl. Exod. 28, 32 (36)

3 ὁ L 7 <ὁ> Schw νῦν <ἐν> St ἐν Schw αὐτῆς Sy αὐτοῦ L 12 φασὶ Di viell. <ἐν> τοῖς Usener 14 <ἐφ>ορᾶται Bernays ὁρᾶτε (mit dem Folgenden verbunden) L 15 ἦν] ἡ Schw, Nachr. d. Gött. Ges. d. Wiss. 1908 S. 132² 17 <τὸ> Usener 20 συνεισέρχεται Sy συνεισέρχεται L 22 [τε] Bunsen 25 [ἀπόθεσιν] Usener 26 f [ἀπόθεσιν] St

θυμιάματος, παρὰ τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἀναφερομένων εὐχῶν ἀγγέλους. γυνῆ δὲ ἢ ψυχῆ ἐν δυνάμει τοῦ συνειδότης, οἷον σῶμα τῆς 3
δυνάμεως γενομένη μεταβαίνει εἰς τὰ πνευματικά, λογικῆ τῶ ὄντι καὶ
ἀρχιρατιζή γενομένη. ὡς ἂν ἐμφυνομένη ὡς εἶπεν ἐπὶ τοῦ λόγου
7 πρῶτον ἦδη, καθάπερ οἱ ἀρχάγγελοι τῶν ἀγγέλων ἀρχιερεῖς γενόμενοι καὶ τούτων πάλιν οἱ πρωτόκτιστοι. τοῦ δὲ ἔτι γραφῆς καὶ 4
μαθήσεως κατόρθωμα τῇ ψυχῇ ἐκείνῃ τῇ καθαρᾷ γενομένη, ὅπου καὶ
ἀξιούται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θεὸν ὄραν; τὴν γοῦν ἀγγελικὴν 5
διδασκαλίαν ὑπερβάσα καὶ τὸ ὄνομα τὸ διδασκόμενον ἐγγράφως ἐπὶ
10 τὴν γινῶσιν καὶ κατάληψιν τῶν πραγμάτων ἔρχεται, οὐκέτι νύμφη,
ἀλλ' ἦδη λόγος γενόμενος καὶ παρὰ τῶ νυμφίῳ καταλύων μετὰ τῶν
πρωτοκλήτων καὶ πρωτοκτιστῶν, φίλων μὲν δι' ἀγάπην, υἱῶν δὲ
διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑπακοήν. ἀδελφῶν δὲ διὰ τὸ τῆς γενέσεως
κοινωνόν. ὅστε τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ἦν, τὸ πέταλον περιεῖσθαι καὶ 6
15 μανθάνειν εἰς γινῶσιν, τὸ δὲ δυνάμεως, τὸ θεοφόρον γίνεσθαι τὸν
ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ καθάπερ σῶμα
αὐτοῦ γινόμενον.

Τὸ θεὸς ἀποδιδούς ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἀπει- 28
θοῦσι φασὶν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου κατὰ τὰς ἐκσωματώσεις, οἱ δὲ ἀπὸ
20 Οὐαλεντίνου τοὺς τρεῖς τόπους δηλοῦσθαι τοὺς ἀριστεροῦς. τετάρτην
δὲ γενεὰν τὰ σπέρματα αὐτῶν, ἔλεον δὲ ποιῶν εἰς χιλιάδας ἐπὶ
τὰ δεξιὰ.

Ἡ Σιγῆ, φασὶ μῆτηρ οἷσα πάντων τῶν προβληθέντων ἐπὶ τοῦ 29
Βάθους, ὃ μὲν οὐκ ἔσχεν εἶπειν, περὶ τοῦ ἀρρήτου σεσίγησεν, ὃ δὲ
25 κατέλαβεν, τοῦτο ἀκατάληπτον προσηγόρευσεν. 339 S

Εἶτα ἐκλαθόμενοι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ παθεῖν αὐτὸν λέγουσιν 30, 1
ἀθέως. ὃ γὰρ συνεπάθησεν ὁ πατήρ, στερεὸς ὢν τῇ φύσει, φησὶν ὁ
θεόδοτος. καὶ ἀνέδοτος. | ἐνδόσιμον ἑαυτὸν παρασχών. ἵνα ἢ σιγῆ 977 P

1 zum Vergleich zwischen ἐνθή u. θυμίαμα vgl. Psal. 140, 2 S vgl. I Kor. 13, 12; Matth. 5, 8 9 vgl. S. 120, 15 18 f Deut. 5, 9; vgl. Num. 14, 18 21 Deut. 5, 10 23—25 vgl. Iren. I 2, 1 ὁ Νοῦς . . . διανοεῖτο καὶ τοῖς λοιποῖς Αἰῶσι ἀνακονόσασθαι τὸ μέγεθος τοῦ Πατρὸς, ἡλίος τε καὶ ὕσος ἐπῆρχε, καὶ ὡς ἦν ἄναρχός τε καὶ ἀχώρητος καὶ οὐ καταληπτός ἰδεῖν. κατέσχε δὲ αὐτὸν ἢ Σιγῆ βουλῆσει τοῦ Πατρὸς. Die Σιγῆ ist σύζυγος des Βεθός; vgl. Iren. I 11, 5; Hippol. Philos. VI 38 p. 294, 18

4 ἐμφυνομένη Bernays ἐμφυνον μένη L ἐμφυνομένη Schw, Nachr. 1908 S. 124³

10 πραγμάτων L πνευμάτων Schw, Ausg. des Tat. p. 89 14 περιεῖσθαι Bunsen παραεῖσθαι L 15 [εἰς] St γινῶσιν γάνωσιν (vgl. S. 115, 27) Schw 24 Βάθους βεθοῦ Bunsen, Lipsius, Jahrb. f. prot. Theol. 13 (1887) S. 631; aber vgl. Hippol. Philos. VI 30 p. 274, 4—6 ὁ μὲν ἀγέννητος, ἐπάρχων ἀρχὴ τῶν ὄλων καὶ ἴσα καὶ βᾶθος καὶ βεθός 25 Ἀκατάληπτον προσαγορεύουσαν Bernays; vgl. Hippol. Philos. VI 38 p. 294, 11f ἐκ δὲ τῆς ἀνενοήτου . . . (προβεβλήσθαι) Ἀκατάληπτον

τοῦτο καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. ἡ γὰρ συμπάθεια πάθος τινὸς διὰ 2
πάθος ἑτέρου. καὶ μὴν καὶ τοῦ πάθους γενομένου τὸ ὅλον συνεπά-
θησεν καὶ αὐτὸ εἰς διόρθωσιν τοῦ παθόντος.

Ἀλλὰ καὶ εἰ ὁ κατελθὼν εὐδοκία τοῦ ὅλου ἦν (ἐν αὐτῷ γὰρ 31, 1
5 πᾶν τὸ πλήρωμα ἦν σωματιζῶς), ἔπαθεν δὲ οὗτος. δῆλον ὅτι καὶ
τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματα συνέπαθεν, δι' ὧν τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν ἐνρί-
σκειται πάσχον. ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος πείσεως τὰ 2
ὅλα παιδευθέντα, ὡς φασί, συνεπάθησεν. τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι 3
(ὁ) εἰσιν, χάριτι τοῦ πατρὸς εἰσιν, ὄνομα ἀνωνόμαστον, μορφή καὶ
10 γνῶσις. ὁ δὲ βουληθεὶς αἰὼν τὸ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν λαβεῖν ἐν ἀγνωσίᾳ
καὶ ἀμορφή ἐγένετο. ὅθεν καὶ κένωμα γνῶσεως εἰργάσατο. ὅτι ἐστὶ 4
σκιὰ τοῦ ὀνόματος· ὅπερ ἐστὶν νόος, μορφή τῶν αἰώνων. οὕτως τὸ
κατὰ μέρος ὄνομα τῶν αἰώνων ἀπώλεια ἐστὶ τοῦ ὀνόματος.

Ἐν πληρώματι οὖν ἐνόητος οὕσης ἕκαστος τῶν αἰώνων ἴδιον 32, 1
15 ἔχει πλήρωμα, τὴν συζυγίαν. ὅσα οὖν ἐκ συζυγίας, φασί, προέρχεται.
πλήρωματ' ἐστίν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἐνόε, αἰζόνες. ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὸν 2
Χριστὸν ἐξ ἐννοίας προελθόντα τῆς Σοφίας εἰκόνα τοῦ πληρώματος
ἐκάλεσεν. οὗτος δὲ καταλείψας τὴν μητέρα ἀελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα 3
ἐκράθη, ὡσπερ τοῖς ὅλοις, οὕτω δὲ καὶ τῷ Παρακλήτῳ, υἱόθιτος 33, 1
20 μέντοι γέγονεν ὁ Χριστὸς ὡς πρὸς τὰ πληρώματα ἐκλεκτός γεόμενος
καὶ «προωτότοκος» τῶν ἐνθάδε πραγμάτων.

Ἔστιν οὖν ὁ λόγος οὗτος παράνομα τοῦ ἡμετέρου. ἐκ τοῦ ἔπο- 2
25 κειμένου «προωτότοκον» λέγοντος τὸν σωτήρα, καὶ ἐστὶν ὡσπερ αἱ ἴζα
καὶ κεφαλὴ ἡμῶν, ἡ δὲ ἐκκλησία καρποὶ αὐτοῦ.

Χριστοῦ, φασί, τὸ ἀνοικεῖον φηγόντος (καὶ) συσταλέντος εἰς τὸ 3
πλήρωμα. ἐκ τῆς μητρὸς γενομένου ἐννοίας, ἡ μήτηρ αὐτῆς τὸν τῆς
οἰκονομίας προηγάρτετο ἄρχοντα εἰς τύπον τοῦ φηγόντος αὐτὴν κατ'
ἐπιπόθησιν αὐτοῦ, κρείττονος ὑπάρχοντος, ὃς ἦν τύπος τοῦ πατρὸς

4 f Kol. 2, 9 7 der 12. Äon ist die *Σοφία*; vgl. Hippol. Philos. VI 30
p. 274, 95 9 vgl. I Kor. 15, 10 10 f vgl. Iren. I 4, 1 τὴν Ἐνθέμησιν τῆς
ἄνω Σοφίας . . . ἀφορισθεῖσαν τοῦ Πληρώματος σὺν τῷ πάθει λέγουσιν ἐν σκιᾷς
καὶ κενώματος τόποις ἐκβεβρῶσθαι κατὰ ἀνάγκην. ἔξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ
Πληρώματος ἀμορφος καὶ ἀνείδος, ὡσπερ ἔκτρομα, διὰ τὸ μηδὲν κατεῖληφέναι.

12 μορφή τῶν αἰώνων, weil Emanation aller Äonen; vgl. Iren. I 2, 6
15 f vgl. Valentin in Strom. IV 90, 2 18 f. 25 f vgl. Iren. I 11, 1 21. 23 vgl.
Kol. 1, 15 24 zu κεφαλὴ vgl. Ephes. 4, 15

3 καὶ αὐτὸ W(aechter) καὶ αὐτοὺς L κατ' αὐτοὺς Bernays 9 (ὁ) Usener
[εἰσὶν!] Bernays 12 οὕτως Lipsius a. a. O. S. 632¹ οὕτος L 13 κατὰ μέρος
[ὄνομα] κατάπλευς ὦν Bernays ἀπώλεια Schw ἀμέλει L 15 σύζυγον Bernays
(falsch) 19 ἐκράθη (vgl. Exc. 17. 36) Bernays ἐκρατήθη L 23 λέγοντος St
λέγων L 25 φηγόντος Sy φηγόντες L καὶ St 26 γεόμενος L γενομένου L
[γενομένου] Schw, Nachr. d. Gött. Ges. d. Wiss. 1908 S. 137¹ 28 [αἱ] τοῦ Bernays

τῶν ὄλων. διὸ καὶ ἦττων γίνεται, ὡς ἂν ἐκ πάθους τῆς ἐπιθυμίας 4
συνεστῶς. ἐμυσάχθη μέντοι ἐνιδούσα τὴν ἀποτομίαν αὐτοῦ, ὡς φασὶν
αὐτοί.

Ἀλλὰ καὶ (αἱ) εὐώνυμοι δυνάμεις, πρῶται προβληθεῖσαι τῶν 34, 1
δεξιῶν ὑπ' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται.
κατελείφθησαν δὲ αἱ ἀριστεραὶ ὑπὸ τοῦ Τόπου μορφωθῆναι. τῆς 2
μητρὸς οὖν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν σπερμάτων | εἰσελθούσης εἰς τὸ 978 P
πλήρωμα, τότε ὁ Τόπος τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τάξιν
ἀπολήφεται, ἣν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ.

Ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τῷ φῶσι ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, ἑαυτὸν κενώ- 35, 1
σας, τουτέστιν ἐκτὸς τοῦ Ὄρου γενόμενος κατὰ Θεόδοτον, ἐπεὶ ἀγ-
γίλος ἦν τοῦ πληρώματος, τοὺς ἀγγέλους τοῦ διασφραγιστοῦ σπέρματος
συνεξήγαγεν ἑαυτῷ· καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λήτρωσιν ὡς ἀπὸ πληρώματος 2
προεβλήθη εἶναι, τοὺς δὲ ἀγγέλους εἰς διάσφραξιν τοῦ σπέρματος ἤγα-
γεν· ὡς γὰρ ὑπὲρ μέρος δέονται καὶ παρακαλοῦσι καὶ δι' ἡμᾶς 3
κατεχόμενοι, σπεύδοντες εἰσελθεῖν, ἄφρασι ἡμῖν αἰτοῦνται, ἵνα συνεισ-
έλθωμεν αὐτοῖς· σχεδὸν γὰρ ἡμῶν χρεῖαν ἔχοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, 4
ἐπεὶ ἄνευ ἡμῶν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς (διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἡ μήτηρ
συνεβλήθηθεν ἄνευ ἡμῶν, φασί). εἰκότως ὑπὲρ ἡμῶν δέονται.

Ἐν ἐνότῃ μὲντοι γε προεβλήθησαν οἱ ἀγγέλοι ἡμῶν, φασί. 36, 1
εἰς ὄντες, ὡς ἀπὸ ἐνὸς προεβλόντες. ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἡμεν, οἱ 2
μεριστέμενοι διὰ τοῦτο ἐβαπτίσαστο ὁ Ἰησοῦς. τὸ ἀμέριστον μερισθῆναι.
μέχρις ἡμᾶς ἐνώση αὐτοῖς εἰς τὸ πλήρωμα, ἵνα ἡμεῖς, οἱ πολλοὶ ἐν
γενόμενοι, [οἱ] πάντες τῷ ἐνὶ τῷ δι' ἡμᾶς μερισθέντι ἀνακραθῶμεν.

Οἱ ἀπὸ Ἀδάμ ἐξεληθόντες οἱ μὲν δίκαιοι διὰ τῶν ἐκτισμένων τὴν 37
ὁδὸν ποιούμενοι περὶ τῷ Τόπῳ κατείχοντο κατὰ τοὺς Οὐαλεντινια-
νοῦς. οἱ δὲ ἕτεροι ἐν τῷ τοῦ σκότου ἐκτισμένῳ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς.
ἔχοντες συναίσθησιν τοῦ πυρὸς.

Ποταμὸς ἐκπορεύεται πυρὸς ὑποκάτω τοῦ θρόνου τοῦ Τόπου, 38, 1
καὶ ῥεῖ εἰς τὸ κενὸν τοῦ ἐκτισμένου, ὃ ἐστὶν ἡ γέεννα, ἀπὸ κτίσεως
τοῦ πυρὸς ῥέοντος μὴ πληρουμένη· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Τόπος πύρινός
ἐστι. διὰ τοῦτο, φησί, καταπέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσόψεως 2

10 Joh. 8, 12 10 f Phil. 2, 7 15 f vgl. S. 113, 29 f 23 f vgl. Joh.
17, 11. 21 f 29 vgl. Dan. 7, 9 f 31 vgl. Hippol. Philos. VI 32 p. 280, 1—5
u. VIII 9 p. 418, 9 πύρινος θεός

1 (ἐπιθυμίας) ἦττων Bernays 1 f ἦττων — συνεστῶς Bernays ἦττων —
συνεστῶσα L 4 (αἱ) St πρότερον St 21 εἰς ὄντες Schw, Nachr. d. Gött.
Ges. d. Wiss. 1908 S. 131³ εἰσιόντες L ἐν ὄντες Bernays οἱ πάντες Usener (auch
Relig. Untersuch. S. 144⁵⁰) [οἱ] St 22 Ἰησοῦς * * Schw (καὶ) τὸ ἀμέριστον
ἐμερισθῆ St 24 [οἱ] St [οἱ πάντες] Usener 25 τῶν ἐκτισμένων] τῆς πίστεως
Bernays 27 τῷ σκότῳ τοῦ ἐκτισμένου (vgl. Z. 30) St 31 πληρουμένη Po
πληρουμένης L

ἀκαλωθῆ τὰ πνεύματα· μόνοι δὲ ὁ ἀρχάγγελος ἀσέρεται πρὸς αὐτόν, οὗ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ ἄρχιμενὸς ἅπασ τοῦ ἐναντιοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσήει. Ἐνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς συν- 3
καθέσθη τῷ Τόπον, ἵνα μένη τὰ πνεύματα καὶ μὴ παραναστῆ αὐτοῦ.
5 καὶ ἵνα τὸν Τόπον ἡμερώσῃ καὶ τῷ σπέρματι δίοδον εἰς πλήρωμα
παράσχη.

Ἡ μήτηρ προβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὀλόκληρον καὶ ἔπ' αὐτοῦ 39
καταλειψθεῖσα τοῦ λοιποῦ οὐκέτι οὐδὲν προέβαλεν ὀλόκληρον, ἀλλὰ
τὰ δυνατὰ παρ' αὐτῆ κατέσχευεν, ὥστε καὶ τοῦ Τόπου καὶ τῶν
10 κλητῶν [οἶν] τὰ ἀγγελικὰ αὐτῆ προβαλοῦσα παρ' αὐτῆ κατέχει.
τῶν ἐκλεκτῶν τῶν ἀγγελικῶν ὑπὸ τοῦ ἄρχιμενός ἐτι πρότερον προβε-
βλημένον.

Τὰ μὲν γὰρ δεξιὰ πρὸ τῆς τοῦ φωτός αἰθήσεως προηρέχθη ἰπὸ 40
τῆς μητρός, τὰ δὲ σπέρματα τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοῦ φωτός αἰ-
15 τησιον, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρχιμενός τὰ ἀγγελικὰ τῶν σπερμάτων προεβάλλετο.

Τὰ διαφέροντα σπέρματά φησι μήτε ὡς πάθη, ὧν λεομένων 979 P 41, 1
συνελύθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα, μήτε ὡς κτίσιν προεληλυθέναι, ἀλλ'
ὡς τέκνα, ἀπαρτιζομένης γὰρ τῆς κτίσεως | συναπιητίσθη ἂν καὶ 2 340 S
τὰ σπέρματα· διὸ καὶ τὴν οἰκειότητα ἔχει πρὸς τὸ φῶς, ὃ πρῶτον
20 προήγαγεν, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, ὃ αἰτησάμενος τοὺς αἰῶνας Χριστός,
ἐν ᾧ συνδιωρίσθη κατὰ δύνειν καὶ τὰ σπέρματα τὰ συνελθόντα
αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα· διὸ [τι] πρὸ καταβολῆς κόσμον εἰκότως λέγεται
ἢ ἐκκλησία ἐκλελέχθαι, ἐν ἀρχῇ τοίνυν συναλογίσθημεν, φασί, καὶ
ἐφανερῶσθημεν, διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει «λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν». 3
25 μηνῶν περὶ τοῦ φωτός τοῦ φανέντος καὶ μορφοῦσαντος, περὶ οὗ ὁ
ἀπόστολος λέγει «ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
κόσμον», τὸν τοῦ διαφόρου σπέρματος, ὅτε γὰρ ἐφωτίσθη ὁ ἄνθρω- 4
πος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τουτέστιν ἐαυτὸν ἐκόσμησεν, χωρίσας
αὐτοῦ τὰ ἐπισοχοῦντα καὶ συναναμειγμένα αὐτῷ πάθη, καὶ τὸν
30 Ἰδαίμ ὁ Ἀημιουργός Ἐρνοίος προσχὼν ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας αὐτὸν
προήγαγεν.

2 f vgl. Hebr. 9, 7 3 f vgl. Psal. 109, 1; Exc. 62, 1; Iren. I 30, 14

24 Matth. 5, 16 26 f Joh. 1, 9

1 u. 4 πνεύματα Schw πράγματα L 9 δυνατὰ (wie προέβαλεν ... ὑπερ
ἡδύνατο Hippol. Philos. VI 30 p. 274, 11)] σπέρματα Bernays αὐτῆ L κατέσχευεν
Bernays παρέσχευεν L Τόπον (τὰ ἀγγελικὰ) Lipsius, Jahrb. f. prot. Theol. 13
(1887) S. 633² κατ' ὁ. d. Z. L¹ 10 κλητῶν Bernays κλήρων L [οἶν] St αὐ
Bernays ἀγγελικὰ σπέρματα (vgl. Z. 14. 16) Lipsius προβαλοῦσα Lipsius
προβάλλουσα L 15 προεβάλλετο Ruben προεβάλετο L 21 (τὰ) Usener
22 διὸ Usener διότι L 28 χωρίσας L¹ χωρήσας L* 29 αὐτοῦ L 30 αἰ-
τός Usener

Ὁ Σταυρὸς τοῦ ἐν πληρώματι Ὁρου σημεῖον ἐστίν· χωρίζει γὰρ 42, 1
 τοῦ ἀπίστου τῶν πιστῶν ὡς ἐκείνο· τὸν κόσμον τοῦ πληρώματος·
 διὸ καὶ τὰ σπέρματα ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ σημείου ἐπὶ τῶν ὄμων βαστά- 2
 σαι εὐάγα μὲ τὸ πλήρωμα. ὅμοι γὰρ τοῦ σπέρματος ὁ Ἰησοῦς λέ-
 γεται, μεγάλη δὲ ὁ Χριστός· ὅθεν εἴρηται· ὅς οὐκ εἶρα τὸν σταυ- 3
 ρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐκ ἔστι μου ἀδελφός· ἤρην οὖν τὸ
 σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Λέγουσιν οὖν ὅτι εἰ δεξιά ἤδεσαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ 43, 1
 τὰ ὀνόματα καὶ πρὸ τῆς παρουσίας, ἀλλὰ τοῦ σημείου οὐκ ἤδεσαν
 10 τὴν δύναμιν. καὶ δόντος πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, συνανέ- 2
 σατος δὲ καὶ τοῦ πληρώματος, ἐκπέμπεται ὁ τῆς βοῦλῆς ἄγγελος·
 καὶ γίνεται μεγάλη τῶν ὄλων μετὰ τὸν πατέρα· πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ 3
 ἐκτίσθη τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, κυριότητες, βασιλείαι, θεό-
 τητες, λειτουργίαι· διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσεν καὶ ἔδωκεν 4
 15 αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. ἵνα πᾶν γόνυ κάμῃ καὶ πᾶσα
 γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι κύνιος τῆς δόξης Ἰησοῦς Χριστός σωτήρ·
 ἀναβάς αὐτὸς καὶ καταβάς· τὸ θε ἀρέβη τί ἐστίν, εἰ μὴ ὅτι καὶ 5
 κατέβη; ὁ καταβάς αὐτός ἐστιν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς καὶ ἀναβάς
 ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν·

20 Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ Σοφία ὁμοιον τῷ καταλιπόντι αὐτὴν φωτὶ 44, 1
 ἐγνωρίσεν καὶ προσέθεραμεν καὶ ἠγάλλιάδατο καὶ προσεκύνησεν, τοὺς

1 f vgl. Hippol. Philos. VI 31 p. 276, 44 (ὁ σταυρὸς) ὅρος γίνεται τοῦ πλη-
 ρώματος. — καλεῖται δὲ ὅρος οἶτος, ὅτι ἀφορίζει ἀπὸ τοῦ πληρώματος ἕξω τὸ
 ἑστέρημα. Iren. I 3, 5 5 zu μεγάλη vgl. Ephes. 1, 22; 4, 15; 5, 23; Kol. 1, 18

5 f Luk. 14, 27; Matth. 10, 38 (vgl. Iren. I 3, 5 6 f vgl. S. 105, 6 f; 111, 14;
 115, 15 f; 126, 17 10—14 vgl. Iren. I 4, 5 (Χριστός) ἀνελθὼν μὲν εἰς τὸ Πλή-
 ρωμα αὐτὸς μὲν εἰκός ὅτι) ὄκνησεν ἐκ δευτέρου κατελθεῖν, τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέ-
 πέμψεν αὐτὴν (l. αὐτῇ, τοῦτέστιν τὸν Σωτήρα. ἐν δόντος αὐτῷ πᾶσαν τὴν δύναμιν
 τοῦ πατρὸς καὶ πᾶν ἐπ' ἐξουσίαν παρεδότος καὶ τῶν αἰῶνων δὲ ὁμοίως, ὡς
 ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κτισθῆ, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, θεότητες,
 κυριότητες. 10 vgl. Matth. 28, 18 10 f vgl. Kol. 1, 19 11 Jes. 9, 6
 12—14 Kol. 1, 16 14—16 vgl. Phil. 2, 9—11 17—19 vgl. Ephes. 4, 9 f

20—8. 121, 4 vgl. Iren. I 4, 5 τὴν δὲ Ἀχαμῶθ ἐτραπείσασεν αὐτὸν λέγοντα πρῶτον
 μὲν κάλυμμα ἐπιθέσθαι δι' αὐτῶν, μετὰ ταῦτα δὲ ἰδοῦσαν αὐτὸν οὖν ὅλη τῇ κροτο-
 φονίᾳ αὐτοῦ προσεκύνησεν αὐτῷ. 1 S. 2 τὴν τε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν τοῦ Σωτήρος
 παρουσίαν πρὸς τὴν Ἀχαμῶθ ὁμοίως πιθανοποιεῖται αὐτὸν τὸν Παύλον) . . .
 εἰπόντα· «δεῖ τὴν γυναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς μεγάλης διὰ τοὺς ἀγγέλους.» καὶ
 ὅτι ἦτονος τοῦ Σωτήρος πρὸς αὐτὴν δι' αὐτῶν κάλυμμα ἐπέθετο ἡ Ἀχαμῶθ . . .

2 πιστῶν Pearce bei Potter ἀπίστον L 7 αὐ τοῖ Ruben [τοῖ] Bernays
 (ὁ) Ἰησοῦ(ς) Bernays 8 τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ St (vgl. Lipsius a. a. O.
 S. 639) τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Χριστὸν L 9 τοῦ σημείου St (vgl. Lipsius) τὸ
 σημεῖον L 10 τὴν δύναμιν St φησὶ δύναμιν L φασὶ (τὴν) δύναμιν Lipsius
 φασὶ Δυνάμεις Bunsen αἰτησίμωτος οὖν, φησὶ, δύναμιν Bernays [φησὶ δύναμιν]
 Usener, Ruben πατρὸς Grabe zu Iren. I 4, 5 (p. 22 ed. Oxon. 1702) πνεύματος L

δὲ ἄρρενας ἀγγέλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκπεμφθέντας θεασαμένη, κατη-
δέσθη | καὶ κάλυμμα ἐπέθετο. διὰ τοῦτον τοῦ μυστηρίου ὁ Παῦλος
κελεύει τὰς γυναῖκας »φορεῖν ἕξουσίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς 980 P 2
ἀγγέλους«.

5 Ἐὐθὺς οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπιφέρει αὐτῇ μόρφωσιν τὴν κατὰ γνώσιν
καὶ ἴασιν τῶν παθῶν, δείξας ἀπὸ πατρὸς ἀγεννήτου τὰ ἐν πληρώ- 45, 1
ματι καὶ τὰ μέγροι αὐτῆς· ἀποστήσας δὲ τὰ πάθη τῆς πεπονθυίας
αὐτὴν μὲν ἀπαθῆ κατεσκεύασεν, τὰ πάθη δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν, καὶ 2
οὐχ ὡσπερ <τὰ> τῆς ἔνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἤγαγεν αὐτά
10 τε καὶ <τὰ> τῆς δευτέρας διαθέσεως. οὕτως διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος
ἐπιφανείας ἡ Σογία (ἀπαθῆς) γίνεται καὶ τὰ ἔξω κτίζεται. πάντα 3
γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν.«

Πρῶτον οὖν ἐξ ἀσώματου πάθους καὶ συμβεβηκότος εἰς ἀσώματον
ἔτι τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντησεν καὶ μετέβαλεν, εἶθ' οὕτως εἰς συγγρί- 46, 1
15 ματα καὶ σώματα· ἀθρόως γὰρ οὐσίαν ποιῆσαι τὰ πάθη οὐκ ἐνῆν·
καὶ τοῖς σώμασι κατὰ φύσιν ἐπιτηδειότητα ἐνεποίησεν. 2

Πρῶτος μὲν οὖν δημιουργὸς ὁ Σωτὴρ γίνεται καθολικός, »ἡ δὲ
Σογία» δευτέρα »οἰκοδομεῖ οἶκον ἑαυτῇ καὶ ἑπέσειεν στύλον» ἐπίτ«. 47, 1
καὶ πρῶτον πάντων προβάλλεται εἰκόνα τοῦ πατρὸς θεοῦ, δι' οὗ
20 ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τούτεστι »τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπί- 2
γεια«, τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. οὕτως ὡς εἰκὼν πατρὸς πατὴρ
γίνεται καὶ προβάλλει πρῶτον τὸν ψυχικὸν Χριστὸν υἱοῦ εἰκόνα, 3
ἔπειτα τοὺς ἄρχαγγέλους αἰώνων εἰκόνας. εἶτα ἀγγέλους ἄρχ. ἀγγέλων

3 f I Kor. 11, 10 5 f vgl. Iren. I 4, 5 κάλεινον μορφῶσαι αὐτὴν μόρφω-
σιν τὴν κατὰ γνώσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιῆσασθαι αὐτῆς 7—17 vgl.
Iren. I 4, 5 χωρίσματα δ' αὐτὰ (τὰ πάθη) αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα δ' αὐτῶν (οὐ γὰρ
ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι, ὡς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἐκτικὰ ἦδη καὶ διαιτὰ εἶναι).
ἀλλ' ἀποκρίναντα χωρήσει τοῦ (1. χωρὶς, εἶτα) συγγεία καὶ πῆξαι καὶ ἐξ ἀσώμα-
του πάθους εἰς ἀσώματον τὴν ὕλην μεταβαλεῖν αὐτά· εἶθ' οὕτως ἐπι-
τηδειότητα καὶ (1. κατὰ) φύσιν ἐμπεποιηκέναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγγρί-
ματα καὶ σώματα ἐλθεῖν, πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φαῖλην τῶν παθῶν
τὴν τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ· καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὸν σωτήρα δεδημιουργ-
ηκέναι φάσκοσαν· τὴν τε Ἀχαμῶθ ἐκτὸς πάθους γενομένην κτλ.

11 f Joh. 1, 3 17—21 vgl. Iren. I 5, 2 17 f Prov. 9, 1 19 f vgl. Gen. 1, 1
20 f vgl. Phil. 2, 10 23 εἰκόνας τῶν αἰώνων simul ἀρχιγγέλων u. ἀγγέλων scilicet
Iren. I 5, 1 (Ende)

5 αὐτῇ Grabe αὐτὴν L κατὰ γνώσιν Grabe κατάγνωσιν L 9 <τὰ
Bernays 9 f αὐτὰ τε> ἄτε Grabe zu Iren. I 4, 5 10 τε καὶ <τὰ> (vgl. Iren. I 4, 1
ἐπισυμβεβηκέναι δ' αὐτῇ καὶ ἑτέραν διάθεσιν, τὴν τῆς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὸν
ζωοποιήσαντα) Heinrici, Valent. Gnosis S. 102¹ ἐκτικὰ Bernays 11 ἀπαθῆς
γίνεται Bernays γίνονται Usener 14 ἔτι Bernays ἐπὶ L [ἐπί] Grabe zu Iren. I
4, 5 14 f συγγρίματα corr. aus σύγκριμα L¹ 15 nach καὶ ist τὰ getilgt L¹
23 <ἀρχ> ἀγγέλων (sc. εἰκόνας) Bunsen

ἐκ τῆς ψυχικῆς καὶ φωτεινῆς οὐσίας, ἣν φησὶν ὁ προφητικὸς λόγος καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφύετο ἐπάνω τῶν υδάτων, κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν τῶν αὐτῶν πεποιημένων τὸ εὐλικρινὲς ἐπιφύεσθαι· εἰπὼν, τὸ δὲ ἐμβριθεὶς καὶ εὐλικρὸν ἐποφύεσθαι, τὸ θολερὸν 5 καὶ παχυμερές. ἀσώματον δὲ καὶ ταύτην ἐν ἀρχῇ αἰνίσκεται τῷ 4 γέσθαι ἀόρατον· οὔτε γὰρ ἀνθρώπῳ τῷ μηδέτῳ ὄντι ἀόρατος ἦν οὔτε τῷ θεῷ· ἐδημιούργει γάρ· ἀλλὰ τὸ ἀμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον αὐτῆς ὧδέ πως ἐξεφώνησεν.

Ἐκρίνας δὲ ὁ Δημιουργὸς τὸ καθαρὸν ἀπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς, ὡς ἂν 48, 1 10 ἐνιδῶν τὴν ἐκατέρου φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τουτέστιν ἐγαρέφωσεν καὶ εἰς φῶς καὶ ἰδίαν προσήγαγεν, ἐπεὶ τό γε ἡλικρὸν καὶ οὐράνιον φῶς πολλῶ ὕστερον ἐργάζεται· καὶ ποιεῖ [ἐκ] τῶν ὑλικῶν τὸ μὲν ἐκ τῆς λύπης, 2 οὐσιωδῶς κτίζων πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς | ἢ ἢ πάλῃ ἡμῖν· 981 P διὸ καὶ λέγει ὁ ἀπόστολος· «καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ 15 θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε»· τὸ δὲ ἐκ τοῦ φόβου τὰ θηρία, τὸ δὲ ἐκ 3 τῆς ἐκ πλῆξεως καὶ ἀπορίας τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. ἐν δὲ τοῖς 4 τρισὶ στοιχείοις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖται καὶ ἐνέσπαρται καὶ ἐμφωλεύει καὶ ὑπὸ τούτων ἐξάπτεται καὶ τούτοις ἐπαποθνήσκει, μὴ ἔχον τόπον

2 Gen. 1, 2 3f zu eulicrinēs, ἐμβριθεὶς vgl. Plato Phaed. p. 81 C; zu θολερὸν viell. Phaed. p. 113 A 5 vgl. Sext. Emp. Adv. Math. VII 374 τὸ ὕδωρ παχυμερέστερόν ἐστι πνεύματος 5—8 vgl. Hippol. Philos. VI 30 p. 274, 11—14

6 vgl. Gen. 1, 2 10 vgl. Gen. 1, 3 11f vgl. Herakleon Fr. 2 Brooke (Orig. Joh.-Comm. II 21 p. 77, 27 Preuschen) αὐτὸς γὰρ τὴν πρώτην μόρφωσιν τὴν κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῖς παρέσχε, τὰ ἐπ' ἄλλοις σπαρῆντα εἰς μορφὴν καὶ εἰς φωτισμὸν καὶ περιγραφὴν ἰδιαν ἀγαγὼν καὶ ἀναδείξας. 12—S. 123, 2 vgl. Iren. I 5, 4 ἐπεὶ οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ τριῶν παθῶν συστήναι λέγουσι, φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιστοφῆς τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εὐληθέναι· ἐκ μὲν τῆς ἐπιστοφῆς τὸν Δημιουργὸν βούλονται τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι· ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν λοιπὴν πᾶσαν ψυχικὴν ὑπόστασιν, ὡς ψυχὰς ἀλόγων ζῴων καὶ θηρίων καὶ ἀνθρώπων . . . ἐκ δὲ τῆς λύπης τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διδάσκουσι γεγονέναι . . . ἐκ δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἀμηχανίας ὡς ἐκ τοῦ ἀσχημοτέρου τὰ σωματικά, καθὼς προσέλαμεν, τοῦ κόσμου στοιχεῖα γεγονέναι· γῆν μὲν κατὰ τῆς ἐκπλήξεως στίσειν, ὕδωρ δὲ κατὰ τὴν τοῦ φόβου ζήνην. ἄρα τε κατὰ τῆς λύπης πῆξιν· τὸ δὲ πῦρ ἵπασιν αὐτοῖς ἐμπεφυκέναι θάνατον καὶ φθοράν, ὡς καὶ τὴν ἀγνοίαν τοῖς τρισὶ πάθεσιν ἐγκεκρόφθαι διδάσκουσιν. 13 Ephes. 6, 12 14f Ephes. 4, 30 16 vgl. viell. Kol. 2, 8. S. 20 (στοιχεῖα τοῦ κόσμου) 17 ἐμφωλεύειν vom Feuer auch Iren. I 7, 1

3 αὐτῶν πεποιημένων Ruben αὐτῶν πεπεισμένων L οὕτως (oder ἐς ταῦτὸ) πεπεισμένων Bernays 5 ταύτην] τὴν γῆν Bernays (Ruben nimmt vor ἀσώματον Lücke an) τῷ Ruben τὸ L 12 [ἐκ] St 13 οὐσιωδῶς Usener οὐσιωδῆς L κτίζων Bunsen κτίζον L 16 (ἐκ) πλῆξεως Bernays πλῆξεως L 18 τόπον Sy τύπον L

ἀποτακτὸν ἑαυτοῦ ὡς καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἐξ ὧν τὰ συγκρίματα
δημιουργεῖται.

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγίνωσκεν τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν οἰόμενος ἰδίᾳ 49. 1
δυνάμει δημιουργεῖν φιλεργὸς ὧν γένοι, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ ἀπόστολος
5 ἡπίετα γῆ τῆ ματαιότητι τοῦ κόσμου, οὐκ ἐκόν. ἀλλὰ διὰ τὸν ἴπτο- 341 5
τάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλευθερωθήσεται. ὅταν συλλεγῆ
τὰ σπέριματα τοῦ θεοῦ. τεκμήριον δὲ μάλιστα τοῦ ἀκουσίου τὸ εὐλο- 2
γεῖν τὸ σάββατον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν τόνων ἀνάπαισιν ἐπερυσπάζεσθαι.

»Λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ τῆς ξηραῆς, ἀλλὰ τῆς πολυμεροῦς 50. 1
10 καὶ ποικίλης ὕλης μέρος, ψυχὴν γεώδη καὶ ὕλικὴν ἐτεκτήρητο ἄλογον
καὶ τῆ τῶν θηρίων ὁμοούσιον· οὗτος ὁ κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος.
ὁ δὲ καθ' ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ ἐκείνός ἐστιν. ὃν 2
εἰς τοῦτον ἐνεργήσεν· τε καὶ ἐνέσπειρεν, ὁμοούσιόν τι αὐτῷ δι'
ἀγγέλων ἐνθείς· καθὸ μὲν ἀοράτός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν οὐσίαν 3
15 αὐτοῦ »πνοὴν ζωῆς« προσεῖπεν. μορφωθὲν δὲ »ψυχὴν ζωσα« ἐγένετο,
ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ.

Ἄνθρωπος γοῦν ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ, ψυχικός ἐν χοϊκῷ, οὐ μέρος 51. 1
μέρος, ἀλλὰ ὅλον ὅλος συνών, ἀρρήτω δυνάμει θεοῦ· ὅθεν ἐν τῷ
παραδείσῳ, τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, δημιουργεῖται· ἐκεῖ γὰρ χοϊκὴ σὰρξ 2
20 οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλ' ἦν τῆ ψυχῆ <τῆ> θεία οἶον σὰρξ ἢ ὕλική. ταῦτα
σημαίνει »τοῦτο νῦν ὄστοῦν ἐκ τῶν ὄστῶν μου, τὴν θείαν ψυχὴν

3 f vgl. Hippol. Philos. VI 33 p. 282, 22—26 οὐδὲν οἶδεν, λέγουσι, ὁ δημιου-
ργὸς ὅλος, ἀλλ' ἐστιν ἄνοος καὶ μορὸς κατ' αὐτοῦς, καὶ τί πρόσειε ἢ ἐργάζεται,
οὐκ οἶδεν. ἀγνοοῦντι δὲ αὐτῷ, οὐδὲ ποιεῖ, ἡ σοφία ἐνεργήσεν πάντα καὶ ἐπίσταν.
καὶ ἐκείνης ἐνεργοῦσης αὐτὸς ἦτο ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου. Das
Gleiche ausführlicher Iren. I 5, 3 5 f Röm. 8, 20 f 6 f vgl. Matth. 13, 30
7 f vgl. Gen. 2, 3 9 Gen. 2, 7; zu γῆ ξηραῆ vgl. Gen. 1, 9 f 9—16 vgl. Iren.
I 5, 5 δημιουργήσαντα δὴ τὸν κόσμον πεποιημένα καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸν χοϊκόν,
οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ξηραῆς γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας, ἀπὸ τοῦ
κεκμημένου καὶ ἑνεστοῦ τῆς ὕλης λαβόντα· καὶ εἰς τοῦτον ἐνεργήσεν τὸν ψυχικὸν διορί-
ζονται· καὶ τοῦτον εἶναι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γεγόνητα· κατ' εἰκόνα μὲν
τὸν ὕλικόν ὑπάρχειν, παραπλήσιον μὲν, ἀλλ' οὐκ ὁμοούσιον τῷ θεῷ· καθ' ὁμοίω-
σιν δὲ τὸν ψυχικόν, ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰργήσθη ἐκ
πνευματικῆς ἀποροίας οὔσαν. 11 f Gen. 1, 26 13. 15 Gen. 2, 7 14 f vgl.
S. 122, 5 f 18 f vgl. Iren. I 5, 2 τὸν παράδεισον ἐκὸς τρίτου οὐρανοῦ οὐτα,
τέταρτον ἄγγελον λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν. Die Versetzung des Paradieses in
den vierten Himmel stammt aus der Haggada; vgl. L. Ginzberg, Monatsschrift für
Gesch. und Wiss. des Judentums 42 (1897) S. 550 21 Gen. 2, 23

4 μη φιλεργὸς wegen Z. 7 f Schw S ἐπερυσπάζεσθαι Sy ἐπερυσπάζεσθαι l.
11 τῆ Bernays, Usener τῆς L (ὁ) Bunsen 17 χοϊκῷ ὕλικῷ Bernays, Ruben
wegen Hippol. Philos. VI 34 p. 282, 53 f ὁ ζω ἄνθρωπος, ὁ ψυχικός, ἐν τῷ σώ-
ματι κατοικῶν τῷ ὕλικῷ, ὅ ἐστιν ὁ ὕλικός. Vgl. aber p. 284, 60 f (λόγοι) κατοι-
κοῦντες ἐν σώματι χοϊκῷ μετὰ ψυχῆς 20 <τῆ> Bunsen 21 <δι' οὐ> τὴν Schw

αἰνίσσεται τὴν ἐγκραρυμένην τῇ σαρκὶ καὶ στερεάν καὶ δυσπαθῆ καὶ δυνατωτέραν, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, τὴν ὄλικην ψυχὴν σώμα οὖσαν τῆς θείας ψυχῆς. περὶ τούτων τῶν δεῖν καὶ ὁ σωτὴρ λέγει 3
προβέσθαι δεῖν τὸν δυνάμενον ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο τὸ σώμα τὸ ψυχικὸν ἐν γενένη ἀπολέσαι.

Τοῦτο τὸ σαρκίον ἀντίτιζον· ὁ σωτὴρ εἶπεν καὶ ὁ Παῦλος 52, 1
νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ «δῆσαι»
παραναίει καὶ «ἀρπάσαι» ὡς ἰσχυροῦ τὰ σκευῆ, τοῦ ἀντιπολεμοῦντος
τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ, ὁ σωτὴρ, καὶ «ἀπηλλάχθαι» αὐτοῦ παραναίει «κατὰ
10 τὴν ὁδόν, μὴ τῇ φυλακῇ περιπέσωμεν καὶ τῇ κολάσει»· ὁμοίως | δὲ 2 982 P
καὶ «εὐνοεῖν» αὐτῷ, μὴ τρέφοντας καὶ θωνόνοντας τῇ τῶν ἁμαρτη-
μάτων ἐξουσία, ἀλλ' ἐντεῦθεν νεκροῦντας ἤδη καὶ ἐξίτηλον ἀποφαι-
νοντας ἀποχῆ τῆς πονηρίας, ἵνα ἐν τῇ διαλύσει ταύτῃ διαφορηθῆν
καὶ διαπνεύσαν λάθῃ, ἀλλὰ μὴ καθ' αὐτό τις ὑποστάσεως λαβό-
15 μενον, τὴν ἰσχὺν ἔχῃ παράμονον ἐν τῇ διὰ πυρὸς διεξόδῳ.

Τοῦτο ζιζάνιον ὀνομάζεται σμυγνὲς τῇ ψυχῇ. τῷ χορηστῷ σπέρ- 53, 1
ματι, τοῦτο καὶ σπέρμα τοῦ διαβόλου ὡς ὁμοιοῦσιον ἐκείνῳ καὶ ὅστις
καὶ διαπτεροιστῆς καὶ ληστῆς ἐπιτιθέμενος κεφαλῇ βασιλέως. ἔσχεν 2
δὲ ὁ Ἄδὰμ ἀδῆλως αὐτῷ ὑπὸ τῆς Σοφίας ἐνσπαρὲν τὸ σπέρμα τὸ
20 πνευματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν· διαπτεροῖς, γησί, δι' ἐγγίλων ἐν χειρὶ
μεσίτων· ὁ δὲ μεσίτης ἐνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ θεὸς εἷς ἔστιν. δι' ἀγ- 3
γέλων οὖν τῶν ἀρρένων τὰ σπέρματα ὑπηρετεῖται τὰ εἰς γενεῶν
προβληθέντα ὑπὸ τῆς Σοφίας, καθὸ ἐγγχωσὶ γίνεσθαι. ἕτε γὰρ Ἀη- 4
μοσφῶς ἀδῆλως κινούμενος ὑπὸ τῆς Σοφίας οἴεται ἀντοκίνητος εἶναι,
25 ὁμοίως καὶ οἱ ἄνθρωποι. πρῶτον οὖν σπέρμα πνευματικὸν τὸ ἐν 5
τῷ Ἄδὰμ προσέβαλεν ἡ Σοφία. ἵνα ἡ τὸ ὄσπου. ἡ λογικὴ καὶ οὐρανίε
ψυχῇ, μὴ κενή, ἀλλὰ μυελῷ γέμουσα πνευματιζοῦ.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἄδὰμ τρεῖς φύσεις γεννῶνται, πρώτη μὲν ἡ ἄλογος, 54. 1
ἣς ἦν Κάιν, δευτέρα δὲ ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαία, ἣς ἦν Ἄβελ· τρίτη

2 Gen. 2, 23 4 f Matth. 10, 28 6 vgl. Matth. 5, 25; Luk. 12, 58
7 Röm. 7, 23 7 f vgl. Matth. 12, 29 9 f vgl. Luk. 12, 58; Matth. 5, 25
11 vgl. Matth. 5, 25 14 zu διαπνεῖσαν vgl. Strom. VII 32, 1 16 vgl. Matth.
13, 25 17 vgl. Matth. 13, 39 17 f vgl. Gen. 3, 15 18 vgl. Joh. 10, 1
18—21 vgl. Herakleon Fr. 36 Brooke (Orig. Joh.-Comm. XIII 50 p. 278, 34 ff
Preuschen) οἱ δὲ κεκοπιακότες εἰσὶν οἱ τῆς οἰκονομίας ἄγγελοι, δι' ὧν ὡς μεσιτῶν
ἐσπάρη (τὰ σπέρματα) καὶ ἀνεγράφη. 20 f Gal. 3, 19 23 f vgl. Iren. I 7, 4
26 f vgl. S. 123, 21 f 28—S. 125, 2 vgl. Iren. I 7, 5 ἀνθρώπων δὲ τρία
γένη ὑφίστανται, πνευματικὸν, χοϊκόν, ψυχικόν, καθὼς ἐγένοντο Κάιν,
Ἄβελ, Σήθ, καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις. Ähnlich die Naassener Hipp.
Philos. X 9 p. 502, 94 f

δὲ ἡ πνευματικὴ, ἣς ἦν Σήθ. καὶ ὁ μὲν χοϊκός ἐστι κατ' εἰκόνα, 2
 ὁ δὲ ψυχικός κατ' ὁμοίωσιν θεοῦ. ὁ δὲ πνευματικός κατ' ἰδίαν. ἐξ
 οἷς τριῶν ἀνεν τῶν ἄλλων παίδων τοῦ Ἀδάμ λέγεται· αὐτῆ ἡ βίβλος
 γενέσεως ἀνθρώπων. ὅτι δὲ πνευματικός ὁ Σήθ, οὔτε ποιμαίνει 3
 οὔτε γεωργεῖ, ἀλλὰ παῖδα καρποφορεῖ, ὡς τὰ πνευματικά· καὶ τοῦ-
 5 τον, ὅς «ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου», ἀνω βλέποντα, οὗ
 «τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ», τοῦτον ὁ κόσμος οὐ χωρεῖ.

Τοῖς τριῶν ἀσωμάτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ τέταρτον ἐπενδύεται ὁ 55, 1
 χοϊκός τοὺς «δεσποτίνους χιτῶνας». οὗτ' οὖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος 2
 10 οὗτ' οὖν ἀπὸ τοῦ ἐμφυσηματος σπείρει ὁ Ἀδάμ· θεῖα γὰρ ἄμφω, καὶ
 δι' αὐτοῦ μὲν, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ δέ, προβάλλεται ἄμφω· τὸ δὲ ὕλικόν 3
 αὐτοῦ ἐνεργὸν εἰς σπέρμα καὶ γένεσιν, ὡς ἂν τῷ σπέρματι συγκεκρα-
 μένον καὶ ταύτης ἐν ζωῇ τῆς ἀρμονίας ἀποστῆναι μὴ δυνάμενον.
 κατὰ τοῦτο πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἀδάμ· ὁ πρῶτος [δ'] ἀνθρώπος ἐκ γῆς χοϊκός. 56, 1
 15 εἰ δὲ καὶ ἐκ ψυχικοῦ ἐσπείρειν καὶ ἐκ πνευματικοῦ καθάπερ ἐξ ὕλικου. 2
 πάντες ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγόνευσαν καὶ ἐν πᾶσιν | ἐν ἡ διαχαλῇ ἦν. 98; P
 διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν οἱ ὕλικοί, οὐ πολλοὶ δὲ οἱ ψυχικοί· σπάνιοι δὲ οἱ
 πνευματικοί. τὸ μὲν οὖν πνευματικὸν γύσει σφύζομενον. τὸ δὲ ψυχικόν 3
 αὐτεξούσιον ὄν ἐπιτηδεύματα ἔχει πρὸς τε πίστιν καὶ ἀγαθοσίαν καὶ
 20 πρὸς ἀπιστίαν καὶ φθορὰν κατὰ τὴν οἰκίαν ἀφίσειν. τὸ δὲ ὕλικόν
 γύσει ἀπόλλυται. ὅταν οὖν τὰ ψυχικὰ ἐγχευθῶσιν τῇ καλλιλαίῳ· εἰς 4

1f vgl. Gen. 1, 26 3f Gen. 5, 1 4f vgl. Gen. 4, 2 5f vgl. Gen.
 4, 26 7 Phil. 3, 20 vielleicht Verwechslung zwischen Enos und Enoch (vgl.
 Gen. 5, 24) 9 Gen. 3, 21; vgl. Iren. I 5, 5 ὕστερον δὲ περιεθεῖσθαι λέγουσιν
 αὐτῶν τὸν δεσποτίνον χιτῶνα· τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι λέγουσιν.

10 ἐμφύσημα = ψυχικόν vgl. S. 123, 10 ff mit Z. 2 14 I Kor. 15, 47
 17—21 vgl. Iren. I 6, 1 τριῶν οὖν ὄντων τὸ μὲν ὕλικόν . . . κατὰ ἀνάγκην
 ἀπόλλυσθαι λέγουσιν . . . τὸ δὲ ψυχικόν . . . ἐκέισε χωρεῖν, ὅπου ἂν καὶ τὴν
 πρόσκλησιν ποιῆσται, τὸ δὲ πνευματικὸν . . . εἶναι λέγουσι τὸ ἄλας καὶ τὸ φῶς
 τοῦ κόσμου . . . τὸ ψυχικόν . . . αὐτεξούσιον ἐστίν. 18 vgl. Strom. II 10, 2;
 III 3, 3; IV 89, 4 u. Iren. I 6, 2 αὐτοὺς . . . διὰ τὸ φύσει πνευματικὸς εἶναι
 πάντῃ τε καὶ πάντως σωθῆσθεσθαι δογματίζουσιν. 18—20 vgl. Herakleon Fr.
 40, 16 Brooke (Orig. Joh.-Comm. XIII 60 p. 291, 34 f Preuschen) οὐκ ἀθάνατόν γε
 εἶναι ἡγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδεύει εἶναι πρὸς σωτηρίαν.
 21 vgl. Röm. 11, 24

1 χοϊκός] ὕλικός Bunsen, Ruben (wegen Exc. 50. 55); aber vgl. S. 123, 9. 11
 und Iren. I 7, 5 2 ἰδίαν] ἰδίαν Höschel und Harvey zu Iren. vol. I p. 95
 Sf ὁ χοϊκός Schw τὸν χοϊκόν L 12 ἐνεργῶν Bunsen σπέρματι] πνεύματι
 Bernays σώματι Schw 12f συγκεκραμένοι L¹ συγκεκραμένοι L² 13 δυνά-
 μενον Usener δυνάμενος L 14 [δ'] St 17 vielleicht [ὁ] St; vgl. Herakleon
 Fr. 37 Brooke (Orig. Joh.-Comm. XIII 51 p. 280, 1f Preuschen) ἐπισημαίνεται γε
 τὸ «πολλοί» (Joh. 4, 39) ὡς πολλῶν ὄντων ψυχικῶν 19 τε] τὴν Bunsen

πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν καὶ μετάρχη «τῆς πίστεως τῆς ἐλπίας», καὶ ὅταν εἰσέλθῃ τὰ ἔθνη, τότε οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ (σωθήσεται)». Ἰσραὴλ δὲ ἀλληγοῦται ὁ πνευματικὸς ὁ ὁφόμενος τὸν θεὸν ὁ τοῦ 5 πιστοῦ Ἀβραάμ υἱὸς γνήσιος ὁ «ἐκ τῆς ἐλευθέρου», οὐχ ὁ «κατὰ 5 σάρκα», ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας.

Γίνεται οὖν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τριῶν τοῦ μὲν μόρφωσης τοῦ 57 πνευματικοῦ, τοῦ δὲ μετάθεσις τοῦ ψυχικοῦ ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου ταύτην βασιλείαν μεγάλην μὲν καὶ εὐπρόσ- 58. 1
ωπον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιμένην, οὐδὲν δὲ ἦπτον διακονίαν θανά-
10 του γεγενημένην, πάσης ἀπειπούσης ἀρχῆς καὶ θεότητος ὁ μέγας
ἀρρησιότης Ἰησοῦ [Χριστοῦ] ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τὴν ἐκκλησίαν ἀπα-
λαβῶν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ | τῆς τεκούσης τὸ 342 S
πνευματικόν, τὸ δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας τὸ ψυχικόν. [ὁ] ἀπέσωσεν καὶ
ἀνήγειρεν ἅπαν ἀπέλαβον, καὶ δι' αὐτῶν καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοίους.
15 «εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φάρμακον εἰ ἡ ὄψις ἁγία, καὶ οἱ 2
κλάδοι.»

Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον τὸ παρὰ τῆς τεκούσης ἐνδύεται. οὐ 59. 1
χωρηθεῖ. ἀλλὰ χωρηθεὶς αὐτὸ δυνάμει. ὁ κατὰ μικρὸν μορφοῦται διὰ
γενέσεως κατὰ δὲ τὸν τόπον γινόμενος εἶπεν Ἰησοῦς Χριστὸν ἐνδύ- 2
20 σασθαι τὸν προκείμενον, ὃν κατηγγέλλον οἱ προσῆται καὶ ὁ νόμος.
ὄντα εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς Χριστός, ὃν 3
ἐνεδύσατο, ἀόρατος ἦν, ἔδει δὲ τὸν εἰς κόσμον ἀφικνούμενον, ἐφ' ᾧτε
ὁσθηῖναι, κρατηθῆναι, πολιτεῦσασθαι, καὶ αἰσθητοῦ σώματος ἀπέχασθαι.
σῶμα ταύτην αὐτῷ ἐγκρίνεται ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς οὐσίας. δυνάμει 4
25 δὲ θείας ἐγκατασκευῆς εἰς αἰσθητὸν κόσμον ἀφικνόμενον.

1 vgl. Röm. 11, 17 2 vgl. Röm. 11, 25 f 3 zur Etymologie vgl. Paed. I 57, 2 mit Anm. 4f vgl. Gal. 4, 23; Gen. 16, 1 10—14 vgl. Iren. I 6, 1; 7, 2 15 f Röm. 11, 16; vgl. Iren. I 8, 3 17—25 vgl. Iren. I 7, 2 17 zu σπέρμα vgl. Iren. I 7, 2 γεγονέναι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ αὐτὸ (l. ἀπὸ) τῆς Ἀγαμὼθ σπέρμα πνευματικόν 21—25 vgl. Iren. I 6, 1 21 ψυχικός war der vom Demiurgen geschaffene Χριστός; vgl. Iren. I 7, 2 23 zu κρατηθῆναι vgl. S. 127, 20 f

2 «σωθήσεται, Arcerius aus Röm. 8 θανάτου] θεοῦ oder δημιουργοῦ? St vgl. Strom. IV 89, 4 θανάτου γένεσιν λόγον εἶναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον 11 [Χριστός] Bernays 13 [0] Bunsen 14 ὁμοίους (vgl. S. 123, 14; 124, 17) Ruben ὁμοίους L ὁμοιοῦντα Po ὁμοιόσια Bunsen 17 (τὸ) Ruben 18 χωρηθεῖς Ruben χωρηθείς L 19 Ἰησοῦ. Bunsen Ἰησοῦν L 23 ἀπέχασθαι L ἀπέχασθαι L 24 ἐκρίνεται St ἐκρίναι τῆς L ἐκρίναι [τῆς] Hilgenfeld, Ketzergesch. Anm. 843 u. Ruben ἐκρίναι φησι Bernays ἐκρίνατο Usener 25 ἐγκατασκευῆς Bernays ἐκ κατασκευῆς L

Τὸ οὖν πνεῦμα ἅγιον (ἐπελεύσεται) ἐπὶ σὲ τὴν τοῦ σώματος 60
τοῦ κυρίου (γένεσιν) λέγει, »δύναμις δὲ ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι τὴν
μόρφωσίν δηλοῖ τοῦ θεοῦ. ἦν ἐντέλειωσεν τῷ σώματι ἐν τῇ περιθνήσῃ.

Ὅτι μὲν οὖν αὐτὸς ἕτερος ἦν ὢν ἀείληφεν. δῆλον ἐξ ὧν ἕμοι 61. 1
5 λογεῖ »ἐγὼ ἢ ζωῆ, ἐγὼ ἢ ἀλήθεια, | ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμεν.« τὸ 2
δὲ πνευματικόν, ὃ ἀνείληφεν, καὶ τὸ ψυχικόν οὕτως ἐμφαίνει. »τὸ
δὲ παιδίον ἠΰξανεν καὶ προέκοπτεν (ἐν) σοφίᾳ.« σοφίας μὲν γὰρ τὸ
πνευματικόν δεῖται, μεγέθους δὲ τὸ ψυχικόν. διὰ δὲ τῶν ἐκρούσεων 3
ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐδήλον ταῖς ἐκρούσεσι τῶν παθῶν ὑπὸ τῶν ἐμπαθῶν 4
10 ἀπαθεῖς γενομένας τὰς οὐσίας σεσῶσθαι. καὶ ὅταν λέγῃ »δεῖ τὸν 4
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι. ἐβριωθῆναι. σταυρωθῆναι.« ὡς
περὶ ἄλλον γαίνεται λέγων. δηλοῖ τὸ ἐμπαθῶς. καὶ προῶν 5
ἡμᾶς λέγει »τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.« αὐτὸς γὰρ
προῶν πάντα. καὶ τὴν ἀφαιρῶς σφραγισμένην ψυχὴν ἀναστήσειν ἡρῶς-
15 σετο καὶ ἀποκατεστήσειν οὗ τῶν προῶν. ἀπέθεκεν δὲ ἀποστέρτος 6
τοῦ καταβάντος ἐπ' αὐτῷ ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ πνεύματος, οὐκ ἰδίᾳ γενο-
μένου. ἀλλὰ συσταλέντος. ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ θάνατος. ἐπεὶ πῶς τῆς
ζωῆς παρουσίᾳ ἐν αὐτῷ ἀπέθεκεν τὸ σῶμα; οὔτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοῦ
20 τοῦ σωτήρος ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἂν, ὅπερ ἄτοπον. δόλω δὲ ὁ 7
θάνατος κατεστρατηγήθη· ἀποθανόντος γὰρ τοῦ σώματος καὶ κρατή- 7
σαντος αὐτὸ τοῦ θανάτου, ἀναστείλας τὴν ἐπελθοῦσαν ἀκτίνα τῆς
δυναμείας ὁ σωτὴρ ἀπόλεσε μὲν τὸν θάνατον, τὸ δὲ θνητὸν σῶμα
ἀποβαλὼν πάθῃ ἀνέστησεν. τὰ ψυχικὰ μὲν οὖν οὕτως ἀνίσταται καὶ 8
ἀνασφύζεται, πιστεύσαντα δὲ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα σφύζεται.
25 »ἐνδύματα γάμων« τὰς ψυχὰς λαβόντα.

1 f Luk. 1, 35 vgl. Hippol. Philos. VI 35 p. 286, 12—17 οἱ δ' αὖ ἀπὸ τῆς
ἀνατολῆς λέγουσιν, . . . ὅτι πνευματικόν ἦν τὸ σῶμα τοῦ σωτήρος· πνεῦμα γὰρ
ἅγιον ἦλθεν ἐπὶ τὴν Μαρίαν, τοντέστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου, ἡ
δημιουργικὴ τέχνη, ἵνα διαπλασθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῇ Μαρίᾳ δοθέν. 5 Joh.
14, 6; 10, 30 6 f Luk. 2, 40. 52 8 f vgl. Joh. 19, 34 10 f vgl. Luk. 9, 22;
18, 32; 24, 7; Mark. 8, 31 12 f Matth. 26, 32 15 f vgl. Iren. I 7, 2 διὰ τοῦτο
ἦρθαι, προσαγομένον αὐτοῦ τῷ Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸν κατατεθεὶν πνεῦμα Χριστοῦ
16 vgl. Mark. 1, 10 17 f zu τῆς ζωῆς vgl. Z. 5 24 zu πιστ. ὑπὲρ ἐκ. vgl.
S. 109, 12f 25 vgl. Matth. 22, 12; Exc. 63, 1

1 (ἐπελεύσεται) Sy aus Luk. τὴν] τὸ (sc. πνεῦμα) Bernays 2 (γένεσιν
λέγει St (οὐσίαν) λέγει Ruben (ἕφανον) λέγει Hilgenfeld a. a. O. Anm. 843
λέγει (σύλληψιν) Sy λέγει (γένεσιν) R. Liechtenhan, Die Offenbarung im Gnosticismus
S. 120¹ 3 ἦν] ἢ Bunsen τῷ σώματι St τὸ σῶμα L 4 ὡν¹ Bernays ὡι L οἷ Sy
7 (ἐν) σοφίᾳ Zahn, Gesch. d. neut. Kan. I S. 740¹ σφάδρα L 8 δεῖται Bernays
δεῖξαι L 9 ταῖς ἐκρούσεσι St u. Schw ταῖς ἐκρούσεσι L 16 f ὁ δὲ ἀναστησάμενος St
17 ἐνεργήσῃ L¹ ἐνεργετήσῃ L* 21 αὐτὸ Usener αὐτὸν L αὐτοῦ Bunsen
22 ἀπ. λεισε (wahrsch. ἀπόλεσε) L ἀπέλεισε Sy ἀπῆλασε Bernays ἀπέλεισε Usener
23 ὡν von ἀποβαλὼν nicht sicher zu lesen L (τὰ) πάθῃ Ruben (τὴν) ψυχὴν ἀπαθῆ Schw

Κάθηται μὲν οὖν ὁ ψυχικός Χριστός ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἀρμονογράφου. 62, 1
 καθὼ καὶ ὁ Ἀβὴθ λέγει καθύψου ἐξ δεξιῶν μου καὶ τὰ ἑξῆς. κάθηται 2
 δὲ μέχρι συντελείας. ἵνα ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξέκίνησαν. ἐξεκίνησαν δὲ
 τὸ καιρόμενον, ὃ ἦν σὺν τῷ ψυχικῷ. ἰούστον γὰρ αὐτοῦ οὐ συν-
 τρηθῆσεται· γηοί· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ τὴν ψυχὴν ἰούστον ἠλλή-
 γόρησιν ἢ προσητάα. αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος τοῦ 3
 σώματος· λατὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πατρὸς παρακατέθετο. τὸ δ' ἐν
 τῷ ἰούστῳ πνευματικῶν οὐκίτι παρακατατίθεται. ἀλλ' αὐτὸς σφῆει.

Ἡ μὲν οὖν τῶν πνευματικῶν ἀνάπανσις ἐν κυριακῇ, ἐν ὀρθοῶδι, 63, 1
 10 ἢ κυριακῇ ὀνομάζεται, παρὰ τῆ μητρὶ. ἐχόντων τὰς ψυχὰς. τὰ ἐνδύ-
 ματα, ἄχρι συντελείας. εἰ δὲ ἄλλαι πιστὰ ψυχὰ παρὰ τῷ Ἀρμονογράφῳ.
 παρὶ δὲ τὴν συντελείαν ἀναχωροῦσι καὶ αὐταί εἰς ὀρθοῶδα. εἶτα τὸ 2
 δεῖπνον τῶν γάμων κοινὸν πάντων τῶν σφζομένων, ἄχρις ἂν ἀπι-
 σωθῇ πάντα καὶ ἄλλα γνωρίσῃ. |

15 Τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀποθέμενα τὰ πνευματικὰ τὰς ψυχὰς ἅμα τῇ 64 985 P
 μητρὶ κομιζόμενῃ τὸν νυμφίον. κομιζόμενα καὶ αὐτὰ τοὺς νυμφίους
 τοὺς ἀγγέλους λατῶν. εἰς τὸν νυμφῶνα ἐντὸς τοῦ Ὁμοῦ εἰσίσαι καὶ
 πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς ὄψιν ἔρχονται. εἰσὶναι νοσοὶ γενόμενα. εἰς τοὺς
 νοερούς καὶ αἰωνίους γάμους τῆς συζυγίας.

20 Ὁ δὲ τοῦ δεῖπνον μὲν ἀρχιτεχνίτης. τῶν γάμων δὲ παρόντι 65, 1
 902. τοῦ νυμφίου δὲ φίλος. ἰστώσ ἱμπεροῦσιν τοῦ νυμφῶνος. ἐκόντων
 τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, χαρᾷ χαίρει. τοῦτο αὐτοῦ τὸ πλήρωμα 2
 τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀναπαύσεως.

Ὁ σωτὴρ τοὺς ἀποστόλους ἐδίδασκεν, τὰ μὲν πρῶτα τυλικῶς 66
 25 καὶ μυστικῶς, τὰ δὲ ὕστερα παραβολικῶς καὶ ἡνιγμένως, τὰ δὲ τρίτα
 σαφῶς καὶ γυνῶς κατὰ μύνας.

2 Psal. 109, 1 3 Joh. 19, 37 (= Sach. 12, 10); vgl. Apok. Joh. 1, 7
 4 f Joh. 19, 36 (= Exod. 12, 46; Num. 9, 12; Psal. 33, 21) 5 f vgl. Gen. 2, 23
 u. S. 123, 21 f 6—8 vgl. Exc. 1 6 f vgl. Luk. 23, 46 9 f vgl. Strom. VII
 57, 5; zu ὀρθοῶς, die mit der Σοφία gleichgesetzt wird, vgl. Iren. I 5, 3; Hipp.
 VI 31 p. 276, 52; 32 p. 280, 11 ff 10 f vgl. S. 127, 25 12 f vgl. Matth. 22, 2—14
 16 f vgl. Herakleum Fr. 35. 17 Brooke (Orig. Joh.-Comm. XIII 49 p. 276, 32 ff
 Preuschen ὁ σωτὴρ . . . θεριστὰς πέμπει τοὺς . . . ἀγγέλους ἕναστον ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ
 νυχὴν. 16—19 nach Iren. I 7. I ist die Σοφία die νύμφη, der Σωτὴρ der νυμφίος
 und τὸ πᾶν Πλήρωμα der νυμφῶνος. Vgl. ebenda: τοὺς δὲ πνευματικοὺς ἀποδοσάμενους
 τὰς ψυχὰς καὶ πανέμματα νοερὰ γενόμενους . . . νύμφας ἀποδοθῆσθαι τοῖς περὶ
 τὸν Σωτῆρα ἀγγέλοις. 20 vgl. Joh. 2, 9 21 f vgl. Joh. 3, 29 24—26 vgl.
 Matth. 13, 10—13; Joh. 16, 29 Mark. 4, 10; Luk. 9, 18 (κατὰ μύνας)

9 [ἐν κυριακῇ] Bernays ἐν κυριακῇ (ἦτοι) Harvey zu Iren. vol. I p. 66
 10 [ἢ κυριακῇ ὀνομάζεται] Bernays, Ruben ἐχόντων Bernays ἔρχοντα L 14 ἄλ-
 ληλα γνωρίσῃ L¹ ἀλληγορήσῃ L* 18 πατρός Bernays πνεύματος (πῶσ) L

- »Οτε ἤμεν ἐν τῇ σαρκί, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὡσπερ ἔξω τοῦ 67, 1
 σώματος ἤδη λαλῶν. σάρκα οὖν λέγειν αὐτὸν φησὶν ἐκείνην τὴν
 ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῆς ἄνω γυναικὸς προβολήν. καὶ ὅταν ὁ σωτὴρ 2
 πρὸς Σαλώμην λέγῃ μέχρι τότε εἶναι θάνατον. ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες
 5 τίκτωσιν, οὐ τὴν γένεσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀναγκαίαν οὐδὲν διὰ τὴν
 σωτηρίαν τῶν πιστεόντων· δεῖ γὰρ εἶναι τὴν γένεσιν ταύτην. ἄχρις 3
 ἂν τὸ σπέρμα προ[σ]ερχθῆ τὸ προλελογισμένον· ἀλλὰ περὶ τῆς ἄνω 4
 θηλείας ἀνίττεται, ἧς τὰ πάθη κτίσις γέγονεν τῆς καὶ τὰς ἀμόρφους
 οὐσίας προβαλ[λ]ούσης, δι' ἣν καὶ ὁ κύριος κατήλθεν, ἀπὸ μὲν τοῦ
 10 πάθους ἡμᾶς ἀποσπάσων, ἑαυτῷ δὲ εἰσποιησόμενος.
 Ἄχρι μὲν γὰρ ἤμεν τῆς θηλείας μόνης τέκνα, ὡς ἂν αἰσχρᾶς 68
 συζυγίας, ἀτελῆ καὶ νήπια καὶ ἄφρονα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἀμορφα. οἷον
 ἐκτρομάματα προ[σ]ερχθέντα, τῆς γυναικὸς ἤμεν τέκνα, ἐπὶ δὲ τοῦ
 σωτῆρος μορφωθέντες ἀνδρὸς καὶ νυμφῶνος γεγόναμεν τέκνα.
 15 Ἡ Εἰμαρμένη ἐστὶ σύνοδος πολλῶν καὶ ἐναντίων δυνάμεων, αὗται 69, 1
 δὲ εἰσὶν ἀόρατοι καὶ ἀφάνεις, ἐπιτροπεύουσαι τὴν τῶν ἄστρον φορὰν 343 S
 καὶ δι' ἐκείνων πολιτευόμεναι. καθὸ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔφθακεν 2
 τῇ τοῦ κόσμου κινήσει συναναφερόμενον, τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν
 γεννωμένων ἐλλήχεν τὴν ἐπικράτειαν, ὡς αὐτοῦ τέκνων.
 20 Διὰ τῶν ἀπλανῶν τοίνυν καὶ πλανωμένων ἄστρον αἱ ἐπὶ τούτων 70, 1
 ἀόρατοι δυνάμεις ἐποχοῦμεναι ταμιεύουσι τὰς γενέσεις καὶ ἐπισκοποῦσι·
 τὰ δὲ ἄστρα αὐτὰ μὲν οὐδὲν ποιεῖ, δείκνυσσι δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν 2
 κυρίων δυνάμεων. ὡσπερ καὶ ἡ τῶν ὀρνίθων πῆσις σημαίνει τι,
 οὐχὶ ποιεῖ.
 25 Τὰ τοίνυν δεκαδύο ζῳδία καὶ οἱ ταῦτα ἐπιόντες ἑπτὰ ἀστέρες 71, 1
 τοτὲ μὲν συνοδεύοντες, τοτὲ δὲ ὑπαπαντῶντες, ἀνατέλλοντες (δύνον-
 τες) * * . οὗτοι, πρὸς τῶν δυνάμεων | κινούμενοι, κίνησιν τῆς οὐσίας 986 P
 δηλοῦσιν εἰς γένεσιν τῶν ζῳῶν καὶ τὴν τῶν περιστάσεων τροπὴν.
 διάφοροι δ' εἰσὶν καὶ οἱ ἀστέρες καὶ αἱ δυνάμεις. ἀγαθοποιοὶ κακο- 2
 30 ποιοὶ, δεξιοὶ ἀριστεροί, ὧν κοινὸν τὸ τιχτόμενον· ἕκαστον δὲ (δι')
 αὐτῶν γίνεται κατὰ καιρὸν τὸν ἴδιον, τοῦ δυναστεύοντος τὰ κατὰ
 φύσιν ἀποτελοῦντος, τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, τὸ δὲ ἐπὶ τέλει.

1 Röm. 7, 5 3—5 vgl. Strom. III 45, 3 mit Anm. 11—14 vgl. Exc. 79
 12 f vgl. viell. I Kor. 15, 8 (vgl. Iren. I 8, 2) 20—24 vgl. Ecl. proph. 55

2 λέγειν L' λέγει L* 7 προ[σ]ερχθῆ Bunsen viell. προδοκιμασμένον
 Schw 9 προβαλ[λ]ούσης Usener 10 ἑαυτῷ Ruben ἑαυτὸν L 11 ἂν' ἀπ'
 Usener 13 προ[σ]ερχθέντα W(achter), Bunsen 14 μορφωθέντες Sy μορφω-
 θέντας L 19 αὐτοῦ L 26 f (δύνοντες) * * . St (μεσουρανούντες δίνοντες)
 Usener 30 ἕκαστον Sy ἕκάστου L (δι') St 31 αὐτῶν' αὐ' τῶν (ἀποτελεσ-
 μάτων) Usener

Clemens III.

Ἀπὸ ταύτης τῆς στάσεως καὶ μάχης τῶν δυνάμεων ὁ κύριος 72. 1
 ἡμᾶς ῥύεται καὶ παρέχει τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῆς
 τῶν ἀγγέλων παρατάξεως· ἦν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ δὲ καθ' ἡμῶν
 παρατάσσονται. οἱ μὲν γὰρ στρατιώταις ἰοίκασι, συμμαχοῦντες ἡμῖν, 2
 5 ὡς ἂν ὑπηρεταὶ θεοῦ, οἱ δὲ λησταῖς· ὁ γὰρ πονηρὸς οὐ παρὰ βασι-
 λείως ἐξώσατο λαβὼν τὴν μάχαιραν, ξαντῶ δὲ ἐξ ἀπονοίας ἐρπάσας.

Διὰ δὲ τοὺς ἀντικειμένους, οἱ διὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτός 73. 1
 ἐπιβατεύουσι τῆς ψυχῆς καὶ ἐνεχυράζουσιν εἰς δουλείαν. οἱ [δὲ] δεξιῶι
 οὐκ εἰσὶν ἰκανοὶ παρακολουθοῦντες σφῆξιν καὶ φυλάσσειν ἡμᾶς, οὐ 2
 10 γὰρ εἰσι τέλειον προνοητικοί, ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἀλλὰ μισθωτῶ
 παραπλήσιος ἕκαστος, τὸν λῆκον ὁρῶντι προσιόντα καὶ φεύγοντι καὶ
 οὐ προθύμῳ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων ἐπιδιδόναι, προσ- 3
 ἔτι δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὑπὲρ οὗ ἡ μάχη, ἀσθερὲς· ὃν ξῆρον, ἐπέπι-
 φρορὸν ἐστὶ πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τοῖς μισοῦσι συλλαμβανόμενον· ὅθεν
 15 καὶ πλείω τὰ κακὰ ὑπάρχει αὐτῶ.

Διὰ τοῦτο ὁ κύριος κατῆλθεν εἰρήνην ποιήσων τὴν ἀπ' οὐρανοῦ 74. 1
 τοῖς ἐπὶ γῆς, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος· εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς καὶ 2
 δόξα ἐν ὑψίστοις· διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀστὴρ καὶ καινὸς
 καταλῶν τὴν παλαιὰν ἀστροθεσίαν, καινῶ γωτί, οὐ κοσμικῶ λαμπό-
 20 μενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος, (ὡς αὐτὸς ὁ κύριος
 ἀνθρώπων ὁδηγὸς ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῆ τοὺς εἰς τὸν
 Χριστὸν πιστεύσαντας ἀπὸ τῆς Εἰμαρμένης εἰς τὴν ἐκείνου πρόνοιαν.

Ὅτι δὲ ἐστὶ φασίν, Εἰμαρμένη τοῖς ἄλλοις, τὰ ἀποτελέσματα 75. 1
 προλεγόμενα δείκνυσιν, ἐναργῆς δὲ ἀπόδειξις καὶ ἡ τῶν μαθημάτων
 25 θεωρία, αὐτίκα οἱ μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀστέρα τοῦ κυρίου, 2
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη καὶ ὢν βασιλεὺς,
 ὅτι θεοσεβῶν· τότε Ἰουδαῖοι μόνον διαβόητοι ἦσαν ἐπὶ θεοσεβείας,
 διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ σωτὴρ, πρὸς θεοσεβεῖς κατιῶν, ἐπὶ τούτους 3
 ἦλθεν πρότους | τοὺς τότε ἐπὶ θεοσεβεία δόξαν ἀποφερομένους. 987 P

30 Ὡς οὖν ἡ γέννησις τοῦ σωτῆρος γενέσεως ἡμᾶς καὶ Εἰμαρμένης 76. 1

4 f vgl. Hebr. 1, 14 5 vgl. Joh. 10, 1 (ληστής) u. Justin bei Tatian 18
 p. 20, 15—17 Schw καὶ ὁ θανασιώτατος Ἰουστίνος ὁρθῶς ἐξεφώνησεν ἰοικένας
 τοὺς προειρημένους (sc. δαίμονας) λησταῖς. 10—12 vgl. Joh. 10, 11—13
 16 f vgl. viell. Ephes. 2, 17 (Zahn, Gesch. d. neut. Kan. I S. 741¹ erinnert an Kol.
 1, 20; Ephes. 1, 10) 17 f Luk. 2, 14 18. 25 f vgl. Matth. 2, 2, 9f 18—20 vgl.
 Ignat. Ep. ad Ephes. 19, 2

2 ῥύεται Sy ῥύεται L 8 [δὲ] St (Usener) 16 τὴν Schw τοῖς L
 16f οὐρανοῦ Schw οὐρανὸν οὐ L οὐρανῶν, οὐ Sy 17 ἐπὶ Schw ἀπὸ L οὐ τοῖς
 ἀπὸ γῆς (μόνον) Zahn φησὶν ὁ ἄγγελος Wi φασὶν οἱ ἀπόστολοι Bernays φασὶν
 οἱ ἄγγελοι Ruben 20 (ὡς) Wi 29 [τοὺς] Usener

ἐξέβαλεν, οὕτως καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐξείλετο καὶ τὸ πάθος πάθους, ἵνα κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. ὁ γὰρ εἰς 2
θεὸν βαπτισθεὶς εἰς θεὸν ἐχώρησεν καὶ ἔληφεν ὑψιστίαν ἐπάνω 3
σοφορίαν καὶ ὄφειον περιπατεῖν, τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. καὶ 3
5 τοῖς ἀποστόλοις ἐντέλλεται· »περιόντες κηρύσσετε καὶ τοὺς πιστεύον-
τας βαπτίζετε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος,· εἰς 4
οὓς ἀναγεννώμεθα τῶν λοιπῶν δυνάμεων ἀπασῶν ὑπεράνω γινόμενοι.

Ταύτη θάνατος καὶ τέλος λέγεται τοῦ παλαιοῦ βίου τὸ βάπτισμα 77, 1
ἀποτασσομένων ἡμῶν ταῖς πονηραῖς ἀρχαῖς, ζωὴ δὲ κατὰ Χριστόν,
10 ἧς μόνος αὐτὸς κυριεύει. ἡ δύναμις δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ βα- 2
πτισθέντος οὐ περὶ τὸ σῶμα (ὃ αὐτὸς γὰρ ἀναβαίνει), ἀλλὰ περὶ ψυχὴν.
αὐτίκα δοῦλος θεοῦ ἅμα τῷ ἀνελθεῖν τοῦ βαπτίσματος καὶ κύριος 3
τῶν ἀκαθάρτων λέγεται πνευμάτων, καὶ εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἐνήργουν,
τοῦτον ἤδη »φρίσσοσιν».

15 Μέχρι τοῦ βαπτίσματος οὖν ἡ Εἰμαρμένη, φασίν, ἀληθής, μετὰ 78, 1
δὲ τοῦτο οὐκέτι ἀληθεύουσιν οἱ ἀστρολόγοι. ἔστιν δὲ οὐ τὸ λουτρὸν 2
μόνον τὸ ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις. τίνες ἡμεν, τί γέγοναμεν
πρὸ ἡμεν, [ἦ] πρὸ ἐνεβλήθημεν· πρὸ σπεύδομεν, πόθεν λυτρούμεθα· τί
γέννησις, τί ἀναγέννησις.

20 Ἔως οὖν ἀμόρφωτον, φασίν, ἔτι τὸ σπέρμα, θηλείας ἐστὶ τέκνον· 79
μορφωθὲν δὲ μετετέθη εἰς ἄνδρα καὶ υἱὸς νυμφίου γίνεται, οὐκέτι
ἀσθενῆς καὶ τοῖς κοσμικοῖς ὑποκείμενος ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, ἀλλ'
ἀνδρωθεὶς ἄρρην γίνεται καρπός.

Ὁν γεννᾷ ἡ μήτηρ, εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον, ὃν δὲ 80, 1
25 ἀναγεννᾷ Χριστός, εἰς ζωὴν μετατίθεται, εἰς ὀρθοτάδα καὶ ἀπονή- 2
σκουσιν μὲν τῷ κόσμῳ, ζῶσι δὲ τῷ θεῷ, ἵνα θάνατος θανάτῳ λυθῇ,
ἀναστάσει δὲ ἡ φθορά. διὰ γὰρ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος 3
σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάση τῇ ἄλλῃ δυνάμει καὶ διὰ τριῶν
ὀνομάτων πάσης τῆς ἐν φθορᾷ τριάδος ἀπηλλάγη· »φορέσας τὴν
30 εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, τότε φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔπουρανίου.»

Τοῦ πρὸς τὸ μὲν σωματικὸν σωματίων ἄπτεται πέντων, τὸ δὲ 81, 1
καθαρὸν καὶ ἀσώματον ἀσωμάτων φασίν ἄπτεσθαι, ὅσον δαιμόνων.

2 f vgl. Gal. 3, 27 3 f Luk. 10, 19 (Psal. 90, 13) 5 f Matth. 28, 19
8—10 vgl. Röm. 6, 4 12 f vgl. Matth. 10, 1 u. ä. St. 14 vgl. Jak. 2, 19
20—23 vgl. Exc. 68 24 f vgl. Exc. 63 25 f vgl. Röm. 6, 10 27 vgl.
Matth. 28, 19 29 f vgl. I Kor. 15, 49; vgl. Ecl. 24 31—S. 132, 9 vgl. Ecl. 8

1 <πρὸς> πρὸς Bernays 3 [εἰς] Usener, Relig. Unters. S. 163³⁵ 12 τῷ
Sy τὸ L τοῦ L¹ τὸ L* καὶ κύριος Bernays (vgl. Liechtenhan, Die Offenb. im
Gnostic. S. 158⁴) καὶ πρὸς L καθαρὸς Usener 13 λέγεται γίνεται Usener
ὀλίγον Sy ὀλίγον L 18 [ἦ] Bunsen 21 μετατίθεται St

- ἀγγέλων τῆς ποιηρίας. αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. οὕτως ἐστὶ | τὸ ἔπου- 988 P
 ράσιον καὶ τὸ ἐπίγειον πῦρ διδόν τὴν γέσιν. τὸ μὲν ροητόν. τὸ
 δὲ αἰσθητόν. καὶ τὸ βάπτισμα οὖν | διπλοῦν ἀνελόγως. τὸ μὲν 2 344 S
 αἰσθητὸν δι' ὕδατος. τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς σεβαστήριον. τὸ δὲ ροητὸν
 5 διὰ πνεύματος. τοῦ ροητοῦ πρὸς ἀλιξητήριον. καὶ τὸ σωματικὸν 3
 πνεῦμα τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τροσὴ καὶ ἐπίκκαυμα γίνεται ὀλίγον ὄν.
 πλείον δὲ γεγόμενον σεβαστήριον πέτρειν. τὸ δὲ ἄνωθεν δοθὲν ἡμῖν
 πνεῦμα ἀσώμετον ὄν οὐ στοιχεῖον μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεων κρατεῖ
 καὶ ἀρχῶν ποιηρῶν.
- 10 Καὶ ὁ ἄριστος καὶ τὸ ἔλαιον ἀγιάζεται τῇ δυνάμει τοῦ ὀνόματος 82, 1
 θεοῦ, τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον οἷα ἐλήφθη· ἀλλὰ δυνάμει
 εἰς δύνάμιν πνευματικὴν μεταβέβηται. οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ. καὶ τὸ 2
 ἐξοριζόμενον καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον. οὐ μόνον χωρῖς εἰ τὸ
 χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἀγιασμὸν προσλαμβάνει.
- 15 Ἐπὶ τὸ βάπτισμα χαίροντας ἔρχεσθαι προσῆκεν. ἀλλ' ἐπεὶ πολ- 83
 λάκις συγκαταβαίνει τισὶ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα, (ἄ) παρακολου-
 θοῦντα καὶ τυχόντα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος ἀνίσταται τοῦ
 λοιποῦ γίνεται, (ἄ) τῇ χαρῇ συμπλέκεται φόβος. ἵνα τις μόνος καθα-
 ρὸς αὐτὸς κατέλθῃ.
- 20 Πὰ τοῦτο ρησεται, δεήσεις, εὐχαί. (ἐπάροεις) χειρῶν. γονευλισία. 84
 ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ στόματος λεόντων ἀνεσφύζεται. διὸ καὶ
 παρωσμοὶ ἀθέως ἀγαρευτοῦντων τῶν ἀγ' ὧν ἀφηρέθη. καὶ τις
 φέρῃ προειδώς, τά γε ἔξω σαλεύουσιν.
- Ἀντίκα ὁ κέρως μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται εἰς ἡμέτερον τύπον 85. 1
 25 καὶ γίνεται πρῶτον μετὰ θηρίων ἐν τῇ ἐρήμῳ. εἶτα κρατήσας τού-
 των καὶ τοῦ ἀρχοντος αὐτῶν. ὡς ἂν ἦδη βασιλεὺς ἀληθής. ἐπ' ἀγ-
 γέλων ἦδη διακονεῖται. ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας ἐλόγως 2
 ἐπ' ἀγγέλων ἦδη δουλεύεται. δεῖ οὖν ὀπλισθαι τοῖς κυριακοῖς ὀπλοῖς 3
 30 τοῦ διαβόλου δυναμένοις, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος.

21 Psal. 21, 22

24—27 vgl. Mark. 1, 13 (Matth. 4, 1—11)

29f Ephes. 6, 16

1f ἐπουράσιον (καὶ τὸ ἐπίγειον) (vgl. Ecl. 8) St ἐπὶ οὐρανῶν L² ἐπὶ οὐρανῶν L⁴
 [ἐπ' οὐρανῶν] Ruben ἐν ὄνομα Bernays 2 πρὸς Bernays 5 ἀλεξιτήριον L
 10 τὸ ἔλαιον] ὁ οἶνος Heinrici, Valent. Gnosis S. 1112; vgl. aber Lipsius, Prot.
 Kirchenzeit. 20 (1873) Sp. 180 11 θεοῦ Usener οὐ L [οὐ] Bunsen vgl. S. 133, 4
 12 μεταβεβλημένα Anrich, Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluß auf das
 Christentum S. 99⁵ (falsch) 12 [καί²] u. 13 [τὸ¹] Bunsen 13 χωρῖς (vgl. S. 119, 28
 u. τῶν χειρῶν χωρισμός Paed. I 32, 1) St χωρεῖ L (οὐ) χωρεῖ Usener ἐξωθει
 Bernays 16 (ἄ) Bunsen 18 [ἄ] τῇ Bunsen αὐτῇ Usener 18f μόνον
 εἰ καθαρὸς, (εἰς) αὐτὸ Schw 20 (ἐπάροεις) Ruben

Ἐπὶ τοῦ προ(σ)κομισθέντος νομίσματος ὁ κύριος εἶπεν οὐ τίνας 86. 1
 τὸ πτῆμα, ἀλλά »τίνας ἢ εἰκόνων καὶ ἢ ἐπιγραφῆ; Καίσαρος· ἵνα οὐ
 ἔστιν, ἐκείνῳ δοθῆ. οὕτως καὶ ὁ πιστός· ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ 2
 Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. καὶ τὰ ἄλογα 95. P
 5 ζῶα διὰ σφραγίδος δείκνυσσι τίνας ἔστιν ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς σφραγίδος
 ἐκδικεῖται· οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἢ πιστὴ τὸ τῆς ἀληθείας λαβοῦσα
 σφράγισμα »τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ· περιφέρει. οὗτοί εἰσιν »τὰ 3
 παιδία τὰ ἤδη ἐν τῇ κοίτῃ συναναπαινούμενα· καὶ καὶ παρθένοι αἱ
 φρόνιμοι, αἷς αἱ λοιπαὶ αἱ μέλλονσαι οὐ συνεισῆλθον εἰς τὰ »ἡτοι-
 10 μασμένα ἀγαθὰ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι».

1—10 vgl. Ecl. 24 1—3 vgl. Matth. 22; 20f 7 vgl. Gal. 6, 17 7f vgl.
 Luk. 11, 7 8f vgl. Matth. 25, 1 9f I Kor. 2, 9; I Petr. 1, 12 (vgl. Resch,
 Agrapha¹ Log. 71 S. 301; Ropes, Sprüche Jesu S. 50f; QDS 23, 3; Harnack, Gesch.
 d. altchristl. Lit. I S. 853)

1 προ(σ)κομισθέντος Di 4 καὶ] ὡς Usener 6 ἐκδικάζεται St

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΩΝ
ΕΚΛΟΓΑΙ

Handschriften.

I. = Laur. V 3
M = Monac. 479
N = Neap. II. AA. 14
O = Ottob. 94
Q = Ottob. 98

} für Ecl. proph. 64. 65

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΑΙ

- Οἱ ἀμφὶ τὸν Σεδράχ. Μισάκ. Ἀβδευαγὼ ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς 1, 1
 ὑμνοῦντες τὸν θεὸν λέγουσιν· «εὐλογεῖτε. οἱ οὐρανοί. τὸν κύριον·
 ὑμνεῖτε καὶ ὑπερνοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.» εἶτα· «εὐλογεῖτε.
 5 ἄγγελοι, τὸν κύριον.» εἶτα· «εὐλογεῖτε. ὕδατα καὶ πάντα τὰ ἐπάνω
 τοῦ οὐρανοῦ, τὸν κύριον.» οὕτως ἐπὶ δυνάμεων τάσσοουσιν αἱ γραφαὶ
 καθαρωῶν τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ὕδατα, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ γενέσει δηλοῦ-
 ται. εἰκότως οὖν ποικίλως τῆς δυνάμεως ὀνομαζομένης ἐπάγει Δαυιδ· 3
 «εὐλογεῖτω πᾶσα δύναμις τὸν κύριον.» εἶτα ἐφεξῆς· «εὐλογεῖτε. ἥλιος
 10 καὶ σελήνη, τὸν κύριον.» καί· «εὐλογεῖτε, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. τὸν 4
 κύριον· εὐλογεῖτε, πάντες οἱ σεβόμενοι κύριον, τὸν θεὸν τῶν θεῶν·
 ὑμνεῖτε καὶ ἐξομολογησθε, ὅτι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐ-
 τοῦ.» [ἐν τῷ Δαυιδ γέγραπται τῶν τριῶν παιδῶν ἐν τῇ καμίνῳ 5
 ὑμνοῦντων.]
 15 «Εὐλογημένος εἶ ὁ βλέπων ἀβύσσους. καθήμενος ἐπὶ Χερουβίμ. 2, 1
 ὁ Δαυιδ λέγει, ὁμοδοξῶν | τῷ Ἐνώχ τῷ εἰρηκότη· «καὶ εἶδον τὰς 999 P
 ὕλας πάσας.» ἄβυσσος γὰρ τὸ ἀπεράτωτον κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπόστασιν. 2
 περαιούμενον δὲ τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ. αἱ τοίνυν οὐσία ἔλκεαί. ἀφ' 3
 ὧν τὰ ἐπὶ μέρους γένη καὶ τὰ τούτων εἶδη γίνεται. ἄβυσσοι εἰρη-
 20 ται· ἐπεὶ μόνον τὸ ὕδωρ οὐκ ἂν εἶπεν ἄβυσσον. καίτοι καὶ ὕδωρ
 ἄβυσσος ἢ ὕλη ἀλληγορεῖται.
 «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τὰ γήινα 3, 1
 καὶ τὰ οὐράνια. ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, εἶπεν ὁ κύριος πρὸς Ὡσηέ· 2

3—6 Dan. 3, 59. 58. 60 (die Reihenfolge wie bei Theod.) 7 f vgl. Gen. 1, 8f 9—13 Dan. 3, 61—63. 90 15 Dan. 3, 54 16 f vgl. Orig. De princ. IV 35 (*universas materias perspexi*); Slav. Henoch 40, 1. 12 (vgl. Bonwetsch, Abh. d. k. Ges. d. Wiss. zu Gött. N. F. 1, 3; 1896); H. J. Lawlor, The Journ. of Philol. 25 (1897) S. 181 f 22 Gen. 1, 1

1 ἐκ τῶν προφητικῶν ἐκλογαί steht in L auf der letzten Zeile von f. 377v u. sieht daher mehr wie eine Unterschrift zum Vorhergehenden als wie eine Überschrift zum Folgenden aus S τ von εἰκότως in Ras. L² 13 f [ἐν — ὑμνοῦντων] Bunsen 15 nach βλέπων ist καθή von L¹ getilgt 21 ἢ Bunsen ἢ L

ἡβάδιζε, λαβὲ σεαυτῶ γυναικα πορνείας καὶ τέκνα πορνείας, διότι
ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ κυρίου.* οὐ γὰρ τὸ 3
στοιχείον λίγει, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τῶ στοιχείῳ, τοὺς γηγενεὺς φρόνημα
ἔχοντας.

5 Ὅτι δὲ ἀρχὴ ὁ υἱός, Ὡσὲν διδάσκει σαφῶς· καὶ ἔσται ἐν τῷ 4, 1
τόπῳ, οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς οὐ λαός μου ἔμεις, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ
υἱοὶ θεοῦ ζῶντος, καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰουδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰο-
ραήλ ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν καὶ ἀναβήσονται
ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰσραήλ.* ὅ γάρ τις πιστεύει, 2
10 τοῦτον αἰρεῖται, πιστεύει δὲ τις τῶ υἱῷ, ὅς ἐστιν ἀρχή, διὸ καὶ
προσέειπεν· τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰουδα ἐλέησω καὶ σώσω ἐν κυρίῳ θεῷ
αὐτῶν*, σωτήρ δὲ ὁ σφύζων υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὗτος ἄρα ἡ ἀρχή.

15 Αἰ' Ὡσὲν τὸ πνεῦμα ἐγὼ δὲ παιδευτῆς ἑμῶν* φησί· σαλπιάσατε 5, 1
σαλπῆγι ἐπὶ τοὺς βοηροὺς κυρίου, ἤχησατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν,* καὶ 2
15 μὴ τι αὐτὸ τὸ βάπτισμα ἀναγεννήσεως ἐπάρχον σημεῖον τῆς ἕλης
ἐστὶν ἔκβασις διὰ τῆς τοῦ σωτήρος διδασκαλίας, μέγαλον καὶ σφοδροῦ
θεύματος ἀεὶ φερομένου καὶ παραφέροντος ἡμᾶς, ἐξάγων οὖν τῆς 3
ἀταξίας ἡμᾶς ὁ κύριος φωτίζει, εἰς τὸ φῶς | ἄγων τὸ ἄσκιον καὶ 345 S
οὐκ ἐπι ὕλικόν.

20 Τοῦτον τὸν ποταμὸν τῆς ἕλης καὶ τὴν θάλασσαν διέκωφαν καὶ 6, 1
διέστησαν δυνάμει κυρίου προσφῆται δύο, περατουμένης τῆς ἕλης καθ'
ἐξάτερον διάστημα ὕδατος βουλήσει τοῦ θεοῦ· διατηρέτουν καθαρὸι 2
στρατηγοὶ ἄμφω, δι' ὧν ἐπιστεύθη τὰ σημεῖα, ἵνα δὴ ὁ δίκαιος ἐκ
τῆς ἕλης γένηται, δι' αὐτῆς ὀδεύσας τὰ πρῶτα, θατέρῳ μὲν γε τῶν 3
25 στρατηγῶν καὶ τοῦνομα τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπεβέβλητο.

1 Ἀτίτιστα δι' ὕδατος καὶ πνεύματος* ἡ ἀναγέννησις, καθάπερ καὶ 7, 1
ἡ πᾶσα γένεσις, πνεῦμα | γὰρ θεοῦ ἐπεφέρετο τῇ ἀβύσσῳ,* καὶ διὰ 991 P 2
τοῦτο ὁ σωτήρ ἐβαπτίσασατο μὴ χρῆζων αὐτό, ἵνα τοῖς ἀναγεννωμένοις
τὸ πᾶν ὕδωρ ἀγιάσῃ, ταύτη τοι οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν
30 ψυχὴν καθαιρούμεθα, σημεῖον γοῦν τοῦ καὶ τὰ ἀόρατα ἡμῶν ἀγιάζε- 3
σθαι τὸ καὶ πνεύματα ἀκάθαρτα συμπελεγμένα τῇ ψυχῇ διωλιξέσθαι
ἀπὸ τῆς γενέσεως τῆς καινῆς τε καὶ πνευματικῆς.

Ἰὼδωρ ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ* ἐπὶ τὸ βάπτισμα γίνεται δι' ὕδατος 8, 1

1 f Hos. 1, 2 5—9 Hos. 1, 10 f 11 f Hos. 1, 7 13 Hos. 5, 2
13 f Hos. 5, 8 20—23 vgl. Jos. 3, 16; Exod. 14, 21 26 vgl. Joh. 3, 5
27 Gen. 1, 2 27 f vgl. Matth. 3, 14 30—32 vgl. Exc. 83 31 vgl. διωλιξό-
μενοι βαπτισματι Paed. I 32, 1 33—S. 139, 7 vgl. Exc. 81

2 ἐκ von ἐκπορνεύσει üb. d. Z. L¹ 3 γηγενεὺς Sy γηγενεῖ L
11 προσέειπεν Wi 22 διατηρέτουν (δέ) St 23 ἐκ(τός) St

καὶ πνεύματος, ἀλεξιτήριον ὄν πρὸς τοῦ διόσου, τοῦ τε τῶν ἀορά-
των ἀπτομένον καὶ τοῦ τῶν ὁρατῶν, ἀνάγκη καὶ τοῦ ὕδατος τὸ μὲν
τι νοητόν, τὸ δὲ αἰσθητόν ὑπάρχειν, ἀλεξιτήριον τῆς διπλόης τοῦ
πυρός· καὶ τὸ μὲν ἐπίγειον ὕδωρ τὸ σῶμα ἀπορροῦται, τὸ δὲ ἐπου-
5 ράνιον ὕδωρ διὰ τὸ εἶναι νοητόν καὶ ἀόρατον πνεῦμα ἀλληγορεῖται
ἅγιον, τῶν ἀοράτων καθαρτικόν, οἶον τοῦ πνεύματος ὕδωρ ὥσπερ
ἐκεῖνο τοῦ σώματος.

Ὁ θεὸς καὶ τὸν φόβον τῇ ἀγαθότητι συνέμιξεν δι' ἀγαθότητα. 9, 1
τὸ γὰρ συμφέρον ἐκάστω τοῦτο ἤδη παρέχει, ὡς ἰατρὸς ἀρρωστοῦντι.
10 ὡς πατὴρ ἀτακτοῦντι τῷ παιδί. » ὁ γὰρ φειδόμενος τῆς βεκτηρίας 2
αὐτοῦ μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. » καὶ ὁ κύριος δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐ-
τοῦ ἐν φόβῳ καὶ πόνοις ἀνεστράφησαν. ὅταν οὖν πιστοῦ σῶμα νοσῇ. 3
ἢ δι' ἀμαρτημάτων τι προημαρτημένον ἐπιτιμῶντος τοῦ κυρίου, ἢ διὰ
μέλλοντα προφυλαξαμένου, ἢ καὶ κατ' ἐνέργειαν * * προσβολὴν ἔξωθεν
15 γινομένην οὐ κωλύσαντος διὰ τι χρήσιμον [καὶ] αὐτῷ ἢ τοῖς πέλας
παραδείγματος χάριν.

Ἦδη δὲ οἱ ἐν σαρκῷ οἰκοῦντες σώματι καθάπερ ἐν πλοίῳ πλέ- 10
οντες παλαιῶ οὐκ εἰδὼν ὑπτιοί, ἀλλ' αἰεὶ εὐχονται ἀνατεταμένοι πρὸς
τὸν θεόν.

Οἱ προεσβύτεροι σφόδρα ἤχθοντο, εἰ μὴ τι πάσχοιεν κατὰ τὸ σῶμα 11, 1
ἐκάσποτε· ἐφοβοῦντο γὰρ μὴ πως ἐνταῦθα οὐ κοιμίζομενοι τὰ ἐπί-
χειρα τῶν ἀμαρτημάτων, ἃ πολλὰ τοῖς ἐν σαρκὶ κατ' ἄγνοιαν παρα-
κολουθεῖ, ἀθρόαν ἐκεῖ κοιμίσονται τὴν δίκην, ὥστε ἐνθάδε θανα-
πέεσθαι ἤξιοι. φοβητέον ἄρα οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ 2
25 ἀμαρτήματα, δι' ἃ ἡ νόσος, καὶ νόσον ψυχῆς, οὐ σώματος, ὅτι πᾶσα
σὰρξ χόρτος, τὰ δὲ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτὸς καλὰ » πρόσκαιρα. τὰ δὲ
μὴ βλεπόμενα αἰώνια. |

Τὰ τῆς γνώσεως τὰ μὲν ἤδη μετέχομεν, τὰ δὲ δι' ὧν ἔχομεν 992 P 12, 1
βεβαιῶς ἐλπίζομεν· οὔτε γὰρ πᾶν κεκομίσμεθα οὔτε παντὸς ἕστε-
30 ροῦμεν, ἀλλ' οἶον » ἀραβῶνα « τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν καὶ τοῦ πατρῶον

8—10 vgl. z. B. Paed. I 67, 2 10 f Prov. 13, 24 24 f φοβητέον — σώ-
ματος Sacr. Par. 279 Holl; Corp. Paris. Nr. 5; Maximus Cap. 26; Antonius Melissa
p. 19 Gesner 25 f Jes. 40, 6 26 f II Kor. 4, 18 30 vgl. II Kor. 1, 22;
5, 5; Ephes. 1, 14

1. 3 ἀλεξιτήριον L wie S. 132, 5 2 ἀνάγκη Sy 3 ὑπάρχειν St ὑπάρ-
χον L 12 πιστοῦ σῶμα νοσῇ St πιστοῦ σώματος ἢ L θλίψις τοῦ σώματος ἢ
Bernays πάθος τοῦ σώματος ἢ Bunsen 14 μέλλοντα] μέλλον τι Wi * * St
etwa <ἄλλον τοῦτο γίγνεται, τοῦ κυρίου τὴν> St <τὴν> Schw 15 [καὶ] Wi
ἢ Wi καὶ L 20 μὴ τι Sy μὴ ὅτι L 23 κοιμίσονται St κοιμίσονται L
24 f φοβηθῶμεν — ἀλλ' ἀμαρτήματα Sacr. Par. u. die übr. Flor. 25 καὶ —
σώματος < Sacr. Par. RL^a Ant. 26 [καλὰ] Schw κακὰ Bunsen 28 μετέχομεν]
κατέχομεν St

πλωτίου προσεβλήσαμεν· τὰ δὲ ἐγόδια τῆς κενώσεως ὁδοῦ οἱ μακα-
 ρισμοὶ τοῦ κυρίου. «ζητεῖτε, γὰρ εἶπεν, καὶ μεριμνᾶτε τὴν βασι- 2
 λείαν τοῦ θεοῦ. καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· οἶδεν γὰρ ὁ
 πατὴρ ὧν χρεῖαν ἔχετε.» οὕτως οὐ μόνον τὰς ἀσχολίας, ἀλλὰ καὶ 3
 τὰς φροντίδας περιγράφει. «οὐ γὰρ τῇ ἡλιζίῳ· γησίν, ἐκ τοῦ φρον-
 τίξαι προσθεῖται τι δύνασθε. ὁ γὰρ θεὸς οἶδεν σαφῶς τίνα μὲν 4
 ἡμῖν ἔχειν· τίνας δὲ ἀπορεῖν συμγέροι. κενώσαντες οὖν σαφῶς αὐτοῦ
 τῶν κοσμικῶν φροντίδων ἀξιοὶ πληροῦσθαι τῆς εἰς θεόν. «ἡμεῖς γὰρ 5
 στενάζομεν ἐπειδύσασθαι ποθοῦντες· τὰ ἀγαθὰ, πρὶν ἐξδύσασθαι
 τὴν θορόαν. ἐπιχειρομένης γὰρ τῆς πίστεως ἀπορεῖ ἡ ἀπιστία. ὁμοίως 6
 καὶ ἐπὶ γνώσεως καὶ δικαιοσύνης. οὐ γὰρ οὖν μόνον κενῶσαι τὴν
 ψυχὴν. ἀλλὰ καὶ πληροῦσαι θεοῦ. οὔτε γὰρ ἔτι κακόν, ἐπὶ λέπεται, 7
 οὔτε ἤδη ἀγαθόν, ἐπεὶ μηδέπω ἐβλήθη· τὸ δὲ μήτε ἀγαθὸν μήτε
 κακόν οὐδὲν ἔστιν. «ἐπάρεσι γὰρ εἰς τὸν κκαθαρομένον οἶκον καὶ 8
 κενόν. ἐὰν μηδὲν τῶν σπηριῶν ἐμβληθῇ, τὸ προενοικῆσαν ἀκάθαρ-
 τον πνεῦμα, συμπεραλαμβάνον ἀλλὰ ἐπὶ ἀκάθαρτα πνεύματα. διὸ 9
 κενώσαντες τῶν κακῶν δεῖ πληροῦσαι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ,
 ὅπερ ἔστιν οἰκητήριον ἐπιλελεγμένον. πληρωθέντων γὰρ τῶν κενῶν,
 τότε ἡ σαφής ἐπακολουθεῖ. ἵνα φυλάσσηται τῷ θεῷ τὸ ἄκρον.

«Ἦν ὅημα ἴσταται ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων. ἐπὶ πατρὸς 13
 καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐφ' ὧν μαρτύρων καὶ βοηθῶν αἰ
 ἐντολαὶ λεγόμενα φυλάσσεσθαι ὀφείλουσιν.

Ἡ νηστεία ἀπογῆ τροφῆς ἔστι κατὰ τὸ σημαίνόμενον. τροφή δὲ 14, 1
 οὐδὲν δικαιότερος ἡμᾶς ἢ ἀδικότερος ἀπεργάζεται. κατὰ δὲ τὸ
 25 νηστικὸν δηλοῖ ὅτι ὡςπερ τοῖς καθ' ἕνα ἐκ τροφῆς ἢ ζωῆς, ἢ δ'
 ἀτροφία θανάτου σύμβολον. οὕτως καὶ ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν νηστεύειν
 γὰρ. ἵνα τῷ κόσμῳ ἀποθάρωμεν καὶ μετὰ τοῦτο τροφῆς θείας μετα-
 λαβόντες θεῷ ζήσομεν. ἄλλως τε κενοὶ τῆς ἕλης τὴν ψυχὴν ἢ 2
 νηστεία καὶ καθαρόν καὶ κούφην οὖν καὶ τῷ σώματι παρίστησι τοῖς
 30 θεοῖς λόγοις. τροφή μὲν οὖν κοσμικὴ ὁ πρότερος βίος καὶ τὰ ἁμαρ- 3
 τήματα. τροφή δὲ θεϊκὴ πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, ὑπομονή, γνώσις,
 εἰρήνη, σωφροσύνη. «μακάριοι γὰρ οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν 4

2—4 Matth. 6, 33, 32; Luk. 12, 31, 30 5f Matth. 6, 27 8f II Kor.
 5, 2 14—16 vgl. Matth. 12, 44 f; Luk. 11, 24—26 18 zu οἰκητήριον vgl. II Kor.
 5, 2 20 Deut. 19, 15 (Matth. 18, 16) [nicht I Joh. 5, 7; vgl. Class. Journal 9
 (1814) S. 187] 26f vgl. Strom. III 99, 4 mit Anm. 27f vgl. S. 131, 25f;
 Röm. 6, 10 31f vgl. I Tim. 6, 11; II Tim. 2, 22 32f Matth. 5, 6

10 ἀπορεῖ Wi ἀπορεῖ L 12 ἔτι (ἐνεστι) Schw 17 [θεοῦ] Po ∞ nach
 ὅπερ Z. 18 Bunsen; aber vgl. Z. 12 18 ὅπερ ἔστιν] ὡςπερ Schw

δικαιοσύνην τοῦ θεοῦ· οὗτοι γὰρ καὶ ἐμπλη|σθήσονται. ψυχὴ δέ, 903 P
ἀλλ' οὐ σῶμα τὴν ὄρεξιν ταύτην λαμβάνει.

Τῆς πίστεως τὴν εὐχὴν ἰσχυροτέραν ἀπέφηνεν ὁ σωτὴρ τοῖς 15. 1
πιστοῖς ἀποστόλοις, ἐπὶ τινος δαιμονιωῦντος, ὃν οὐκ ἔσχεσαν καθά- 946 S
5 ρίσαι, εἰπὼν· «τὰ τοιαῦτα εὐχὴ κατορθοῦνται.» ὁ μὲν πιστεύσας 2
ἄφρασιν ἁμαρτημάτων ἔλαβεν παρὰ τοῦ κυρίου. ὁ δ' ἐν γνώσει γινώ-
μενος ἄτε μηκέτι ἁμαρτάνων παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἄφρασιν τῶν λοιπῶν
χομίζεται.

Ὡσπερ αἱ θεραπείαι καὶ αἱ προφητεῖαι καὶ τὰ σημεῖα, οὕτως καὶ 16, 1
10 ἡ γνωστικὴ διδασκαλία δι' ἀνθρώπων ἐνεργοῦντος τοῦ θεοῦ ἐπιτελι-
ται· ὁ γὰρ θεὸς δι' ἀνθρώπων τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. καὶ ὁρθῶς 2
ἡ προφητεία φησὶν· «καὶ ἀποστελῶ ἐπ' αὐτοὺς ἀνθρώπων ὅς σῶσαι
αὐτούς.» αὐτὸς οὖν ἐκπέμπει ποτὲ μὲν προφήτας. ποτὲ δὲ ἀποστό-
λους, σωτῆρας τῶν ἀνθρώπων. οὕτως θεὸς δι' ἀνθρώπων ἐνεργεῖ·
15 οὐχὶ γὰρ τὰ μὲν δύναται, τὰ δὲ οὐ δύναται ὁ θεός, οὐδὲ ἀσθενεῖ 3
ποτε ἐν οὐδενί, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μὲν ἐκόντος, τὰ δὲ ἄκοντος αὐτοῦ
γίνεται, καὶ τὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑφ' ἑτέρον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς
ἐγέννησεν δι' ἀνθρώπων καὶ ἐπαίδευσεν δι' ἀνθρώπων.

Ὁ θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν οὐ προόντας. ἐχοῦν γὰρ καὶ εἰδέναι ἡμᾶς 17, 1
20 ὅπου ἡμεν. εἰ προῆμεν. καὶ πῶς καὶ διὰ τί δεῦρο ἤκομεν· εἰ δ' οὐ
προῆμεν. τῆς γενέσεως μόνος αἴτιος ὁ θεός. ὥς οὖν οὐκ ὄντας 2
ἐποίησεν. οὕτως καὶ γενομένους σφύζει τῇ ἰδίᾳ χάριτι. ἐὰν ἄξιοι καὶ
ἐπιτήδειοι φανῶμεν. εἰ (δὲ) μὴ, παρήσει πρὸς τὸ οἰκεῖον τέλος· καὶ
γὰρ ζώντων ἐστὶ καὶ νεκρῶν κύριος.

Ὅρα δὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, οὐ μόνον ἐπ' ἀνθρώπων μὴ 18, 1
25 ὄντας εἰς τὸ εἶναι παράγων καὶ τοὺς γενομένους ἀΐξον καθ' ἡλικίας
προκοπήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστεύοντας σφύζων κατὰ τὸ οἰκεῖον ἐκάστην·
ἥδη δὲ μεταβάλλει καὶ ὄρας καὶ καιροὺς καὶ καρποὺς καὶ στοιχεῖα. 2

3—5 vgl. Mark. 9, 18, 29 5 f vgl. z. B. Matth. 9, 2 6—8 vgl. Joh. 5, 14

12 f Jes. 19, 20 13 f vgl. Luk. 11, 49 19—22 ὁ θεός — χάριτι Sacr. Par.
280 Holl (= S); Cod. Casinat. 931 (XV. Jahrh.) f. 192^a (= C): Κλήμεντος ἐκ τοῦ
ἡ στρώματος ὁ θεός — σφύζει Akakios in der Cat. z. Oktat. bei Niceph. I
Col. 101 (= N¹); Nourry, App. in bibl. max. I Col. 1308 aus Cod. Reg. 2431
[= Paris. 854] (= N²); Monac. 9 f. 36^v (= M¹); Monac. 82 f. 55^v (= M²); Coislin.
113 f. 312^v (= O). Inc. καὶ ἐν τῷ ὀνόματι (ἡ' N¹) δὲ στρωματῆ ἀθετεῖ τὴν περὶ
τοῦ προεῖναι τὰς ψυχὰς δόξαν, λέγων αὐταῖς λέξεσιν· ὁ θεός κτλ. 23 f vgl.
Röm. 14, 9

12 ἐπ' αὐτοὺς oder [ἐπ'] αὐτοῖς (wie LXX) Sy ἐπ' αὐτοῖς L 19 ὁ < O
γὰρ] δὲ N¹ 19 f ἰδεῖναι ἡμᾶς του που εἰμεν εἰ προεῖμεν O 20 ὅποι] τὸ που Akak.
ἔτον Di (angeblich nach Akak.) ἤκαμεν CS 20 f εἰ δ' (δὲ C Akak. S) οὐ προῆμεν]
ἰδε οὐ προεῖπεν M¹ (οὐ von spät. H. getilgt) 21 γενέσεως] + ἡμῶν Akak.
αἴτιος μόνος ∞ COS ὥς οὖν] ὅς M¹N² ὅς ὡς M² ὡς N¹ 23 <δὲ> Schw 26 κατ' L

οὗτος γὰρ εἰς θεὸς ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν γενομένων
οἰκειῶς ἐκάστω μετρήσας.

Ἐκ πίστεως καὶ φόβου προκόψας εἰς γενῶσιν ἄνθρωπος οἶδεν 19, 1
εἰπεῖν κύριε κύριε, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ δούλος· ἔμαθεν λέγειν πάτερ
5 ἡμῶν. τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας τὸ εἰς φόβον ἐλευθερώσας καὶ δι'
ἀγάπης προκόψας εἰς· υἱοθεσίαν. αἰδοῦμενος ἤδη δι' ἀγάπην ὃν ἐγο- 994 P
ρίτω πρότερον· οὐ γὰρ ἔτι διὰ φόβον ἀπέχεται τῶν ἀσεβείων, ἀλλὰ 2
δι' ἀγάπην ἔχεται τῶν ἐντολῶν. αὐτός, φησί, τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ,
ὅταν λέγωμεν· ἀββᾶ ὁ πατήρ.

10 Ἀγοράζει δὲ ἡμᾶς κύριος τιμὴν αἵματι, δεσποτῶν (τῶν) πάλαι 20, 1
τῶν πιζῶν ἀπαλλάσσων, (τῶν) ἁμαρτιῶν, δι' αὐτὰ πνευματικὰ τῆς
ποιηρίας ἐκυρίευσεν ἡμῶν. ἄγει οὖν εἰς ἐλευθερίαν τὴν τοῦ πατρός. 2
συγκληρονόμους υἱοὺς καὶ φίλους. ἀδελφοί μου γάρ. φησὶν ὁ κύριος, 3
καὶ συγκληρονόμοι οἱ ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου. μὴ
15 καλέσητε οὖν ἑαυτοὺς πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς· δεσπότης γὰρ ἐπὶ τῆς
γῆς. ἐν δὲ οὐρανοῖς ὁ πατήρ. ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν τε οὐρανοῖς καὶ
ἐπὶ τῆς γῆς. ἀγάπη γὰρ ἐκουσίῳν ἀρχεῖ. ἀπόντων δὲ ὁ φόβος, οὗτος 4
ὁ θεῦλος· ὁ δὲ εἰς ἀγαθὸν παιδαγωγῶν εἰς Χριστὸν ἄγει καὶ ἔστι
σωτήριος.

20 Εἰ δὴ τις νοεῖ θεόν (κατ' ἀξίαν μὲν οὐδαμῶς, τίς γὰρ ἔννοια 21
ἀξία θεοῦ; ἀλλ' ὡς δυνατόν ἐστι), νοεῖτω μέγα καὶ ἀπερινόητον καὶ
κάλυπτον φῶς ἀπόσιτον, πᾶσαν δύναμιν ἀγαθῆν, πᾶσαν ἀστείαν
ἀρετὴν συγκληρωμένον, πάντων κηδόμενον, φιλοκτιόμενον, ἀπαθές,
ἀγαθόν, πάντα εἰδός, προγνωσκῶν πάντα, εἰλικρινές, γλυκύ, λαμπρόν,
25 ἀκήρατον.

Ἐπεὶ ἐξ ἑαυτῆς κινεῖται ἡ ψυχὴ, ἡ χάρις ἡ τοῦ θεοῦ, ὃ ἔχει ἡ 22, 1
ψυχὴ, τὴν προθυμίαν, ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς, οἷον ἔρανον εἰς σωτηρίαν·
βούλεται γὰρ τῆς ψυχῆς ἴδιον εἶναι τὸ ἀγαθόν, ὃ δίδωσιν αὐτῇ ὁ
κύριος, οὗ γὰρ ἔστιν ἀναίσθητος, ἵνα φέροται ὡς σῶμα, τὸ μὲν οὖν 2
30 ἔχειν τοῦ λαβόντος, τὸ λαβεῖν δὲ τοῦ θελήσαντος καὶ ὀρεχθέντος, τὸ

4 vgl. Matth. 7, 21 4f Matth. 6, 9 5f vgl. Röm. 8, 15 8 Röm. 8, 16
9 Röm. 8, 15; Gal. 4, 6 10 I Petr. 1, 19 11f Ephes. 6, 12 13—17 vgl.
Resch, Agrapha² Nr. 89 S. 129 f; Ropes, Sprüche Jesu S. 27 ff 13f Matth. 12, 50
(= Mark. 3, 35; Luk. 8, 21); vgl. Röm. 8, 17 14f Matth. 23, 9 16f Ephes.
3, 15 17—19 ἀγάπη ἐκουσίῳν — σωτήριος Sacr. Par. 281 Holl 18f vgl.
Paed. I 83, 2 σωτήριος ὁ φόβος 22 I Tim. 6, 16 26 vgl. Plato Phaedr.
p. 245 C

4 ἔμαθεν (γὰρ) St 6 nach ἀγάπην ist ἔχεται τῶν ἐντολῶν von L¹ getilgt
7 διὰ φόβον L¹ δι' ἀγάπην L* 10 (τῶν) Bunsen 11 (τῶν) Schw 17 ὁ in
Ras. L¹ 18 παιδαγωγῶν] + ἡμᾶς Sacr. Par. 20 ἔννοια St γένοιτο L γένοιτο
ἀν· Di γε νοοῖ τὰ Bunsen 27 αὐτῆς St ἑαυτῆς L 30 ἔχειν Bunsen ἔχει L

ζωρατεῖν δὲ ὃ ἔλαβεν τοῦ ζωρατεῖν μελετήσαντος καὶ δυναμένου. διὰ 3
τοῦτο [ἐπὶ] τῇ ψυχῇ ὁ θεὸς τὴν αἴρεσιν δίδωκεν. ἵνα αὐτὸς μὲν
μηνύσῃ τὸ θέον, ἣ δὲ ἐλομένη δέξεται καὶ κατάσῃ.

Ὡσπερ διὰ τοῦ σώματος ὁ σωτὴρ ἐλάλει καὶ ἴατο, οὕτως καὶ 23, 1
5 πρότερον μὲν διὰ τῶν προφητῶν. νῦν δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ
τῶν διδασκάλων· ἡ ἐκκλησία γὰρ ὑπηρετεῖ τῇ τοῦ κυρίου ἐνεργείᾳ, 2
ἔνθεν καὶ τότε ἀνθρωποῦ ἀνέλαβεν, ἵνα δι' αὐτοῦ ὑπηρετήσῃ τῷ
θελήματι τοῦ πατρὸς. καὶ πάντοτε ἀνθρωποῦ ὁ φιλόανθρωπος 3
ἐνδύεται θεὸς εἰς τὴν ἀνθρώπων σωτηρίαν, πρότερον μὲν τοὺς προ-
10 φήτας, νῦν δὲ τὴν ἐκκλησίαν. | τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἐξυπηρετεῖν 995 P
κατάλληλον πρὸς τὴν ὁμοίαν σωτηρίαν.

Ὅτε χοῖκοὶ ἤμεν, Καίσαρος ἤμεν. Καίσαρ δὲ ἐστὶν ὁ πρόσκαιρος 24, 1
ἄρχων, οὗ καὶ εἰκὼν ἡ χοϊκὴ ὁ παλαιὸς ἀνθρώπος, εἰς ὃν ἐπαλι-
δορόμησεν. τούτῳ οὖν τὰ χοϊκὰ ἀποδοτέον, ἃ «πεφορέκαμεν ἐν τῇ 2
15 εἰκόνι τοῦ χοϊκοῦ», καὶ «τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ». ἕκαστον γὰρ τῶν
παθῶν ὡσπερ γράμμα καὶ χάραγμα ἡμῖν καὶ σημεῖον. ἄλλο χάραγμα 3
νῦν ὁ κύριος ἡμῖν καὶ ἄλλα ὀνόματα καὶ γράμματα ἐνσημαίνεται.
πίστιν ἀντὶ ἀπιστίας, καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτως ἀπὸ τῶν ὕλικῶν ἐπὶ τὰ
πνευματικὰ μεταγόμεθα «φορέσαντες τὴν εἰκόνα τοῦ ἑπουραρίου».

Ὁ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι «ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ὕδατι βαπτίζω, ἔρχεται δὲ 25, 1
20 μου [ὁ] ὀπίσω ὁ βαπτίζων ὑμᾶς ἐν πνεύματι καὶ πυρὶ. πυρὶ δὲ
οὐδένα ἐβάπτισεν» ἔνιοι δέε, ὡς φησὶν Ἡρακλέων, «πυρὶ τὰ ὅσα
τῶν σφραγιζομένων κατεσημήναντες, οὕτως ἀκούσαντες τὸ ἀποστο-
λικόν. «τὸ γὰρ πύρον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τοῦ διακαθαῖραι τὴν ἄλω.
25 καὶ συνάξει τὸν σίτον εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει
πυρὶ ἀσβέστον.» πρόσκειται οὖν τῷ «διὰ πυρὸς» τὸ «διὰ πνεύματος». 2
ἐπειδὴ (ὡς) ὁ σίτος ἀπὸ τοῦ ἄχυρον διακρίνεται (τοῦτέστιν ἀπὸ τοῦ
ὕλικου ἐνδύματος) διὰ πνεύματος | καὶ τὸ ἄχυρον χωρίζεται διὰ τοῦ 347 S
30 πνεύματος λιμνόμενον, οὕτως τὸ πνεῦμα διαχωριστικὴν ἔχει δύναμιν
ἐνεργειῶν ὕλικῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ἐξ ἀγεννήτου καὶ ἀφθάρτου γέγονεν, 3
τὰ σπερματικὰ ζωῆς, (συνάγεται ὡς) ὁ πυρὸς καὶ ἀποτίθεται, τὸ δὲ
ὕλικόν, μέχρι σῦνεστι τῷ κρείττονι, μένει· ὅταν δὲ ἐκείνου χωρισθῇ,
ἀπόλλυται· ἐν ἐτέρῳ γὰρ εἶχε τὸ εἶναι. τοῦτο γοῦν χωριστικόν μὲν

5 f vgl. Hebr. 1, 1; Luk. 11, 49 12—19 vgl. Exc. 86, 80 14 f I Kor.
15, 49 15 Matth. 22, 21 19 I Kor. 15, 49 20 f vgl. Matth. 3, 11; Luk.
3, 16 22 f Herakleon Fr. 49 Brooke; vgl. Iren. I 25, 6 (= Hippol. Philos.
VII 32 p. 404, 35 f) 24—26 Matth. 3, 12; Luk. 3, 17

2 [ἐπὶ] St ἔτι Bunsen 14 χαϊκὰ L 21 [ὁ] Sy 23 κατεσημήναντο Sy
κατεσημήναντο L 26 τῷ L¹ τὸ L* 27 (ὡς) ὁ σίτος St τὸν σίτον L διακρί-
νεται St διακρίναι L 30 ἀγεννήτου Arcerius ἀγενήτου L 31 (συνάγεται ὡς) St

δυνάμει, τὸ πνεῦμα, ἀναλωτικὸν δὲ τὸ πῦρ, πῦρ δὲ τὸ ὑλικὸν νοη-
τέον. ἀλλ' ἐπεὶ μὲν τὸ σφῆζόμενον σίτω ἔοικεν, τὸ δὲ περιπεφυκὸς 4
τῇ ψυχῇ τῶ ἀχρόφ, καὶ τὸ μὲν ἀσώματον, τὸ δὲ χωριζόμενον ὑλικὸν
ἔστιν, ἀντέθηκεν τῷ μὲν ἀσωμάτῳ τὸ πνεῦμα, λεπτὸν καὶ καθαρὸν
1 σχεδὸν ὑπὲρ νοῦν, τῷ δὲ ὑλικῷ τὸ πῦρ, οὐ πονηρὸν οὐδὲ κακὸν
ἐπάροχον, ἀλλ' ἰσχυρὸν καὶ κακοῦ καθαρτικόν· ἀγαθὴ γὰρ δύναμις τὸ
πῦρ νοεῖται καὶ ἰσχυρά, φθαρτικὴ τῶν χειρόνων καὶ σωστικὴ τῶν
ἀμεινόνων, διὸ καὶ φρόνιμον λέγεται παρὰ τοῖς προφήταις τοῦτο
τὸ πῦρ.

- 10 Οὕτως γοῦν καὶ ὅταν ὁ θεὸς λέγηται «πῦρ καταναλίσκουσι, οὐ 26, 1
κακίαι. ἀλλὰ δυνάμει» ὄνομα καὶ σύμβολον ἐκδεκτέον· ὡς γὰρ τὸ 996 P 2
πῦρ ἰσχυρότατον τῶν στοιχείων καὶ πάντων κρατοῦν, οὕτω καὶ ὁ
θεὸς παντοδύναμος καὶ παντοκράτωρ. ὁ δυνάμενος κρατῆσαι, κτί-
σαι, ποιῆσαι, τρέφειν, ἐξῆναι, σφῆζειν, σώματος καὶ ψυχῆς ἐξουσίαν
15 ἔχων. ὡς οὖν τῶν στοιχείων ὑπερέχει τὸ πῦρ, οὕτως θεῶν τε καὶ
δυνάμεων καὶ ἀρχῶν ὁ παντοκράτωρ. διπλῆ τε ἡ δύναμις τοῦ περὶ 3
ἢ μὲν πρὸς δημοουρίαν καὶ πέτασιν καρπῶν καὶ ζῴων γένεσιν καὶ
τροφῆν ἐπιτήδειος, ἥς εἰκὼν ὁ ἥλιος, ἢ δὲ πρὸς ἀνάλωσιν καὶ
φθοράν, ὡς τὸ πῦρ τὸ ἐπίγειον. «πῦρ» οὖν ὅταν λέγηται ὁ θεὸς 4
20 «καταναλίσκουσι» δύναμις ἰσχυρὰ καὶ ἀπροσάντητος, ἢ μηδὲν ἀδύνατον,
ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπολέσαι δυνατόν. περὶ τοιαύτης δυνάμεως καὶ ὁ σοτήρ 5
λέγει· πῦρ ἦλθεν βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, δηλοῦσι δυνάμει τῶν μὲν
ἐρίων καθαρτικῆν, τῶν δὲ ὑλικῶν, ὡς μὲν ἐκαῖνοί γεσιν, ἀγαριστι-
κῆν, ὡς δὲ ἡμεῖς ἂν φαιήμεν, παιδευτικῆν. ἔχει δὲ καὶ φόβον τὸ
25 πῦρ καὶ διάχυσιν τὸ φῶς.

- Οὐκ ἔγραψον δὲ οἱ πρεσβύτεροι μήτε ἀπασχολεῖν βουλόμενοι τὴν 27, 1
διδασκαλικὴν τῆς παραδόσεως φροντίδα τῇ περὶ τὸ γράφειν ἄλλη
φροντίδι, μηδὲ μὴν τὸν τοῦ προσκέπτεσθαι τὰ λεγθῆσόμενα καιρὸν
καταναλίσκουσιν εἰς γραφήν. τέχα δὲ οὐδὲ τῆς αὐτῆς γύσεως κατόφ- 2
30 θεμα τὸ συντακτικὸν καὶ διδασκαλικὸν εἶδος εἶναι πεπεισμένοι τοῖς
εἰς τοῦτο πεφυκῶσι συνεχώρουν. τὸ μὲν γὰρ ἀκολούτως καὶ μετὰ ἡμέρας 3
γέμεται ῥεῦμα τοῦ λέγοντος, καὶ πον τέχα καὶ συναρπάσαι δυνά-
μενον, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν ἐντυγχανόντων ἐκείστοτε βεβαιζόμενον, ἀκρι-
βοῦς τῆς ἐξιτάσεως τυγχάνον. ἄχρας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦται, καὶ

8 f vgl. Paed. III 44, 2 mit Anm. u. Anrich, Clem. u. Orig. als Begründer
der Lehre vom Fegfeuer (Theol. Abhandl. f. H. J. Holtzmann) S. 117¹ 10. 19 f Deut.
4, 24 14 f. 21 vgl. Matth. 10, 28; Luk. 12, 5 22 Luk. 12, 49 22—24 vgl.
Eustathios, In Lazarum, Mariam et Martham hom. ed. Cavallera Paris 1905 Cap. 6
p. 31, 5 ff 26—S. 145, 5 vgl. Strom. I 1—10

5 τῷ Sy τὸ L 11 ἐκδεκτέον (vgl. QDS 14, 6) Wi ἐκλεκτέον L 20 ἀδύνα-
τον Sy ἀδύνατος L 22 τῶν Sy τὴν L 33 f ἀκριβοῦς L¹ ἀκριβῶς L*

ἔστιν οἷον εἰπεῖν ἔγγραφος διδασκαλίας βεβαίωσης, καὶ εἰς τοὺς ὀφιο-
 γόνους οὕτως διὰ τῆς συντάξεως παραπεμπομένης τῆς φωνῆς. ἢ γὰρ 4
 τῶν προεβυτέρων παρακαταθήκη διὰ τῆς γραφῆς λαλοῦσα ἵπουργῶ
 χροῖται τῷ γράφοντι πρὸς τὴν παράδοσιν «εἰς σωτηρίαν» τῶν ἐνται-
 5 ξομένων. καθάπερ οὖν ἡ μαγνήτις λίθος τὴν ἄλλην ἕλην παραπε- 5
 πομένη μόνον ἐφέλκεται δι' ἐπιτηδειότητα τὸν σίδηρον, οὕτως καὶ
 τὰ βιβλία πολλῶν ὄντων τῶν ἐντυγχανόντων τοὺς οἴους τε συνίεναι
 μόνους ἐπισπᾶται. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος τοῖς μὲν «μοῦσια», τοῖς 6
 δὲ «κάνδαλον», ὀλίγοις δὲ «σοφία» οὕτως καὶ «δύναμις» εὐρίσκεται
 10 «θεοῦ». φθόνος δὲ ἀπειὴ γνωστικοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ζητεῖ πότε- 7
 ρον | χεῖρον, ἀναξίω δοῦναι ἢ ἀξίω μὴ παραδοῦναι, καὶ κινδυνεύει 997 P
 ἐπὶ πολλῆς τῆς ἀγάπης οὐ μόνον παντὶ τῷ προσήκοντι, ἀλλ' ἔσθ'
 ὅτε καὶ ἀναξίω λιπαρῶς δεομένῳ κοινωρήσειν. οὐ διὰ τὴν δεήσειν (οὐ
 γὰρ φιλοδοξεῖ), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ δεομένου μελετῶντος εἰ-
 15 πίστιν διὰ πολλῆς τῆς δεήσεως.

Εἰσὶ δ' οὐ λέγοντες εἶναι γνωστικοὶ τοῖς οἰκείοις φθονοῦσι μᾶλλον 28. 1
 ἢ τοῖς ἐκτός. ὡς δὲ ἡ θάλασσα ἀνεται πᾶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν νήχεται, ὁ δὲ
 ἐμπορεύεται, ὁ δὲ ἀγρεύει τοὺς ἰχθῦς, καὶ ὡς ἡ γῆ κοινή, ἀλλ' ὁ μὲν
 ὀδεύει, ὁ δὲ ἀροῖ. θηρᾶ δὲ ἕτερος, καὶ τις ἄλλος μέταλλα ἐρευνᾷ, ὁ δὲ οἰκο-
 20 δομεῖ, οὕτως καὶ τῆς γραφῆς ἀναγνωσκουμένης ὁ μὲν εἰς πίστιν, ὁ δὲ εἰς
 ἦθος ὠφελείται, ἀφαιρεῖται δὲ ἄλλος δεισιδαιμονίαν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως
 τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ ἀθλητής, γνωρίσας τὸ στάδιον τὸ Ὀλυμπιακόν. 2
 ἐπαποδέεται τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἀγωνίζεται καὶ νικηφόρος γίνεται.
 τοὺς ἀντιπάλους καὶ κατατρέχοντας τῆς γνωστικῆς ὁδοῦ παρακρουσά-
 25 μενος καὶ καταγωνισάμενος. ἀναγκαῖα γὰρ ἡ γνῶσις καὶ πρὸς ψυχῆς 3
 γυμνασίαν καὶ πρὸς σεμνότητα ἦθος, ἀξιομνηστοτέρους ποιῶσα
 τοὺς πιστοὺς καὶ τῶν πραγμάτων ἀκριβεῖς θεατάς. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι
 πιστεῦσαι ἄνευ κατηγήσεως, οὕτως οὐδὲ καταλαβέσθαι ἄνευ γνώσεως.

5—8 καθάπερ ἡ — ἐπισπᾶται Saer. Par. 282 Holl 8—10 vgl. I Kor. 1, 23 f

17—25 ὡς — καταγωνισάμενος Saer. Par. 283 Holl; aus Coisl. 279 auch mit-
 geteilt von Pitra, Anal. Sacra II p. XXIX (Lemma in C [nach Nr. 230] τοῦ αὐτοῦ
 ἐκ τοῦ ἡ σρωματέως, in M Κλήμεντος ἐκ τοῦ ε̄ σρωμάτος, in OA Κλήμεντος,
 in R [nach Nr. 230] τοῦ αὐτοῦ, in Coisl. 279 ἐκ τοῦ ἡ σρωματέων)

4 (εἰς σωτηρίαν) St 6 ἐπιτηδειότητος Saer. Par. 7 τὰ < Saer. Par.
 9 [οὕτως] Schw θεοῦ St 16 οἱ L 17 ἀνεται Sy ἀλλ'] καὶ Saer. Par.
 (außer M) 18 ἰχθύας Saer. Par. ἀλλ' ὁ Di ἀλλ' ὁ L ἄλλος Saer. Par. (ἀλλ'
 ὁ M) 19 ὁ δὲ] ἄλλος Saer. Par. θηρᾶ bis ἐρευνᾶ < Saer. Par. OAM μέταλλα
 Saer. Par. (wie Xylander, Hoeschel) μεγάλα L 21 ἄλλος Vi ἄλλον L Saer.
 Par. δεισιδαιμονία Saer. Par. OAM u. Coisl. 279 22 πραγμάτων] γραμμάτων
 Saer. Par. OA στάδιον] πεδον Saer. Par. R τὸ² < Saer. Par. OAM Ὀλυμπι-
 κόν Saer. Par. OA Ὀλυμπίας Saer. Par. C u. Coisl. 279 23 ἀποδέεται Saer. Par. M

Ὁν)των γὰρ εὐχρόστον καὶ ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν, οἷον 29, 1
 πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς.
 διὲ πάντως καὶ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, ὅς ἐστι γνωστικὸς, εὐχρόστον
 ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον τυγχάνειν. τοῖς δὲ καὶ τὴν προσθεσίαν ἐπαρη- 2
 3 ρημίῳ τοῦ ὀφθαλμοῦ εὐχρόστος ἢ πολυπειρία πρὸς τὸ μὴ διαλαθεῖν
 τι τῶν δοκούντων περὶ ἄλλοις ἀναγκαίως καὶ πολυμαθῶς ἐπεγνώσθαι.
 γίνοι δὲ καὶ ἄλλως οὐγγυμεσίαν ψυχῆς ζητητικῆς ἢ τῆς ἐτεροδόξου 3
 διδασκαλίας ἐκθεσίαι, καὶ ἀνεξαπέτητον τῆς ἀληθοῦς τηρεῖ τὸν μαθη-
 τὴν, περισαλπίζεσθαι πάντοθεν ἤδη προμεμελετητότα τοῖς πολεμι-
 10 οῖς ὄργανοις.

Τοῦ γνωστικοῦ μόνου, καθάπερ λέγουσι τὴν Κρήτην ἄγονον εἶναι 30
 θηρίων ὀλεθρίων. | ὁ βίος καθαρὸς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ ἔργου τε 348 S
 καὶ νοήματος καὶ λόγου, οὐδὲ ἐχθρὸν ἔχοντος τὸ περᾶπαν, ἀλλὰ
 καὶ φθόνου καὶ μίσους καὶ βλασφημίας πάσης καὶ διαβολῆς ἐκτός
 15 ὄντος. |

Ἐν πολλῶ δὲ τῷ βίῳ μαζαριστὸς οὐ διὰ τὸ μακρὸν [γενόμενος] 998 P 31, 1
 ζῆν. ὃ γε καὶ διὰ τὸ ζῆσαι ἐν ἐπιρῶξεν ἐξίφ τοῦ ζῆν ἀεὶ γενέσθαι.
 οὐδένα λιλέπηκεν, ὅτι μὴ τῷ λόγῳ παιδεύων τοὺς ἠλκωμένους τὴν 2
 καρδίαν, καθάπερ μίλιτι σωτηρίῳ, γλυκεῖ τε ὄντι καὶ δητικῶ. ὥστε
 20 παντὸς μᾶλλον ὁ γνωστικὸς τὸ πρότερον ἂν μετὰ τοῦ κατὰ λόγον
 φυλάσσοι. τοῦ γὰρ ἐμπαθοῦς παντὸς περιτμηθέντος καὶ περιαι- 3
 ρεθέντος ἀπάσης τῆς ψυχῆς τῷ κρατίστῳ, καθαρῶ γενόμενῳ καὶ
 ἡλευθερωμένῳ εἰς υἰοθεσίαν, τοῦ λοιποῦ σύνεστιν τε καὶ βιοῖ.

Πενταγώρας ἡξίου μὴ μόνου λογιώτατον, ἀλλὰ καὶ προσβύτατον 32, 1
 25 ἡγέσθαι τῶν σοφῶν τὸν θέμενον τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι. δεῖ 2
 τοῖνεν τὰς γραφὰς ἀκριβῶς διερευνωμένους, ἐπειδὴ ἐν παραβολαῖς
 εἰρησθαι ἀνωμολόγηται. ἀπὸ τῶν ὀνομάτων θηροῦσθαι τὰς δόξαι,
 ἔς τὸ ἅγιον πνεῦμα περὶ τῶν πραγμάτων ἔχον, εἰς τὰς λέξεις ὡς
 εἰπεῖν τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐκτυπωσάμενον, διδάσκει, ἵνα ἡμῖν ἀκρι-

11 f vgl. Aristot. Mir. ausc. 83 p. 836 b 27—29; Antigon. Hist. mir. 10; Aelian
 Nat. an. III 32; V 2; Plut. Mor. p. 86 C; Plin. Nat. hist. VIII 58, 227 f 19 vgl.
 zu Strom. VIII 32, 3 20 f vgl. Chrysipp Fr. mor. 557 ff Arnim 23 vgl. Röm.
 S, 21 26 vgl. Joh. 5, 39 26 f vgl. z. B. Matth. 13, 34f 27—29 vgl. Plato
 Theaet. p. 206 D τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν . . . ὥσπερ εἰς κάτοπτρον
 ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματος ῥοήν.

1 Ὁν)των St 7 ἄλλως L ἄλλη Vi ἄλλην Sy 11 μόνου Bunsen νόμον L
 13 οὐδὲ Di οὔτε L 14 διαβολῆς L¹ διαβολικῆς L* 15 ὄντος Sy ὄντων L
 16 πολλῶ] ὕλφ Schw [γενόμενος] St 16 f [μακρίον τὸ] μακρὸν ἐλόμε-
 νος ζῆν Schw 17 εἰ Sy καὶ L [καὶ] Bunsen 18 viell. (ἀλλ' ὅτι) οὐδένα Wi
 ἠλκωμένους Po εἰλκωμένους L 21 φυλάσσοι Di φυλάσσει L 27 ἀνωμολό-
 γηται corr. aus ἀνωμολόγηται L¹ θηροῦσθαι St θηρωμένους L θηρωμένους (κατα-
 λιβεῖν) oder (ἐρθεῖν) Schw 29 αὐτοῦ L

βῶς ἐξεταζόμενα διαπτύσσεται μὲν τὰ ὀνόματα πολυσήμως εἰρημένα.
τὸ δ' ἐγκεκρυμμένον ἐν πολλοῖς τοῖς σκέπουσι ψηλαφώμενον καὶ
καταμανθανόμενον ἐκφαίνεται καὶ ἀναλάμπη. [οὐτ' ὡς γὰρ καὶ ὁ **3**
μόλιβδος τοῖς τρίβουσιν ἐξανθεῖ λευκὸν ἐκ μέλανος, τὸ κινέθιον.
5 οὕτως καὶ ἡ γνώσις, φέγγος καὶ λαμπρότητα καταχέουσα τῶν πη-
γμάτων, ἢ τῶ ὄντι θεία σοφία εἴη ἂν, τὸ φῶς τὸ εἰλικρινές, τὸ
φωτίζον τοὺς καθαροὺς τῶν ἀνθρώπων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ εἰς
ὄψιν καὶ κατάληψιν τῆς ἀληθείας βεβαίαν.

Ἀναψάμενοι τοῖνυν τῆς ἀρχῆς τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἐκ τοῦ πόθου **33. 1**
10 τοῦ περὶ αὐτὸ (αὐτῶ) ὡς ἐνὶ μάλιστα ἐξομοιοῦσθαι πειρώμενοι,
φωτὸς ἔμπλοιοι, φῶτες Ἰσραηλίται τῶ ὄντι γινόμεθα. φίλους γὰρ **2**
εἶπεν καὶ ἀδελφοὺς τοὺς ἐχομένους τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοιώσεως
κατὰ ἐπιθυμίαν καὶ δίωξιν.

* * ἦν τόποι μὲν καθαροὶ καὶ λειμῶνες ἐδέξαντο, φωνὰς καὶ **34**
15 τινὰς ὄψεις ἀγίων φασμάτων (ἐχοντες), ἀνθρώπος δὲ ὁ ἀκριβῶς
κεκαθαρμένος ἅπασ διδασκαλίας καὶ δυνάμεως θεϊκῆς καταξιοθήσεται.

Οἶδα δὲ ἐγὼ ὅτι τὰ τῆς γνώσεως μυστήρια τοῖς μὲν πολλοῖς **35. 1**
χλεῦν φέροι καὶ μάλιστα μὴ κεκαττυμένα σοφιστικῇ τροπολογίᾳ.
τοὺς δὲ ὀλίγους καθάπερ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ τινὶ
20 συνηρεθεῖ ἐκπλήξει τὰ προῦτα, ἔπειτα ἐθίσαντες καὶ συντραφέντες
καὶ ἐγγυμνάσάμενοι τῶ λογισμῶ ὡς ὑφ' ἡδονῆς εὐφραίνόμενοι καὶ **999 P**
ἀγαλλιώμενοι * * τὸν κύριον. ὡς γὰρ (ἡ) ἡδονὴ τὴν τῆς ἀληθ- **2**
δόνος ἀπαλλαγὴν οὐσίαν ἔχει. οὕτως ἡ γνώσις τῆς ἀγνοίας τὴν
ὑπεξάρσειν. ὡς γὰρ οἱ μάλιστα καθεύδοντες οἴονται μάλιστα ἐρη- **3**
25 γορέναι, ἐναργεστέραις ὑποπίπτοντες καὶ ἀπερισπῆστοις ταῖς ὄψεσιν
φαντασίαις. οὕτως οἱ μάλιστα ἀγροῦντες μάλιστα εἰδέναι νομίζουσι.

6 f vgl. Joh. 1, 9; Matth. 5, 8 **7** vgl. S. 105, 13 (Deut. 32, 10) **8** vgl. Strom.
VI 54, 1; 61; 1 u. 3. **11** vgl. Joh. 1, 47 **11—13** vgl. Matth. 12, 50; Joh. 15, 15

14f. 19f. 21—23 vgl. [Themistios] = Plutarch *Περὶ ψυχῆς*; bei Stob. Flor. 120, 28
(nachgewiesen von M. R. James, The Classical Review 14 [1900] S. 23): ἐκ δὲ τού-
του φῶς τι θανάσιον ἀπήνησεν ἢ τόποι καθαροὶ καὶ λειμῶνες ἐδέξαντο,
φωνὰς καὶ χορείας καὶ σεμνότητας ἀκουσμάτων ἱερῶν καὶ φαντασμάτων ἀγίων
ἐχοντες. καὶ φῶς ἐπεισενεχθὲν ἐξαίφνης συμποσίῳ θόρουβον καὶ κρότον
ὑφ' ἡδονῆς ἐποίησε, πρότερον δὲ τὸ ἀλαμπές ἐδόκει μὴ ἐνοχλεῖν μηδὲ λυπεῖν τὴν
ὄψιν. ἡδονὴ δ' ἦδε πᾶσα μὲν ἕως οὐσίαν ἔχει καὶ φύσιν ἀληθδόνος
ἀπαλλαγὴν.

1 διαπτύσσεται L μὲν ∞ vor τὰ Sy ∞ nach πολυσήμως L **3** ὡς Sy
οὕτως L **9** πόθου L (wie Bunsen) πάθος Vi **10** (αὐτῶ) St **14** * * St
etwa <τὴν ψυχ> ἡν ἡ] ἢ Bunsen ἢ von Arnim, De oct. Clem. Strom 1. p. 7
15 (ἐχοντες) St **16** οὐ) καταξιοθήσεται: von Arnim **20** ἐπὶ δ' ἐθίσαντο
οἱ συντραφέντες Bunsen **22** (αἰνοῦσι) Bunsen (δύονται) Schw (δέξονται) St
(ἡ) von Arnim **25** ἐναργεστέραις Sy ἐναργεστέρους L ἐναργεστάταις St

Ἡ γραφή φησι τὰ βροφῆν τὰ ἐκτεθέντα τημελούχῳ παραδίδοσθαι 41. 1
ἀγγέλω, ὅφ' οὐ παιδεύεσθαι τε | καὶ αὖξιν. »καὶ ἔσονται«, φησίν, 1000 P
»ὡς οἱ ἑκατὸν ἑτῶν ἐνταῦθα πιστοί.«

Διὸ καὶ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησί· »καὶ ἀστραπὴ πρὸς 2
5 πηδῶσα ἀπὸ τῶν βρεφῶν ἐκείνων καὶ πλήσσουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς
τῶν γυναικῶν« ἐπεὶ ὁ δίκαιος »ὡς σπινθὴρ διὰ καλάμης ἐκλάμπει 3
καὶ κρῖνει ἔθνη.«

»Μετὰ ὁσίου ὁσιωθήσῃ.« κατὰ αἶνον ὁσίον δεδόξασται τὸ ὄνομά 42
σου, κατ' ἐπίγνωσιν ἡμῶν δοξαζομένον τοῦ θεοῦ [κατὰ τε τὴν ἐπί-
10 γνωσιν κατὰ τε τὴν κληρονομίαν]. | οὕτω καὶ τὸ »ἕξ κύριος« καὶ τὸ 340 >
»ἀνέστη κύριος«.

»Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνω, ἐδούλευσέν μου« κατὰ διαθήκην οὐκ 43. 1
ἔγνω.

»Υἱοὶ ἀλλότριοι« τὰ τοῦ ἄλλου ἐξηλωκότες. 2

15 »Μεγαλύνων τὰς σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ.« βασιλεῖς πάντες 44
λέγονται οἱ πιστοί. (κεκλημένοι) εἰς βασιλείαν κατὰ τε τὴν ἐπίγνωσιν
κατὰ τε τὴν κληρονομίαν.

»Ἡ μακροθυμία γλυκύτης ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι«, οὐκ ὅτι ἐστὶ 45
μακροθυμία, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μακροθυμίας, ἐπεὶ οὐδὲ ὁ
20 ἐγκρατὴς ἐστὶν ἀπαθῆς, κρατῶν οὐκ ἀπόνως τῶν παθῶν· ὅταν δὲ
ἕξις γένηται, οὐκέτι ἐγκρατὴς, ἐν μῶ ἕξει τῷ ἁγίῳ πνεύματι γενο-
μένου τοῦ ἀνθρώπου.

»Πνεύματα« λέγεται τὰ πάθη τὰ ἐν τῇ ψυχῇ οὐκ ἐξ οὐσίας 46, 1
πνεύματα, ἐπεὶ ἔσται ἐμπαθὴς ἄνθρωπος λεγεῶν δαιμόνων, ἀλλὰ
25 κατὰ τὴν [προ]τροπήν. ἡ γὰρ αὐτὴ ψυχὴ κατὰ μεταβολὰς ἄλλας 2

1—3 vielleicht aus der Petrusapokalypse; vgl. Ecl. 48. Vgl. Weinel in
Hennekes Handbuch zu den Neut. Apokryphen S. 287 4—6 Petrus-Apokalypse
Fr. 2 Zahn, Gesch. d. ntl. Kan. II S. 818; vgl. Apokal. von Akhmim v. 26 καὶ
προήρχοντο ἐξ αὐ(τῶν ἀκτῖν)ες πρὸς καὶ τὰς γυναῖκας ἔπλησσαν κατὰ τῶν ὀφθαλ-
μῶν. Vgl. auch Dieterich, Nekyia S. 11 f 6 f vgl. Weish. Sal. 3, 7 f
8 Psal. 17, 26 10 f vgl. viell. Luk. 24, 34 12 Psal. 17, 44 14 Psal. 17, 45
15 Psal. 17, 51 18 Herm. Mand. V 1, 6; vgl. Psal. 18, 11 19 f vgl. Strom.
IV 138, 1 οὐκ ἐγκρατὴς οὗτος ἔτι, ἀλλ' ἐν ἕξει γέγονεν ἀπαθείας, σχῆμα θεῖον
ἐπενδύσασθαι ἀναμμένων. 23—S. 150, 2 vgl. Matth. 12, 45 24 vgl. Mark.
5, 9; Luk. 8, 30

7 κριεῖ L 8 αἶνον ὁσίων St αἶνον ὡσω L αἶνόν σου Sy 9 f [κατὰ τε
— κληρονομίαν] St vgl. Ζα 9. 16 f 16 (κεκλημένοι) εἰς βασιλείαν oder [εἰς
βασιλείαν] St 16 f κατὰ (τε τὴν ἐπίγνωσιν) κατὰ τε τὴν κληρονομίαν aus Z. 9 f
St κατὰ κληρονομίαν τε L 18 γλυκυσία Herm. 19 οὐδὲ St οὐκ L οὐχ Bunsen
23 ἐξ οὐσίας St ἐξουσίας L 24 [πνεύματα] Schw 25 τὴν [προ]τροπήν St
τινα [προ]τροπήν Schw (κατ' ἀποτροπήν Bunsen)

καὶ ἄλλας ποιότητας κακίας ἀναδεχομένη πνεύματα λέγεται ἀνελιφέναι.

Ὁ λόγος τῆς κτήσεως ἀγίοτασθαι οὐ κελεύει, ἀλλ' ἀπροσπαθῶς 47
διοικεῖν τὴν κτήσιν, ἐπισυμβάντος δέ τις μὴ ἀγανακτεῖν μηδὲ λυ-
πεισθαι μηδὲ ἐπιθυμῆν κτήσασθαι τῆς ἐν πάθει γὰρ κτήσεως ἀφί-
στασθαι κελεύει καὶ πάσης προσπαθείας.

Ἡ θεία πρόνοια (οὐ)ὐ καταστρέφει ἐπὶ μόνους τοὺς ἐν σαρκί. 48. 1
αὐτίκα ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν τὰ βρέφη ἐξαμβλωθέντα
τῆς ἀμείνορος ἐσόμενα μοίρας. ταῦτα ἀγγέλω τημελοῦχῳ παρα-
10 δίδουσαι, ἵνα γνώσεως μεταλαμβάντα τῆς ἀμείνορος τύχῃ μονῆς,
παθόντα ἅ ἂν ἔπαθεν καὶ ἐν σῶματι γενόμενα. τὰ δ' ἕτερα μόνης 2
τῆς σωτηρίας τεύξεται, ὡς ἡδικημένα ἐλεηθέντα, καὶ μενεῖ ἀνευ
κολάσεως, τοῦτο γέρας λαβόντα.

Τὸ δὲ γάλα τῶν γενναίων, ἕσσον ἀπὸ τῶν μαστῶν καὶ πηγνέ- 49. 1
15 μενον. φησὶν ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, «γεννήσει θηρία λεπτά 1001 P
σαρκοσάγα καὶ ἀνατρέχοντα εἰς αὐτὰς κατεσθίει», διὰ τὰς ἁμαρτίας
γίνεσθαι τὰς κολάσεις διδάσκων. ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν γεννᾶσθαι 2
αὐτὰς φησιν, ὡς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἐπράθη ὁ λαός, καὶ «διὰ τὴν εἰς
Χριστὸν ἀπιστίαν», ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, «ὑπὸ τῶν ὄψεων ἐδά-
20 ζνοντο».

Ἐλεγεν πρεσβύτες ζῶον εἶναι τὸ κατὰ γαστρός. εἰσοῦσαν γὰρ 50. 1
τὴν ψυχὴν εἰς τὴν μήτραν ἀπὸ τῆς καθάρσεως ἠὔρεσιςμένην εἰς

3—6 ἀπροσπαθῶς χοῆ διοικεῖν — προσπαθείας Sacr. Par. 284 Holl
8—11 Petrus-Apokalypse Fr. 1 Zahn (Zahn läßt das Fragment nur bis πείρας,
Harnack nur bis μονῆς gehen); vgl. Method. Symp. II 6 ed. Jahn p. 16 ἕθεν δὴ
καὶ τημελοῦχοις ἀγγέλοις, κἂν ἐκ μοιχείας ὦσιν, τὰ ἀποτικτόμενα παρα-
δίδουσαι ἐν θεοπνεύστοις γράμμασιν. 10 vgl. Joh. 14, 2
14—16 Petrus-Apokalypse Fr. 3 Zahn 18 vgl. Richt. 2, 14 u. ä. St.; Jes. 50, 1;
Baruch 4, 6; Strom. II 144, 4; III 90, 3; VII 82, 3 18—20 vgl. I Kor. 10, 9 (zur
Lesart Χριστὸν vgl. Zahn, Th Lbl 1899 Sp. 180; Nestle, Einführung in das Gr. N.T.²
S. 122f) 21 vgl. Strom. V 5, 3; VIII 9, 7ff; [Plut.] De plac. phil. V 15 p. 907 C

3 f κτήσεως — κτήσιν Sy κτίσεως — κτίσιν L 4 ἐπισυμβάντος δέ] καὶ ἐπι-
συμβαίνοντός Sacr. Par. 5 ἐν πάθει] τῆς ἐμπαθοῦς Sacr. Par. γὰρ κτήσεως
Sacr. Par. παρακτίσεως (η corr. aus ι L!) L 5 f ἀφίστασθαι κελεύει] κελεύει
ὁ κίριος ἀφίστασθαι Sacr. Par. 7 (οὐ)ὐ (κ)αταστρέφει St .v. αταστρέφει L
(f. 385 beschädigt) 8 (τὰ) ἐξαμβλωθέντα Zahn 9 (τὰ) τῆς (vgl. τὰ δ'
ἕτερα) St μοίρας Höschel (Dieterich, Nekyia S. 112 vgl. Plato Phaedr. p. 248 E
ἀμείνορος μοίρας μεταλαμβάνει; Method. Symp. II p. 15 θείας μοίρας μεταλαμ-
βάνων) πείρας L (σ)πείρας Bernays u. Diels (vgl. Harnack, TU IX 2 S. 6)
ταύτης Bunsen 9 f παραδίδοται Zahn 12 μενεῖ St μένει L 13 (τὸ) γέρας
Bunsen 21 (ὁ) πρεσβύτερος Bunsen πρεσβύτες (τις) St

σέλληψιν καὶ εἰσκριθῆσαν ὑπό τινας τῶν τῆ γένεσι ἐγεστώτων
 ἀγγέλων προγνωσόντος τὸν καιρὸν τῆς σέλληψεως κινεῖν πρὸς
 συνοσίαν τὴν γενεάα. καταβλήθéntος δὲ τοῦ σπέρματος ὡς εἰπεῖν
 ἐξοικειοῦσθαι τὸ ἐν τῷ σπέρματι πνεῦμα καὶ οὕτως σέλλημάνεσθαι
 5 τῆ πλάσει. † μαρτύριον ὠνόμασεν πᾶσιν. καὶ ὀπηρία ἂν εὐαγγελίζων-
 ται οἱ ἄγγελοι τὰς στείρας, οἷον προεισκρινοῦσι τῆς σέλληψεως τὰς
 ψυχὰς· καὶ ἐν τῷ εὐ ἀγγελίῳ «τὸ βρόχος ἐκρίστησεν» ὡς ἔμνηρον.
 * * καὶ αἱ στείραι διὰ τοῦτό εἰσι στείραι, ὡς ἂν μὴ εἰσκρινομένης 3
 τῆς ψυχῆς τὴν τοῦ σπέρματος καταβολὴν συναγοῦσης εἰς κατοχὴν
 10 σέλληψεως καὶ γεννήσεως.

»Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ.« οἱ οὐρανοὶ λέγονται 51, 1
 πολλαχῶς, καὶ οἱ κατὰ διάστημα καὶ περίοδον καὶ ἢ κατὰ δια-
 θήκην τῶν πρωτοκτίστων ἀγγέλων ἐνεργεῖα προσεχῆς· κριω-
 τέρας γὰρ παρούσας ἀγγέλων αἱ διαθήκαι ἐνηργήθησαν ἢ ἐπὶ Ἀδάμ.
 15 ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Ἀβραάμ, ἢ ἐπὶ Μωυσέως. διὰ γὰρ τοῦ κυρίου 2
 κινήθέντες (οἱ) πρωτόκτιστοι ἄγγελοι ἐνήργουν εἰς τοὺς προσ-
 εχεῖς τοῖς προσήταις ἀγγέλοις (δι' ἠγοῦμενοι «δόξαν θεοῦ», τὰς δια-
 θήκας. ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τὰ κατὰ τὴν γῆν γενόμενα ὑπ' ἀγγέλων
 διὰ τῶν πρωτοκτίστων ἀγγέλων ἐγένοντο εἰς «δόξαν θεοῦ». καλοῦν- 52, 1
 20 ται δὲ οὐρανοὶ κυρίως μὲν ὁ κύριος, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιστοι.
 μεθ' οὓς καὶ οἱ ἅγιοι πρὸ νόμον ἄνθρωποι. ὡς οἱ πατριᾶρχαι, καὶ
 Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, εἶτα καὶ οἱ ἀπόστολοι.

»Ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.« στερέωμα 2
 λέγει τὸν θεὸν τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀμετάβλητον. ὡς καὶ ἀλλαγῆ ὁ αὐτός
 25 Λαβίδ· «ἀγαπήσω σε, κύριε. ἢ ἰσχύς μου, κύριος στερέωμά μου καὶ
 καταστροφή μου.» τὴν ποίησιν ὅν τῶν χειρῶν αὐτοῦ αὐτὸ τὸ στε- 3
 ρέωμα ἀναγγέλλει, τοῦτ' ἔστιν δείκνυσι καὶ γαίρει τὴν ποίησιν τῶν
 ἀγγέλων αὐτοῦ· ἀναγγέλλει γὰρ καὶ δείκνυσιν οὓς ἐποίησεν.

»Ἡμέρα τῆ ἡμέρας ἐρεῦγεται ὄημα.« ὡς οἱ οὐρανοὶ πολλαχῶς 53, 1
 30 οὕτως καὶ ἡ ἡμέρα. | ὄημα δὲ ὁ κύριος, καὶ ὁ αὐτός δὲ ἡμέρα πολλαχῆ 1002 P
 εἴρηται. »καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γ(νω)σιν.« ὁ διάβολος ἦδει ἔλευ- 2

5 f vgl. z. B. Luk. 1, 13 7 Luk. 1, 41 11, 17, 19 Psal. 18, 2a 14f vgl.
 Gen. 3, 17—19; 9, 1—17; 17, 1—21; Exod. 20, 1—26 15—17 vgl. Bonwetsch,
 Meth. v. Ol. I S. 336, 28f 23 Psal. 18, 2b 25 f Psal. 17, 2f 29, 31.
 S. 152, 6 f Psal. 18, 3

5 μαρτύριον — πᾶσιν] (τὸ) γὰρ ἔμβρον — πλάσιν Schw 7 (τῷ εὐ) fehlt
 am Schluß des beschädigten f. 386r S vor καὶ fehlen vier bis fünf Buchst.,
 von denen der letzte den Gravis hatte. <ἀλλὰ> oder <οὕτως> St <ἔτι δὲ> Wi
 12 ἢ Schw, St οἱ L 13 (τῆ) τῶν Bunsen ἐνεργεῖα προσεχεῖς Sy, Bunsen
 13 f κριωτέρας — παρούσας St κριωτέρας — παρούσας L ἐνηργήθησαν (ἡ'
 aus ει corr.) L' ἐνήργησαν Sy 16 (οἱ) Wi 17 (δι' ἠγοῦμενοι) St 31 f f. 386v
 beschädigt

- σώματα τὸν κέριον. εἰ δὲ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸς εἴη, οὐκ ἠπίστατο· διὸ καὶ ἐπίραξεν αὐτόν. ἵνα γινῶ· ἥ εἰ δυνατός ἐστιν, εἴη φησὶ καὶ ἀπίστη ἀπ' αὐτοῦ εἰς καιρόν. τοιούτων ἀνεβάλλετο τὴν εἴρεσιν εἰς τὴν ἀνάστασιν. ἦδει γὰρ τοῦτον εἶναι τὸν κέριον τὸν ἀναστησόμενον. ὁμοίως καὶ οἱ δαίμονες, ἐπὶ καὶ Σολομῶνα ἐπόπτυσαν εἶναι τὸν κέριον, ἔγνωσαν δὲ μὴ εἶναι, ἀμαρτόντος αὐτοῦ. »νῦν 4
 5 νυκτί· πάντες οἱ δαίμονες ἔγνωσαν ὅτι κέριος ἦν ὁ ἀναστάς μετὰ τὸ πάθος. ἦδη δὲ καὶ Ἐνώχ φησὶν τοὺς παραβάοντας ἀγγέλους διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους ἀστρονομίαν καὶ μαντικὴν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας.
- 10 »Οὐκ εἰσὶ λαλιὰ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐκ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν». 54, 1
 οὔτε τῶν ἡμερῶν οὔτε τῶν νυκτῶν. »εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ θρόγγος αὐτῶν. μετήνεγκεν τὸν λόγον ἐπὶ μόνους τοὺς ἁγίους. 2
 οὓς οὐρανοὺς τε εἶρηκεν καὶ ἡμέρας.
- Οἱ ἄστῆρες, σώματα πνευματικά, κεκοινωνηκότα ἀγγέλοις ἐστὶν 55, 1
 15 στῶσι διοικούμενα, οὐκ αἴτια γενέσεως, σημευτικά δὲ τῶν γινομένων τε καὶ ἐσομένων καὶ γενομένων ἐπὶ τε τροπῶν ἀέρον ἐπὶ τε εὐφορίας καὶ ἀκαρπίας ἐπὶ τε λοιμῶν καὶ γλογομῶν ἐπὶ τε τῶν ἀνθρώπων. οὐδ' ὄναρ τὰς ἐνεργείας ποιεῖ τὰ ἄστρα, | σημαίνει δὲ »τά τ' 2 35) 8
 ἕοντα, τά τ' ἐ(σ)δόμενα, πρό τ' ἕοντα.
- 20 »Καὶ ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. ἐνταῦθα ἔπερ- 56, 1
 β αὐτὸν ἐστι· περὶ γὰρ τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας ὁ λόγος. οὕτως οὖν ἀνεγνωστέον τὸ ὑπερβατὸν κατὰ ἀκολουθίαν. »καὶ αὐτὸς ὡς
 νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιῖσεται ὡς γίγας
 δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ. ἀπ' ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἐξοδος αὐτοῦ·
 25 οὐκ ἐστὶν ὅς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρημην αὐτοῦ. καὶ τότε· »ἐν τῷ
 ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ. ἐνιοὶ μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ 2
 κέριον ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς Ἐρμογένης, σῶμα δὲ λέ-
 γουσιν οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ, οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν, ὁ

1 f vgl. Matth. 4, 1—11; Mark. 1, 12f; Luk. 4, 1—13 2 f Luk. 4, 13

5 f woher? 8 f vgl. Henoch Cap. VII ff; bes. VIII 3 (Flemming u. Radermacher)

10 Psal. 18, 4 11 f Psal. 18, 5 14—18 vgl. Exc. 70 f 18 f A 70

20 Psal. 18, 6 22—25 Psal. 18, 6 f 25 f u. S. 153, 4 Psal. 18, 6 25—27 vgl. Hippol. Philos. VIII 17 p. 434, 45—50 27 über Hermogenes vgl. Hilgenfeld, Ketzergesch. S. 553 ff; Harnack, Gesch. d. altchr. Lit. I S. 200; II 1 S. 534 f

28 zu σκῆνος vgl. [Plato] Tim. Loer. p. 100 A u. ö.; Axioch. p. 366 A (= Strom. V 94, 3); Euryssos Fr. 1 (= Strom. V 29, 2) u. ä. St. zu ἐκκλησία vgl. Kol. 1, 18. 24

1 <ὁ Ἰησοῦς> St <θεός> Vi 2 <αὐτόν> Vi 2 εἰ—φησὶ <ἐπ>εἰ <δ' ἄ>δύ-
 νατός ἐστιν, ἀφίησι Bunsen ἀδύνατος <δ'> εἶρεσιν ἀφίησι (vgl. Matth. 4, 11) St
 14 πνεύματι Schw κεκοινωνηκότα L 15 <τὰ> διοικούμενα oder <τῆς>
 διοικήσεως St 18 οὐδ' Di οὐτ' L 19 ἐσόμεν L 21 ff f. 387 r beschädigt

Πάνταινος δὲ * ἡμῶν ἔλεγεν ἀορίστως τὴν προφητείαν ἐκφύριον | τὰς 1003 P
 λέξεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ μέλλοντος
 χρῆσθαι χρόνον καὶ πάλιν τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ τοῦ παρορηχότου, ὃ
 καὶ νῦν φαίνεται. τὸ γὰρ »ἔθετο καὶ ἐπὶ τοῦ παρορηχότου καὶ ἐπὶ 3
 5 τοῦ ἐσομένου τάσσεται· ἐπὶ μὲν τοῦ ἐσομένου, ὅτι πληρωθείσης ταύ-
 τῆς τῆς κατὰ τὴν παροῦσαν κατάστασιν περιόδου ὁ κύριος ἐλεύσεται
 πρὸς τοὺς δικαίους τοὺς πιστοὺς, οἷς ἐπαναπαύεται καθάπερ σκηνη·
 ἐν γὰρ σῶμα οἱ πάντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ
 δικαιοσύνην ἐλόμενοι, εἰς τὴν αὐτὴν ἐνότητα ἀποκαταστησόμενοι·
 10 ἀλλ' οἱ μὲν ὡς κεφαλὴ, οἱ δὲ ὡς ὀφθαλμοί, οἱ δὲ ὡς ὄτα, οἱ δὲ ὡς 4
 χεῖρες, οἱ δὲ ὡς στήθη, οἱ δὲ ὡς πόδες ἐν ἡλίῳ τεθήσονται φωτει-
 νοί, »λάμπαντες ὡς ὁ ἥλιος» ἢ ἐν ἡλίῳ, ἐπεὶ ἀρχοντικὸς ἄγγελος ἐν
 ἡλίῳ· εἰς ἀρχὴν γὰρ ἡμερῶν τέτακται. καθάπερ ἡ σελήνη εἰς τὸ ἄρ- 5
 χεῖν νυκτός· ἡμέραι δὲ ἄγγελοι ἐκλήθησαν. μετὰ τῶν μεθ' ἡλίου 6
 15 ἀγγέλων, φησί, ταγήσονται (ἐν ὅσπερ κεφαλὴ σώματος, ὄντος ἐνό-
 ῦ ἡλίου), ἐσόμενοι ποτε κατὰ τινὰ περίοδον καὶ αὐτοὶ ἀρχοντες
 ἡμερῶν, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τοῦ ἡλίου ἐπὶ τὸ μεῖζον (ἐλεύσεται), ἐφ'
 ὁ μετήλθεν (ὁ) πρὸ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ. καὶ πάλιν ἐπαναζησόμενοι
 κ(ατὰ) προκοπὴν ἀφίξονται ἐπὶ τὴν πρώτην μονήν. (ἀλλὰ) κατὰ 7
 20 τὸν παρορηχότα »ἔθετο« τοὺς [τε] πρωτοκτίστους ἀγγέλους εἰς τὸ
 μηκέτι κατὰ τὴν πρόνοιαν τῷ ὀρισμένῳ λειτουργεῖν, ἀλλ' εἶναι ἐν
 ἀναπαύσει καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεωρίᾳ τοῦ θεοῦ· οἱ δὲ προσεχέστεροι
 τούτοις προκόψουσιν εἰς ἣν ἐκεῖνοι ἀπολελοίπασιν τάξιν, καὶ οὕτως
 οἱ ὑποβεβηκότες ἀναλόγως.
 25 Εἰδὼν οὖν κατὰ τὸν ἀπόστολον οἱ ἐν τῇ ἄκρᾳ ἀποκαταστάσει 57. 1
 πρωτόκτιστοι »θρόνοι« δ' ἂν εἶεν, καίτοι δυνάμεις ὄντες, οἱ πρω-
 τόκτιστοι διὰ τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν αὐτοῖς τὸν θεόν, ὡς καὶ ἐν τοῖς
 πιστεύουσιν. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὴν ἰδίαν προκοπὴν οἰκείαν ἔχει τὴν 2

1—3 Pantainos Fr. 1 Routh, Rell. s.² I p. 378 S f vgl. S. 154, 26; Ephes.
 4, 13 12 vgl. Matth. 13, 43 13 vgl. Gen. 1, 16. 18 20 Psal. 18, 6
 26 vgl. Kol. 1, 16

1 πανταῖνος L; dazu am Rand: ση. τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον L³ etwa ὁ δι-
 δάσκαλος) ἡμῶν W1 2 ἀντὶ Sy ἂν ἐπὶ L 3 πάλιν τῷ παρορηχότῳ ἀντὶ τοῦ
 ἐνεστῶτος Sy 6 παροῦσαν Po παρουσίαν L 7 πρὸς St καὶ L σκηνή L
 9 ἀποκαταστησόμενος Sy; vgl. aber S. 154, 13. 26 10 ὁ μὲν ὡς κεφαλὴ, οἱ δὲ ὡς
 μέλη, καὶ τούτων οἱ μὲν ὡς ὀφθαλμοί Sy 12 λάμπαντες St λάμπαντε L λάμ-
 φροντες Bunsen 13 ἀρχὴν] τὸ ἄρχεῖν (wie Z. 13 f) Lagarde, Ankündigung einer
 neuen Ausgabe d. griech. Übers. d. A.T.s S. 10 (vgl. aber Gen. 1, 16 εἰς ἀρχάς)
 16—19 f. 387 v beschädigt 17 (ἐλεύσεται) St 18 ὁ St φ L (ὁ) St 19 ἀφί-
 ξονται Sy ἀφίονται L nach μονήν einige Buchst. weggerissen (ἀλλὰ) (vgl.
 Z. 4 f) St 20 [τε] oder γε St 21 εἶναι St ἵνα L ἵνα ἐν ἀναπαύσει (ᾧσι) Bunsen

περὶ θεοῦ γινώσιν, ἐφ' ἣ γινώσκει ἀναπαύεται ὁ θεός, αἰδίων γενο-
 μένων διὰ τῆς γνώσεως τῶν ἐγνωκότων. καὶ μή τι τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ 3
 ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ· οὕτως ἐξακούεται· ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο,
 τουτέστιν ἐν [τῷ θεῷ,] τῷ ἡλ' ἤγουν θεῷ, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ »ἡλι
 5 ἡλιε ἀντὶ τοῦ »θεέ μου, θεέ μου«. καὶ τὸ | »ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς 4 1004 P
 καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου· οἱ
 τελειωθέντες εἰσὶν ἐξ ἀνθρώπων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων εἰς τὴν πρω-
 τόκτιστον τῶν ἀγγέλων φύσιν. οἱ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀγγέλους 5
 μεταστάντες χίλια ἔτη μαθητεύονται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, εἰς τελειώ-
 10 τητα ἀποκαθιστάμενοι· εἶτα οἱ μὲν διδάξαντες μετατίθενται εἰς
 ἀρχαγγελικὴν ἐξουσίαν, οἱ μαθόντες δὲ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων αὐτίς
 μεθισταμένους εἰς ἀγγέλους μαθητεύουσιν, ἔπειτα οὕτως περιόδοις
 ἡγηταῖς ἀποκαθίστανται τῇ οἰκείᾳ τοῦ σώματος ἀγγελοδοσίᾳ.

»Ὁ νόμος τοῦ θεοῦ ἄμομος, ἐπιστρέφων ψυχάς.« »νόμος καὶ 58
 15 λόγος αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγεται, ὡς Πέτρος ἐν Κηρύγματι καὶ ὁ προ-
 φῆτης· »ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερου-
 σαλήμ.«

»Ἡ μαρτυρία κυρίου πιστῆ, σοφίζουσα νῆπια«, ἡ διαθήκη κυρίου 59, 1
 ἀληθινή· σοφίζουσα νηπίους· τοὺς ἀκάτους τοὺς τε ἀποστόλους, ἔπειτα
 20 καὶ ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ κυρίου μαρτυρία, καθ' ἣν παθὼν 2
 ἀνέστη, ἀληθῆς γενομένη κατὰ τὸ ἔργον αὐτό, εἰς βεβαίωσιν πίστεως
 ἡγαγεν τὴν ἐκκλησίαν.

»Ὁ φόβος κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.« τοὺς ἐκ 60, 1
 φόβου εἰς πίστιν ἐπιστραφέντας καὶ δικαιοσύνην εἰς αἰῶνα παρα-
 25 μένειν λέγει. »τὰ κρίματα κυρίου ἀληθινά«, βέβαια καὶ ἀμετακίνητα, 2
 κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὰ καὶ »εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως« ἀποκα-
 θιστάντα τοὺς δικαίους. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ »δεδικαιωμένα ἐπὶ 3
 τὸ αὐτό«. τὰ τοιαῦτα »ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον«.

»Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά· οὐχ ὅτι δοῦλος οἶον 61
 30 Δαβὶδ, ἀλλὰ πᾶς ὁ λαὸς ὁ σφριζόμενος, δοῦλος θεοῦ δι' ὑπακοὴν ἐντο-
 λῆς νεκροῦς.

2 f Psal. 18, 6 4 f Matth. 27, 46 5 f Ephes. 1, 21 14 Psal. 18, Sa
 14 f Kerygma Petri Fr. 1 v. Dobschütz TU XI 1 S. 18; vgl. Strom. I 182, 3; II 68, 2
 16 f Jes. 2, 3 18 Psal. 18, 8b 23. 25. 27 f Psal. 18, 10 25 f vgl. die
 Definition von δικαιοσύνη u. δίκαιος Paed. I 64, 1; Strom. II 66, 3; Andronicus
 De virt. et vit. p. 20, 1 Schuchhardt 26 vgl. Ephes. 4, 13 28 Psal. 18, 11a
 29 Psal. 18, 12a

4 [τῷ θεῷ] Wi τῷ ἡλ' ἤγουν Wi τῷ πλησίον L τῷ δ' ἡλ' φησὶ οἶον Schw τὸ
 ἡλ' οἶον Bunsen θεῷ²] θῶ L θεός Vi 7 ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων St ἄγγελοι,
 ἀρχάγγελου L 13 ἡγηταῖς corr. aus ληταῖς L¹ σώματος] viell. σωτήρος St
 28 τὰ τοιαῦτα »ἐπιθυμητὰ St αἱ τοιαῦται ἐπιθυμίαι L

»Ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με· τῶν ἐννοιῶν τῶν παρὰ 62
τὸν ὀρθὸν λόγον, τῶν ἐγκαταλειμμάτων. ταῦτα γὰρ ἄλλότρια
λέγει δικαίον.

»Ἐὰν μὴ μου κατακρυψέωσι, τότε ἄμωμος ἔσομαι.« ἐπ' ἴσης 63
5 τῶ· ἐὰν μὴ μου κατακρυψέωσιν οἱ διώκοντές με ὡςπερ τὸν κύριον,
οὐκ ἔσομαι ἄμωμος· οὐ γὰρ μάρτυς γίνεται τις. ἐὰν μὴ διωχθῇ, οὐδὲ
δίκαιος φαίνεται, ἐὰν μὴ ἀδικηθῆις μὴ ἀνταδικήσῃ, οὐδὲ μὴν ἀνεξι-
κακος, | * * * *

»Κύριε, σῶσον τὸν βασιλέα«, τουτέστι τὸν εἰς βασιλείαν γεγο- 64
10 σμένον λαόν· οὐ γὰρ μόνον τὸν Δαβίδ· διὸ καὶ ἐπάγει· καὶ ἐπάκουσον
ἡμῶν ἐν ἧ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλεσώμεθά σε.»

Τὸ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ καλὸν ὑπὸ τῆς γραφῆς λέγεται 65
τὸ νικῆσαι τὴν καλὴν βουλήν.

1 Psal. 18, 13^b 2 vgl. Psal. 18, 14^a 4 Psal. 18, 14^b 9. 10 f Psal.
19, 10 12 f vgl. viell. Herm. Mand. VI 2, 3. 8 u. ä. St. oder I Kor. 2, 9

5 τῶ Sy τὸ L 7 f mit ἀνεξικακος bricht L ab; vgl. I. Bd. Einl. p. XL;
das Folgende aus den Excerptihss MNOQ; vgl. I. Bd. Einl. p. L sq. 12 λέγεται
Q λέγεται καὶ MNO

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ

ΤΙΣ Ο ΣΩΖΟΜΕΝΟΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ

Handschriften.

1. Quis dives salvetur.

S = Scorial. Ω —III—19

V = Vatic. graec. 623

2. Eusebius Hist. eccl. (in QDS 42).

A = Paris. graec. 1430

B = Paris. graec. 1431

D = Paris. graec. 1433

E = Laur. LXX 20

M = Venet. Marc. 33S

R = Mosqu. Bibl. S. Synod. 50

T = Laur. LXX 7

T¹ = erste Hand

Te = alte, aber von dem Schreiber zu unterscheidende Correctur } in T

Tr = junge Correctur

A = Rufin

Π = Text der griechischen HSS

Σ = syrische Übersetzung

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

935 P

ΛΟΓΟΣ

ΤΙΣ Ο ΣΩΙΖΟΜΕΝΟΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ

Οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους τοῖς πλουσίοις δωροδο- 1. 1
5 ροῦντες οὐ μόνον κόλακες καὶ ἀνελεύθεροι δικαίως ἂν ἴμοιγε κρίνεσθαι
δοροῖεν, ὡς ἐπὶ πολλῶν προσποιούμενοι χαρίσασθαι τὰ ἀγαθίστα.
ἀλλὰ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἐπίβουλοι ἀσεβεῖς μὲν, ὅτι παρόντες αὐτῶν καὶ 2
δοξάζειν τὸν μόνον τέλειον καὶ ἀγαθὸν θεόν. ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ
δι' οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, περιάπτουσι το τὸ
10 γέρας ἀνθρώποις ἕνασ βίῳ κλιωδουμένοις
τὸ κεφάλαιον ὑποκείμενον τῇ κρίσει τοῦ θεοῦ. ἐπίβουλοι δέ, ὅτι καὶ 3
αὐτῆς τῆς περιορίας καθ' αὐτὴν ἰκανῆς οὐσίας χαυνῶσαι τὰς ψυχὰς τῶν
κεκτημένων καὶ διαφθεῖραι καὶ ἀποστῆσαι τῆς ὁδοῦ. δι' ἧς ἐπιτεχεῖν
ἔστι σωτηρίας, οἱ δὲ προσεκπλήσσουσι τὰς γνώμας τῶν πλουσίων
15 ταῖς ἡδοναῖς τῶν ἀμέτρων ἐπαίνων ἐπαίροντες καὶ καθάπαξ τῶν
ὄλων πραγμάτων πλὴν τοῦ πλούτου, δι' ὃν θαυμάζονται. | παρα- 936 P
σκευάζοντες ὑπερφρονεῖν, τὸ δὲ τοῦ λόγου πῦρ ἐπὶ πῦρ μετοχτετεύοντες.

8 vgl. Matth. 5, 48 (τέλειος); Matth. 19, 17; Mark. 10, 18; Luk. 18, 19 (ἀγα-
θός) 8 f vgl. Röm. 11, 36 9 f vgl. Protr. 56, 3 11—17 ἐπίβουλοι — ὑπερ-
φρονεῖν Sacr. Par. 285 Holl 17 vgl. Paed. II 20, 3; Plato Leg. II p. 664 E

1—3 < S (ὄμματα ist Unterschrift des Vorhergehenden); zum Titel vgl. Eus.
H. E. III 23, 5; VI 13, 3; Hieron. De vir. ill. 38; Phot. Cod. 111 9—11 S fand
Lücken in seiner Vorlage und bietet: περιάπτουσι το (Raum f. 11 Buchst.) τὸ γέρας
ἀνθρώποις ἕνασ (Raum f. 11 Buchst.) βίῳ κλιωδουμένοις (Raum f. 7 Buchst.) τὸ
κεφ. 9 τὸ (θεοπροπέστα) το v) Fell τὸ θεῶν Cotelerius τὸ αἰτοῦ Segaar
το(ύτον) τὸ Lindner, St τὸ (θαυμαστόν καὶ) τὸ Barnard τὸ(ν ἔπαινον καὶ) τὸ Schw,
Hermes 38 (1903) S. 84 10. ἕνα(γεῖ καὶ βορβορώδει) Fell ἐν ἀσ' ελγει καὶ θη-
ριώδει (vgl. Paed. I 51, 3) Segaar ἐν ἀσ' ὄτω καὶ βορβορώδει Lindner, St ἐν
ἀσ' ὄτω καὶ ἐφημίρω Barnard ἐν ἀσ' τάτω καὶ βορβορώδει Schw, Wi τοῖτον ἔπειτα
Fell (καὶ) Segaar (πρᾶγμα) Lindner (ἐν ἀγορᾷ) Barnard (ἔπειτα δὲ) Schw (καὶ
ἔπιτερε) St 11 ὑποκείμενος Combefis ὑποκείμενος St 12 περιορίας] οὐσίας
Sacr. Par. ἐαυτὴν Sacr. Par. 14 προσεκπλήσσουν Sacr. Par.

τῆσφ τῶσφ ἐπαρτλοῦντες καὶ ὄγκον πλούτῳ προσανατιθέντες βαρεῖ
 γίνεαι φορτίον βαρύτερον. οὐ μᾶλλον ἐχοῖν ἀγαρεῖν καὶ περικόπτειν.
 ὡς σφαλεροῦ νοσήματος καὶ θανατηφόρου· τῶ γὰρ ὑψουμένῳ καὶ
 μεγαλυνομένῳ παραπέτηγεν ἀντίστροφος ἢ πρὸς τὸ ταπεινὸν μετα-
 5 βολῆ καὶ πτώσις, ὡς ὁ θεὸς διδάσκει λόγος. ἐμοὶ δὲ φαίνεται μακροῦ 4
 φιλανθρωπότερον εἶναι τοῦ θεραπεύειν. τοὺς πλου-
 τοῦντας ἐπὶ κακῶ τὸ συναίρεσθαι
 τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἅπαντα τὸν δυνατὸν τρό-
 10 πον, τοῦτο μὲν ἐξαιτουμένους παρὰ θεοῦ τοῦ βεβαίως καὶ ἠδέως
 τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις τὰ τοιαῦτα προσιέμενον, τοῦτο δὲ λόγῳ διὰ τῆς
 χάριτος τοῦ σωτήρος ἰωμένους τὰς ψυχὰς αὐτῶν, φωτίζοντας καὶ
 προσάγοντας ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας κτῆσιν, ἧς ὁ τυχὼν καὶ ἔργοις
 ἀγαθοῖς ἐλλαμπρυνόμενος μόνος τὸ βραβεῖον τῆς αἰωνίου ζωῆς
 ἀναιρήσεται. δεῖται δὲ καὶ ἡ εὐχὴ ψυχῆς εὐρώστων καὶ λιπαροῦς ἄρτι 5
 15 τῆς ἐσχάτης ἡμέρας τοῦ βίου συμμεμνημένης καὶ ἡ πολιτεία δια-
 θέσεως χρηστῆς καὶ μορίμου καὶ πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ σωτήρος
 ἐπεκτεινομένης.

Κινδυνεύει δὲ οὐχ ἄπλοῦν τι εἶναι τὸ αἴτιον τοῦ τὴν σωτηρίαν 2, 1
 χαλεπωτέραν τοῖς πλουτοῦσι δοκεῖν ἢ τοῖς ἀχορημάτοις τῶν ἀνθρώ-
 20 πων, ἀλλὰ ποικίλον. οἱ μὲν γὰρ αὐτόθεν καὶ προχείρως ἀνούσαντες 2
 τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς, ὅτι ἕξον κάμηλος διὰ τρήματος θαλάσσης διεκ-
 δύεται ἢ πλούσιος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀπογόντες
 ἑαυτοὺς ὡς οὐ βιωσόμενοι, τῶ κόσμῳ πάντα χαριζόμενοι καὶ τῆς
 ἐνταῦθα ζωῆς ὡς μόνης ἑαυτοῖς ὑπολειπομένης ἐκκρεμασθέντες

3—5 vgl. Matth. 23, 12; Luk. 14, 11; 18, 14; Ezech. 21, 26 3—5 τῶ ὑψου-
 μένῳ — λόγος Antonius Melissa p. 140 Gesner 13 vgl. Phil. 3, 14 (βραβεῖον)
 17 vgl. Phil. 3, 13 (ἐπεκτεινόμενος) 21 f vgl. Mark. 10, 25; Matth. 19, 24; Luk.
 18, 25 22 f vgl. Herm. Mand. XII 6, 2

1 βάρει S 4 παραπέτηγεν Ant. < S ἀγρίστροφος Ant. 6—8 θεραπεύειν
 (Raum f. 12 Buchst.) τοὺς πλουτοῦντας (Raum f. 10 Buchst.) ἐπὶ κακῶ τὸ συναί-
 ρεσθαι (Raum f. 10 Buchst.) τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς (Raum f. 14 Buchst.) ἅπαντα S
 (dem Sinn nach würde nichts vermißt werden) 6 θεραπεύειν (ἀνελενθέρως) Fell
 θεο. <ζολακεία> Lindner θεο. <μετ' ἀσεβείας> Schw 6 f πλουτοῦντας <καὶ προσεπι-
 ανεῖν> Fell πλ. <καὶ ἐπαινεῖν> Barnard πλ. <καὶ ἐπαίρειν> Schw 7 συναίρεσθαι
 <λόγοις καὶ> Fell συν. <καὶ> Segaar συν. <ἐπ' ἀγαθῶ καὶ> Barnard συν. <καὶ βοη-
 θεῖν> Schw συν. <τὴν ζῶν καὶ> (wegen τὰ τοιαῦτα Z. 10) St 8 αὐτοῖς <κατε-
 ργάξασθαι> Fell αὐτ. <συγκατεργάξασθαι> Segaar αὐτ. <κατεργαζομένους> Schw
 10 λόγῳ (vgl. S. 161, 13) Segaar λέγω S [λέγω] Ghisler 13 μόνος τὸ St μόνος
 οὗτος S μόνον οὐ τὸ Schw 14 ἀναιρήσεται. * * Schw ἡ·εὐχὴ V ἡσυχῇ
 (aber s w. e. sch. aus e. corr.) S¹ ον von εὐρώστων in Ras. S λιπαροῦς Bar-
 nard λιπαρῶς S 15 <ἡ> Barnard 21 f viell. διελεύσεται (vgl. Strom. II 22, 3;
 QDS 4, 9; 26, 7) Barnard 22 ἀπογόντες (δ in Ras.) S¹

ἀπίστησαν πλέον τῆς ἐκεῖ ὁδοῦ. μηκέτι πολυπραγομήσαντες μήτε
 τίνας τοὺς πλουσίους ὁ δεσπότης καὶ διδάσκαλος προσαγορεύει μήτε
 ὕπως τὸ ἐδύνατον ἐν ἀνθρώποις δυνατὸν γίνεται. ἄλλοι δὲ τοῦτο **3**
 μὲν συνῆκαν ὀρθῶς καὶ προσηκόντως, τῶν δὲ ἔργων τῶν εἰς τὴν
 5 σωτηρίαν ἀναφερόντων ὀλιγορήσαντες οὐ περισκευάσαντο τὴν θέου-
 σαν παρασκευὴν εἰς τὸ τῶν ἐλπυζομένων τυχεῖν. λέγω δὲ ταῦτα **4**
 ἐκάτερα περὶ τῶν πλουσίων (τῶν) καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ σωτῆρος
 καὶ τῆς ἐπιφανοῦς σωτηρίας ἡσθημένων, τῶν δὲ ἀμνήτων τῆς ἀλη-
 θείας ὀλίγον μοι μέλει.

10 Χρὴ τοίνυν τοὺς φιλαλήθως καὶ φιλαδέλφως **3 1**
 καὶ μήτε καταθρασυνομένους ἀνθάδως τῶν πλουσίων κλητῶν μήτε
 αὐτὸν πάλιν ὑποπίπτοντας αὐτοῖς διὰ οἰκείαν φιλοκέρδειαν, πρῶτον
 μὲν αὐτῶν ἐξαίρειν τῷ λόγῳ τὴν κενὴν ἀπόγνωσιν καὶ δηλοῦν μετὰ
 τῆς θεούσης ἐξηγήσεως τῶν λογίων τοῦ κυρίου | διότι οὐκ ἀποκέκο- **937 P**
 15 πται τέλειον αὐτοῖς ἢ κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐν
 ὑπακούσασιν ταῖς ἐντολαῖς· εἶθ' ὁπόταν μάθωσιν ὡς ἀδὲς δεδίασι **2**
 δέος καὶ ὅτι βουλομένους αὐτοὺς ὁ σωτὴρ ἀσμένως δέχεται, τότε καὶ
 προδεικνύει καὶ μυσταγογεῖν. ὅπως ἂν καὶ δι' αἴων ἔργων τι καὶ
 διαθέσεων ἐπαύουαντο τῆς ἐλπίδος, ὡς οὔτ' ἀμυγῆρον κειθετόσης
 20 αὐτοῖς οὔτε τοῦναντίον εἰκῆ περιγυρομένης. ἀλλ' ὅποτερ τρόπον ἔχει **3**
 τὸ τῶν ἀθλητῶν, ἵνα μικρὰ καὶ ἐπίκηρα μεγάλοις καὶ ἀφθάρτοις
 παραβάλλωμεν, τουτὶ καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ κατὰ κόσμον πλουτῶν
 λογιζέσθω. καὶ γὰρ ἐκείνων ὁ μὲν ὅτι δυνήσεται νικᾶν καὶ στεφά- **4**
 25 ρων τυγχάνειν ἀτελείσας οὐδ' ὄλως ἐπὶ τὴν ἄθλησιν ἀπεργάσασθαι.
 ὁ δὲ ταύτην μὲν ἐμβαλόμενος τῇ γνώμῃ τὴν ἐλπίδα, πόρους δὲ καὶ
 γυμνάσια καὶ τροφὰς μὴ προσιέμενος προσφόρους, ἀστεφάνωτος
 διεγένετο καὶ διήμαρτε τῶν ἐλπίδων. οὕτως τις καὶ τὴν ἐπίγειον **5**
 ταύτην περιβεβλημένος περιβολὴν μήτε τὴν ἐσχίρ ἑαυτὸν τῶν ἄθλων
 τοῦ σωτῆρος ἐκκηρυσσέτω, πιστός γε ὢν καὶ τὸ μεγαλεῖον συνο-
 30 ρῶν τῆς τοῦ θεοῦ φιλευθροπίας. μήτε μὴν αἰθίς ἀνάσχητος καὶ
 ἀναγώνιστος μείρας ἀκονιτὶ κἀνιδρωτὶ τῶν στεφάνων τῆς ἐφ' ἑθροπίας
 ἐλπυζέτω μεταλαβεῖν· ἀλλ' αὐτὸν ὑποβαλέτω φέρων γυμναστῆ μὲν **6**

3 vgl. Mark. 10, 27 **20 ff** vgl. Geffcken zu Orac. Sibyll. II 37 ff **29—32** vgl. I Kor. 9, 25

2 προσαγορεύει S **3** ἀνθρώποις Barnard ἀπὸ ἢ S ἀνθρώπων θεῶ Fell
6 λέγω Ghisler λέγων S **7** περὶ Barnard ἔπερ ἐπὶ S [[περ] ἐπὶ Ghisler τῶν
 Schw S ἀμνήτων (ἢ üb. d. Z.) S¹ **9** μέλλει S **10** nach φιλαδέλφως Raum
 f. 15 Buchst. S φιλαδ. (διακειμένους) Fell φιλαδ. (ἔχοντας) oder (διατεθέντας
 Segaar **13** κενὴν Combefis κενὴν S **22** ἑαυτοῦ Ma ἑαυτῶ S ἑαυτῷ (γενη-
 σόμενον) Schw **26** γυμνάσια καὶ τροφὰς ~ Schw τροφὰς καὶ γυμνάσια S
28 περιβεβλημένος S **31** ἀκονιτὶ κἀνιδρωτὶ Ghisler ἀκονεῖται κἀν ιδρωτὶ S
 Clemens III. 11

τῷ λόγῳ. ἀγωνοθέτη δὲ τῷ Χριστῷ· τροφή δὲ αὐτῷ καὶ ποτὸν γενέσθω τεταγμένον ἢ καινὴ διαθήκη τοῦ κυρίου, γυμνάσια δὲ αἱ ἐπιτολαί. ἐπιτολῶν δὲ καὶ κόσμος αἱ καλὰ διαθέσεις. ἀγάπη. πίστις. ἐλπίς. γνώσις ἀληθείας. πρώτη. ἐπιτολῶν. συμπίπτει. ἢ. ὅταν ἡ ἐσχάτη ἐπιτολὴ ἀποσημῆται τοῦ δρόμου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐξόδου καθάπερ ἐκ σταδίου τοῦ βίου, μετ' ἀγαθοῦ τοῦ ἀντιθέτου τῷ ἐπιτολῆται περιστάσει. ὁμολογημάτων τῆς ἀνω πατρίδος ἄξιος, εἰς ἣν μετὰ στεφάνων καὶ κληρονομάτων ἀγγελικῶν ἐπανέρχεται.

- 10 Δοίη τοίνυν ἡμῖν ὁ σωτήρ ἐντεῦθεν ἀρξάμενοις τοῦ λόγου 4, 1
 τὰ ἐπιτολῆ καὶ τὰ πρότερον καὶ τὰ σωτήρια συμβεβηκότα τοῖς ἀδελφοῖς
 πρὸς τε τὴν ἐλπίδα πρώτον αὐτὴν καὶ δεύτερον πρὸς τὴν τῆς ἐλπί-
 δος προσαγωγὴν. ὁ δὲ χαρίζεται θεομένοις καὶ αἰτοῦντας διδάσκει 2
 καὶ λύει τὴν ἀγνοίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν ἀποσείεται, τοὺς αὐτοὺς
 15 πάλιν ἀσέβων λόγους περὶ τῶν πλουσίων. ἐπιτολῶν ἐρημίας γυμ-
 νάσιον καὶ ἐξηγητὰς ἀσφαλῆς. οὐδὲν γὰρ αὐτῶν αἰεὶ ἐξοῦσαι 3
 τῶν ῥητῶν, ἀπερ ἡμᾶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἄχρι νῦν διετάρασσαν
 ἀμαρτανότοις καὶ διαμερομημένοις ἐπὶ νηπιότητος ἀκροαμένους.
 ἐκπορονομήτων αὐτοῦ εἰς ὁδὸν προσελθόντις ἐργασίαι λέγων 4
 20 διδάσκαλε ἀγαθὴ, τί ποιήσω. ἦγε | ζῶν αἰώνιον κληρονομήσω. ὁ δὲ 168 P 5
 Ἰησοῦς λέγει >τί με ἀγαθὸν λέγεις; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ θεός.
 τίς ἐπιτολῆς οἶδας; μὴ μοιχεύσῃς. μὴ φονεύσῃς. μὴ κλέψῃς. μὴ ψευδο-
 μαρτυρήσῃς. τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς 6
 λέγει αὐτῷ >πάντα ταῦτα ἐγύλαξα ἐκ νεότητός μου. ὁ δὲ Ἰησοῦς
 25 ἐμβλέψας ἠγάπησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν >ἐν σοὶ ὕστερον εἰ θέλεις τέλειος
 εἶναι, πώλησον ὅσα ἔχεις καὶ διάδος πτωχοῖς. καὶ ἔξαις θεοσυνῶν ἐν
 οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ 7
 ἀπῆλθε λυπούμενος. ἦν γὰρ ἔχων χρήματα πολλὰ καὶ ἀρούρας. περι- 8
 βλεψάμενος δὲ ὁ Ἰησοῦς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ >πῶς δύσκολος
 30 οἱ τὰ χρήματα) ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. πάλιν δὲ ὁ Ἰησοῦς 9
 ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς >τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας

1 f vgl. I Kor. 11, 25 2 f vgl. Strom. VII 83, 2 γυμνάσιον ἐπιτολῶν διὰ τῶν
 ἐπιτολῶν 3 f vgl. I Kor. 13, 13 5 vgl. I Kor. 15, 52 19—S. 163, 12 Mark.
 10, 17—31

4 γνώσις S nach ἀληθείας Raum f. 10 Buchst. S ἀληθείας, (ἐπισκεψαί),
 Fell 5 (ἢ) Schw 5 f (τὸν) τοῦ δρόμου z. τ. ε. ἐξ. (καιρὸν) Segaar (τὸ τέλος
 τοῦ δρόμου) (vgl. II Tim. 4, 7, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐξόδον) St 12 πρώτον Ghisler πρῶ-
 τῆν S 19 ἐκπορονομήτων αὐτοῦ Barnard ἐκπορονομήτων αὐτῷ S ἐκπορονομήτων
 αὐτῷ Ghisler 24 (ἐκ νεότητός μου) aus S, 2 f; 10, 4 Segaar 28 γὰρ] + πλου-
 σίως V, doch wieder durch Punkte getilgt 30 χρήματα V χρήματα S

ἐπὶ χορήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν· ἐνδόλως διὰ τῆς
 τρομαλιᾶς τῆς βελόνης κάμηλος εἰσελεύσεται ἢ πλούσιος εἰς τὴν βασι-
 λείαν τοῦ θεοῦ.< οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήθυσοντο καὶ ἔλεγον· >τίς οὖν
 δύναται σωθῆναι;> ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπεν· >ὅ τι παρὰ ἀνθρώποις
 5 ἀδύνατον, παρὰ θεῶν δυνατόν.< ἤρξατο ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ· ἴδε 10
 ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι.< ἀποκριθεὶς δὲ ὁ
 Ἰησοῦς [λέγει]· >ἀμὴν ὑμῖν λέγω, ὅς ἂν ἀφῆ τὰ ἴδια καὶ γονεῖς καὶ
 ἀδελφούς καὶ χορήματα ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ ἔνεκεν τοῦ εὐαγγελίου, ἀπο-
 λήφεται ἑκατονταπλασίονα. νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀγροὺς καὶ
 10 χορήματα καὶ οἰκίας καὶ ἀδελφούς ἔχειν μετὰ διωγμῶν εἰς ποῦ; ἐν
 δὲ τῷ ἐρχομένῳ ζωῆ[v] ἐστὶν αἰώνιος. [ἐν δὲ] ἔσονται οἱ πρῶτοι
 ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.<

Ταῦτα μὲν ἐν τῷ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίῳ γέγραπται· καὶ ἐν τοῖς 5, 1
 ἄλλοις δὲ τᾶσιν τοῖς ἀνωμολογημένοις ὀλίγον μὲν ἰσως ἐκασταχοῦ τῶν
 15 ῥημάτων ἐναλλάσσει, πάντα δὲ τὴν αὐτὴν τῆς γνώμης συμφωνίαν
 ἐπιδείκνυται. δεῖ δὲ σαφῶς εἰδῶτας ὡς οὐδὲν ἀνθρώπινως ὁ σωτῆρ. 2
 ἀλλὰ πάντα θεία σοφία καὶ μυστικῇ διδάσκει τοὺς ἑαυτοῦ, μὴ σαρκί-
 νως ἀκοῦσθαι τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένον
 νοῦν μετὰ τῆς ἀξίας ζητήσεως καὶ συνέσεως ἐρευνᾶν καὶ καταμαρ-
 20 θάνειν. καὶ γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου δοκοῦντα ἠπλώσθαι πρὸς 3
 τοὺς μαθητὰς τῶν ἡνικήμερος ὑπειρηγμένων οὐδὲν ἤττορος [ἔτι καὶ
 νῦν]. ἀλλὰ πλείονος ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐπιστάσεως ἐφίσταται διόμνητα
 διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς φρονήσεως ἐν αὐτοῖς ὑπερβολήν. ὅπου 4
 δὲ καὶ τὰ νομιζόμενα ὑπ' αὐτοῦ διοῖχθαι τοῖς ἔσω καὶ αὐτοῖς τοῖς
 25 τῆς βασιλείας τέχναις ὑπ' αὐτοῦ καλουμένοις ἔτι χορήζει φροντίδας
 πλείονος. ἢ ποῦ γε τὰ δόξατα μὲν ἀπλῶς ἐξηγητέα καὶ διὰ τοῦτο
 μηδὲ διηρωτημένα πρὸς τῶν ἀκουσάντων, | εἰς ὅλον δὲ τὸ τέλος 939 P
 αὐτὸ τῆς σωτηρίας διαφέροντα, ἐσκεπασμένα δὲ θαυμαστῶ καὶ
 30 προσηγεν, ἀλλὰ καθιέντας τὸν νοῦν ἐπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ σωτη-
 ρος καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀπόρητον.

Ἐρώτηται μὲν γὰρ ἡδέως ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτῆρ ἐρώτημα 6. 1
 καταλληλότερον αὐτῷ, ἢ ζωῆ περὶ ζωῆς, ὁ σωτῆρ περὶ σωτηρίας, ὁ

13—16 vgl. Matth. 19, 16—30; Luk. 18, 18—30 24 f vgl. Matth. 13, 35

1 ἐνδολώτερον Ghisler ἐκποπώτερον Barnard; vgl. aber 18, 1 δυσκόλως
 7 [λέγει] (vgl. 22, 1) Barnard 10 εἰς πον S εἰς πον S. 175, 30 εἶργον (vgl. ἀποδοκι-
 μάξει 25, 3) Barnard εἰς τί Schw 11 ζωῆ Ghisler ζωῆν S (hier und 25, S) ζωῆν
 (sc. ἔχειν) ἔστιν αἰώνιον Schw [ἐν δὲ] Ghisler 14 [τοῖς] W1 ἂν ὡμολογη-
 μένοις S 21 f [ἔτι καὶ νῦν] Ghisler 26 ἢ ποῦ S 28 διαφέροντα, ἐσκε-
 πασμένα St, Jackson διαφέροντων, ἐσκεπασμένων S 32 σωτῆρ Ghisler σωτῆρ S

διδάσκαλος περὶ κεφαλαίου [οὐ] τῶν διδασκομένων δογμάτων. (ἢ) ἀλήθεια περὶ τῆς ἀληθινῆς ἀθανασίας. ὁ λόγος περὶ τοῦ πατρῶου λόγον. ὁ τέλειος περὶ τῆς τελείας ἀναπαύσεως. ὁ ἀσθαρτος περὶ τῆς κθάριας ἀσθαρσίας. ἠρώτηται περὶ τούτων ἕπερ ὧν καὶ καταλήλθηναι. 2
 5 ἢ παιδεία. ἢ διδάσκει, ἢ παρέχει. ἵνα δείξῃ τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐπι-
 θέσειν, ὅτι δόσις ἐστὶν αἰωνίου ζωῆς. προοίδη δὲ ὡς θεὸς καὶ ἂ μέλ- 3
 λει διωροτηθήσεσθαι καὶ ἂ μέλλει τις αὐτῷ ἀποκρίνεσθαι. τίς γὰρ
 καὶ μᾶλλον ἢ ὁ προσήτης προσητῶν καὶ κύριος παντὸς προσητιζοῦ
 πνεύματος; κληθεὶς δὲ ἀγαθός. ἀπ' αὐτοῦ πρότον τοῦ ἡμῶν τού- 4
 10 του τὸ ἐνδόξιμον λαβὼν ἐντιϋθῆν καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχεται. ἐπι-
 στρέφον τὸν μαθητὴν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ἀγαθὸν καὶ πρότον καὶ
 μόνον ζωῆς αἰωνίου ταμίαν, ἣν ὁ υἱὸς δίδωσιν ἡμῖν παρ' ἐκείνου
 λαβῶν.

Ὁρῶν τὸ μέγιστον καὶ κορυφαϊότατον τῶν πρὸς τὴν ζωὴν 7. 1
 15 μαθημάτων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εὐθὺς ἐγκαταθέσθαι τῇ ψυχῇ δεῖ γινῶναι
 τὸν θεὸν τὸν αἰώνιον καὶ δοτῆρα αἰωνίων καὶ πρότον καὶ ὑπέρ-
 τετον καὶ ἵνα καὶ ἀγαθὸν θεόν. ὄν' ἔστι κηρύσσθαι διὰ γνώσεως καὶ
 καταλήψεως· αὐτὴ γὰρ ἀσχετος καὶ ἀσάλευτος ἀρχὴ καὶ κορυφὴ 2
 20 ζωῆς. ἐπιστήμη θεοῦ τοῦ ὄντως ὄντος καὶ τὰ ὄντα. τοιούτου τὸ
 αἰώνια. δωρομένον. ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶναι τοῖς ἄλλοις ἐπάσχει καὶ τὸ
 25 μείνει λαβεῖν. ἢ μὲν γὰρ τούτου ἀγνοία θάνατός ἐστιν, ἢ δὲ ἐπι- 3
 γνώσει αὐτοῦ καὶ οικειώσεις καὶ ἢ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη καὶ ἐξομοίωσις
 μόνῃ ζωῇ.

Τούτου οὖν πρότον ἐπιγινῶναι τῷ ζήσομένῳ τὴν ὄντως ζωὴν 8. 1
 25 παρακελεύεται. ὄν' οὐδέ τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἂν ὁ υἱὸς
 ἀποκαλέψῃ. ἔπειτα τὸ μέγεθος τοῦ σωτήρος μετ' ἐκείνου καὶ τὴν
 κενότητα τῆς χερίτος μαθεῖν. ὅτι δὴ κατὰ τὸν ἀπόστολον ὁ νόμος
 διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἢ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ
 οὐκ ἴσα τὰ διὰ δούλου πιστοῦ διδόμενα τοῖς ἐπὶ [τοῦ] υἱοῦ γνησίον 2
 30 δωρομένοις. εἰ γοῦν ἱκανὸς ἦν ὁ Μωσέως νόμος ζωὴν αἰώνιον 2
 παρασχέειν, μέτην μὲν ὁ σωτὴρ αὐτὸς παρεγγίνεται καὶ πύσχει δι' ἡμῶν
 ἀπὸ γενέσεως μίχου τοῦ σημείου τὴν ἀνθρωπότητα διατρέχων, μέτην

11—13 vgl. Joh. 5, 26; 17, 2 u. Plato Rep. II p. 379 C ὁ θεὸς . . ἀγαθός.
 379 E ταμίης ἡμῖν Ζεὺς ἀγαθῶν τε κακῶν τε τέτυκται. 15f vgl. Joh. 17, 3
 18f vgl. die stoische Definition von ἐπιστήμη Strom. II 9, 4 mit Anm. 21—23 vgl.
 Plato Theaet. p. 176 AB 24 vgl. I Tim. 6, 19 25f Matth. 11, 27 27f Joh.
 1, 17 29f vgl. Hebr. 3, 5f 30f vgl. Gal. 2, 21 31f vgl. Phil. 2, 8

1 [οὐ] Combefis (ἢ) Barnard 17 θεόν. (ὄν) ἔστι Wi. ἡ ἔστι S
 21 θάνατός Ghisler ἀθάνατός S 23 μόνῃ ζωῇ] ζωῇ (καὶ) μονῇ (wegen μείναι
 Z. 21) Wi 27 δὴ aus δεῖ corr. S¹ 28 ἡ² üb. d. Z. S¹ 29 ἴσα Ghisler am
 Rand εις S [τοῦ] St τοῦ γνησίου υἱοῦ ~ Ghisler

δὲ ὁ πάσας πεποιηκὼς ἕκ νεότητος· τὰς νομίμους | ἐντολὰς παρὰ 940 P
 ἄλλον αἰτεῖ γορυπιτῶν ἀθανασίαν. οὐδὲ γὰρ πεπλήρωσε μόνον τὸν 3
 νόμον, ἀλλὰ καὶ ἐβδόμῃ ἀπὸ προῶτης ἡλικίας ἀξέμενος· ἐπὶ καὶ τί
 μέγα ἢ ὑπέρολαμπον γῆρας ἄγονον ἀδικημάτων ὧν ἐπιθυμία τί-
 5 κτουσι νεανικὰ ἢ ὀργὴ ξέουσα ἢ ἕως χορημάτων; ἐλλ' εἴ τις ἐν
 σκιρτήματι νεοτησίῳ καὶ τῷ καύσῳ τῆς ἡλικίας παρόσχηται φό-
 ρημα πετανὸν καὶ προσβύτερον τοῦ χρόνου. θαναστὸς οὗτος ἀγο-
 ριστὴς καὶ διαπρεπὴς καὶ τὴν γρόμην πολίως. ἐλλ' ὅμως οὗτος ὁ 4
 τοιοῦτος ἀκριβῶς πέπεισται. διότι αὐτῷ πρὸς μὲν δικαιοσύνην οὐδὲν
 10 ἐνδεῖ, ζωῆς δὲ ὅλως προσδεῖ· διὸ αὐτὴν αἰτεῖ παρὰ τοῦ δοῦναι μόνου
 δυναμένου· καὶ πρὸς μὲν τὸν νόμον ἔχει παραρησίαν. τοῦ θεοῦ δὲ τὸν
 ἕδον ἱκετεύει. ἕκ πίστεως εἰς πίστιν μετατάσσεται· ὡς σφαλερῶς 5
 ἐν νόμῳ σαλεύων καὶ ἐπικινδύνως ναυλοχῶν εἰς τὸν σωτήρα μεθο-
 μίζεται.
 15 Ὁ γοῦν Ἰησοῦς οὐκ ἐλέγχει μὲν αὐτὸν ὡς πάντα τὰ ἐκ νόμου μὴ 9, 1
 πεπληρωκότα, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾷ καὶ ἐπερασπάζεται τῆς ἐν οἷς ἔμεθεν
 εὐπειθείας. ἀτελὴ δὲ εἶναι γησιν ὡς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. ὡς οὐ
 τέλεια πεπληρωκότα καὶ νόμον μὲν ἐργάτην. ἄγονον δὲ ζωῆς ἐληθι-
 2 νῆς, καλὰ μὲν οὖν κἀκεῖνα (τίς δ' οὐ γησιν; ἢ γὰρ ἐντολὴ ἀγία) 2
 20 ἄχρι παιδαγωγίας τινὸς μετὰ φόβου καὶ προειδείας ἐπὶ τὴν τοῦ
 Ἰησοῦ νομοθεσίαν τὴν ἄσραν καὶ χάριν προχωροῦντε. πλήρωμα δὲ
 νόμον Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παρτὶ τῷ πιστεύοντι. οὐχὶ δὲ δοῦ-
 λους ποιῶν ὡς δοῦλος, ἀλλὰ καὶ υἱὸς καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγκληρονό-
 μους τοὺς ἐπιτελοῦντας τὸ θέλημα τοῦ πατρός.
 25 »Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι.« οὐκ ἄρα ποτέ τελειος ἦν· οὐδὲν γὰρ 10, 1
 τελείον τελειότερον. καὶ θεῖος τὸ «εἰ θέλεις» τὸ αὐτεξούσιον τῆς
 προσδιαλεγόμενης αὐτῷ ψυχῆς ἐδήλωσεν. ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ γὰρ ἦν·
 ἢ αἴρεσις ὡς ἐλευθέρῳ. ἐπὶ θεῷ δὲ ἡ δύσις ὡς κριτῷ. διδοῦσι δὲ 2
 25 Matth. 19, 21 (vgl. Mark. 10, 21 auf S. 162, 25f) 27—S. 166, 3 ἐπὶ
 — ἀνοίγει Sacr. Par. 286 Holl

1 vgl. Mark. 10, 20 3—8 vgl. Philo De post. Cain. 71 (I p. 238 M)
 6 vgl. νεότησιον σκιρτήμα Antiphon Soph. Fr. 131 Blass bei Stob. Flor. 68, 37
 12 vgl. Röm. 1, 17; ebenso verwendet Strom. II 29, 3 15f vgl. Strom. IV
 29, 3 19 Röm. 7, 12 20f vgl. Gal. 3, 24 21f vgl. Röm. 10, 4; πλήρωμα
 νόμου aus Röm. 13, 10 22—24 vgl. Röm. 8, 14—17 24 vgl. Matth. 12, 50
 25 Matth. 19, 21 (vgl. Mark. 10, 21 auf S. 162, 25f) 27—S. 166, 3 ἐπὶ
 — ἀνοίγει Sacr. Par. 286 Holl

2 αἰτεῖ J. A. Robinson ἔτι S ἤτει Ghisler 6 παρόσχηται H. Jackson πα-
 ράσχηται S 7 παιανὸν S 8 πολίως St πολιώτερος S πολίως προσβύτερος
 Schw 10 ὅλως V ὅλης S 21 προχωροῦσα Ghisler 22 [δὲ] oder δὴ Ma
 23 δοῦλος] ὁ νόμος St 26 εἰ θέλεις Ghisler ἐθέλει S 27 γὰρ ἦν] μὲν
 Sacr. Par. 28 <τῷ> θεῷ Sacr. Par. K δὲ² < Sacr. Par. OA

αὐτῶν ἢ σωτηρία γίνηται. οὐ γὰρ ἀναγκάζει ὁ θεός, βία γὰρ ἐχθρὸν
 ἴσθι, ἀλλὰ τοῖς ζητοῦσι πορίζει καὶ τοῖς αὐτοῖσι περιέχει καὶ τοῖς
 κροῦουσιν ἀνοίγει. εἰ θέλεις οὖν, εἰ ὄντως θέλεις καὶ μὴ ἑαυτὸν 3
 ἐξαπατῆς, κτῆσαι τὸ ἐνδόν. »Ἐν σοι λείπει, τὸ ἔν, τὸ ἐμόν, τὸ
 5 ἄγαθόν, τὸ ἡδὴ ὑπὲρ νόμου. ὅπερ νόμος οὐ δίδωσιν, ὅπερ νόμος οὐ
 χωρεῖ, ὃ τῶν ζώντων ἰδιόν ἐστιν. ἀμέλει ὁ πάντα τὰ τοῦ νόμου 4
 πληρώσας ἐκ νεότητος καὶ τὰ ὑπέρογκα φρουράμενος τὸ ἔν τοῦτο
 προσβάλλει τοῖς ὅλοις οὐ δεδύνηται. τὸ τοῦ σωτῆρος ἐξαίρετον, ἵνα
 λάβῃ ζωὴν αἰώνιον, ἢν ποθεῖ | ἀλλὰ δυσχερῶς ἀπῆλθεν, ἀχθεδόνως 941 P
 10 τῷ παραγγέλλεται τῆς ζωῆς. ὑπὲρ ἧς ἐζέτερον. οὐ γὰρ ἀληθῶς ζωὴν 5
 ἠθέλεν, ὡς ἔφασκεν, ἀλλὰ δόξαν προαιρέσεως ἀγαθῆς μόνην περι-
 εβάλλετο, καὶ περὶ πολλὰ μὲν οἶός τε ἦν ἀσχολεῖσθαι, τὸ δὲ ἔν, τὸ
 τῆς ζωῆς ἔργον, ἀδύνατος καὶ ἀπόθνημος καὶ ἀσθενῆς ἐκτελεῖν
 ὁποῖόν τι καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν εἶπεν ὁ σωτὴρ ἀσχολουμένην (περὶ) 6
 15 πολλὰ καὶ περιεχομένην καὶ ταρασσομένην διακοριτικῶς, τὴν δὲ ἀδελ-
 γὴν αἰτιωμένην, ὅτι τὸ ὑπηρετεῖν ἀπολιποῦσα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ
 περιεκάθηται μαθητικὴν ἄγωνα σχολήν· »ὄν περὶ πολλὰ ταράσση·
 Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, καὶ οὐκ ἀγαιροθήσεται αὐτῆς·
 οὕτως καὶ τοῦτον ἐκέλευε τῆς πολυπραγμοσύνης ἀφένεον ἐνὶ προσ- 7
 20 τετηγνῆναι καὶ προσκαθῆξασθαι, τῇ χάριτι τοῦ ζῶν αἰώνιον προστι-
 θέντος.

Τί τοίνυν ἦν τὸ προτρεψάμενον αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ ποιῆσαν 11. 1
 ἀπαυτομολῆσαι τοῦ διδασκάλου, τῆς ἐκεταίας, τῆς ἐλπίδος, τῆς ζωῆς,
 τῶν προτεπονημένων; »πώλησον τὰ ὑπέροχτά σου.» τί δὲ τοῦτό 2
 25 ἐστίν; οὐχ ὃ προχείρως δέχονται τινας, τὴν ἐτάροχονσαν οὐσίαν ἀπορ-
 ρῆσαι προστάσει καὶ ἀποστῆναι τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὰ δόγματα
 τὰ περὶ χρημάτων ἐξορίσαι τῆς ψυχῆς, τὴν πρὸς αὐτὰ συμπάθειαν,
 τὴν ὑπεράγαν ἐπιθυμίαν, τὴν περὶ αὐτὰ ποίαν καὶ νόσον, τὰς
 μερίμας, τὰς ἀκάρθας τοῦ βίου, αἱ τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς συμπνίγουσιν.
 30 οὔτε γὰρ μέγα καὶ ζηλωτὸν τὸ τηράλλως ἀπορεῖν χρημάτων μὴ οὐκ 3

2 f vgl. Matth. 7, 7; Luk. 11, 9 4 vgl. Mark. 10, 21 7 vgl. Mark.
 10, 20 14—18 vgl. Luk. 10, 38—42 24—29 πώλησον — συμπνίγουσιν Sacr.
 Par. 287 Holl 24 Matth. 19, 21 (vgl. Mark. 10, 21; S. 162, 26) 28 f vgl.
 Matth. 13, 22; Mark. 4, 19; Luk. 8, 14

1 αὐτοῦ Sacr. Par. ὁ < Sacr. Par. K 56 u. 119 ἐχθρὸν] αἰσχρὸν Sacr.
 Par. K 56 2 ζητοῦσιν αὐτὸν Sacr. Par. K 14 (περὶ) (vgl. Z. 12) Seguar
 15 ταρασσομένην Ghisler παρατασσομένην S 24 προτεπονημένων (προ ὑβ. d.
 Z.) S¹ σου ~ nach πώλησον Sacr. Par. 24 f τί δὲ — προχείρως] τί οὐ προ-
 χείρως Sacr. Par. 26 f προστάσει — ψυχῆς < Sacr. Par. 27 (τὰ) Bar-
 nard αὐτὰ] αὐτὴν Sacr. Par. 28 ποίαν] ἀγορτιαν Sacr. Par. 29 κατα-
 πνίγουσιν Sacr. Par. P 30 τότε ἦν ἄλλως ἀπορεῖν S

ἐπὶ λόγῳ ζωῆς (οὕτω μὲν γ' ἂν ἦσαν οἱ μηδὲν ἔχοντες μηδαμῆ, ἀλλὰ
 ἔρημοι καὶ μεταίται τῶν ἐγ' ἡμέρων, οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐρημιμένοι
 πτωχοί, ἀγροῦντες δὲ θεὸν καὶ δικαιοσύνην θεοῦ, κατ' αὐτὸ
 μόνον τὸ ἄζως ἀπορεῖν καὶ ἀμηχανεῖν βίου καὶ τῶν ἐλαχίστων
 5 παριζέειν μακαριώτατοι καὶ θεοφιλέστατοι καὶ μόνοι ζῶν ἔχοντες
 αἰώνιον) οὐτε καιρὸν τὸ ἀπίπεσθαι πλοῦτον καὶ χαρίσασθαι πτωχοῖς 4
 ἢ πατρίων, ὃ πολλοὶ πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος καθόδου πεποιθήσαν.
 οἱ μὲν τῆς εἰς λόγους σχολῆς καὶ νεκρᾶς σοφίας ἔτερον, οἱ δὲ γήμης
 κενῆς καὶ κερδοζίας. Ἀναξάρτορα καὶ Αἰμόκριτοι καὶ Κράτητες.
 10 Τί οὖν ὡς καιρὸν καὶ ἴδιον θεοῦ παραγγέλλει καὶ μόνον ζωο- 12. 1
 ποιῶν, ὃ τοὺς προτέρους οὐκ ἔσωσεν; εἰ δὲ ἐξαιρέτον τι ἢ καινὴ
 κτίσις, ὃ υἱὸς τοῦ θεοῦ, μὴρία καὶ διδάσκει, οὐ τὸ καινότερον, ὅπερ
 ἄλλοι πεποιθήσαν, παρεγγῆ, ἀλλ' ἕτερον τι διὰ τοῦτον σημαζόμενον
 15 μείζον καὶ θειώτερον καὶ τελειώτερον, τὸ τὴν ψυχὴν αὐτὴν καὶ τὴν
 διάθεσιν γυμνῶσαι τῶν ἐπόντων παθῶν καὶ πρόσρῆα τὰ ἄλλότρια
 τῆς γνώμης ἐκτεμεῖν καὶ ἐκβαλεῖν. τοῦτο γὰρ ἴδιον μὲν τοῦ πιστοῦ
 τὸ μάθημα, ἄξιον δὲ τοῦ σωτῆρος τὸ δίδαγμα. οἱ γὰρ τοὶ πρότεροι, 2
 καταφρονήσαντες τῶν ἐκτός, τὰ μὲν κτήματα ἐφήκεν καὶ παρα- 942 P
 ὄλεσαν, τὰ δὲ πάθη τῶν ψυχῶν οἶμαι ὅτι καὶ προσεπέτηναν· ἐν
 20 ὑπεροφίᾳ γὰρ ἐγένοντο καὶ ἀλαζονείᾳ καὶ κερδοζίᾳ καὶ περιφρονήσει
 τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὡς αὐτοὶ τι ἐπέρο ἀνθρώπων ἐργασάμενοι.
 πῶς ἂν οὖν ὁ σωτὴρ παρήκει τοῖς εἰς αἰὶ βιωσομένοις τὰ βλάφοντα 3
 καὶ λυμανούμενα πρὸς τὴν ζωὴν, ἣν ἐπαγγέλλεται; καὶ γὰρ αὐτὸ κακῆρό 4
 25 ἐστὶ· δύναται τις ἀποφροσιδόμενος τὴν κτήσιν οὐδὲν ἥττον ἔτι τὴν
 ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὄρεξιν τῶν χρημάτων ἔχειν ἐντετηκεῖαν καὶ οὐκ ὄ-
 σαν καὶ τὴν μὲν χοῆσιν ἀποβεβληκένα, ἀπορῶν δὲ αἶμα καὶ παθῶν
 ἄπερ ἐσπάθησε διπλῆ λυπεῖσθαι, καὶ τῇ τῆς ὑπεροφίας ἀποσίᾳ καὶ
 τῇ τῆς μετανοίας οὐροσίᾳ. ἀνέμικτον γὰρ καὶ ἀμηχανοῦν δέομενον 5
 τῶν πρὸς τὸ βιοτεεῖν ἀνεγκαίων μὴ οὐ κατακλῆσθαι τὴν γνώμην
 30 καὶ ἀσχολίαν ἄγειν ἀπὸ τῶν κραιπτόνων, ὁποσοῦν καὶ ὀθεοῦν ταῦτα
 περιώμενον ἐκπορίζειν.

Καὶ πόσῳ χρησιμώτερον τὸ ἐναντίον, ἰκανὰ κεκτημένον αὐτόν 13. 1

3 vgl. Röm. 10, 3 7 zu πατρίων vgl. das Diog. Laert. VI 87 von Krates Erzählte 9 zu den Beispielen vgl. Philo De vita cont. 2 (II p. 473 M); Orig. Comm. in Matth. XV 15; C. Cels. II 41; Hieron. Epist. 58, 2; 66, 8; 71, 3 (Migne 22, 580; 644; 670); Adv. Jovin. II 9 (Migne 23, 298); Comm. in Ev. Matth. III Cap. 19, 28 (Migne 26, 139); C. Cels. II 41; Diog. Laert. II 6; IX 35. 39; VI 87; Zeller, Phil. d. Gr. I⁵ S. 973²; 844 Anm.; II 1⁴ S. 285¹ 11 f vgl. Kol. 1, 15; II Kor. 5, 17; Gal. 6, 15; Protr. 114, 3 23 vgl. z. B. Joh. 10, 28

6 αἰώνιον S καιρὸν Ghisler καιρὸν S 7 πατρίων Ghisler πατράσιν S
 8 εἴνεκεν S 10 f ζωοποιῶν S ζωοποιῶν V 12 κτίσις Ghisler κτήσις S

τε περὶ τὴν κτῆσιν μὴ κατοπαθεῖν καὶ οἷς καθῆκεν ἐπιζουρεῖν; τίς
 γὰρ ἂν κοινωρία καταλείποτο παρὰ ἀνθρώποις, εἰ μηδεὶς ἔχοι μηδέν;
 πῶς δ' ἂν τοῦτο τὸ δόγμα πολλοῖς ἄλλοις καὶ καλοῖς τοῦ κυρίου 2
 δόγμασιν οὐχὶ φανερωθῶς ἐναντιούμενον εὐρίσκειτο καὶ μαχόμενον;
 7 »ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵν' ὅταν ἐκλίπη, 3
 δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.« Ἐκτίθησθε θησαυροὺς ἐν
 οὐρανῷ, ὅπου μήτε σὴς μήτε βροῦσις ἀφανίζει μήτε κλέπτει διορούσ-
 σοσι.« πῶς ἂν τις πεινῶντα τρέφῃ καὶ διψῶντα ποτίζῃ καὶ γυ- 4
 μνὸν σκεπέζῃ καὶ ἄστεγον σκεπάσῃ. ἂ τοῖς μὴ ποιήσασιν ἀπειλεῖ πῶρ
 10 καὶ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰ πάντων αὐτὸς ἕκαστος σκῆναι τούτων
 ἑστέων; ἀλλὰ μὴν αὐτὸς τε ἐπιζουρεῖται Ζαχαρίῳ καὶ Λευὶ καὶ Ματ- 5
 θαίῳ τοῖς πλουσίοις καὶ τελώναις, καὶ τὰ μὲν χρήματα αὐτοῖς οὐ
 κτελεί μεθεῖναι, τὴν δὲ δικαίαν χρῆσιν ἐπιθεῖς καὶ τὴν ἀδικον ἀγγελῶν
 καταγγέλλει: »σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ.« οὕτω τὴν χρεῖαν 6
 15 αὐτῶν ἐπαινεῖ. ὥστε καὶ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης τὴν κοινωρίαν
 ἐπιτάσσει, ποτίζειν τὸν διψῶντα, ἄρτον δίδόναι τῷ πεινῶντι, ἔπο-
 δέχεσθαι τὸν ἄστεγον, ἐμφανῆναι τὸν γυμνόν. εἰ δὲ τὰς χρεῖας οὐχ 7
 οἷόν τε ἐκπληροῦν ταύτας μὴ ἀπὸ χρημάτων, τῶν δὲ χρημάτων ἀγί-
 στασθαι κελεύει, τί ἂν ἕτερον εἴη ποιῶν ὁ κύριος (ἦ) τὰ αὐτὰ δίδό-
 20 ναι τε καὶ μὴ δίδόναι παραινῶν, τρέφειν καὶ μὴ τρέφειν, ὑπο-
 δέχεσθαι καὶ ἀποκλείειν, κοινωρεῖν καὶ μὴ κοινωρεῖν, ὅπερ ἀπάντων
 ἀλογώτατον.

Οὐκ ἄρα ἀπορριπτέον τὰ καὶ τοὺς πέλας ὠφελοῦντα χρήματα· 14, 1
 κτήματα γὰρ ἐστὶ κτήτᾳ ὄντα καὶ χρήματα χρήσιμα ὄντα καὶ εἰς | χρῆ- 943 P
 25 σιν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦ θεοῦ περισκελισμένα, ἃ δὴ παράκειται καὶ
 ἐποβέβληται καθάπερ ἔλη τις καὶ ὄργανα πρὸς χρῆσιν ἀγαθὴν τοῖς
 εἰδόσι. τὸ ὄργανον, ἐὰν χρῆ τεχνικῶς, τεχνικόν ἐστίν, ἐὰν ὀστρεῶς 2
 τῆς τέχνης, ἀπολαύει τῆς σῆς ἀμονσίας, ὄν ἀνάτιον, τοιοῦτον καὶ 3
 ὁ πλοῦτος ὄργανόν ἐστι, δύνασθαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ· πρὸς
 30 δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ· ἀδίκως τις αὐτῷ χρῆται· πάλιν ὑπηρετῆς
 ἀδικίας εὐρίσκεται· πέφυκε γὰρ ὑπηρετεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄρχειν. οὐ χρῆ 4

5 f Luk. 16, 9 6—8 Matth. 6, 20 8—10 vgl. Matth. 25, 35—43

11 f vgl. Luk. 19, 5 f; Mark. 2, 14 f; Luk. 5, 27—29; Matth. 9, 9 f 11 vgl.
 Herakleon in Strom. IV 71, 3 u. Orig. C. Cels. I 62 14 Luk. 19, 9 16 f vgl.
 Matth. 25, 35—46; Jes. 58, 7 (woher ἄστεγος stammt)

2 καταλείποτο Ghisler καταλείπεται S 11 καὶ Λευὶ J. A. Robinson u.
 Koetschau (ThLz 21 [1896] Sp. 103) κελεύει S 13 χρῆσιν Olshausen κρίσιν S
 κτῆσιν Ghisler (am Rand) κτῆσιν oder ἔκτισιν Ma, Class. Rev. 12 (1898) S. 46
 19 (ἦ) Ghisler 24 καὶ² üb. d. Z. S¹ 27 εἰδόσα(ν ὅτι) τὸ ὄργανον Ma
 28 ἀμονσίας Segaar ἀπονσίας S ἀμαθίας Ghisler (am Rand) ἀπαυδενσίας
 Combefis

τοίνυν τὸ ἐξ ἑαυτοῦ μὴ ἔχον μήτε τὸ ἀγαθὸν μήτε τὸ κακόν, ἀνάι-
 τιον ὄν· αἰτιῶσθαι, ἀλλὰ τὸ δευτέρου καὶ καλῶς τοῖτοις χρῆσθαι
 καὶ κακῶς, ἀφ' ὧν ἂν ἔλθῃ, κατ' αὐτὸ (τοῦτο αἴτιον ὄν). τοῦτο
 δ' ἐστὶ νοῦς ἀνθρώπου, καὶ κριτήριον ἐλεύθερον ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ
 5 τὸ αὐτεξούσιον τῆς μεταχειρίσεως τῶν δοθέντων· ὥστε μὴ τὰ κτή- 5
 ματά τις ἀφανίζετω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχο-
 ροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων, ἵνα καλῶς καὶ ἀγαθῶς
 γινόμενος καὶ τοῖτοις τοῖς κτήμασι χρῆσθαι δευτέρῃ καλῶς. τὸ οὖν 6
 ἐποτάξεσθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι καὶ ποιῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα
 10 τοῦτον τὸν τρόπον ἐδεκτέον ὡς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν διειρη-
 μένον.

Ἐγὼ γοῦν κάκεινο φήσαιμ' ἂν· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἐντός ἐστι τῆς 15, 1
 ψυχῆς, τὰ δὲ ἐκτός, καὶ μὲν ἢ ψυχὴ χρῆται καλῶς, καλὰ καὶ ταῦτα
 δοκεῖ. ἐὰν δὲ πονηρῶς, πονηρὰ. ὁ καλῶς ἀπαλοτοιοῦν τὰ ὑπάρ-
 15 χοντα π[ρ]ότερον ταῦτα παραιτεῖται ὡς ἀναιρεθέντων ἢ τι τὰ πάθη
 μένει, ἢ ἐκεῖνα μᾶλλον ὡς ἀναιρεθέντων καὶ τὰ κτήματα χρήσιμα
 γίνεται; ὁ τοίνυν ἀποβαλὼν τὴν κοσμικὴν περιουσίαν ἔτι δύναται 2
 πλουτεῖν τῶν παθῶν καὶ τῆς ἕλης μὴ περνούσης· ἢ γὰρ τοι διέδοξαι
 τὸ αὐτῆς ἐνεργεῖν καὶ τὸν λογισμὸν ἄγχει καὶ πιέζει καὶ κλημαίνει
 20 ταῖς συντρόφοις ἐπιθυμίαις· οὐδὲν οὖν προῖον γέγονεν αὐτῷ πτω-
 χεῖν χρημάτων πλουτοῦντι τῶν παθῶν. οὐ γὰρ τὰ ἀπόβλητα 3
 ἀπέβαλεν, ἀλλὰ τὰ ἀδιάφορα, καὶ τῶν μὲν ὑπάρχοντων ἕκτον πτω-
 χουσαν. ἐξέλασσε δὲ τὴν ἕλην τῆς κακίας τὴν ἔμμετον τῇ τῶν ἐκτός
 ἀπορίᾳ. ἀποτεκτέον οὖν τοῖς ὑπάρχουσι τοῖς βλαβερῶς, οὐχὶ τοῖς 4
 25 ἐὰν ἐπίστυχαι τις τὴν ὀρθὴν χρῆσιν καὶ συνοφελεῖν δυναμένοις.
 ὡφελὲ δὲ τὰ μετὰ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀκόνο- 5
 μούμενα, ἀπωστέα δὲ τὰ ἐπιζήμια· τὰ δὲ ἐκτός οὐ βλέπτει.

Οὕτως οὖν ὁ κύριος καὶ τὴν τῶν ἐκτός χρεῖαν εἰσάγει, κελεύων 6
 ἀποθέσθαι | οὐ τὰ βιωτικὰ. ἀλλὰ τὰ τοῖτοις κακῶς χροῦμενα· ταῦτα 644 U
 30 δὲ ἦν τὰ τῆς ψυχῆς ἀρρωστήματα καὶ πάθη. ὁ τοῦτων πλοῦτος 16. 1
 παρὼν μὲν ἅπασι θανατηφόρος, ἀπολόμενος δὲ σωτήριος· οὐ δεῖ
 καθαρῶσθαι, τοῦτόστι πτωχεύουσαν καὶ γυμνῆν, τὴν ψυχὴν παροσχό-
 μενον οὕτως ἤδη τοῦ σωτήρος ἀκούσαι λέγοντος· «δεῦρο ἀκολούθει
 μοι.» ὁδὸς γὰρ αὐτὸς ἤδη τῷ καθαρῷ τὴν καρδίαν γίνεται, εἰς δὲ 2

3f vgl. Plato Rep. X p. 617 E; Paed. I 69, 1 u. 5. 3f. 14f vgl. Luk. 14, 33;
 Matth. 19, 21 (Mark. 10, 21; vgl. S. 162, 26) 33f Mark. 10, 21 34 vgl.
 Joh. 14, 6 vgl. Matth. 5, 8

1f ἀνάτιον ὄν aus ἀνάτιον corr. S¹ 3 (τοῦτο αἴτιον ὄν) St (τοῦτο αἴ-
 τιον ἔχον) Schw S κτήμασι] κτίσμασι (ι aus η corr.) S¹ 9 ἐποτάξεσθαι S
 15 πότερον Combefis πρότερον S 19 αὐτῆς S 31 δεῖ Ghisler δὴ S

ἀκάθαρτον ψυχὴν θεοῦ χάρις οὐ παραδύεται· ἀκάθαρτος δὲ ἢ πλου-
 τοῦσα τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ὠδίνουσα πολλοῖς ἔρωσι καὶ κοσμηκοῖς. ὁ ἃ
 μὲν γὰρ ἔχων κτήματα καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ οἰκίας ὡς θεοῦ
 δωρεάς [καὶ] τῷ τε διδόντι θεῷ λειτουργῶν ἀπ' αὐτῶν εἰς ἀνθρώ-
 5 πων σωτηρίαν καὶ εἰδὼς ὅτι ταῦτα κέκτηται διὰ τοὺς ἀδελφούς
 μᾶλλον ἢ ἑαυτὸν καὶ κρείττων ὑπάρχων τῆς κτήσεως αὐτῶν, μὴ
 δοῦλος <ὦν> ὦν κέκτηται μηδὲ ἐν τῇ ψυχῇ ταῦτα περιφέρειν μηδὲ
 ἐν τούτοις ὀρίζων καὶ περιγράφων τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀλλά τι καὶ
 καλὸν ἔργον καὶ θεῖον αἰεὶ διαπονῶν, κἂν ἀποστερηθῆναι δέη ποτὲ
 10 τούτων, δυνάμενος ἕλεσθαι τῇ γνώμῃ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἐνεγ-
 κειν ἐξ ἴσου καθάπερ καὶ τὴν περιουσίαν, οὗτός ἐστιν ὁ μακαριζό-
 μενος ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ πτωχὸς τῷ πνεύματι καλούμενος, κληρο-
 νόμος ἔτοιμος οὐρανοῦ βασιλείας, οὐ πλούσιος ζῆσαι μὴ δυνάμενος·
 ὁ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ τὸν πλοῦτον φέρων καὶ ἀντὶ θεοῦ πνεύματος ἐν 17, 1
 15 τῇ καρδίᾳ χρυσὸν φέρων ἢ ἄργον καὶ τὴν κτήσιν ἀμετρον αἰεὶ ποιῶν
 καὶ ἐκάστοτε τὸ πλεῖον βλέπων, κάτω νενευκῶς καὶ τοῖς τοῦ κόσμου
 θηράτορις πεπεδημένος, γῆ ὦν καὶ εἰς γῆν ἀπελευσόμενος, πόθεν
 δύναται βασιλείας οὐρανῶν ἐπιθυμῆσαι καὶ φροντίσαι. ἄνθρωπος οὐ
 καρδίαν, ἀλλὰ ἄργον ἢ μέταλλον φορῶν, ἐν τούτοις εὐρεθησόμενος
 20 ἐπάναγκες [ἐν] οἷς εἴλετο; »ὄπου γὰρ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ
 ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ.«

Θησαυροὺς δέ γε ὁ κύριος οἶδε διπτούς, τὸν μὲν ἀγαθόν, »ὁ ἃ
 γὰρ »ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας προ-
 φέρει τὸ ἀγαθόν«, τὸν δὲ πονηρόν, »ὁ ἃ γὰρ »κακὸς ἐκ τοῦ κακοῦ
 25 θησαυροῦ προσφέρει τὸ κακόν, ὅτι ἐκ περισσέυματος τῆς καρδίας τὸ
 στόμα λαλεῖ.« ὡς περ οὖν θησαυρὸς οὐχ εἰς παρ' αὐτῷ καθὼ καὶ παρ' ἃ
 ἡμῖν, ὁ τὸ αἰφνίδιον μέγα κέρδος ἐν εὐρήσει διδούς, ἀλλὰ καὶ δεύ-
 τερος, ὁ ἀκερόδης καὶ ἄζηλος καὶ δύσκτητος καὶ ἐπιζήμιος, οὕτως καὶ
 πλοῦτος ὁ μὲν τις ἀγαθῶν, ὁ δὲ κακῶν, εἰ γε τὸν πλοῦτον καὶ τὸν
 30 θησαυρόν οὐκ ἀπληρημένους ἴσμεν ἀλλήλων τῇ φύσει. καὶ ὁ μὲν τις 4
 πλοῦτος κτητὸς ἐν εἰῆ καὶ περίβλητος, ὁ δὲ ἄκτητος καὶ ἀπόβλητος· τὸν
 αὐτὸν | δὲ τρόπον καὶ πτωχεία μακαριστὴ μὲν ἢ πνευματικῇ. διὸ 945 P 5
 καὶ προσέθηκεν ὁ Ματθαῖος· »μακάριοι οἱ πτωχοί.« πῶς; »τῷ πνεύ-
 ματι.« καὶ πάλιν· »μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιο-

11—13 vgl. Matth. 5, 3 17 vgl. Gen. 3, 19 19 f vgl. QDS 40, 2 mit Anm.
 u. Strom. VII 10, 1 20 f Matth. 6, 21; Luk. 12, 34; zur Form vgl. Strom. VII
 77, 6 22—26 Luk. 6, 45; vgl. Matth. 12, 35 27 vgl. Matth. 13, 44
 33 f Matth. 5, 3 34 f Matth. 5, 6

4 [καὶ] Schw τε] γε Segaar 7 <ὦν> Ma 13 οὐραρίον Segaar
 14 θεῖον Barnard 20 ἐπ' ἀνάγκαις S [ἐν] St 22 vor γε Rasur von
 2 Buchst. (w. es sch. σο) S

σύνην τοῦ θεοῦ· οὐκοῦν ἄθλιοι οἱ ἐναντίοι πτωχοί, θεοῦ μὲν ἄμοιροι, ἀμοιρότεροι δὲ τῆς ἀνθρωπίνης κτήσεως, ἄγευστοι δὲ δικαιοσύνης θεοῦ.

Ὅστε τοὺς πλουσίους μαθηματικῶς ἀκουστέον, τοὺς δυσκόλως 18, 1
 5 εἰσελευσομένους εἰς τὴν βασιλείαν, μὴ σκαιῶς μηδὲ ἀγροίκως μηδὲ σαρκίνως· οὐ γὰρ οὕτως λέλεσται. οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἐκτό· ἢ σπηραία· οὔτε εἰ πολλὰ οὔτε εἰ ὀλίγα ταῦτα ἢ μικρὰ ἢ μεγάλα ἢ ἔνδοξα ἢ ἄδοξα ἢ εὐδόκιμα ἢ ἀδόκιμα. ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ. πίστις καὶ ἐλπίδι καὶ ἀγάπῃ καὶ φιλαδελφίᾳ καὶ γνῶσει καὶ πραότητι καὶ
 10 ἀνυσίᾳ καὶ ἀληθείᾳ. ὧν ἄθλιον ἢ σπηραία. οὐδὲ γὰρ διὰ κάλλος 2
 σώματος ζήσεται τις ἢ τούραντίον ἀπολείπει· ἀλλ' ὁ μὲν τῷ δοθέντι σώματι ἀγρῶς καὶ κατὰ θεὸν χρώμενος ζήσεται. ὁ δὲ φθείρων τὸν
 ραὸν θεοῦ φθαρήσεται. δύναται δὲ τις καὶ ἀσχυρὸς ἀσελγαίνειν καὶ 3
 κατὰ κάλλος σφρονεῖν· οὐδὲ ἰσχυρὸς καὶ μέγεθος σώματος ζωοποιεῖ
 15 οὐδὲ τῶν μελῶν οὐδενία ἀπολλύει, ἀλλ' ἢ τούτοις ψυχὴ χρωμένη
 τὴν αἰτίαν ἐφ' ἐκάτερα παρέχεται. ὑπόφερε γοῦν, φησί, παιόμενος 4
 τὸ πρόσωπον, ὅπερ δύναται καὶ ἰσχυρὸς τις ὧν καὶ εὐεκτῶν ὑπα-
 κοῦσαι καὶ πάλιν ἀσθενικός τις ὧν ἀκρασίᾳ γρόμη· παραβῆραι. οὔτως 5
 καὶ ἀπορός τις ὧν καὶ ἄβιος εὐρεθείη ποτ' ἂν μεθύων ταῖς ἐπιθυ-
 20 μίαις, καὶ χρήμασι πλούσιος νήφων καὶ πτωχεύων ἡδονῶν, πεπει-
 σμένος, συνετός, καθαρὸς, κεκολασμένος. εἰ τοίνυν ἐστὶ τὸ ζησόμενον 6
 μάλιστα καὶ πρῶτον ἢ ψυχὴ καὶ περὶ ταύτην ἀρετὴ μὲν φρομένη
 σφῆξει. κακία δὲ θανατοῖ. δῆλον ἤδη σαφῶς ὅτι αὐτὴ καὶ πτωχεύουσα
 ὧν ἂν τις ὑπὸ πλούτου διαφθείρηται σφῆζεται, καὶ πλουτοῦσα τού-
 25 των ὧν ἐπιτρίβει πλοῦτος θανατοῖ οὕτως· καὶ μηκέτι ζητῶμεν ἄλλαχού 7
 τὴν αἰτίαν τοῦ τέλους πλὴν ἐν τῇ τῆς ψυχῆς καταστάσει καὶ δια-
 θέσει πρὸς τε ὑπακοὴν θεοῦ καὶ καθαρότητα πρὸς τε παράβασιν·
 ἐντολῶν καὶ κακίας συλλογῆν.

Ὁ μὲν ἄρα ἀληθῶς καὶ καλῶς (πλούσιος) ἐστὶν ὁ τῶν ἀρετῶν 19, 1
 30 πλούσιος καὶ πίσση τέχῃ χρῆσθαι ὅσως καὶ πιστῶς δινέμενος. ὁ δὲ
 νόθος πλούσιος ὁ κατὰ σάρκα πλουτῶν καὶ τὴν ζωὴν εἰς (τὴν) ἔξω
 κτήσιν μετενηροῶς τὴν παρεχομένην καὶ φθειρομένην καὶ ἄλλοι
 ἄλλον γινομένην καὶ ἐν τῷ τέλει μηδενὸς μηδαμῇ. | πάλιν αὖ κατὰ 946 P 2

4 f vgl. Mark. 10, 23 8 f vgl. I Kor. 13, 13 12 f vgl. I Kor. 3, 17
 16 f vgl. Luk. 6, 29; Matth. 5, 39

4 πλουσίους V πλουσίως S 19 f ἐπιθυμίας S 21 καθαρὸς corr. aus za-
 φαρῶς S¹ τοίνυν τόν S 23 αὐτὴ S 24 viell. ὧν ἂν περιορισία διαφθείρη
 St πλούτου Combefis τοῦτου S διαφθείρηται Segaar διαφθείρει S 25 θανα-
 νατοῦται Di θανοῦται S 29 (πλούσιος) Wendland, BphW 16 (1896) Sp. 392
 31 (τὴν) Ghisler

τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ γνήσιος πτωχὸς καὶ νόθος ἄλλος πτωχὸς καὶ
 ψευδώνυμος. ὁ μὲν κατὰ πνεῦμα πτωχός, τὸ ἴδιον, ὁ δὲ κατὰ κόσμον, τὸ
 ἄλλοτριον. τῷ δὲ κατὰ κόσμον (οὐ) πτωχῷ καὶ πλούσιῳ κατὰ τὰ πάθη ὁ 3
 κατὰ πνεῦμα οὐ πτωχὸς καὶ κατὰ θεὸν πλούσιος ἀπόστηθι- (φησί) > τῶν
 ὑπαρχόντων ἐν τῇ ψυχῇ σου κτημάτων ἄλλοτριον, ἵνα καθαρὸς τῇ
 καρδίᾳ γενόμενος ἴδῃς τὸν θεόν, ὅπερ καὶ δι' ἐτέρας φωνῆς ἐστὶν εἰσελ-
 θήσῃς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ πῶς αὐτῶν ἀποστήσῃς; πωλήσας. 4
 τί οὖν; χορήματα ἀντὶ κτημάτων λάβῃς; ἀντίδοσιν πλοῦτον πρὸς πλοῦ-
 τον ποιησάμενος, ἐξαργυρίσας τὴν φανερὰν οὐσίαν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ 5
 1¹ ἀντὶ τῶν πρότερον ἔνυπαρχόντων τῇ ψυχῇ, ἣν σῶσαι ποθεῖς, ἀντεισ-
 αγόμενος ἕτερον πλοῦτον θεοποιὸν καὶ ζωῆς χορηγὸν αἰώνιον, τὰς
 κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ διαθέσεις, ἀνθ' ὧν σοι περιέσται μισθὸς
 καὶ τιμὴ, διηρηκτῆς σωτηρία καὶ αἰώνιος ἀφθαρσία. οὕτως καλῶς 6
 πωλεῖς τὰ ὑπάρχοντα, τὰ πολλὰ καὶ περισσὰ καὶ ἀποκλειοντά σοι
 τοὺς οὐρανοὺς, ἀντικαταλλασσόμενος αὐτῶν τὰ σῶσαι δυνάμενα.
 ἐκεῖνα ἐχέτωσαν οἱ σάρκινοι πτωχοὶ καὶ τούτων δεόμενοι, σὺ δὲ
 τὸν πνευματικὸν πλοῦτον ἀντιλαβὼν ἔχῃς ἂν ἤδη θησαυρὸν ἐν
 οὐρανοῖς.<

Ταῦτα μὴ συνιεὶς κατὰ τρόπον ὁ πολυχρήματος καὶ ἔννομος ἄν- 20. 1
 2¹ θρώπος μὴδὲ ὅπως ὁ αὐτὸς καὶ πτωχὸς δύναται εἶναι καὶ πλούσιος
 καὶ ἔχειν τε χορήματα καὶ μὴ ἔχειν καὶ χοῦσθαι τῷ κόσμῳ καὶ μὴ
 χοῦσθαι. ἀπῆλθε στυγρὸς καὶ κτηγῆς. λιπὼν τὴν τάξιν τῆς ζωῆς.
 ἦς ἐπιθυμεῖν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τυχεῖν ἠδύνατο, τὸ δύσκολον
 ποιῆσαι ἀδύνατον αὐτὸς ἑαυτῷ. δύσκολον γὰρ ἦν μὴ περιάγεσθαι 2
 25¹ μὴδὲ καταστρέψασθαι τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῶν προσόντων ἄξων τῷ
 προδήλῳ πλούτῳ καὶ ἀνθηρῶν γοητευμάτων, οὐκ ἀδύνατον δὲ τὸ
 καὶ ἐν τούτῳ λαβέσθαι σωτηρίας, εἴ τις ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ
 πλοῦτου ἐπὶ τὸν νοητὸν καὶ θεοδίδακτον μεταγάγοι καὶ μάθοι τοῖς
 ἀδιαφόροις χοῦσθαι καλῶς καὶ ἰδίως καὶ ὡς ἂν εἰς ζωὴν αἰώνιον
 3¹ ὁρμήσῃ. καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ τὸ πρῶτον μὲν καὶ αὐτοὶ περιδεῖς καὶ 3
 καταπλήγεις γεγόνασιν. ἀκούσαντες τί δήποτε; ἄρα γε ὅτι χορήματα
 καὶ αὐτοὶ ἐκέκτηντο πολλά; ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ δικτύρια καὶ

4 f vgl. die Polemik gegen diese Erklärung Strom. IV 29, 1 5 f vgl. Matth.
 5, 8 13f. 17f vgl. Matth. 19, 21; Mark. 10, 21 21f vgl. viell. I Kor. 7, 31
 22 vgl. Mark. 10, 22 23f vgl. Mark. 10, 23. 27 30f vgl. Mark. 10, 46

3 οὐδ' Jülicher, ThLz 19 (1894) Sp. 20 κατὰ τὰ corr. aus κατὰ S¹
 [οὐ] Segaar 4 πλούσιος * * Schw (φησί) Ghisler 6 φωνῆς (φησίν)
 ταῦτο δ' ἐστίν Schw 11 θεοποι(η)τον Schw; aber vgl. z. B. Protr. 114, 4;
 Strom. IV 149, 8; VII 3, 6; 95, 2; 101, 4 29 ἀδιαφόροις Ghisler διαφόρος S
 χοῦσθαι S 30 ὁρμήσαι Wi ὁρμήσαι S 32 δικτύρια Ghisler (wie Poll.
 On. VII 179)

ἀγαστρα καὶ τὰ ὑψηρετικὰ σακάρια ἀφῆσαν πάλαι, ἅπερ ἦν αὐτοῖς
 μόνα. τί οὖν φοβηθέντες λέγουσι »τίς δύναται σωθῆναι;« καλῶς 4
 ἤκουσαν καὶ ὡς μαθηταὶ τοῦ παραβολικῶς καὶ (ἀ)σαφῶς λεχθέντος
 ἐπὶ τοῦ κέρους καὶ ἠσθοντο τοῦ βέβου τῶν λόγων. Ἐνεκε μὲν οὖν 5
 5 χρημάτων ἀπτημοσύνης ἐπέλιπε· ἦσαν πρὸς σωτηρίαν ἰσχυρὰ δὲ 57 f
 συνήθεισαν ἑαυτοῖς μήπω τὰ πέδη τίλειον ἀποτεθειμένοι· ἄφραταί·
 γὰρ ἦσαν καὶ νεοστί πρὸς τοῦ σωτήρος ἠρθρολογημένοι· περισσῶς
 ἐξεπλήσσοντο καὶ ἀπεγίνωσκον ἑαυτοὺς οὐδὲν τι ἔττον ἐξείνου τοῦ
 πολυχρημίου καὶ δεινῶς τῆς κτήσεως περιεχομένου. ἦν γε πρῶτον
 10 ζωῆς αἰωνίου. ἄξιον οὖν ἦν τοῖς μαθηταῖς φόβον πάντως· ἢ καὶ 6
 ὁ χρήματα κεκτημένοι καὶ ὁ τῶν παιδῶν ἔγκωσ· ὧν ἐπλούτου καὶ
 αὐτοί, παραπλησίως ἀπελασθήσονται οὐρανῶν· ἀπαθῶν γὰρ καὶ
 καθαρῶν ψυχῶν ἐστιν ἡ σωτηρία.

Ὁ δὲ κέρως ἀποκρίνεται διότι »τὸ ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον 21, 1
 15 δυνατὸν θεῶν«. πάλιν καὶ τοῦτο μεγάλης σοφίας μεστόν ἐστιν, ὅτι καθ'
 αὐτὸν μὲν ἀσῶν καὶ διαπορούμενος ἀπάθειαν ὁ ἀνθρώπος οὐδὲν
 ἀνύει, ἐὰν δὲ γένηται δῆλος ὑπερεπιθυμῶν τούτου καὶ διεσπονδακῶς.
 τῇ προσθήκῃ τῆς παρὰ θεοῦ δυνάμεως περιγίνεται· βουλομένοις μὲν 2
 γὰρ ταῖς ψυχαῖς ὁ θεὸς συνεπιπνεῖ. εἰ δὲ ἀποσταίῃ τῆς προθυμίας
 20 καὶ τὸ δοθὲν ἐκ θεοῦ πνεῦμα συνεστάλη, τὸ μὲν γὰρ ἄκοντας σφῆξιν
 ἐστὶ βιαζόμενον, τὸ δὲ αἰφονόμενος χαρίζομένου. οὐδὲ τῶν καθαρῶν 3
 δόκτων καὶ βλακεόντων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οἱ βιαστέ
 ἐρατάζουσιν αὐτήν· αὕτη γὰρ μόνη βίη καλή. θεῶν βιάσασθαι καὶ
 παρὰ θεοῦ ζῶν ἐρατάσαι. ὁ δὲ γινὸς τοὺς βιαίως· μᾶλλον δὲ β. βιαίως 4
 25 ἀντεχομένου· [συνεχώρησεν] αἴξιν· χεῖρα γὰρ ὁ θεὸς τὰ τριακτὰ ἠττώ-
 μενος. τοιγάρτοι τούτων ἀκούσας ὁ μετώριος Πέτρος, ὁ ἐκλεκτός. 4
 ὁ ἐξαίρετος, ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν, ὑπὲρ οὐ μόνου καὶ ἑαυτοῦ τὸν
 φόρον ὁ σωτὴρ ἐκτελεῖ, ταχέως ἤρπασε καὶ συνέβαλε τὸν λόγον. καὶ 5

2. 7 f Mark. 10, 26 12 f ἀπαθῶν καὶ — σωτηρία Sacr. Par. 288 Holl; Antonius
 Melissa p. 150 Gesner (hier mit dem Lemma εὐαγγέλιον; vorhergeht mit dem Lemma
 κλήμενος Sacr. Par. 333 Holl) 14 f Mark. 10, 27 18—26 βουλομένοις —
 ἠττώμενος Sacr. Par. 289. 290. 291 Holl 21—26 οὐ τῶν — ἠττώμενος aus
 Coisl. 279 mitgeteilt bei Pitra. Anal. sacra II p. XXIX. Lemma: Κλήμετος
 22 f Matth. 11, 12 27 f vgl. Matth. 17, 27

3 ἀσαφῶς Ghisler σαφῶς S 6 ἀποτεθειμένοις Ma ἀποτεθειμένοις S ἀπο-
 θεμένοις Segaur 7 ἠρθρολογημένοι S 10 πάντως Wi πάντως S 11 ὧν
 St ὧν S (μὴ) καὶ Ma 13 ψυχῶν < Ant. 16 (δ. Wi 19 ταῖς) +
 ἡμετέροις Sacr. Par. (< OA) ὁ θεὸς ~ nach μὲν (γὰρ <) Sacr. Par. 20 γὰρ
 < Sacr. Par. 21 οὐδὲ] οὐ Sacr. Par. 23 μόνη (oder μόνη ἢ) Sacr. Par. μῶ-
 von S 24 βιαίως (oder βιαίονος) — βεβιαίως Sacr. Par. βεβιαίως — βιαίως S
 25 [συνεχώρησεν] St συνεχώρησε(v) καὶ Sacr. Par.

τί γηοιν; ἴδε ἡμεῖς ἀφήγαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι. τὰ δὲ πάντα εἰ μὲν τὰ κτήματα τὰ ἑαυτοῦ λέγει, τέσσαρας ὀβολοὺς ἴσως, (τὸ) τοῦ λόγου, καταλιπὼν μεγαλύνεται καὶ τούτων ἀνταξίαν ἀποφαίνων ἂν λάθοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· εἰ δέ, ἅπερ ἄρτι 6
 7 ἦν λέγομεν, τὰ παλαιὰ νοητὰ κτήματα καὶ ψυχικὰ νοσήματα ἀπορ-
 ριψαντες ἔπονται κατ' ἴχνος τοῦ διδασκάλου, τοῦτ' ἂν (ἀν)άπτωτο
 ἤδη τοῖς ἐν οὐρανοῖς ἐγγραφησομένοις. τοῦτο γὰρ ἀκολουθεῖν 7
 ὄντως τῷ σωτῆρι, ἀναμαρτησίαν καὶ τελειότητα τὴν ἐκείνου μετερ-
 χόμενον καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὡς περ κάτοπτρον κοσμοῦντα καὶ ὁυθμίζοντα
 10 τὴν ψυχὴν καὶ πάντα διὰ πάντων ὁμοίως διατιθέντα. |

Ἀποκριθεὶς δὲ Ἰησοῦς· ἀμὴν ὑμῖν λέγω, ὅς ἂν ἀφῆ τὰ ἴδια καὶ 948 P 22, 1
 γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς καὶ χροῖματα ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ ἔνεκεν τοῦ εὐαγ-
 γελίου, ἀπολήψεται ἑκατονταπλασίονα. ἀλλὰ μηδὲ τοῦθ' ἡμᾶς ἐπι- 2
 3 παραστέτω μηδὲ τὸ ἔτι τούτου σκληρότερον ἀλλαγῶ ταῖς φωναῖς
 15 ἔξσηρηγεμένον· ὅς οὐ μισεῖ πατέρα καὶ μητέρα καὶ παῖδας, προσέτι
 δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἐμὸς μαθητὴς εἶναι οὐ δύναται. οὐ γὰρ 3
 αἰσχητὰ μῖσος καὶ διέλευσιν ἀπὸ τῶν γιλιτέων ὁ τῆς αἰρήνης θεός.
 ὁ γε καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν παραινῶν. εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀγα- 4
 20 πητέον, ἀνάλογον ἀπ' ἐκείνων ἀνιόντι καὶ τοὺς ἐγγυτάτω γένους· ἢ
 εἰ μισητέον τοὺς πρὸς αἵματος, πολὺ μᾶλλον τοὺς ἐχθροὺς προβάλλ-
 λεσθαι κατιῶν ὁ λόγος διδάσκει, ὥστε ἀλλήλους ἀναιροῦντες ἐλέγχοντ'
 ἂν οἱ λόγοι. ἀλλ' οὐδ' ἀναιροῦσιν οὐδ' ἐγγύς, ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς 5
 γνώμης καὶ διαθέσεως καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὄρω πατέρα μισοῖη τις ἂν
 (καὶ) ἐχθρὸν ἀγαπῶη ὁ μήτε ἐχθρὸν ἀμυνόμενος μήτε πατέρα
 25 Χριστοῦ πλέον αἰδοῦμενος. ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ τῷ λόγῳ μῖσος ἐκκό- 6
 πτει καὶ κακοποιῖαν, ἐν τούτῳ δὲ τὴν πρὸς τὰ σύντροφα δυσωπίαν.
 εἰ βλάπτει πρὸς σωτηρίαν. εἰ γοῦν ἄθεος εἴη τιμὴ πατῆρ ἢ υἱὸς ἢ 7
 ἀδελφὸς καὶ κώλυμα τῆς πίστεως γένοιτο καὶ ἐμπόδιον τῆς ἀνω-
 30 ζωῆς, τούτῳ μὴ συμφερέσθω μηδὲ ὁμοιοεῖτω, ἀλλὰ τὴν σαρκικὴν
 οἰκειότητα διὰ τὴν πνευματικὴν ἐχθρὰν διαλυσάτω.

Νόμισον εἶναι τὸ πρᾶγμα διαδικασίαν. ὁ μὲν πατὴρ σοι δοκεῖτω 23, 1
 παρεστὸς λέγειν· ἐγὼ σε ἔσπειρα καὶ ἔθρεψα, ἀκολουθεῖ μοι καὶ συνα-

1 Mark. 10, 28 2 vgl. Aristoph. Fr. 300 Kock bei Poll. Onom. VII 133;
 Suid. s. v. τετάρων ὀβολῶν 7 vgl. Luk. 10, 20; Hebr. 12, 23 11—13 Mark.
 10, 29 f 15 f Luk. 14, 26 18 vgl. Matth. 5, 44; Luk. 6, 27. 35

3 (τὸ) Segaar 4 ἅπερ am Rand S¹ ἄρτι Schw ἄρτι S¹ 6 (ἀν)άπτωτο
 Ma, Wendland ἄπτωτο S¹ 7 τοῦτο Wi οὕτως S¹ 8 σωτῆρι (ρομιστέον) Schw
 9 κοσμώντα S¹ 10 διατιθέντα corr. aus διαθέντα S¹ 24 (καὶ) — ἀγαπῶη
 St ἀγαπῶν S¹ 32 ἔσπειρα (am Rand) u. καὶ (zw. d. Z.) nachträglich zugesetzt S¹

δίξει καὶ μὴ πείθου τῷ Χριστοῦ νόμῳ· καὶ ὅποσα ἂν εἴποι βλά-
 σφημος ἄνθρωπος καὶ νεκρὸς τῇ φύσει. ἐτέρωθεν δὲ ἄκουε τοῦ σωτη- 2
 ρος· »ἐγὼ σε ἀνεγέννησα, κακῶς ὑπὸ κόσμου πρὸς θάνατον γεγεν-
 νημένον, ἤλευθέρωσα, ἰασάμην, ἐλυτρώσάμην· ἐγὼ σοι παρέξω ζωὴν
 5 ἄπανστον, αἰώνιον, ὑπερκόσμιον· ἐγὼ σοι δεῖξω θεοῦ πατρὸς ἀγαθοῦ
 πρόσωπον· »μὴ κάλει σεαυτῷ πατέρα ἐπὶ γῆς·« οἱ νεκροὶ τοὺς νε-
 κροὺς θαπτέτωσαν, σὺ δέ μοι ἀκολούθει·« ἀνάξω γὰρ σε εἰς ἀνάπανσιν 3
 (καὶ ἀπόλασιν) ἀρόητων καὶ ἀλέκτων ἀγαθῶν, »ἂ μῆτε ὀφθαλμοὺς εἶδε
 μῆτε οὖς ἤκουσε μῆτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, εἰς ἃ ἐπιθυ-
 10 μῶσιν ἄγγελοι παρακύψαι καὶ ἰδεῖν ἄπερ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς
 ἀγίοις ἀγαθὰ καὶ τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν τέκνοις·« ἐγὼ σου τροφεὺς 4
 ἄρτον ἐμαυτὸν διδοὺς, οὗ γευσάμενος οὐδεὶς ἔτι πείραν θανάτου λαμ-
 βάνει, καὶ πόμα καθ' ἡμέραν ἐνδιδοὺς ἀθανασίας· ἐγὼ διδάσκαλος
 15 ὑπερουρανίων παιδευμάτων· ὑπὲρ σοῦ πρὸς τὸν θάνατον διηγορι-
 τημένοις καὶ τῇ πρὸς θεὸν ἀπιστίᾳ· τούτων τῶν λόγων ἐκατέρωθεν 5
 διακούσας ὑπὲρ σεαυτοῦ δίξασον καὶ τὴν ψῆφον ἀνένεγκε τῇ σαυτοῦ
 σωτηρίᾳ· κἄν ἀδελφοὺς ὅμοια λέγῃ κἄν τέκνον κἄν γυνὴ κἄν ὄπισσοῦν.
 πρὸ | πάντων ἐν σοὶ Χριστὸς ὁ νικῶν ἔστω· ὑπὲρ σοῦ γὰρ ἀγω- 949 P
 20 νίξεται.

Δύνασαι καὶ τῶν χρημάτων ἐπίπροσθεν εἶναι; φράσον καὶ οὐκ 24. 1
 ἀπάγει σε Χριστὸς τῆς κτήσεως, ὁ κύριος οὐ φθονεῖ. ἀλλ' ὀρῆς
 σεαυτὸν ἠττώμενον ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀνατρεπόμενον; ἄφες, ἤϊπον.
 μίσησον, ἀπόταξαι, φύγε· »κἄν ὁ δεξιός σου ὀφθαλμὸς σκανδαλίξῃ σε. 2
 25 ταχέως ἔκκοπον αὐτόν·« αἰρετώτερον ἑτεροθάλμῳ βασιλείᾳ θεοῦ ἢ
 ὀλοκλήρῳ τῷ πῦρ· κἄν χεῖρ κἄν ποὺς κἄν ἡ ψυχὴ, μίσησον αὐτήν.
 ἂν γὰρ ἐνταῦθα ἀπόληται ὑπὲρ Χριστοῦ, (ἐκεῖ σωθήσεται).

Ταύτης δὲ ὁμοίως ἔχεται τῆς γνώμης καὶ τὸ ἐπόμενον. »νῦν δὲ 25. 1
 ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἀγροὺς καὶ χορῆματα καὶ οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς
 30 ἔχειν μετὰ διωγμῶν εἰς σοῦ;· οὔτε γὰρ ἐχορήματοις οὔτε ἀρεσίαις 2
 οὔτε ἀναδέλφοις ἐπὶ τὴν ζωὴν καλεῖ, ἐπεὶ καὶ πλουσίους ἐκλήκεν,

3 vgl. I Petr. 1, 3 4 f vgl. Joh. 10, 28 5 f vgl. Joh. 14, 8 f 6 vgl.
 Matth. 23, 9 6 f vgl. Matth. 8, 22; Luk. 9, 60 7 f vgl. Matth. 11, 28 f
 8 vgl. II Kor. 12, 4 8—11 vgl. I Kor. 2, 9; I Petr. 1, 12; zur Verbindung beider
 Citate vgl. Exc. ex Theod. 86. 3 mit Anm. 11—13 vgl. Joh. 6, 50 f 24—27 vgl.
 Matth. 5, 29 f; Mark. 9, 43. 45. 47 26 vgl. Luk. 14, 26 27 vgl. Mark. 8, 35
 (Matth. 10, 39; 16, 25; Luk. 17, 33) 28—30 Mark. 10. 30

1 ὅποσα Jackson ὅτι ὅσα S 7 f ἀνάπανσιν (καὶ ἀπόλασιν) St ἀπόλασιν
 (vgl. Protr. 118, 4) Segaar 21 viell. φθάσον Ma 27 (ἐκεῖ σωθήσεται) Segaar
 nach Mark. 8, 35 30 εἰς πον S vgl. zu S. 163, 10

ἀλλ' ὃν τρόπον προειρήκαμεν, καὶ ἀδελφοὺς κατὰ ταῦτόν ὡσπερ
 Πέτρον μετὰ Ἀνδρέου καὶ Ἰάκωβον μετὰ Ἰωάννου, τοὺς Ζεβεδαίου
 παίδας, ἀλλ' ὁμοιοῦντας ἀλλήλοις τε καὶ Χριστῷ. τὸ δὲ »μετὰ 3
 διωγμῶν* ταῦτα ἕκαστα ἔχει ἀποδοκιμάζει· διωγμὸς δὲ ὁ μὲν τι
 5 ἕξωθεν περιγίνεται τῶν ἀνθρώπων ἢ δι' ἔχθραν ἢ διὰ φθόνον ἢ διὰ
 μισοκρίθειαν ἢ κατ' ἐπίγνοιαν διὰ βολικῆν τοῖς πιστοῖς ἐλευθέρων·
 ὁ δὲ χαλεπώτατος ἔνδοθεν ἐστὶ διωγμὸς, ἐξ αὐτῆς ἕκαστοῦ τῆς ψυχῆς 4
 προπεμπόμενος λυμαινομένης ὑπὸ ἐπιθυμιῶν ἀθέων καὶ ἡδονῶν
 ποικίλων καὶ φάτων ἐλπίδων καὶ φθαρ(ιζ)ῶν ὄνειροπολημάτων, ὅταν,
 10 αἰὲ τῶν πλειόνων ὀρεγομένη καὶ λυσοῦσα ὑπὸ ἀγρίων ἐρώτων καὶ
 φλεγομένη, καθάπερ κέντροις ἢ μύσφι τοῖς προ(ς)κειμένοις αὐτῇ
 πάθεισιν ἐξαιμώσεται πρὸς σπονδὰς μαριώδεις καὶ ζοῆς ἀπύρρωσι
 καὶ θεοῦ καταφρόνησιν. οὗτος ὁ διωγμὸς βαρύτερος καὶ χαλεπώ- 5
 τερος. ἔνδοθεν ὀρεγόμενος. αἰὲ συνῶν, ὃν οὐδὲ ἐκγενητὶ ὁ διωκόμενος
 15 δύναται· τὸν γὰρ ἔχθρον ἐν ἑαυτῷ περιάγει πανταχοῦ. οὗτος καὶ 6
 πύρρωσις ἢ μὲν ἕξωθεν προσπίπτουσα δοκιμασίαν κατεργάζεται, ἢ δὲ
 ἔνδοθεν θάνατον διαφράσσειται. καὶ πόλεμος ὁ μὲν ἐπακτὸς ὁράδιως
 καταλύεται, ὁ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ μέχρι θανάτου παραμετρεῖται. μετὰ 7
 διωγμοῦ τοιοῦτου πλοῦτον ἔαν ἔχῃς τὸν αἰσθητὸν καὶ ἀδελφοὺς τοὺς
 20 πρὸς αἵματος καὶ τὰ ἄλλα ἐνέχουρα, κατάλιπε τὴν τούτων παγκτησίαν
 τὴν ἐπὶ κακῷ, εἰρήνην σεαυτῷ παράσχεε, ἐλευθερώθητι διωγμοῦ
 μακροῦ, ἀποστράφηθι πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀπ' ἐκείνων, ἐλοῦ τὸν
 σωτήρα πρὸ πάντων, τὸν τῆς σῆς συνήγορον καὶ παράκλητον ψυχῆς.
 τὸν τῆς ἀπίστου πρῶτανιν ζωῆς. »τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ 8
 25 δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια« καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι | χρόνῳ ὠκύμορα 950 P
 καὶ ἀβέβαια, »ἐν δὲ τῷ ἐρχομένῳ ζωή[v] ἐστὶν αἰώνιος.«

»Ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.« τοῦτο 26. 1
 πολύχουν μὲν ἐστὶ κατὰ τὴν ὑπόνοιαν καὶ τὸν σαφηνισμόν, οὐ μὴν
 ἐν γε τῷ παρόντι τὴν ζήτησιν ἀπαιτεῖ· οὐ γὰρ μόνον ὀρεπεὶ πρὸς
 30 τοὺς πολυτηήμονας, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους τοὺς
 πίστει καθάπαξ ἑαυτοὺς ἐπιτιδόντας. ὥστε τοῦτο μὲν ἀνακεισθῶ

1 vgl. S. 168, 11 ff 1—3 vgl. Matth. 4, 18—22 u. Parall. 10 vgl. Plato
 Phaed. p. 81 A ἀγρίων ἐρώτων. Rep. I p. 329 C λυτῶντι τινα καὶ ἄγριον δεσπό-
 την 15 vgl. Plato Soph. p. 252 C οἴζοθεν τὸν πόλεμον . . . ἔχοντες, ἐντὸς . .
 περιφέροντες 15 f vgl. I Kor. 3, 13; Röm. 5, 4 24 f II Kor. 4, 18 26 Mark.
 10, 30 27 Mark. 10, 31

1 κατὰ ταῦτό(ν) Segaar κατ' αὐτόν S κατὰ τὸν αὐτόν (sc. τρόπον) Ma κατὰ
 νόμον Schw 6 φιλοξερίαν S (τῶν) τοὺς Wi 8 λυμαινομένης S 9 φθα-
 ρικῶν Ma φθαρτῶν S 11 μίσφι S προσκειμένοις Segaar προκειμένοις S
 17 διαφράσσειται Barnard (διαφράττεται Ghisler) διαφράσσειται S 19 τοιοῦτον
 Ghisler τοιοῦτον S 26 vgl. S. 163, 11 ζωῆν (ἔχειν) ἐστὶν αἰώνιον Schw 31 ἐπι-
 δόντας Segaar

τὰ νῦν. τὸ δέ γε προκείμενον ἡμῖν οἶμαι μηδέν τι ἐνδεέστερον τῆς 2
 ἐπαγγελίας δεδειχθαι. ὅτι τοὺς πλουσίους οὐδένα τρόπον ὁ σωτὴρ
 κατ' αὐτόν γε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιβολὴν τῆς κτήσεως ἀπο-
 κέκλεικεν οὐδ' αὐτοῖς ἀποτετάφρευκεν τὴν σωτηρίαν, εἰ γε δύναιτο
 5 καὶ βούλοιντο ὑποκύπτειν τοῦ θεοῦ ταῖς ἐντολαῖς καὶ τῶν προσ-
 καιρῶν προτιμῶν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν καὶ βλέπειεν πρὸς τὸν κέραιον
 ἀτενεῖ τῷ βλέμματι. καθάπερ εἰς ἀγαθοῦ νεβρομήτον νεῦμα δεδού-
 κότες, τί βούλεται, τί προστάσσει, τί σημαίνει, τί δίδωσι τοῖς αὐτοῦ
 ταύταις [τὸ] σύνθημα. τοῦ καὶ πόθεν τὸν ὄρμον ἐπαγγέλλεται. τί 3
 10 γὰρ ἀδικεῖ τις, εἰ προσέχων τὴν γνώμην καὶ φειδόμενος πρὸς τῆς
 πίστεως βίον ἱκανὸν συνελέξατο; ἢ καὶ τὸ τοῦτον μᾶλλον ἀνέγγλη-
 τον, εἰ εὐθὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ τὴν τύχην νέμοντος εἰς οἶζον τοιού-
 των ἀνθρώπων εἰσφοκίσθη καὶ γένος ἀμφιλαφεῖ τοῖς χόρμασιν ἰσχυρῶν
 καὶ τῷ πλούτῳ κρατοῦν; εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀκοῦσίαν ἐν πλούτῳ γένεσιν 4
 15 ἀπελήλθαι ζωῆς, ἀδικεῖται μᾶλλον ὑπὸ τοῦ γειναμένου θεοῦ. προσ-
 καιρῶν μὲν ἡδυπαθείας κατηξιωμένος, ἀδίου δὲ ζωῆς ἀπεστερημένος.
 τί δ' ὅλως πλοῦτον ἐχρῶν ἐκ γῆς ἀνατελεῖα ποτε. εἰ χορηγός καὶ 5
 πρόξενός ἐστι θανάτου; ἀλλ' εἰ δύναται τις ἐνδοτέρῳ τῶν ὑπαρχόν- 6
 των κάμπτειν τῆς ἐξουσίας καὶ μέτρια φρονεῖν καὶ σοφροῦναι καὶ
 20 θεὸν μόνον ζητεῖν καὶ θεὸν ἀναπνεῖν καὶ θεῷ συμπολιτεύεσθαι.
 πτωχός οὗτος παρέστηκε ταῖς ἐντολαῖς, ἐλεύθερος, ἀήττητος, ἄρσος,
 ἄρωτος ὑπὸ χρημάτων· εἰ δὲ μή, θάπτον κάμηλος διὰ βελόνης εἰσε- 7
 λείσεται ἢ ὁ τοιοῦτος πλούσιος ἐπὶ τὴν βεβιλίαν τοῦ θεοῦ περιλεί-
 σεται. σημαίνετο μὲν οὖν τι καὶ ὑψηλότερον ἢ κάμηλος διὰ σταῆς 8
 25 ὁδοῦ καὶ τεθλιμμένης φθάνουσα τὸν πλούσιον. ὅπερ ἐν τῇ περὶ ἐφ-
 χῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μεστήριον τοῦ σωτήρος ἑπάρατα μαθητῶν
 οὐ μὴν ἀλλὰ τό γε φανόμενον πρότον καὶ δι' ὃ λίβετα τῆς παρε- 27. 1
 βολῆς παρεχέσθω. διδασκέτω τοὺς εἰσπορευτάς ὡς οὐκ ἀμνητίον
 τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὡς ἤδη προκατεγενομένους οὐδὲ καταπορτι- 30
 30 στέον αὐτὸν πάλιν τὸν πλοῦτον οὐδὲ καταδικαστέον ὡς | τῆς ζωῆς ἐπί- 30. 1 P
 βουλον καὶ πολέμιον, ἀλλὰ μαθητίον τίνα τρόπον καὶ πῶς πλοῦτε-
 ροῦστέον καὶ τὴν ζωὴν κτητέον. ἐπειδὴ γὰρ οὔτε ἐκ παντὸς ἀπόλ- 2

18 f vgl. ἐξουσία πλοῦτου Thuk. I 38, 6 22—24 vgl. Mark. 10, 25

24 f vgl. Orig. C. Cels. VI 16 vgl. Matth. 7, 14 25 f vgl. Strom. III 13, 1;
 21, 2; Zahn, Forsch. III S. 38 f 29 f zu καταπορτ. vgl. das Diog. Laert. VI S.
 von Krates Erzählte und Lukian Tim. 56

1 ἐνδεέστερον Ghisler ἀδεέστερον S S αὐτοῦ S 9 [τὸ] St καὶ πόθεν
 τὸν τὸν ποθητὸν Segaar 11 (τὸ) Ghisler 12 τύχην Segaar ψυχὴν S
 13 [ἰσχυρῶν] Wi 15 γειναμένου Ghisler γινόμενος S 25 φθάνουσα Ghisler
 φθάνουσαν S [τὸν πλούσιον] v. Arnim, De oct. Clem. Al. libro p. 13 27 διὰ S
 (τὸ) τῆς v. Arnim p. 14 30 οὐδὲ Ma οὔτε S
 Clemens III. 12

λυταί τις, ὅτι πλουτεῖ δεδιώς, οὔτε ἐκ παντός σφίζεται θαρρῶν καὶ πιστεύων ὡς σωθήσεται, φέρε σκεπτόν ἦντινα τὴν ἐλπίδα αὐτοῖς ὁ σωτήρ ὑπογράφει καὶ πῶς ἂν τὸ μὲν ἀνέλπιστον ἐχέγγυον γένοιτο, τὸ δὲ ἐλπισθὲν εἰς κτήσιν ἀφίκοιτο.

Φησὶν οὖν ὁ διδάσκαλος, τίς ἢ μεγίστη τῶν ἐντολῶν ἠρωτημέ- 3
ρος· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ
ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, ταύτης μείζω μηδεμίαν ἐντολὴν εἶναι, καὶ
μᾶλα εἰκότως. καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πρώτου καὶ περὶ τοῦ μεγίστου 4
παρήγγελλται, αὐτοῦ τοῦ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, δι' οὗ καὶ γέγονε καὶ
10 ἔστι τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ σφισόμενα πάλιν ἐπανέρχεται. ὑπὸ τού- 5
του τοίνυν προαγαπηθέντας καὶ τοῦ γενέσθαι τυχόντας οὐχ ὅσιον
ἄλλο τι πρεσβύτερον ἄγειν καὶ τιμιώτερον, ἐκτίνοντας μόνην τὴν
χάριν ταύτην μικρὰν ἐπὶ μεγίστοις, ἄλλο δὲ μηδοτιοῦν ἔχοντας
ἀενεθεῖ καὶ τελείῳ θεῷ πρὸς ἀμοιβὴν ἐπινοῆσαι, αὐτῷ δὲ τῷ ἀγα-
15 πᾶν τὸν πατέρα εἰς οἰκειαν ἰσχὴν καὶ δύναμιν ἀφθαρσίαν κομιζο-
μένους. ὅσον γὰρ ἀγαπᾷ τις θεόν, τοσοῦτον καὶ πλέον ἐνδοτέρον τοῦ
θεοῦ παραδύεται.

Δευτέραν δὲ τάξει καὶ οὐδέν τι μικροτέραν ταύτης εἶναι λέγει 28, 1
τό· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· οὐκοῦν τὸν θεὸν ὑπερ-
29 σεαυτὸν. πυνθανομένου δὲ τοῦ προσδιαλεγόμενου »τίς ἐστὶν πλη- 2
σίον;« οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον Ἰουδαίους προωρίσατο τὸν πρὸς αἵματος
οὐδὲ τὸν πολιτῆν οὐδὲ τὸν προσήλυτον οὐδὲ τὸν ὁμοίως περιτετη-
μένον οὐδὲ τὸν ἐνὶ καὶ ταυτῷ νόμῳ χρώμενον· ἀλλὰ ἄνωθεν κατα- 3
βαίνοντα ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ ἄγει τῷ λόγῳ τινὰ εἰς Ἰερικὸν καὶ τοῦτον
25 δείκνυσθαι ἐπὶ ληστῶν συγκεκετημένον. ἔροισμένον ἡμιθνήτα ἐπὶ τῆς
ὁδοῦ. ἐπὶ ἡμέρας παροδοῦμενον. ἐπὶ Αλεξίτον παρορῶμενον. ἐπὶ δὲ
τοῦ Σεμερείτου τοῦ ἐξοριτισμένου καὶ ἀσφορισμένου καταλειόμενον.
ὃς οὐχὶ κατὰ τήχηρ ὡς ἐκείνοι παρηλθεν. ἀλλ' ἤγε συνεσκευασμένο-
ν ὃ κινδυνεύων ἐδεῖτο, οἶνον, ἔλαιον, ἐπιδέσμονες, κτήνος, μισθὸν
30 τῷ πανδοχεῖ, τὸν μὲν ἤδη διδόμενον, τὸν δὲ προσυπισχνούμενον.
»τίς«, ἔφη, »τούτων γέγονε πλησίον τῷ τὰ δεινὰ παθόντι;« τοῦ 4
δὲ ἀποκριαμένου ὅτι »ὁ τὸν ἔλεον πρὸς αὐτὸν ἐπιδειξάμενος· καὶ
σὺ τοίνυν πορευθεὶς οὕτω ποίει«, ὡς τῆς ἀγάπης βλαστανούσης
εὐποΐαν.

6 f Mark. 12, 30 9 f vgl. Röm. 11, 36 11 vgl. I Joh. 4, 19 19—21 Luk.
10, 27, 29 23—34 vgl. Luk. 10, 30—37 25 vgl. Gregor. Thaum. Dankr.
c. 16, 199 und dazu C. Weyman, Philol. 55 (1896) S. 462 f

1 σφίζεται (τις, ὅτι πένηται) St 7 μείζων S μείζω (λέγω) St 12 ἀλλ'
ὅτι S ἐκτείνοντες S 14 αὐτῷ δὲ τῷ Ghisler αὐτὸ δὲ τὸ S 15 οἰκειώσω
Schw ἀφθαρσίαν Wi ἀφθαρσίας S 23 f καταβαίνοντα Ghisler καταβαί-
νω S 28 παρηλθεν Segaar παρηλθον S 29 ὦν Ghisler ὦν S

Ἐν ἀμφοτέροις μὲν οὖν ταῖς ἐντολαῖς ἀγάπην εἰσηγεῖται, τάξει 29, 1
 δ' αὐτὴν διήρησε, καὶ ὅπου μὲν τὸ πρωτεῖο τῆς ἀγάπης ἀνάπτει τῷ
 θεῷ, ὅπου δὲ τὰ δευτερεῖα νέμει τῷ πλησίον. τίς δ' ἂν ἄλλος οὗτος 2
 εἴη πλὴν αὐτοῦ ὁ σωτήρ; ἢ τίς μᾶλλον ἡμᾶς ἐλεήσας | ἐκείνου, τοὺς 952 P
 5 ὑπὸ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ σκότους ὀλίγου τεθνατωμένους τοῖς
 πολλοῖς τραύμασι, φόβοις, ἐπιθυμίαις, ὀργαῖς, λύπαις, ἀπάταις, ἡδο-
 ναῖς; τούτων δὲ τῶν τραυμάτων μόνος ἰατρός Ἰησοῦς, ἐκκόπτων 3
 ἄοδον τὰ πάθη πρόοριζε. οὐχ ὥσπερ ὁ νόμος ψιλὰ τὰ ἀποτελέσμενα
 τοὺς καρποὺς τῶν πονηρῶν φνυτῶν, ἀλλὰ τὴν ἀξίνην τὴν ἑαυτοῦ
 10 πρὸς τὰς ὀΐζας τῆς κακίας προσαραγών. οὗτος ὁ τὸν οἶνον, τὸ 4
 αἶμα τῆς ἀμπέλου τῆς Λαβιδ, ἐκχέας ἡμῶν ἐπὶ τὰς τετραμύνας ψυχὰς,
 ὁ οὗτος ὁ τὸ ἔλαιον, τὸν ἐκ σπλάγχνων πατρός ἔλεον, προσενεγκὼν
 καὶ ἐπιδαψιλεύόμενος. οὗτος ὁ τοὺς τῆς ἔγκλειας καὶ σωτηρίας δεσμοὺς
 ἀλύττους ἐπιδείξας, ἀγάπην, πίστιν, ἐλπίδα, οὗτος ὁ διακονεῖν ἀγγέλων·
 15 καὶ ἀρχὰς καὶ ἑξουσίας ἡμῖν ἐπιτάξας ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ, διότι καὶ
 αὐτοὶ ἐλευθερωθήσονται ἀπὸ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου παρὰ τὴν
 ἀποκάλυψιν τῆς δόξης τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ. τοῦτον οὖν ἀγαπᾶν Ἰσα 5
 χρὴ τῷ θεῷ. ἀγαπᾷ δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν ὁ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῶν
 καὶ φυλάσσων αὐτοῦ τὰς ἐντολάς. »οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοι >κύριε 6
 20 >κύριε< εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ
 θέλημα τοῦ πατρὸς μου.« καὶ »τί με λέγετε >κύριε κύριε< καὶ οὐ
 ποιεῖτε ἃ λέγω;» καὶ »ὑμεῖς μακάριοι οἱ ὁρῶντες καὶ ἀκούοντες ἃ
 μῆτε δίκαιοι μῆτε προφῆται, ἐὰν ποιῆτε ἃ λέγω.

Πρῶτος μὲν οὖν οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸν ἀγαπῶν, δεύτερος δὲ ὁ 30, 1
 25 τοὺς ἐκείνου πεπιστευκότας τιμῶν καὶ περιέπων. ὁ γὰρ ἂν τις εἰς
 μαθητὴν ἐργάσῃται, τοῦτο εἰς ἑαυτὸν ὁ κύριος ἐκδέχεται καὶ πᾶν
 ἑαυτοῦ ποιεῖται. »δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομή- 2
 σατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἐπεινεύσα
 γὰρ καὶ ἐδόξατέ μοι γενεῖν, καὶ ἐδίψησα καὶ ἐδόξατέ μοι πῖν. καὶ ξένος
 30 ἦμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς ἦμην καὶ ἐνεδύσατέ με, ἡσθίτησα καὶ ἐπε-
 σκέψασθέ με, ἐν γυλακῇ ἦμην καὶ ἤλθετε πρὸς με. τότε ἀποκριθήσονται 3
 αὐτῷ οἱ δίκαιοι λέγοντες· κύριε, πότε σε εἶδομεν πεινῶντα καὶ ἐθρέψα-
 μεν, ἢ διψῶντα καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δὲ εἶδομέν σε ξένον καὶ συνηγά-

5 vgl. Ephes. 6, 12 9 f vgl. Matth. 3, 10; Luk. 3, 9 10 f vgl. Apostel-
 lehre 9, 2 12 vgl. zum Wortspiel Paed. II 62, 3 14 f vgl. Hebr. 1, 14; Ephes.
 3, 10 15—17 vgl. Röm. 8, 19—21 18 f vgl. Joh. 14, 15 19—21 Matth.
 7, 21 21 f Luk. 6, 46 22 f vgl. Matth. 13, 16 f 23 vgl. Joh. 13, 17
 27—S. 180, 4 Matth. 25, 34—40

10 ὁ) Ghisler 12 ὁ οὗτος) Wi ὁ τὸ ἔλαιον) Lindner (wie Caryophilus) ὁ
 Ghisler τὸν — ἔλεον] τὸ — ἔλαιον Combefis 14 ἀποδείξας Segaar 24 οὖν
 üb. d. Z. S¹

γομεν, ἢ γυμνὸν καὶ περιεβάλομεν; ἢ πότε σε εἶδομεν ἀσθενοῦντα καὶ ἐπακουσάμεθα; ἢ ἐν γυλακῇ καὶ ἤλθομεν πρὸς σέ; ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. πάλιν ἐκ τῶν ἐκκεντῶν τοὺς ταῦτα μὴ παρασχόντας αὐτοῖς εἰς τὸ πῦρ ἐμβάλλει τὸ αἰώνιον, ὡς αὐτῷ μὴ παρεσχηκότας. καὶ ἀλλαχοῦ· ὁ ὑμᾶς δεχόμενος ἐμὲ δέχεται, ὁ ὑμᾶς μὴ δεχόμενος ἐμὲ ἀθετεῖ.

Τούτους καὶ τέκνα καὶ παιδιά καὶ νήπια καὶ φίλους ὀνομάζει καὶ μικροὺς ἐνθάδε ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἄνω μέγεθος αὐτῶν, μὴ κατασφραγίσθητε λέγων ἐνός | τῶν μικρῶν τούτων· τούτων γὰρ οἱ ἄγγελοι διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἐτέρωθι· μὴ φοβείσθε, τὸ μικρὸν ποιμνιον· ὑμῖν γὰρ εὐδόκησεν ὁ πατήρ παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ μεγίστου ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου τὸν ἐλάχιστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸν ἑαυτοῦ μαθητήν, εἶναι μείζω λέγει. καὶ πάλιν· ὁ δεχόμενος δίκαιον ἢ προσφήτην εἰς ὄνομα δικαίου ἢ προσφῆτου τὸν ἐκείνων μισθὸν λήψεται, ὁ δὲ μαθητὴν ποτίσας εἰς ὄνομα μαθητοῦ ποτήριον πικρῶ ὕδατος τὸν μισθὸν οὐκ ἀπολέσει. οὐκοῦν οὗτος μόνος ὁ μισθὸς οὐκ ἀπολλύμενός ἐστι. καὶ αὐθις· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας. ἵνα ὅταν ἐκλίπῃ, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς. ἡρώσει μὲν ἅπασαν κτήσιν, ἣν αὐτὸς τις ἐφ' ἑαυτοῦ κέκτηται ὡς ἴδιαν οὖσαν καὶ οὐκ εἰς κοινὸν τοῖς διακείμενοις κατατίθῃ. ἄδικον οὖσαν ἀποβαίνον, ἐκ δὲ ταύτης τῆς ἀδικίας ἐνὸν καὶ πρᾶγμα δίκαιον ἐργάσασθαι καὶ σωτήριον, ἀναπαύσαι τινα τῶν ἐχόντων αἰώνιον σκηνὴν παρὰ τῷ πατρὶ.

Ὅσα πρῶτον μὲν ὡς οὐκ ἀπαιτεῖσθαι σε κεκέλευκεν οὐδὲ ἐνοχλεῖσθαι περιμένειν, ἀλλὰ αὐτὸν ζητεῖν τοὺς εὖ πεισομένους ἀξίους τε ὄντας τοῦ σωτήριου μαθητάς. καλὸς μὲν οὖν καὶ ὁ τοῦ ἀποστόλου λόγος· ἐλατὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός, χαίροντα τῷ διδόναι καὶ μὴ φειδόμενος ἐπιούρει. ἵνα μὴ οὕτως καὶ θεοῖσι, διὰ γογγυσμῶν καὶ διακρίσεως καὶ λύπης [καὶ] κοιωνοῦντα, ὅπερ ἐστὶν εὐεργεσία

4—6 vgl. Matth. 25, 41—45 6 f vgl. Matth. 10, 40; Luk. 10, 16 8 vgl. z. B. Mark. 10, 24 (τέκνα); Joh. 21, 5 (παῖδα); Matth. 11, 25 (νήπια); Luk. 12, 4; Joh. 15, 14 f (φίλοι) 9—12 Matth. 18, 10 12 f Luk. 12, 32 14—16 vgl. Matth. 11, 11; Luk. 7, 28 16—19 Matth. 10, 41 f 20 f Luk. 16, 9 30 II Kor. 9, 7 31 vgl. II Kor. 9, 6

21 ἐκλίπῃ (wie S. 168, 5) St ἐκλίπῃτε S 28 εὖ] οὐ S; doch am Rand: ἵσως εὖ S² 29 τε] γε Ma 31 φειδόμενος Segaar aus II Kor. φειδόμενον ὡς S 32 [καὶ] Segaar

καθαρόα. χορίτων δ' ἐστὶ τοῦτον ὁ τοῦ κείνου λαλιγμένος ἐν ἀλλοῖο 9
 χωρίοι· περὶ τῶ αἰτοῦντι σε δίδου· θεοῦ γὰρ ὄντως ἡ τοιαύτη
 φιλοδοξία. οὕτως δὲ ὁ λόγος ἐπὶ ἅπασάν ἐστὶ θεότητα, μηδὲ
 αἰτεῖσθαι περιμένειν, ἀλλ' αὐτὸν ἀναζητεῖν, ὅτι αἴτιος τῶ παθῶν.
 5 ἔπειτα τηλιζοῦτον μισθὸν ὀρίσει τῆς ζωωνίας, αἰώνιοι σζητήρ. ὃ 32, 1
 καλῆς ἐμπορίας, ὃ θείας ἀγορᾶς· ὠνεῖται χορημάτων τι ἀγοράσιον,
 καὶ δούε τὰ διολλόμενα τοῦ κόσμου μονήν τοῦτων αἰώνιοι ἐν οὐρα-
 νοῖς ἀντιλαμβάνει, πλεῦσον ἐπὶ ταύτην, ἂν σοφρονη· τὴν περιήρη- 2
 ριν, ὃ πλούσιε, καὶν δέη, περιέλθε γῆν ὄλην, μὴ γείση κινδύειον καὶ
 10 πόνων, ἴν' ἐνταῦθα βασιλείαν οὐράνιον ἀγοράσης, τί σε λίθοι δια- 3
 φανείς καὶ σμάραγδοι τοσοῦτον ἐνφραίνουσι καὶ οἰκία, τροφή πρὸς
 ἢ χρόνον παίγνιον ἢ σεισμοῦ πάροργον ἢ ὑβρίσμα τρώειον; ἐπιθή- 4
 μησον ἐν οὐρανοῖς οἰκῆσαι καὶ βασιλεῦσαι μετὰ θεοῦ, ταύτην σοὶ τὴν
 βασιλείαν ἀνθρωπος δώσει θεὸν ἀπομιμούμενος· ἐνταῦθα μικρὰ
 15 λαβὼν ἐκεῖ δι' ὅλων αἰώνων σένοικόν σε ποιήσεται, ἰκέτερον ἴνα 5
 λάβῃ· σπεῦσον, ἀγωνίασον, φοβήθητι μή σε ἀτιμάσῃ· οὐ γὰρ κερ- 954 P
 λεύσαι λαβεῖν, ἀλλὰ σὺ παρασχέιν, οὐ μὴν οὐδ' εἶπεν ὁ κείριος· 6
 -δός· ἢ >παράσχε· ἢ >ενεργέτησον· ἢ >βοήθησον· >γίλον· δὲ ποιήσαι·
 ὁ δὲ φίλος οὐκ ἐκ μῆς δόσεως γίνεται, ἀλλ' ἐξ ὄλης ἀναπαύσεως καὶ
 20 σενουσίας μαροῦς· οὔτε γὰρ ἡ πίστις οὔτε ἡ ἀγάπη οὔτε ἡ κερτερία
 μῆς ἡμέρας, ἀλλ' > ὀπομείνας εἰς τέλος, οὕτως σωθήσεται·.

Πῶς οὖν ὁ ἀνθρωπος ταῦτα δίδωσιν; ὅτι διὰ τὴν ἐξείριον τιμὴν 33, 1
 καὶ ἐννοιαν καὶ οἰκειώσιν ὁ κείριος δίδωσι· >δῶσω γὰρ σὺ μόνον τοῖς
 φίλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις τῶν φίλων· καὶ τίς οὐτός ἐστιν ὁ 2
 25 φίλος τοῦ θεοῦ; σὺ μὲν μὴ κρινε, τίς ἀξίος καὶ τίς ἀνάξιος· ἐνδέχεται
 γὰρ σε διαμαρτεῖν περὶ τὴν δόξαν· ὡς ἐν ἀμφιβόλω δὲ τῆς ἀγροίας
 ἀμεινον καὶ τοὺς ἀναξίους εὔ ποιεῖν διὰ τοὺς ἀξίους ἢ φυλασσόμενον·

2 Luk. 6, 30 9 vgl. Matth. 23, 15 11 zu τροφή πρὸς vgl. Porph. ad
 Marc. 19 p. 204, 4 Nauck 12 zu χρόνον παίγνιον vgl. Gregor v. Naz. Orat. 37, 11
 (Migne S. Gr. 36 Col. 296) χρόνον καὶ νόσον παίγνιον (von der Schönheit)
 18 vgl. Luk. 16, 9 21 Matth. 10, 22 23 f unbekanntes Herrenwort? vgl. Jü-
 licher ThLz 19 (1894) Nr. 1 24—S. 182, 6 καὶ τίς — δυναμένων παρὰ τῶ θεῶ
 Sacr. Par. 292 Holl

1 καθαρόα Segaar καθά S 3 φιλοδοξία Segaar φιλοδοξεία S 4 αὐτὸν
 Ma, Wendland αὐτός S 6 ὠνεῖται (εἶτ in Ras.) S¹ 9 γῆν Combefis τὴν S
 11 οἰκία Combefis οἰκεία S 16 σπεῦσον V² am Rand σπεῖσον S 17 σὺ Ma
 σὲ S 19 ἀναπαύσεως ἀναπληρώσεως Ma; vgl. aber S. 180, 25 20 οὔτε¹ St
 οὐδὲ S οὔτε^{2, 3} οὐδὲ Fell 23 δώσει Barnard 24 ἐστιν + εἴποις ἂν Sacr.
 Par. ὁ < Sacr. Par. 25 καὶ in ἢ corr. S² ἀνάξιος] οὐκ ἀξίος Sacr. Par.
 ἐνδέχεται + μὲν Sacr. Par. 26 διαμαρτάνειν Sacr. Par. ἀγροίας] γνώμης
 Segaar 27 τοῖς ἀναξίους Sacr. Par.

τοὺς ἴσσοι ἀγαθοὺς μηδὲ τοῖς σπονδαίοις περιπεσεῖν. ἐκ μὲν γὰρ 3
 τοῦ φείδεσθαι καὶ προσποιεῖσθαι δοκιμάζειν τοὺς εὐλόγους ἢ μὴ
 τευξομένους ἐνδέχεται σε καὶ θεοφιλῶν ἀμεληθεῖαι τινων, οὗ τὸ ἐπι-
 τίμιον κόλασις ἔμπυρος αἰώνιος· ἐκ δὲ τοῦ προΐεσθαι πᾶσιν ἐξῆς
 5 τοῖς ζηρῶσιν ἀνάγκη πάντως εὐρεῖν τινα καὶ τῶν σῶσαι παρὰ θεῶ
 δυναμένων. »μὴ κρῖνε τοῖνον, »ἵνα μὴ κριθῆς· ὃ μέτρον μετρεῖς, 4
 τούτῳ καὶ ἀντιμετρηθήσεται σοι· μέτρον καλόν, πεπιεσμένον καὶ
 σεσαλευμένον, ὑπερεκχυρόμενον, ἀποδοθήσεται σοι.« πᾶσιν ἀνοιξοῦν 5
 τὰ σπλάγγνα τοῖς τοῦ θεοῦ μαθηταῖς ἀπογεγραμμένοις, μὴ πρὸς
 10 σῶμα ἀπιδῶν ὑπερόπτως, μὴ πρὸς ἡλικίαν ἀμελῶς διατεθείς, μηδ'
 εἴ τις ἀκτῆμων ἢ δυσείμων ἢ δυσειδῆς ἢ ἀσθενῆς φαίνεται, πρὸς
 τοῦτο τῇ ψυχῇ δυσχεράνης καὶ ἀποστραφῆς. σχῆμα τοῦτ' ἔστιν 6
 ἕξωθεν ἡμῖν περιβεβλημένον τῆς εἰς κόσμον παρόδου προφάσει, ἵν'
 15 κρυπτός ἐνοικεῖ ὁ πατήρ καὶ ὁ τούτου παῖς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανῶν
 καὶ μεθ' ἡμῶν ἀναστήσῃ.

Τοῦτο τὸ σχῆμα τὸ βλεπόμενον ἐξαπατᾷ τὸν θάνατον καὶ τὸν 34, 1
 διάβολον· ὁ γὰρ ἐντὸς πλοῦτος καὶ τὸ κάλλος αὐτοῖς ἀθέατός ἐστι·
 καὶ μαίρονται περὶ τὸ σαρκίον, οὗ καταφρονοῦσιν ὡς ἀσθενοῦς, τῶν
 20 ἔνδον ὄντες τυφλοὶ κτημάτων, οὐκ ἐπιστάμενοι πηλίζον τινὰ »θη-
 σανρὸν ἐν ὄστρακινῳ σκευεῖ« βαστάζομεν, δυνάμει θεοῦ πατρὸς καὶ
 αἵματι θεοῦ παιδὸς καὶ δρόσῳ πνεύματος ἁγίου περιτετειχισμένοι.
 ἀλλὰ σύ γε μὴ ἐξαπατηθῆς, ὁ γεγευμένος ἀληθείας καὶ κατηξιωμένος 2
 τῆς μεγάλης λυτρούσεως, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις
 25 σεαυτῷ κατάλεξον στρατὸν ἄοπλον, ἀπόλεμον, ἀναίμακτον, ἀόρητον,
 ἀμίαντον. γήρονας | θεοσεβίαις, ὀργαστοῦς θεοφιλεῖς, χήρας προύτητι 955 P
 ὀπλισμέναις, ἀρθοῖς ἀγάπῃ κεκοσμημένους, τοιοῦτους κτῆσαι τῷ σῶ 3
 πλοῦτῳ καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ δουρηθῶντες, ὧν στρατηγὴ θεός.
 δι' οὗς καὶ νῦν βαπτισομένη κρυφίξεται, μόναις ἁγίων εὐχαῖς κυβερ-
 30 νομένη. καὶ νόσος ἀκμάζουσα δεμάζεται, χειρῶν ἐπιβολαῖς διοικουμένη.

6 f Matth. 7, 1 f 7 f Luk. 6, 38 14 f vgl. Joh. 14, 23 15 f vgl. Polykarp
 Ad Phil. 9, 2 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα καὶ δι' ἡμῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀναστάντα
 20 f vgl. II Kor. 4, 7 22 zu δρόσῳ vgl. S. 186, 11; Hymn. auf Christus v. 51;
 Ign. Ep. ad Magn. 14 (δροσισθήναι) 24—28 τὸ ἐναντίον — θεός Sacr. Par.
 293 Holl

1 f ἐκ — τοῦ] ἐν — τῷ Sacr. Par. 2 δοκιμάζειν corr. aus δοκιμάζεσθαι S¹
 3 τινων Sacr. Par. τιμῶν S (doch μ viell. aus ν corr.) 4 προΐεσθαι Sacr. Par.
 προσίεσθαι S 5 f δυναμένων παρὰ τῷ θεῷ ~ Sacr. Par. 7 τοῦτο V τοῦτο S
 13 προφάσει Wi πρόφασις S 15 ὁ ~ vor πατήρ St ~ vor κρυπτός S
 16 μεθ' ἡμῶν] δι' ἡμῶν Segaar 19 οὐ V οὐ S 23 (τῆς) ἀληθείας Fell
 24 τὸ Sacr. Par. M τὸν S Sacr. Par. OAPHR 28 ὁ θεός Sacr. Par.

καὶ προσβολὴ ληστῶν ἀφοπλίζεται, εὐχαῖς εὐσεβέσι συνλεγόμενη, καὶ δαιμόνων βία θραύεται προστάγμασι συντόνοις ἐλεγχόμενη.

Ἐνεργοὶ οὗτοι πάντες [οἱ] στρατιῶται καὶ φύλακες βέβαιοι, οὐδεὶς 35, 1
 ἀργός, οὐδεὶς ἀχρεῖος. ὁ μὲν ἐξαιτήσασθαι σε δύναται παρὰ θεοῦ.
 5 ὁ δὲ παραμυθῆσασθαι κάμνοντα, ὁ δὲ διακρῦσαι καὶ στενάξει συμπα-
 θῶς ὑπὲρ σοῦ πρὸς τὸν κύριον τῶν ὅλων, ὁ δὲ διδάξει τι τῶν πρὸς
 τὴν σωτηρίαν χρησίμων. ὁ δὲ νοουθετησεί μετὰ περρησίας. ὁ δὲ συμ-
 βουλεύσει μετ' εὐνοίας. πάντες δὲ φιλεῖν ἀληθῶς. ἀδόλιγος. ἐφόβος.
 ἀνεποκρίτως. ἀκολοκεύτως. ἀπλάτως. ὃ γλυκαίνει θεραπεύει φιλοῦν- 2
 10 τῶν, ὃ μακάριοι διακονοῦνται θεορρύντων. ὃ πίστις εὐλιζουμένη θεῶν
 μόνον δεδιότων, ὃ λόγων ἀλήθεια παρὰ τοῖς ψεύσεσθαι μὴ δυνα-
 μένοις. ὃ κάλλος ἔργων παρὰ τοῖς θεῶ διακονεῖν πεπεισμένοις. πί-
 θειν θεῶν, ἀρέσκων θεῶν· οὐ σαρκὸς τῆς σῆς ἀπτεσθαι δοκοῦσιν.
 ἀλλὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἕκαστος, οὐκ ἀδελφῶ λαλεῖν, ἀλλὰ τῶ βασι-
 15 λεί τῶν αἰώνων ἐν σοὶ κατοικοῦντι.

Πάντες οὖν οἱ πιστοὶ καλοὶ καὶ θεοπροπεεῖς καὶ τῆς προσηγορίας 36, 1
 ἄξιοι, ἦν ὅσπερ διάδημα περικίενται. οὐ μὴν ἀλλ' εἰσὶν ἤδη τινὲς
 καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἐκλεκτότεροι, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον <ἦ> ἦττον
 ἐπίσημοι. τρόπον τινὰ ἐκ τοῦ κλύθου τοῦ κόσμου νεολοκοῦντες
 20 ἑαυτοὺς καὶ ἐπαράγοντες ἐπ' ἀσφαλές. οὐ βουλόμενοι δοσεῖν ἄγνοι-
 αὶν εἶπη τις, αἰσχρνομένοι. ἐν βέθει γνώμης ἀποκρούοντες τὰ
 ἀνεκλάλητα μυστήρια. καὶ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν ὑπερηφανοῦντες ἐν
 κόσμῳ βλέπεσθαι, οὗς ὁ λόγος ὁφῶς τοῦ κόσμου καὶ ἄλλας τῆς
 25 γῆς καλεῖ. τοῦτ' ἐστὶ τὸ σπέρμα, εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις θεοῦ, καὶ 2
 25 τέκνον αὐτοῦ γνήσιον καὶ κληρονόμον, ὅσπερ ἐπὶ τινα ξενιτείαν
 ἐνταῦθα πεμπόμενον ὑπὸ μεγάλης οἰκονομίας καὶ ἀναλογίας τοῦ
 πατρὸς· δι' ὃ καὶ τὰ γαστρά καὶ τὰ ἄσπερῃ τοῦ κόσμου δεδιμωγόγη- 3
 30 ται, τὰ μὲν εἰς δουλείαν, τὰ δὲ εἰς ἄσκησιν, τὰ δὲ εἰς μάθησιν αὐτῶ.
 καὶ πάντα, μέχρις ἂν ἐνταῦθα τὸ σπέρμα μένη, συνέχεται, καὶ συν-
 30 αχθέντος αὐτοῦ πάντα τάχιστα λυθῆσεται. |

Τί γὰρ ἔτι δεῖ; θεῶ τὰ τῆς ἀγάπης μυστήρια, καὶ τότε ἐποπτεύ- 956 P 37, 1
 σεῖς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ὃν ὁ μονογενὴς θεὸς μόνος ἐξηγήσατο.

14f vgl. I Tim. 1, 17 17 f vgl. Strom. VI 107, 2 23f vgl. Matth. 5, 14, 13
 24 vgl. Gen. 1, 26; Strom. II 97, 1 25 zu τέκνον γνήσιον vgl. I Tim. 1, 2;
 Tit. 1, 4 zu τέκνον . . . καὶ κληρονόμον vgl. Röm. 8, 17 29f vgl. Exc. ex
 Theod. 26, 3 mit Anm. 30 vgl. viell. II Petr. 3, 10 32 vgl. Joh. 1, 18

3 Ἐνεργοὶ St, Schw ἐν ἔργοις S ἐνεργεῖς Böhl [οἱ] Schw 12 θεῶ] ἐν
 τῶ σοὶ Schw 18 <ἦ> Segaar 22 αὐτῶν S 26 ἀναλογίας ἀναγωγῆς Ma
 27 ὁ Schw οὐ S 30 πάντα Schw ταῦτα S 31 δεῖ; θεῶ Segaar δεῖ θεῶ (=
 θεῶ) S (w. e. sch. corr. aus δεῖθε)

ἔστι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἀγάπη καὶ δι' ἀγάπην ἡμῖν ἐθεάθη. καὶ 2
 τὸ μὲν ἄρρητον αὐτοῦ πατὴρ, τὸ δὲ εἰς ἡμᾶς συμπαθὲς γέγονε μήτηρ.
 ἀγαπήσας ὁ πατὴρ ἐθελώνθη, καὶ τούτου μέγα σημεῖον ὃν αὐτὸς 3
 ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ· καὶ ὁ τεχθεὶς ἐξ ἀγάπης καρπὸς ἀγάπης. διὰ 3
 τοῦτο καὶ αὐτὸς κατηῆλθε, διὰ τοῦτο ἄνθρωπον ἐνέδου, διὰ τοῦτο τὰ
 ἀνθρώπων ἐκὼν ἔπαθεν, ἵνα πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν οὐκ 4
 ἠγάπησε μετρηθεὶς ἡμᾶς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἀντιμετρούσῃ. καὶ 4
 μέλλων σπένδεσθαι καὶ λύτρον ἑαυτὸν ἐπιδιδούς καινὴν ἡμῖν δια-
 θήκην καταλιμπάνει· ἀγάπην ὑμῖν δίδωμι τὴν ἐμὴν.^α τίς δὲ ἐστίν 10
 αὕτη καὶ πόσι; ὑπὲρ ἡμῶν ἐκάστου κατέθηκε τὴν ψυχὴν τὴν ἀντα-
 ξίαν τῶν ὄλων· ταύτην ἡμᾶς ὑπὲρ ἀλλήλων ἀνταπαιτεῖ. εἰ δὲ τὰς 5
 ψυχὰς ὀφείλομεν τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τοιαύτην τὴν συνθήκην πρὸς
 τὸν σωτήρα ἀνωμολογήμεθα, ἔτι τὰ τοῦ κόσμου, τὰ πτωχὰ καὶ
 15 ἀλλότρια καὶ παραρρέοντα, καθείρομεν ταμιευόμενοι; ἀλλήλων ἀπο-
 κλείσομεν, ἂ μετὰ μικρὸν ἔξει τὸ πῦρ; θεῖος γε καὶ ἐπιπρόως ὁ Ἰω- 6
 ἄννης· ὁ μὴ φιλῶν^α φησὶ· τὸν ἀδελφὸν ἀνθρωποκτόνος ἐστί,^β
 σπέρμα τοῦ Κάιν, θρόμμα τοῦ διαβόλου, θεοῦ σπλάγγνον οὐκ ἔχει.
 ἐλπὶδα κραιπτόνων οὐκ ἔχει, ἀσπορός ἐστίν, ἀγονός ἐστίν, οὐκ ἐστὶ
 20 κλήμα τῆς αἰῆς ζωῆς ὑπερουρανίας ἀμπέλου, ἐκκόπτεται, τὸ πῦρ
 ἄθρονον ἀναμένει.

Σὺ δὲ μάθε τὴν «καθ'» ὑπερβολὴν ὁδόν^α, ἣν δείκνυσσι Παῦλος 38, 1
 ἐπὶ σωτηρίαν· ἢ ἀγάπη τὰ ἑαυτῆς οὐ ζητεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν
 ἐκκέρχται· περὶ τοῦτον ἐπιτόηται, περὶ τοῦτον σωφρόνως μαίνεται.
 ἀγάπη καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν· ἢ τελεία ἀγάπη ἐκβάλλει τὸν 2
 φόβον· οὐ περιπερεύεται, οὐ φρυσιοῦται, οὐκ ἐπιχαίρει τῇ ἀδικίᾳ, συγ-
 25 χαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει,
 πάντα ὑπομένει. ἢ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, προφητεῖαι καταργοῦν-
 ται, γλώσσαι παύονται, ἴασεις ἐπὶ γῆς καταλείπονται. μένει δὲ τὰ
 τρία ταῦτα, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μεζῶν δὲ ἐν τούτοις ἢ ἀγάπη.^α
 30 καὶ δικαίως· πίστις μὲν γὰρ ἀπέρχεται, ὅταν αὐτοψία πεισθῶμεν 3

1 vgl. I Joh. 4, 8. 16 2 f vgl. Synes. Hymn. II 63f σὺ πατὴρ, σὺ δ' ἐσοὶ
 μήτηρ. σὺ δ' ἄρρητ, σὺ δὲ θῆλυς. 6 f vgl. z. B. Joh. 13, 1 8 vgl. II Tim.
 4, 6 9 vgl. Joh. 14, 27 u. 13, 34 11 vgl. Joh. 15, 13 16 I Joh. 3, 15
 19 f vgl. Joh. 15, 5 f 21 I Kor. 12, 31 22 I Kor. 13, 5 24 I Petr. 4, 8
 24 f I Joh. 4, 18 25—29 I Kor. 13, 4. 6—8. 13

1 ἐθεάθη (vgl. Strom. V 16, 5 ὅταν ὁ λόγος σὰρξ γένηται, ἵνα καὶ θεαθῆ) Lindner
 ἐθελώνθη S ἐθελώνθη Fell ἀνεκράθη Valckenaer zu Eurip. Hippol. v. 253
 ἐμνάθη R. Unger, Sinis p. 163⁶⁵ 2 (ἀόρατον καὶ) ἄρρητον Segaar aus Strom.
 V 81, 3 4 αὐτοῦ S 10 κατέθηκε Segaar καθῆκε S 15 ἐπιπρόως Lindner
 ἐπιπρόως S 21 (καθ') Combefis aus I Kor.

ἰδόντες θεόν. καὶ ἐλπὶς ἀφανίζεται τῶν ἐλπισθέντων ἀποδοθέντων.
 ἀγάπη δὲ εἰς πλήρωμα συνέροχεται καὶ μᾶλλον αὐξεται τῶν τελείων
 παραδοθέντων. ἐὰν ταύτην ἐμβάληται τις τῇ ψυχῇ, δύναται, καὶ 4
 ἐν ἁμαρτήμασιν ἢ γεγεννημένος, καὶ πολλὰ τῶν κεκωλυμένων
 5 εἰργασμένος, αὐξήσας τὴν ἀγάπην καὶ μετάνοιαν καθαρὰν λαβὼν
 ἀναμαχέσασθαι τὰ ἐπταισμένα. | μηδὲ γὰρ τοῦτο εἰς ἀπόγνωσίν σοι 57 P 5
 καὶ ἀπόνοιαν καταλείψθω, εἰ καὶ τὸν πλούσιον μάθοις ὅστις ἐστίν
 ὁ χώραν ἐν οὐρανοῖς οὐκ ἔχων καὶ τίνα τρόπον τοῖς οὐδοι χρώμενος 39, 1
 ἂν τις τό τε ἐπίρροτον τοῦ πλούτου καὶ χαλεπὸν εἰς ζοὴν δια-
 10 φύγοι καὶ δύναιτο τῶν αἰώνιων [τῶν] ἀγαθῶν ἐπαύρασθαι, εἴη δὲ
 τετυχηκῶς ἢ δι' ἄγνοιαν ἢ δι' ἀσθένειαν ἢ περιστάσιν ἀκούσιον
 μετὰ τὴν σφραγίδα καὶ τὴν λύτρωσιν περιπέτης τισιν ἁμαρτήμασιν
 ἢ παραπτώμασιν, ὡς ἔπηνηρέχθαι τέλειον. ὅτι οὗτος κατεψήγισται
 παντάπασιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. παντὶ γὰρ τῷ μετ' ἀληθείας ἐξ ὄλης 2
 15 τῆς καρδίας ἐπιστρέψαντι πρὸς τὸν θεὸν ἀνεόργασιν αἱ θύραι καὶ
 δέχεται τρισάξιμος πατήρ υἱὸν ἀληθῶς μετανοῦντα· ἢ δ' ἀληθινῇ
 μετάνοια τὸ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς ἔνοχον εἶναι, ἀλλὰ ἄρδην ἐκρίζωσαι
 τῆς ψυχῆς ἐφ' οἷς ἑαυτοῦ κατέγνω θάνατον ἁμαρτήμασιν· τούτων
 γὰρ ἀναιρεθέντων αὐθις εἰς σὲ θεὸς εἰσοικισθήσεται. μεγάλην γὰρ 3
 20 φησι καὶ ἀνυπέροβλητον εἶναι χαρὰν καὶ ἔορτὴν ἐν οὐρανοῖς τῷ πατρὶ
 καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐνός ἁμαρτολοῦ ἐπιστρέψαντος καὶ μετανοήσαντος.
 διὸ καὶ κέκραγεν· »ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν· οὐ βούλομαι τὸν 4
 θάνατον τοῦ ἁμαρτολοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν· καὶ ὅσιν αἱ ἁμαρτίαι
 ἕμων ὡς φοινικοῦν ἔριον, ὡς χιόνα λευκανῶ. καὶ μελάντερον τοῦ
 25 σκότους, ὡς ἔριον λευκὸν ἐκρίψας ποιήσω.« θεῷ γὰρ μόνῳ δυνατὸν 5
 ἄφειδιν ἁμαρτιῶν παρασχέσθαι καὶ μὴ λογίσασθαι παραπτώματα.
 ὅπου γε καὶ ἡμῖν παρακελεύεται τῆς ἡμέρας ἐκάστης ὁ κύριος ἀφιέναι .

2 vgl. Exc. ex Theod. 26, 3 3 f vgl. Joh. 9, 34 6—16 vgl. Strom. II
 57, 1 16 vgl. Luk. 15, 23 f 16—18 ἡ ἀληθινὴ — ἁμαρτήμασιν Sacr. Par.
 294 Holl; Antonius Melissa p. 22 Gesner 19—21 vgl. Luk. 15, 7. 10 22 Hos.
 6, 6; Matth. 9, 13; 12, 7 22 f Ezech. 18, 23 23—25 Jes. 1, 18 25—S. 186, S
 vgl. Herm. Sim. V 7, 3 f περὶ τῶν προτέρων ἀγνοημάτων τῷ θεῷ μόνῳ
 δυνατὸν ἴσασιν δοῦναι· αὐτοῦ γὰρ εἶμι πάσα ἐξουσία. ἀλλὰ νῦν φύλασσε σεαυτὸν,
 καὶ ὁ κύριος ὁ παντοκράτωρ, πολὺσπλαγχνος ὢν, περὶ τῶν προτέρων ἀγνοη-
 μάτων ἴσασιν δώσει. 25 f vgl. Mark. 2, 7; Luk. 5, 21 27 f vgl. Luk. 17, 3 f

5 ἀσκήσας] ἀσκήσας Segaar <ἀνα>λαβὼν Segaar 6 μηδὲ Di μήτε S
 7 καὶ τὸν] τὸν μὲν St 9 ἐπίρροτον (vgl. Philostr. p. 303) Segaar ἐπιρροεῖ
 τὸν S 10 αἰώνιων [τῶν] Ghisler αἰώνων τῶν S εἴη δὲ] εἰ ἦν δὲ Barnard
 ἐὰν δὲ Wi 12 περιπέση Wendland, Wi 13 ἔπηνηρέχθαι Segaar ἐπηνη-
 réχθαι S <ὅτι> St <οὐδὲ> Ma, Wi οὗτος <οὐ> Ghisler 17 εἶναι] εἰρεθῆναι Sacr.
 Par. Ant. ἀλλ' Sacr. Par. Ant. 19 ἀναιρεθόντων S 24 μελάντερον S

τοῖς ἀδελφοῖς μετανοοῦσιν. εἰ δὲ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες ἴσμεν ἀγαθὰ 6
 δόματα δίδοναι, πόσῳ μᾶλλον »ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρισμῶν«. ὁ ἀγαθὸς
 πατὴρ »πάσης παρακλήσεως«, ὁ πολὺπλαγχνος καὶ πολυέλεος πέφνε
 μακροθυμεῖν τοὺς ἐπιστρέφοντας περιμένει· ἐπιστρέφαι δὲ ἔστιν
 5 ὄντως ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ παύσασθαι καὶ μηκέτι βλέπειν εἰς
 τὰ ὀπίσω.

Τῶν μὲν οὖν προγεγενημένων θεὸς δίδωσιν ἄφεσιν, τῶν δὲ ἐπιόν- 40, 1
 των αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτῶν. καὶ τοῦτ' ἔστι μεταγνώαι τὸ καταγνώ-
 ναι τῶν παροχημένων καὶ ἀτήσεσθαι τούτων ἀμνηστίαν παρὰ πετρώ-
 10 ὄς μόνος τῶν ἁπάντων οἷός τε ἔστιν ἄπρακτα ποιῆσαι τὰ πεπρα-
 γμῆνα ἑλέσθαι τῷ παρ' αὐτοῦ καὶ δροσῶν πνεύματος ἀπαλείφας τὰ
 προημαρτημένα. »ἔφ' οἷς γὰρ ἂν εὐρὼ ὑμᾶς«, φησὶν, »ἐπὶ τούτοις 2
 καὶ κρινῶ« καὶ παρ' ἕκαστα βοᾷ τὸ τέλος πάντων· ὥστε καὶ τῷ 3
 τὰ μέγιστα εὖ πεπειρηκότες <κατὰ> τὸν βίον, ἐπὶ δὲ τοῦ τέλους ἐξο-
 15 κείλονται πρὸς κακίαν, ἀνόητοι πάντες οἱ πρόσθεν πόνοι, ἐπὶ τῆς
 καταστροφῆς τοῦ δράματος ἐξάθλων γενομένων. τῷ τε χειρὸν | καὶ 958 P
 ἐπισπευρομένως βιάσασθαι πρότερον ἔστιν ὕστερον μετανοήσαντι πολλοῦ
 χρόνον πολιτείαν πονηρὰν ἐκρινεῖσθαι τῷ μετὰ τὴν μετάνοιαν χρόνον·
 ἀκαθαρσίας δὲ δεῖ πολλῆς. ὥστε τοῖς μαζοῦ νόσῳ πεπονηκόσι σῶμασι 4
 20 διαίτης χάρις καὶ προσοχῆς πλείονος, ὁ κλέπτῃς, ἄγειν βούλει 5
 λαβεῖν; μηκέτι κλέπτε· ὁ μοιχεύσας, μηκέτι πυροῦσθω· ὁ πορνεύσας,

1 f vgl. Matth. 7, 11; Luk. 11, 13 2 f II Kor. 1, 3 3 zu πολὺπλαγχνος
 vgl. viell. Jak. 5, 11 4—6 ἐπιστρέφαι ὄντως ἔστιν ἀπὸ — ὀπίσω Sacr. Par. 295
 Holl 5 f vgl. Luk. 9, 62 7 f vgl. Ecl. proph. 15, 2 12—20 ἔφ' οἷς ἂν —
 πλείονος u. S. 187, 4—7 ἔστιν μὲν — κατορθοῦται Sacr. Par. 296 f Holl; beides
 auch in Cod. Barocc. 26 im Anschluß an ein Hippolytfragment (daher abgedruckt
 von Bunsen, Anal. Antenic. I p. 401f und Lagarde, Hippolyti Romani quae feruntur
 omnia graece p. 73, 4—15); vgl. Overbeck, Specimen quaest. Hipp. p. 5; Harnack,
 Gesch. d. althristl. Lit. I S. 622 f 12 f vgl. S. 170, 19f u. Resch, Agrapha² Nr. 76
 S. 162 u. 322; Ropes, Sprüche Jesu S. 137 ff 13—18 vgl. Ezech. 18, 21—24
 15 vgl. Weish. Sal. 3, 11 20 f vgl. Ephes. 4, 28 21 zu πυροῦσθω vgl.
 I Kor. 7, 9

3 πολυέλεος <ὄς> Barnard 4 ἐπιστρέφοντες S περιμένει(ν) Ghisler
 5 (τὸ) ὄντως Segaar ἀμαρτιῶν Sacr. Par. τὸ Sacr. Par. τῷ S [τῷ] Segaar
 11 αὐτοῦ S 12 φησὶν < Sacr. Par. Bar. 13 παρ' ἑκάστου βίου τὸ τέλος ἀπαι-
 τῶν Bunsen παρ' ἐμοὶ καταβοῆ τὸ τέλος πάντων Schw. doeh vgl. zu παρ' ἑκάστου
 Paed. III 34, 3; Strom. II 110, 2; 131, 3; III 38, 4) 14 <κατὰ> (wie Segaar) aus
 Sacr. Par. M² ἐπὶ λήξαντος Sacr. Par. PM Bar. τῷ τίλει Sacr. Par. M
 15 ἀνόητοι (wie Ghisler) Sacr. Par.¹ ἀνόητοι S Sacr. Par.² Bar. πάντες < Sacr.
 Par. PM Bar. 15 f τῇ καταστροφῇ Sacr. Par. Bar. 17 ἔστιν < Sacr. Par.
 OA 19 δεῖται Sacr. Par. Bar.

λοιπὸν ἀγνεύτω ὁ ἀρπάσας· ἐποδίδον καὶ προσεποδίδον· ὁ πνευ-
 μάτους, ἀλήθειαν ἀσκησον· ὁ ἐπίορκος, μηκέτι ὄμνε· καὶ τὰ ἄλλα
 πάθη σύντεμε, ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, λύπην, φόβον, ἵνα εὐρεθῆς ἐπὶ τῆς
 ἐξόδου πρὸς τὸν ἀντίδικον ἐνταῦθα διαλελυῖσθαι φθάσων. ἔστιν μὲν 6
 5 οὖν ἀδύνατον ἴσως ἀθρόως ἀποκόψαι πάθη σύντροφα, ἀλλὰ μετὰ
 θεοῦ δυνάμεως καὶ ἀνθρωπείας ἰκεσίας καὶ ἀδελφῶν βοηθείας καὶ
 εἰλιζοινοῦς μετανοίας καὶ συνεχοῦς μελέτης κατορθοῦται.

Διὸ δεῖ πάντως σε τὸν σοβαρὸν καὶ δυνατὸν καὶ πλούσιον 11. 1
 ἐπιτιθήσασθαι ἐαυτῷ τινα ἄνθρωπον θεοῦ καθάπερ ἀλείπτην καὶ
 10 κυβερνήτην. αἰδοῦ κἂν ἕνα, φοβοῦ κἂν ἕνα, μελέτησον ἀκοῦειν κἂν
 ἑνὸς παρησιαζομένον καὶ στύφοντος ἅμα καὶ θεραπεύοντος. οὐδὲ 2
 γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς συμφέρει τὸν αἰεὶ χρόνον ἀκολάστοις μένειν, ἀλλὰ
 καὶ δακρῦσαι καὶ δηχθῆναι ποτε ὑπὲρ τῆς ὑγείας τῆς πλείονος. οὕτω 3
 καὶ ψυχῇ διηνεχοῦς ἡδονῆς οὐδὲν ὀλεθριώτερον· ἀποτυφλοῦται γὰρ
 15 ἀπὸ τῆς τήξεως, ἐὰν ἀκίνητος τῷ παρησιαζομένῳ διαμείνῃ λόγῳ.
 τοῦτον καὶ ὀργισθέντα φοβήθητι, καὶ στενάξαντα † λυπήθητι, καὶ 4
 ὀργὴν παύοντα αἰδέσθητι, καὶ κόλασιν παραιτούμενον φθάσον.
 οὕτως ὑπὲρ σοῦ πολλὰς νύκτας ἀγρυπνησάτω, πρεσβεύων ὑπὲρ 5
 σοῦ πρὸς θεὸν καὶ λιτανείαις συνήθεισι μαγεύων τὸν πατέρα·
 20 οὗ γὰρ ἀντέχει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα δεομένοις. δέησεται 6
 δὲ καθαρῶς ὑπὸ σοῦ προτιμώμενος ὡς ἄγγελος τοῦ θεοῦ καὶ μηδὲν
 ὑπὸ σοῦ λυπούμενος, ἀλλ' ὑπὲρ σοῦ. τοῦτό ἐστι μετάνοια ἀνυπόκρι-
 τος. » θεὸς οὐ μνηστηρίζεται οὐδὲ προσέχει κενοῖς ὄψμασι· μόνος γὰρ 7
 ἀνακρίνει μυελοὺς καὶ νεφροὺς καρδίας καὶ τῶν ἐν πυρὶ κατακοῦει
 25 καὶ τῶν ἐν κοιλίᾳ κήτους ἰκετενόντων ἐξακοῦει καὶ πᾶσιν ἐγγὺς ἐστι
 τοῖς πιστεύουσιν καὶ πόρρω τοῖς ἀθέοις, ἂν μὴ μετανοήσωσιν.

Ἴνα δὲ ἐπιθαρήσῃς, οὕτω μετανόησας ἀληθῶς, ὅτι σοὶ μένει 42. 1

1 zu προσεποδίδον vgl. Luk. 19, 8 4 vgl. Matth. 5, 25; Luk. 12, 58
 16. 18 zu στενάξαντα u. ἀγρυπνησάτω vgl. Hebr. 13, 17 23 Gal. 6, 7 23f vgl.
 Hebr. 4, 12; Jer. 17, 10; Psal. 7, 10; Apok. Joh. 2, 23 24 vgl. Dan. 3
 25 vgl. Jona 2 27—S. 190, 19 ἵνα δὲ — βλεπομένης in vielen HSS des Maxi-
 mus Confessor (= Exc.), vgl. I. Band Einl. S. XLIII f; III. Band Einl. C.

4 φθάσας Ma 5 οὖν < Sacr. Par. Bar. δυνατὸν Sacr. Par. Bar.
 ἴσως] γὰρ ἴσως Sacr. Par. (außer OA) Bar. ἀθρόως] εἰθῆως Sacr. Par. M
 7 κατορθοῦται Sacr. Par. Bar. κατορθοῦνται S 9 ἀλείπτην corr. aus ἀλείπτειν S¹
 16 στενάξαντος λυπήθητι Ma, Wendland στενάξαντα εἰλαβήθητι Segaar
 στενάξαντα δυσωπήθητι Schw 17 κόλασιν V κολάσειν S παραιτούμενον
 Segaar παραιτούμενῳ S 19 μαστεύων Segaar 27 ἐπιθαρήσῃς Exc. ἔτι θαρ-
 ρῆς S 27 f μένει σωτηρίας Exc. μὲν εἰς σωτηρίαν S

σωτηρίας ἐλπὶς ἀξιοχρεως, ἄκουσον μῦθον οὐ μῦθον, ἀλλὰ ὄντα
 λόγον περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου παρεδεδωμένον καὶ μνήμη περὶ- 950 P
 λαρούμενον. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος ἀπὸ τῆς Πέτρου 2
 τῆς νῆσον μετῴθη ἐπὶ τὴν Ἐφεσον. ἐπὶ μὲν παρεκαλούμενος καὶ ἐπὶ
 τὰ πλησιόχουσα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπουσιν καταστήσαν, ὅπου
 δὲ ὅλας ἐκκλησίας ἀρμόσων, ὅπου δὲ κληρον ἕνα γέ τινα κληρώσων
 τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαυομένων. ἐλθὼν οὖν καὶ ἐπὶ τινα 3
 τῶν οὐ μακρὰν πόλεων, ἧς καὶ τοῦνομα λέγουσιν ἔνιοι, καὶ τὰ ἄλλα
 ἀναπαύσας τοὺς ἀδελφούς, ἐπὶ πᾶσι τῶ καθεστῶτι προσβλέψας ἐπι-
 11 σκόπων, νεανίσκον ἰκανὸν τῶ σώματι καὶ τὴν ὄψιν ἀστειον καὶ θερ-
 μὸν τὴν ψυχὴν ἰδὼν, «τοῦτον» ἔφη «σοὶ παρακατατίθεμαι μετὰ
 πάσης σπουδῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος». τοῦ
 δὲ δεχομένου καὶ πάνθ' ἐπισχομένου καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ διετεινάτο
 καὶ διεμαρτύρατο. εἶτα ὁ μὲν ἀπῆρεν ἐπὶ τὴν Ἐφεσον, ὁ δὲ πρεσβύ- 4
 15 τρος ἀναλαβὼν οἴκαδ' τὸν παρεδοθέντα νεανίσκον ἔτρεψε, συνέχειν.
 ἔθαλπε, τὸ τελευταῖον ἐφώτισε καὶ μετὰ τοῦτο ὑψῆκε τῆς πλείονος
 ἐπιμελείας καὶ παραγωγίας. ὡς τὸ τέλειον αὐτῶ γενεακτῆριον ἐπι-
 στήσας, τὴν σφραγίδα τοῦ κυρίου. τῶ δὲ ἀνέσεως πρὸ ὥρας λαβο- 5
 μένω προσσθεῖρονταί τινας ἥλικας ἀργοὶ καὶ ἀπερωγότες, ἐθάδες
 20 κακῶν καὶ πρῶτον μὲν δι' ἐστιάσεων πολυτελῶν αὐτὸν ἐπάγονται.
 εἶτά πον καὶ νύκτωρ ἐπὶ λωποδυσίαν ἐξιόντες συνεπάγονται, εἶτά τι

1—S. 190, 19 ἄκουσον — βλεπομένης Eus. H. E. III 23, 6—19 (= Eus.);
 aus ihm kennen die Erzählung: Antiochos Monachos, Pandectes hom. 122 [Migne
 S. Gr. 89 Col. 1813 f] mit der falschen Quellenangabe παρὰ τῶ Εἰρηναίῳ; Ana-
 stasios Sinaita, Hom. in Psal. 6 [Migne S. Gr. 89 Col. 1105 ff. Inc. γράφει γὰρ
 Κλήμης ὁ ἱστορικὸς Ἀλεξανδρείας περὶ Ἰωάννου. Col. 1136 ff. Inc. Κλήμης ὁ συγ-
 γραφεὺς περὶ Ἰωάννου γράσιν. . . . τοιοῦτόν τι μὲν περὶ αὐτοῦ ὁ σοφὸς ἱστοριο-
 γράφος ἐν τινι τῶν αὐτοῦ Στρωματικῶν λόγων διεξέρχεται]; Maximus Confessor,
 Schol. in opp. Dionys. II p. 331 Corder. [Migne S. Gr. 4 Col. 573 f μέμνηται δὲ
 τῆς ἐπὶ Λουσιτιανοῦ ἐξουσίας τοῦ ἀγωνιάσαντος Ἰωάννου καὶ Εἰρηναίου ἐν τρίτῳ καὶ
 πέμπτῳ τῶν Κατὰ αἰρέσεων, ἐνθα καὶ τὸν χρόνον ἐσημειώσατο, καὶ Κλήμης ὁ
 Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῶ λόγῳ τῶ περὶ «τίς ὁ σφζόμενος πλοῦσιος»]; Chronic. pasch.
 p. 470, 4—10 ed. Bonn.; Chrysost. Ad Theod. laps. I p. 30 f Montf. [Migne S. Gr. 47
 Col. 305]; aus Rufin schöpft der sog. Abdias bei Fabricius, Cod. apocr. Novi Test. II
 p. 536, 10—541, 17 S Smyrna nennt Chronic. pasch. p. 470, 9

4 νῆσον Eus. Exc. νόσον S 6 γέ Eus. Exc. (einige HSS) τέ S 7 καὶ <
 Exc. (außer KP) 11 παρακατατίθεμαι Eus. Exc. παρατίθεμαι S 13 [κα²]
 Barnard διετεινάτο S διελέγετο Eus. Exc. διεστειλάτο Schw 14 διεμαρτύρατο
 Eus. εἶτα Eus. Exc. < S ἀπῆρεν Eus. Exc. < S 17 τέλειον Eus. Exc.
 τέλειον S 18 τοῦ < Eus. (einige HSS) 19 καὶ ἀπερωγότες Eus. Exc. < S
 ἠθάδες Exc. 20 πολυτελῶν Eus. Exc. πολλῶν πολυτελῶν S αὐτὸν ἐπά-
 γονται S αὐτὸν ἐπάγονται Eus. ἐπάγονται αὐτὸν Exc.

καὶ μείζον συμπράττειν ἤξιον. ὁ δὲ κατ' ὀλίγον προσειθίζετο καὶ 6
 διὰ μέγεθος φύσεως ἐκστάς ὡσπερ ἄστομος καὶ εὐρωστος ἵππος ὄρ-
 θῆς ὁδοῦ καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδακῶν μειζόνως κατὰ τῶν βαράθρων
 ἐφέρετο. ἀπογνοὺς δὲ τελέως τὴν ἐν θεῷ σωτηρίαν οὐδὲν ἔτι μικρὸν 7
 5 διανοεῖτο, ἀλλὰ μέγα τι πράξας, ἐπειδήπερ ἅπασ ἀπολώλει, ἴσα τοῖς ἄλλοις
 παθεῖν ἤξιον. αὐτοῦς δὴ τοῦτοια ἀναλαβὼν καὶ ληστήριον συγκροτή-
 σασ, ἔτοιμος λῆσταρχος ἦν, βιαιότατος, μαιφονότατος, χαλεπότατος,
 χρόνος ἐν μέσῳ, καὶ τινος ἐπιπεσοῦσης χρείας ἀνακαλοῦσι τὸν Ἰωάν- 8
 νην. ὁ δὲ, ἐπεὶ τὰ ἄλλα ὧν χάριν ἔκεν κατεστήσατο, ἴσχυε δὲ, ἴσχυε
 10 ὡς ἐπίσχετε, τὴν παραθήκην ἀπόδος ἡμῖν. ἦν ἐγὼ τε καὶ ὁ Χριστὸς
 σοι παρακατεθέμεθα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἦς προκαθέξῃ, μέγιστος.
 ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐξεπλάγη, χορήματα οἰόμενος, ἄπερ οὐκ ἔλαβε, 9
 συκοφαντῆσθαι, καὶ οὔτε πιστεῦειν εἶχεν ὑπὲρ ὧν οὐκ εἶχεν οὔτε
 ἀπίστειν Ἰωάννη· ὡς δὲ «τὸν νεανίσκον» εἶπεν, ἀπαιτῶ καὶ τὴν 960 P
 15 ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ, στενάξας κάτωθεν ὁ πρεσβύτερος καὶ τι καὶ ἐπι-
 δακρῶσας, «ἐκεῖνος» ἔφη «τέθνηκε». «πῶς καὶ τίνα θάνατον;» «θεῶ
 τέθνηκε» εἶπεν· «ἀπέβη γὰρ πονηρὸς καὶ ἐξώλης καὶ, τὸ κεφάλαιον,
 ληστής, καὶ νῦν ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ὄρος κατείληφε μεθ' ὁμοίου
 στρατιωτικοῦ.» καταροηζάμενος τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος καὶ μετὰ 10
 20 μεγάλης οἰμωγῆς πληξάμενος τὴν κεφαλὴν, «καλὸν γε» ἔφη «φύλακα
 τῆς τῶδε φουφῶ ψυχῆς κατέλιπον· ἀλλ' ἵππος ἤδη μοι παρέστω καὶ
 ἡγερμὸν γενέσθω μοί τις τῆς ὁδοῦ.» ἤλυνεν, ὡσπερ εἶχεν, αὐτόθεν
 ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ χωρίον ὑπὸ τῆς προσφυλακῆς 11
 τῶν ληστῶν ἀλίσσεται, μήτε φεύγων μήτε παραιτούμενος, ἀλλὰ
 25 βοῶν· «ἐπὶ τοῦτ' ἐλήλυθα, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ὑμῶν ἀγάγετέ με.» ὡς 12

3 zu χαλινὸν ἐνδακῶν vgl. Plato Phaedr. p. 254 D 16 f zu θεῶ τέθνηκεν
 vgl. Orig. C. Cels. III 51 p. 247, 23 Koetschau

1 προσειθίζετο Exc. 2 ἐκστάς Eus. Exc. < S 3 βαράθρων (ρα üb. d.
 Z.) S' 5 πράξαι Eus. A ἀπολώλει Eus. Exc. ἀπόλωλεν S 6 παθεῖν] πρᾶτ-
 τειν Eus. A 8 ἐπιπεσοῦσης Exc. (die meisten HSS) 9 ἐπεὶ Eus. Exc. ἐπειδὴ S
 κατεστήσατο] nur -το in S erhalten, da f. 344 bis auf einen schmalen Streifen
 herausgerissen ist 10 παρακαταθήκην Eus. ARM Exc. 4 HSS -κην ἀπόδος
 ἡμῖν ἦν in S verloren τε Eus. Exc. γε S Χριστὸς Eus. Exc. σωτήρ S 11 -ατε-
 θέμεθα bis ἦς in S verloren 11 f -υρος, ὁ δὲ bis χορήματα in S verloren
 12 f -ο οὐκ ἔλαβε bis εἶχεν ὁ- in S verloren 13 εἶχεν²] ἔσχεν Eus. A 13—S. 190, 10
 ὧν οὐκ bis περιέλαβεν ἀπο- in S verloren 15 καὶ τι καὶ Eus. ATER καὶ ἔτι καὶ
 Eus. DM καὶ ἔτι Eus. B (die Exc. schwanken zwischen den beiden letzten Lesarten
 u. ἔτι καὶ und καὶ) 16 πῶς] + καὶ πότε Eus. TeERM Exc. 18 προκατείλη-
 φεν) Exc. 19 καταροηζάμενος Eus. T¹B καταρο. δὲ Eus. T¹ERDMΣ Exc. κα-
 ταρο. οὖν Eus. A τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος ∞ Eus. ERBDM ὁ ἀπόστολος τὴν
 ἐσθῆτα ∞ Eus. AT Exc. 20 γε Eus. ABDΣ Exc. σε Eus. TERM.1 φύλακα]
 + σε Exc. 25 ἀγάγετε Eus. ἀπαγάγετε oder ἀπάγετε Exc. (außer A)

- τέως, ὡσπερ ὀπίστω, ἀνέμενεν· ὡς δὲ προσίοντα ἐγνώρισε τὸν Ἰωάννην, εἰς φυγὴν αἰδεσθεὶς ἐτρέπετο. ὁ δὲ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, ἐπιλαθόμενος τῆς ἡλικίας τῆς ἑαυτοῦ, κεκραγώς· »τί με φεύγεις, 13 τέκνον, τὸν σαυτοῦ πατέρα, τὸν γυμνόν, τὸν γέροντα; ἐλέησόν με.
- 5 τέκνον, μὴ φοβοῦ· ἔχεις ἔτι ζωῆς ἐλπίδας· ἐγὼ Χριστῷ λόγον δώσω ἐπὲρ σοῦ· ἂν δέη, τὸν σὸν θάνατον ἐκὼν ὑπομενῶ, ὡς ὁ κύριος τὸν ἐπὲρ ἡμῶν· ὑπὲρ σοῦ τὴν ψυχὴν ἀντιδώσω τὴν ἐμήν. στήθι, πίστευσον· Χριστός με ἀπέστειλεν.« ὁ δὲ ἀκούσας πρῶτον ἔστη μὲν κάτω 14 βλέπων, εἶτα ἔρριψε τὰ ὄπλα, εἶτα τρέμων ἐζλαει πικρῶς· προσελθόντα δὲ τὸν γέροντα περιέλαβεν, ἀπολογούμενος ταῖς οἰμωγαῖς ὡς ἐδύνατο καὶ τοῖς δάκρυσι βαπτιζόμενος ἐκ δευτέρου, μόνην ἀποκρύπτουσαν τὴν δεξιάν. ὁ δὲ ἐγγνώμενος, ἐπομνύμενος ὡς ἄφρων αὐτῷ 15 παρὰ τοῦ σωτήρος εὐρηται, δεόμενος, γονυπετῶν, αὐτὴν τὴν δεξιάν ὡς ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκαθαυμένην καταφιλῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν 15 ἐπατήγαγε. καὶ θαυμάσει μὲν εὐχαίς ἐξαιτούμενος, συνεχέει δὲ ἠσθεῖαις συναγωνιζόμενος, ποικίλαις δὲ σειρῆσι λόγον κατεπέδων αὐτοῦ τὴν γνώμην, οὐ πρότερον ἀπῆλθεν, ὡς φασί, πρὶν αὐτὸν ἐπιστήσαι τῇ ἐκκλησίᾳ, διδοὺς μέγα παράδειγμα μετανοίας ἀληθινῆς καὶ μέγα γνώρισμα παλιγγενεσίας, τρόπαιον ἀναστάσεως βλεπομένης.
- 20 * * * φαιδροῖς γεγηθότες, ὑμνοῦντες, ἀνοιγνύντες τοὺς οὐρανοὺς. 16 πρὸ δὲ πάντων αὐτοῦ ὁ σωτὴρ προαπαντᾷ δεξιούμενος, φῶς | ὀρέ- 961 P γων ἄσκιον, ἄπανστον, ὀδηγῶν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατρός, εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. πιστενέτω ταῦτά 17 τις καὶ θεοῦ μαθηταῖς καὶ ἐγγρητῇ θεῷ. προσητείαις, εὐαγγελίαις.
- 25 λόγοις ἀποστολικοῖς· ταῦτοις οὐζῶν καὶ τὰ ὅσα ἔπέχον καὶ τὰ ἔργα ἄσκιων ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐξόδου τὸ τέλος καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν δογμα- των ὄφεται. ὁ γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἄγγελον τῆς μετανοίας προσείμενος 18

9 zu ἐζλαει πικρῶς vgl. Matth. 26, 75; Luk. 22, 62 27 vgl. Herm. Sim. IX 33, 1 u. ὅ.

1 τέως Eus. γε Exc. 2 ἐτρέπετο Eus. AT¹ u. einige Exc. 3 τῆς ἡλικίας τῆς ἑαυτοῦ Eus. (τῆς? < Eus. A) τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας Exc. 4 σαυτοῦ Exc. 5 ἐλπίδα Eus. AT¹ΣA Exc. δώσω λόγον ~ Exc. 8 μὲν ἔστη ~ Eus. A Exc. 11 -μενος ἐκ in S verloren δευτέρου] τοῦ ἑτέρου Eus. A μόνον Exc. 12 ἐγγνώμενος Eus. Exc. < S (hier unbeschädigt) -μενος ὡς ἄφρων in S verloren ἄφρων Eus. TeERD¹M 13 f -νυπετῶν bis δεξιάν ὡς in S verloren; vom folgenden nur erhalten: ὑπὸ τῆς μετανοίας κεκα ἐπατήγαγε καὶ θαυμάσει ζόμενος οὐ. Dann fehlen 21 Zeilen der HS = 21 Zeilen dieser Ausgabe 16 σειρῆσι] ἠσθεσι Eus. AMΣ Exc. 17 ἐπιστήσαι Eus. ERD¹M [Synk.] γρ. ἐπιστήσαι T^{em}; die übrigen Eus.-HSS schwanken zwischen ἐπεστήριξεν, ἐπιστηρίζαι, κατέστησε, ἀποκατέστησεν, die Exc.-HSS zwischen ἀποκατέστησε(ν), ἀπεκατέστησε(ν), ἀποκαταστήσαι 20 etwa zunächst vorher (οἱ ἄγγελοι δέξονται αὐτοὺς προσώποις) φαιδροῖς St ἀνοιγνύντες S

οὐ μετανοήσει τότε, ἤνιστα ἂν καταλίπη τὸ σῶμα, οὐδὲ κατασχυνθή-
 σεται, τὸν σωτήρα προσιόντα μετὰ τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ στρατιάς
 ἰδὼν· οὐ δέδιδε τὸ πῦρ· εἰ δέ τις αἰρεῖται μένειν ἐπεξαιμαρτάνων
 5 ζῶης προτιμᾷ καὶ δίδοντας τοῦ σωτήρος ἄφρασι ἀποστρέφεται, μήτε
 τὸν θεὸν ἔτι μήτε τὸν πλοῦτον μήτε τὸ προπεσεῖν αἰτιάσθω, τὴν
 δὲ ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκουσίως ἀπολουμένην. τῷ δὲ ἐπιβλέποντι τὴν 19
 σωτηρίαν καὶ ποθοῦντι καὶ μετὰ ἀναιδείας καὶ βίας αἰτοῦντι παρ-
 ἔξει τὴν ἀληθινὴν κάθαρσιν καὶ τὴν ἄτρεπτον ζωὴν ὁ πατήρ ὁ ἀγα-
 10 θὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ᾧ διὰ τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ νεοῖου 20
 ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἴη δόξα, τιμὴ,
 κράτος, αἰώνιος μεγαλειότης καὶ νῦν καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. ἀμήν.

8 vgl. viell. Luk. 11, 8; Matth. 11, 12 10—13 vgl. Röm. 16, 27; Ephes.
 3, 21; 1 Tim. 1, 17 u. ä. St.; 1 Clem. ad Cor. 61, 3; 65, 2 10 f vgl. Röm. 14, 9

3 οὐ(δέ) Ma

FRAGMENTE

Verzeichnis der für die Fragmente benützten Handschriften.

1. Bei [Oikumenios] erhaltene Fragmente.

- B = Bodl. Misc. 185
- C = Paris. graec. 223
- M = die von Donatus benützte HS

2. Bei Eus. H. E. erhaltene Fragmente.

- A = Paris. graec. 1430
- B = Paris. graec. 1431
- D = Paris. graec. 1433
- E = Laur. LXX 20
- M = Venet. Marc. 33S
- R = Mosqu. Bibl. S. Synod. 50
- T = Laur. LXX 7
 - T¹ = erste Hand
 - Te = alte, aber von dem Schreiber zu unterscheidende Correctur
 - Tr = junge Correctur
- A = Rufin
- II = Text der griechischen HSS
- Σ = syrische Übersetzung
- Σarm = armenische Übersetzung der syr. Übersetzung

3. Adumbrationes in epistolas canonicas.

- L = Laudun. 96
- M = Berol. Phill. 1665

4. Sacra Parallela.

- A = Ambros. H. 26. inf.
- C = Coisl. 276
- C¹ = Coisl. 294
- H = Hieros. s. Sep. 15
- K = Vatic. graec. 1553
- K¹ = Vatic. graec. 1456
- Labe = 1. 2. 3. Bruchstück des Laur. VIII 22
- M = Marc. 13S
- O = Ottob. graec. 79
- P = Paris. graec. 923
- R = Rupef. (jetzt Berol.) 1450
- Flor. Mon. = Monac. graec. 429

I.

ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ

IV. Buch.

[Oikumenios] I p. 526 A ed. Morellus zu I Kor. 11, 10.

1

5 »Διὰ τοὺς ἀγγέλους.« ἀγγέλους φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους. κατακαλυπτέσθω οὖν, ἵνα μὴ εἰς πορνείαν αὐτοὺς σκανδαλίση· οἱ γὰρ ὄντως καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀγγελοι καὶ κατακεκαλυμμένην αὐτὴν βλέπουσιν.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ Ὑποτυπώσεων.

10 [Oikumenios] I p. 637 C ed. Morellus zu II Kor. 5, 16 = Cramer, 2 Caten. V p. 385, 7—12.

»Εἰ δὲ καὶ ἐγνώσαμεν κατὰ σάρκα Ἰησοῦν.« Ὅσπερ ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα ἐστὶ τὸ ἐν ἁμαρτίας καὶ τὸ ἔξω τούτων οὐ κατὰ σάρκα. οὕτω καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸ εἶκειν τοῖς ἁμαρτωλοῖς πάθει. 15 τὸ μὴ εἶκειν δὲ οὐ κατὰ σάρκα ἀλλ' ὅσπερ, φησὶν. ἐξαιτίας ἀπηλλάγη. οὕτω καὶ ἡμεῖς οὐκέτι, φησὶν, † εἶεν παθητὸν σαρκί.

Οὕτως [καὶ] ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ [τῶν] Ὑποτυπώσεων.

[Oikumenios] I p. 645 A B ed. Morellus zu II Kor. 6, 11 f = Cramer, 3 Caten. V p. 391, 28—32.

20 »Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτνται« εἰς τὸ πάντα διδάξει ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ »στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγγνοις ἡμῶν«. τοῦτέστιν ἐν τῇ πρὸς θεὸν ἀγάπῃ, ἣ ἀγαπᾷ με ὀφείλετε.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν δ' Ὑποτυπώσεων.

5 ἀγγέλους.] + ὁ Κλήμης ἐν τρίτῳ τῶν ὑποτυπώσεων M, während in B die Fundstelle am Schluß des Fragments steht; vgl. die übrigen aus [Oik.] erhaltenen Fragmente 12 ἡμῶν BM ἢ C 14 τοῦ BM < C 16 οὐκέτι — σαρκί < M εἶεν BC γινώσκωμεν oder ἴσμεν St εἴημεν Zahn εἴκομεν Schw παθητὸν B ἐμπαθητὸν C παθητοὶ Zahn παθητῆ Schw 17 καὶ BC < M τετάρτῳ δ' C τῶν BM < C (wie sonst immer in den aus [Oik.] erhaltenen Fragmenten außer Fr. 16) 20 πάντα CM πάντας B

V. Buch.

Euseb. H. E. I 12, 1 f.

4

Τῶν γε μὴν τοῦ σωτῆρος ἀποστόλων παντί τῳ σαφῆς ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἢ πρόσφορος τῶν δὲ ἑβδομήκοντα μαθητῶν κατάλογος μὲν οὐδέτις οὐδαμῇ γένοιται. λέγεται γε μὴν εἰς αὐτῶν Βασιλάβας γεγονέναι. οὗ διαφόρως μὲν καὶ αἱ Ἠραξείας τῶν ἀποστόλων ἐμνημόνευσαν, οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ Παῦλος Γαλάταις γράφων. τούτων δ' εἶναι φασὶ καὶ Σωσθένην τὸν ἅμα Παύλῳ Κορινθίους ἐπιστεῖλαιτα· ἢ δ' ἰστορεῖται παρὰ Κλήμεντι κατὰ τὴν πέμπτην τῶν Ὑποτυπώσεων·¹⁰ ἐν ἣ καὶ Κηφᾶν, περὶ οὗ φησιν ὁ Παῦλος ὅτε δὲ ἦλθεν Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ἕνα φησὶ γεγονέναι τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν, ὁμώνυμον Πέτρῳ τυγχάνοντα τῷ ἀποστόλῳ.

Maximus Confessor, Schol. in Dion. orph. II p. 119 C ed. Corder, Paris 5
15 1644 (Migne S. Gr. 4 Col. 225 f).

Λέγει δὲ προσβυτέρως ἀγγέλουσ ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, καὶ ἐπὶ αἶναι τοὺς πρώτους ἐν τῷ Τωβίτι ἀνέγνωμεν καὶ παρὰ Κλήμεντι βιβλίῳ ε' τῶν Ὑποτυπώσεων.

Johannes Moschos, Pratum spirituale Cap. 176 (Migne S. Gr. 6
20 87 Col. 3045 CD).

Καὶ ἀληθῶς ἐβαπτίσθησαν, καθὼς Κλήμησ ὁ Στρωματεὺς ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν Ὑποτυπώσεων μῆμνηται. φησὶ γάρ, τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν ἐξηγοῦμενος τὸ λέγον «ἐχαριστῶ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα»· ὁ Χριστὸς λέγεται Πέτρον μόνον βεβαπτικέναι, Πέτροσ²⁵ δὲ Ἀνδρέαν, Ἀνδρέας Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. ἐκεῖνοι δὲ τοὺς λοιποὺς.

4 vgl. Luk. 10, 1. 17 5 f vgl. Strom. II 116, 3; Hypot. Fr. 13 6 vgl. Act. 4, 36; 9, 27 u. ö. 7 vgl. Gal. 2, 1. 9. 13 8 vgl. I Kor. 1, 1 10 f Gal. 2, 11

16 f vgl. Apok. Joh. 4, 4 u. ä. St. 17 vgl. Tob. 12, 15 23 f I Kor. 1, 14 24 f vgl. Prophet. vitae fabul. ed. Th. Schermann S. 161, 4 ff: Ἐβρομεν σὺν ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τοῦ ἁγίου Σωφρονίου (des Schülers des Joh. Moschos) καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα μνήμης ἔξει, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο, ὅτι μόνον τὸν ἅγιον Πέτρον ὁ κύριος οἰκείας χειρὸν ἐβάπτισεν. Πέτροσ δὲ Ἀνδρέαν καὶ Ἀνδρέας Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, οὗτος δὲ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, καὶ ὅτι τὴν δέσποιναν ἡμῶν θεοτόκον Ἰωάννης σὺν τῷ Πέτρῳ ἐβάπτισεν. Vgl. dazu Fr. Diekamp, Hippolytos von Theben S. 120 f

3 σαφῶς D¹ corr. D^r 5 γε μὴν] μὲν B 7 Παῦλος BDM ὁ Παῦλος
ATER γράφων Γαλάταις ~ BD τούτων A^TB^MΣ τοῦτον T durch Rasur
corr., ERDA 8 φασί(ν) BMDΣA φησί(ν) ARTE καὶ < R 9 κατὰ τὴν
πέμπτην] ἐν quarto A 11 ἀντέστην] + ὅτι κατεγνωσμένος ἦν (aus Gal.) B

[Oikumenios] I p. 763 CD ed. Morellus zu Gal. 5, 24.

»Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα.« εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃσι καὶ τίς ταῦτα ποιεῖ; φησὶν· οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα ποιῶντες, οἵτινες τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τὸ οἰκεῖον σῶμα (σὰρξ γὰρ Χριστοῦ τὸ ἡμέτερον σῶμα) ἐσταύρωσαν καὶ οἷον ἐπέκρωσαν ἀπὸ τῶν σωματικῶν παθῶν, καὶ οὐ μόνον τὸ σῶμα, ὅσον ἦκεν εἰς τὰ πάθη, ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη, ὅσον ἦκεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖσθαι, παρ' αὐτῶν ἐσταύρωνται. κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν τὸ «δέ» παρέλκει. ἢ οὕτως· καὶ τί λέγω, φησὶν, ἐν καθ' ἐν ἀρετῆς εἶδος; εἰσὶ γὰρ τινες, οἱ καὶ ἐσταύρωσαν ἑαυτούς, ὅσον πρὸς τὰ πάθη, καὶ τὰ πάθη, ὅσον πρὸς ἑαυτούς. κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν οὐ παρέλκει τὸ «δέ». »οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ«, τουτέστιν ὄντες, τὴν ἑαυτῶν σάρκα ἐσταύρωσαν.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν πέμπτῳ Ὑποτυπώσεων.

15

VI. Buch.

Euseb. H. E. VI 14, 5—7.

Ἀυθις δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ Κλήμης βιβλίῳ (den Hypotyposeis) περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων παραδόσιν τῶν ἀνάκαθεν πρεσβυτέρων τέθειται, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον. προγεγράφθαι ἔλεγεν τῶν εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας, τὸ δὲ κατὰ Μάρκον ταύτην ἐσχηκέναι τὴν οἰκονομίαν. τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρῦξαντος τὸν λόγον καὶ πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξιπύοντος, τοὺς παρόντας, πολλοὺς ὄντας, παρακαλέσαι τὸν Μάρκον, ὡς ἂν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρωθεν καὶ μεμνημένον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα· ποιήσαντα δέ, τὸ εὐαγγέλιον μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ· ὅπερ ἐπιγόντα τὸν Πέτρον προτρεπτικῶς μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι. τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικά ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον.

Τοσαῦτα ὁ Κλήμης.

Euseb. H. E. II 15, 1 f.

Οὕτω δὴ οὖν ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς τοῦ θείου λόγου ἢ μὲν τοῦ

20—27 vgl. Fr. 9 und Adumbr. zu I Petr. 5, 13

S. 11 παρέλκει St παρέλκεται M 12 τουτέστιν ὄντες Bunsen, Anal. Antenic. I p. 318 τουτέστι τείνοντες M 17 βιβλίῳ TE 19 ἐλέγετο B ἔλεγον M (vgl. dazu Zahn, Einl. i. d. N. T. II S. 182) 24 ἀχθέντων BD 26 προτρεπτικῶς πνευματικῶς Schw (vgl. Euseb. H. E. II 15, 2) 30 τοσαῦτα ARBDM τοσαῦτα καὶ TE 32 δὲ ATER δ' BDM

Σίμωνος ἀπέσβη καὶ παραχρῆμα σὺν καὶ τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύναμις. τοσοῦτον δ' ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀγροατῶν τοῦ Πέτρου διανοήσις ἰσχυρείας γέγρατο. ὡς μὴ τῆ εἰς ἅπασι ἰκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι ἐπισημῆς τῆ ἀγάφης τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλίας. παρακλήσεις δὲ παντοίας Μάρκον. οὗ τὸ εὐαγγέλιον γέγραται. ἀκόλουθον ὄντα Πέτρον, λιπαρῆσαι ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγον παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψοι διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνεῖναι ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ταύτῃ αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς. γρόντα δὲ τὸ παραχθέν
 10 φασὶ τὸν ἀπόστολον ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος, ἡσθῆναι τῆ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ κερῶσαι τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς ἐκκλησίαις. Κλήμης ἐν ἔκτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων παρατίθεται τὴν ἱστορίαν, συνεπιμαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος ὀνόματι Παπίας. τοῦ δὲ Μάρκον μνημονεύειν τὸν Πέτρον ἐν τῇ προ-
 15 τέρᾳ ἐπιστολῇ· ἣν καὶ συντάξαι φασὶν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης, σημαίνειν τε τοῦτ' αὐτόν, τὴν πόλιν τροπικώτερον Βαβυλῶνα προσειπόντα διὰ τούτων· «ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς μου.»

Euseb. H. E. II 1, 3.

20 Κλήμης ἐν ἔκτῳ τῶν Ὑποτυπώσεων γράφων ὧδε παρίστησιν· Πέτρον γὰρ φησὶν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ σωτήρος. ὡς ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ σωτήρος προτετιμημένους, μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξῃς. ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων ἐλέσθαι.

25 Maximus Confessor Schol. in Dion. opp. II p. 242 B ed. Corder (Migne 11 S. Gr. 4 Col. 421).

2—12 vgl. Fr. 8 und Adumbr. zu I Petr. 5, 13 4—14 παρακλήσεις — Παπίας teilweise wörtlich im Prolog des Victor von Antiochia zum Commentar über Markus bei Combefis, Bibl. graec. patr. auct. noviss. Paris 1672 I p. 436; gekürzt in Matthäus Ausg. des Victor, Moskau 1775 Tom. I p. 3 f und bei Cramer, Cat. I p. 264, 10—16 13 f vgl. Euseb. H. E. III 39, 15 17 f I Petr. 5, 13 21—24 vgl. Michael Glycas ed. Bonn. p. 426 24 f vgl. Act. 12, 17; 15, 13; 21, 18

1 καὶ < A 2 ἔλαμψεν B 3 μὴ τῆ ABDM μήτ' TER 5 δὲ] τε T¹ER
 6 ἐπομνήματα R 7 καταλείψοι ABDM καταλείψαι TER 8 ταύτην αἰτίαν
 Vict. 8 f τοῦ λεγομένου BDM A Vict. λεγομένης τοῦ ATER 10 φασὶ < Vict.
 ἡσθῆναι] und aufmerkle (ἡσθῆσθαι) Σ ἡσθῆναι μὲν Vict. 12 ἔκτῃ Vict.
 παρατίθεται AT¹ERM παρατίθεται Tr Vict. ἐπιτίθεται BD 13 μαρτυρεῖ M συνε-
 πιμαρτυρεῖται Vict. δὲ αὐτῷ] αὐτῷ δὲ ~ Vict. 17 ἐκλεκτὴ A 22 σῶσ²
 BDMΣ ἄν ATER ab ipso A 23 τῶν < RB Ἱεροσολύμων ΠΣ apostolorum A
 24 γενέσθαι M

Ἀνέγνων δὲ τοῦτο »ἐπὶ οὐρανούς« καὶ ἐν τῇ συγγεγραμμένῃ
 Λοίστῳ τῷ Πελλαίῳ διαλέξει Παπίσου καὶ Ἰάσονος, ἣν Κλήμης
 ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἑκτῷ βιβλίῳ τῶν Ὑποτυπώσεων τὸν Λουκᾶν φησὶν
 ἀναγράψαι.

5 Vatic. graec. 354 (= Evangelien-codex S, bei von Soden ε 89) 12
 nach Mercati, Studi e Testi 12 (1904) S. 3.

Κλήμεντος ἐκ τῆς ζ' τῶν Ὑποτυπώσεων· Καὶ τὸν λεπρὸν ἐθερά-
 πεισεν καὶ εἶπεν· »δεῖξον σεαυτὸν τοῖς ἱερεῦσιν εἰς μαρτύριον« διὰ
 10 τῆς αὐτῆς παράδοσιν. ἔθος εἶχον οἱ ἱερεῖς δυνάμει θεοῦ λεπρῶν ἐ-
 σθαι ἡμέραις ταυταῖς. τοῦτον οὖν τὸν λεπρὸν πολλῶν χρόνων μὴ δυνη-
 θέντες ἰάσασθαι ἔλεγον· »τοῦτον οὐδεὶς ἰάσεται ἢ μόνος ὁ Χριστός.
 15 ἐὰν ἔλθῃ.« πολλὰ τοίνυν δεηθέντος τοῦ λεπρῶν ὁ σωτὴρ ἐπισπλαγ-
 χισθεὶς, ἰασάμενος αὐτόν, διὰ τοῦτο εἶπεν· »ἀπελθε καὶ δεῖξον σεαυ-
 τὸν τοῖς ἱερεῦσιν εἰς μαρτύριον, ὅτι, εἰ τεθεράπευται οὗτος, ἐφ' οὗ
 20 εἰρήκατε οὐδεὶς ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός μόνος αὐτὸν ἰάσεται, ἦλθεν ὁ Χρι-
 στός, καὶ πιστεύσατε αὐτῷ.«

VII. Buch.

Euseb. H. E. II 1, 4 f.

13

Ὁ δ' αὐτὸς (Clemens) ἐν ἑβδόμῳ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως (d. i. der
 20 Hypotyposeis) ἔτι καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ (d. i. den Jakobus) φησὶν
 Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 παρέδωκεν τὴν γνῶσιν ὁ κύριος, οὗτοι τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέ-
 25 δωκαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἑβδομήκοντα. ὧν εἶ· ἦν καὶ
 Βαρνάβας. δύο δὲ γέγονασιν Ἰακώβοι, εἷς ὁ δικαίος, ὁ κατὰ τοῦ πτε-
 ρυγίου βληθεὶς καὶ ὑπὸ γραφῆς ξύλῳ πληγῆς εἰς θάνατον, ἕτερος
 30 δὲ ὁ κατατομηθεὶς. αὐτοῦ δὲ τοῦ δικαίου καὶ ὁ Παῦλος μνημονεύει
 γράφων· ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰακώβον τὸν
 ἀδελφὸν τοῦ κυρίου.«

Vgl. Euseb. H. E. II 23, 3.

30 Τὸν δὲ τῆς τοῦ Ἰακώβου τελευτῆς τρόπον ἤδη μὲν πρότερον αἱ
 παρατεθεισὰ τοῦ Κλήμεντος φωνὰ δεδηλώκασιν, ἀπὸ τοῦ πτερυγίου
 βεβλήσθαι ξύλῳ τε τὴν πρὸς θάνατον πεπληγῆαι αὐτὸν ἰστορηκότως.

2—4 vgl. Act. 17, 5—9 7—16 vgl. Matth. 8, 2—4; Mark. 1, 40—44; Luk.
 5, 12—14 27 f Gal. 1, 19

2 ἦν] ὄν Grabe, Spicil. II p. 130 7 ὑποτυπώσεων S 12 f ἐπισπλαγχισθεὶς S
 15 αὐτὸν Mercati αὐτὸς S 25 ὑπὸ] + τοῦ DM 26 ὁ² < D 31 ἀπὸ]
 κατὰ T¹ ἀπὸ übergeschr. T^c

Es folgt die ausführliche Erzählung des Hegesippos, darauf: II 23. 19
ταῦτα διὰ πλάτους, συνοδὰ γε τῷ Κλήμεντι, καὶ ὁ Ἡγήσιππος.

Euseb. H. E. II 9, 2 f.

14

Περὶ τούτου δ' ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου (nämlich des Sohnes des
5 Zebedäus) καὶ ἱστορίαι μνήμης ἐξίαι ἐν τῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἐβδόμῃ
παρατίθεται, ὡς ἂν ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ γράσκων ὅτι δὴ
ὁ ἰσκαγαρὸν αὐτὸν εἰς δικαστήριον, μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδῶν, κινή-
θεις ὁμολόγησεν εἶναι καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν Χριστιανόν. »συναπήθησεν
οὖν ἄμω». γηοίν. καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσε ἀφ' ἐθνη ἀπὸ
10 τοῦ Ἰακώβου· ὁ δὲ ὀλίγον σζεψάμενος »εἰρήνη σοι εἶπεν καὶ κατε-
ρίλησεν αὐτόν. καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ὁμοῦ ἐκατατομήθησαν.«

[Oikumenios] II p. 220 B ed. Morellus zu I Tim. 2, 6.

15

»Καιροῖς ἰδίοις« φησὶ τουντέστιν ὅτε ἐπιτηδείως εἶχον πρὸς τὴν
πίστιν οἱ ἄνθρωποι.

15 Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ζ' Ὑποτυπώσεων.

[Oikumenios] II p. 229 AB ed. Morellus zu I Tim. 3, 16.

16

»Ἐφθῆ ἀγγέλους,« ὃ μυστήριον, μεθ' ἡμῶν εἶδον οἱ ἄγγελοι
τὸν Χριστόν, πρότερον [οὐχ] ὄρωντες οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῶν Ὑποτυπώσεων.

20 [Oikumenios] II p. 237 AB ed. Morellus zu I Tim. 5, 8.

17

»Καὶ μάλιστα τῶν οἰκειῶν.« Τῶν ἰδίων καὶ τῶν οἰκειῶν προ-
νοεῖ ὁ μὴ μόνον τῶν προσηζόντων προνοῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ
διὰ τοῦ ἐκκόπτειν τὰ πάθη.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ὑποτυπώσεων.

25 [Oikumenios] II p. 238 B ed. Morellus zu I Tim. 5, 10.

18

4—11 vgl. Suidas s. v. Ἡρώδης. Τὸν δὲ Ἰακώβον ἰδὼν ἀπαγόμενον τὴν ἐπὶ
θάνατον ὁ κατήγορος αὐτοῦ καὶ μεταμελήθει προσέειπε τοῖς ποσὶ τοῦ ἀποστόλου,
λέγων »συχώρησόν μοι, ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ὅτι μεταμελήμαί ἐφ' οἷς ἐλάλησα
κατὰ σοῦ.« ὁ δὲ μακάριος παραντίκα τούτου καταφιλήσας εἶπεν αὐτῷ »εἰρήνη
σοι, τέκνον, εἰρήνη σοι καὶ συγχώρησις τοῦ πταισματος.« ὁ δὲ μετὰ φωνῆς μεγάλης
ἐβθέως Χριστιανὸν ἑατὸν ἐπὶ πάντων ἀνηγόρευσεν, ὡς καὶ τὸ τοῦ μαρτυρίου
βραβεῖον ἀπενέγκασθαι.

2 διὰ πλάτους Κλήμης, συνοδὰ δὲ τούτοις übersetzt Σ *haec latius quidem,
sed consonanter Clementi etiam Hegesippus rettulit* A γε TER τε D δὲ M < A
∞ nach τῷ B γέ(τοι) Schw 7 μαρτυρήσαντα ATERA αὐτὸν ἰδὼν BDM ἰδὼν
αὐτὸν ATER ἰδὼν αὐτὸν μαρτυρήσαντα Synk. 11 ὁμοῦ < ATE 17 ὦ) τὸ
Tischendorf N. T. ed. S. m. II p. 851 § Zahn, Forsch. III S. 321; vgl. ebenda
S. 277 f 18 [οὐχ] Schw ὁμοίως Schw ὡς M

»Εἰ ἀγίων πόδας ἔνυψε, τουτέστιν εἰ τὰς ἐσχάτας ὑψηροσίας τοῖς ἀγίοις ἀνεπαισχύντως ἐξετέλεσεν.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ὑποτυπώσεις.

[Oikumenios] II p. 242 A ed. Morellus zu I Tim. 5, 21.

19

5 »Χωρὶς προζοίματος.« οἷον ἄνευ τοῦ εἰς τι πταισάντα ὑποπεσεῖν τῇ κρίσει καὶ τῇ τῆς παρακοῆς κολάσει.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ὑποτυπώσεις.

[Oikumenios] II p. 248 C ed. Morellus zu I Tim. 6, 13.

20

10 Ὡν ἔπραττεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ὑποτυπώσεις.

[Oikumenios] II p. 263 (verdruckt zu 249) A zu II Tim. 2, 2.

21

15 »Διὰ πολλῶν μαρτύρων« τουτέστι νόμον καὶ προφητῶν. τούτους γὰρ <ὁ> ἀπόστολος ἐποιεῖτο μάρτυρας τοῦ ἰδίου κηρύγματος.

Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ὑποτυπώσεις.

Ohne Angabe des Buchs.

Euseb. H. E. VI 14, 2—4.

22

Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ ἐπιστολὴν Παύλου μὲν εἶναι φησὶν (Clemens in den Hypotyposes), γεγρασθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ γωνῇ.
 20 Λουκᾶν δὲ φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα ἐκδοῦναι τοῖς Ἑλλησιν. ὅθεν τὸν αὐτὸν χωρῖτα εὐρίσκεισθαι κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτης τε τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν Πράξεων· μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ »Παῦλος ἀπόστολος« εὐκότως· »Ἑβραίοις γὰρ«, φησὶν, »ἐπιστέλλων πρόληψιν εὐληφόσιν κατ' αὐτοῦ καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτόν, συνετῶς πάνυ οὐκ
 25 ἐν ἀρχῇ ἀπέτρεψεν αὐτούς, τὸ ὄνομα θεῖς.« εἶτα ὑποβὰς ἐπιλέγει· »ἦδη δὲ ὡς ὁ μακάριος ἔλεγεν πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ κύριος, ἀπόστολος

18—22 vgl. Adumbr. zu I Petr. 5, 13 26—S. 202, 5 ἐπεὶ — ἀπόστολος Cat. zu Hebr. 1, 1 bei Cramer VII p. 286, 13—17 Inc. Κλήμεντος. Ἐπειδὴ γε μὴν ὁ κύριος; [Oikumenios] II p. 313 D ed. Morellus (abgedruckt auch bei von Soden. Die Schriften des Neuen Testaments I S. 353) in einer Θεοδοωρήτων überschriebenen ὑπόθεσις zum Hebräerbrief. Inc. Τινι δὲ τρόπῳ οὐκ ἔθηκε τὴν ἰδίαν ὀνομασίαν Ἑβραίοις γράφων, Κλήμης ἐν ταῖς Ὑποτυπώσειςι γράφει λέγων οὕτως· »ἦδη δὲ ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ — Ἑβραίοις.«

1 ἐλ' Donatus εἰς Morellus 14 <ὁ> Di 18 δὲ < M 22 τὸ < T¹ + TcTr 23 φασὶν A 26 ἐπεὶ] ἐπειδὴ γε μὴν Cat. ἀπόστολος ὦν] ὡς ἀπόστολος [Oik.]

ὄν τοῦ παντοκράτορος, ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον διὰ τε τὴν πρὸς τὸν κύριον τιμὴν διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἔθνων κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον.*

Photius Bibl. Cod. 109.

23

Αἱ μὲν οὖν Ὑποτυπώσεις διαλαμβάνουσι περὶ ῥητῶν τινῶν τῆς τε πελαγῆς καὶ τῆς γραφῆς. ὅν καὶ μεγαλειωδῶς [ὡς] δῆθεν ἐξηγησίν τε καὶ ἐρμηνείαν ποιεῖται. καὶ ἐν τισὶ μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν, 10 ἐν τισὶ δὲ παρτελῶς αἰς ἀσβεῖς καὶ μεθόδας λόγους ἐκφέρεται. ἵλην τε γὰρ ἄχρονον καὶ ἰδέας ὡς ἐπὶ τινῶν ῥητῶν εἰσαγομένας δοξάζει καὶ τὸν νόον αἰς κτίσμα κατέγει. ἔτι δὲ μετεμψυχώσεις καὶ πολλὰς πρὸ τοῦ Ἀδάμ νόσμονς τερατεύεται. καὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ τὴν Ἐύαν, οὐχ ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος βούλεται. ἀλλ' ἀσχυρῶς τε καὶ ἀθέως 15 ἀποκαίεται. μίγνυθαί τε τοὺς ἀγγέλους γενναῖζι καὶ παιδοποιεῖν ἐξ αὐτῶν ὀκνηροπαλεῖ, καὶ μὴ σαρκωθῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ δόξαι. λόγους τε τοῦ πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπολέγχεται, ὃν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιγενηῖναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνον· γρησὶ γάρ· λέγε- 20 αῖται μὲν καὶ ὁ νόος λόγος, ὁμοιῶμος τῷ πατρικῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ σὰρξ γενόμενος· οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος λόγος, ἀλλὰ δύναμις τις τοῦ θεοῦ, οἷον ἀπόρροια τοῦ λόγου αὐτοῦ νοῦς γενόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας διαπεφοίτηζε.* καὶ ταῦτα πάντα πει- 25 ρῶται ἐπὶ ῥητῶν τινῶν κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία φλυαρεῖ καὶ βλασφημεῖ, εἴτε αὐτός, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ

Die Zugehörigkeit zu den Hypotyposeis ist mehr oder minder wahr- scheinlich bei Fragment 48—50; 54—59.

2 ὡς ἂν — ἀπεσταλμένος < Cat. 3 τε < Cat. [Oik.] 3—5 διὰ τε τὸ — ἀπόστολον] διὰ τε τῶν ἔθνων εἶναι κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ἐκ περιουσίας δὲ ἐπι- στέλλει καὶ τοῖς Ἑβραίοις Cat. διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας, ἔθνων κήρυκα καὶ ἀπό- στολον εἶναι, ἐπιστέλλει καὶ τοῖς Ἑβραίοις [Oik.] 8 [ὡς] Bunsen, Anal. Ante- Nic. I p. 164

ADUMBRATIONES CLEMENTIS ALEXANDRINI IN EPISTOLAS 24
CANONICAS

I.

IN EPISTOLA PETRI PRIMA CATHOLICA

5 »Benedictus deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui per **IPetr. 1,3**
 magnam misericordiam suam regeneravit nos.« Si enim »deus« nos
 genuit ex materia, postea vero secundum profectum vitae »regeneravit
 pater domini nostri per resurrectionem Iesu Christi«, secundum fidem
 10 nostram resurgit in nobis, sicut e contrario moritur in nobis, nostra
 infidelitate faciente. Decebat autem iterum nunquam reverti secundo ad
 corpus animam in hac vita, neque iustam, quae angelica facta est, neque
 malignam, ne iterum occasionem peccandi per susceptionem carnis ac-
 15 cipiat, in resurrectione autem utramque in corpus reverti. Coniunguntur
 enim sibimet invicem iuxta genus proprium, secundum compositionem
 alterius se quadam congruentia coaptantes sicut sagena vel aedificatio
 lapidum. Propterea Petrus inquit: »Et vos ipsi sicut lapides vivi aedi-
 ficamini, domus spiritualis.« »Custoditum« scilicet »in caelis«, locum si- 1, 4
 gnificans sedis angelicae, »in vos«, inquit, »qui in virtute dei conser- 1, 5
 vamini fide« ac speculatione, »percepturi finem fidei vestrae animarum 1, 9
 20 salutem.« Hinc apparet, | quoniam non est naturaliter anima incorrup- 2
 tibilis, sed gratia dei per fidem et iustitiam et intellectum perficitur in-
 corruptibilis. »De qua salute«, inquit, »exquisierunt et scrutati sunt 1, 10
 prophetae« et cetera quae sequuntur. Declaratur per haec cum sapientia

8—10 vgl. zu I Petr. 3, 18, 21; I Joh. 3, 15; Strom. VII 76, 4 11 vgl.
 Ecl. proph. 57, 4 f; Strom. IV 155, 4; VI 107, 2 16 f I Petr. 2, 5f

1 f *Inciipiunt adumbrationes Clementis alexandrini in epistolas canonicas* auf
 Ras. an Stelle eines etwa doppelt so großen Rubrums M² < L 4 *Ex opere*
Clementis Alexandrini, cuius titulus est pery (corr. aus peri) hypothyypotyposeon (l. περί
ὑποτύπωσεων), de descriptionibus adumbratis. In epistola Petri prima catholica L
 < M (aber: *et primo in epistola prima beati petri* M³ am Rand) 6 *Si enim*
 LM* *etenim* M² *deus* in Ras. L² 7 *vitae* M *vita* (a in Ras.) L 9 *resur-*
git LM* *resurgens* M² 10 *decebat* M² *dicebat* LM* *rerer||||ti* L 11 *angelica*
 M *quia elica* L* *quae angelica* L² 12 *malignam* M *maligni* L *occasionem* M
occasione L 12 f *accipiat* M *accipiet* L 13 *utramque* M *veramque* L
coniunguntur L²M *coniungitur* L* 14 *enim* + M² < LM* *invicem* M *in*
vitam L 15, *se* in Ras. M² *ad* L *quadam* mit Ras. 1 Buchst. nach a¹ M
coaptantes w. es sch. corr. aus *coaptantē* (= *coaptantem*) M² *coyente* L 16 *ipsi*
 M *ipsis* L 18 *in²* L < M 19 *perceptori* L 23 *haec* L *hoc* M

locutos esse prophetas, et »spiritum in eis Christi« fuisse secundum **IPetr. 1, 11** possessionem et subiectionem Christi; per archangelos enim et propinquos angelos, qui Christi vocantur spiritus, operatur dominus. »Quae **1, 12** nunc«, inquit, »adnuntiata sunt vobis per eos, qui vos evangelizaverunt.«
 7. Vetera, inquit, quae per prophetas facta sunt et plurimos latent, nunc vobis revelata sunt per evangelistas. Vobis enim, inquit, manifestata sunt »per spiritum sanctum, qui missus est«, hoc est paraclitum, de quo dominus dixit: »nisi ego abiero, ille non veniet.« »In quem concupiscunt«, inquit, »angeli prospicere«, non angeli apostatae, sicut plurimi suspicantur, sed quod verum est ac divinum, angeli qui desiderant profectum perfectionis illius indipisci. »Sanguine«, inquit, »pretioso sicut **1, 19** agni incontaminati et immaculati.« Hic tangit leviticis et sacerdotales antiquas celebrationes: significat autem animam mundam per iustitiam, quae offertur deo. »Praecogniti quidem«, inquit, »ante constitutionem **1, 20** mundi«; primo quippe praecognitus ante omnem creaturam, quod erat Christus, »manifestatus autem in novissimis« per generatum corpus. »Regenerati non ex semine corruptibili; corruptibilis igitur est anima, **1, 23** quae cum corpore simul profunditur, ut quidam putant. »Verbum autem **1, 25** domini«, inquit, »permanet in aeternum«, tam prophetia quam divina **20** doctrina.

»Vos autem genus electum, regale sacerdotium.« Quoniam vero **2, 9** »electum genus« sumus dei electione, abunde clarum est; »regale« autem dixit, | quoniam ad regnum vocati sumus et sumus Christi; »sacerdotium« **1007 P** autem propter oblationem, quae fit orationibus et doctrinis, quibus ad- **S 17** **25** quiruntur animae, quae offeruntur deo. »Qui eum malediceretur,« in- **2, 23** quit, »non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur«, dominus hoc utique per bonitatem atque patientiam. »Tradebat autem«, inquit, »iudicanti se iniuste«, sive semet ipsum (ut sit hyperbaton hoc modo se habens: tradebat autem semet ipsum secundum iniustam legem iudi- **30** cantibus, quia »inutilis« erat illis, utpote iustus existens), sive tradebat

S Joh. 16, 7 17 f vgl. S. 203, 20—22 30 vgl. Jes. 3, 10

1 *prophetas et* in Ras. M¹ *prophetas set* L 2 *possessionem*] + *inquit* LM*, in M jetzt durch Rasur getilgt 4 *vos* LM* *vobis* Meorr. 5 *latent* M (viell. aus *latet* corr.) *latet* L 7 *paraclitum* M 11 *indi|||piçi* (s L²) L *adipisci* in Ras. M² 14 *deo* M *dño* L, aber *n* ausradiert 16 *manifestatus* L *manifestati* Meorr. 17 *R* von *Regenerati* in Ras. M 18 *quae* M *quae* L *quidam* M *quidem* L 19 *tam* üb. d. Z. L² 22 *abunde* (aus *habunde* durch Ras. corr.) *clarum* M *abundet* *lasum* L 24 *et* eingeschoben L² 27 *inquit* L < M 28 *se* M < L *ut sit* M < L 29 *iniustam* aus *iustum* corr. L²

deo iniuste iudicantes, id est eos, qui eum nequissime condemnabant et **IPetr. 2, 23**
gratis neci eius instabant, ut supplicia sumentes erudiantur.

»Qui enim«, inquit, »vult vitam diligere et videre dies bonos«, hoc **3, 10**
est qui vult aeternus et incorruptibilis fieri. »Vitam« vero dominum
5 dicit, »dies« autem »bonos« sanctos. »Quia oculi«, inquit, »domini super **3, 12**
iustos et aures eius in preces eorum.« Multiformem spiritus sancti
speculationem significat. »Vultus autem domini super facientes mala«,
hoc est sive iudicium sive ultio sive manifestatio. »Dominum vero **3, 15**
Christum«, inquit, »sanctificate in cordibus vestris.« Sic habes etiam
10 in oratione dominica: »Sanctificetur«, inquit, »nomen tuum.« »Christus **3, 18**
enim«, inquit, »semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus,
ut nos offerret deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.«
Haec ad fidem eorum redigens dicit; hoc est: in nostris vivificatus est
spiritibus. »Adveniens«, inquit, »praedicavit eis, qui quondam erant in- **3, 19**
15 creduli.« Speciem quidem eius non viderunt, sonitum vero vocis audie-
runt. »Cum sustineret«, inquit, »dei longanimitas.« Ita est bonus deus, **3, 20**
ut etiam per eruditionem salutis operetur effectum. »Per resurrectionem«, **3, 21**
inquit, »Iesu Christi«, scilicet quae per fidem in nobis effecta est. »Sub- **3, 22**
iectis sibi angelis«, qui sunt primus ordo profectus; subditis etiam
20 »potestatibus«, quae sunt secundi ordinis; | subditis quoque »virtutibus«, **3, 23**
quae ad tertium ordinem pertinere declarantur.

»Qui reddent«, inquit, »rationem ei, qui paratus est iudicare vivos **4, 5**
et mortuos.« Hi secundum praecedentia erudiuntur iudicia. Ob hoc
etiam subiungit: »Propter hoc enim et mortuis evangelizatus est«, nobis **4, 6**
25 videlicet, qui quondam exstabamus infideles; »ut iudicentur quidem
secundum hominem« inquit »in carne, vivant autem secundum deum in
spiritu.« Qui a fide videlicet exciderunt, dum adhuc in carne sunt,
iudicantur secundum iudicia praecedentia, ut paeniteant. Idcirco etiam

10 Matth. 6, 9 **15 f** vgl. Strom. VI 45, 1 mit Anm. **18** vgl. S. 203, 8 f
mit Anm.

1 vor deo 2 Buchst. (se) ausrad. M **2** sumentes (= λαμβάνοντες) LM per-
petientes Di **3** inquit ∞ nach enim L ∞ nach vitam M **3 u. 4** vitam aus viam
corr. L² **4** et incorruptibilis aus est corruptibilis corr. L² **5** sanctos üb. d. Z.
M^{corr.} < LM* inquit M *quid* üb. d. Z. L¹ **6** sancti M sanctis L **10** ora-
tione M orationem L **11** mortuus est L am Rand M² **12** rret von offerret in
Ras. M² s von spiritu in Ras. M **15** sonitum (o aus i corr.) L¹ somum in
Ras. für 6 Buchst. M² **17** operetur M operatur L **19** profectus (= προφητας) L
durch Ras. getilgt M etiam] + ex LM* (jetzt durch Ras. getilgt) **22** Q von
Qui in Ras. M **23** praecedentia M praecedentia L **25** videlicet ∞ nach nobis
L ∞ nach quondam M mit infideles schließt f. 3v in L, dann fehlt ein Blatt mit
dem Rest der Auslegung von I Petr. iudicentur M^{corr.} iudicemur M* **27** qui
a fide corr. aus quia fide M

submoctit, dicens: »vivant secundum deum in spiritu.« Sic Paulus quo- **1 Petr. 4, 6**
 que; nam et ipse tale aliquid dicit, »quem tradidit, inquit, »satanae,
 ut vivat spiritu.« »Sicut boni« videlicet »dispensatores multiformis **4, 10**
 gratiae dei.« Similiter etiam Paulus: »Multifarie . inquit, »et multimodis **4, 13**
 5 deus olim locutus est patribus nostris.« »Gaudete, inquit, »communi-
 cantes passionibus Christi;« hoc est, si iusti estis, propter iustitiam pati-
 mini, sicut et Christus pro iustitia passus est. »Beati,« inquit, »quoniam **4, 14**
 10 qui est eius honoris et virtutis dei spiritus super vos requiescit.« Hic
 possessivum »eius« et angelicum spiritum significat, gloria quippe dei
 illi sunt, per quos secundum fidem et iustitiam glorificatur ad gloriam
 honorabilem secundum profectum introductorum fidelium. Potest etiam
 sic intelligi: »spiritus dei super nos«, hoc est, qui secundum fidem
 animae supervenit veluti venustas quaedam mentis et animi pulchritudo.
 »Quoniam, inquit, »tempus iudicii inchoandi a domo domini.« His **4, 17**
 15 enim in persecutionibus constitutis iudicium consequetur.
 »Deus autem«, inquit, »totius gratiae.« Totius gratiae dixit, quo- **5, 10**
 niam bonus est et omnium bonorum dator est ipse. Marcus, | Petri sec- **5, 13** 32 Z
 tator, praedicante Petro evangelium palam Romae coram quibusdam
 Caesareanis equitibus et multa Christi testimonia proferente, petitus ab
 20 eis, ut possent quae dicebantur memoriae commendare, scripsit ex his,
 quae a Petro dicta sunt, evangelium quod secundum Marcum vocitatur:
 sicut Lucas quoque Actus apostolorum stilo exsecutus agnoscitur et
 Pauli ad Hebraeos interpretatus epistolam.

II.

25

IN EPISTOLA IUDAE CATHOLICA

Iudas, qui catholicam scripsit epistolam, frater filiorum Ioseph ex-
 stans valde religiosus, cum sciret propinquitatem domini, non tamen dixit
 se ipsum fratrem eius esse, sed quid dixit? »Iudas servus Iesu Christi«, ut- **Jud. 1**
 pote domini, »frater autem Iacobi«; hoc enim verum est, frater erat eius ex

2 f I Kor. 5, 5; vgl. I Tim. 1, 20 **4 f** Hebr. 1, 1 (Paulus als Verf. des
 Hebräerbriefs z. B. auch Strom. II 136, 2 f; VI 62, 2) **16 f** vgl. viell. Jak. 1, 17
17—21 vgl. S. 197, 17 ff **22 f** vgl. S. 201, 18 ff

2 nach *tradidi* ein Buchst. ausrad. M **13** et in Ras. M² **23** Subscriptio:
Explicit in epistola Petri prima, dann Ras. von 7—8 Buchst. (wahrsch. *catholica*) M
25 *Incipit eiusdem in* (üb. d. Z. L²) *epistula Iudae catholica* L ebenso (doch
 eplā) M², jetzt *catholica* in M ausrad. **26** *Iosep* L **27** *cum* et *cum* L ///*eum* M
28 *quid* | *quidquid* L |||||*quid* M **29** *eius ex* Zahn *ex* (w. e. sch. corr. aus
eius) L¹ *eius* M

Joseph. »Subintroierunt enim quidam, inquit, »homines impii, qui olim Jud. 4
 praescripti« et praedestinati »erant in iudicium dei nostri«, non ut fiant
 impii; sed existentes iam impii praescripti sunt in iudicium. »Quoniam V. 5
 dominus deus semel populum«, inquit, »de terra Aegypti liberans, deinceps
 5 eos, qui non crediderunt, perdidit«, ut eos videlicet per supplicium erudiret. 1008 f
 In praesenti quippe tempore puniti sunt et perierunt propter eos qui
 salvantur, donec convertantur ad dominum. »Angelos vero,« inquit, V. 6
 »qui non servaverunt proprium principatum,« scilicet quem acceperunt
 secundum profectum, »sed dereliquerunt«, inquit, »suum habitaculum,
 10 (caelum videlicet ac stellas significat ea voce) et quoniam apostatae et
 facti sunt et vocati, »in | iudicium«, inquit, »magni diei vinculis perpe- s. 2
 tuis sub caligine reservavit.« Vicinum terris locum, hoc est caliginosum
 aërem significat. Vincula vero dicit amissionem honoris, in quo con-
 stiterant, et cupiditatem infirmarum rerum; cupiditate quippe devincti
 15 propria converti non queunt. »Sicut Sodoma«, inquit, »et Gomorrae, V. 7
 quibus significat dominus remissius esse, et eruditos paenituisse. »Simi- V. 8
 liter quidem«, inquit, »et hi somniantes« (hoc est: qui somniant imagi-
 natione sua, libidines et reprobas cupiditates bonum esse putantes, non
 illud quod vere bonum est et omni bono superius) »carnem quidem
 20 inquit, »maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autem
 blasphemant«, hoc est solum dominum, qui vere dominus noster est
 Iesus Christus et solus laudabilis. »Maiestatem«, inquit, »blasphemant,«
 hoc est angelos. »Quando Michaël archangelus cum diabolo disputans V. 9
 altercabatur de corpore Moysi.« Hic confirmat assumptionem Moysi.
 25 Michaël autem hic dicitur, qui per propinquum nobis angelum alter-
 cabatur cum diabolo. »Hi autem,« inquit »quaecumque quidem ignorant, V. 10
 blasphemant; quaecumque autem naturaliter tamquam muta animalia

16 vgl. Matth. 10, 15; 11, 24; Luk. 10, 12 zu eruditos paenituisse vgl.
 Matth. 11, 21 24 vgl. Strom. I 153, 1 25 f vgl. S. 211, 18 f

2 praescripti M perscripti L praedestinati M praedistinati L (vgl.
 S. 208, 11) 3 nach sed 2—3 Buchst. ausrad. M in iudicium ∞ nach sunt L
 ∞ nach impii M 7 os von angelos in Ras. M² 9 sec von secundum in Ras.
 M¹ dereliquerunt L 10 significat ea voce et quoniam St significato voce
 (corr. aus vocet) etiam L significans M, aber us in Ras. f. 9—10 Buchst. M²
 et² ausrad. M 11 et (in Ras.) vocati M exuacari L diei Fell dei M de L
 13 f constiterant M constituerant L 14 atem von cupiditatem in Ras. L¹
 infirmarum Bansen infirmarum LM 15 converti M converi L inquit nach-
 träglich a. Rand hinzugefügt L¹ gomurra L 17 quidem L isdem M hi L
 hic M 18 sua M sunt L reprobras M 19 est M esse putantes L, doch
 durch Punkte getilgt 21 vor blasphemant ist spernunt in L gefilgt 23 arch-
 angelus corr. aus archangelos L 26 nach ignorant ist inquit in L gefilgt
 27 muta durch Ras. corr. aus mutua L

moverunt, in his corrumpuntur. Significat eos comedere ac bibere et Jud. 10
 rebus veneriacis indulgere, et alia eos perpetrare dicit, quae sunt com-
 munita cum animalibus ratione carentibus. »Vae illis,« inquit, »quia in V. 11
 via Cain abierunt.« Sic etiam peccato Adae subiaceamus secundum pec-
 5 ccati similitudinem. »Nubes,« inquit, sine aqua, hoc est: qui verbum V. 12
 divinum et fecundum in se non possident. Ob hoc, inquit, et »a ventis«
 et spiritibus violentis huiusmodi »circumferuntur« homines. »Arbores,«
 inquit, »autumnales infructuosae,« infideles videlicet, qui nullum fructum
 fidelitatis apportant. »Bis,« inquit, »mortuae,« semel scilicet, quando
 10 delinquendo peccarunt: secundo vero, quando suppliciiis contradentur s5 Z
 secundum praedestinata dei iudicia; mors quippe reputanda est, etiam
 quando quisque hereditatem non continuo promeretur. »Fluctus,« in V. 13
 inquit, »ferocis maris.« His verbis vitam gentilem significat, quorum am-
 bitionis abominabilis finis est. »Sidera errantia,« hoc est errantes et
 15 apostatas significat; ex huiusmodi stellis sunt, qui angelorum cecidere
 de sedibus, quibus propter apostasian »caligo tenebrarum reservatur in
 sempiternum.« »Prophetavit autem de his septimus,« inquit, »ab Adam V. 14
 Enoch.« His verbis prophetam comprobat. »Isti sunt,« inquit, »segre- V. 19
 gantes« fideles a fidelibus, secundum propriam infidelitatem redar-
 20 guti, et iterum discernentes sancta a canibus. »Animales,« inquit,
 »spiritum non habentes,« spiritum scilicet, qui est per fidem secundum
 usum iustitiae superveniens. »Vos autem,« inquit, »carissimi, superae- V. 20
 dificant vosmet ipsos sanctissima vestra fide in spiritu sancto.« »Quos V. 22
 autem,« inquit, »salvate de igne rapientes, quibus vero miseremini in V. 23
 25 timore,« id est ut eos, qui in ignem cadunt, doceatis ut semet ipsos
 liberent. »Odientes,« inquit, »eam quae carnalis est maculatam tunicam;«
 animae videlicet tunica maculata est spiritus concupiscentiis pollutus
 carnalibus. »Ei autem,« inquit, »qui potens est conservare vos sine V. 24

3 *carentibus* M *currentibus* L *quia* M *qui ad* L 4 *Cain*] *ca* in Ras. u.
 nach *n* ein Buchst. ausr. L¹ 5 f *qui verbum divi-* in Ras. M¹ 6 *ob* M *ab* L
 9 vor *bis* zwei Buchst. (*no?*) ausr. L 11 *praedestinata* M *praedestinata* L
 (vgl. S. 207, 2) *dei* de la Bigne de L *dici* M 13 f *ambitionis* corr. aus *ambi-*
tionis L¹ 14 f *et apostatas* M *elpostatas* L 15 *qui angelorum* üb. d. Z. L²
 16 *apostasian* L *apostasiū* M 17 vor *autem* 4 Buchst. ausrad. M 18 *m* von
prophetam durch Punkte getilgt L¹ *prophetiam* M. de la Bigne *prophetiam* (*Enoch*)
 Schw. *comprobat* M *cum probat* L 18 f *greg* von *segregantes* in Ras. L²
 19 f *redarguti* M *redargui* L 20 *sancta* M üb. d. Z. L¹ *canibus* M *carnibus* L
 »las er *zuvōv* statt *τῶν ζουῶν*?« Wi 23 *sanctissima*] *seisima* L 23 f *quos*
 — *quibus* (*οἷς μὲν* — *οἷς δὲ*) L *quosdam* — *quibusdam* M 24 *salvatae* L
 25 *t se* von *ut semet* in Ras. f. zwei Buchst. L² 26 *eam* M *eum* L, aber *e* u.
 vorhergeh. *t* in Ras. u. *u* aus *e* corr. L² 27 *macula* (ta) Zahn *concupiscentiis*
 M *concupiscentis* L

offensione et constituere ante conspectum gloriae suae immaculatos in laetitia.« »In conspectu gloriae suae« dicit coram angelis, »immaculatos autem constituendos« angelos factos. Cum dicit Da[n]iel de populo »et 56 %
 5 venit in conspectu domini«, non hoc dicit, quoniam vidit deum; hoc enim impossibile est, ut quisque non mundo corde videat deum; sed hoc dicit, quia cuncta quaecumque faciebat populus, in conspectu erant dei et manifesta illi constabant; hoc est, quoniam nihil absconditum est a domino. In evangelio vero secundum Marcum interrogatus dominus a principe sacerdotum, si ipse esset »Christus filius dei benedicti«, respon-
 10 dens dixit: »ego sum, et videbitis filium hominis a dextris sedentem virtutis.« »Virtutes« autem significat sanctos angelos. Proinde enim cum dicit »a dextris dei«, eosdem ipsos dicit propter aequalitatem et similitudinem angelicarum sanctarumque virtutum, quae uno nominantur nomine dei. Cum ergo »sedere in dextra« dicit, hoc est: in eminenti honore
 15 et ibi requiescere. In aliis autem evangeliiis dicit dominus principi sacerdotum interrogatus, si ipse esset filius dei, non e contra respondens; sed quid dixit? »Vos dicitis«, satis bene respondens. Si enim diceret »sicut vos intellegitis«, mentiretur utique, non se confitens filium dei, siquidem illi non ita de illo sentiebant. Dicens autem »vos dicitis« vere
 20 locutus est; quod enim non sapiebant, verbis dicebant, hoc ille verum esse confessus est. |

III.

IN EPISTOLA IOHANNIS PRIMA

1009 P

»Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris.« I Joh. 1. 1
 25 Consequenter evangelio secundum Iohannem et convenienter etiam haec epistola principium spiritale continet. | Quod ergo dicit »ab initio«, hoc 57 Z

3 f woher? 4 f vgl. Matth. 5, 8; Hebr. 12, 14 9—11 vgl. Mark. 14, 61 f
 12 vgl. Luk. 22, 69 15—17 vgl. Matth. 26, 63 f; Luk. 22, 67. 70

1 f *immaculatos in letitia* M *immaculatis in laetitia* L S *Marcum* M *Marci* L 11 *Virtutes*] *Virtutis* St *enim* L *etiam* M 13 *sanctarumque* M *sanctarum quae* L *virtutum* M *virtutem* L uno L Ras. von 3—4 Buchst. M

14 *Cum* Marg. de la Bigne *Eum* LM *dextra* M *dextera* (nur hier) L 15 *et ibi* LM* in M jetzt durch Ras. getilgt *dicit dominus* LM* *dicitur* (itur in Ras.) M² 16 *interrogatus* LM* *interroganti* M² *non e* M *nomine* L *respondens* LM* *respondisse* (*disse* in Ras.) M² 20 (*dum*) *non* Schw (*et*) *verbis* Bunsen 21 *Subscriptio: Explicet in epistola Iudae apostolica* L²; ebenso, nur *apostoli* und dann Ras. von 8—10 Buchst. M 23 *Incipit eiusdem epistola Iohannis evangelistae catholicae prima de capitulis requisitis* meist auf Ras. L² *Incipit eiusdem epistola Iohannis prima* M, aber vor *prima* Ras. von 18, nach *prima* von 21 Buchst. 25 *consequenter* L *consequens* (aber *s* in Corr.) M 26 *convenienter* LM* *conveniens* M²

modo presbyter exponebat, quod principium generationis separatam ab **1 Joh. 1, 1**
 opificis principio non est. Cum enim dicit »quod erat ab initio«, gene-
 rationem tangit sine principio filii cum patre simul exstantis. »Erat«
 ergo verbum aeternitatis significativum est non habentis initium, sicut
 5 etiam verbum ipsum (hoc est filius), quod secundum aequalitatem sub-
 stantiae unum cum patre consistit, sempiternum est et infectum. Quod
 semper erat verbum, significatur dicendo »in principio erat verbum«.
 Quod vero dixit »quod vidimus oculis nostris«, domini significat in carne
 praesentiam. »Et manus«, inquit, »nostrae contrectaverunt de verbo
 10 vitae«; non solum carnem eius, sed etiam virtutes eiusdem filii signi-
 ficat, sicut radius solis usque ad haec infima loca pertransiens, qui radius
 in carne veniens palpabilis factus est discipulis. Fertur ergo in tradi-
 tionibus, quoniam Iohannes ipsum corpus quod erat extrinsecus tangens,
 manum suam in profunda misisse et ei duritiam carnis nullo modo re-
 15 luctatam esse, sed locum manui praebuisse discipuli. Propter quod etiam
 inferet: »et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae;« contrecta-
 bilis utique factus est qui venit in carne. Sic et »vita, quae manifestata **1, 2**
 est«. Nam et in evangelio sic dicit: »Et quod factum est in ipso, vita
 erat, et vita erat lux hominum.« »Et nuntiamus«, inquit, »vobis vitam
 20 aeternam, quae erat apud patrem et palam facta est nobis.« Patris ap-
 pellatione significat, quoniam et filius semper erat sine initio. »Quia **1. 5**
 deus«, inquit, »lumen est«; non essentiam divinam exprimit, sed decla-
 rare volens maiestatem dei, quod melius est et excellentius apud homi-
 nes, proprie divinitati coaptavit; sic et Paulus | »lumen« vocans »inacces- **ss Z**
 25 sibile«. Sed etiam ipse Iohannes in eadem ipsa epistola »caritas« inquit
 »deus est«, virtutes significans dei, quoniam clemens est et misericors,
 et quia lumen, hoc est iustos secundum profectum animi per caritatem
 constituit. Lumen ergo deus, qui est inenarrabilis secundum rationem

7 vgl. Joh. 1, 1 12—15 vgl. Johannes-Akten p. 196, 19 f; 195, 3 f ed.
 Bonnet; Harnack, Geschichte d. altchristl. Lit. II 1 S. 542¹; Hennecke im Hand-
 buch z. d. nt. Apokryphen S. 524 f 18 f Joh. 1, 3 f 24 f I Tim. 6, 16
 25 f I Joh. 4, 16 26 vgl. z. B. Psal. 102, 8

3 tangit M *augit* (u ü. d. Z.) L 4 nach *aeternitatis* Ras. von 2 Buchst., s
 von *significativum* in Ras. M 5 *quod* L *dei* in Ras. f. *quod* M² 6 *consistit*
 (*tit* in Ras.) M² *infectum* L*M *ineffectum* aus *infectum* corr. L³ 7 *semper* M
 per L 8 *dn̄i* (= *domini*) M *dn̄i* (= *deum*) L 9 *et manus* M *emamus* L
nostrae M *nostra et* L 10 vor *filii* ist *signi* ausrad. L 11 *infima* L *in-*
firma M 14 *profundu* (*da* in Ras.) M *ei* auf Ras. L² *duritiam* L *duri-*
titiam M 14 f *reluetatam* corr. aus *reluetatum* M *reluetatum* L 16 *inferet* (vgl.
 S. 212, 17 u. *ἐπιόσει*) L *infert* M 17 *sic* L *sicut* M 21 *quia* L²M *qui* L*
 22 *non ess* in Ras. L¹ 23 *maiestatem* M *modestatem* L 24 *proprie divinitati* M
propriae divinati L

substantiae. »Et tenebrae«, inquit, »in eo non sunt ullae«, hoc est **I Joh. 1, 5**
 nulla iracundia, nulla passio, nulla circa quemquam mali retentio, nullum
 perdens, sed cunctis salutem tribuens. Lumen autem significat vel prae-
 cepta legis vel fidem vel doctrinam, tenebrae vero horum contraria.
 5 Non veluti altera via sit, una quippe via est secundum praecepta divina.
 Monas namque dei opus est, dyas autem et quidquid praeter monadam
 constat, ex vitae perversitate contingit. »Et sanguis«, inquit, »filii eius **1, 7**
 mundat nos;« doctrina quippe domini, quae valde fortis est, sanguis eius
 appellata est. »Quod si dixerimus, quod non peccavimus, mendacem **1, 10**
 10 facimus eum et verbum eius non est in nobis«, doctrina eius videlicet,
 si mentimur; verbum enim veritas est.

»Et si quis«, inquit, »peccaverit, consolatorem habemus apud patrem **2, 1**
 Iesum Christum.« Sicut enim apud patrem consolator est pro nobis
 dominus, sic etiam consolator est, quem post assumptionem suam digna-
 15 tus est mittere. Hae namque primitivae virtutes ac primo creatae, in-
 mobiles, existentes secundum substantiam, cum subiectis angelis et
 archangelis, cum quibus vocantur aequivoce, diversas operationes effici-
 unt. Sic etiam et Moyses Michaël angeli virtutem per vicinum sibi et
 infimum angelum vocat. Similiter quoque in prophetis ceteris inveni-
 20 mus, sed Moyse quidem propinquus ac vicinus angelus apparuit. Exau-
 divit eum et locutus ei Moyses manifeste facie ad faciem. Aliis autem
 prophetis secundum operationem angelorum motus | quidam fiebat, voluti **2, 2**
 audientium ac videntium. Idecirco et soli audiebant solique cernebant,
 sicut etiam in Samuele manifestatur. Eliseus enim solus audiebat vocem.
 25 quia vocatus est. Si autem esset manifesta et communis vox, ab omni-
 bus praesentibus audiretur; nunc autem a solo, in quo inoperabatur
 motus, qui ab angelo fiebat, audita est. »Non solum autem«, inquit, **2, 2**
 »pro nostris peccatis dominus propitiator est«, hoc est fidelium, »sed
 30 etiam pro toto mundo.« Proinde universos quidem salvat, sed alios per
 supplicia convertens, alios autem spontanea ac sequente voluntate et cum
 honoris dignitate, »ut omne genu flectatur ei caelestium, terrestrium et
 infernorum«, hoc est angeli, homines et animae, quae ante adventum

18 f vgl. Adumbr. zu Jud. 9 **23 f** vgl. I Sam. 3, 4—10 **24 f** vgl. II Kön.
 7, 1 **31 f** Phil. 2, 10

7 filii eius am Rand vor *inquit* M **S nos** I Joh. *vos* LM *fortis* M *foris* L
10 do von *doctrina* in Ras. M² *eius* ü. d. Z. M² < L **15 hae** M *haec* L
16 cum L *et cum* M **18 Moyses** (y üb. d. Z.) L² *Michaël* ∞ nach *angelum*
 (19) Bunsen **24 Samuele** (u aus a corr.) M *Samuele* L **29 salvat** M *salve* L
per M *ad* L **30 ac sequente** L *assequente* M **32 infernorum** M *in-*
fer||lorum L

eius de hac vita migravere temporali. Et in hoc cognoscimus, quoniam **I Joh. 2, 3**
novimus eum, si mandata eius custodiamus.»

Qui enim intellectus est, utique *Ὁ μὲν γνωστικός πάντως καὶ*
et opera perficit, quae pertinent ad *ἔργα ἐπιτελεῖ καθήκοντα· ὁ δὲ τὰ*
5 virtutis officium; qui vero opera *ἔργα ἐπιτελῶν οὐ πάντως καὶ*
perficit, | non continuo etiam intel- *γνωστικός ἐστίν.* 1010 P
lector est.

Potest enim esse rectorum operationum, non tamen intellegibilem
sacramentorum cognitor. Deinde sciens quaedam quidem opera perfici
10 timore supplicii, quaedam vero propter repromissionem remunerationis,
docet perfectionem intellectualis hominis, per caritatem opera com-
plentis. Proinde subiungit ac dicit: »Qui vero custodit verbum eius, **2, 5**
vere in hoc caritas dei perfecta est; in hoc enim cognoscimus, quoniam
in ipso sumus«, secundum fidem et secundum caritatem. »Non manda- **2, 7**
tum novum scribo vobis, sed | mandatum vetus, quod habuistis a prin- **90 Z**
cipio«, per legem scilicet et prophetas, ubi dicitur: »unus est deus.«
Ideo etiam inferet, quoniam »mandatum vetus est verbum quod audistis.
Iterum autem dicit: »Mandatum autem hoc est, quod tenebrae transie- **2, 8**
runt«, perversionis scilicet, »et lumen verum ecce iam claruit«, secun-
20 dum fidem scilicet, secundum intellectum, secundum testamentum, secun-
dum praeparata iudicia in hominibus operans. »Qui dicit se«, inquit, **2, 9**
»in lumine esse«; in lumine dicit in veritate; »et fratrem suum«, inquit,
»odit«; fratrem videlicet dicit non solum proximum, sed etiam dominum.
Odiunt enim eum infideles et non custodientes mandata eius. Propter
25 quod etiam inferet: »Qui diligit fratrem suum«, inquit, »in lumine per- **2, 10**
manet et scandalum in eo non est.« Deinde profectus et profectiones
significat animarum adhuc in carne positarum; et »filiolos« quidem **2, 12**
vocat eos, quibus »sunt remissa peccata propter nomen domini«; nam
multi solo credunt nomine: »patres« autem perfectos appellat, eos qui **2, 13**
30 intellexerunt quod erat ab initio« et intellegibiliter perceperunt, filium

3—7 Sacr. Par. 29S Holl (Lemma in OAP *Κλήμεντος*; in M ohne Lemma;
in R *Κλήμεντος Ῥώμης*) **16** Deut. 6, 4

1 eius in Ras. L¹ **2** eius custodiamus M eius custodit L² am Ende von
f. 9r am Rand **3** intellectus est, utique M intellectu restituitique L **5** virtutis
M virtutes L **4** ἔργα] + μή Sacr. Par. R u. P¹ am Rand **8** operationum M,
aber er abgek. u. ationum in Ras. M² opinionem L intellegibilem] vor und
nach lium, dessen u von 2. H. üb. d. Z., Rasuren in L (es scheint intellegibis limen
gewesen zu sein) **10** timore aus amore corr. L² **13** quoniam] qm̄ (q in Corr.) M
15 novum aus cum corr. L² **16** et M ex L deus nachträgl. hinzugefügt L²
17 inferet (vgl. S. 210, 16) L infert M **18f** mit tenebrae transierunt schließt
der Text des Clemens in L **29** nach autem 2 Buchst. (et?) ausrad. M

videlicet, de quo supra dixit: »quod erat ab initio.« »Scribo«, inquit, **I Joh. 2, 13**
 »vobis, iuvenes, quia vicistis malignum.« »Fortes iuvenes« contemnentes **2, 14**
 voluptates, »malignum« diaboli extollentiam significat. »Fili« autem
 »cognoscunt patrem«, utpote qui ab idolis confugerunt et ad unum
 5 deum convocati sunt. »Quoniam mundus«, inquit, »in maligno est.«
 Nonne »mundus« et »omnia, quae in mundo sunt,« creatura dei dicuntur, **2, 15, 16**
 et haec »valde bona«? Sed »concupiscentia carnis et oculorum et
 ambitio saeculi«, quae ex vitae perversione contingunt, »non est ex
 patre, sed ex mundo est« et ex nobis. »Idcirco et mundus pertransiet **2, 17**
 10 et concupiscentia eius; qui vero fecerit voluntatem dei« et mandata
 eius, »permanet in aeternum.« »Ex nobis«, inquit, »exierunt, sed non **2, 19**
 erant ex nobis«, neque angeli apostatae, neque homines cadentes, »sed
 ut manifestentur, quoniam non sunt ex nobis.« Clare satis discernit
 genus electorum et perditorum; et illud quidem, quod in fide permanet.
 15 »unctionem habet a sancto«, quae fit secundum fidem; qui vero non **2, 20**
 permanet in fide, »mendax« est et »antichristus, qui dicit«, inquit, »quia **2, 22**
 Iesus non est Christus.« Iesus enim salvator et liberator, et Christus |
 rex. »Qui negat filium« ignorando eum, »nec patrem habet« neque **2, 23** ¶ 17
 cognoscit eum. Qui vero cognoscit filium, et patrem secundum scien-
 20 tiam novit. »Cum manifestatus fuerit« dominus »in« secundo »adventu, **2, 28**
 fiduciam habebit et non confundetur«, quae confusio est grande suppli-
 cium. »Omnis«, inquit, »qui facit iustitiam, ex eo natus est,« secundum **2, 29**
 fidem scilicet renatus.

»Propterea mundus non cognoscit nos, quoniam nec eum cognovit.« **3, 1**
 25 Mundum dicit saeculariter in deliciis viventes. »Dilectissimi,« inquit, **3, 2**
 »nunc filii dei sumus,« non naturali dilectione, sed quia patrem deum
 habemus. Maior quippe est caritas, ut, cum nullam cognationem habe-
 amus ad deum, diligit nos tamen et filios suos vocat. »Et needum
 claruit quod erimus«, hoc est, ad qualem perventuri sumus gloriam.
 30 »Si enim manifestatus fuerit,« hoc est, si perfecti facti fuerimus. »similes
 ei erimus« veluti requiescentes et iustificati, mundi in virtute, ut »ipsum«
 vultum eius »videamus, sicuti est«, comprehensibiliter. »Qui vero facit **3, 8**
 iniustitiam, ex diabolo est«, hoc est ex parte diaboli, eadem quae ille

1 I Joh. 1, 1 4 f vgl. I Joh. 5, 21, 19 5 I Joh. 5, 19 7 vgl. Gen.
 1, 31 27 f vgl. Strom. II 74, 1; 75, 2

2 f Fortes bis extollentiam M² auf Ras. u. a. Rand für 30—32 Buchst.

4 patrem corr. aus partem M confugerunt] con am Ende d. Z. ausrad. u. an den
 Anfang der nächsten Z. gesetzt, nach g ein Buchst. ausrad. M² 6 dicuntur] dī
 (könnte auch dicitur heißen) M 16 qui] qui/// M 23 nach scilicet 2 Buchst.
 ausrad. M 25 di von dilectissimi in Ras. M² 26 quia corr. aus qua M²
 30 manifestatum St

consectans et eligens. »Ab initio«, inquit, »diabolus peccat«, ab initio **I Joh. 3, 8** scilicet, a quo peccare coepit, inconvertibiliter in peccando perseverans. »Omnis«, inquit, »qui natus est ex deo, non peccat, quia semen eius in **3, 9** eo manet«, verbum eius videlicet in eo, qui secundum fidem renatus **5** est. Sic »filios dei« intellegimus, sicut et »filios diaboli« similia diabolo **3. 10** eligentes; sic etiam »ex maligno« esse dicuntur. »Omnis qui odit fratrem **3. 12. 15** suum, homicida est.« In hoc enim secundum infidelitatem Christus moritur; recte itaque subiungit dicens: »Et scitis quia omnis homicida« et infidelis »non habet vitam aeternam in se ipso manentem.« In mente **10** quippe fideli vivens Christus permanet. »Ipse« enim »pro nobis«, hoc **3, 16** est pro apostolis, »animam suam posuit« [hoc est pro apostolis]. Si ergo pro apostolis animam suam posuit, apostolos autem eius dicit semet ipsos, tamquam si diceret: »nos«, inquam, apostoli, propter quos animam suam posuit, »debemus pro fratribus animas ponere«; salus quippe pro- **15** ximorum apostolorum erat gloria. | »Quia maior est«, inquit, »deus corde **3. 20** 92 Z nostro«, hoc est virtus dei conscientia, quae subsequitur animam, propter quod subiungit et dicit, quoniam »cognoscit omnia«. »Carissimi, si cor **3. 21** nostrum non redarguat nos, fiduciam habebit apud deum.« »In hoc **3, 24** cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis«, secun- **20** dum episcopatum scilicet et providentiam futurorum.

»Perfecta«, inquit, »caritas | foras mittit timorem«; perfectio namque **4. 18** 1011P fidelis hominis caritas est.

»Iste est«, inquit, »qui venit per aquam et sanguinem«, et iterum **5, 6** »quia tres sunt, qui testificantur, spiritus«, quod est vita, »et aqua«, **5, 7. 8** **25** quod est regeneratio ac fides, »et sanguis«, quod est cognitio, »et hi tres unum sunt.« In salvatore quippe istae sunt virtutes salutiferae, et vita ipsa in ipso filio eius existit. »Et haec est confidentia, quam **5, 14** habemus ad eum, quia, si quid petierimus secundum voluntatem eius, audiet nos.« Non absolute dixit quod petierimus, sed quod oportet **30** petere. »Et mundus omnis in maligno constitutus est«, non creatura, sed **5. 19** saeculares homines et secundum concupiscentias viventes. »Et filius dei **5. 20** venit et dedit nobis intellectum«, secundum fidem scilicet advenientem in nos, qui etiam spiritus sanctus appellatur.

30 f vgl. I Joh. 2, 15 f mit Auslegung

6 dicuntur] dr̄ M dicitur Ausgg. **7** nach suum ist et ausrad. M hoc (oc in Ras.) M² apostolis¹ St credentibus M [hoc — apostolis] St **15** maior est aus maiorem corr. M² **16** tu von virtus in Ras. M² subsequitur] subseqr̄ M subsequetur Ausgg. **17** C von Carissimi in Ras. (für K?) M² **23** et iterum in Ras. M² **33** Subscriptio: Explicet in (in üb. d. Z.) prima epistola Iohannis, dann Ras. von etwa 20 Buchst. (wahrsch. evangelistae catholica) M

IV.

IN EPISTOLA IOHANNIS SECUNDA

Secunda Iohannis epistola, quae ad virgines scripta est, simplicissima est. Scripta vero est ad quandam Babyloniam, »Electam« nomine, si- II Joh. 1
 5 gnificat autem electionem ecclesiae sanctae. Astruit in hac epistola per- V. 5. 6
 fectionem fidei extra caritatem non esse, et ut nemo dividat Iesum V. 9. 7
 Christum, sed unum credat Iesum Christum venisse in carne; nam
 qui habet filium in intellectu perceptibiliter, et patrem quoque co-
 gnoscit et magnitudinem virtutis eius sine initio temporis operantem
 10 intellegibiliter mente contuetur. »Si quis venit ad vos«, inquit, »et V. 10
 hanc doctrinam non portat, non suscipiatis eum in domum et ave-
 ne dixeritis ei; qui enim dixerit ave, communicat operibus eius V. 11
 malignis.« Tales salutare prohibet et in hospitium suscipere; hoc
 enim in huiusmodi non est inhumanum, sed nec conquirere vel condis-
 15 putare | cum talibus ammonet eos qui non valent intellegibiliter divina
 tractare, ne per eos traducantur a doctrina veritatis, veri similibus in-
 ducti rationibus. Arbitror autem, quia et orare cum talibus non oportet,
 quoniam in oratione, quae fit in domo, postquam ab orando surgitur
 salutatio gaudii est et pacis indicium.

4 zu *Babyloniam Electam* vgl. I Petr. 5, 13 (ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή)

2 *Incipit eiusdem in epistola Iohannis evangeliste secunda*, dann Ras. von etwa 9 Buchst. (*catholica*) M 3 *ad virgines* (= πρὸς παρθένας)] Clem. schrieb wahrsch. πρὸς Ἰάροθους. Vgl. Zahn, Forsch. III S. 100 ff; Bardenhewer, Gesch. d. altkirchl. Lit. II S. 47³ *ad virginem* J. Chapman, The Journ. of Theol. Studies 5 (1904) S. 529 *Electam* Schw *Electam* M 4 f *Electam, nomine autem significat* ∞ Chapman 6 *-tra caritatem non esse* in Ras. für etwa 11 Buchst. M² 7 *credat* St *credere* M 13 *Tales* in Ras. M² 14 *in huiusmodi non est inhumana-* in Ras. für 5—6 Buchst. M² nach *inhumanum ist est* ausrad. M *nec* in Ras. für 3—4 Buchst. M² 18 nach *domo* 2 Buchst. (*et*) ausrad. M *ab orando* corr. aus *adorando* M² 19 nach *salutatio* 3—4 Buchst. ausrad. M Subscriptio: Rasur von 30—32 Buchst. der rot geschrieb. Subscr., dann: *Explicunt adumbrationes Clementis in epistolis canonicis*, dann Ras. von 5 Buchst. Darauf: *Incipit expositio dilimi carne ceci. Item (te schwarz M³) in epistolis canonicis*, dann Ras. von etwa 40 Buchst.

II.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Euseb. H. E. VI 13, 9.

25

Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ τῷ Περὶ τοῦ πάσχα ἐκβασιθῆναι ὁμο-
 1 λογαί πρὸς τῶν ἑταίρων ὡς ἔτιχεν παρὰ τῶν ἀρχαίων προσηυτέρων
 ἀκριβοῶς παραδόσαι· γραφῇ τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι· μνησθῆναι
 δ' ἐν αὐτῷ Μελίτωνος καὶ Εἰρηναίου καὶ τινων ἑτέρων, ὧν καὶ τὰς
 διηγήσεις τέθειται.

Euseb. H. E. IV 26, 4.

26

10 Τοῦτου δὲ λόγου (der Schrift des Meliton Περὶ τοῦ πάσχα) μν-
 ησθῆναι Κλήμης· ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἰδίῳ Περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ· ὅν ὡς
 ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ Μελίτωνος γραφῆς φησὶν ἑαυτὸν συντάξαι.

(Pseudo-)Anatolius De ratione paschali 1 (bei Br. Krusch, Studien 27
 zur christlich-mittelalterlichen Chronologie [Leipzig 1880] S. 317).

15 *Verum maiores nostri Hebreorum et Grecorum librorum peritissimi,
 Isidorum et Hieronymum et Clementem dico, licet dissimilia mensium prin-
 cipia pro diversitate lingue senserunt, tamen ad unam eandemque paschae
 certissimam rationem, die et luna et tempore convenientibus, summa vene-
 ratione dominicae resurrectionis consenserunt.*

20 Chron. Pasch. p. 7 A—C ed. Paris. = I p. 14f ed. Bonn.

28

Ἀλλὰ καὶ Κλήμης, ὁ ὀσιώτατος τῆς Ἀλεξανδρείων ἐκκλησίας
 γεγονώς ἱερεὺς· ἀνήρ ἀρχαιότατος καὶ οὐ μικρὰν τῶν ἀποστολικῶν
 γερόμενος χρόνον, ἐν τῷ Περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ τὰ παραπλήσια
 διδάσκει, γραφῶν οὕτως·

25 Τοῖς μὲν οὖν περιεληλυθούσι ἴτεσι τὸ θρόνονον πρὸς Ἰουδαίων
 ἡσθαι ἰσοτάζον ὁ κύριος πάσχα· ἐπεὶ δὲ ἐκήρυξεν αὐτὸς ὅτι τὸ
 πάσχα ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἀρόμενος· ἀτίνα
 ἐδίδαξε μὴ τὸς μαθητὰς τοῦ τύπου τὸ μυστήριον τῆ ἰγ'. ἐν ἣ καὶ
 περιθάρσενται αὐτοῦ· τοῦ θέλου· ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα φαγεῖν·
 30 ταύτη οὖν τῇ ἡμέρᾳ καὶ ὁ ἀγασμὸς τῶν ἀξιόμων καὶ ἡ προετοιμασία
 τῆς ἰορτῆς ἐγένετο· ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ εἰκότως
 ὡς ἂν παρετοιμαζομένους ἥδη ἀπονίψασθαι τοὺς πόδας πρὸς τοῦ

10 f vgl. Pitra, Spicileg. Solesm. II (Paris 1855) p. LX sq. 27 vgl. Jes. 53, 7
 29 Matth. 26, 17 31—S. 217, 1 vgl. Joh. 13, 4 f

5 ἑταίρων AT·R, B übergeschrieben. A ἑταίρων T·EB·DM (καὶ) εἰσὶν ἀνδρῶν
 Σαμ 7 καὶ³ < M 11 ὁ < R ὡς < B 12 ἑαυτὸν ABDM αὐτὸν TER
 16 [Isidorum et] Krusch 17 senserint Cod. Sirmondi 23 τῷ P(arisina
 editio) ᾧ V(atic. 1941) 32 παρετοιμαζομένους V προετοιμαζομένους P

κυρίου τοὺς μαθητὰς ἀναγράφει. πέπονθε δὲ τῇ ἐπιούσῃ ὁ σωτὴρ
ἡμῶν, αὐτὸς ὄν τὸ πάσχα, καλλιερηθεὶς ὑπὸ Ἰουδαίων.

Καὶ μεθ' ἕτερα·

Ἀκολουθῶς ἄρα τῇ ιδ', ὅτε καὶ ἔπαθεν, ἔωθεν αὐτὸν οἱ ἀρχιε-
5 ρεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τῷ Πιλάτῳ προσεγγόντις οὐκ ἐσῆλθον εἰς
τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἀκολύτως ἐσπέρας τὸ πάσχα
φάγοσι. ταύτη τῶν ἡμερῶν τῇ ἀκριβείᾳ καὶ αἱ γραφαὶ πᾶσαι συμ-
φωνοῦσι καὶ τὰ εὐαγγέλια συμφυεῖ. ἐπιμαρτυροῖ δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις·
τῇ γοῦν τρίτῃ ἀνάστη ἡμέρῃ. ἣτις ἦν πρώτη τῶν ἑβδομάδων τοῦ
10 θρηισμοῦ, ἐν ἣ καὶ τὸ δράγμα ἐνομοθετεῖτο προσεργεῖν τὸν ἱερέα.

Sacra Par. 307 Holl aus K; zuerst veröffentlicht von A. Mai, Script. 29
vet. nova coll. VII p. 94. Lemma in K Τοῦ αὐτοῦ (vorausgeht Sacr.
Par. 263 = Strom. VII 15, 2) ἐκ τοῦ εἰς τὸ πάσχα.

Ἀνάγκης εἶδος οἴμαι τῷ παραδόξῳ ἐκπλήξαι καὶ βιάσασθαι θεῷ
15 τὸν ἀνθρώπον. ὄν ἐξ ἑαυτοῦ σώζεσθαι βούλεται. μόνας τὰς ἀγορὰς
παρὰ τῆς ἐντολῆς λαβόντα. οὐ τοίνυν βίαιος ὁ θεός, οὐδὲ ἀνύχων
δίκεν ἀγαμάτων πρὸς τῆς ἔξωθεν αἰτίας περιάγεσθαι θέμις τὴν
αὐτοκίνητον ψυχήν.

Sacra Par. 308 Holl aus K; bei Mai VII p. 98. Lemma in K 30
20 Κλήμεντος Στρωματέως ἐκ τοῦ εἰς τὸ πάσχα.

Τὰ ἐναντία ἅμα τῷ αὐτῷ κατὰ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ συμβῆναι
ἀδύνατον.

Sacra Par. 309 Holl aus KOAPMHR; bei Mai VII p. 99. Lemma 31
in K Κλήμεντος ἐκ τοῦ εἰς τὸ πάσχα, sonst Κλήμεντος.

25 Ὁ ἄρα γινώσκων ἑαυτὸν τόπος ἐστὶ καὶ θρόνος τοῦ κυρίου.

Sacra Par. 310 Holl aus OAPM. Lemma in PM Κλήμεντος ἐκ τοῦ 32
εἰς τὸ πάσχα, in OA Κλήμεντος.

Κοπτομένων τῶν λεοντίων ὀστέων καθάπερ ἐκ τῶν πυρίων
λίθων πῦρ ἐξάπτεται.

30 Nikephoros von Konstantinopel, Antirrhisus gegen Konstantinos 33
Kopronymos III 26 (Mai, Novae patr. bibl. tom. V [Rom 1849] 1,
S. 91 = Migne S. Gr. 100 Col. 416).

4—7 vgl. Joh. 18, 28 10 vgl. Lev. 23, 10f 15f vgl. Röm. 7, 8. 11
21f vgl. Sacr. Par. 302 = Fragm. 63; Strom. VII 65, 5; VIII 29, 4—6 28f vgl.
Aristot. Hist. an. III 7 p. 516^b 10f; De anim. membr. II 9 655^a 15f

8 συμφυεῖ (λέγει) Schw 9 πρώτη P ἐν πρώτῃ V 10 ἐνομοθετεῖτο V
νομοθετεῖτο P νενομοθέτητο Di προσεργεῖν P 14 [θεῷ] vom Excerptor ein-
gesetzt 16 βιαίως K 25 ἄρα γινώσκων ἀναγινώσκων OA θρόνος ἐστὶν
καὶ τόπος τοῦ θεοῦ M ἐστὶ] + τοῦ θεοῦ K¹ üb. d. Z. τοῦ κυρίου < K

᾿Οσαύτως δὲ ἔχειν καὶ τῷ Κλήμεντι ἐκείνῳ τῷ Ἀλεξανδρείῃθεν δοκεῖ, ἐν οἷς περὶ τοῦ νομιζοῦ πάσχα διαλαμβάνων φησὶν·

᾿Ωσεὶ τινος εἰκὼν μὴ παρόντος μὲν τοῦ ἀρχετύπου τὴν ἴσῃν ἐκείνην δόξαν ἀποφέρεται καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας καταλείπεται ἢ εἰκὼν πρὸς αὐτῆς, τῆς ὁμοιώσεως ἐκείνης ἀποδεκτῆς μενούσης διὰ τὸ σημαίνειν τὴν ἀλήθειαν.

Cat. zum Oktateneh (Lev. 13, 22) bei Niceph. I Col. 1037.

34

Ἀδήλων. Ὁ Κλήμης φησὶν εἰς τὸν ἐν τῷ πάσχα λόγον, ὅτι διάχυσις λέπρας ἐστὶν ὡσανεὶ βάδισις καὶ πορεία ὀφειστικῆ.

10 Randbemerkung zu I Joh. 4, 3 (ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν) im Athos- 35
codex Lawra 184 B. 64 (10. Jahrh.) f. 41^v nach von der Goltz, Eine textkritische Arbeit des 10. bez. 6. Jahrhunderts, TU NF II 4 S. 48.

᾿Ο λέει τὸν Ἰησοῦν· οὕτως ὁ Εἰρηναῖος ἐν τῷ τρίτῳ κατὰ τὰς αἰρήσεις λόγῳ καὶ ᾿Ωριγένης σαφῶς ἐν τῷ ἡ' τόμῳ τῶν εἰς τὴν 15 πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐξηγητικῶν καὶ Κλήμης ὁ Στροματεὺς ἐν τῷ Περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ.

III.

ΚΑΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ Η ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΟΥΔΑΙΖΟΝΤΑΣ

20 Nikephoros von Konstantinopel, Antirrhesis gegen Konstantinos 36
Kopronymos, unter den am Schlusse des 3. Buchs angehängten Väterschriften, veröff. von N. le Nourry, Apparatus ad bibl. patrum I. Col. 1334.

Κλήμεντος προσβεβητόρου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ Κατὰ Ἰουδαζόντων.
Σολομὼν ὁ τοῦ Δαβὶδ παῖς ἐν ταῖς Βασιλείαις ἐπιγραφομένης 25
τὴν τοῦ ἀληθινοῦ νεῶ κατασκευὴν συνέει, οὐ μόνον ἐπουράνιον εἶναι καὶ πνευματικὴν, ἤδη δὲ καὶ εἰς τὴν σάρκα διασφῆν, ἦν ἐμελλεν οἰκοδομεῖν ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱὸς τε καὶ κύριος εἰς τε τὴν αὐτοῦ παρόνσταν, ἔνθα καθιδρόεσθαι καθάπερ τι ἀγάλμα ἔμφυχον διεγνώζει, εἰς τε τὴν κατὰ σένοδον πίστει ἐγειρομένην ἐκζησίαν, κατὰ λέξιν 30
λέγει· «εἰ ἀληθῶς ἔρα κατοικήσει θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς· κατοικεῖ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, σάρκα περιβαλλόμενος, καὶ μετὰ ἀνθρώπων αὐτῷ κατοικήσεις γίνεται ἐν τῇ κατὰ τοὺς δικαίους συνθέσει τε καὶ

13 f vgl. Iren. III 16, 8 14 zu Orig. vgl. von der Goltz a. a. O. S. 49

30 I Kön. 8, 27 = II Chron. 6, 18

8 ἐν τῷ εἰς τὸ πάσχα λόγῳ Zahn 14 τὴν] τον (so) HS 27 αὐτοῦ] αὐτοῦ
Fabricius, Hippolyti opp. II p. 73 αὐτὸς αὐτοῦ le Nourry

ἀφορία, νεὼν ἄγιον ἐραζομένην τε καὶ ἀνιστόντι. γῆ γὰρ οἱ δίκασι
 τὴν γῆν ἔτι περιζέμενοι καὶ [γῆ] ὡς πρὸς τὸ μέγεθος παραβαλλό-
 μενοι τοῦ κυρίου. ταῦτά τοι καὶ ὁ μαζέριος Πέτρος οὕτως ὁρατὶ λέγειν
 »καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομησθε, οἶκος πνευματικός, ἱερά-
 5 τευμα ἄγιον. ἀνερέχαι πνευματικῶς θυσίας τὰς προσδεχτάς τῷ θεῷ
 διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.« Ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος, ὁ κατὰ περιγραφήν τόπον
 ἐνθρον ἑαυτοῦ καθιέρωσεν ἐπὶ γῆς, »ὁ κύριος >λύσατε< εἶπε >τὸν ναὸν
 τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· εἶπον οἱ Ἰουδαῖοι· τεσ-
 20 σσάροντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὁ ναὸς οὗτος ὀικοδομήθη, καὶ σὲ τρισὶν ἡμέ-
 ραις ἐγερεῖς αὐτόν;· ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος
 αὐτοῦ.«

IV.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Maximus Confessor Opp. ed. Combefis (Paris 1675) II p. 144 (= Migne 37
 15 S. Gr. 91 Col. 264). Τοῦ ἀγιωτάτου Κλήμεντος προσβυτέρου Ἀλεξαν-
 δρείας ἐκ τοῦ Περὶ προνοίας.

Οὐσία ἐστὶν ἐπὶ θεοῦ θεός. οὐσία θεία ἐστὶν αἰδιόν τι καὶ ἄν-
 20 αροχον ἀσώματόν τε καὶ ἀπερίγραπτον καὶ τῶν ὄντων αἴτιον. οὐσία
 ἐστὶν τὸ δι' ὅλου ὕφαστός. φύσις ἐστὶν ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια
 ἢ τούτων τὸ ἐνούσιον, κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους ἢ τῶν εἰς τὸ εἶναι
 παραγομένων γένεσις, καθ' ἑτέρονς δὲ ἢ τοῦ θεοῦ πρόνοια ἐμποιοῦσα
 τοῖς γινομένοις τὸ εἶναι καὶ τὸ πῶς εἶναι.

Maximus Confessor a. a. O. II p. 146 (= Migne S. Gr. 91 Col. 266f) 38
 und N. le Nourry, Apparatus ad bibl. patrum I Col. 1335 aus Paris.
 25 854 f. 130 r.

Φύσις λέγεται παρὰ τὸ πεφυκέναι. πρώτη οὐσία ἐστὶ πᾶν τὸ
 καθ' ἑαυτὸ ὕφαστός, οἶον λίθος· δευτέρα δὲ οὐσία ἀξητική καθὸ
 ἀΐξει καὶ φθίνει, τὸ φυτόν· τρίτη δὲ οὐσία ἔμφυχος αἰσθητική, τὸ
 ζῷον, ὁ ἵππος· τετάρτη δὲ οὐσία ἔμφυχος αἰσθητική λογική, ὁ ἄνθρωπος.

4—6 I Petr. 2, 5 7—11 Joh. 2, 19—21

2 [γῆ] Wi 3 ταῦτά St ταῦτά le Nourry ταῖτη Wi 6 ὁ Di ὁ le Nourry
 8 εἶπον] + ὄν Fabricius aus Joh. 2, 20 9 σὺ] + ἐν Di aus Joh. 15 ἀγιω-
 17 θεοῦ θεός. L θεοῦ. θεός MV τι MV τε L 18 τε L τι MV ἀπερί-
 γραπτον (vgl. Fr. 39) L ἀπερίγραφον MV 18f οὐσία — ὕφαστός < P(aris. S54)
 19 ὕφαστός L 20 τὸ εἶναι L τι εἶναι MV 21 παραγομένων LV παρα-
 γενομένων M 26 τὸ² M < P 27 ἑαυτοῦ P ὕφαστός M λίθος M λίθος
 οὐσία λέγεται P δὲ < M 29 τετάρτη M δευτέρα P δὲ < P ὁ < P

πος· δι' ὃ καὶ ἔσχατος γέγονεν ὡς ὢν ἐκ πάντων, τὴν ψυχὴν ἔχων ἄλλον καὶ τὸν νοῦν θεοῦ εἰκόνα.

N. le Nourry a. a. O. Col. 1336 aus Paris. 854 f. 125 v.

39

Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος, πρεσβυτέρου, ἀλεξ-
ανδρείας, τοῦ Στρωματέως, ἐκ τοῦ Περὶ προνοίας λόγου.

Τί θεός; θεός ἐστιν, ὡς καὶ ὁ κύριος λέγει, πνεῦμα. πνεῦμα δέ
ἐστὶ κυρίως οὐσία ἀσώματος καὶ ἀπερίγραπτος. ἀσώματος δέ ἐστιν
ὃ μὴ συμπληροῦται σώματι. ἢ ὅτ' τὸ εἶναι οὐκ ἐστὶ κατὰ τὸ πλάτος.
μήκος καὶ βάθος. ἀπερίγραπτος δέ ἐστιν, ὅτ' τόπος οὐδεὶς [τόπος].
10 τὸ κατὰ πάντα ἐν πᾶσιν καὶ ἐν ἐκάστῳ ὅλον καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ αὐτό.

Maximus Confessor a. a. O. II p. 152 (= Migne S. Gr. 91 Col. 276). 40
Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως ἐκ τοῦ Περὶ προνοίας λόγου.

Θέλεις ἐστὶ φυσικὴ δύναμις τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὀρεκτικῆ.
θέλεις ἐστὶ φυσικὴ ὄρεξις τῇ τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος.
15 θέλεις ἐστὶ φυσικὴ ἀτακράτορος νοῦ ἀτεξοσίους κίνησις ἢ
ροῦς περὶ τι ἀδαιρίτως κινούμενος. ἀτεξοσειότης ἐστὶ ροῦς κατὰ
φύσιν κινούμενος ἢ νοερά τῆς ψυχῆς κίνησις αὐτοκρατής.

Maximus Confessor Disput. c. Pyrrho ed. Combefis (Paris 1675) II 41
p. 176 (= Migne S. Gr. 91 Col. 317).

20 Κατόνι χροῖμιος (nämlich Athanasios) πρὸς τοῦτο τῷ ὄντι φιλο-
σόφῳ τῶν φιλοσόφων Κλήμεντι, ἐν τῷ ἕκτῳ τῶν Στρωματέων λόγῳ
τὴν μὲν θέλῃσιν νοῦν εἶναι ὀρεκτικὸν ὀρυσάμενον, τὴν δὲ βούλῃσιν
εὐλογον ὄρεξιν ἢ τὴν περὶ τινος θέλῃσιν.

Anastasios Sinaites Quaest. 96 ed. Gretser (Ingolstadt 1617) p. 526 42
25 (= Migne S. Gr. 89 Col. 741f).

Ὁ δὲ ἱερός καὶ ἀποστολικὸς διδύσχαλος Κλήμης ἐν τῷ Περὶ προ-
νοίας καὶ δικαιοκρίσιος θεοῦ πρώτῳ λόγῳ τοιοῦτόν τι λέγει·

Ὅσπερ δυνατὸς (ὢν) καὶ νῦν ἀνθρώπους πλάττειν [ἀνθρώπους]
κατὰ τὴν προτέραν τοῦ Ἀδάμ διάπλασιν, οὐδέτι οὕτω ποιεῖ διὰ τὸ
30 ἄταξ χροῖσασθαι τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπου γενεῶν. εἰπὼν πρὸς τὴν
φύσιν ἡμῶν τὸ ἐαυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληροῦσατε τὴν γῆν.
οὕτω, φησί, τῇ παντεξοσειῳ καὶ προνοητικῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τὴν

2 vgl. Gen. 1, 26 6 Joh. 4, 24 22f vgl. Chrysipp Fr. mor. 442 Arnim
(Strom. IV 117, 5) 31 Gen. 1, 28

1 ἔσχατος M ἔσαστος P ὢν < M 1f ἄλλον ἔχων ~ M 9 οὐ Capper-
ronnier in Thesaurus monumentorum ecclesiasticorum et historicorum sive H. Canisii
lectiones antiquae . . . quibus . . . notas . . . adiecit Jac. Basnage (Antwerpen 1725)
Vol. I p. 766 οὐ P [τόπος] Capperonnier 10 τὸ τῷ Capperonnier 28 δυνα-
τὸς ὢν Zahn δυνατὸν Anast. ἀνθρώπους Wi ἄνθρωπον Anast. [ἀνθρώπους] Zahn

τῶν σομάτων διάλυσιν καὶ τελευτήν φυσικῇ τινι ἀκολουθίᾳ καὶ τάξει
τῇ τῶν στοιχείων μεταβολῇ ὠκονόμησε γίνεσθαι κατὰ τὴν οὐσιώδη
αὐτοῦ θεογονσίαν καὶ κατάληψιν.

Cod. Ambros. graec. 1041 (H. 257 inf.) f. 10^v nach Barnard, Clement 43
5 of Alex. Quis div. salvetur S. 50.

Ἐνθεν φησὶν ὁ Ῥωμαῖος Κλήμης ἐν τῷ Περὶ προνοίας λόγῳ·

Βραχυμᾶνες ἐπ' ὀρέων οἰκοῦντες καὶ καθαρωτάτου ἀπολαύοντες
ἀέρος ζῶσι τέλειον καὶ πληρέστατον χρόνον τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

V.

10

Ο ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΥΠΟΜΟΧΗΝ

Η

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΩΣΤΙ ΒΕΒΑΗΤΙΣΜΕΝΟΥΣ

Scoral. Y III 19 (vom Jahr 1360) f. 246^v — 248^r (= S) nach Barnard 44
a. a. O. S. 47ff.

15

Κλήμεντος παραγγέλματα.

Ψυχίαν μὲν λόγοις ἐπιτήδευε. ἡσυχίαν δὲ ἔργοις. ὡσαύτως δὲ ἐν
γλώττῃ καὶ βαδίσματι· σφοδρότητα δὲ ἀπόσπεγγε προπετῇ· οὕτως γὰρ
ὁ νοῦς διαμενεὶ βέβαιος. καὶ οὐχ ὑπὸ τῆς σφοδρότητος παρεχόμενος
γενόμενος ἀσθενῆς ἔσται καὶ βραχὺς περὶ φρόνησιν καὶ σκοτεινὸν
20 ὄρων· οὐδὲ ἠττηθήσεται μὲν γαστριμαργίας, ἠττηθήσεται δὲ ἐπιζέ-
οντος θυμοῦ. ἠττηθήσεται δὲ τῶν ἄλλων παθῶν. ἔτοιμον αὐτοῖς
ἄρπαγμα προσκείμενος. τὸν γὰρ νοῦν δεῖ τῶν παθῶν ἐπιζουατῶν ὑψη-
λὸν ἐπὶ ἡσυχον θρόνον καθήμενον ἀφορῶντα πρὸς θεόν. μηδὲν ὀξυ-
χολίας ἀνάπλεος ἔσο περὶ ὀργάς, μηδὲ νοσθρός ἐν λόγοις, μηδὲ ἐν
25 βαδίσμασιν ὄκνου πεπληρωμένος. ἵνα σοι ἠνθμός ἀγαθός τὴν ἡσυχίαν
ζοσιμῇ καὶ θειῶδες τι καὶ ἱερὸν τὸ σχῆμα φαίνηται. φηλέτιον δὲ
καὶ τῆς ὑπερηφανίας τὰ σύμβολα, σχῆμα ὑφανθενούν καὶ κεφαλὴν
ἐξηρημένην καὶ βῆμα ποδῶν ἀβρόν καὶ μετέωρον. ἡπία σοι πρὸς τοὺς
30 πρὸς γενναίους καὶ βλέμμα τετραμμένον εἰς γῆν. λέλειπε δὲ πικροεπι-
μένως ἅπαντα, καὶ τῇ φωνῇ τὸ χρήσιμον ἀποδίδου, τῇ χρεῖα τῶν

7 βραχυμᾶνοι HS ἐπ' ὀρέων Schw, Wi ἐπόρειον HS 15 Κλήμεντος S
18 διαμένει S 19 f σκοτεινὸν ὄρων J. A. Robinson σκοτεινῶν ὄρων S
23 θρόνον Barnard θρόνον S 24 ἔσω S (vgl. S. 222, 10. 29) ὀργάς Barnard
ἄργα S μηδὲ νοσθρός Barnard μὴ δὲρ ωθός S 26 ζοσιμοὶ S 29 ἀπατῶντας
J. A. Robinson ἀπατῶντας S γληκῆαι S αἰδῶς Koetschau, ThLz 24 (1899)
Sp. 18 αἰδῶ S 30 ἄσκει καὶ Barnard 31 ἀπεδίδου S

ἀκούοντων τὸ θρόγμα μετρῶν. ἄχοι ἂν καὶ ἐξάκουστον ἢ καὶ μήτε
 διαγεῖνον τὴν ἀκοήν τῶν παρόντων ὑπὸ σμικρότητος μήτε ὑπερ-
 βάλλον μείζονι τῇ κωνῆ. φυλάττου δὲ ὅπως μηδὲν ποτε λαλήσῃς
 ὃ μὴ προσεξέψω καὶ προσενόησας· μηδὲ προχείρως καὶ μεταξὺ (τῶν)
 5 τοῦ ἑτέρου λόγων ὑπόβαλλε τοὺς σαυτοῦ· δεῖ γὰρ ἀνὰ μέρος ἀκούειν
 καὶ διαλέγεσθαι, χρόνον μερίζοντα λόγον καὶ σιωπὴν· μάνθανε δὲ
 ἀσμένως, καὶ ἀφθόγως δίδασκε, μηδὲ ὑπὸ θρόνου ποτὲ σοφίαν ἀπο-
 κριπτοῦ πρὸς τοὺς ἑτέρους, μηδὲ μαθήσειως ἐπίστασο δι' αἰδῶ.
 ὕπεικε πρεσβυτέροις ἴσα πατράσιν· τίμα θεράποντας θεοῦ· κάταρχε
 10 σοφίας καὶ ἀρετῆς, μηδὲ ἐριστιζὸς ἴσο πρὸς τοὺς γίλους, μηδὲ
 χλευαστῆς κατ' αὐτῶν καὶ γελοιοποιός· ψεῦδος δὲ καὶ δόλον καὶ
 ὑβρίν ἰσχυρῶς παραιτοῦ· σὺν εὐφημίᾳ δὲ φέρε καὶ τὸν ὑπερήφανον καὶ
 ὑβριστὴν (ὡς) πρὸς τε καὶ μεγαλόφρονος ἀνῆρ, καίθεο δὲ σοὶ πάντα
 αἰς θεὸν καὶ ἔργα καὶ λόγοι, καὶ πάντα ἀνάφερε Χριστῶ τὰ σαυτοῦ,
 15 καὶ πνευῶς ἐπὶ θεὸν τρέπε τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ νόημα ἐπέριειδε τῇ
 Χριστοῦ δυνάμει ὡσπερ ἐν λιμένι τινὶ τῷ θεῷ φωτὶ τοῦ σωτήρος
 ἀναπαυόμενον ἀπὸ πάσης λαλιᾶς τε καὶ πράξεως, καὶ μεθ' ἡμέρων
 πολλάκις [μὲν] μὲν ἀνθρώποις κοίτου τὴν σαυτοῦ θρόνησιν, θεῶ
 δὲ ἐπὶ πλείστον ἐν νεκτὶ ὁμοίως καὶ ἐν ἡμέρας· μὴ γὰρ ὕπνος σε
 20 ἐκιστρατεύτω πολὺν τῶν πρὸς θεὸν εὐχῶν τε καὶ ἔντων· θανάτω
 γὰρ ὁ μακρὸς ὕπνος ἐθαμίλλω, μέτοχος Χριστοῦ αἰὶ καθίστασο
 τοῦ τὴν θείαν ἀγῆν καταλάμποντος ἐξ οὐρανοῦ· εὐφροσύνη γὰρ
 ἔστω σοὶ διηρκῆς καὶ ἀπανστος ὁ Χριστός, μηδὲ λῦε τὸν τῆς
 ψυχῆς τόνον ἐν εὐωχίᾳ καὶ ποτῶν ἀρέσει, ἰκινὸν δὲ ἡγοῦ τῷ σώματι
 25 τὸ χειρῶδες, καὶ μὴ πρόσθεν ἐπέιγον πρὸς τροφάς πρὶν ἢ καὶ
 δεῖπνον παρῆ κιαρός· ἄρτος δὲ ἔστω σοὶ τὸ δεῖπνον, καὶ πόσι γῆς
 προσέδωσαν καὶ τὰ ἐκ δένδρων ὠραῖα· ἴθι δὲ ἐπὶ τὴν τροφήν
 εὐσταθῶς καὶ μὴ λυσοσώδη γαστριμαργίαν ἐπιφαίων· μηδὲ σαρκο-
 βόρος μηδὲ γίλωνος ἴσο, ὅποτε μὴ νόσος τις ἴσῃ ἐπὶ ταύτην ἄγοι.
 30 ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἐν τούτοις ἡδονῶν τὰς ἐν λόγοις θείοις καὶ ἔντοις
 εὐφροσύνας αἰροῦ τῇ παρὰ θεοῦ σοὶ χορηγομένης σοφίᾳ, οὐράνιός τε
 αἰεὶ σε φροντίς ἀναγέτω πρὸς οὐρανόν· καὶ τὰς πολλὰς περὶ σώματος
 ἀνείε μερίμνας τεθαρσηκῶς ἐλπῖσι ταῖς πρὸς θεόν, ὅτι σοὶ γε τὰ

1 μετρῶν J. A. Robinson μέτρον S ἂν Wi δὴ S ἦ Wi εἴη S 2 δια-
 γεῖνον Wi διαγεῖνον S 2f ὑπερβάλλον Wi ἐποβάλλον S ἐπερβάλλον Ma
 4 (τῶν) Barnard 5 σαυτοῦ St αὐτοῦ S ἀνὰ Barnard ἕνα S 6 χρόνον Bar-
 nard χρόνων S 9 ὑπεικε Barnard ὑπέικον S ὑπάκουε Koetschau 11 δε Wi τε S
 12 φέρε Wi ὑπερίφανον S 13 (ὡς) Schw · τε (ὦν) Barnard 18 πολλάκις
 [μὲν] ~ vor μὲν Wi ~ nach δε S 22 (τοῦ) Barnard 23 λῦε S 24 ενοχία S
 25f πρὶν καὶ δεῖπνον παρεῖ S 27 ἴθι Ma ἴσθι S 28 εὐσταθῶς Wi ἀσταθῶς S
 29 γίλωνος S ἴσο S* ἔσω S² νόσος Barnard νόσου S 31 ἐροῦ S
 χορηγομένης St, Wi χορηγομένη S 33 ἀνίου S τεθαρσιζῶς S

ἀναγκαῖα παρέξει διαρκῆ τροφήν τε τὴν εἰς ζωὴν καὶ κάλυμμα
 σώματος καὶ χειμερινοῦ ψύχους ἀλεξητήρια. τοῦ γὰρ δὴ σοῦ βασιλέως
 γῆ τε ἅπασα καὶ ὅσα ἐκφύεται· ὡς μέλη δὲ αὐτοῦ (τὰ σώματα) τῶν
 αὐτοῦ θεραπεύοντων ὑπερβαλλόντως περιέπει καθάπερ ἱερά καὶ ναοὺς
 5 αὐτοῦ. διὰ δὴ τοῦτο μηδὲ νόσους ὑπερβαλλούσας δέδιδι μηδὲ γήρως
 ἔφοδον χρόνῳ προσδοκωμένον· παύσεται γὰρ καὶ νόσος, ὅταν ὀλο-
 ψύχῳ προθίσει ποιῶμεν τὰς αὐτοῦ ἐντολάς. ταῦτα εἰδὼς καὶ πρὸς
 νόσους ἰσχυρὰν κατασχεύαζε τὴν ψυχὴν, εὐθάρσησον ὥσπερ τις ἀνὴρ
 ἐν σταδίοις ἄριστος ἀτρέπτῳ τῇ δυνάμει τοὺς πόνοὺς ὑφίστασθαι.
 10 μηδὲ ὑπὸ λύπης πάνυ πιέξον τὴν ψυχὴν, εἴτε νόσος ἐπιχειμένη
 βαρύνει εἴτε ἄλλο τι συμπίπτει δυσχερές, ἀλλὰ γενναίως ἀνθίστα
 τοῖς πόνοις τὸ νόημα, χάριτας ἀνάγων θεῷ καὶ ἐν μέσοις τοῖς ἐπι-
 πόνοις πράγμασι ἅτε δὴ σοφώτερά τε ἀνθρώπων φρονοῦντι καὶ ἄπερ
 οὐ δυνατόν οὐδὲ ῥάδιον ἀνθρώποις εὔρειν. ἔλεει δὲ καζομένους, καὶ
 15 τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ βοήθειαν ἐπ' ἀνθρώποις αὐτοῦ· ἐπινεύσει γὰρ
 αἰτοῦντι τῷ φίλῳ τὴν χάριν, καὶ τοῖς καζομένοις ἐπιζουρίαν παρέξει,
 τὴν αὐτοῦ δύναμιν γνώριμον ἀνθρώποις καθιστάναι βουλόμενος, ὡς
 ἂν εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθόντες ἐπὶ θεὸν ἀνίσωσιν καὶ τῆς αἰωνίου μακα-
 ριότητος ἀπολαύσωσιν, ἐπειδὴν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς παραγένηται ἀγαθὰ
 20 τοῖς ἰδίοις ἀποκαθιστῶν.

VI.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Sacra Par. 311 Holl aus OAPMHR. Lemma in R *Κλήμεντος* 45
 25 *Στωματέως ἐκ τῆς κᾱ ἐπιστολῆς*, in OAPMH *Κλήμεντος*.
 Οὐκ ἔστι μέγα τὸ φροντίζειν ἀνδρὸς δικαίου, ἀλλὰ χάριν λαμ-
 βάνει ὁ κατηξιωμένος διακονεῖν αὐτῷ.

Sacra Par. 312 Holl aus COAPMRH; aus Coisl. 279 auch mitgeteilt 46
 von Pitra, Anal. Sacra II p. XXIX (überall nach Sacra Par. 291 aus
 30 QDS 21). Lemma in OA *ἐκ τῆς κᾱ ἐπιστολῆς*, sonst ohne Lemma.

Οὐκ ἔχει ἐπιθυμίαν ἢ ἄφθαρτος βασιλεία, ἀλλὰ παρουσίαν πάν-
 των τῶν ἀγαθῶν. ὅθεν οὐκ ἔστιν ἐπιθυμησῶν· ἐκ γὰρ τοῦ ὕστερεῖν
 τὸ ἐπιθυμεῖν ἐστίν, ἐκ δὲ τοῦ πάντα ἔχειν τὸ μηδεὸς ἐπιθυμεῖν.

2 f vgl. Psal. 23, 1 3—5 vgl. I Kor. 6, 15. 19 17 vgl. Röm. 9, 23

1 διαρκεῖ S 3 (τὰ σώματα) Barnard ὑπερβαλλούσας S 6 εἴφοδος S
 14 καζομένους St καλούμενοι S 16 καζομένους St καλούμενοι S 17 τὴν
 αὐτοῦ δύναμιν Barnard τῇ αὐτοῦ δυνάμει S βουλόμενος Barnard βουλόμενοι S
 26 καταξιωμενος PM καταξιούμενος OA αὐτῷ < H 32 ἐστίν — ἐπιθυ-
 μεῖν < Coisl. 279 ἐπιθυμεῖν²] + ἐστίν OA

Sacra Par. 313 Holl aus OAPMHR (überall an der Spitze einer Reihe echter Clemenscitatie). Antonius Melissa p. 35 Gesner. Lemma in PM *Κλήμεντος Στρωματέως ἐπιστολή*, sonst *Κλήμεντος Στρωματέως*.

5 Δυνατὸς ἦν ὁ πατὴρ ποιῆσαι μηδένα πένητα, ἀλλὰ τὸ εὖ ποιεῖν (ἀν) περιηράτο, συμπάσχειν οὐδέ τις ἤξιον. νῦν ἀλλήλων ἕνεκα καὶ εὐποροῦμεν καὶ ἀποροῦμεν, ἵνα τόπος γενώμεθα τῇ εὐποιίᾳ.

VII.

Fragmente ungewisser Herkunft

10 Maximus Confessor De variis diff. locis Dionysii et Gregorii ed. 48 Oehler (Halle 1857) p. 60f (= Migne S. Gr. 91 Col. 1085).

Τούτους δὲ οἷς ἔφηρ' τοὺς λόγους ὁ μὲν Ἀρεοπαγίτης ἄριστος Μοναχὸς προορισμῶς καὶ θεῖα θελήματα καλεῖσθαι ἐπὶ τῆς γραφῆς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Πάνταινον τὸν γενόμενον
15 καθιγητὴν τοῦ Στρωματέως μεγάλου Κλήμεντος θεῖα θελήματα τῇ γραφῇ φίλον καλεῖσθαι φασί. ὅθεν ἐρωτηθέντες ἐπὶ τινῶν τὴν ἕξω παιδεύειν γάρων. πῶς γινώσκων τὰ ὄντα τὸν θεὸν δοξάζουσιν οἱ Χριστιανοί. ἐπιληθότων ἐξείρων νοσηῶς τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητικῶς τὰ αἰσθητὰ γινώσκων αὐτὸν τὰ ὄντα. ἀπεκρίναντο· μήτε αἰσθητικῶς
20 τὰ αἰσθητὰ μήτε νοσηῶς τὰ νοητὰ· οὐ γὰρ εἶναι δυνατόν τὸν ἑπὶ τὰ ὄντα κατὰ τὰ ὄντα τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ὡς ἴδια θελήματα γινώσκων αὐτὸν τὰ ὄντα φασίεν. προσθέντες καὶ τοῦ λόγον τὸ εὐλογον. εἰ γὰρ θελήματι τὰ πάντα πεποιήκει (καὶ οὐδεὶς ἀντερεὶ λόγος), γινώσκων δὲ τὸ ἴδιον θέλημα τὸν θεὸν εὐσεβῆς τε λέγειν ἀεὶ
25 καὶ δίκαιόν ἐστιν. ἕναστον δὲ τῶν γεγονότων θέλων πεποιήκειν. ἄρα ὡς ἴδια θελήματα ὁ θεὸς τὰ ὄντα γινώσκει, ἐπειδὴ καὶ θέλων τὰ ὄντα πεποιήκειν.

Anastasios Sinaites In Hexaëm. IX (Migne S. Gr. 89 Col. 1002D; 49 griechisch bei Harnack, Gesch. d. altchristl. Lit. I S. 926 aus Cod. Berol. 30 Phillipps 1449 f. 172v).

Μετὰ τὸ εἰπεῖν· «καὶ ὄκωδόμεσε κύριος ὁ θεὸς τὴν πλευράν» στίξας τελείαν στιγμὴν ὁ μέγας Κλήμης καὶ τότε ἐρχὴν στίχον ποιήσας ἐπήγαγε τὸ «ἦν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ εἰς γυναῖκα καὶ δοκεῖ μοι πάνν θεοσεβῶς ἐπιστῆσαι τῇ λέξει.

23 vgl. Paed. I 27, 2 31. 33 Gen. 2, 22

5 ὁ πατὴρ] ὁ θεὸς Ant. Mel. 6 (ἴν) Wi νῦν] + δὲ Ant. Mel. 7 γένηται St 16 φίλον] τὰ ὄντα Dräseke, ZwTh 47 (1904) S. 254 τὴν Wi τῶν Max. 21 [ἀντι]λαμβάνεσθαι Dräseke S. 255 34 θεοσεβῶς Wi θεοσεβῆς HS

Hieronymus c. Rufinum I 13 (Migne S. lat. 23 Col. 407). 50

Ipse Origenes et Clemens et Eusebius atque alii complures, quando de scripturis aliqua disputant et volunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: »Esferebat mihi Hebraeus« et »audivi ab Hebraeo« et »Hebraeorum ista sententia est«.

Kyrrillos von Alexandrien Gegen Julian VI ed. Aubert (Paris 1638) 51
VI 2 p. 205 B (= Migne S. gr. 76 Col. 813).

Κλήμης μὲν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐπόμενος πανταχῇ πλεί-
στης τε ὄσης Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοίην ἐλθὼν ἐν τοῖς Στρωμα-
10 τεῦσι φησὶ τὴν Σαγχοιιάθου ἱστορίαν τῇ τῶν Φοιτίκων φωνῇ γε-
γραμμίνην μεταφράσαι πρὸς τὴν Ἑλλήνων οὐκ ἀθανάστου ἐπὶ παι-
δείᾳ λαχόντα τὴν δόξαν τὸν Ἰουδαῖον Ἰώσηπον. φησὶ τοιγαροῦν ὁ
Σαγχοιιάθου οὐτοσί καίτοι τῆς Ἑλληνικῆς δεσποδαιμονίας ἐπίμεστος
ὢν· οἱ γὰρ παλαιότατοι — ἀθανάτους εἶναι.»

Dionysios Areopagites De divin. nom. V 9 ed. Corderius (Ant- 52
werpen 1634) I p. 560 (= Migne S. gr. 3 Col. 824).

Ἐὶ δὲ ὁ φιλόσοφος ἀξιοῖ Κλήμης καὶ πρὸς τι παραδείγματα λέ-
γεσθαι τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα. πρόεισι μὲν οὐ διὰ κριῶν
καὶ παντελῶν καὶ ἀπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῶ.

Anastasios Sinaites Quaest. 14 ed. Gretser (Ingolstadt 1617) p. 170 53
(= Migne S. gr. 89 Col. 465): Κλήμεντος ἐκ τῶν Στρωμάτων, bis
ἐπιτύχης auch Sacra Par. 303 Holl aus OAPMHR, überall nach Sacra Par.
239 (= Strom. IV 38, 2. 4). Lemma in PM ἐκ τοῦ ἡ στρώματος, in OAR
τοῦ αὐτοῦ, ohne Lemma in H.

Ἐλεημοσύνας δεῖ ποιεῖν, ὁ λόγος φησὶν, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως
καὶ τοῖς ἀξίοις. Ὅσπερ γὰρ ὁ γεωργὸς σπείρει οὐκ εἰς ἄπειραν
γῆν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγαθὴν. ἵνα αὐτῶ καρποφορήσῃ. οὕτω δὲ σπείρειν
τὴν εὐποιίαν εἰς εὐλαβεῖς καὶ πνευματικούς, ἵνα τῆς ἀπ' αὐτῶν
εὐκαρίας διὰ τῶν εὐχῶν ἐπιτύχῃς· γέγραπται γάρ· »εὐποίησον εὐσε-
30 βεῖς καὶ εὐθήσεις ἀνταπόδομα, καὶ εἰ μὴ ἔπ' αὐτοῦ. ἀλλὰ παρὰ τῶ
ὕψιστου.«

14 Euseb. Praep. Ev. I 9, 29 25—31 gekürzt in der Nicetascat. zu Matth.
(5, 42) bei Corderius, Symb. in Matth. tom. alter p. 196 sq. (= Monac. 36 f. 107v);
Κλήμεντος. ποιητέον ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως καὶ τοῖς ἀξίοις, ἵνα εὐφωμεν
ἀνταπόδομα παρὰ τοῦ ὑψίστου. 29—31 Sir. 12, 2

26 Ὅσπερ γὰρ Anast. καὶ Ὅσπερ Sacra Par. ἔπασαν Barb. VI 5 (HS des Ana-
stasios) ἀπλῶς Gretser R ἀπλῶς τὴν OAPMH 27 ὡ' R καρποφορήσῃ Anast.
καρπὸς κομίση Sacra Par. οὕτως R 28 εὐλαβεῖς καὶ πνευματικούς Anast.
χρήσας, εἰς ὀφρανοῦς, εἰς τοὺς (τοὺς < P) ἀπεριστάτους Sacra Par.

Clemens III.

Nicetascat. zu Matth. (13, 31) bei Corderius, Symb. in Matth. tom. 54 alter p. 482 (= Monac. 36 f. 258^v. 289^r). Lemma *Κλήμεντος*.

Εἰς τοσαύτην δὲ αὐξήν ἢ φωνὴ τοῦ λόγου προῆλθεν, ὡς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶν δένδρον (τοῦτο δ' ἂν εἴη ἡ πανταχοῦ γῆς ἰδρυμένη τοῦ Ἰησοῦ ἐκκλησία) τὰ πάντα πληρῶσαι, ὥστε ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῆς κατασκηνοῦσαι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀγγέλους δηλαδὴ θείου καὶ μετεωροπόρους ψυχάς.

Cat. zu Matth. (10, 16) bei Cramer I p. 76, 27 f (aus Coisl. 23); Paris. 55 187 πξ; Coisl. 195 f. 52^r; Laur. conv. soppr. 171 f. 79^r. Lemma *Κλή-
10 μέντος*.

Ἐκείνος φρονίμως πονηρεύεται. ἡμεῖς φρονίμως ἀγαθοεργήσωμεν.

Cat. zu Matth. (10, 23) bei Cramer I p. 78, 23—25 (aus Coisl. 23); 56 Paris. 187 πξ; Coisl. 195 f. 52^v; Laur. conv. soppr. 171 f. 81^v. Lemma *Κλήμεντος*.

15 Φειδοὶ τῶν ἀδίκως φρονούντων ἐπιτάττει τοῖς ἀγίοις φεύγειν· διὸ ὁ μὴ φεύγων ὡς ὀψοκίνδυνος παραζούων τῆς κυριακῆς φωνῆς μεμπτέος.

Nicetascat. zu Luk. (3, 22) in Vindob. theol. gr. 71 (früher 42) f. 57 225^r; Coisl. 201 f. 104^r; Vatic. 1611 f. 58^v; Monac. 33 f. 45^r; Paris. 20 208; Catene des Makarios Chrysokephalos zu Luk. (3, 22) in Bodl. Barocc. 211 und zu Matth. (3, 16) in Bodl. Barocc. 156 f. 98^v bei Potter p. 1019 f nach Grabe); lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 92. Lemma *Κλήμεντος*.

25 Ὅτε ἀνθρώπινην ὁμοίωσιν ἐνταῦθα τοῦ θεοῦ περιελιφότος, ἀλλὰ τῆς περιστερᾶς, ὅτι τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ πρᾶον τῆς νέας ἐπιφανείας τοῦ πνεύματος ἐβούλετο δεῖξαι τῷ τῆς περιστερᾶς ὁμοιώματι.

Nicetascat. zu Luk. (16, 17) in Vatic. 1611 f. 219^r; Monac. 33 f. 58 250^v; Coisl. 201 f. 418^r; lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 400; Catene des Makarios Chrysokephalos zu Matth. (5, 18) in Bodl. Barocc. 30 156 f. 198^r (bei Potter p. 1020 nach Grabe). Lemma *Κλήμεντος παιδ-
αγογοῦ*.

3—7 vgl. Matth. 13, 32 11 vgl. Strom. II 56, 2 (φρονίμως πονηρούμενος); Herm. Mand. IV 3, 4 (πονηρεύεται)

4 φῶν Monac. φῶν Di 7 μετεωροπόρους Monac. μετεωπόρους Corder. μετεώρους Po 16 ὀψοκινδίνως oder ὀψοκίνδυνος (καὶ) Zahn 17 μεμπτέος Laur. Paris. μεμπταῖος Coisl. 23, 195 24 ὅτε ἀνθρώπινην ὄν ὁμοίωσιν ὁ παρόμοιος ἐνταῦθα λαμβάνει, ἀλλὰ Mak. Chrys. zu Matth. 25 τῆς περιστερᾶς] τὸ περιστερᾶς εἶδος Mak. Chrys. zu Luk. περιστερᾶς Mak. Chrys. zu Matth.

Τάχα δὲ διὰ τοῦ ἰῶτα καὶ τῆς κεραίας ἡ δικαιοσύνη κέχρηται
 αὐτοῦ ἔάν ὀρθοὶ πρὸς με ἤκητε, καὶ γὰρ ὀρθοὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐάν πλάγιοι
 πορεύησθε, καὶ γὰρ πλάγιος, λέγει κύριος τῶν δυνάμεων, τὰς ἐπι-
 5 καὶ κατὰ φύσιν, ἦν αἰνίττεται τὸ ἰῶτα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀγαθὸσύνη
 αὐτοῦ, ἡ πρὸς τοὺς ἐξ ὑπακοῆς πεπιστευκότας ἀμετακίνητός τε καὶ
 ἀρρεπής. οὐ μὴ οὖν παρεῖλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου ὅτι τὸ ἰῶτα οὔτε ἡ
 κεραία, τούτεστιν οὔτε ἡ τοῖς εὐθέσι κατάλληλος ἐπαγγελία οὔτε ἡ
 τοῖς πλαγιάζουσιν ἠπειλημένη κόλασις. ἀγαθὸν γὰρ τοῖς εὐθέσι
 10 κύριος, τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλίας ἀπάγει μετὰ τῶν
 ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. καὶ μετὰ ἀθῶον ἀθῶός ἐστι καὶ μετὰ
 στρεβλοῦ διαστρέφει· καὶ οὔτε σχολιοῖς σχολιάς ὁδοὺς ἀποστέλλει.

Arethas Comm. zur Apokalypse (nach [Oikumenios] ed. Morellus, 59
 Paris 1630. 1631) II p. 690 BC; Cat. zu Apok. (4, 5) bei Cramer VIII
 15 p. 243, 2—6.

Τὰς ἐπὶ λαμπάδας αὐτῶς (nämlich Johannes) ἠρμήνευσεν ἐπὶ τὰ
 πνεύματα, ἅτινα ἦτοι, ὡς Ἠσαΐας, τὰ θεῖα τοῦ πνεύματος χαρίσματα
 σοφίας, ἰσχύος, βουλῆς καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς δεῖ νοεῖν. ἢ ὡς Εἰρηναῖος
 καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς τὰ λειτουργικὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐξέχοντα
 20 ταγματῶν.

Sacra Par. 299 Holl aus R (unmittelbar vor Nr. 246 = Strom. V 60
 7, 6). Lemma *Κλήμεντος ἐκ τοῦ α̅ στρωματέως*.

Ὀλίγων ἡ ἀλήθεια καὶ τούτων, ὁπόσοι οἰοί τε ἂν εὔρειν αὐτήν,
 διὰ μακροῦς ἐνδειξέως καὶ συνασκήσεως ἐπὶ τὴν θεωρίαν διαχωρι-
 25 γωγοῦμενοι.

Sacra Par. 300 Holl aus CHR. Lemma in C *Κλήμεντος ἐκ τοῦ β̅*
στρωματέως, in HR *Κλήμεντος*.

Αὕτη ἐστὶν ἱερατεία καὶ θυσία ἀληθινὴ ἡ εὐχὴ.

Sacra Par. 301 Holl aus K (nach Nr. 186 = Paed. I 26, 3). Lemma 62
 30 *ἐκ τοῦ ζ̅ στρώματος*.

1—7 vgl. Paed. I 85, 2—4 1 vgl. Matth. 5, 18 2 f vgl. Lev. 26, 21,
 23 f, 27 f 7 f Matth. 5, 18 9—11 Psal. 124, 4 f 11 f vgl. Psal. 17, 26 f
 12 Prov. 21, 8 16 f vgl. Apok. Joh. 4, 5 17 f vgl. Jes. 11, 2 19 vgl.
 Strom. V 35, 1 f

5 καὶ] + ἡ Mon. 7 τὸ < Mon. 11 f καὶ μετὰ ἀθῶον — ἀποστέλλει
 < Mon. Cord. 16 ἐπὶ] + ταύτας Barocc. 3 bei Cramer 17 ἅτινα < Bar.

18 βουλῆς, ἰσχύος ∼ Bar. 19 ὁ Στρωματεὺς] ἐν στρώματι ἐκάστω (lies
 ἔκτω) Bar. ἐν ἔκτω στρωματεῖ (so) Oikumenios bei Diekamp, Sitzungsber. d. Kgl.
 preuß. Akad. d. Wiss. 1901 S. 1051 28 ἡ ἀληθινὴ ∼ R

Ὁ μὲν γρόνιμος τὰ χαλεπὰ καὶ πρὶν παθεῖν ἐστυλάξατο, ὁ δὲ ἐκ τῆς πίρας ἑαυτὸν ἐπαροουόμενος οὐδὲ οὕτως ἄφρων, ἀλογώτερος δὲ ὁ μηδὲ τὰ συμβαίνοντα τιθέμενος ἀναγκαῖα φυλάγματα.

Sacra Par. 302 Holl aus K (nach Nr. 236 = Strom. III 43, 2). 63
 6 Lemma ἐκ τοῦ ἡ στρώματος.

Οὐχ οἶόν τε ἐπὶ μιᾶς ψυχῆς δύο ἐναντίας κατὰ τὸ αὐτὸ γενέσθαι κινήσεις.

Sacra Par. 304 Holl aus OAPL^c R; Corp. Paris. Nr. 10; Maximus 64
 Cap. 3. Lemma in PL^c Κλήμεντος ἐκ τοῦ ἡ στρώματος (στρωματίως
 10 L^c), in R τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἡ στρωματίως (vorausgeht Nr. 213 =
 Strom. IV 94, 4), in O, Corp. Par., Max. Κλήμεντος, in A fälschlich
 Θεοτίμου.

Παρθένων φθορὰ λέγεται οὐ μόνον πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸ καιροῦ ἔκδοσις, ὅταν ὡς εἰπεῖν ἄωρος ἐκδοθῇ τῷ ἀνδρὶ ἥτοι ἀφ' 15
 15 ἑαυτῆς ἢ καὶ παρὰ τῶν γονέων.

Sacra Par. 305 Holl aus OAPMR; Corp. Paris. Nr. 7; Maximus 65
 Cap. 59: Antonius Melissa p. 67. 149 Gesner. Lemma in PM Κλήμεντος
 ἐκ τοῦ ἡ στρώματος, in OA, Corp. Par., Max., Ant. Mel. Κλήμεντος,
 in R Φίλωνος.

20 Οὐχ ἡ τῶν πράξεων ἀποχὴ δικαιοῦ τὸν πιστόν, ἀλλ' ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀγνεία καὶ εἰλικρίνεια.

Sacra Par. 314 Holl aus RK. Lemma in R Κλήμεντος στρωματίως, 66
 in K Εὐσεβίου ἐκ τοῦ ἁ τῆς — εἰσαγωγῆς.

Ἐλεγχος ἀνδρὸς ἡθους ἢ μετὰ τῶν τοιῶνδε συνουσία, ὅτε 25
 25 γὰρ φαῖλος, ἐξ ἀνάγκης τοῖς ὁμοίοις συνέσται· ὅτι αὐτὸς πάλιν σώφρων
 καὶ σοφός, τοῖς τὰ αὐτὰ αὐτῷ μετιοῦσιν.

Sacra Par. 315 Holl aus CHR; aus Coisl. 279 auch mitgeteilt von 67
 Pitra. Anal. Sacra II p. XXIX. Lemma in CH und Coisl. Κλήμεντος
 Ἀλεξανδρείας, in R Κλήμεντος ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

30 Ἐρεῖ τις μηδὲν ζητῶμεν περὶ θεοῦ. φαίην δ' ἄν' καὶ μὴν οὐ δή-
 ποτε διὰ παύσασθαι λέγοντας καὶ ἀκούοντας περὶ θεοῦ, πλὴν ὅσον ἐγί-
 ται ἢ πίστις, ὅστε λέγειν περὶ αὐτοῦ τὰ λεκτὰ καὶ ἀκούειν τὰ ἀκουστά.

6f vgl. Fr. 30; Str. VII 65, 5; VIII 29, 4—6 20f vgl. Strom. VI 103, 2;
 IV 142, 4; 135, 1

13 παρθένω RLo λέγεται] γίνεται καὶ λέγεται R 14 ἄωρος O ἄωρος A
 ἥτοι] ἢ καὶ R < Max. 14f ὄφ' ἑαυτῆς OA ἐφ' ἑαυτῆς P 20 οὐχὶ M
 ἀποχῆ] ἀγωγή Max. in Laur. VII 15 f. 234r 21 εἰλικρίνεια] + ἀκραυρῆς oder
 τοὺς ἀκραυρνεῖς als Anfang des Folgenden Ant. Mel.; vgl. Unechte Fragmente
 Nr. 21 24 τῶν < K 30 ἄν] + ὅτι C Coisl. 279 μὴν] μὲν H 30f οὐδέποτε R²

Sacra Par. 317 Holl aus CR (in beiden nach Nr. 202 = Paed. II 68 60, 5). Lemma in C ἐξ τοῦ αὐτοῦ, in R unmittelbar angeschlossen.

Ἐπιστήμη τις ἐστὶν ἡ Χριστιανικὴ θεοσέβεια. Ὅνπερ δὴ τρόπον
 ἰκάστης ἐπιστήμης ἴδιοι λόγοι εἰσὶ, καθ' οὓς (τῶ) ἀναλαμβάνοντι περιγί-
 5 νεται τὸ κατ' αὐτοὺς ἐπάγγελμα· οἷον ῥητορικὴ μὲν ἀπὸ τῶν ῥητο-
 ρικῶν λόγων, ἱατρικὴ δὲ ἀπὸ τῶν ἱατρικῶν. οὕτως καὶ ἡ Χριστιανικὴ
 ἐπιστήμη ἀπὸ τῶν κατ' αὐτὴν λόγων περιγίνεται. ἴδιοι γὰρ καὶ οἱ
 Χριστιανικοὶ λόγοι εἰσὶν. Ὅσπερ οὖν οὐκ ἐστὶ τοὺς ῥητορικοὺς λόγους
 ἀναλαμβάνοντα ἱατρὸν γενέσθαι ἢ τοὺς ἱατρικοὺς ῥήτορα. οὕτως οὐδέ
 10 Χριστιανὸν ἀπ' ἄλλων λόγων ἢ ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν. δι' ὃ φημι
 τοὺς βουλομένους Χριστιανοὺς εἶναι δεῖν μόνους τοὺς τοῦ Χριστοῦ
 λόγους ἀναλαμβάνειν καὶ μὴ δι' ἑτέρων ζητεῖν τοῦτό γε αὐτοῖς περι-
 γενέσθαι.

Bei Pitra, Anal. sacra IV (Paris 1883) S. 35 f druckt P. Martin aus 69
 15 Paris. arm. XLVI A f. 150^v Col. 1 ein armenisches Fragment ab und
 gibt dazu S. 305 f folgende Übersetzung:

De poenitentia.

*Qui in vetito malo perseverant homines, a sinistri lateris supervenien-
 tibus angelis violenter percussentur forasque eieci duris (ligati) vinculis a
 20 spiritu deducuntur in ignem aeternum. In vanum et sine fructu multos
 tunc poenitebit. Conviciis petent nomineque proprio daemones vocabunt
 fornicatricem, occisorem, adulterum, avarum, cupidum, raptorem. Qui vero
 dignos poenitentiae fructus egerint, illos angeli sinistri lateris neque aspicere
 in facie neque tangere neque appropinquare valebunt. Hos autem laudabunt
 25 atque amplectentur angeli dextri lateris, summo gaudio illos prosequentes,
 coelo atque ante omnia ipsi Salvatori gratias agentes.*

Joannes Malalas X p. 242, 8—22 ed. Bonn.

Μετὰ δὲ ἔτη τέσσαρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ
 σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Τιβερίου
 30 Καίσαρος, μετὰ τὸ ἐξελεῖν τὸν ἅγιον Παῦλον ἀπὸ Ἀντιόχειας τῆς
 μεγάλης. κηρῦξαντα ἐκεῖ πρῶτον τὸν λόγον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ πλησίον

70

18—26 vgl. Hippolytos, De causa universi adv. Platonem (Migne S. gr. 10
 Col. 797 BC; Pitra, Anal. sac. II p. 269) 23 vgl. Matth. 3,8; Luk. 3,8

25 vgl. Luk. 15,10 28—S. 230, 10 vgl. Chron. Pasch. I p. 436, 1—5 ed. Bonn.

Τούτῳ τῶ πέμπτῳ ἔτει Κλαυδίου προχειροτονηθεὶς Παῦλος εἰσῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν
 τὴν μεγάλην καὶ μαθὼν περὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου πανταχοῦ τὸ σκάνδαλον περιεῖλεν
 καὶ πάντας ἐδέξατο καὶ ἡγάπα, προτρεψάμενος πάντας, καθὼς συνεγράψαντο τὴ
 περὶ τοῦτου Κλήμης καὶ Τατιανὸς οἱ χρονολογοί.

3 Ὅνπερ δὴ] Ὅν R 4 (τῶ) ἀναλαμβάνοντι St ἀναλαμβάνων CR 7 f Χριστια-
 νολ C 10 ἀπ' ἄλλων C Text ἀφ' ἑλλήνων C Rand R 11 δεῖ R 12 ἀναλαμ-
 βάνειν ~ nach μόνους R μὴ δι' ἑτέρων] μηδὲν ἔτερον R

τοῦ Πανθέου τῇ καλουμένῃ τῶν Σίγγωνος ἅμα Βαρνάβα, καὶ ἐπὶ τῇ Κιλικίᾳ ἐξελεύειν, ὁ Πέτρος ἀπὸ Ἱερουσολύμων ἐν τῇ αὐτῇ Ἀρτιοχείᾳ παρεγένετο καὶ τὸν λόγον ἐδίδασκε. καὶ ἐκεῖ αὐτὸν ἐν-
 5 ἄφορίας πεισθεὶς τοῖς ἀπὸ Ἰουδαίων γενομένοις Χριστιανοῖς, τοὺς
 ἐξ ἔθνων πιστοὺς οὐκ ἐδίξαστο οὔτε ἡγάπα. ἀλλ' οὔτως ἐέσας αὐτοὺς
 ἐξῆλθεν ἐκαίθειν. ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος μετὰ ταῦτα ἐλθὼν ἐν Ἀρτιοχείᾳ
 τῇ μεγάλῃ καὶ μαθὼν ταῦτα περὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου παταχῶς τὸ
 σκάνδαλον περιεῖλε καὶ πάντα ἴσως ἐδίξαστο καὶ ἡγάπα, προτιροπό-
 10 μενος ἅπαντας, καθὼς συνεγράψαντο ταῦτα οἱ σοφώτατοι Κλήμης
 καὶ Τατιανὸς οἱ χρονογράφοι.

Joannes Malalas II p. 34, 6—10 ed. Bonn. = Kedrenos I. p. 35, 71
 7—11 ed. Bonn.

Ὁ δὲ Σύρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγήμορος, ἀνὴρ ἐγένετο σοφός, ὃς συν-
 15 εγράψατο Φοινικιστῶν γράμμασι τὴν ἀριθμητικὴν φιλοσοφίαν ὑπέθε-
 το δὲ ἀσωμάτους εἶναι ἀρχὰς καὶ σώματα μεταβάλλεσθαι καὶ τὰς
 ψυχὰς εἰς ἀλλογενῆ ζῶα εἰσιέναι. οὗτος πρῶτος ἐξέθετο ταῦτα, ὡς
 Κλήμης ὁ σοφώτατος συνεγράψατο.

Joannes Malalas X p. 228, 15—19 ed. Bonn.

Τῇ ἔκτῃ ἡμέρῃ τῆς χιλιάδος ἐπὶ τῆς γῆς ἐγένη ὁ δεσπότης
 20 ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς καὶ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ σταυροῦ
 καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἅτινα συνεγράψατο Κλήμης, Θεόφιλος καὶ Τι-
 μόθεος οἱ σοφοὶ χρονογράφοι ὁμοφωνήσαντες.

Joannes Malalas X p. 231, 9—11 ed. Bonn.

Ἐγένετο βασιλεὺς ἦτοι τοπάρχης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους Ἀρχέλαος
 25 ὁ υἱὸς αὐτοῦ (des Herodes) ἔτη θ' ἐν ἑπατείᾳ Λαμία καὶ Σφραλλιανοῦ,
 καθὼς ὁ σοφώτατος Κλήμης ὁ χρονογράφος ἐξέθετο.

Joannes Malalas X p. 239, 18—240, 2 ed. Bonn.

Ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς Ἡρώδης ὁ Φιλίππου γενόμενος ἐμπλήθης
 ἐκλίετο ἐπὶ μῆρας ἢ καὶ ἐσθάγη ἐν τῷ ζουβικλείῳ αὐτοῦ μετὰ τοῦ
 30 ἢ μῆρας συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καθὼς ὁ σοφώτατος
 Κλήμης συνεγράψατο.

19—22 vgl. Joannes Malalas XVIII p. 428, 8—19 ed. Bonn.; Hesychius ἐκ
 τοῦ εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν ed. Hody in Proll. zu Malalas ed. Bonn. p. LIII und
 Ducange nach Chron. Pasch. ed. Bonn. II p. 116

13 ὁ δὲ Σύρος] Φοῖνιξ δὲ Kedr. 14 Φοινικιστῶν Kedr. 14 f ὑπέθετο Kedr.
 15 δὲ] + καὶ Kedr. σώματα] + δὲ Kedr. 16 εἰσιέναι Kedr. < Mal.

17 Κλήμης Kedr. Κλήμιος Mal. συνεγράψατο ὁ σοφώτατος ∞ Kedr. 29 ἐκλί-
 νετο Chilmeadus ἐκρίνετο Cod. Barocc.

Nachträge und Berichtigungen.

Seite

- 26 Test. 1. **18** st. 18 f.
27 Test. 1. **7 f** st. 7.
34 Test. **8—13**; S. **35, 15** Chrysipp Fr. mor. 639 Arnim.
67 Test. **29—31** vgl. Strom. VIII 4, 1.
71 Test. **5—7** l. Nic. statt Eud.
77 Test 1. **2** statt 1.
81 Test. **25—27** vgl. S. 67, 29—31.
105 Test. **2 ff** vgl. O. Dibelius, Zeitschr. f. ntl. Wiss. 9 (1903) S. 230 ff.
121 sind die rechten Randzahlen eine Zeile höher zu rücken.
124 Test. **20 f** l. Gal. 3, 19 f st. Gal. 3, 19.
133 Test. **8 f** l. Matth. 25, 1 f st. Matth. 25, 1.
141 Test. **19—22** l. Casanat. statt Casinat.
159 Test. **17** l. 666 A st. 664 E.
172 Test. **30 f** l. 10, 26 st. 10, 46.
176 Test. **15 f** füge hinzu: I Petr. 4, 12.
178 App. **15** l. *ἀφθαρσίαν* Di Wi.
186 Test. **3** füge hinzu: zu *πολυέλεος* vgl. Psal. 85, 15.
205 Rechter Rand l. **3, 19 f** statt **3, 19**.

βδομα. Τησ' ωολι τειασ. τηρ βη τω λω ληρ β α λ ι
 ν κ τ β ρ ι κ λ ι κ ε κ λ η λ ε β ρ . δ ι α ι τ ο ι ο κ ο σ μ ο λ ρ α υ τ ο ρ α σ
 ο ι μ α ι τ ο υ σ κ ο τ ο υ σ τ ο υ τ ο υ . υ σ π ο ρ δ ε κ α ι λ α μ ο λ .
 τηρ ε σ σ α ρ κ α α β ο δ ο ρ τ η σ τ η ρ η σ . κ α τ α τ α ι τ α λ ι
 ρ α κ λ ε ι τ ω . λ ι α ι μ ε λ ι τ ι ρ ο υ τ ο ε ' ω ι τ ο υ σ ε σ π ρ ο β
 δ ρ α σ ε η τ ο τ ω ρ α λ ι α τ ο υ δ α δ λ ε γ ο ρ . ε ρ ε κ ο ι μ ε λ ι θ η κ
 κ α ι υ α ρ ο σ α . δ ι η γ ε ρ θ η κ ο η κ τ α ρ τ ι μ ι τ ε
 τ α ι ρ ο υ . ο υ γ α ρ τ η κ α ρ α τ ω σ η ρ μ ο ρ η κ ω τ ο χ υ δ υ
 τ ω κ ο υ ε β ρ ο σ η ρ . ε λ λ α κ α ι τ η κ ε σ σ α ρ κ ω κ α τ ο
 δ ο ρ τ ο υ λ ω υ σ π ο ρ α μ λ η ρ ε ε ' α ι η λ ι α σ α ι τ ο σ
 σ η ρ π α ρ ε φ η κ α ι . γ ε η γ ο ε λ τ . ο ι ο ρ μ ε λ ε α ι τ ε
 ζ η ρ . λ ι α ι χ ρ ε ι ζ α η τ η τ η ρ η τ ο υ σ α ρ κ α τ ο σ π ε ρ α
 α λ ε . τ η κ η ρ κ υ ρ ι α λ ι κ η λ ι μ ε ρ α ν β η τ α ι δ ε κ α ι τ ο ι
 τ η σ ω λ ι τ ε α σ ο π λ α ι τ ο ρ λ ι α τ ο υ τ ο ρ κ α τ α ρ α ν
 τ ο υ τ α ι . ε π ω δ η δ ε τ ο ι α λ η τ α ι μ ε ρ ο ι ε κ α σ ο ι σ
 β α τ α λ ι μ ε ρ α ι γ ε ρ ο ι η τ ο α ρ α α α ν τ α σ . β η τ α λ ε τ η
 λ ι τ η ι ο ρ δ ο λ ι . π ο ρ α β ο θ α ι ε α ρ ι κ ρ ε ι α λ α τ ε α σ τ ε
 ο ι ω . μ ε ρ ο ρ α β ε η ο ω α κ ο υ ε β ο ρ . τ η κ α π λ α ρ η ι ο ρ α ι
 ρ α ρ α ι σ λ ι μ ε ρ ο ρ χ ο ρ ι ο ρ ε π ρ ο δ η κ ω ε σ τ α ρ ο σ τ ο ρ
 χ ο ρ ο ρ . β α τ α λ ε η μ ε ρ α σ ε κ α ι α η κ η ρ ι ο ρ η τ ο ρ
 β α τ α ι . ε π α ρ α τ η κ β ρ γ ρ η λ η κ η ρ η κ ω ε φ ε λ ο σ α ι
 ν α σ π α λ ο σ σ α ε ν δ ο σ α η . λ ι δ ε β ρ ε α τ ο ι ο π λ α ν α
 μ ε ρ ο ω π ο ρ ε α . ε η τ ο ρ ο ω ο ρ ε ι τ ο υ τ ε ρ ι τ η κ ο
 ρ δ ο η κ η κ η η ο η τ κ α ι λ ι μ ε ρ α ν . τ ε α ρ τ ο ι ο δ ε
 τ α σ τ ι χ α σ α ι τ ο β η α λ ε γ η . δ η λ ο ρ τ η κ λ α τ ο η τ ε
 σ α ρ ο ρ τ ο ι χ ι ο ρ π ο ρ ε ι α ν . ε λ λ α κ α ι τ η κ β υ δ ο ρ η
 ι β ε α υ ο υ μ ο ρ ο ρ ο ι β υ ρ α ι ο ι , ε λ λ α κ α ι ο ι β λ η κ β ι ο δ
 ο ι . λ α τ η κ ο π α ι σ κ ο σ μ ο σ κ υ κ λ ε ι η τ α ρ ζ ο σ ο η ρ
 μ η ρ ο ρ ε ρ ο μ η ρ ο ρ α π ω τ α ρ . λ ι ο ι ο δ ο σ η ρ ο υ τ ο σ
 π α ι τ η σ λ α λ . π ρ ο τ ο ρ η κ ω ο ω τ ε α λ ε β υ δ ο ρ ο ρ
 ι β ρ ο ρ η μ ε ρ . ε π α λ η ρ β υ δ ο ρ α τ η δ ι α υ τ ι ο ρ α μ .

ελληνικη

ημερα

Ε
Μ
Ο
Ν
:

επιγρα

ηβδομη

D 3259 4

BINDING SECT. JUN 15 1971

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BR
65
C6
1905
Bd.3

Clemens, Titus Flavius
Clemens Alexandrinus

